

C. T. VAN VALKENBURG

GEDENKBOEK
1907 — 1957

1857 N. T. V. G. 1957

GESCHIEDENIS VAN HET
NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT VOOR GENEESKUNDE
GEDURENDE DE TWEEDE HALVE EEUW
VAN ZIJN BESTAAN

NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT
VOOR GENEESKUNDE
GEDURENDE DE TWEEDE HALVE
VEEUW VAN ZIJN BESTAAN

DEEL I. 1840-1850

Uitgegeven door de Koninklijke Akademie van Geneeskunde te Amsterdam.
Amsterdam, 1850.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 311

LECTURE 1

LECTURE 2

LECTURE 3

LECTURE 4

LECTURE 5

LECTURE 6

LECTURE 7

LECTURE 8

LECTURE 9

LECTURE 10

LECTURE 11

LECTURE 12

LECTURE 13

LECTURE 14

LECTURE 15

LECTURE 16

LECTURE 17

LECTURE 18

LECTURE 19

LECTURE 20

LECTURE 21

LECTURE 22

LECTURE 23

LECTURE 24

LECTURE 25

LECTURE 26

LECTURE 27

LECTURE 28

LECTURE 29

LECTURE 30

LECTURE 31

LECTURE 32

LECTURE 33

GESCHIEDENIS
VAN HET
NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT
VOOR GENEESKUNDE

GEDURENDE DE TWEEDE HALVE EEUW
VAN ZIJN BESTAAN

DOOR

DR. C. T. VAN VALKENBURG

UITGEGEVEN TER GELEGENHEID VAN HET HONDERDJARIG BESTAAN
DER VERENIGING NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT VOOR GENEESKUNDE

DOOR DE ERVEN F. BOHN N.V. - HAARLEM

MCMLVII

INHOUD

	<i>Blz.</i>
Ten geleide door J. R. Prakken	VII
Woord vooraf	XI
Inleiding.	XIII
HOOFDSTUK I	
De organisatie der Vereniging „Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde”	1
HOOFDSTUK II	
Uitgeven en drukken	29
HOOFDSTUK III	
Het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde en de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst	51
HOOFDSTUK IV	
Tijdschrift en wetenschap	117
HOOFDSTUK V	
Verschijsning; rubrieken – hoofdartikelen	230
HOOFDSTUK VI	
Het secretariaat	294
HOOFDSTUK VII	
Verzamelingen	303
HOOFDSTUK VIII	
De behuizing van het Tijdschrift	311
HOOFDSTUK IX	
De belangrijkste leiders	331
Kort begrip	381
Bijlagen	385

10	Introduction
11	1. The history of the book
12	2. The structure of the book
13	3. The scope of the book
14	4. The objectives of the book
15	5. The organization of the book
16	6. The style of the book
17	7. The language of the book
18	8. The illustrations of the book
19	9. The references of the book
20	10. The index of the book
21	11. The appendix of the book
22	12. The bibliography of the book
23	13. The glossary of the book
24	14. The notes of the book
25	15. The exercises of the book
26	16. The projects of the book
27	17. The assignments of the book
28	18. The tests of the book
29	19. The examinations of the book
30	20. The final project of the book
31	21. The final examination of the book
32	22. The final project and examination of the book
33	23. The final project and examination of the book
34	24. The final project and examination of the book
35	25. The final project and examination of the book
36	26. The final project and examination of the book
37	27. The final project and examination of the book
38	28. The final project and examination of the book
39	29. The final project and examination of the book
40	30. The final project and examination of the book
41	31. The final project and examination of the book
42	32. The final project and examination of the book
43	33. The final project and examination of the book
44	34. The final project and examination of the book
45	35. The final project and examination of the book
46	36. The final project and examination of the book
47	37. The final project and examination of the book
48	38. The final project and examination of the book
49	39. The final project and examination of the book
50	40. The final project and examination of the book
51	41. The final project and examination of the book
52	42. The final project and examination of the book
53	43. The final project and examination of the book
54	44. The final project and examination of the book
55	45. The final project and examination of the book
56	46. The final project and examination of the book
57	47. The final project and examination of the book
58	48. The final project and examination of the book
59	49. The final project and examination of the book
60	50. The final project and examination of the book
61	51. The final project and examination of the book
62	52. The final project and examination of the book
63	53. The final project and examination of the book
64	54. The final project and examination of the book
65	55. The final project and examination of the book
66	56. The final project and examination of the book
67	57. The final project and examination of the book
68	58. The final project and examination of the book
69	59. The final project and examination of the book
70	60. The final project and examination of the book
71	61. The final project and examination of the book
72	62. The final project and examination of the book
73	63. The final project and examination of the book
74	64. The final project and examination of the book
75	65. The final project and examination of the book
76	66. The final project and examination of the book
77	67. The final project and examination of the book
78	68. The final project and examination of the book
79	69. The final project and examination of the book
80	70. The final project and examination of the book
81	71. The final project and examination of the book
82	72. The final project and examination of the book
83	73. The final project and examination of the book
84	74. The final project and examination of the book
85	75. The final project and examination of the book
86	76. The final project and examination of the book
87	77. The final project and examination of the book
88	78. The final project and examination of the book
89	79. The final project and examination of the book
90	80. The final project and examination of the book
91	81. The final project and examination of the book
92	82. The final project and examination of the book
93	83. The final project and examination of the book
94	84. The final project and examination of the book
95	85. The final project and examination of the book
96	86. The final project and examination of the book
97	87. The final project and examination of the book
98	88. The final project and examination of the book
99	89. The final project and examination of the book
100	90. The final project and examination of the book

TEN GELEIDE

Het bestuur van de Vereniging „Het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde” besloot reeds in 1952 om ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Tijdschrift bij het ingaan van 1957 een gedenkboek uit te geven.

Bij haar vijfenzeventigjarig jubileum had de Vereniging reeds een gedenkboek doen verschijnen waarin de eerste halve eeuw van haar geschiedenis door Dr. C. C. DELPRAT uitvoerig en met bewonderenswaardige nauwgezetheid is beschreven. Er was alle reden om de geschiedschrijving voort te zetten; het is voor ons zeker de moeite waard om de blik terug te slaan op de lotgevallen

van ons Tijdschrift, dat een belangrijke plaats heeft ingenomen in het geneeskundige leven in Nederland gedurende de honderd jaar waarin de medische wetenschap een snelle ontwikkeling doormaakte als nooit te voren. Wellicht zal ook voor hen die na ons komen, de geschiedenis van ons Tijdschrift van waarde zijn voor het verkrijgen van inzicht in de groei der geneeskunde en ook in de daarmee samenhangende maatschappelijke vraagstukken voor de geneesheer in een tijdperk vol belangrijke ontdekkingen en met revolutionaire wijzigingen van inzicht.

Het was een buitengewoon gelukkige omstandigheid dat KOUWENAAR reeds zeer kort nadat tot het uitgeven van een tweede gedenkboek was besloten, in Dr. C. T. VAN VALKENBURG een man vond die bereid en bovendien in bijzondere mate bevoegd was tot het schrijven ervan. VAN VALKENBURG is sinds 1917 een zeer actief lid van onze Vereniging en hij heeft een grote naam als wetenschappelijk onder-

DR. C. T. VAN VALKENBURG

zoeker, met een zeer brede belangstelling. Hij heeft ook een voor-
aanstaande plaats onder hen die zich verplicht achten mede door
organisatorische arbeid wetenschap en cultuur te bevorderen. Uit
eigen ervaring is hij bevoegd tot een oordeel over de werkzaamheid
van onze Vereniging in al haar schakeringen.

Had DELPRAT gemeend slechts te moeten beschrijven wat definitief
tot geschiedenis was geworden en objectief van een afstand kon
worden beschouwd, zodat zijn 25 jaar geleden verschenen boek slechts
de periode behandelt die voor 50 jaar is afgesloten, VAN VALKEN-
BURG stelde de eis dat de gehele tweede halve eeuw tot haar einde toe
onderwerp van zijn studie zou moeten zijn. Zo is thans de beschrij-
ving der lotgevallen van het Tijdschrift in de gehele eeuw van zijn
bestaan voltooid. VAN VALKENBURG heeft zijn onderwerp anders
benaderd dan DELPRAT dit had gedaan. Hij geeft minder zakelijke
details, maar is er in geslaagd een in veel opzichten boeiend overzicht
te geven. Men kan in deze studie de ontwikkeling volgen van een
vijftig jaar geleden nog betrekkelijk klein tijdschrift, geredigeerd en
beheerd door een aantal artsen met grote toewijding en ijver, bijna
zonder betaalde hulp, tot de bloeiende onderneming die het nu is,
steunende op een staf van medewerkers, die niet minder toegewijd
is, maar gedeeltelijk in het Tijdschrift een volledig arbeidsveld
vindt. In de schets van deze ontwikkeling staat de grote figuur van
VAN RIJNBERK op de voorgrond.

Belangwekkend is ook de schildering van de wijze waarop de aan-
vankelijk nauwe band met de – thans Koninklijke – Nederlandsche
Maatschappij tot bevordering der geneeskunst, die van overheersend
belang geacht werd, maar soms ook wel als knellend werd gevoeld,
ten slotte werd verbroken. Dat dit leidde tot een duidelijke scheiding
van onze werkterreinen, maar met loyale samenwerking waar deze
elkaar raken, en tot een waardering die naar wij hopen, wederzijds is,
achten wij een gunstige evolutie.

Voor wie de geschiedenis van ons Tijdschrift bestudeert, zijn al
deze organisatorische aspecten belangwekkend; zij zijn onze belang-
stelling waard omdat zij niet alleen een eng verenigingsbelang be-
treffen, maar aan alle zijden ontwikkelingen op een wijder gebied
weerspiegelen. De betekenis van een tijdschrift wordt echter bepaald
door zijn inhoud. De geschiedschrijver van formaat zal deze in het

middelpunt willen plaatsen, maar staat dan voor een uiterst moeilijke taak. Ons Tijdschrift is algemeen; het beoogt in de eerste plaats de huisarts voorlichting te geven op het onoverzienbaar grote gebied der geneeskunde, en de specialist het onmisbare overzicht der geneeskunde, buiten zijn enge gebied mogelijk te maken. Daarnaast heeft het als leidend geneeskundig tijdschrift in Nederland gedeeltelijk ook de functie van archief voor de uitkomsten van wetenschappelijk medisch onderzoek in ons land. In de inhoud van ons Tijdschrift vindt men de gehele ontwikkeling van de geneeskunde weerspiegeld en in het bijzonder de Nederlandse bijdragen op bijna ieder gebied der medische wetenschap. Het is in deze tijd van steeds verdergaande specialisatie bijna niet mogelijk voor één mens dit geheel te overzien. VAN VALKENBURG heeft hiertoe een poging gewaagd; achtereenvolgens beschrijft hij vijfjaarlijkse perioden en geeft hij kritisch weer wat hem het belangrijkste voorkomt. Uiteraard is dit een persoonlijke visie, maar die van VAN VALKENBURG is het kennisnemen waard.

Onze Vereniging heeft door het uitgeven van dit gedenkboek hulde en dank willen betuigen aan de velen, die, in en buiten de Vereniging op enigerlei wijze ertoe hebben bijgedragen dat het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* na een bestaan van honderd jaren met vertrouwen de toekomst tegemoet kan gaan.

J. R. PRAKKEN

The first of these is the fact that the
 number of persons who have been
 admitted to the college has increased
 from 100 in 1872 to 150 in 1873.
 This is a very gratifying result,
 and shows that the college is
 becoming more and more popular.
 The second fact is that the
 quality of the instruction has
 improved. This is due to the
 fact that the faculty has been
 enlarged, and the course of
 study has been made more
 thorough. The third fact is
 that the college has been able
 to secure the services of
 some of the best teachers in
 the country. This is a very
 important fact, and shows
 that the college is becoming
 more and more respected.

The fourth fact is that the
 college has been able to secure
 the services of some of the
 best teachers in the country.
 This is a very important fact,
 and shows that the college is
 becoming more and more
 respected.

The fifth fact is that the
 college has been able to secure
 the services of some of the
 best teachers in the country.
 This is a very important fact,
 and shows that the college is
 becoming more and more
 respected.

The sixth fact is that the
 college has been able to secure
 the services of some of the
 best teachers in the country.
 This is a very important fact,
 and shows that the college is
 becoming more and more
 respected.

The seventh fact is that the
 college has been able to secure
 the services of some of the
 best teachers in the country.
 This is a very important fact,
 and shows that the college is
 becoming more and more
 respected.

The eighth fact is that the
 college has been able to secure
 the services of some of the
 best teachers in the country.
 This is a very important fact,
 and shows that the college is
 becoming more and more
 respected.

WOORD VOORAF

In februari 1953 meldde ik mij bij de redacteur-gerant om werk; ik had mijn polikliniek opgegeven, en ik meende (ten onrechte, zoals naderhand bleek) te veel vrije tijd te zullen hebben. Kort daarna deed de Redactie mij het voorstel de geschiedenis van het Tijdschrift te schrijven van 1907 tot 1939, dus tot vóór het begin van de oorlog met Duitsland. Na enig beraad aanvaardde ik de opdracht met het voorbehoud, dat ik mij niet tot de voorgestelde periode wenste te beperken, maar tot het einde van de honderd jaren van het bestaan van het Tijdschrift zou willen doorgaan. De Redactie, oorspronkelijk van gevoelen, dat de door haar genoemde termijn verkieselijk was, in het bijzonder terwille van de wenselijkheid, om mogelijke gevoeligheden van vele nog levenden te ontzien, schikte zich tenslotte in mijn verlangen. Haar motieven waren duidelijk en begrijpelijk. Zij hadden gegolden, met nog meer kracht, toen DELPRAT de geschiedenis der eerste halve eeuw te boek zou stellen. Destijds verscheen zijn boek, bewonderenswaardig om de nauwkeurigheid, waarop het mocht bogen, en om de noeste vlijt, die een praktizerend medicus er aan had besteed, in 1932, ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan. Meer dan ik had DELPRAT in zijn persoon verenigd alle kwalificaties, voor het samenstellen van zulk een werk vereist. Hij was redacteur-gerant geweest van 1889 tot 1895; hij was persoonlijk bekend met de gestie van het Tijdschrift onder verschillende redacties en met verscheidene leidende figuren uit de laatste decennia van de negentiende eeuw. Bovendien had hij over de vroege geneeskundige periodieken in Nederland geschreven, en de geschiedenis der Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst te boek gesteld, waarin zo dikwijls, uit de aard der verbinding tussen Maatschappij en Tijdschrift, dit laatste werd besproken.

Tegenover zovele tastbare voordelen heb ik weinig of niets te stellen. Dat ik die gehele periode van vijftig jaren het Tijdschrift heb gelezen en dat ik veertig jaren lid ben geweest van de Vereniging, die het uitgeeft, verzinkt daarbij in het niet. Het enige, dat ik kan laten gelden, is mijn goede wil. Moge deze voldoende blijken. Zonder de bereidwilligheid van de secretaris der Redactie en van het gehele

kantoorpersoneel, doorkneed in en toegewijd aan alles wat het Tijdschrift op zo zeer gevarieerde wijze aangaat, zou mijn uiterste inspanning stellig onvoldoende zijn geweest.

C. T. v. V.

INLEIDING

In het begin dezer eeuw waren in het bedrijf van het „Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde” de belangrijkste vertegenwoordigers der medische wetenschap overwegend, evenals thans, hoogleraren. Er waren onder hen mannen van internationale faam, vervuld van liefde voor het vak hunner studie, en bereid hun ervaringen in het Tijdschrift mede te delen, voorzover zij deze van nut achtten voor de praktizerende arts. Ervaringen waren het inderdaad, en van een goede kwaliteit in het algemeen; dat mag men gerust zeggen. Men voer in het Duits-wetenschappelijke zog, en – wat men ook voor de rest moge denken van de wetenschapsbeoefening onzer oostelijke naburen, die niet precies dezelfde waren als de Oostenrijkse of Zwitserse –, er werd daar gewerkt, en er werden op alle gebieden der medische wetenschap grote dingen verricht. Men ziet het terstond aan de inhoud (meer dan aan de toon) der Tijdschrift-artikelen van die tijd, dat tegenover de Duitse invloed de Franse en de Engelse, om van de Amerikaanse niet te spreken, gering was. Zeker, men eerde TROUSSEAU, DIEULAFOY, CHARCOT, GOWERS, SHERRINGTON en vele anderen; er waren verscheidene hoogleraren, die daarvan op hun colleges blijk gaven; de neerslag dezer waardering bespeurde men in de artikelen van ons Tijdschrift slechts hier en daar. De drang tot wetenschappelijk onderzoek – wat men tegenwoordig „research” pleegt te noemen – was bij de Nederlandse medici niet groot. Er waren uitzonderingen, en zeer belangrijke: het fenomeen DONDEERS was door zijn leerling SNELLEN opgevolgd, die op waardige wijze zijn oogheelkundig werk voortzette; het fysiologisch deel van zijn taak was – via ENGELMANN – in handen van PEKELHARING en ZWAARDEMAKER enorm uitgebreid, en hun werk vond internationaal erkenning. De arts WENCKEBACH, spoedig tot hoogleraar te Groningen benoemd, deed baanbrekend werk op het gebied der normale en pathologische hartwerkzaamheid, niet het minst dank zij EINTHOVENS geniale uitvinding van de snaargalvanometer. WINKLER, de onvermoeide onderzoeker, legde de grondslag voor de Nederlandse neurologie, in zijn ogen de moeder der psychiatrie, als welker leider hij WERNICKE beschouwde. Ik heb hen geïntroduceerd, eer ik kom

tot hun invloed op het leven van het Tijdschrift. Er waren er meer, wier denken en werken zich niet beperkte tot goed, of voortreffelijk, onderwijs geven. De anatoom VAN WIJHE – van huis uit zoöloog – om zijn embryologische ontdekkingen beroemd, was zijn zenit reeds gepasseerd; BOLK, in opkomst, zou zijn stoutmoedigste stellingen nog verkondigen. Sinds 1904 was BURGER voorzitter der Vereniging „Het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde”, tevens redacteur-gerant. DELPRAT en FELTKAMP werkten reeds lange tijd actief aan de verzorging van het periodiek. De lezer zal in dit boek veel namen ontmoeten van mannen, die grote invloed oefenden op het lot van het Tijdschrift; het is onnodig hen allen hier te noemen; hij vindt hen terug in de lijst dergenen, die voor en na 1907 lid der Vereniging en der Redactie zijn geweest. Weinigen onder hen zullen hem onbekend zijn, uit ondervinding of bij geruchte.

Het telkens weer uitgesproken doel van de Vereniging was, het Tijdschrift te doen zijn een spiegeling van de stand der Geneeskunde, zoals zij in Nederland werd beoefend. De wijze dezer beoefening bracht geheel vanzelf, uit haar aard, mede, dat de lezer in kennis werd gebracht met de wetenschappelijk- en maatschappelijk-medische vorderingen over de hele wereld. Wie lust en tijd heeft de vijftig jaargangen van 1907 af, al is het slechts oppervlakkig, door te zien, kan zich ervan overtuigen, dat dit doel inderdaad bereikt is, jaar voor jaar.

Uiteraard is het hier aangeboden geschrift geen biografie; voor een mens, maar ook voor een individu gelijk het Tijdschrift is, wordt die pas mogelijk, als het leven ten einde is gekomen; en dit kan men van het Tijdschrift waarlijk niet zeggen. Het relaas der lotgevallen te geven is de taak, die ik op mij heb genomen, ten verfolge van DELPRATS onvolprezen, nauwkeurig standaardwerk voor de eerste halve eeuw. Deze lotgevallen zijn van zeer verscheiden aard. Eén groep ervan is van louter historische betekenis: de verhouding van het Tijdschrift tot de Nederlandsche (thans tevens Koninklijke) Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst; in 1941 is zij door geweld van buiten verbroken. Zo objectief mogelijk heb ik getracht de aard dezer verhouding, met haar op-en-neer in eensgezindheid en vriendschappelijkheid, te beschrijven. Zij is de derde in de reeks hoofdstukken, die de lezer een inzicht moeten geven in het weder-

varen van het Tijdschrift gedurende vijftig jaren. Men kan deze reeks in twee delen splitsen: het ene moet een beeld geven van hetgeen in hoofdzaak externe aangelegenheden zijn, die dus het Tijdschrift betreffen, ongeacht zijn inhoud. Het vierde en vijfde hoofdstuk houden zich bezig met de inhoud op zichzelf, de rubrieken, en de wijzigingen en uitbreiding daarvan. Men kan denken aan de mogelijkheid, in het bijzonder van de wetenschappelijke inhoud een soort overzicht te geven, aan de hand waarvan de lezer een denkbeeld zou kunnen worden verstrekt van het belangrijkste, dat Nederlanders in de afgelopen halve eeuw op het gebied der geneeskunde en der geneeskunst hebben voortgebracht. Overweegt men deze mogelijkheid, dan blijkt haar moeilijkheid. Ik meen, dat niemand onzer in staat is met volstrekte zekerheid te beoordelen welke der veelsoortige opstellen in zulk een overzicht betrokken zouden moeten worden. Een poging daartoe zou, voorzover mij daarover een oordeel toekomt, licht op een mislukking kunnen uitloopen. Toch heb ik het beproefd. – Wenselijk was het de lezer voor ogen te brengen op welke wijze de erkenbare leiding in de loop des tijds gevoerd is. Met begrippen als vooruitgang, of zelfs ontwikkeling, heeft dit niet – althans in de eerste plaats – te maken. Deze leiding beoogt veel minder, in het algemeen, steunen of stuwen der geneeskundige wetenschap (dit geschiedt explicite in buiten de „leiding” om verschijnende artikelen der medewerkers), dan wel het opwerpen van allerhande soort vraagstukken, het kritische bespreken van allerlei onderwerpen, die altijd van belang zijn voor elke arts, maar vóór alles sociaal of cultureel betekenis hebben: de voorbereiding tot het artsschap, het geneeskundige onderwijs, de plaats van de arts in de gemeenschap, de kwakzalverij, het bijgeloof, de wonderdoenerij.

De aandacht, die in dit boek aan de niet te overschatten leiding wordt geschonken, vindt tenslotte haar uitdrukking in een poging een schets te geven van hen, die daaraan het meest hun krachten hebben gewijd. Deze schetsen beogen niet alleen, wat zij rechtstreeks voor het Tijdschrift hebben betekend, mede te delen. De invloed, die van hen is uitgegaan, het prestige dat zij door de aard hunner persoonlijkheid bezaten of bezitten, dragen in hoge mate bij tot de instemming, waarmee hun leiding – bij de leden der Vereniging en bij de lezers van het Tijdschrift – werd en wordt aanvaard. Ik hoop

mij bij het vervullen dezer mij zelf opgelegde taak met de nodige discretie – vooral ten opzichte der nog levenden – te hebben gekweten. In de laatste vijftig jaargangen weerspiegelt zich niet alleen, naar het oude en ware adagium, de stand der geneeskunde-beoefening in Nederland, maar evenzeer de kracht en de toewijding der leiders van Vereniging en Tijdschrift. Het zal – niemand zal het, meen ik, weerspreken – in de volgende jaren stellig niet anders zijn.

HOOFDSTUK I

DE ORGANISATIE DER VERENIGING „NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT VOOR GENEESKUNDE”

De Vereniging draagt dezelfde naam als het Tijdschrift, dat zij uitgeeft. Zo is het van de aanvang af geweest. Tot grote misvattingen heeft dat nooit geleid, kleine vergissingen van de orde: tot wie van beide moet ik mij wenden? waren nooit van enige betekenis. Wanneer de Redactie voor externe aangelegenheden bemoeienis had met uitgevers, drukkers, zelfs met de fiscus, dan verscheen zij in haar hoedanigheid van Bestuur der Vereniging.

De Vereniging huurde – sinds 1936 bezit zij – de zetel, die zij aan het Tijdschrift verhuurt, gemeubileerd en voorzien van de ganse uitgebreide inventaris. Haar statuten zijn sinds 50 jaren slechts in geringe mate gewijzigd, in 1929, 1935 en 1948, haar bestemming is precies dezelfde gebleven; een crisis, niet zozeer in haar bestemming als wel in haar bouw, heeft zij doorstaan. Hierna zal daarvan nog omstandig sprake zijn. De enige verandering, die in de praktijk neerkwam op een wijziging in de verhouding van haar orgaan tot de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst, heeft geen ander gevolg gehad dan dat het „Maatschappij-gedeelte” uit de wekelijkse afleveringen verdween en de Maatschappij-commissie niet meer deelnam aan de Redactievergaderingen. Het relaas daarvan vindt de lezer in Hoofdstuk III. De Vereniging als geheel gaf tot 1945 slechts eens per jaar een teken van leven: dat teken was de Algemene Ledenvergadering, in het eind van mei of in het begin van juni gehouden, destijds ten huize van een redactielid, in een lokaal van een der laboratoria of van een hotel of restaurant, sinds 1936 in de zetel der Vereniging. De bijeenkomsten begonnen doorgaans des namiddags om drie uur: een enkele maal werden zij des ochtends of des avonds gehouden. De agenda is elk jaar gelijk: voorlezing door de voorzitter van het verslag betreffende de financiële toestand in het afgelopen jaar en van de begroting voor het volgende in de vorm van een brief aan de Commissie, die met het nazien der rekeningen

en de controle ervan is belast; dan wordt het antwoord dezer Commissie voorgelezen, en daarna wordt de discussie over alle daarin behandelde punten geopend. De kritiek komt dan los: eerst enige vragen om toelichting, opmerkingen omtrent deze of gene post; kritiek op de begroting vooral, dikwijls in aansluiting op de afgelegde rekening en verantwoording, meer in verband met de begroting, die ook bij de Commissie de meeste vragen om informatie uitlokt. Scherpe kritiek komt alleen voor, wanneer bepaalde leden aanwezig zijn, en wanneer de voorzitter uitgaven heeft gedaan of op de begroting heeft gebracht, die bij sommigen enig misnoegen wekken.

Dan volgen de benoemingen van nieuwe leden, vroeger twee, naderhand (sinds 1948) drie, uit voordrachten door het bestuur opgemaakt¹; de benoemingen der hoofdredactie-leden geschieden op dezelfde wijze; no. 1 is altijd de jaarlijks aftredende redacteur-gerant van het Tijdschrift, tevens voorzitter der Vereniging; hetzelfde gold voor de verkiezing van de tweede redacteur-gerant, tot aan 1926. Toen, na MUNTENDAMS heengaan, werd hij, die tevens secretaris was, vervangen door Dr. EMMA SLUITER in de laatstgenoemde functie, eerst voor een jaar, daarna voor een langere periode. Een ondervoorzitter, die sinds 1926 had ontbroken, werd weer benoemd in 1930.

Toen VAN RIJNBERKS afscheid al in het zicht was (1944) deden zich enige moeilijkheden omtrent de opvolging voor: verschillende leden werden genoemd. VAN RIJNBERK, die zich beschikbaar stelde nog in 1946 aan te blijven, richtte tot alle leden een zendbrief waarin hij de eigenschappen opsomde en toelichtte, waaraan naar zijn inzicht, de optimale redacteur-gerant moest voldoen.

Een merkwaardig geschrift, dat – wanneer men de grote verschillen in het oog houdt tussen de betrokken functies en de zienswijze van heden en die van 400 jaar geleden – een zekere overeenkomst toont met MACHIAVELLI'S vermaarde beschrijving van de volmaakte vorst. Ongeveer terzelfder tijd ontstond – onafhankelijk van de genoemde zendbrief – de neiging, niet, als voorheen, de voordracht uitsluitend in handen te leggen van de Hoofdredactie, doch aan de leden een zeker aandeel te gunnen in de voorbereiding daarvan. Niet geheel

¹ Het laat zich aanzien, dat de toeneming van specialismen een nog grotere aanwas zal vorderen.

naar VAN RIJNBERKS zin, die vasthield aan zijn beginsel – het Homerische *εἰς κόλρανος ἔστο* – werd door de Redactie op VAN LOGHEMS voorstel een Commissie van Seniores aangewezen, om bij de leden te informeren naar hun mening over een persoon of personen, door hen te noemen, bereid en geschikt de Hoofdredactie te aanvaarden; dit was in 1946. Deze Commissie, bestaande uit de heren HEYNSIUS VAN DEN BERG, ZEEMAN en KLINKERT, bracht een rapport uit, dat in de Vergadering van Bestuur en Redactie op 13 februari 1946 ter sprake kwam. In de volgende bijeenkomst werd besloten Dr. D. KLINKERT voor te dragen. VAN LOGHEM had er in toegestemd ondervoorzitter te blijven. In de vergadering van Bestuur en Redactie van 3 februari 1947 functioneerden beide heren.

Tussen de benoemingen door wordt door het lot een der leden aangewezen, die de drie leden voor het controleren der financiële verantwoording van de redacteur-gerant voor het volgend jaar moet noemen. Daarbij wordt een zekere volgorde in acht genomen in verband met de woonplaats dezer controleurs: universiteitssteden en hun omgeving. De rondvraag aan het einde kan tenslotte zwijgend, of met min of meer belangrijke vragen om inlichting omtrent alle zaken de Vereniging betreffend, de bijeenkomst besluiten. Daarna begeeft zich het gezelschap naar de plaats, waar de jaarlijkse gemeenschappelijke maaltijd wordt gehouden en waar volgens gewoonte geen redevoeringen worden afgestoken. Er is een tijd geweest, dat van deze goede gewoonte werd afgeweken, en dat toespraken werden gehouden, die niet zelden tot een min of meer vermakelijke woordenstrijd leidden; NOLEN en BURGER waren de voornaamste sprekers in zo'n geval.

De stof voor een Geschiedenis der Vereniging ligt in de notulen der jaarlijkse Algemene Vergaderingen en in die der Redactie. Daaruit is het volgende geput.

In 1907, het beginjaar der tweede halve eeuw van het bestaan van Vereniging en Tijdschrift, waren er 38 leden, van wie 29 professoren, 9 niet-hoogleraren. In de loop der jaren is dit getal aanzienlijk gestegen. Aangezien het bedanken voor het lidmaatschap uiterst zelden voorkwam, moet het getal der jaarlijks overledenen gemiddeld lager zijn geweest dan dat der nieuw gekozenen. Slechts eenmaal nam een

lid, en nog wel een belangrijk lid, namelijk de oud-redacteur-gerant STRAUB, afscheid; in de vergadering van de 23e mei 1909 las de voorzitter, BURGER, zijn bedankbrief voor; daarin werd geen bepaalde reden voor het besluit aangegeven; ook was de vergadering blijkbaar onkundig van de juiste motivering, die STRAUB tot zijn afscheidnemen had gebracht. Wel was er, zoals blijkt uit de notulen der Buitengewone Algemene Vergadering op 22 november 1903, tussen STRAUB, die toen voorzitter was, en enige leden een meningsverschil gerezen over de functie van de redacteur-gerant. ZWAARDEMAKER had toen de mening verkondigd, dat de Redactie niet alleen voor toezicht moest zorgen, maar een commissie van advies en toezicht moest zijn. STRAUB vatte dit op alsof men bedoelde, dat hij dan eenvoudig een werktuig der Redactie zou worden. Hij meende, dat – als de vergadering van een tegenovergestelde mening mocht zijn – de gehele gestie van het Tijdschrift gewijzigd zou moeten worden. Tenslotte vond men een compromis: de formule „onder verantwoording aan de Redactie” werd uitgebreid met „en zoo noodig in overleg met de Redactie” (Art. 18 van het Huishoudelijk Reglement (1900)). Men krijgt de indruk, dat STRAUB zich noodgedwongen hierbij heeft neergelegd; in dezelfde vergadering deelde hij mede te bedanken als redacteur-gerant „wegens gebrek aan beschikbare tijd”. Bovendien vond hij – in tegenstelling tot de algemene opinie der leden – nu een contractwijziging met de Maatschappij in behandeling was, dat bij nieuwe toestanden een nieuwe persoon nodig was. STRAUB, die zo zijn eigen meningen had, en daarvan moeilijk afstand deed en zeer fijngevoelig was, was geen vriend van compromissen. Hij zal aan deze geschiedenis een ietwat wrange herinnering hebben bewaard en naderhand tot zijn bedanken als lid zijn gekomen tengevolge van een conflict met zijn overtuiging, waarin hij zich geplaatst zag, toen hij moest adviseren over een door TALMA ingezonden stuk, waarmede hij het geenszins eens was. EIJKMAN deed het voorstel hem tot erelid te benoemen, maar dat kon niet: in de Statuten staat niets van ereleden. Bedanken van iemand voor de benoeming is enige malen voorgekomen; eens was het SNAPPER, die het lidmaatschap weigerde (1922); het is mij bekend, dat de reden van zeer persoonlijke aard was. In 1935 bedankte Dr. J. C. WENT voor de benoeming, wegens drukke werkzaamheden. De derde maal

was het HOLMER (1946); hij stond nummer twee op de voordracht; de benoeming van nummer een was een traditie geweest, waarvan nooit was afgeweken. In 1947 stond hij nummer één op de voordracht, waarna hij zijn benoeming aanvaardde. In 1953 nam S. E. DE JONGH wegens drukke bezigheden een benoeming niet aan, in 1955 om dezelfde reden BORST en K. C. WINKLER.

Over de benoeming van nieuwe leden nog een enkele bijzonderheid. Het was gewoonte, dat ieder jaar een voordracht, door het Bestuur samengesteld, werd ingediend van twee kandidaten, meestal medici, naar zijn mening de meest aangewezenen. In 1935 vroeg KUENEN waarom no. 2 van het vorige jaar niet no. 1 op de voordracht was gezet; veel leden waren het met het tot nu toe gevolgde gebruik niet eens. De voorzitter zegde toe over deze aangelegenheid rijpelijk te zullen nadenken. Dit nadenken heeft tot de door KUENEN voorgestelde gedragslijn geleid.

De crisis in de bouw der Vereniging, die boven terloops is genoemd, begon in 1945; zij is nog niet ten einde, maar zij is niet meer kritisch te noemen. Zij vond haar grond in een plan, dat aan VAN RIJNBERKS brein was ontsproten. Op een andere plaats is melding gemaakt van de neiging van deze belangrijkste hoofdredacteur tot representatief vertoon; zie de hem betreffende korte schets in Hoofdstuk IX. Lange tijd broeide in hem het oprichten van een Academie van Geneeskunde, zoals in verscheidene andere landen bestaat; hij wilde van de Vereniging zulk een Academie maken, met alle nodige ab- en dependenties daarvan. De eerste openlijke uiting van deze mogelijkheid was een Buitengewone Algemene Vergadering op 1 december 1945. Zij bestond uit twee delen. Het eerste deel werd bezorgd door J. VAN DER HOEVE; zijn onderwerp was: Tijdschrift en Academie van Geneeskunde.

De spreker behandelde zeer uitvoerig de geschiedenis van het begrip „Academie”. De doelstelling, en de bezwaren aan zulk een instelling verbonden, zette hij uiteen. Hij zou de Academie willen doen bekostigen door het Rijk; zij zou een rijksinstelling moeten zijn: voor onze Vereniging ware zij veel te kostbaar. Hij verwachtte echter bij de Regering een grote weerstand tegen zulk een voorstel: immers de medische wetenschap is reeds in de Koninklijke Akademie van Wetenschappen van ouds vertegenwoordigd en deze zou vrij zeker

van oordeel zijn, dat haar medische afdeling haar arbeid in dit veld naar behoren heeft verricht. Vergelijking met landen als Frankrijk en België gaat niet op, daar in deze landen de algemene academies geen speciale medische sectie hebben, en dus niet als adviseurs van de Regering in medische zaken kunnen optreden, zodat daar de noodzakelijkheid van geneeskundige academies veel meer klemmt. Hij was echter van oordeel, dat men thans niet met een verzoek bij de Regering moest aankomen; er zou hoogstwaarschijnlijk afwijzend op worden beschikt. „Eerst moeten wij tonen, dat er behoefte aan bestaat, eerst in zekere zin ons onmisbaar moeten maken”. Bij haar streven, om te geraken tot de instelling van een Nederlandse Academie van Geneeskunde, wenste hij, aan het slot zijner doorwrochte rede, de Vereniging alle succes toe. Tot het houden van deze redevoering was VAN DER HOEVE door de voorzitter uitgenodigd. Deze had daarmede zijn instemming betuigd met een voorstel, op de Algemene Vergadering van 13 mei 1944 gedaan in de gebruikelijke brief der Financiële Commissie voor dat jaar door de leden B. BROUWER, H. T. DEELMAN en J. ED. STUMPF. Daarin hadden deze drie heren te kennen gegeven, dat zij het op hoge prijs zouden stellen, indien een plan tot het stichten van een wetenschappelijk publikatiefonds, te beheren door de Vereniging, of een eventueel op te richten Nederlandse Academie van Geneeskunde door de voorzitter zou worden voorbereid. In de Algemene Vergadering op 1 december 1945 werd medegedeeld, dat te dien einde een commissie was benoemd, bestaande uit A. DE KLEYN, C. L. DE JONGH, J. VAN DER HOEVE, F. H. QUIX en de voorzitter. Het overlijden van QUIX had een aanvulling nodig gemaakt; daartoe was B. BROUWER aangewezen. Deze Commissie droeg van de aanvang af de naam Academie-Commissie.

In het Bestuur werd twijfel geopperd aan het nut ener Academie. VAN RIJNBEEK vond kort en goed: in allerlei landen bestaan Academies van Geneeskunde; wanneer wij maar eerst beginnen, zal de officiële erkenning wel volgen. Het is met deze voorbereiding een ietwat eigenaardig geval geweest. Van DEELMAN was uitgegaan een voorstel tot uitgave van een algemeen, internationaal tijdschrift, met de titel „Acta pathologica Neerlandica”; de titel was, op voorstel van FORMIJNE, veranderd in „Acta medica Neerlandica”. Hier zou-

den de archiefstukken, die in het Tijdschrift teveel ruimte beslaan, kunnen worden gespuid. Op een Redactievergadering van 2 april 1946 werd, ter advisering omtrent dit plan, een commissie benoemd, bestaande uit DEELMAN, FORMIJNE en VAN LOGHEM. Informaties uit Zweden, waar analoge „Acta Scandinavica” worden gepubliceerd, waren niet gunstig ten aanzien van de kosten; er moest daar elk jaar geld op worden toegelegd; en er was regeringssteun.

In 1947 werd in de Redactievergadering van 21 september de aan gelegenheid behandeld; allerlei moeilijkheden waren ondervonden. Geopperd werd samenwerking met „Acta Belgica”. VAN LOGHEM, destijds voorzitter, zou wel uit het kapitaal jaarlijks een bijdrage willen schenken, bv. f 5000,—; de Regering en de specialisten zouden verder moeten bijdragen. Kort tevoren (6 juli 1947) scheen het internationale tijdschrift geheel van de baan: men vreesde voor onvoldoende kopij, en men wilde een morele verplichting tegenover de „Acta Scandinavica” nakomen: deze had in 1935 aan de Nederlandse geleerden zulk een gastvrij aanbod gedaan. Maar de voorzitter VAN LOGHEM vroeg de commissie de zaak der „Acta” opnieuw te bezien; hij meende toen echter, dat financiële steun van het Tijdschrift, bv. f 25000,— per jaar, niet mogelijk zou zijn.

Zoals boven reeds werd vermeld, leidde J. VAN DER HOEVE zijn inleiding tot het vraagstuk „Tijdschrift en Academie van Geneeskunde” in met een aanhaling van de brief der drie leden: BROUWER, DEELMAN en STUMPF, van 13 mei 1944. Nu had van deze drie heren slechts één, voorzover bekend is, inderdaad de bedoeling de Vereniging om te zetten in een Academie. DEELMAN had daaraan bij zijn pogingen in het belang der „Acta” in het geheel niet gedacht, en bleek er zelfs stellig tegen te zijn; STUMPF'S mening is mij niet met zekerheid bekend, hij is, vermoed ik, niet met zulk een plan ingenomen geweest. Zijns ondanks scheen DEELMAN'S initiatief aanvankelijk het Academie-project te steunen. Maar BROUWER was er een overtuigd voorstander van. Nadat reeds verscheidene wetenschappelijke bijeenkomsten van de Vereniging (drie per jaar was afgesproken) waren gehouden, diende hij, gesteund door DE KLEYN, een zeer uitgewerkt plan in. Het wordt in hoofdzaak hierbij afgedrukt:

De Vereeniging „Het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde” wordt omgezet in een Nederlandsche Akademie voor Geneeskunde. Deze Akade-

mie moet worden geleid door een Voorzitter, waarvoor een lid dient te worden gekozen, dat op grond van wetenschappelijke prestaties en van vermogen tot leiding geven, hiervoor is aangewezen. Deze vertegenwoordigt dus ook de Akademie naar buiten. Dit is een honoraire positie, welke voor den gekozene een hooge onderscheiding moet beteekenen. Het Bestuur wordt verder gevormd door een ondervoorzitter, die ongeveer dezelfde kwaliteiten moet bezitten en den Voorzitter bij ontstentenis vervangt. Tot derde bestuurslid wordt een secretaris-penningmeester aangesteld, waarvoor de hoofdredacteur van het Tijdschrift is aangewezen. Deze laatste is het eenige bestuurslid, dat honorarium ontvangt. Deze laatste is tevens het hoofd van het administratieve bureau, dat deels uit geneeskundigen, deels uit niet-geneeskundigen bestaat.

Alle huidige leden van onze Vereeniging worden automatisch lid van de nieuw te stichten Akademie. Hun aantal wordt aangevuld tot ten hoogste 75, welke in Nederland woonachtig moeten zijn. Hiervoor komen alleen personen in aanmerking, die getoond hebben wetenschappelijk werk te kunnen verrichten. De verkiezing tot lid dient als een wetenschappelijke onderscheiding te worden beschouwd. Zij ontvangen vergoeding voor reis- en verblijfkosten, doch niet voor het verrichten van ander werk (commissie-vergaderingen, adviezen over ingediende stukken, het bespreken van boeken enz.). Zij hebben echter wel recht op een eenvoudige lunch op de dagen der vergaderingen. Wanneer een gewoon lid 70 jaar wordt, treedt hij of zij als zoodanig af, wordt rustend lid en heeft alleen rechten, geen verplichtingen. De verschillende specialismen dienen zooveel mogelijk in deze Akademie naar evenredigheid vertegenwoordigd te zijn.

Naast de gewone en rustende leden kent men verder correspondenten, die gekozen worden uit diegenen, welke in onze overzeesche gebieden of elders in het buitenland werkzaam zijn en de Nederlandsche nationaliteit hebben behouden. Het aantal der correspondenten dient beperkt te blijven tot ten hoogste 20. Tenslotte kunnen ten hoogste 15 buitenlandsche leden gekozen worden, waarvoor uit den aard der zaak slechts corypheeën van de geneeskundige wetenschap in aanmerking komen.

De wetenschappelijke publicaties moeten tenminste omvatten:

a. Het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*, waarin ook de verslagen der wetenschappelijke vergaderingen der Akademie in de Nederlandsche taal worden opgenomen, evenals dit tot dusverre het geval is geweest met de voordrachten, die in den laatsten tijd in onze Vereeniging gehouden zijn. Hun aantal zal thans echter grooter worden, omdat het de bedoeling is 6 maal per jaar bijeen te komen (zie het ontwerp der Statuten en van het Huishoudelijk Reglement).

b. De „Proceedings” of „Acta medica Neerlandica”, waarin de verslagen in de Engelsche, Fransche of Duitsche taal worden opgenomen en waarin tevens stukken van een bepaalde lengte kunnen verschijnen, die op de vergaderingen door de leden worden ingediend, hetzij deze door henzelf, hetzij door hun medewerkers geschreven zijn.

c. Bijzondere uitgaven, zooals de „Opuscula” etc., wier voortzetting noodzakelijk geacht moet worden.

Men leest daaruit, dat het de bedoeling was, de Vereniging te doen verdwijnen, en de uitgave van het Tijdschrift in handen te leggen van een te stichten Academie van Geneeskunde. Tweederden der bestuursleden verklaarden zich hiertegen, ofschoon zij het in beginsel met de oprichting zulk ener Academie eens waren. Maar het Bestuur was eenstemmig van oordeel, dat deze instelling door de Regering zou moeten geschieden, het beste in de vorm ener derde afdeling der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Men achtte onze Vereniging het aangewezen lichaam, om in deze aangelegenheid het initiatief te nemen. Tijd en weder dienende, zoals VAN DER HOEVE met andere woorden reeds in zijn inleidende redevoering op 1 december 1945 had betoogd. Men ziet, dat VAN DER HOEVES opvattingen vrijwel gedeeld werden door VAN LOGHEM; deze geeft een heldere uiteenzetting ervan in een brief aan de leden der Vereniging. In de Algemene Vergadering van 29 mei 1949, waarin de „grote vraag” werd behandeld, was de bovengenoemde beslissing genomen na een ampele discussie, waarbij ook nog het denkbeeld van VAN RIJNBERK: de Vereniging niet opheffen, maar tevens Academie doen zijn, werd aangehaald. Niemand steunde BROUWERS of VAN RIJNBERKS denkbeeld. Tegen de oprichting ener Academie, op welke wijze dan ook, verklaarden zich drie leden: BURGERHOUT, W. FELTKAMP en STENVERS; het initiatief door het Tijdschrift te nemen werd unaniem goedgekeurd. Ik heb niet de indruk, dat thans onder de leden een vurig verlangen bestaat naar het oprichten ener Academie. De bijzonder belangrijke wetenschappelijke bijeenkomsten, drie per jaar, maken reeds het Tijdschrift min of meer academieachtig. En of het nut ener Academie van Geneeskunde, wellicht een precedent op een aantal andere van allerlei pluimage, niettegenstaande de getoonde, bijna algemene instemming in 1949, opweegt tegen het nadeel van veel formalisme en uiterlijkheid, is wellicht minder evident dan het in 1949 scheen.

Het Tijdschrift zelf zou er, dunkt mij, niet mee gebaat zijn; of het op den duur schade ervan zou ondervinden, tengevolge van mogelijke verwickelingen, is een vraag.

Toch heeft het opwerpen van het Academie-plan in elk geval één goede uitwerking gehad. De gisting, die daardoor – na de indiening der voorstellen tot uitgave der „Acta medica Neerlandica” – in de

Vereniging is veroorzaakt, heeft de wetenschappelijke bijeenkomsten tot gevolg gehad. Wie zou zich hierover niet verheugen.

De titels der gehouden redevoeringen en de namen der sprekers worden, met de betrokken datums hieronder aangegeven:

1e	6 oktober 1946	P. H. G. VAN GILSE, Congenitale anomalieën (in het bijzonder doofheid) tengevolge van rubeola bij de moeder in de eerste maanden der graviditeit
2e	7 december '46	P. J. GAILLARD, Weefselcultures en de kliniek
3e	15 februari '47	B. C. P. JANSEN, Nieuwe inzichten in de voedingsleer
4e	11 oktober '47	W. BRONKHORST, Indicaties voor longresectie, en M. C. A. KLINKENBERGH, Longoperaties
5e	17 januari '48	R. KORTEWEG, Nieuwe inzichten over kanker; de theorie der erfelijkheid in verband met mijn onderzoekingen
6e	3 april '48	M. STRAUB, De vormen van miliaire tuberculose
7e	6 november '48	J. VENKER, De fenestratie-operatie
8e	19 februari '49	B. BROUWER, Onderzoekingen over de kliniek en pathologie van de hypothalamus
9e	23 april '49	H. T. DEELMAN, Over reticulosos
10e	3 december '49	J. JONGBLOED, Het mechanisch hart-longapparaat
11e	1 april '50	I. BOEREMA, De chirurgische behandeling van aangeboren hartgebreken, en P. FORMIJNE, Aangeboren hartgebreken
12e	14 oktober '50	J. J. VAN LOGHEM Jr., Recente vorderingen op het gebied van bloedgroepenonderzoek, in het bijzonder met betrekking tot de pathogenese van erythroblastosis foetalis
13e	16 december '50	J. MULDER, Aspecten van het influenza-vraagstuk
14e	21 april '51	N. H. SWELLENGREBEL, Een probleem uit de epidemiologie der malaria in aequatoriaal Afrika
15e	6 oktober '51	J. J. G. BORST, Het verband tussen de water- en keukenzoutheuising en de circulatie
16e	15 december '51	E. HUIZINGA, Bronchographie
17e	5 april '52	A. A. J. VAN EGMOND, De functie van de halfcirkelvormige kanalen
18e	4 oktober '52	F. S. P. VAN BUCHEM, Diagnostiek en behandeling van pulmonalisstenose, en L. D. EERLAND, Operatieve behandeling der pulmonalisstenose
19e	10 januari '53	B. G. ZIEDSES DES PLANTES, Het neuro-röntgenologische onderzoek
20e	2 mei '53	H. A. WEYERS, Coeliakie
21e	17 oktober '53	G. G. J. RADEMAKER, De werkwijze van het zenuwstelsel
22e	12 december '53	A. QUERIDO (Leiden), Recente inzichten in de schildklierpathologie

23e	3 april	'54	P. H. G. VAN GILSE, Verschillende methoden van vervanging der menselijke spraak
24e	6 november	'54	M. N. J. DIRKEN, Ademhalingsfysiologie, en R. BRINKMAN, Haemoglobine- en zuurstofgehalte van het bloed
25e	15 januari	'55	J. DANKMEYER, De embryologie van het hart in verband met aangeboren afwijkingen
26e	16 april	'55	S. VAN CREVELD, Haemophilie en bloedstolling
27e	5 november	'55	M. W. WOERDEMAN, Grepen uit de ontwikkelingsfysiologie van het oog
28e	14 januari	'56	W. STORM VAN LEEUWEN, De betekenis van de elektro-encefalografie in de kliniek
29e	21 juli	'56	G. HELLINGA, De behandeling van verminderde vruchtbaarheid.
30e	17 november	'56	L. SCHALM, Regeneratie en atrofie van de lever.

Afgezien van het wetenschappelijke belang der zogenaamde Academie-vergaderingen, dienen deze ten zeerste de bevordering van het persoonlijke contact tussen de leden der Vereniging. Het gemeenschappelijke noenmaal met de uitgenodigde spreker als gast dient bovendien dit contact op juiste en aangename wijze.

De gebeurtenissen, die zich in de loop der jaren 1907 tot 1957 ten aanzien van de vorm der Vereniging – betreffende bestuur en leden – hebben voorgedaan, zijn in het voorgaande besproken.

De Statuten en het Huishoudelijk Reglement, zoals zij thans, sinds 1948, vigeren, vindt men hierachter afgedrukt. Zij waren in 1947 door de Algemene Vergadering op 13 december 1947 vastgesteld.

STATUTEN VAN DE VEREENIGING
NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT VOOR
GENEESKUNDE

(Goedgekeurd bij Kon. Besluit van 31 October 1900, no. 98,
Wijziging goedgekeurd bij Kon. Besluit van 6 Sept. 1929, no. 34,
bij Kon. Besluit van 6 Aug. 1935, no. 55 en
bij Kon. Besluit van 24 Augustus 1948, no. 43)

Artikel 1.

De Vereeniging „*Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*” stelt zich ten doel de bevordering van de geneeskundige literatuur in Nederland.

Zij tracht dit doel te bereiken door:

- a. het in stand houden en voortzetten van het bestaande *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*;
- b. alle overige wettige middelen, welke tot het doel kunnen leiden.

Artikel 2.

De Vereeniging is gevestigd te Amsterdam, doch haar Algemeene Vergaderingen kunnen ook in andere plaatsen binnen het Rijk worden gehouden.

Artikel 3.

De Vereeniging is aangegaan voor den tijd van 29 jaren, 5 maanden en 24 dagen, te rekenen van den dag der oprichting, zijnde 8 Juli 1900.

Bij het verstrijken van genoemd tijdvak is de Vereeniging opnieuw aangegaan voor den tijd van 29 jaar, alzoo eindigende den 31en December 1958.

Artikel 4.

Leden van de Vereeniging kunnen, behalve de oprichters, alleen zijn leden en oud-leden van het Bestuur.

Ieder, die voor de eerste maal wordt verkozen tot lid van het Bestuur, en deze benoeming aanvaardt, wordt daardoor lid der Vereeniging, en blijft na zijn uit-treden uit het Bestuur het lidmaatschap der Vereeniging behouden, tenzij dit verloren gaat op een der in art. 5 dezer Statuten genoemde wijzen.

Artikel 5.

Het lidmaatschap der Vereeniging houdt op door:

- a. opzegging;
- b. overlijden;
- c. ontzetting bij besluit van de Algemeene Vergadering.

Een besluit, als in het vorige lid onder *c.* bedoeld, kan slechts worden genomen op gemotiveerd, schriftelijk, voorstel van het Bestuur of van ten minste een derde van het getal der leden van de Vereeniging. Een dergelijk voorstel moet in den oproepingsbrief tot de Algemeene Vergadering worden vermeld; het Bestuur is verplicht, indien een dergelijk voorstel van ten minste een derde van het getal der leden van de Vereeniging bij het Bestuur is ingediend, het in den oproepingsbrief te vermelden. Voor de aanneming van het voorstel wordt gevorderd de aanwezigheid ter vergadering van ten minste de helft van het getal van de leden der Vereeniging, en twee derden der stemmen van de ter vergadering aanwezige leden. Bij ontbreken van het vereischte getal van ter vergadering aanwezige leden kan het besluit in de eerstvolgende Algemeene Vergadering worden genomen met drie vierden der stemmen van de ter vergadering aanwezige leden.

Artikel 6.

Ten minste éénmaal in het jaar roept de Voorzitter vanwege het Bestuur de leden tot een Algemeene Vergadering op ter behandeling van de belangen en de huishoudelijke aangelegenheden der Vereeniging en tot regeling harer werkzaamheden.

Het stemrecht in de Algemeene Vergadering, hare bevoegdheden en al hetgeen verder de Algemeene Vergadering betreft, zal, voorzoover zulks niet in deze Statuten geschiedt, bij Huishoudelijk Reglement worden geregeld.

Artikel 7.

Het Bestuur der Vereeniging bestaat uit ten hoogste twaalf leden. Het wordt gekozen door de Algemeene Vergadering op de wijze, bij Huishoudelijk Reglement te bepalen.

Het lidmaatschap van het Bestuur houdt van rechtswege het lidmaatschap van de Commissie van Redactie van het Tijdschrift in.

Artikel 8.

Het Dagelijksch Bestuur der Vereeniging bestaat uit den Voorzitter, den Ondervoorzitter en den Secretaris van het Bestuur. De leden van het Dagelijksch Bestuur worden door de Algemeene Vergadering gekozen uit de leden van het Bestuur op de wijze, bij Huishoudelijk Reglement te bepalen.

Het Dagelijksch Bestuur vertegenwoordigt de Vereeniging in en buiten rechte. Aan het Dagelijksch Bestuur behoort alle bevoegdheid, die niet, bij deze Statuten of bij het Huishoudelijk Reglement of andere reglementen of instructiën, aan anderen is opgedragen.

Artikel 9.

De inkomsten der Vereeniging bestaan uit:

- a.* de opbrengst van het *Tijdschrift* (art. 1*a*);
- b.* giften en vrijwillige bijdragen;
- c.* schenkingen, legaten en erfstellingen;
- d.* subsidiën;
- e.* gekweekte renten;
- f.* verdere baten en voordeelen.

Artikel 10.

De inkomsten der Vereeniging mogen slechts dienen tot bestrijding der uitgaven, in verband met het bereiken van het in art. 1 dezer Statuten omschreven doel.

Indien de jaarlijksche rekening der Vereeniging een voordeelig slot aanwijst, kan dit als reserve op zijde worden gelegd.

Ook de reserve mag slechts voor uitgaven, in verband met het bereiken van het in art. 1 dezer Statuten omschreven doel worden gebezigd.

Artikel 11.

Het Vereenigingsjaar loopt van den 1sten Januari af tot en met den daaropvolgenden 31sten December.

Het eerste Vereenigingsjaar is geëindigd den 31sten December 1900.

Artikel 12.

Aangelegenheden der Vereeniging, waarin deze Statuten niet voorzien, kunnen worden geregeld bij Huishoudelijk Reglement of bij andere reglementen of instructiën.

Genoemde reglementen en instructiën worden vastgesteld door de Algemeene Vergadering of ingevolge haar opdracht door het Bestuur, het Dagelijksch Bestuur of den Voorzitter. Zij mogen, evenals de besluiten der Algemeene Vergadering, niets inhouden in strijd met deze Statuten.

Het Dagelijksch Bestuur en, indien spoedige voorziening noodzakelijk of wenschelijk is, de Voorzitter van dat Bestuur, is bevoegd om, met inachtneming van deze Statuten en de reglementen of instructiën, al die maatregelen te nemen, die tot bevordering van het doel der Vereeniging kunnen strekken, zulks behoudens verantwoording aan het Bestuur en aan de Algemeene Vergadering.

Artikel 13.

Een besluit tot ontbinding der Vereeniging vóór afloop van den in art. 3 dezer Statuten bepaalde termijn kan slechts worden genomen op gemotiveerd, schriftelijk voorstel van het Bestuur of van ten minste een derde van het getal der leden van de Vereeniging. De laatste drie zinnen van art. 5, lid 2, dezer Statuten zijn ook hier van toepassing.

Artikel 14.

In elk geval van ontbinding der Vereeniging geschiedt de vereffening door het Bestuur, of, bij gebreke van dien, door de laatst overgebleven leden of het laatst overgebleven lid der Vereeniging, tenzij krachtens besluit der Algemeene Vergadering anderen als vereffenaars optreden.

Een eventueel voordeelig slot der eindrekening, na voldoening van alle schulden en verplichtingen (o.a. ook die, voortspuitende uit toegekende pensioenen) zoomede de verdere eigendommen der Vereeniging, zullen tot een wetenschappelijk doel, door de Algemeene Vergadering, of anders door de vereffenaars te bepalen, worden besteed.

Artikel 15.

Een besluit tot wijziging van de Statuten vereischt de aanwezigheid ter vergadering van ten minste de helft van het getal van de leden der Vereeniging. Bij

ontbreken van dit getal kan het besluit in de eerstvolgende Algemeene Vergadering worden genomen met drie vierden der stemmen van de ter vergadering aanwezige leden.

Een voorstel tot wijziging van de Statuten moet in den oproepingsbrief tot de Algemeene Vergadering worden vermeld.

Een besluit tot wijziging van de Statuten treedt pas in werking, nadat daarop de Koninklijke goedkeuring is verkregen, voorzover deze alsdan mocht zijn vereischt.

Aldus vastgesteld in de Algemeene Vergadering der leden,
te Amsterdam op den 2den Juni 1935.

Het Bestuur:

G. VAN RIJNBEEK, *Voorzitter.*

T. E. W. FELTKAMP, *Ondervoorzitter.*

E. SLUITER, *Secretaresse.*

G. J. W. KOOLEMANS BEIJNEN.

W. L. L. CAROL.

H. T. DEELMAN.

P. A. DE WILDE.

W. F. SUERMONDT.

HUISHOUDELIJK REGLEMENT
VAN DE VEREENIGING
NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT VOOR
GENEESKUNDE

HOOFDSTUK I.

Doel en middelen.

Artikel 1.

De Vereeniging „*Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*” stelt zich ten doel de bevordering der geneeskundige literatuur in Nederland.

Zij tracht dit doel te bereiken door:

- a. het in stand houden en voortzetten van het bestaande *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*;
- b. het in haar zetel doen houden van bijeenkomsten van leden en niet-leden der Vereeniging, ten doel hebbende de organisatie der geneeskundige onderzoekingen en het houden van voordrachten op het gebied der wetenschappelijke geneeskunde. Deze bijeenkomsten kunnen bij afzonderlijk reglement worden geregeld;
- c. alle overige wettige middelen, welke tot het doel kunnen leiden. Hiertoe kunnen o.a. behooren:
 1. het in stand houden en voortzetten der bestaande reeks „*Opuscula Selecta Neerlandicorum de Arte Medica*”;
 2. het steunen van publicaties op geneeskundig gebied door Nederlanders;
 3. het uitschrijven van prijsvragen op geneeskundig gebied.

HOOFDSTUK II.

Van de Leden.

Artikel 2.

De leden zijn verplicht het Bestuur, ter bevordering der in art. 1 genoemde doeleinden, op deszelfs verzoek te allen tijde van advies te dienen.

Artikel 3.

De leden ontvangen de in art. 1 sub a en c 1 genoemde publicaties kosteloos.

Artikel 4.

Elk lid heeft recht de opneming van een bijdrage in het Tijdschrift te vorderen, mits die bijdrage door hem wordt ondertekend en niet meer dan twee bladzijden druks beslaat.

De Hoofdredactie kan de plaatsing weigeren, onder verantwoording aan de Redactie en aan de Algemeene Vergadering.

Artikel 5.

De leden, woonachtig buiten de plaats, waar een Algemeene Vergadering wordt gehouden, genieten voor het bijwonen der Vergadering vergoeding van reis- en verblijfkosten.

HOOFDSTUK III.

Van het Bestuur, en van het Dagelijksch Bestuur.

Artikel 6.

Het Bestuur der Vereeniging bestaat uit ten hoogste twaalf leden, waarvan één als Voorzitter, één als Ondervoorzitter en één als Secretaris optreedt. Deze drie vormen het Dagelijksch Bestuur der Vereeniging. De werkring van de helft van het overige aantal leden moet bij voorkeur buiten Amsterdam zijn gelegen.

Artikel 7.

De Voorzitter, de Ondervoorzitter en de Secretaris worden door de Algemeene Vergadering gekozen uit een door het Bestuur opgemaakt tweetal; de Voorzitter en de Ondervoorzitter worden telkens voor één jaar, de Secretaris wordt telkens voor vijf jaren benoemd; alle drie zijn terstond herkiesbaar.

De overige leden van het Bestuur worden benoemd voor den tijd van drie jaren en zijn niet terstond herkiesbaar. Nieuw gekozen leden treden in functie op den 1sten Januari volgend op hun verkiezing en treden na drie jaren af met den laatsten December.

Het Bestuur maakt voor elke vacature in zijn midden een aanbeveling van twee personen op, waaruit de Algemeene Vergadering een keuze doet.

Artikel 8.

De Ondervoorzitter vervangt den Voorzitter bij tijdelijke ontstentenis of verhindering van dezen.

Bij tijdelijke ontstentenis of verhindering ook van den Ondervoorzitter wordt elk van beiden tot de eerstvolgende Algemeene Vergadering vervangen door een uit en door het Bestuur aan te wijzen lid.

Artikel 9.

Bij tusschentijdsche vacature, ontstaan door het overlijden of anderszins van den Voorzitter, vervangt hem de Ondervoorzitter tot de eerstvolgende Algemeene Vergadering.

Bij tusschentijdsche vacature, ontstaan door het overlijden of anderszins van den Ondervoorzitter, wijst het Bestuur een zijner leden aan om de open plaats tot de eerstvolgende Algemeene Vergadering waar te nemen.

Bij tusschentijdsche vacature, ontstaan door het overlijden of anderszins van den Secretaris, neemt het Bestuur alle maatregelen, welke den goeden gang van zaken tot de eerstvolgende Algemeene Vergadering waarborgen.

Bij tusschentijdsche vacature van één of meer der overige bestuursplaatsen blijft de vacature tot de eerstvolgende Algemeene Vergadering onvervuld.

Artikel 10.

Het Bestuur zorgt voor de handhaving der Statuten en voor de uitvoering der door de Algemeene Vergadering vastgestelde reglementen, instructiën en genomen besluiten, voor zoover die handhaving en uitvoering niet aan het Dageelijksch Bestuur of aan anderen zijn opgedragen.

Artikel 11.

De Voorzitter roept de leden van het Bestuur ter vergadering bijeen, zoo dikwijls hij zulks noodig oordeelt, maar ten minste vijf maal per jaar.

Artikel 12.

De Voorzitter draagt zorg, dat de oproepingsbrieven voor de Algemeene Vergadering en voor de Bestuursvergaderingen ten minste tien dagen tevoren worden verzonden, met vermelding van de te behandelen onderwerpen.

Artikel 13.

Het geldelijk beheer der Vereeniging berust bij den Voorzitter. Hij ontvangt alle aan de Vereeniging toekomende gelden en doet alle uitgaven voor de Vereeniging.

Hij zorgt in overleg met de beleggingscommissie voor de belegging van de in art. 10, 2e alinea der Statuten genoemde reserve.

Hij deponeert de effecten, waarin de reserve is belegd, in open bewaarneming bij de Nederlandsche Bank.

Hij doet, ten minste drie weken vóór de jaarlijksche Algemeene Vergadering de rekening en verantwoording van het gehouden beheer over het afgelopen vereenigingsjaar, met de justificatoire bescheiden, gecontroleerd door een accountant, benevens een begrooting van ontvangsten en uitgaven voor het volgende vereenigingsjaar, nadat die rekening en begrooting vooraf door het Bestuur zijn onderzocht, toekomen aan de Commissie, bedoeld in art. 20. H. R.

De boekhouding betreffende de publicaties der Vereeniging, daarbij inbegrepen het advertentieblad, wordt gevoerd door den Uitgever onder toezicht van den Voorzitter, die zich herhaalde malen 's jaars op de hoogte stelt van den stand van zaken.

HOOFDSTUK IV.

Van de Commissies.

Artikel 14.

Er bestaan bestendige en tijdelijke commissies ter behartiging van de doeleinden der Vereeniging, of ten einde de Algemeene Vergadering, het Bestuur, het Dageelijksch Bestuur of den Voorzitter van advies te dienen.

Zij bestaan uit leden der Vereeniging, doch kunnen met niet-leden worden aangevuld.

Artikel 15.

De leden der commissies worden benoemd door de Algemeene Vergadering, door het Bestuur of door den Voorzitter; enkele nader aan te wijzen commissies vullen zich zelve aan.

Artikel 16.

De leden der commissies genieten voor het bezoeken der vergaderingen reiskosten en zitpenning; zoo noodig worden hun verblijfkosten en vacatiegelden toegekend.

Artikel 17.

Tot de bestendige commissies behooren:

- a. de Commissie van Redactie van het Tijdschrift, kortweg aan te duiden als *de Redactie*. Deze commissie bestaat uit de leden van het Bestuur; haar werkwijze wordt bepaald in Hoofdstuk III van het Huishoudelijk Reglement;
- b. de Commissie van Redactie der Opuscula en der rubriek van de Geschiedenis der Geneeskunde, kortweg aan te duiden als *de Opuscula-Commissie*. Deze commissie bestaat uit ten hoogste 7 (zeven) leden; zij wordt voor de eerste maal door het Bestuur benoemd en vult zich zelve aan. Zij vergadert ten minste twee malen per jaar;
- c. de Commissie, belast met het beleggen der reserve, genaamd *Beleggings-commissie*. Deze Commissie bestaat uit den Voorzitter en twee leden der Vereeniging, te benoemen door het Bestuur. Deze Commissie vergadert zoo vaak als de Voorzitter dat noodig oordeelt;
- d. de Commissie van advies inzake het referatenwezen. Deze Commissie wordt benoemd door den Voorzitter en vergadert zoo vaak als deze dat noodig oordeelt;
- e. de Commissie van advies inzake de rubriek Therapie, kortweg aan te duiden als *de Therapie-commissie*. Deze commissie bestaat uit ten hoogste 7 (zeven) leden; zij wordt voor de eerste maal door het Bestuur benoemd en vult zich zelve aan. Zij vergadert ten minste twee malen per jaar;
- f. de Commissie van Toezicht en advies inzake de Verzamelingen der Vereeniging, kortweg aan te duiden als *de Verzamelingen-commissie*. Deze commissie bestaat uit ten hoogste 5 (vijf) leden. Zij wordt voor de eerste maal benoemd door het Bestuur en vult zich zelve aan. Zij vergadert ten minste twee malen per jaar en brengt ten minste vier weken voor de Jaarvergadering aan het Bestuur rapport uit over den toestand der Verzamelingen.

Artikel 18.

De Voorzitter der Vereeniging is van rechtswege lid en voorzitter der bestendige commissies. Hij roept de vergaderingen der commissies bijeen.

De commissies, genoemd in artikel 17 sub *b* tot en met *f*, benoemen elk uit haar midden een Ondervoorzitter, die den Voorzitter bij diens ontstentenis vervangt. De Voorzitter kan aan elke commissie een beambte van het redactiekantoor als secretaris toevoegen.

Artikel 19.

De bestendige commissies kunnen van de Algemeene Vergadering of van het Bestuur instructiën ontvangen of, bij gebreke van dien, zelve voor haar werkzaamheden reglementen opstellen.

Artikel 20.

Tot de tijdelijke commissies behoort de Commissie, bedoeld in art. 13, 4e alinea H. R., genaamd de Financieele Commissie. Deze commissie bestaat uit drie leden, welke in de jaarlijksche Algemeene Vergadering worden benoemd door een bij loting aangewezen lid en gedurende het daaropvolgende jaar in functie zijn.

Artikel 21.

Het Bestuur, de Voorzitter en, op voorstel van het Bestuur, de Algemeene Vergadering, kunnen te allen tijde tijdelijke commissies van advies en tijdelijke werkcommissies instellen.

HOOFDSTUK V.

Van het Tijdschrift.

Artikel 22.

Het Tijdschrift wordt in zijn geheel geredigeerd door het Bestuur der Vereeniging, fungeerend als bestendige Commissie van Redactie, korthedshalve aan te duiden als: Redactie. De Voorzitter, de Ondervoorzitter en de Secretaris bekleeden deze zelfde functies in de Commissie van Redactie en vormen de Hoofdredactie van het Tijdschrift.

De Voorzitter is tevens van rechtswege beheerend redacteur van het Tijdschrift, de Ondervoorzitter plaatsvervangend beheerend redacteur.

Artikel 23.

Bij de verzorging der onderscheiden rubrieken van het Tijdschrift kan de beheerende redacteur worden bijgestaan door afzonderlijke commissies of bepaalde personen. Deze laatsten kunnen dan aangeduid worden als redacteur der desbetreffende rubrieken.

Het Bestuur is bevoegd aan rubrieksredacteuren en aan vaste medewerkers buiten het gewone honorarium een jaarlijksche toelage toe te kennen.

HOOFDSTUK VI.

Van de Redactie.

Artikel 24.

Zoo dikwijls de beheerende redacteur zulks noodig oordeelt, doch ten minste vijf maal in het jaar, wordt een vergadering uitgeschreven.

De beheerende redacteur is daarenboven verplicht een vergadering der Redactie bijeen te roepen binnen 14 dagen, nadat door ten minste 2 leden der Redactie daartoe schriftelijk het verzoek is gedaan.

De beheerende redacteur draagt zorg, dat de oproepingsbrieven voor de vergaderingen der Redactie ten minste een week tevoren aan de leden der Redactie worden toegezonden.

Artikel 25.

De Algemeene Vergadering kan aan de Redactie één of meer buitengewone redacteuren toevoegen.

Artikel 26.

De Voorzitter kan telkenmale, wanneer hem dat wenschelijk voorkomt, één of meer rubrieksredacteuren of vertegenwoordigers der in Hoofdstuk IV genoemde commissies uitnoodigen de Redactievergadering voor het uitbrengen van advies bij te wonen.

HOOFDSTUK VII.

Van de Hoofdredactie

Artikel 27.

De Hoofdredactie bestaat uit den Voorzitter, den Ondervoorzitter en den Secretaris der Redactie. De Voorzitter en de Ondervoorzitter der Vereeniging bekleeden dezelfde functies in de Hoofdredactie.

Artikel 28.

Aan den Secretaris der Hoofdredactie kan door den Voorzitter een ambtenaar van het Redactiekantoor als adjunct-secretaris, mede voor het opmaken der notulen, worden toegevoegd.

Artikel 29.

De Algemeene Vergadering kan één of meer leden der Redactie aan de Hoofdredactie toevoegen.

Artikel 30.

De Voorzitter kan telkenmale, wanneer hem dat wenschelijk voorkomt, één of meer rubrieksredacteuren of vertegenwoordigers der in Hoofdstuk IV genoemde commissies uitnoodigen de Hoofdredactie-vergadering voor het uitbrengen van adviezen bij te wonen.

Artikel 31.

De Hoofdredactie vergadert eenmaal per week. Zij behandelt de ingekomen stukken, wint adviezen in omtrent aangeboden bijdragen, stelt de afleveringen samen, beoordeelt aangeboden advertenties en doet verder alles, wat in het belang van het Tijdschrift wenschelijk te achten is.

Ingeval van meeningsverschil berust de beslissing bij den Voorzitter-beheerend redacteur, behoudens verantwoording aan de Redactie en aan de Algemeene Vergadering.

HOOFDSTUK VIII.

Van de Algemeene Vergadering.

Artikel 32.

De jaarlijksche Algemeene Vergadering der leden, kortweg aangeduid als: de Jaarvergadering, wordt gehouden uiterlijk in de maand Mei.

Die vergadering is meer in het bijzonder belast met:

- a. de benoeming of herbenoeming van den Voorzitter, Ondervoorzitter en Secretaris van het Bestuur der Vereeniging;
- b. de vervulling der vacatures in het Bestuur;
- c. de beoordeeling en de goedkeuring van de rekening en verantwoording over het afgelopen jaar, nadat daarover rapport zal zijn uitgebracht door de Financieele Commissie, in de vorige jaarvergadering gekozen;
- d. de aanwijzing door loting van het lid, welke de Commissie hiervoren onder c bedoeld zal hebben te kiezen; en wijders met de behandeling van hetgeen alsnog ter sprake zal worden gebracht of voorgesteld.

Artikel 33.

Overigens worden Algemeene Vergaderingen gehouden, zoo dikwijls het Bestuur het noodig oordeelt, of ten minste een derde van het getal der leden van de Vereeniging het verlangen daartoe, onder opgave der te behandelen onderwerpen en der beweegredenen, schriftelijk aan het Bestuur hebben kenbaar gemaakt.

Het Bestuur is in het laatste geval verplicht binnen een maand aan dat verlangen gevolg te geven en de te behandelen onderwerpen in den oproepingsbrief te vermelden.

Artikel 34.

De Voorzitter, de Ondervoorzitter en de Secretaris van het Bestuur treden als zoodanig mede op in de Algemeene Vergaderingen.

De Secretaris houdt van de vergaderingen notulen, welke in druk verschijnen en aan de volgende vergadering ter goedkeuring worden voorgelegd.

Aan den Secretaris kan door den Voorzitter een adjunct-secretaris worden toegevoegd.

Artikel 35.

De Algemeene Vergadering der leden:

- a. bepaalt den vorm en de wijze van uitgave van het Tijdschrift;
- b. kiest den uitgever van het Tijdschrift en stelt het contract met hem vast;
- c. stelt het contract met de „Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst” vast, voor zooverre het Tijdschrift tevens dienst doet als orgaan der Maatschappij;
- d. besluit omtrent uitbreiding of verbetering van het Tijdschrift;
- e. bepaalt de tractementen en de pensioenen van de leden der Hoofdredactie, die daarvoor in aanmerking komen;

- f. stelt de norm voor de salariering en eventueel voor de pensionneering der rubrieksredacteuren, der ambtenaren, beambten en bedienden, voor de Vereeniging werkzaam, vast;
- g. regelt de honoraria voor medewerking aan de uitgaven der Vereeniging;
- h. geeft de wijze van belegging der in art. 10, 2e alinea der Statuten genoemde reserve der Vereeniging aan;
- i. geeft de normen aan voor de vergoeding voor verblijfkosten, zitpenningen en vacatiegelden;
- j. bepaalt op voorstel der Opuscula-Commissie de samenstelling der uit te geven Opuscula (art. 1 c 1 van het H. R.);
- k. neemt beslissingen inzake de in art. 1 c 2 en 3 van het H. R. genoemde aangelegenheden.

Artikel 36.

Tenzij in de Statuten of in dit Reglement anders is bepaald, worden alle besluiten genomen en benoemingen gedaan bij volstreckte meerderheid van de uitgebrachte stemmen.

Artikel 37.

Blancostemmen of blancobriefjes, onduidelijke stemmen of niet of niet behoorlijk ingevulde stembriefjes gelden niet als uitgebrachte stemmen.

Bij staking der stemmen over zaken geeft de stem van den Voorzitter den doorslag.

Bij staking van stemmen over personen beslist het lot.

Artikel 38.

Over personen wordt met gesloten briefjes, over zaken wordt mondeling gestemd.

HOOFDSTUK IX.

Van den Zetel der Vereeniging.

Artikel 39.

De Vereeniging heeft haar zetel in Amsterdam in een eigen of gehuurd pand.

Artikel 40.

In den zetel der Vereeniging zijn gevestigd:

- a. het bureau van het Bestuur;
- b. het kantoor der Redactie;
- c. de boekerij en de verdere verzamelingen der Vereeniging.

Artikel 41.

In den zetel der Vereeniging kunnen behalve het Bestuur en de Redactie werkzaam zijn:

- a. ambtenaren, verbonden aan het bureau van het Bestuur en aan het kantoor der Redactie;
- b. beampten;
- c. bedienden.

Artikel 42.

De Voorzitter der Vereeniging benoemt en ontslaat de in het vorige artikel genoemde ambtenaren, beampten en bedienden; hij regelt hun werkzaamheden en stelt hun salarissen en loonen vast, alles behoudens goedkeuring door het Bestuur en de Algemeene Vergadering, en met inachtneming van het bepaalde in art. 35 onder *f*.

HOOFDSTUK X.

Algemeene bepaling.

Artikel 43.

In alle gevallen, waarin dit Reglement niet voorziet, beslist het Dagelijksch Bestuur en indien spoedige voorziening noodzakelijk of wenschelijk is, de Voorzitter van dit Bestuur, zulks behoudens verantwoording aan het Bestuur en aan de Algemeene Vergadering.

Aldus vastgesteld in de Algemeene Vergadering der leden, gehouden te Amsterdam, den 8en Juli 1900, en gewijzigd in de Algemeene Vergadering der leden, gehouden te Amsterdam, den 22en November 1903 en den 2en Juni 1935.

Het Bestuur:

G. VAN RIJNBEEK, *Voorzitter.*
 T. E. W. FELTKAMP, *Ondervoorzitter.*
 E. SLUITER, *Secretaris.*

De wijzigingen van art. 7 (Statuten) en art. 6 (Huishoudelijk Reglement) zijn vastgesteld in de Algemeene Vergadering der leden, gehouden te Amsterdam, de 13de December 1947.

Het Bestuur:

J. J. VAN LOGHEM, *Voorzitter.*
 A. DE KLEYN, *Ondervoorzitter.*
 E. SLUITER, *Secretaris.*

VOORLOOPIG REGLEMENT DER WETENSCHAPPELIJKE
ALGEMEENE VERGADERINGEN DER VEREENIGING „N.T.V.G.”*I. Van de Vergaderingen.*

1. De vergaderingen worden gehouden als regel ten hoogste vier malen per jaar, telkens op den 2den Zaterdag der maanden Februari, April, October en December.
2. Het Dagelijksch Bestuur der Vereeniging fungeert als Bestuur der wetenschappelijke vergaderingen.
3. Voor elke vergadering wordt een spreker uitgenoodigd.
4. De uitnodigingen geschieden door het Dagelijksch Bestuur op voordracht van de Commissie ad hoc kort aan te duiden als: de Academie-Commissie.
5. Ook niet uitgenoodigde sprekers, al of niet lid der Vereeniging, kunnen een voordracht houden. Zij melden zich hiertoe aan bij de Academie-Commissie. Deze beslist of de voordracht zal gehouden worden en geeft hiervan bericht aan het Dagelijksch Bestuur.
6. Zoowel de uitgenodigde als de spontaan aangemelde sprekers ontvangen voor hun voordracht een honorarium van f 100,—.
7. Leden der Vereeniging kunnen niet-leden ter bijwoning der vergaderingen introduceeren, na voorafgaand bericht aan het Dagelijksch Bestuur.

II. Van de Verslagen.

8. Het houden van een voordracht sluit de verplichting van den spreker in, het manuscript der voordracht dadelijk na de vergadering bij den secretaris in te leveren.
9. De text der voordrachten en het verkorte verslag der discussies worden in het Tijdschrift afgedrukt in een bijzondere rubriek: „Voordrachtenreeks van het N.T.v.G.” en periodiek in een bandje vereenigd.

Aldus vastgesteld in de Wetenschappelijke Algemeene Vergadering van 7 December 1946.

G. VAN RIJNBEEK, *Voorzitter.*

J. J. VAN LOGHEM, *Ondervoorzitter.*

E. SLUITER, *Secretaris.*

De financiën van het Tijdschrift.

Elk jaar, in mei of juni, wordt op de Algemene Ledenvergadering verslag uitgebracht over uitgaven en inkomsten van het afgelopen kalenderjaar en een begroting voor het lopende. Dit verslag werd tot 1926 (behalve in 1923 en 1924) door de beherende redacteuren onder-

tekend, sindsdien door de voorzitter alleen. De 23e april 1927, kort voor de jaarlijkse bijeenkomst, was de secretaris, P. MUNTENDAM, overleden. Het verslag werd tijdig aan de Financiële Commissie, die op de vorige jaarvergadering was benoemd, toegezonden; zij zond haar antwoord terug, lang genoeg vóór deze vergadering, om door de voorzitter-penningmeester te kunnen worden bestudeerd (soms kwam het zo laat, dat de voorzitter moeite had het rustig te lezen; hij placht dan een opmerking daarover in zijn wederwoord in te vlechten).

De exploitatie van het Tijdschrift over het vorige en de begroting voor het lopende jaar zijn op dezelfde wijze ingericht. Beide bevatten inkomsten uit de tekst en uit het advertentieblad; een samenvatting van beide als uitkomst der gehele exploitatie. Daarna volgen het derde en vierde hoofdstuk: Over de algemene geldmiddelen, waarin de winst op de exploitatie in het vorige jaar en de rente op het kapitaal de hoofdzaak zijn. De overige posten wisselen min of meer van jaar tot jaar, en hangen samen met verleende, resp. te verlenen subsidies, het drukken van een Opusculum, van een bibliotheek-catalogus, van een register, aanschaffing van mobiliair, betaalde of te betalen belastingen, assurantiepremies en dergelijke posten. Van 1935 af zijn de bestede en de begrote bedragen zeer overzichtelijk naast elkaar gedrukt in de notulen, en het verschil – positief of negatief – in een derde kolom aangegeven.

Tenslotte komt de staat der bezittingen der Vereniging aan de beurt: effectenbezit, andere beleggingen, onroerend goed (sinds 1936 het huis in de Jan Luykenstraat; tevoren niets), roerend goed (mobiliair, verzamelingen, boekerij).

Toen de tweede halve eeuw van het leven der Vereniging aanbrak, bedroeg het kapitaal ongeveer f 14.000. Sindsdien is het niet on aanzienlijk toegenomen.

Afgezien van de bescheiden rente op het kapitaal, die in de laatste jaren meer meetelt dan tevoren, bestonden en bestaan de inkomsten uit abonnementsgelden en uit opbrengst van het advertentieblad. Er zijn jaren geweest – vooral in de laatste oorlogstijd en enige tijd daarna, toen de omvang der afleveringen minimaal was, en de intekenprijs niet verlaagd mocht worden – dat de intekenprijs-opbrengst verre de uitgaven voor de tekst teboven ging; het Tijdschrift

maakte in die tijd een gedwongen oorlogswinst. Tevoren werd echter bijna altijd op de tekst verlies geleden, dat door de opbrengst der advertenties moest worden goedge maakt. Zelfs was dat niet altijd mogelijk, zodat – in verband met de in die jaren geldende ongunstige verdeling van de winst op het advertentieblad tussen uitgever en Vereniging – de uitgever spontaan een bijdrage van *f* 5000, twee jaren na elkaar, gaf voor de exploitatie (zie hoofdstuk „Uitgeven en drukken”). Tevoren had ieder lid reeds twee malen *f* 10 met die bestemming geofferd. Maar in het algemeen bleek voor ieder jaar de exploitatie zó, dat, naar het geveugelde woord, het Tijdschrift dreef op de advertenties. Er waren idealisten, die dat onbehoorlijk vonden. Het blad moest zich zonder die steun kunnen bedruipen; het was overbodig kapitaal te kweken, althans het moest het bedrag van *f* 100.000 niet teboven gaan. Wanneer deze zienswijze door de leden zou zijn gedeeld, dan zou het eigen, goed geoutilleerde redactiehuis nooit zijn verworven; het budget bedroeg toen ongeveer anderhalve ton, het kapitaal iets minder. Alle posten van inkomsten en uitgaven uit de tekst zijn sindsdien zeer gestegen; al zijn de abonnementen aanzienlijk talrijker geworden – meer dan 12000 –, de kosten zijn enorm toegenomen ten gevolge van de hoge prijzen van alle materiaal, en de aanzienlijke verhoging der lonen van het personeel der drukkerij en de verbeterde salarissen van alle medewerkers aan de uitgave van het Tijdschrift. Het streven blijft zoveel mogelijk uitgaven en inkomsten uit de tekst in evenwicht te houden en uit de opbrengst van het kapitaal de nodige of wenselijke uitgaven te bestrijden, die overeenkomstig traditie en reglement op de weg der Vereniging liggen, en verbeteringen aan te brengen in de eerste plaats aan het Tijdschrift zelf en verder in de behuizing, waarin het is gevestigd. Men zegt, dat medici slechte financiers zijn; men moet erkennen, dat dit gezegde vaker opgaat dan misschien te wensen zou zijn. Maar de achtereenvolgende leiders hebben – zij het dikwijls met voorlichting van de uitgever – blijk gegeven van zulk een inzicht, zowel in de actuele toestand als in de waarschijnlijkheden der toekomst, dat het Tijdschrift er wel bij is gevaren. Dat „het goede geluk”, evenals voor de chirurg, naar KORTEWEGS woord, niet te veronachtzamen is, mag toegegeven worden. Maar niet ieder weet het op het juiste moment te grijpen.

In 1951 werd, op KOUWENAARS voorstel, een ingrijpende verandering aangebracht in de boekhouding der Vereniging. In principe werden voortaan alle uitgaven, die voor de exploitatie van het Tijdschrift noodzakelijk zijn, ook ten laste van deze exploitatie gebracht. Dit betekende een verlaging van de winst, welke in de laatste jaren door het Tijdschrift was gemaakt, maar gaf dan ook beter de werkelijke gang van zaken weer.

In de naaste toekomst zal de stijging van kosten voor papier en aan lonen, het wellicht noodzakelijk maken, nog andere administratieve, misschien ook organisatorische veranderingen aan te brengen.

HOOFDSTUK II

UITGEVEN EN DRUKKEN

In de loop der geschiedenis van het Tijdschrift is het een enkele maal voorgekomen, dat een lid de mogelijkheid opwierp, dat de Vereniging zelf haar weekblad zou uitgeven. Het kostte de voorzitter der Algemene Vergadering niet veel moeite aan te tonen, dat dit onuitvoerbaar zou zijn. Uitgeven en redigeren, althans van een blad als het onze, stellen zulke verschillende eisen, dat men niet mag verwachten de mensen te vinden, die daartoe bereid en geschikt zouden zijn, zelfs al houdt men geen rekening met de factor Tijd.

Over de vraag: moeten drukker en uitgever in dezelfde persoon zijn verenigd, was men niet altijd eensgezind. In 1890 had een lid deze vraag geopperd. Het Bestuur der Vereniging had een bekend uitgever naar aanleiding daarvan om advies gevraagd; dit luidde ontkennend. De bestaande toestand werd gehandhaafd: F. VAN ROSSEN als uitgever (sedert 1874), de firma DE ROEVER KRÖBEL & BAKELS als drukker (van 1857 af de weduwe H. F. BAKELS & Cie., sinds 1868 voortgezet door de genoemde firma).

Na het faillissement der drukkerij, in 1913, nam VAN ROSSEN ook het drukken op zich. Dit duurde slechts kort: in 1917 werd de firma DE ERVEN F. BOHN N.V. te Haarlem onze uitgever, de drukkerij werd verplaatst naar ELLERMAN HARMS NV te Amsterdam. Zo is het tot op deze dag gebleven.

De verhouding van de Redactie tot de uitgever is altijd in een contract omschreven; met de drukker bestond, totdat VAN ROSSEN de band met het Tijdschrift verbrak, geen eigenlijk contract, meer een overeenkomst. Men vindt in het Huishoudelijk Reglement van 1903, dat van kracht was tot 1930, alleen melding gemaakt van een contract met de uitgever. Dit contract werd in 1917, toen DE ERVEN BOHN uitgever werd, in verschillend opzicht gewijzigd; toen nam deze firma de zorg voor de gehele administratie op zich, die tevoren door de tweede beherend redacteur-secretaris, voor een belangrijk deel werd verzorgd. Wijzigingen werden naderhand enige malen aangebracht; zij betroffen in hoofdzaak de winstverdeling.

In het volgende zal meer in bijzonderheden de verhouding, vooral de financiële, tussen het Tijdschrift en de uitgever worden beschreven, zoals zij heeft bestaan van 1907 tot 1956.

22 december 1912 kwam in de bijeenkomst der Redactie ter sprake een bericht van de firma DE ROEVER KRÖBEL & BAKELS dat zij het contract opzegden. Blijkbaar geschiedde dit in de door haar gekoesterde verwachting, dat de lonen zouden stijgen. Juist deze onzekerheid deed de Redactie oordelen, dat men niet op voldoende vaste basis een nieuwe overeenkomst kon aangaan. Spoedig bleek deze voorzichtigheid niet misplaatst te zijn geweest. Op 6 januari 1913 brak de drukkersstaking bij DE ROEVER KRÖBEL & BAKELS uit; dank zij de bereidvaardigheid van de uitgever VAN ROSSEN konden de wekelijkse afleveringen nog verschijnen, zij het in kleinere omvang. Terstond na het einde der staking faillieerde DE ROEVER KRÖBEL & BAKELS. De curator in het faillissement vergunde het Tijdschrift, nog enige maanden van de oude drukkerij gebruik te maken, voor welke dienst *f* 450,— in de failliete boedel werd gestort. VAN ROSSEN wilde voortaan wel tevens de drukker zijn, maar hij moest daartoe uitbreiden. Ook de firma DE BUSSY bood zich als drukker aan. De erkentelijkheid jegens VAN ROSSEN drong echter tot aanneming van diens voorstel; na 1 mei 1913 zou hij drukker en uitgever tegelijk zijn. De voorwaarden voor het drukken waren de volgende: Bij een oplage van 3700 exemplaren werd berekend:

voor zetten en drukken van 1 vel grote letter	<i>f</i> 34,—	tevooren	<i>f</i> 32,—
voor zetten en drukken van 1 vel kleine letter	<i>f</i> 39,—	tevooren	<i>f</i> 35,—
elke 100 exemplaren meer, per vel	<i>f</i> 50,—		
overdrukken, per vel	<i>f</i> 5,50		
overdrukken, per half vel	<i>f</i> 2,75		
overdrukken, per kwart vel	<i>f</i> 1,50.		

Men verwachtte, dat de drukkosten ongeveer *f* 1000,— zouden stijgen.

Aan de leden der firma VAN ROSSEN werd als blijk van dank een geschenk aangeboden. In hetzelfde jaar volgde VAN RIJNBEEK BURGER op als eerste redacteur-gerant. De eerste door hem geleide Hoofdreductie-bijeenkomst werd op 5 oktober 1913 in het Physiologisch Laboratorium gehouden; over zijn aanstonds te berde ge-

brachte wijzigingen van de inhoud van het Tijdschrift vindt men het een en ander in Hoofdstuk IX (Schets van VAN RIJNBERK).

Hij voegde daaraan toe dat misschien de intekenprijs hoger gesteld zou moeten worden; in elk geval diende men dit te overwegen. Deze bedroeg per jaar *f* 10,50, voor leden der Maatschappij *f* 8,50. Voor België *frs* 25, voor het buitenland *f* 12,50. Bij vooruitbetaling werd *f* 0,50, resp. 1 frank minder berekend; dit gold niet voor het buitenland. Later zijn deze prijzen herhaaldelijk gewijzigd, een enkele maal verlaagd, doorgaans verhoogd.

In het begin van 1916 werden de brocheerprijzen (papier + loon) door de firma STOKKINK met 20 pct verhoogd; zij moesten volgens het contract door onze drukker VAN ROSSEN worden gedragen. Deze vond dit onbillijk en wenste een verhoging der verplichte bijdrage van het Tijdschrift. De secretaris, MUNTENDAM, werd gemachtigd naar goedvinden in deze aangelegenheid te handelen; men zag blijkbaar iets onbillijks in een resolute weigering, maar achtte VAN ROSSENS eisen onaanvaardbaar. Het einde der onderhandelingen was, dat VAN ROSSEN het contract per 1 januari 1917 opzegde, en een nieuw aanbod.

De Redactie oordeelde het noodzakelijk, eer zij hierop zou ingaan, bij verschillende uitgevers te informeren naar de door hen te stellen voorwaarden; deze werden aangeboden door de firma's DE ERVEN F. BOHN, DE BUSSY en ROELANTS (Schiedam). Het bleek, dat de firma VAN ROSSEN nagenoeg de duurste was; alleen ROELANTS was nog iets duurder, maar zijn hoge prijs werd veroorzaakt, doordat hij had gerekend op papier van Nederlands fabrikaat, dat toen bijzonder hoog in prijs was. Hoewel het de beherende redacteuren leed deed voor een firma, die zovele jaren lang met het Tijdschrift verbonden was geweest, en die tot nu toe, al kostte het soms moeite, niet te kort geschoten was in het op tijd gereedmaken van ons blad, meenden zij toch in het welbegrepen belang van het Tijdschrift te moeten afraden nog langer het blad op deze betrekkelijk kleine drukkerij te laten gereedmaken. En in de derde plaats bleek, dat de door de firma BOHN aangeboden voorwaarden het meest voordelig genoemd moesten worden. Om die reden hadden de beherende redacteuren gemeend aan deze firma de voorkeur te moeten schenken.

Aldus leest men in de notulen der Algemene Vergadering van 12

november 1916, gehouden in het American Hotel te Amsterdam. Bovendien had de firma BOHN, als enige der aangezochte uitgevers, geheel spontaan het voorstel gedaan zich gratis te belasten met de gehele administratie van het Tijdschrift, zoals uit de aangeboden voorwaarden blijkt.

Een voordeel in de voorwaarden der firma BOHN gelegen, was, dat zij de Vereniging, evenals zichzelf, als uitgever beschouwde, met dien verstande, dat het risico geheel voor de Vereniging bleef, evenals dit tot nu toe het geval was geweest. Aangezien BOHN geen drukker was, moest zij met papierhandelaars en brocheerders overeenkomsten sluiten voor het gereedmaken van het Tijdschrift. Bovendien had BOHN te Amsterdam een grote drukkersfirma gevonden, ongetwijfeld een gunstige omstandigheid.

Door de Algemene Vergadering werd eenstemmig besloten, dat het Tijdschrift met 1 januari 1917 naar de uitgever DE ERVEN F. BOHN zou verhuizen. Er waren weinig bezwaren geopperd. KORTEWEG vreesde, dat die gehele administratie de firma Bohn niet zou meevallen: „Zal zij niet, als zij een jaar gezien heeft, wat er aan vastzit, er verder voor bedanken. Dan moeten de redacteuren er weer mee beginnen, en staan er dan veel vreemder voor dan thans.” De voorzitter meende echter, dat die administratie voor een uitgever niet zo erg zou zijn; DE BUSSY had haar op zich willen nemen voor *f* 160,— per jaar!

Sommigen vonden het nuttig een contract voor langere tijd te sluiten, anderen vonden dat juist een bezwaar. In het contract is te lezen, dat de overeenkomst werd aangegaan van jaar tot jaar, met 3 maanden opzeggen.

Het belangrijkste punt in VAN RIJNBERKS verdediging was het door hem uitgesproken vertrouwen in de gestie van de firma BOHN. Hij zegde toe, bij het opmaken van de formulering der overeenkomst, rechtskundige voorlichting te zullen inwinnen.

Toen na de genoemde Algemene Vergadering het genomen besluit aan de firma VAN ROSSEN werd medegedeeld, wees deze erop, dat zij h.i. het contract niet had opgezegd. Zij had weliswaar nieuwe voorwaarden geëist in haar hoedanigheid van drukker en voor een deel harer functie als uitgever, maar daarmee had zij niet bedoeld een volledige opzegging van haar overeenkomst met de Vereniging. In

elk geval had zij niet gerept van het advertentieblad, hetwelk naar haar inzicht het geheel en uitsluitend eigendom der firma was, en dat zij dus ook in de toekomst, bij elke wisseling van uitgever en drukker, zelf wilde blijven exploiteren. Zij ontzegde de Vereniging het recht om daarover te beschikken. Met hulp van een advocaat zijn daarover langdurige onderhandelingen gevoerd, waarbij het bleek, dat, wilde men een proces ontgaan, en geen stagnatie veroorzaken in het geregeld verschijnen van het Tijdschrift na 1 januari 1917, door de Vereniging een geldelijk offer zou moeten worden gebracht. Na veel over en weer praten werd het bedrag der aan de firma VAN ROSSEN uit te keren schadeloosstelling op *f* 5900,— vastgesteld. De Vereniging heeft daaraan betaald *f* 3500,—; het ontbrekende, *f* 2400,—, is bijgepast door iemand, die onbekend wenste te blijven.

Algemeen werd dit geldelijk offer betreurd door de leden der Redactie, zoals de notulen van haar bijeenkomst op 17 december 1916 het uitdrukken. Maar — afgezien van de onzekerheid omtrent de uitslag van een te voeren proces — noemde de voorzitter als het grootste gevaar, dat misschien na 1 januari 1917 het Tijdschrift niet zou kunnen verschijnen. Of de schadeloosstelling billijkerwijze aan VAN ROSSEN toekwam — waarnaar een lid nader informeerde — durfde de voorzitter niet te beslissen. „Waar is, dat hij in 1913 een grote lettervoorraad en grote persen heeft moeten aanschaffen, waarvoor hij thans geen werk heeft”, antwoordde VAN RIJNBEEK.

Besloten werd, dat in begin januari, als de overgang geheel tot stand zou zijn gekomen, een vertrouwelijk bericht aan de leden van de Vereniging zou worden gezonden, om hen op de hoogte te brengen van de gehele geschiedenis.

Aan de eerste Redactievergadering in 1917, zondag 18 januari, namen de heren TADEMA, firmanten der ERVEN F. BOHN, deel. De heer J. C. TADEMA deed enige mededelingen over het getal der in-tekenaren, dat ten gevolge van het overlijden van een boekhandelaar elders, wiens zaken moeilijk te ontwarren bleken, bij de jaarwisseling meer dan normaal was gedaald, maar reeds weer groeiende was. Tevens sprak hij over het voornemen het Tijdschrift in Indië en onder de studenten te verbreiden. Wat het advertentieblad betrof, gaf hij als zijn mening te kennen, dat de prijs der annonces tot nu toe beslist te laag was geweest. De regelprijs ad *f* 0,30 was daarom

op *f* 0,35 gebracht. Maar bovenal was het volstrekt nodig, de contracten met grote en kleine adverteerders aanzienlijk te verhogen, al vielen er wellicht aanvankelijk misschien ook enkele af; zij zouden stellig op den duur terugkomen. De onkosten per advertentiebladzijde bedroegen ongeveer *f* 6,—, de opbrengst ener bladzijde, per regel betaalde, kleine advertenties was ongeveer *f* 45,—; de laatste waren echter te gering in aantal. Natuurlijk betaalden de contractanten voor langere tijd minder; hun zou echter een hogere prijs moeten worden berekend. Zo betaalde reeds een grote firma voor een gehele vóórbladzijde (iets kleiner dan een gehele bladzijde) *f* 60,— per keer. De nieuw aangestelde colporteur BERREKLOUW ontving daarvan 35 pct. Van kleine advertenties, die minder dan dertien maal geplaatst moesten worden, werd geen colportagegeld betaald.

Ten einde de financiële toestand van het Tijdschrift te verbeteren, werden een nieuwe lettersoort en goedkoper papier gekozen, en tevens werd besloten de interlinies te verkleinen. Op deze wijze zouden op een bladzijde grote letter negen regels gewonnen worden, op een bladzijde kleine letter vier regels. Al zouden hierdoor de kosten van zetten worden verhoogd, toch verwachtte de Redactie, in overleg met de nieuwe uitgever, daarvan een aanzienlijke besparing. Er zou papier worden uitgespaard, de weeknummers zouden hierdoor minder omvangrijk kunnen worden bij gelijkblijvende inhoud. Bovendien waren er in de Algemene Vergadering van mei 1916 klachten geuit over de te royale grote letter; daaraan kwam de nieuwe maatregel tegemoet. Het voortaan te gebruiken papier zou na 1 januari *f* 2,70 per riem kosten; het tot dusver gebruikte *f* 4,—. Wie de jaargang 1917 naslaat zal ervaren, dat het nieuwe papier niet van de allerbeste soort was, maar ook dat van 1916 was niet geheel houtvrij. Maar het was tamelijk goed gesatineerd en men mocht verwachten dat cliché's vrij goed tot hun recht zouden komen, meende men. De Vergadering besloot er een proef mee te nemen en op een vraag van PEKELHARING, beloofde de voorzitter, dat de ganse jaargang op ditzelfde papier zou worden gedrukt en dat in die periode geen verandering zou worden gebracht in lettersoort of drukwijze.

In 1916 hadden de leden der Vereniging ieder *f* 10,— bijgedragen tot leniging van de minder gunstige financiële toestand. In zijn ver-

slag over dit jaar, door de voorzitter uitgebracht op de Algemene Vergadering van 3 juni 1917, leest men, dat de uitkomsten nogal waren meegevallen, ten gevolge van de toeneming van het aantal abonnees, bij een verhoging van de intekenprijs, de grotere opbrengst van het advertentieblad dan geraamd was, en de vrijwillige bijdragen der leden. Om de inkomsten van het Tijdschrift te verhogen stelde de voorzitter, op instigatie van de uitgever, voor, advertenties tussen de tekst te doen innaaien. In de laatst verschenen nummers had men al $\frac{1}{4}$ vel daartoe op deze wijze gebruikt. Het was te verwachten, dat zulk een revolutionair voorstel, waarop bovendien in de eerste maanden van 1917 was vooruitgelopen, geen algemene instemming zou vinden. Een heftige tegenstand bood BURGER, die een dergelijke manier om geld te verdienen inferieur en onwaardig vond voor een Tijdschrift, dat op zijn reputatie gesteld was. Zijn zo dikwijls herhaalde aansporingen tot zuinigheid en inkrimping zouden, zo kon men denken, door een maatregel als de voorgestelde, eerder iets worden getemperd, aangezien de voorzitter kon mededelen dat er tenminste *f* 100,— per jaar meer door zou worden verdiend. Zelfs het argument, dat de advertentiebladzijden konden worden uitgescheurd zonder schade aan de tekst te doen, kon BURGER niet overtuigen, al werd hem ook voorgehouden, dat *The Lancet* zich reeds lang aan deze vorm van plaatsing van advertenties bezondigde; en daar konden zij niet eens zonder letsel worden verwijderd. Er waren, ook buiten de kring der Vereniging, stellig medestanders van BURGER, maar het eind was, dat de Algemene Vergadering, in zakelijke stemming, de proefneming aanvaardde. De maatregel heeft het Tijdschrift geen windeieren gelegd, en men hoort thans niet van daarvoor opgewekte ergernissen.

Op de Redactievergadering, een paar weken vóór de Algemene Vergadering, waarin de annonceplaatsing werd besproken en goedgekeurd, was door MUNTENDAM opgemerkt, dat dezelfde aangelegenheid in vroeger jaren ook wel eens ter sprake was gekomen; ook toen had de Redactie in enige afleveringen vóór de Algemene Vergadering advertenties tussen de tekst laten voegen. De leden waren toen eenstemmig van oordeel „dat dit terstond moest ophouden”. De heer TADEMA was op die Redactievergadering tegenwoordig geweest. Hij had mededeling gedaan van een sterke stijging der papierprijzen, en

van enige moeilijkheden in de leverantie van cliché's; de Bond van chemigrafen had hierin de hand. De kwestie scheen vóór de volgende Redactievergadering (30 september 1917) opgelost: de firma ENSCHEDÉ, die de firma SCHAKEL als clichévervaardiger opvolgde, zou geen opslag op de prijs behoeven te leggen. Hierover liep het meningsverschil met de Bond. Intussen bleef het papier duurder worden. Het kostte toen *f* 0,47 per kg, in 1917 was de prijs reeds van 23½ cts. tot 32½ cts. gestegen; van het duurdere papier was 10.000 kg besteld, voldoende voor 4 maanden van 1918. Datzelfde papier was in prijs nu opgelopen tot 70 ct per kg. Tengevolge daarvan duchtte men een financiële ruïne. Verhoging van de intekenprijs, en bekrimping van de omvang der afleveringen werden overwogen. De uitgever was daar sterk voor: alle tijdschriften deden het, waarom wij niet? Een vel druks per nummer minder zou een besparing geven van een kleine *f* 7000,—. De voorzitter stelde, om dit te bereiken, beperking der oorspronkelijke stukken van 16 tot 12 bladzijden voor, strenger keuren, dus meer afwijzen. Verder: een grens vaststellen voor referaten en boekaankondigingen tot b.v. ½ vel; de verenigingen verzoeken hun verslagen te bekorten en hun bijdragen te verhogen. Deze stonden sinds lange jaren op *f* 28,— per vel; de kosten bedroegen echter *f* 64,— per vel, en daarbij waren het papier en de overdrukken niet eens gerekend. Ook al zou men het dure papier kunnen betalen, zeide de uitgever, dan nog moest het Tijdschrift bekrimpen. Immers: er heerste papierschaarste, en de distributie zorgde allereerst voor de couranten.

Allerlei ideeën over de wijze van papierbesparing werden geopperd: overzichten, referaten, zuiver wetenschappelijke stukken. Ten slotte beloofde de Redactie met alle genoemde vingerwijzingen rekening te zullen houden. Aan de verenigingen zou worden gevraagd *f* 42,— in plaats van *f* 28,— per vel voor hun verslagen bij te dragen. Wat de door de uitgever geopperde verhoging van de abonnementsprijs betreft, meende hij dat deze het best zou kunnen worden beschouwd als een tijdelijke oorlogstoeslag. Men besloot echter, hiertoe nog niet over te gaan, doch af te wachten of de inkrimping alléén voldoende resultaat zou hebben. De uitgever ried, de verwachting niet te hoog te spannen: de tijden waren niet gunstig voor advertenties; men had zelfs geen zekerheid van de gemaakte contracten; als het daarmee

zou tegenlopen, zou de kans niet gering zijn, dat de inkrimping alléén van 1 vel per week een tekort niet zou voorkómen. De voorzitter stelde voor aan de Algemene Vergadering te vragen een bijdrage van *f* 12,50 per lid, zijnde de abonnementsprijs, zoals het voorafgaande jaar *f* 10,— was geofferd. Men vond dit goed.

Op de Redactievergadering van 9 december 1917 kon de voorzitter mededelen, dat deze bijdrage was ontvangen van 46 leden. De uitgever kwam nog eens terug op de wenselijkheid, de intekenprijs te verhogen; hij had een zwaar hoofd in de lotgevallen gedurende het volgende jaar. Het innaaien zou duurder worden, waarschijnlijk ook de drukkosten. Na een uitvoerige discussie deed PINKHOF het voorstel, alleen te beslissen omtrent het beginsel der prijsverhoging en aan de beherende redacteuren over te laten, nadat zij de aangelegenheid nog eens nauwkeurig zouden hebben bestudeerd, op dit punt een beslissing te nemen. De toeslag zou dan wellicht 20 pct kunnen bedragen. Met slechts één stem tegen werd deze formulering aangenomen. De financiële uitkomst in het jaar 1917 werd door deze maatregel van 20 pct verhoging natuurlijk belangrijk verbeterd; en ook de niet verwachte groei van de opbrengst in het advertentieblad droeg daartoe bij. De voorzitter kon dit verheugd mededelen in zijn brief aan de Financiële Commissie, die werd voorgelezen in de Algemene Jaarvergadering op 26 mei 1918. In het verslag dezer Commissie vindt men de opmerking dat een accountantscontrole van de administratie, door de uitgever gevoerd, gewenst zou zijn. De Redactie vond die overbodig en veel te duur — bijna 10 pct van de in 1917 behaalde winst. TREUB, de rapporteur van de Commissie, bleef staan op het standpunt, dat de accountantscontrole, althans voor enige jaren, nodig was. Naar zijn mening kon de controle der Redactie niet anders dan onvoldoende zijn. Dit hield volstrekt geen twijfel in ten aanzien der onkreukbaarheid der tegenwoordige uitgevers; deze konden, volgens hem, nooit voldoende waarborg geven voor veel van het administratieve werk, dat aan het personeel uiteraard moest worden overgelaten. ZWAARDEMAKER dacht over die paar jaren juist andersom. Men moest zulk een control pas enkele jaren later, en onverwacht, laten doen, en van dit voornemen reeds nu aan de uitgever kennis geven. Dan zou een mogelijk gevoel van wantrouwen worden weggenomen; DELPRAT sloot zich bij TREUBS mening

aan. De voorzitter erkende, dat de beherende redacteuren het advertentieblad niet gecontroleerd hadden; dat was een ontzaglijk werk, dat ook voorheen nooit werd verricht.

Daartegenin bracht DELPRAT, dat hij gedurende zijn gerantschap deze controle wel had uitgeoefend door de afzonderlijke posten van uitgaven (papier, zetloon, colportageloon enz.) grafisch voor te stellen, en te vergelijken met de lijn, die de advertenties aangaf. Hem was toen gebleken, dat de uitgaven belangrijk meer stegen dan het aantal advertenties, en hiermede kon hij de onjuistheid der gevoerde administratie waarschijnlijk maken. Waarop de voorzitter antwoordde, dat een gedeeltelijke controle van het advertentieblad overwogen was, en met de accountant besproken. Deze had daarvoor niets gevoeld; maar het scheen, dat het accountantsbedrijf overbelast was en dat de deskundigen het haast als een gunst deden voorkomen, indien zij zulk een controle op zich zouden nemen. Bij stemming waren 9 leden vóór en 9 leden tegen het voorstel der Commissie; één stem was blanco; de stemmen staakten dus; het voorstel was verworpen.

Ter vergadering der Redactie op 9 december 1917 deelde de uitgever mede, dat het geschil met de Chemigrafische Bond toch nog niet was opgelost. Deze Bond wilde niet toegeven en maakte allerlei bezwaren. Ook de boekhandelaars hadden wenschen. Zij wilden hun korting van 20 pct op 25 pct gebracht zien; de uitgever steunde hen. De leden der Redactie achtten, vooral in aanmerking genomen de tegenwoordige omstandigheden, deze vermeerdering der uitgaven ongewenst.

De accountantscontrole kwam in de Redactievergadering van 24 februari 1918 opnieuw op het tapijt. Er was met de accountant nog eens overleg gepleegd, en deze had bij wijze van gunst erin toegestemd over 1917 een controle te verrichten voor *f* 300,— plus reisen verblijfkosten, onder voorwaarde dat hij de volgende jaren *f* 500,— plus deze kosten (plm. *f* 100,—) zou ontvangen. Een accountant was, naar de uitgever mededeelde, te Haarlem niet voorhanden, zodat men aan de reis- en verblijfkosten niet zou kunnen ontkomen. De discussie over het geval voerde niet tot een vast resultaat; de voorzitter zegde echter toe, nog eens met de accountant te zullen overleggen over de mogelijkheid en de kosten van een con-

trole eens in de zoveel jaren, gelijk een der leden had voorgesteld. De 5e mei 1918 deelde de voorzitter op een Redactievergadering mede, dat het overleg met de accountant op niets was uitgelopen. Hij had het te druk. De Algemene Vergadering zou nu maar moeten beslissen hoe in de toekomst deze aangelegenheid zou moeten worden geregeld.

Terwijl over 1917 een behoorlijk batig saldo was behaald, een bevredigende uitslag voor het eerste jaar onder het beheer van DE ERVEN F. BOHN, moest de uitgever helaas een onaangename zaak te berde brengen aangaande de begroting voor 1918. De nieuwe drukkers, ELLERMAN HARMS, vroegen meer geld dan hun volgens het contract met BOHN zou toekomen. Zij moesten namelijk op het loon van hun gezellen een toeslag van 15 pct geven, terwijl de overige kosten hoe langer hoe meer stegen. De totale verhoging der kosten ter drukkerij bedroeg 30 à 35 pct. De drukkerij vroeg alleen tegemoetkoming in de stijging der lonen; zij stelde voor, deze stijging aldus te verdelen: 5 pct voor de drukkerij, 5 pct voor de uitgever, 5 pct voor het Tijdschrift. Het geheel der drukprijzen bedroeg ongeveer *f* 18.000,— per jaar. Voor rekening van het Tijdschrift zou dus *f* 900,— komen. De firma deed dit verzoek niet als een eis; zij vroeg of men voor deze billijkheid iets voelde. Er werd grote aanmerking gemaakt op dit verzoek; men vond in meerderheid dat contracten werden gemaakt om nageleefd te worden; men aanvaardde het risico bij het sluiten. De Redactie wees het af.

Merkwaardigerwijze moest echter weldra tegemoet gekomen worden aan de wensen der drukkerij. In de Rekening en Verantwoording in de Jaarvergadering van 1919 (1 juni) deelde de voorzitter mede, dat de drukkerij had bericht, onmogelijk de bij contract overeengekomen prijzen te kunnen handhaven. De lonen waren gestegen, de werkdagen verkort; de prijzen zouden met 20 pct moeten worden verhoogd. De Redactie had rondgezien naar een andere drukkerij, waar zij goedkoper terecht zou kunnen, maar dat was onmogelijk gebleken zonder het geregeld verschijnen van ons blad in de waagschaal te stellen. Noodgedwongen had zij zich bij de prijsverhoging moeten neerleggen.

Gelukkig was de uitkomst der exploitatie over 1918 meegevallen; daaraan was de „oorlogstoeslag” van *f* 2,— per abonnee niet vreemd;

hij werd voor 1919 gecontinueerd. Nu de financiële toestand zich vrij gunstig liet aanzien, had de Redactie zich afgevraagd of men het Tijdschrift niet met wat beter papier zou kunnen laten verschijnen dan waarop het de laatste jaren gedrukt was. Er was daaromtrent met de uitgever overleg gepleegd. Maar bij een verbruik van ongeveer 30.000 kg papier per jaar zou de vermeerdering der uitgaven zo ontzaglijk zijn, dat voorlopig daaraan niet te denken viel. Wel was de papierprijs per kg van 57 cts. tot 49 cts. gedaald, maar geheel houtvrij papier zou 94 cts. kosten; het gebruik daarvan zou *f* 13.500,— meer kosten dan het gebruik van het gebezigde. Zelfs niet geheel houtvrij, maar toch veel beter papier zou zoveel kosten, dat het Bestuur van oordeel was, dat met het oude papier moest worden doorgedaan opdat niet met aanzienlijk verlies geëxploiteerd zou worden. Afwachten derhalve, totdat het papier goedkoper werd. In een 8 december 1918 gehouden Redactievergadering, die door de uitgever was bijgewoond, had men, om te vermijden dat in de verre toekomst de Tijdschriftnummers met slecht papier te gronde zouden gaan, besloten 10 exemplaren op mooi papier te drukken. Deze respectabele voorzorg kostte ons aan papier $\pm f$ 150,—.

De over 1918 behaalde winst veroorloofde een andere sinds lang nodige maatregel, door de waardevermindering van het geld gewenster dan ooit, in te voeren, namelijk een meer passend systeem van honoreren der medewerkers, en der beide beherende redacteurs. Om nu terstond het oude papier op te ruimen en nieuw papier te kopen, zoals BURGER op de Algemene Vergadering voorstelde, daarover was men niet eensgezind; het voorstel werd verworpen met 15 stemmen tegen en 9 voor.

De veranderde prijskosten op ieder gebied hadden ten gevolge, dat met de uitgever onderhandelingen werden gevoerd over wijzigingen in het contract, dat 1 januari 1920 zou expireren.

Alle in het huidige contract vastgestelde prijzen voor zetten, drukken, brocheren enz. zouden moeten vervallen. De toestanden in het drukkers- en bindersbedrijf waren al te onzeker. Ook wenste de uitgever dat uit het contract verwijderd werd de bepaling, dat hij geen vergoeding zou ontvangen voor het bezorgen van andere uitgaven voor onze Vereniging. Ten slotte stelde hij een andere regeling voor betreffende de winst, op het advertentieblad behaald; hij meende,

dat deze tussen de Vereniging en de uitgevers gelijkelijk moest worden verdeeld. De Redactie aanvaardde noodgedwongen het eerste punt; het tweede verwierp zij, en de uitgever eindigde ermede deze eis te laten vallen. Het derde punt, dat zulk een vermindering in het aandeel in de winst voor het Tijdschrift bracht, aanvaardde zij na enige pogingen om op de eis af te dingen. De belangrijkste grond voor deze achteraf beschouwd wel zeer royale toeschietelijkheid was, dat onder het beheer van deze uitgeversfirma het Tijdschrift zeer sterk in bloei was toegenomen en onder andere ook de winst, op het advertentieblad behaald, aanzienlijk vermeerderd was. Men was van oordeel, dat het van grote waarde zou zijn, indien de uitgever met genoegen en animo voor het Tijdschrift werkzaam zou zijn; bovendien stelde hij nog belangrijker inkomsten uit het advertentieblad in uitzicht. De Redactie stelde tegenover deze tegemoetkoming harerzijds de voorwaarde, dat in het contract zou worden opgenomen, dat alle (en niet alleen de bestaande) uitgaven van onze Vereniging tegen de kostende prijs door de uitgever zouden geschieden, en dat het contract voor langere tijd zou worden aangegaan, nl. voor tien jaren.

Na enige discussie verleende de Vergadering de gevraagde machtiging. Op 1 januari 1920 waren de drukkosten met ongeveer 80 pct. gestegen, de brocheerkosten met 40 pct; de papierprijzen, die het vorige jaar tot dalen neigden, bewogen zich weer in stijgende lijn. Voor het eerste halve jaar van 1920 was nog papier, van veel betere hoedanigheid dan te voren, aangeschaft tegen 42 cts. per kg; nieuw aan te schaffen papier, reeds besteld, kostte 64 cts. In de Algemene Vergadering van 30 mei 1920 stelde de Redactie een verhoging van de intekenprijs van *f* 1,— voor. Zij had in haar te voren gehouden vergadering een voorstel der beherende redacteuren om een verhoging van *f* 3,— ter sprake te brengen, afgewezen. De ene gulden werd door de Algemene Vergadering aanvaard. De notulen van deze vergadering van 30 mei 1920 bevatten geen antwoord van de Financiële Commissie (EINTHOVEN, JELGERSMA, NOLEN), althans niet in de gebruikelijke briefvorm. Alleen staat er, dat NOLEN die brief voorleest, dat de voorzitter de Commissie op de stereotiepe wijze dank zegt, en dat niemand iets tegenwerpt of vraagt aangaande de Rekening en Verantwoording noch over de brief der Commissie. Dit is een uni-

cum; wat er over de verhouding tot de uitgever gezegd is, of men over de ingevoerde winstverdeling tevreden was, van dit alles werd niet gerept.

Ik heb de contractuele wijziging met de uitgever ten aanzien van de inkomstenverdeling uit de opbrengst van het advertentieblad vooral toegeschreven aan de meegaandheid met de wens van zijn zijde om voortaan niet meer $\frac{2}{3}$ voor het Tijdschrift, $\frac{1}{3}$ voor de uitgever te rekenen, doch gelijk te delen. De uitkomst van het jaar 1920 heeft bewezen, dat men inderdaad te ver was gegaan. Er was op de totale exploitatie aanzienlijk verloren; het bedrag, aan het Tijdschrift toekomende van de winst op het advertentieblad, was f 6000,— minder dan het bij de oude regeling zou zijn geweest. De onverdeelde winst op het advertentieblad dekte vrijwel het verlies op de tekst. De schade was dus aanmerkelijk; VAN RIJNBERK had juist gezien, toen hij een krasse verhoging van de intekenprijs had verdedigd. De gerants hebben op grond van deze uitkomst (de uitgever behaalde een bruto winst, die ongeveer even groot was als het verlies, dat het Tijdschrift had geleden) de uitgever herhaaldelijk gewezen op het onbillijke daarvan, en hem verzocht mede te werken tot wijziging van het contract. Daartoe was hij echter niet te bewegen. Toen de ongunstige uitslag van het jaar 1920 duidelijk vaststond, schreef hij bij het toezenden der rekening, dat hij bereid was ditmaal een bedrag van f 5000,— in het verlies te dragen. De voorzitter stelde voor, dit aanbod in elk geval voorlopig te aanvaarden, maar voegde erbij, dat de onderhandelingen over herziening van het contract zouden worden voortgezet. Ook 1921 sloot met een zeer aanzienlijk tekort voor het Tijdschrift, dat door de opbrengst van het advertentieblad bij lange na niet werd gedekt. Opnieuw verklaarde de uitgever zich bereid aan de Vereniging een bedrag van f 5000,— aan te bieden. De papierprijzen schommelden, maar stegen weer in 1922 van 28 cts. per vel tot 35 cts.; Duitsland leverde geen papier meer. In haar brief, die in de Algemene Vergadering op 18 juni 1922 werd voorgelezen, maakte de Financiële Commissie de opmerking, „dat de financieele grondslag van het Tijdschrift, voornamelijk door het contract met de firma BOHN, niet gezond is. Aan den eenen kant het advertentie-blad, dat aanzienlijke winsten oplevert, waarvan *de helft* aan de firma BOHN ten goede komt, aan den anderen kant het Tijd-

schrift zelf, dat door steeds toenemenden omvang telkens een aanzienlijk verlies oplevert, omdat de uitgaven daarvoor niet door de abonnementsgelden worden gedekt — welk verlies in zijn geheel aan de Vereeniging komt”.

Verder oordeelde de Commissie het onmogelijk dat verhoging van de abonnementsprijs ter dekking zou mogen dienen; deze was reeds in de beide voorgaande jaren *f* 3,— en *f* 5,— gestegen.

De beherende redacteuren konden, wat de drukkerskosten betreft, daarop antwoorden, dat de toeneming der uitgaven in 1921 vergeleken met die over 1920 had bedragen:

Absoluut: <i>f</i> 60.706,05 voor drukken	
(afgezien van het Maatschappijdrukwerk)	25 pct
Absoluut: <i>f</i> 10.586,80 voor brocheren	
(afgezien van het Maatschappij-brocheeraandeel)	25 pct
Absoluut: <i>f</i> 18.003,48 voor papier	
(afgezien van het Maatschappij-aandeel)	5 pct
Absoluut: <i>f</i> 7.053,66 voor frankeren	
(afgezien van het Maatschappij-aandeel)	90 pct

Ten einde te vermijden, dat allerlei dingen onder ogen zouden komen van lieden die er niet mee te maken hadden, waren in de jaren 1918–1921 de notulen der Algemene Vergaderingen niet gedrukt; dit geschiedde op wens van de Redactie en van de uitgever beiden. In 1922, 4 november, deelde de voorzitter ter Buitengewone Ledenvergadering mede, dat men er iets op had gevonden: de notulen der laatste vier jaren waren door tussenkomst van de uitgever in Duitsland gedrukt en zouden binnenkort aan de leden worden toegezonden. De Vergadering klapte bijval.

Het papier voor 1923 zou beter zijn, houtvrij, en *f* 0,40 per kg kosten, de omvang van de weeknummers zou gemiddeld $6\frac{1}{2}$ vel druks beslaan (104 bladzijden, de handelingen der Maatschappij daarbuiten gelaten). Het verlangen der Redactie om het contract met de uitgever te wijzigen in dien zin, dat niet zoals tot nu toe, beiden recht zouden hebben op de helft der winst door het advertentieblad behaald, maar het aandeel der Vereeniging zou worden verhoogd, was

in 1924 (Algemene Vergadering op 18 mei) nog niet ingewilligd. Ten slotte had de firma BOHN echter toegestemd in een arbitrage in deze zaak. De uitspraak der arbiters viel in september 1924. Deze luidde in voor het Tijdschrift gunstige zin: over de jaren 1924, 1925 en 1926 zou de verdeling van de winst tussen uitgever en Tijdschrift zijn in de verhouding van 1 tot 2. Over de volgende drie jaren zou de firma BOHN het recht hebben, een herziening van deze uitspraak aan te vragen, met het oog op de mogelijkheid, dat de omstandigheden zich dusdanig zouden kunnen wijzigen, dat deze verdeling niet meer billijk kon worden geacht. Dientengevolge had reeds over 1924 een verdeling der advertentiewinst plaats gehad volgens deze nieuwe regeling, waardoor het aandeel van het Tijdschrift ruim *f* 6000,— meer bedroeg dan het onder de oude regeling zou hebben bedragen, afgezien van de arbitragekosten, die nog moesten worden afgetrokken. In de Algemene Vergadering, waar de voorzitter deze mededeling deed (7 juni 1925) bracht hij tevens een eigenaardig misverstand ten gevolge van een verzuim van de uitgever ter sprake. Deze laatste had namelijk in 1924 niet het gebruik gevolgd om op de maandstaten die hij geregeld aan de Redactie deed toekomen, de kosten der gratis overdrukken voor schrijvers te vermelden. Hij had ze wel afgetrokken van de algemene drukkosten, zoals de Redactie het wenste, maar ze niet als zodanig op de maandstaatjes vermeld. Ten gevolge daarvan had de Redactie voortdurend in de mening verkeerd, dat de uitgaven van het Tijdschrift *f* 6600,— lager waren, dan zij inderdaad beliepen. Pas na december 1924 hield de uitgever op, een *f* 6600,— te hoog geschat winstcijfer te noemen. Behalve deze tegenvaller heeft deze administratieve lapsus van de uitgever geen nadelige nasleep gehad. De Financiële Commissie van het betrokken jaar vestigde droogjes de aandacht der Redactie op het „zeer hooge bedrag, zonder daaraan onzerzijds eenig voorstel te willen verbinden”. Een geluk bij een ongeluk achtte het de Commissie, dat door de begane vergissing, en de daaruit voortgekomen te hoge schatting van de behaalde winst, de achterstand in plaatsing van artikelen belangrijk verminderd was. Het zeer hoge bedrag der kosten van de overdrukken was meermalen een punt van overleg geweest tussen Redactie en uitgever; het was zelfs in de loop der jaren twee malen gelukt daarvan een vermindering te bereiken. Maar de drukkerij hield vol,

dat daarop voor haar nagenoeg geen verdienste zat. De Redactie had overlegd of er geen goedkopere weg te vinden zou zijn om de schrijvers aan overdrukken te helpen. Men zou bv. terstond een aantal gehele nummers kunnen laten overdrukken, en daaruit de oorspronkelijke stukken scheuren en in een omslagje bij elkaar plakken. Maar dat zou heel wat minder netjes zijn, en al dat plakken zou niet weinig aan werkloon kosten. Men zou echter de aandacht op dit punt gevestigd houden en er nog verder over onderhandelen. Bereikt werd dat het aantal gratis overdrukken van 50 op 25 werd gebracht, en dat de drukker in een voor ons iets voordeliger prijsregeling toestemde, waardoor volgens de uitgever ongeveer 20 pct. zou worden bespaard. Een hoogleraar schreef aan de Redactie een protest tegen de vermindering der gratis afdrukken en wenste voor laboratoria het getal 50 te behouden; er was zelfs in de Redactie een lid, die dit verzoek steunde, speciaal ten dienste van de vrager. Men wees het af.

Vershil van mening over het al of niet opnemen van advertenties deed zich in de loop der jaren weleens voor; doorgaans was dan de Redactie niet eensgezind, of wel de Maatschappij-vertegenwoordigers hadden bezwaar. Een enkele maal hadden de redacteursgerants met de uitgever daaromtrent een geschil. Het was in 1924 voorgekomen, dat de uitgever tegen de zin der Redactie de drukker had verboden een advertentie van een boekhandelaar op te nemen¹. De laatste had, tegen het uitdrukkelijk bevel der redacteurs in, zich aan dat verbod gehouden, zich er op beroepende, dat hij een contract had met de uitgever, en niet met het Tijdschrift. De Redactie had toen juridisch advies gevraagd; dit luidde, dat wij het recht hadden de gewraakte advertentie te doen plaatsen, tegen de zin van de uitgever. Maar in de voltallige Redactievergadering namen enkele leden het voor de uitgever op. Men besloot zich er maar bij neer te leggen. – Later bleek de bewuste boekhandelaar de firma BOHN een proces te hebben aangedaan en het te hebben gewonnen. Onze uitgever werd veroordeeld tot het betalen van schadevergoeding plus de proceskosten. Merkwaardig is, dat de firma BOHN van dit alles niets aan de Redactie had medegedeeld; officieel was aan het Tijdschrift hieromtrent niets bekend. Men vroeg zich in de Redactie af: zal die schadepost in de boeken van het Tijdschrift worden opge-

¹ De advertentie bood Nederlandse boeken beneden de marktprijs aan.

nomen en op welke wijze? Men ontveinsde zich niet de moeilijkheid voor niet-boekhoudkundige medici, om zulk een post te ontdekken, maar de Hoofdredactie nam zich voor, extra nauwkeurig de boeken te controleren. De noodzakelijkheid van accountantshulp werd weer geopperd; en opnieuw werd men afgeschrikt door de hoge kosten. – Naderhand bleek, dat MUNTENDAM destijds toestemming tot procederen had gegeven, hetgeen hem was ontschoten. De proceskosten werden dus door het Tijdschrift betaald.

Het contract met de uitgever expireerde 31 december 1929. In de Algemene Vergadering van 3 juni 1928 adviseerde de voorzitter het te continueren, echter met wijziging van de voorwaarden op drie punten:

- a. meer rechtstreekse macht over drukken en inbinden;
- b. rechtstreeks aandeel in de aanstelling van de directeur van het annonce-agentschap;
- c. gunstiger financiële verhouding.

Tegenover hetgeen DE ERVEN BOHN aan het Tijdschrift verdiende, stonden slechts aanmerkelijk geringere kosten harerzijds. Ongetwijfeld deed de firma goed werk in het belang van het Tijdschrift, en was haar belangstelling daarvoor, vooral in de laatste tijd, zeer verbeterd. Maar of deze prestaties in de juiste verhouding stonden tot het betrekkelijk hoge winstbedrag, achtte de voorzitter een vraag. VAN DEN BROEK merkte op, dat het te laat zou zijn, indien men pas op de volgende Algemene Vergadering zou beslissen of, en zo ja, welke veranderingen in het contract zouden moeten worden aangebracht. Men besloot de behandeling dezer aangelegenheid aan het Bestuur op te dragen, zodat een project klaar zou zijn op de Algemene Vergadering van 1929. De vergadering van het Bestuur en van de Raad van Redacteuren op 21 oktober 1928 besloot tot het doen instellen van een accountantsonderzoek over de winstverdeling met de uitgever. Op de vergadering die hierop volgde (15 december 1928) werd een brief van de firma BOHN voorgelezen. Zij had met instemming kennisgenomen van het Advies aan de leden der Vereniging om het contract te continueren. Zij was, naar aanleiding der drie door het Bestuur opgestelde punten, zeer zeker tot tegemoetkoming in de aangewezen richting bereid, doch maakte daaromtrent enige opmerkingen. Zij hield het voor onjuist, de verantwoording voor het

werk en de handelingen der drukkerij door twee te laten dragen; dat kon slechts één zijn, de uitgever, die ook de lastgever moest zijn. Maar in het contract zou ten aanzien van de samenstelling van de tekst, buiten de advertenties, waarvoor de Redactie steeds het veto-recht had, uitdrukkelijk algehele vrijheid kunnen worden gegeven. Daarmede zou de firma afstand doen van elk recht, dat zij uit hoofde van onze lastgeving aan de drukkerij ten aanzien van de definitieve afdruk van de tekst zou kunnen laten gelden. Immers vertrouwde zij ten volle, dat de Redactie nimmer iets in de tekst zou opnemen, wat met haar belangen in strijd zou kunnen zijn. Zij doelde hiermede op haar stands- en vakbelangen, niet bv. op ongunstige besprekingen van door haar uitgegeven werken. Verder zou in het contract met een annonce-bureau de bepaling kunnen worden opgenomen, dat de aanstelling van advertentie-colporteurs en de voorwaarden, waaronder die aanstelling zou geschieden, alleen na overleg met de Redactie zou kunnen plaats hebben. Voor het overige golden bij haar ten opzichte van punt *b* dezelfde opmerkingen als die bij punt *a* gemaakt.

Natuurlijk was punt *c* het belangrijkste. DE ERVEN BOHN kon bezwaarlijk in een absolute vermindering van het haar volgens het lopende contract toekomende toestemmen. Maar een andere regeling zou misschien kunnen worden getroffen. Denkbaar ware nevens een vaste remuneratie voor haar administratiekosten, de inkomsten afhankelijk te stellen van het totaal bedrag der advertenties en van het aantal abonnementen. Op deze wijze zou haar geldelijke belang bij het Tijdschrift meer dan tot dusver verband houden met de gehele gang van zaken, ook wanneer deze ongunstiger mocht zijn.

Aan BOHN werd, op grond van de gehouden besprekingen ter Redactievergadering d.d. 4 december 1928, geantwoord, dat men ten aanzien van punt *a* en *b* met de firma kon meegaan, behoudens enkele wijzigingen in de formulering. Wat de financiële verhouding betrof, werd aan BOHN voorgesteld een maximum limiet in te voeren, voor het uitgeversaandeel in de winst op het advertentieblad, en die te stellen op *f* 8000,—; dan zou overigens in de winstverdeling geen verandering nodig zijn. Deze wijziging werd door BOHN aanvaard, met dien verstande dat in plaats van *f* 8000,— zou moeten worden gelezen *f* 10.000,—.

Over de duur van het contract tussen uitgever en advertentie-bureau waren de meningen verdeeld. De voorzitter had bij de firma BOHN op vijf jaren aangedrongen, onder bijvoeging, dat het Tijdschrift zich tegenover dit contract geheel vrij hield. Redelijk scheen het echter, dat – aangezien het contract tussen Vereniging en uitgever, en van de laatste met de drukkerij en overige leveranciers, voor een jaar gold – ook op deze basis met de directeur van het advertentie-bureau zou worden gecontracteerd. Daartegen had de heer BERREKLOUW bezwaren, en hij deed twee voorstellen: óf een contract voor vijf jaar, óf een contract voor de tijd, dat de firma BOHN het Tijdschrift zou uitgeven. De omstandigheid, dat het zeer moeilijk zou zijn voor de tegenwoordige colporteur een goede en betrouwbare kracht in de plaats te krijgen, maakte, dat de voorzitter zich met de vijf jaren verenigde. Het andere voorstel scheen, mede gezien de mogelijkheid, dat de gezondheidstoestand van de heer BERREKLOUW op den duur hem niet zou toestaan, voldoende kracht aan zijn opdracht te wijden, weinig aantrekkelijk. Op de vergadering van Bestuur en Raad van Redacteuren, 15 december 1929, kon de voorzitter mededelen dat dit contract gesloten was. Voor het geval de heer BERREKLOUW binnen de tijd van vijf jaren de zaken van het Tijdschrift niet naar behoren zou kunnen behartigen, zouden wij het contract met BOHN niet meer continueren, waardoor het contract tussen BOHN en BERREKLOUW automatisch zou eindigen. Natuurlijk zou men daarna met BOHN een nieuw contract moeten sluiten.

Behalve dat de uitgever voortaan $\frac{1}{3}$ van de winst op het advertentieblad zou ontvangen met *f* 10.000,— als grens, werd in het nieuwe contract bepaald, dat hij de werkelijk door hem gemaakte kosten voor verzending in rekening zou mogen brengen, inplaats van de vroegere vaste som van *f* 1000,—, die te laag was gebleken. Aldus heeft het contract gegolden tot in de oorlog. De betrekkingen tussen de Vereniging en uitgever en drukker werden niet verstoord. In de jaren dertig toen er een economische crisis bestond, waren verlaging van prijzen voor papier, van drukkersloon, af en toe aan de orde, maar zij bleven vrij onbelangrijk, evenals de gevreesde moeilijkheden ten aanzien van het winnen van advertenties, die in aantal en opbrengst enkele jaren neiging tot dalen hadden, en de colporteur tot verhoogde activiteit brachten, vooral in het buitenland.

De Duitse overval van 10 mei 1940, die het Nederlandse leven in al zijn lagen aantastte, deed op het Tijdschrift natuurlijk zijn invloed gelden. Men vindt het relaas daarvan in Hoofdstuk V. Op de betrekking tussen de Vereniging (het Tijdschrift) en de uitgever werd deze invloed duidelijk, toen de directeur van het annoncenbureau, BERREKLOUW, zijn functie, door de zg. Ariër-paragraaf gedwongen, moest opgeven. De firma BOHN zou voortaan de gehele zorg voor het advertentieblad op zich nemen. Deze verandering maakte contractwijziging nodig. De limiet *f* 10.000,— werd afgeschaft (17 mei 1942, Algemene Vergadering). Aangezien de economische druk, waarin Nederland leefde, het aantal advertenties belangrijk deed dalen, kwam de uitgever niet aan een behoorlijke vergoeding voor zijn moeite. De tekst, die enorm in omvang was afgenomen ten gevolge van de Duitse maatregelen, leverde daarentegen (zie Hoofdstuk V) in 1944 een groot batig saldo. Ter wille van de billijkheid werd daarom overeengekomen, dat de uitgever uit deze winst een aanvulling zou ontvangen tot de vroeger vastgestelde limiet; bovendien zou hij 14 pct. van de omzet ontvangen, voorzover deze het sluiten van nieuwe advertentiecontracten betrof. Deze wijzigingen werden voor een deel geconsolideerd in een nieuw contract, dat door de Algemene Vergadering van 6 juli 1947 werd aangenomen. De uitgevers wensten een beloning, die verband hield met de grootte der oplaag. Zij stemden toe in het behouden van $\frac{1}{3}$ der winst op het advertentieblad, doch achtten een limiet van *f* 12.500,— billijk; bovendien per betalend abonnee *f* 1,—, en 16 pct der administratiekosten. Toen de cijfers over 1947 in de Algemene Vergadering van 13 juni 1948 door de voorzitter VAN LOGHEM werden voorgelegd, deelde deze mede, dat het Bestuur zich had afgevraagd of deze vergoeding inderdaad passend was gebleken en het oordeel van de accountant, de heer SCHAAFSMA, was daarover ingeroepen. Deze had medegedeeld, dat naar zijn berekening de contractuele bepalingen klopten met een aantal abonnees van 8000 en een advertentie-omzet, zoals die in 1946 was bereikt. Bij een grotere omzet en meer abonnees zou de vergoeding een overschot boven de werkelijke kosten laten. Op deze grond was het Bestuur met de firma BOHN in overleg getreden, ten einde de door haar berekende administratiekosten te herzien. Voorlopig zou men het contract voor een jaar ongewijzigd

continueren. Voor 1948 heeft inderdaad De ERVEN BOHN het billijk geacht de berekening harer vergoeding te herzien; deze zou voor dit jaar *f* 0,80 per betalende abonnee bedragen en 13 pct van de bruto inkomsten uit het advertentieblad, zijnde dit percentage het bedrag der werkelijk gemaakte onkosten. De uitgever had zich tevens bereid verklaard, in de volgende jaren dezelfde gedragslijn te volgen en de contractueel vastgelegde vergoeding te toetsen aan de werkelijke onkosten. Het aldus geïnterpreteerde contract tussen het Tijdschrift en zijn uitgever is tot op heden gehandhaafd. De jaarlijks op de Algemene Ledenvergadering der Vereniging voorgelezen brief van de eerste redacteur-gerant aan de Financiële Commissie en het antwoord dezer laatste leggen telkens weer de nadruk op de goede verstandhouding tussen beide partners. Het is een oude waarheid, dat in tijden van voorspoed ener onderneming een goede verstandhouding tussen deelgenoten het gemakkelijkst bewaard wordt. Maar ook zonder de bloei van het Tijdschrift als factor in aanmerking te nemen, mag men rustig vaststellen, dat de samenwerking blijkbaar voldoende is. De Leiding der Vereniging oordeelt de materiële en economische behoeften, die voor de uitgave van het Tijdschrift onafwendbaar zijn, in goede verzorging bij de firma BOHN, en deze heeft het niet ontbroken aan begrip voor de wetenschappelijke betekenis van ons Orgaan, en voor zijn culturele doelstellingen. Zal de ontzaglijke uitbreiding van al het werk, aan het uitgeven van het Tijdschrift verbonden, op den duur een wijziging in het tot nu toe gevolgde systeem meebrengen? De tijd zal het leren. —

HOOFDSTUK III

NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT VOOR GENEESKUNDE EN DE NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST

In 1907 was de verhouding tussen Tijdschrift en Maatschappij geregeld – sedert 1904 – in het onderstaande contract. Het kwam tot stand ten tijde, dat HENDRIK BURGER redacteur-gerant was.

CONTRACT

tusschen de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst en de Vereeniging „Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde.”

ART. 1. Het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde is tevens het orgaan van de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst.

ART. 2. De Vereeniging is verplicht in het Tijdschrift alles op te nemen wat de Maatschappij of het Hoofdbestuur wenscht te publicceeren.

ART. 3. Aan de gewone en buitengewone leden der Maatschappij, die tevens inteekenaars zijn, wordt het volledig Tijdschrift verstrekt voor f 2,— minder dan aan het publiek.

ART. 4. De leden van het Hoofdbestuur, de gewone en buitengewone leden der Maatschappij, die geen inteekenaars zijn, ontvangen ieder een afdruk van het vermelde in Art. 2.

Op gelijke wijze ontvangt elke afdeeling hiervan één exemplaar voor haar archief.

ART. 5. De Maatschappij ontvangt voor haar bibliotheek kosteloos twee exemplaren van het volledig Tijdschrift en twee afdrukken van het vermelde in Art. 2.

ART. 6. Voor de door de Maatschappij of het Hoofdbestuur geplaatste stukken brengt de Vereeniging aan de Maatschappij in rekening de werkelijk door haar gemaakte kosten voor drukken, papier, verzending, enz.

ART. 7. De Centrale Commissie voor beroepsbelangen, genoemd in Art. 15 van het Huishoudelijk Reglement der Maatschappij, neemt zitting in den Raad van Redacteuren van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. De leden dier Commissie hebben in dien Raad recht van advies en stem in alle zaken.

Mocht een der leden dezer Commissie niet bereid zijn in den Raad van Redacteuren zitting te nemen, dan wordt, ter vervulling van zijn plaats in dien Raad, door den Raad een keuze gedaan uit een door het Hoofdbestuur op te maken voordracht van drie leden der Maatschappij.

ART. 8. Het contract loopt van 1 Januari tot 31 December en wordt minstens vijf maanden te voren opgezegd.

N.B. Dit contract is van kracht geworden den 1sten Januari 1904.

Aan het inwerkingtreden van dit contract was een lange voorbereiding voorafgegaan. Men kan het uitvoerige verslag daarvan lezen bij DELPRAT¹, bl. 288 tot 312. Het is nodig (vooral, omdat dit contract in hoofdzaak tot 1941 heeft gegolden) het voornaamste daarvan hier te vermelden. In 1890 was, op aandringen van het Hoofdbestuur der Maatschappij, naar aanleiding van te grote offers, die de Maatschappij aan het Tijdschrift meende te moeten brengen, een nieuw contract gemaakt, dat de Maatschappij „niet te versmaden financieele voordeelen bracht”, zoals in het jaarverslag over 1890 der Maatschappij letterlijk vermeld staat. Twee jaren later leefde het ongenoegen der Maatschappij over haar financiële verplichtingen weer op. De redacteur-gerant STRAUB had toen naar aanleiding van een officieuze vraag van de secretaris der Maatschappij de werkelijke onkosten van het Tijdschrift over 1901 en 1902 uitgerekend: het bleek, dat na aftrek van alle onkosten de subsidie, die de Maatschappij aan haar Orgaan gaf, f 0,75 per lid per jaar bedroeg. De financiële kwestie was slechts een onderdeel van hetgeen de Maatschappij en de Vereniging, respectievelijk het Tijdschrift, verdeeld hield. Weliswaar hiermede samenhangend, maar in beginsel veel belangrijker, was het sinds kort opgekomen streven naar een „eigen orgaan” der Maatschappij. De grote en verdienstelijke promotor daarvan was Dr. SIKKEL. Hij wenste niet volstrekt een afscheiding van het Tijdschrift – zoals tevoren, in 1901, Dr. OCKERSE had gewild –, maar hij achtte een behoorlijke behartiging der belangen ook in het Tijdschrift mogelijk. Hij en zijn medestanders wilden een splitsing in twee delen: het sociaal-medische zou aan het Hoofdbestuur moeten worden afgestaan, om leiding en invloed aan de Maatschappij te geven. Mocht er een geheel eigen orgaan komen, dan zou dit toch nimmer een geneeskundig tijdschrift worden. In de Algemene Vergadering van de Vereniging werd de aangelegenheid ampel besproken, evenals in bijeenkomsten van het Hoofdbestuur der Maatschappij. Er vielen af en toe scherpe woorden

¹ Dr. C. C. DELPRAT, *De Geschiedenis der eerste vijftig jaren van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*. Erven Bohn, Haarlem 1932.

of verwijten; van geen van beide zijden wilde men – in meerderheid – een breuk. Een profetisch woord sprak NIJHOFF, hoofdbestuurslid, die voorzag, „dat in de verre toekomst een eigen orgaan zal komen, wanneer de sociaal-geneeskundige vraagstukken meer en meer de belangstelling zullen vragen”. Te langen leste werd een contract gesloten, zoals hierboven is afgedrukt. Het heeft geviged tot 1941. Ik heb deze jarenlange voorbereiding tot het totstandkomen van het contract 1904, zoveel in het kort als mogelijk was, medegedeeld, om te doen zien, dat men daarin dezelfde gronden tot wijziging vindt, die naderhand met haast verbijsterende eentonigheid, en telkens door het Hoofdbestuur der Maatschappij, worden tevoorschijn gehaald, om de Vereniging tot andere voorwaarden voor samenwerking over te halen. Men zal het in deze geschiedenis verderop bewaarheid vinden: wie, teruggaande in de historie sinds 1857, naar de lotgevallen der verstandhouding zoekt, zal op redeneringen, argumenten, zelfs ontstemmingen stoten, die in de kern niet veel verschillen van de thans medegedeelde, al voldeed het nieuwe contract aan de wenssen van de Maatschappij, toen het werd aangegaan.

Het Tijdschrift bleef orgaan der Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst; de Vereniging verplichtte zich alles in het Tijdschrift op te nemen, wat de Maatschappij of haar Hoofdbestuur wenste te publiceren; voor deze stukken worden aan de Maatschappij de werkelijk gemaakte kosten in rekening gebracht; de Centrale Commissie voor Beroepsbelangen der Maatschappij nam zitting in de Raad van Redacteuren en had daar recht van advies en stem in alle zaken. Men vraagt zich af: wat zou de Maatschappij meer kunnen wenssen? Men vergeet dan echter de menselijke kittelorigheid, wanneer het gaat om de macht, ten opzichte van wat dan ook, waarin de partners een aandeel hebben. Met het verreweg voornaamste deel van het Tijdschrift – het wetenschappelijke – had de Maatschappij niets te maken; zij heeft er uiteraard ook nimmer aanspraak op gemaakt, al had het Hoofdbestuur, meer nog een groot deel harer leden, telkens opnieuw bedenkingen tegen de vele theoretische stukken, die de practicus geen belang inboezemden. Ook was het gemor tegen de pas goedgekeurde contractuele regeling der financiële verhouding niet van de lucht. Een oud verlangen der Maatschappij, om de door haar aan het Tijdschrift aangeboden en,

natuurlijk, altijd geplaatste stukken afzonderlijk doorlopend te pagineren, in de vorm van een *los* bijblad, zodat deze afzonderlijk konden worden gebonden, was in de vergadering der Redactie op 1 februari 1909 ter sprake gekomen. Er bleken daartegen bezwaren te bestaan van de zijde der post-administratie, namelijk ten aanzien van de frankering, die te duur zou worden. Tot officiële uiting dezer ontevredenheid kwam het in 1910. Het bestuur der Vereniging ontving van het Hoofdbestuur der Maatschappij een brief, die aanving met de vermelding, dat er in de Maatschappij telkens stemmen opgingen, om een zelfstandig orgaan op te richten. Een door het Hoofdbestuur ingestelde commissie was tot de slotsom gekomen, dat een scheiding tussen Maatschappij en Tijdschrift ontraden moest worden, welk advies door het Hoofdbestuur, hoewel niet unaniem, was aanvaard. Het wees er echter in deze brief met nadruk op, dat de winst, op het Advertentieblad door het Tijdschrift behaald, afhing van het aantal lezers, en dat hun aantal zo aanzienlijk was, omdat het Tijdschrift het officiële orgaan der Maatschappij was. Men vond het daarom niet meer dan een daad van billijkheid, dat een gedeelte van de netto-winst aan de Maatschappij werd afgestaan. De toon van deze brief was, naar de opinie der Redactie, niet zeer gelukkig, men zie de inhoud hierbij afgedrukt:

AMSTERDAM, 29 April 1910.

*Aan de Vereeniging
„Het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde”.*

Namens het Hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst heb ik de eer het volgende ter Uwer kennis te brengen.

Het is U bekend hoe telkenmale in onze Maatschappij stemmen opgaan, die een eigen onafhankelijk orgaan wenschen en dus den band, welke Uwe Vereeniging en onze Maatschappij bindt, willen verbreken. In verband met hier niet ter zake doende overwegingen is de vraag naar de mogelijkheid en wenschelijkheid van een eigen orgaan onlangs in het Hoofdbestuur ter sprake gebracht en is eene commissie benoemd om een voorloopig onderzoek in te stellen en een prae-advies uit te brengen. Dat prae-advies luidde, dat de commissie het oprichten van een eigen orgaan ontried en voorstelde de betrekking met het Tijdschrift te blijven onderhouden. Hoewel niet alle leden van het Hoofdbestuur met de meening der commissie medegingen, is toch haar voorstel aangenomen.

Er zou nu geen reden zijn U met de mededeeling dezer zuiver interne aanlegenschap van het Hoofdbestuur lastig te vallen, indien niet de commissie

aan haar voorstel een aanhangsel had vastgeknoopt, dat eveneens door het Hoofdbestuur is aangenomen.

De commissie wees er nl. op, dat een groot deel der inkomsten van het Tijdschrift afkomstig zijn van het advertentieblad. De waarde van een advertentieblad voor de adverteerders hangt, zooals iedereen weet, af van het aantal abonnementen en lezers van het blad. Door het feit dat het Tijdschrift is het officiële orgaan der Maatschappij heeft het de zekerheid van minstens een 2000-tal abonné's te hebben. Eventueele oprichting van een eigen orgaan der Maatschappij, waarvan 2500 exemplaren in handen der Nederlandsche medici zouden komen, zou dan ook ongetwijfeld een ernstige concurrentie in het leven roepen met het advertentieblad van het Tijdschrift. De commissie heeft daarbij in het midden gelaten de vraag, in hoeverre het aantal abonné's van het Tijdschrift zou verminderen tengevolge van een eventueele scheiding tusschen Tijdschrift en Maatschappij. Zij meende dat als vaststaande mocht en moest worden aangenomen, dat voor een niet onaanzienlijk deel de waarde van het advertentieblad voor de adverteerders afhangt van het feit, dat het Tijdschrift is het officieel orgaan onzer Maatschappij. Zij heeft daarom het Hoofdbestuur voorgesteld U met deze overwegingen in kennis te stellen en er bij te voegen dat het van Uwe zijde niet meer dan een daad van billijkheid zou zijn een gedeelte der met het advertentieblad behaalde netto-winst aan de Maatschappij af te staan. Zooals reeds gezegd heeft het Hoofdbestuur dit tweede voorstel der commissie aangenomen en wel met algemeene stemmen. Welk gedeelte der winst aan de Maatschappij zou moeten komen, een derde of een vierde, dan wel een bepaalde, telken jare vast te stellen som, daaromtrent kan noch wil het Hoofdbestuur U een bepaald voorstel doen.

Wanneer eenmaal tusschen U en het Hoofdbestuur overeenstemming is verkregen, dat de *billijkheid* medebrengt een deel van de advertentie-opbrengst aan de Maatschappij af te staan, kan de definitieve regeling gemakkelijk door Uwe Redactie en het Hoofdbestuur geschieden.

Ik heb daarom de eer, namens het Hoofdbestuur, U te verzoeken dit schrijven in Uwe eerstvolgende vergadering te willen behandelen.

Namens het Hoofdbestuur,

De Hoofdbestuurder-secretaris:

Dr. C. F. SCHREVE.

Men was vóór 50 jaren blijkbaar gevoeliger op het punt van toon dan thans; althans de ontvanger ener missive placht dat te zijn. Niet zelden stootte naderhand het Hoofdbestuur der Maatschappij zich aan een zekere aanmatiging die zij meende te lezen in een brief van het Tijdschrift. Misschien hadden beide partijen – van hun standpunt – gelijk.

Het antwoord op de hierboven afgedrukte brief licht deze wisselwerking duidelijk toe. „Een oud-gerant¹⁾”, zo deelt DELPRAT mede

¹⁾ nl. DELPRAT zelf.

in zijn *Geschiedenis*, „schreef er een brief over aan de redacteur-gerant, waarin hij zijn leedwezen betuigde over de geprikkelde stemming, waarvan dit antwoord de kenmerken droeg”. Wat ik daarjuist schreef over de toenmaals geldende schatting van de toon in een brief zou ik naar aanleiding van het antwoord van de Redactie slechts kunnen herhalen. Mij dunkt, de secretaris van het Bestuur der Vereniging deed niet meer dan duidelijk en behoorlijk geargumenteed, zonder omhaal of overbodige plichtplegingen, doch ook zonder kwetsende insinuaties de houding der Vereniging tegenover die van het Hoofdbestuur stellen. Meer kan men er moeilijk van zeggen; van vriendschappelijkheid vindt men er geen spoor in; maar toch wel van zakelijk-goede bedoelingen.

AMSTERDAM, 15 Juni 1910.

Aan het Hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij
tot bevordering der Geneeskunst.

Uw brief van 29 April 1910, houdende het verzoek, een gedeelte der met ons advertentieblad behaalde netto-winst aan Uwe Maatschappij af te staan, heeft een punt van bespreking uitgemaakt zoowel in onzen Raad van redacteurs als in de algemeene vergadering onzer Vereeniging.

Wij willen U niet verhelen, dat in deze beide vergaderingen Uw verzoek een pijnlijken indruk heeft gewekt. Niet alleen omdat, naar onze vrijwel algemeene opvatting, Uw voorstel elken redelijken grond mist, maar vooral omdat bij Uwe overwegingen blijkbaar geen oogenblik is gedacht aan andere dan geldelijke belangen.

Wat het eerste punt betreft, zoo hebt Gij, naar onze meening, de billijkheid van Uw verzoek allerminst aangetoond. Het feit, dat ons blad het orgaan der Maatschappij is, zou ons de zekerheid geven van minstens 2000 intekenaren. Het is ons niet bekend en ook niet waarschijnlijk, dat wij aan dat feit ook maar één enkelen intekenaar te danken hebben. Wie op den wetenschappelijken inhoud van ons blad geen prijs stelt, ware wel dwaas daarop in te teekenen, daar hij immers de mededeelingen der Maatschappij kosteloos kan ontvangen, gepagineerd en van een inhoudsopgave voorzien.

Wij wenschen niet te gissen naar de bedoeling van Uw mededeeling, dat eventueele oprichting van een eigen orgaan der Maatschappij een ernstige concurrentie met ons advertentieblad zou geven. Als argument voor de billijkheid van Uw verzoek lijkt ons deze mededeeling zeer weinig geschikt. Daarentegen ware het niet overbodig geweest, bij Uw billijkheidsoverwegingen het feit in aanmerking te nemen, dat voor de leden der Maatschappij het Tijdschrift *f* 2,— goedkooper is dan voor onze andere 1500 intekenaren.

Wat nu het tweede punt betreft, zoo heeft het ons zeer pijnlijk getroffen, dat Gij U de verhouding tusschen Maatschappij en Tijdschrift blijkbaar uitsluitend als een geldelijke hebt gedacht.

Over de waarde voor den geneeskundigen stand van een hoogstaand

wetenschappelijk blad wordt door U gezwegen. Het zal U bekend zijn, dat onze Vereeniging haar inkomsten uitsluitend aanwendt ten bate van de geneeskundige publicatie in Nederland. Zoo neemt ons blad in omvang en belangrijkheid steeds toe, zonder verhooging van contributie. Zoo hebben wij extra-uitgaven doen verschijnen, die elders warme waardeering hebben gevonden.

Of onze begrooting inwilliging van Uw verzoek mogelijk zou maken, wordt door U niet gevraagd. Evenmin hebt Gij U de vraag voorgelegd of het belang van den geneeskundigen stand in ons land niet beter wordt gediend, wanneer wij mogelijke overschotten op onze rekening gebruiken voor wetenschappelijke doeleinden, dan door ze te storten in de kas der Maatschappij. Wij hebben ons deze vraag voorgelegd en ze bevestigend beantwoord.

Het Bestuur der Vereeniging
Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde,
 (w.g.) P. MUNTENDAM, *Secretaris.*

De Maatschappij behaalde intussen toch een zeker voordeel: niet, zoals tot nu toe, zou haar in rekening worden gebracht al het papier voor haar stukken over de gehele oplaag, doch slechts voorzover dit benodigd was voor het aantal abonnees, die tevens Maatschappij-lid waren. Deze maatregel zou voor de Maatschappij een verlaging harer bijdrage van ongeveer *f* 600,— per jaar geven. De abonnementsprijs was nu als volgt geregeld:

Intekeningen in Nederland	<i>f</i> 10,50;	bij vooruitbetaling	<i>f</i> 10,—
voor leden der Maatschappij	„ 8,50;	„ „	„ 8,—
in België	<i>fr.</i> 25,—;	„ „	<i>fr.</i> 24,—
boekhandelaren in België	„ 23,—;	„ „	„ 22,—
in overig buitenland	<i>f</i> 13,50;	„ „	<i>f</i> 13,—
boekh. in overig buitenland	„ 12,50;	„ „	„ 12,—

In het feestjaar 1907 was door TREUB een merkwaardige redevoering gehouden op een grote vergadering in de aula der Universiteit. Men vindt deze in No. 3 van jaargang 1907 afgedrukt, bl. 235. De rede naar laat zich daarin ook uit over het onderwerp, dat ons in dit hoofdstuk bezig houdt. Op bl. 1 van het eerste nummer van die jaargang begint een hoofdartikel naar aanleiding van het Gouden Feest van het Tijdschrift van de hand van de redacteur-gerant BURGER. Ook hij uit zich met enkele woorden over de verhouding tussen Tijdschrift en Maatschappij, in de eerste plaats over de verhouding

sinds 1857; men zie daaromtrent DELPRAT (l.c.). In 1906 overtrof het aantal intekenaren het getal der geneeskundigen in Nederland, die volstrekt niet allen op het Tijdschrift geabonneerd waren. Maar voor de Maatschappij „houden wij alle een ereplaats vóór in onze nummers beschikbaar. Wij gedenken in liefde steeds den band van bloedverwantschap, die ons met haar verbindt en wanneer, in het huidige tijdperk van rapporten en kortschriftverslagen, die band wel eens hinderlijk knelt, doen wij ons best hem niet te voelen, en morren niet.”

In TREUBS feestrede kan men – het spreekt vanzelf voor wie hem hebben gekend – enige boutades aantreffen. Een paar er van hebben met de Maatschappij te maken. Op bl. 243 leest men: „Toen de Centrale Commissie voor de Beroepsbelangen een jaar lang (op grond van het contract van 1904, v.V.) in den Raad van Redacteuren was opgenomen geweest, antwoordde mij een lid dier Commissie op mijn vraag, hoe het hem daar beviel?: „best, maar ik weet niet goed, waartoe wij er eigenlijk zijn””. Op bl. 244 naar aanleiding van het „voortdurende geharrewar met de Maatschappij”: „er bestaat gegronde reden om aan te nemen, dat nu aan dat geharrewar definitief een einde gekomen is. Met volmaakte zekerheid is dit laatste nog wel niet te zeggen, omdat altijd weer, te avond of te morgen, een of ander lid der Maatschappij, kwaadaardig geworden omdat een stuk van zijn hand in het Orgaan der Maatschappij geweigerd is, eenigerlei onbekookt voorstel voor de Algemeene Vergadering door zijn Afdeeling kan doen indienen. En dan heeft men de poppen aan het dansen”.

Het optimisme, dat de twee gezaghebbende mannen ten opzichte van de toekomst der verhouding tussen Maatschappij – als de moeder – en het Tijdschrift – als de zoon, op wie zij trots was – heeft gekenschets, was niet volstrekt. Neemt men daarbij in aanmerking, dat beide uitingen werden gedaan ter gelegenheid van een feestgetij, waar „saintes banalités” – zoals TREUB opmerkte – vooral als lofuitingen, nu eenmaal onmisbaar schijnen, dan voelt men de twijfel, al houdt men wellicht nog niet zijn hart vast. Deze twijfel werd, zij het ook voorlopig in de dop, gerechtvaardigd door een openlijke aanval op het financiële beleid der Tijdschriftredactie. De aanval werd gedaan door de Amsterdamse huisarts E. VAN DIEREN. Op bl. 3 van

jaargang 1908 van *Vox Medicorum* vindt men van hem een stuk, getiteld „De knellende Band” of „Waar bleven en blijven onze Guldens?” Het bevatte zowel aanmerkingen op de gestie van het Hoofdbestuur der Maatschappij, dat slordig met de opbrengst der contributiën omging, als op het Tijdschrift, dat véél en véél te veel vergoeding ontving voor de verslagen en mededelingen der Maatschappij, die in het Tijdschrift werden gepubliceerd. Hij lichtte deze stelling toe aan een berekening, gemaakt door een „bij uitstek deskundige”, die duidelijk uitwees, dat de Maatschappij elk jaar ongeveer f 2500,— teveel betaalde. Van een „knellende band”, waarvan BURGER in het feestnummer had gewaagd (naast „de vererende”) zou dus geen sprake zijn; en tot „morren” had het Tijdschrift allerminst reden. VAN DIERENS stuk was in hoofdzaak hetgeen hij op een vergadering van de Geneeskundige Kring te Amsterdam in het midden had gebracht ter bestrijding van een bestuursvoorstel, om de contributie te verhogen. Hij wenste een commissie benoemd te zien, die „zelfstandig de zaak zou onderzoeken”. Volgens hem moest het Tijdschrift maar eens een accountant raadplegen: „de Vereeniging zou dan wellicht vernemen, dat met ietwat overleg in het vervolg (!) ieder jaar enige duizenden bespaard konden worden”. Deze laatste raad gaf hij in de *Vox* (No. 3 van 5 februari 1908, bl. 17 en volgende) in antwoord op een scherp artikel van BURGER (N.T.v.G., 18 januari 1908, bl. 149), die op de onjuistheden, in het bijzonder op de grondslag van VAN DIERENS argumentatie, wees. Deze had namelijk zijn berekening in hoofdzaak gebaseerd op de toestand in 1903, die in het contract van 1904 immers belangrijk was gewijzigd. Voor de onbevangen lezer is BURGERS weerlegging afdoende; dat hij door VAN DIERENS beweringen en schattingen, en foutieve opgaven ietwat misnoegd was, men kan het hem niet aanrekenen, al zijn de termen, waarmee hij VAN DIEREN en diens „doldriftig geschrijf” kenschetst, ruimschoots karakteriserend. Van de te bewaren „toon” in de correspondentie tussen Hoofdbestuur en Tijdschrift, waarover later (1910) werd gesproken, vindt men in deze semi-officiële briefwisseling geen spoor. Ook gaf het tweede stuk van VAN DIEREN in februari 1908, waarop BURGERS hoofdartikel de weerslag was, wel aanleiding tot onvriendelijke replieken. Wie belang stelt in VAN DIERENS bewijsvoering leze het uitvoerige opstel. Men zal er uit onthouden, dat het

blijk geeft van onvoldoende bekendheid met de exploitatie van het Tijdschrift; dat het meer op schattingen steunt dan op werkelijke cijfers (soms bedraagt het verschil duizenden guldens, bij voorbeeld ten aanzien van de winst op advertenties behaald). En, wat misschien het belangrijkste is, hij zal, ook zonder dat hij een ras-echt psycholoog is, kennis maken met de persoon van VAN DIEREN. Al heeft VAN DIEREN nooit van de Vereniging het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde het lidmaatschap bezeten, zijn zijdelingse bemoeienis met haar wettigt een korte karakterisering van zijn persoon. Zoals gezegd, zijn beide geschriften in *Vox Medicorum* maken een zekere kennismaking reeds mogelijk. Ten eerste door zijn wijze van argumenteren en discuten. Ten tweede door de in een aanhangsel tot zijn tweede stuk voorkomende rechtvaardiging van zijn houding, door aan zijn persoon reliëf te geven. Daartoe vermeldt hij vier en twintig publikaties van zijn hand, sinds 1886, die geen van alle iets met het Tijdschrift te maken hebben, doch waarin hij, dikwijls profetisch, dikwijls kritisch of straffend, denkbeelden had ontvouwd of maatregelen voorgesteld, nuttig voor het welzijn van het volk en zijn gezondheid, op de meest uiteenlopende gebieden. Hij schreef over jongensopvoeding op de „Kruisberg”, over vaccinatie, over tuberculose en tuberculine, difterie-serum, vivisectie, schoolpantoffels en veel andere onderwerpen. Zijn voornaamste belangstelling had de beriberi. Sinds 1887 had hij de gedachte gepropageerd, dat deze ziekte door ondeugdelijke rijst, ondersteund door gebrekkige bijvoeding, werd veroorzaakt. Hij beschouwde zich, meer dan EIJKMAN en GRIJNS, als de auctor intellectualis van de opvatting ervan als een deficiëntie-ziekte. In latere jaren heeft hij in een lijvig boek FREUDS theorieën aangevallen. Zijn gehele oeuvre, meestal afkeurend, soms slechts afkeurend om eigen positieve meningen meer nadruk te geven, is altijd gekenmerkt door een uiterst persoonlijk, egocentrisch accent, dat, in tegenstelling met het nagestreefde, bij de onpartijdige lezer nooit nalaat afbreuk te doen aan het bereiken van het doel ervan, dat hij zich had voorgesteld. Reeds de ongetelde cursieve en vetgedrukte zinsneden, die men in elk zijner geschriften vindt, doen het vermoeden rijzen, dat men met een auteur te maken heeft, die iets zoekt te bereiken wat, zonder gissingen in de plaats van zekerheden te stellen, voor hem onbereikbaar is. Toch – als men de dik-

wijls ál te vermoeiende lectuur, met de overmaat van uit alle windstreken opgehaalde bewijsstukken uit literatuur en overlevering, heeft aangedurfd – wordt men van de eerlijkheid zijner bedoelingen overtuigd, niettegenstaande de maniakale wijze van expositie der argumenten. En van gebrek aan scherpzinnigheid, ondanks het duidelijke tekort aan goed-geordende kennis; van onvoldoende bekendheid met de literatuur, al is het gebruik ervan dikwijls eenzijdig, kan niemand hem beschuldigen. En stellig heeft zijn luid klinkende stem ergens de gewetens soms doen ontwaken, zij het ook niet door het werk, dat hij voor zijn belangrijkste en baanbrekende hield. Dat de weerstand tegen, volgens hem de miskenning van, zijn werk, waaraan hij onnoemelijk veel tijd en moeite had besteed, deze expansieve en te onbeheerste man heeft verbitterd, wekt geen verbazing. Al bleef hij beneden het niveau, waarop hij zich zelf plaatste, men doet er goed aan, mensen van zijn kaliber niet alleen met schouderophalen als onbeduidend te beoordelen. BURGER heeft hem onruststoken verweten; inderdaad heeft hij onrust gestookt. Maar is het somtijds niet heilzaam de knuppel in het hoenderhok te werpen? Het voordeel, dat de Maatschappij in 1910 verwierf, is mede door VAN DIERENS hartstochtelijke aanval op Tijdschrift en Maatschappij beide voorbereid, welke gebreken ook aan zijn tactiek inherent waren.

Het zou tot het jaar 1920 duren, eer tussen Maatschappij en Tijdschrift opnieuw moeilijkheden rezen. Tevoren waren van terzijde, niet rechtstreeks vanwege het Hoofdbestuur, enkele opmerkingen gemaakt. Zo vindt men in de notulen der Redactievergadering van 14 december 1913 een wens van THOMAS, lid van de Centrale Commissie voor Beroepsbelangen, dat de stukken voor „Geneeskundige Beroepsbelangen” door het Hoofdbestuur moeten worden gezien, éér zij worden geweigerd. De redacteur-gerant, sinds 4 juli VAN RIJNBERK, merkt op: als de Centrale Commissie een stuk wil opnemen, moet de redacteur-gerant het toch, zo nodig, kunnen weigeren. Hij dient baas te blijven. THOMAS legt zich erbij neer, dat de Centrale Commissie er althans mee in kennis wordt gesteld, zodat de afgewezen schrijver zich niet tot een Centrale Commissie kan wenden, die van de zaak onkundig zou zijn.

Een ander, belangrijker, incident deed zich voor, in 1915, naar aanleiding van „de anti-Duitse toon” in vele redactionele artikelen

van VAN RIJNBERK. Twaalf artsen hadden zich daaraan gestoten; met M. J. VAN ERP TAALMAN KIP als woordvoerder, hadden zij zich met een zendbrief tot de Nederlandse artsen gewend, inhoudende een protest tegen de Redactie van het Tijdschrift (zie 1915, bl. 1895 en 2057). VAN RIJNBERKS zonde was in het bijzonder openbaar in een paar hoofdartikelen over „Geneeskundig Internationalisme”. Op bl. 1927 van genoemde jaargang had hij toegegeven aan een opmerking van PEKELHARING, die op bl. 929 had afgekeurd, dat VAN RIJNBERK van oordeel was, dat „geen politieke, goed gevormde meening uit geneeskundige weekbladen moest worden geweerd”. Hij had echter volgehouden, dat „de kring der onderwerpen en denkbeelden, in een dergelijk weekblad als ons Tijdschrift te behandelen, niet binnen de enge grenzen van vakvragen en beroepsbelangen beperkt moet blijven, maar ook daarbuiten, wijd en breed getrokken worde”. Het „Arnhemse” protest verwierf onder de Nederlandse artsen 620 instemmingen, waaronder vele zonder pro-Duitse sympathieën. VAN RIJNBERK antwoordde (bl. 1895), dat zijn getekende stukken voor zijn eigen verantwoording zijn, en dat zij niet het Tijdschrift, noch de Redactie, noch de lezers binden. Hij doet het beleefd en koeltjes; officieel heeft de Maatschappij zich met de zaak niet ingelaten, evenmin als de Vereniging. Maar op een vergadering der Redactie op 10 oktober 1915 is toch nog een stuk van BURGER en KORTEWEG ter sprake gekomen, die over het lanceren van politieke meningen in VAN RIJNBERKS hoofdartikelen niet tevreden waren. Zij hebben echter hun protest teruggenomen, om de ongenietbare strijd niet opnieuw te doen ontbranden.

Even onofficieel als de bemoeienis van een afdeling der Maatschappij of van enige honderden leden met de inhoud van het Tijdschrift is de meningsuiting van de redacteur-gerant (zie hoofdartikel 1914, I, bl. 305) over een anoniem vlugschrift „De artsen en de ziekenfondsen”, uitgegeven door de landelijke federatie der ziekenfondsen. Het hoofdartikel legt er de nadruk op, dat de anonymus „arbeiders en kleine luyden” opzet tegen de artsen, en voorts tweedracht wil zaaïen onder de leden der Maatschappij. Aan de leiders dezer laatste brengt VAN RIJNBERK dan lof en hulde, en aan haar *volkomen democratische inrichting*. Uit het anonieme stukje haalt hij proeven van laster aan, van „zotteklap”, van „bioscoopbombast”. Hij prijst der

artsen eendracht in 'dit gevaar: zij, die van nature individualistisch zijn, die zelf moeten handelen en oordelen, zijn thans eensgezind...

Kort daarna kritiseert hij in een hoofdartikel, getiteld „Eendracht en het Tegendeel” (1914, bl. 2491), de oprichting van de Nederlandse Specialisten Vereniging, waarvoor het lidmaatschap der Maatschappij geen vereiste is; en in zijn verslag der 65e Algemene Vergadering der Maatschappij te Leiden geeft hij op scherp-hoffelijke wijze zijn mening over de socialistische bedreiging, die de ondertoon vormde van de bespreking van een bindend besluit, in 1912 genomen. In 1918, op de 69e Algemene Vergadering der Maatschappij, werd de boven reeds aangehaalde specialisten-kwestie behandeld; men besloot te streven naar verzoening. Tevoren had VAN RIJNBEEK een hoofdartikel geschreven (1918, bl. 1673), getiteld „Scheuring?”, waarin hij de toen aanstaande Algemene Vergadering aanspoorde aan deze ernstige zaak haar ernstige aandacht te wijden. „Ergens uitloopen is een soort eigenschap van den bekwamen geneeskundige (eenkennig, eenzijdig en maatschappelijk onrijp)”. Op deze plaats is het niet aangegeven uitvoerig weer te geven wat er in de Maatschappij broeide; wij hebben ons te bepalen tot hetgeen daarvan voor de verhouding tot het Tijdschrift van belang was. Het was het oude lied: de wens van de Maatschappij naar een eigen orgaan. Dit verlangen vond zijn bekwame woordvoerder in Dr. A. SIKKEL, te Den Haag. In zijn openingsrede van de Buitengewone Algemene Vergadering der Maatschappij, op 23 december 1919 te Utrecht (zie jaargang 1920, bl. 80) bespreekt hij de herorganisatie der Maatschappij, wier werk te traag is voor de behoefte van de tijd, en ondoelmatig verdeeld. Hij bepleit meer vrijheid van beweging van het Hoofdbestuur, onder gebondenheid van verantwoording aan de jaarvergadering. Hij beschouwt, reeds nu, de inrichting van drie grote organisaties als verzekerd: 1e die der ziekenfondsgeneesheren en der overige huisartsen; 2e die der specialisten; 3e die der geneeskundige ambtenaren. Vakorganisaties alle drie, die voor de belangen harer leden zullen hebben te werken. Over de verhouding tot het Tijdschrift vindt men in deze rede geen woord. Pas in de loop der vergadering deelt de voorzitter (l.c. bl. 291) mede, dat de Redactie van het Tijdschrift gevraagd heeft, om bij de verhoging van de abonnementsprijs de korting voor de leden der Maatschappij (*f* 2,—) op dat bedrag te houden.

Het Hoofdbestuur, zo gaat SIKKEL verder, stelt prijs op het verband tussen het Tijdschrift en het orgaan der Maatschappij in dat Tijdschrift, maar zou graag de verhouding tussen Maatschappij en Tijdschrift opnieuw onder de ogen willen zien. Voor een jaar wil het Hoofdbestuur genoegen nemen met de bestending van het bedrag der korting op de abonnementsprijs, en intussen de verhouding nader bespreken. Op de Algemene Vergadering van 6 juli 1920 (bl. 1003) dient het Hoofdbestuur als No. 3 van een aantal voorstellen ter reorganisatie een voorstel in, om aan het Hoofdbestuur op te dragen maatregelen te nemen „tot een overeenkomst met de Vereniging het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, die de uitgave van het orgaan onzer Maatschappij als afzonderlijk deel verzekert, onder een eigen Redactie”. De toelichting tot dit voorstel leest men op bl. 1007:

„De verhouding van de Maatschappij tot het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde kan, naar de vaste overtuiging van het Hoofdbestuur, niet langer blijven zooals die is. Wie kan tegenwoordig drie duizend menschen leiden en voorlichten op gemeenschappelijk gekozen baan; wie in aanraking blijven met hun groeiende en wisselende behoeften, zonder over een weekblad de vrije beschikking te hebben? Een eigen orgaan der Maatschappij, dat in handen van zooveel lezers komt als de Maatschappij leden telt, zal door zijn aantrekkelijkheid voor hen, die op geneeskundig gebied willen adverteeren, geen groot geldelijk offer van de Maatschappij eischen. Zeker niet meer dan de f 8000,—, die de Maatschappij nu aan het Tijdschrift ten koste legt. De Maatschappij echter, die ook het oog houdt op ruimer veld dan het beperkt orgaan-belang beslaat, mag niet blind zijn voor de mogelijke gevolgen voor het Tijdschrift, als Nederlandsch blad voor geneeskunde en geneeskunst. Het belang van het Tijdschrift als zoodanig moet ons zooveel ter harte gaan, dat wij niet zouden kunnen gedoogen dat het bestaan van een in eigen taal verschijnend weekblad werd bedreigd.

En waar, door oprichting van een eigen Maatschappij-blad allicht inkrimping van het aantal lezers van het Tijdschrift zou dreigen, dient van onzen kant veel te worden gedaan om den band met het Tijdschrift te behouden. En dit kan, naar de mening van het Hoofdbestuur, indien het Tijdschrift wordt gesplitst in twee deelen, elk onder eigen redactie. Men abonneert zich op beide deelen, als waren zij één geheel. Geen der beide deelen wordt afzonderlijk verkrijgbaar gesteld.

De opmerking, dat verzending van twee zelfstandige onderdeelen dubbele frankeerkosten met zich zou brengen, heeft geen belang, omdat die dubbele kosten bij geheel afzonderlijke uitgave eveneens moeten worden gedragen.

Het Hoofdbestuur, uitgaande van de gedachte, dat het orgaan der Maatschappij kosteloos voor de leden moet verkrijgbaar zijn en de abonnementsprijs voor het orgaandeel van het toekomstig tijdschrift, zooals het Hoofdbestuur het zich denkt, moet bevat zijn in de contributie der Maatschappij,

wenscht aan elk geabonneerde op het dan twee-ledig tijdschrift een vergoeding van f 5,— toe te kennen. Aan de zeer weinigen, die niet op het Tijdschrift geabonneerd zijn, moet het orgaan-deel, zooals nu met de handelingen geschiedt, kosteloos worden toegezonden.

Met deze maatregelen wordt òn het Maatschappij-doel òn het doel van het Tijdschrift gelijkelijc bevorderd.

Een bespreking met de Vereeniging het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde zal moeten leeren of zij bereid is op deze wijze het gemeenschappelijc geneeskundig belang, naar zijn beide onderscheiden deelen, te helpen bevorderen."

Hieraan behoeft nauwelijks een woord te worden toegevoegd: duidelijc is de wens, een eigen afzonderlijc, maar *met*, niet *in* het Tijdschrift verschijnend orgaan, gratis voor elke geabonneerde, die een vergoeding van f 5,— per jaar zal ontvangen, als hij Maatschappijlid is.

In de Algemene Vergadering werd hierover niet gediscussieerd; blijkbaar trokken de reorganisatievoorstellen van het Hoofdbestuur, die een soort omwenteling in het beleid der Maatschappij beoogden naar SIKKELS ontwerp, alle belangstelling, niet ten onrechte, tot zich.

Maar de veel minder talrijken, die de verhouding tussen Tijdschrift en Maatschappij een zaak van belang vonden, lieten zich in het Tijdschrift niet onbetuigd, al bleef kritiek op SIKKELS centralisatieplannen de hoofdinhoud der ingezonden artikelen. Op bl. 1662, voorlaatste alinea, van de jaargang 1920, dl. I B, begint BURGER een bespreking van SIKKELS denkbeelden omtrent de verhouding tussen Tijdschrift en Maatschappij. (Er gaat daaraan vooraf een kritiek op zijn meer algemene ideeën omtrent de interne reorganisatie, die de auctor intellectualis als een echte propagandist met welsprekendheid in afdelingsvergaderingen hier en daar had voorgedragen, en waarmee bij voorbeeld de kring Rotterdam eenparig zijn instemming had betuigd. Van zijn welsprekendheid, meeslepend genoemd, heeft SIKKEL in de verdere gedachtenwisselingen meer verdriet dan plezier beleefd; ze werd hem soms bijna verweten!). BURGER nu betoogt, dat het Hoofdbestuursvoorstel niet met die zorg is voorbereid, die men zou mogen wensen: „De splitsing van het Tijdschrift in tweeën wordt aangekondigd, blijkbaar voordat nog het minste overleg met de redactie heeft plaats gehad. Ik heb in mijn Tijdschrift-jaren ditzelfde vraagstuk meer dan eens ampel overwogen en in vergaderingen besproken, en ben overtuigd, dat het ons thans voorgelegde plan zal

voeren tot het ontstaan van twee afzonderlijke tijdschriften, die elkaar op elk gebied mededinging zullen aandoen, zonder dat daaruit voor de Maatschappij zedelijk voordeel zal voortvloeien. Wel het tegendeel! Op dit vraagstuk, dat lang niet zo eenvoudig is, als het Hoofdbestuur het doet voorkomen, kan ik in den omvang van dit schrijven niet dieper ingaan". SIKKELS antwoord op BURGERS kritiek (tevens op de opmerkingen van verschillende andere geneeskundigen, die zich alleen bezighouden met de reorganisatie der Maatschappij) bevat over het Tijdschrift geen woord (bl. 1749, jaargang 1920, I B). DELPRATS hoofdartikel in het Tijdschrift, No. 21 van dezelfde jaargang, rustig, bezadigd, met kennis van zaken geschreven, is nog zozeer der lezing waard, dat het hierbij in zijn geheel wordt afgedrukt.

AMSTERDAM, 13 Mei 1920.

HET NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT VOOR GENEESKUNDE
EN DE MAATSCHAPPIJ

In het veelbesproken voorstel b van het Hoofdbestuur aan de a.s. 71e Algemeene Vergadering onzer Maatschappij wordt onder 3° een overeenkomst voorgesteld, aan te gaan met de Vereeniging, die het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde uitgeeft, ten einde de uitgave van het orgaan der Maatschappij als afzonderlijk deel te verzekeren, onder eigen redactie, zooals de bewoording luidt.

Dit voorstel wordt gedaan, omdat „naar de vaste overtuiging van het Hoofdbestuur” de verhouding van de Maatschappij tot het Ned. Tijdschr. voor Geneesk., „niet langer (kan) blijven zooals die is”. Want, – aldus het Hoofdbestuur – wie kan drie duizend menschen leiden en voorlichten op gemeenschappelijk gekozen baan; wie kan in aanraking blijven met hun groeiende en wisselende behoeften, *zonder over een weekblad de vrije beschikking te hebben?*

De laatste woorden zijn door mij gecursiveerd, omdat daarin het eigenlijke doel van het voorstel is samengevat.

Hoe is nu die verhouding van de Ned. Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst tegenover de Vereeniging, die het Ned. Tijdschr. voor Geneesk. uitgeeft, een verhouding, die naar het oordeel van het Hoofdbestuur niet langer kan blijven bestaan? Die verhouding is deze, dat de *geheel zelfstandige* Vereeniging van geneeskundigen, die het Ned. Tijdschr. voor Geneesk. uitgeeft, zich tegenover de Maatschappij verbonden heeft, *alle* stukken, die de Maatschappij wenscht gepubliceerd te zien, in hare kolommen op een voor-aanstaande plaats op te nemen, zonder over den inhoud dier stukken eenige verantwoordelijkheid te hebben of te wenschen. *Alles* wat de Maatschappij aan hare leden wenscht mede te deelen, wordt *zonder enig voorbehoud en onmiddellijk* in het Ned. Tijdschr. voor Geneesk. geplaatst. Om de mogelijke wenschen, die het Hoofdbestuur mocht hebben, reeds dadelijk met de redactie te kunnen bespreken, heeft de redactie aan drie leden der Maatschappij, door

het Hoofdbestuur aan te wijzen, zitting in hare vergaderingen gegeven; deze drie leden wonen ook de Hoofdbestuursvergaderingen bij. Ik klap niet te veel uit de school, indien ik mededeel, dat de samenwerking met die leden steeds een zeer vriendschappelijke geweest is, en dat in de vele jaren welke deze regeling geduurd heeft, zich *nooit* eenige onaangename verhouding heeft voorgedaan en, op ééne onbeteekenende uitzondering na, *nooit* eenig verzoek der Maatschappij is van de hand gewezen.

Wanneer het Hoofdbestuur nu meent, dat zij toch nog niet genoeg vrije beschikking over de plaatsruimte van het Tijdschrift heeft, dan moet dit wel zijn, omdat wenschen, die zij mocht hebben, door haar niet aan hare vertegenwoordigers zijn medegedeeld, of, indien die mededeeling wel geschied mocht zijn, door deze vertegenwoordigers niet aan de redactie zijn overgebracht. Hoe onwaarschijnlijk dit ook moge schijnen, zoo moet men dit toch wel aannemen, als men weet, dat kort voordat de voorstellen van het Hoofdbestuur in het Tijdschrift werden gepubliceerd, een redactie-vergadering werd gehouden, waarin de bovengenoemde afgevaardigden tegenwoordig waren, maar waarin door hen met geen enkel woord van de, hun dus vermoedelijk niet bekende, voorstellen van het Hoofdbestuur werd melding gemaakt. Deze voorstellen werden eerst zeer kort vóór de publicatie telephonisch aan de Redactie medegedeeld.

Uit het hier medegedeelde volgt, dat het Hoofdbestuur de volkomen vrije beschikking heeft om in het Ned. Tijdschr. voor Geneesk. op te nemen, wat zij opgenomen wenscht te zien; welke *meerdere* beschikking het *kan* wenschen, is mij niet duidelijk en blijkt ook allerm minst uit de toelichting.

Wat de finantiële verhouding tusschen Maatschappij en Tijdschrift aangaat, zoo vereischt hetgeen het Hoofdbestuur daarover vermeldt, eenige toelichting. Uit den passus in de toelichting tot het voorstel, dat de Maatschappij f 8000 aan het Tijdschrift „ten koste legt”, zou men allicht niet dadelijk begrijpen, dat de Maatschappij dit bedrag *uitsluitend* aan hare eigen publicaties ten koste legt en dat deze som dadelijk belangrijk minder zou worden, wanneer hare publicaties beknopter konden zijn. De Maatschappij toch vergoedt aan het Tijdschrift slechts *den kostenden prijs* voor hare publicaties. Het Tijdschrift heeft dan ook *geen enkel finantiël voordeel* van deze publicaties; maar het stelt er prijs op den ouden band met de Maatschappij te laten bestaan.

Wanneer dan ook, wat ik verwacht¹ de Vereeniging, die het Ned. Tijdschr. voor Geneesk. uitgeeft, op het voorstel van het Hoofdbestuur niet zal ingaan, dan zal zij het zeer betreuren, dat een niet door haar uitgelokte en, tot nog toe althans niet behoorlijk gemotiveerde stap van het Hoofdbestuur, aanleiding zal kunnen worden tot het verbreken van dien band.

En waarom verwacht ik, dat de Vereeniging zich niet met het voorstel van het Hoofdbestuur zal vereenigen? Omdat er zich geen enkel feit heeft voorgedaan, dat verandering van den bestaanden toestand motiveert of wensche lijk maakt; omdat het optreden van twee redacties voor één Tijdschrift een onding is, dat ongewenschte botsingen en ten slotte een scheuring *moet* in het leven roepen:

Dat leerde ik laatst van onze gasten,
Op één schip geen twee groote masten,

¹ De Vereeniging heeft zich daarover nog niet kunnen uitspreken.

en omdat, wordt de wensch van het Hoofdbestuur vervuld en de zetel der Maatschappij naar den Haag verplaatst, de redactie van het Maatschappij-deel natuurlijk eveneens naar den Haag zal verhuizen; men moet al wel een geheel onbekende zijn met de gestie van een tijdschrift als het onze, om te meenen, dat op die wijze een behoorlijke uitgave voldoende kan worden ge-waarborgd.

Mocht de Maatschappij om niet nader bekende redenen, een eigen zelf-standig orgaan wenschen, dat zij dan ook al de daaraan verbonden zorgen op zich neme. Al de zorgen en kosten, die redactie, honoreeren enz. met zich brengen.

Onze Vereeniging, die het Ned. Tijdschr. voor Geneesk. nu gedurende ongeveer 63 jaren heeft uitgegeven, zal zeer tot haar leedwezen den ouden band met de Maatschappij verbroken zien, zonder dat daarvoor eenige ge-reede aanleiding bestaat; maar zij zal met vertrouwen den weg blijven be-wandelen, dien zij, als zelfstandige vereeniging, naar zij meent niet zonder vrucht, voor de geneeskunde in Nederland bewandeld heeft.

C. C. DELPRAT.

Men zou zeggen, dat hierin volkomen duidelijk werd gemaakt, dat er zich geen enkel feit had voorgedaan, dat verandering van de be-staande toestand motiveerde of wenselijk maakte en dat het Tijd-schrift geen enkel financieel voordeel van de Maatschappij-publi-katies had, maar dat het er prijs op stelde de oude band met de Maat-schappij te laten bestaan.

Op bl. 1836 en 1837 van dezelfde jaargang antwoordt SIKKEL op de vele tegenwerpingen tegen zijn reorganisatie-plan ingebracht; hoe belangrijk ook voor de geschiedenis der Maatschappij, voor haar verhouding tot het Tijdschrift doen zij niet ter zake. DELPRATS stuk was hem nog niet bekend. Daarop gaat hij in in het hoofdartikel van No. 23 (jaargang 1920, bl. 2005), op zijn verzoek aldus geplaatst, met dezelfde, grootste letter, en op dezelfde ereplaats. Terwille van de billijkheid verdient ook dit verweer tegen DELPRATS kritiek een eigen plaats in het verhaal van dit hoofdstuk.

's GRAVENHAGE, 30 Mei 1920.

MAATSCHAPPIJ EN TIJDSCHRIFT

In het nummer van 22 Mei l.l. bespreekt collega DELPRAT, oud-hoofdredac-teur van het Tijdschrift, de kwestie van ons orgaan. Reeds aanstonds, nog vóór wij met de lezing begonnen zijn, doet het stuk ons twee dingen kennen, door zijn plaats. Het is een hoofdartikel, en dienovereenkomstig gedrukt met de grootste letter, welke de redactie gebruikt. Collega DELPRAT heeft ons dus deelgenoot gemaakt van de meening der *Hoofdredactie*. Volgens een noot

heeft de *Vereeniging* nog wel niet *gesproken*, maar dit verhindert het vermoeden niet, dat de *Vereeniging* dezelfde gedachte omtrent het vraagpunt heeft als collega DELPRAT en de Hoofdredactie. Het zou mij zelfs zeer verwonderen, als wij straks, wanneer de *Vereeniging* het woord kan nemen, iets zullen hooren, dat van collega DELPRAT's meening en van de meening der zwijgend instemmende Hoofdredactie afwijkt. Er zijn gewaagder stellingen dan de volgende:

Het Tijdschrift geeft vóór alle onderhandeling reeds dadelijk te kennen, dat de Maatschappij er niet op behoeft te rekenen een gunstig oor te vinden voor splitsing van het Tijdschrift in twee deelen, zooals het Hoofdbestuur voorstelt.

Wat wij verder door de plaats, aan collega DELPRAT's beschouwing verleend, nog eens heel duidelijk leeren, is de *onderschikking* van de Maatschappij en haar woordvoerders ten opzichte van het Tijdschrift en de zijnen, in het weekblad *tevens* orgaan der Maatschappij. Niet alleen, dat de eerste plaats, die van het hoofdartikel, voor den Hoofdredacteur der *Vereeniging* bestemd blijft, zelfs zóó dat stukken der Maatschappij, indien zij gelijktijdig met een hoofdartikel verschijnen, er achter worden afgedrukt, — nu verkrijgt de heer DELPRAT, buiten functie, zelfs het woord op de redactietribune, terwijl de voorzitter der Maatschappij, de voorstellen van het Hoofdbestuur uiteenzettend en toelichtend, dit mag doen op de ondergeschikte plaats, waar de Redactie haar kleinste letter gebruikt¹. Ik weet wel, dat deze handelwijze, dit onderscheid, in de politieke lijn van het Tijdschrift liggen en van daaruit te verdedigen zijn, dat het, om met het door collega DELPRAT aangehaalde rijmpje te spreken, geen twee groote masten op één schuit wil hebben, — maar dat verandert niet aan het feit, dat DELPRAT's hoofdartikel de ondergeschiktheid van de Maatschappij in het Tijdschrift, onderstreept.

En dat Tijdschrift was eens eigendom der Maatschappij; het is hãar stichting. Haar eerste secretaris, was de eerste hoofdredacteur van het Tijdschrift. Voor minder dan een schotel linzen, om niet, stond zij haar eerstgeboorterecht af en verzuimde zelfs haar *leidersplaats* vast te houden. Sindsdien is er in Nederland een *Vereeniging van Geneeskundigen met een orgaan*, en een *Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst zonder orgaan*. De verplichting van het Tijdschrift om de Maatschappij-stukken op te nemen verschaft de Maatschappij geen tribune tegenover haar leden en evenmin naar buiten.

Deze toestand kan zoo niet blijven. De groeiende en zich aan het openbare leven aanpassende Maatschappij heeft een blad noodig, dat leiding geeft op sociaal-geneeskundig gebied, een gebied, waar vraagstukken van opperst belang voor den geneeskundige aan de orde zijn; een blad, dat opwekt, stuwung geeft aan het geneeskundig vereenigingsleven, en hiervan tegenover Land en Regeering de denkbeelden uitdraagt. Met dit doel voor oogen moeten wij met het Tijdschrift in onderhandeling treden, er naar strevend verbonden te houden wat samen kan blijven en bij wederzijdschen steun slechts wel kan varen.

Nu ik de hoofdvertegenwoordigster van onze geneeskundige pers in haar

¹ Bij de herziening van de proef zie ik, dat de redactie dit artikel als hoofdartikel plaatst. Dat is toenadering.

ontoereikendheid als Maatschappij-orgaan moet bespreken, wil ik niet verder gaan, zonder nadrukkelijk van mijn waardeering te hebben getuigd voor wat zij in zooveel jaren voor de Nederlandsche geneeskundige literatuur deed. Zij is er in geslaagd een kloek weekblad in onze taal te blijven houden, dat den toets met buitenlandsche tijdschriften in menig opzicht kan doorstaan. Zelf heb ik het veel te danken. Niet enkel als geneeskundige, uit nationalen zin ook, verpandde ik het mijn hart. Van dat ik semi-arts werd, ben ik er op geabonneerd, en elken Zaterdag zie ik het met genoegen in mijn huis komen. Critiek, die altijd plaats vindt, blijve hier achterwege.

Alleen wil ik vaststellen, dat het Tijdschrift naar mijn meening te veel hooi op de vork heeft om zich langer een wijze van redactieleiding te kunnen veroorloven, als het onder de veranderde tijdsomstandigheden nog steeds doet.

Het wil zijn: een Nederlandsch geneeskundig archief, een vakblad voor den practischen geneesheer en bovendien, *orgaan* der Maatschappij, de sociale geneeskunde een beetje verzorgen. Hoe begaafd, hoe ijverig een redactie ook zij, zij moet voor zooveel omvattende taak tekortschieten, zoolang zij den arbeid niet verdeelt en rubrieken durft maken met eigen leiding. Splitst het Tijdschrift zich zelf niet, dan zullen straks de omstandigheden en de behoeften der lezers het doen, hoe krachtig de Vereeniging, die het uitgeeft, zich ook gemaakt hebbe en zich voele.

Dan zijn verschillende mogelijkheden denkbaar. Een afzonderlijk Nederlandsch Geneeskundig Archief; een blad voor den practischen geneesheer; een sociaal-geneeskundig blad, orgaan der Maatschappij; met misschien nog enkele specialistische bladen naast deze hoofdbladen. Ik geloof, dat wij in ons land, met zijn beperkt aantal lezers, moeten doen wat wij kunnen om versnippering te voorkomen. Vóór alles rust op Maatschappij en Tijdschrift als de groote geneeskundige lichamen, de verplichting hun uiterste daartoe te doen. Maar noodig is, dat het Tijdschrift ons Maatschappijbelang inziet, zooals de Maatschappij open oog heeft voor het Tijdschriftbelang.

Ik heb mij hier verder tot deze beide belangengroepen te beperken. Het wetenschappelijk-geneeskundige en praktisch-geneeskundige deel, en het sociaal-geneeskundige orgaan-deel der Maatschappij. De volle ontplooiing van het tweede deel eischt een eigen leiding; een afzonderlijk hoofd. Bij het overleg zal de Maatschappij goed doen niet af te dalen in vragen, zooals collega DELPRAT die stelt: of de verhouding van Tijdschrift tot Maatschappij in de laatste jaren aanleiding heeft gegeven tot moeilijkheden? Die vragen houden de besprekingen buiten het hoofdbelang, leiden den blik weg van de hoofdzaak, terwijl beantwoording allicht de stemming tusschen twee partijen storen kan, die juist voor een bevredigende oplossing wenschelijk is.

Intusschen mag bij de beoordeeling van den zooveel jaren gehandhaafden toestand, en vóór oppervlakkig oordeel er toe zou neigen om de rust in de verhouding aan te merken als bevredigend, het volgende bedacht worden.

De *voortduur* in het Tijdschriftbeleid en de *wisseling* in het Maatschappijbeleid bevorderen overwicht van het eerste. Bovendien wat het Tijdschrift niet uit het oog verliest, vergeet de Maatschappij met haar opvolgende hoofdbesturen. De Maatschappij gevoelt de onmacht, de geringe waarde van haar orgaan altijd eerst in dagen van beroering, als haar inwendig leven opvlamt, als zij nieuwe richtlijnen voor handelen uitzet. Dan mist zij haar eigen pers.

De omstandigheden hebben mij in twee belangrijke tijdperken van Maat-

schappij-ontwikkeling deel aan het werk gegeven. In 1903 en nu sinds het federatieve beginsel werd ingeleid. Ik herinner mij nog heel goed de onderhandelingen met het Tijdschrift in 1903 of daaromtrent. En ook toen weerde het Tijdschrift af. Ik verwijs den belangstellenden lezer naar het verslag van de buitengewone algemeene vergadering in 1903 te Utrecht gehouden. Toen was collega DELPRAT nog niet lang geleden opgevolgd door STRAUB. Maar de geest was dezelfde: toen als nu: Ik baas in mijn huis, gij, Maatschappij, de betalende gast, ten wier behoefte ik mij enkele verplichtingen getroost. Een variatie in het beeld „op één schip geen twee groote masten”, zegt collega DELPRAT. En wien, die het stuk van hem ten einde heeft, wordt niet het woord van FAUST tot een vraag op de lippen:

Ist das der Weisheit letzter Schluss?

Weet collega DELPRAT, weet de Hoofdredactie, weet de Vereeniging geen andere oplossing dan: mijn groote mast op het schip, of gij van boord? Het ware teleurstellend, beschamend welhaast.

Collega DELPRAT schrijft: „Mocht de Maatschappij om niet nader bekende redenen, een eigen zelfstandig orgaan wenschen...”. Om niet nader bekende redenen! Uit voorname afzondering, den rug naar het geneeskundig vereenigingsleven, met welks uitingen hij geen raad weet, en tot welks ontwikkeling en geleiding hij niets helpt bijdragen, spreekt deze geziene collega een woord, dat het verheffende van het woord eens wijsgeers kon gehad hebben, die buiten strijd, onberoerd door het „stad- en straatgeschil” met, zijn eigen Tijdschrift, jaargang na jaargang, rustig op zijn knie, de afspiegeling van dat leven in zich opnemend en verwerkend, den weg tot samenwerking voor twee partijen vond. Maar hij laat in den steek, wijst af, toont de macht van het Tijdschrift en zal denklijk wel vertrouwen op de slapheid der Maatschappij, die toch na 1903, met zooveel werk voor de borst, zich in rust zette tegenover haar orgaan, voor hetwelk zij in de redactie, door de centrale commissie voor de beroepsbelangen, immers eervolle vertegenwoordiging erlangde! Waarom zou de Maatschappij, als zij straks deze ontwikkelingsbeweging weer achter zich heeft, met haar wisselende hoofdbesturen, niet op dezelfde manier haar belang verwaarloozen, zoals zij het reeds meermalen deed? Een beetje veranderd is de tijd sinds 1903 echter wel. Dit mogen collega DELPRAT en de zijnen ook bedenken.

Het voordeel, dat voor het Tijdschrift in een samengaan met de Maatschappij ligt, is uit een balans niet op te maken. En gerust mag de schrijver dan ook in zijn artikel stellen: „Het Tijdschrift heeft dan ook *geen enkel finantiëel* voordeel van deze publicaties”. „Maar het stelt er prijs op” – aldus is de voortgang – „den ouden band met de Maatschappij te laten bestaan”. Of dit behalve om ethisch-historische, ook om vermoede materiele redenen, bijvoorbeeld het aantal abonnementen, zou zijn, vermeldt de schrijver niet. Hij spreekt van den ouden band. Een nieuwen, passend voor den tijd, wijst hij af. De zelfstandige Vereeniging van het Tijdschrift zal verder met vertrouwen haar weg gaan. Wilt gij meewandelen, met genoeg, maar *ik* leid de tocht.

Ik blijf nog hoop houden, dat het Tijdschrift, met wat wetenschappelijken Amsterdamschen koopmanszin er met onze Maatschappij iets beters op vindt dan collega DELPRAT vermocht te zeggen.

Het verblijf van de Maatschappij in den Haag is geen beletsel om het Tijdschrift-orgaan in Amsterdam te laten ter perse gaan. Collega DELPRAT moet, dunkt mij, weten, dat hiervoor zeer goed een maatregel te treffen zal zijn. Als wij van beide kanten willen, wordt er een toestand gemaakt, die naar beide zijden bevredigt.

Vreest men, dat splitsing van het Tijdschrift in twee deelen met afzonderlijke redacties leiden kan tot uiteengaan der deelen, dan zouden Maatschappij en Hoofdbestuur kunnen overwegen, wat zij aan het Tijdschrift daarnaast konden voorleggen.

Als ik uitga van de noodzakelijke samenwerking en van beider belang en recht, vind ik nog de volgende oplossing.

Het Tijdschrift blijft één geheel.

De Maatschappij benoeme een redactie-commissie, bestaande uit vijf leden. Drie dezer leden zijn de leden van de commissie voor de beroepsbelangen. Het vierde lid, secretaris der commissie, is de tweede beheerende redacteur van het Tijdschrift, het vijfde lid is de voorzitter der commissie.

De commissie voor de beroepsbelangen woont nu reeds de Hoofdbestuursvergaderingen bij. Voor den voorzitter en den secretaris der redactie-commissie, zou dit eveneens moeten worden voorgeschreven.

In de betrekking van secretaris-tweede-beheerend-Tijdschrift-redacteur ligt de verbindende schakel voor de practijk. Hij zou zoowel door het Tijdschrift als door de Maatschappij bezoldigd worden, en door zijn medeleven in het Maatschappijwerk de vrucht er van in het Tijdschrift brengen.

Aan den Voorzitter der redactie-commissie zou het recht moeten worden gegeven om voor sociaal-geneeskundige en maatschappelijke vraagstukken over de plaats van het hoofdartikel te beschikken.

De commissie in haar geheel zou de rubriek *sociale geneeskunde* in het Tijdschrift moeten verzorgen, en zitting hebben, voor dit deel, in de Tijdschrift-redactie.

Voor de rubriek „ingezonden stukken” moet dan een regeling worden getroffen, die aan genoemde commissie medezeggenschap verleent, zonder dat hierdoor het vrije woord aan band worde gelegd.

Het Tijdschrift late zich niet afschrikken door den gemeenschappelijken redacteur-secretaris. Als men de samenwerking mogelijk wil maken en het gemeenschappelijke in ons beider belang ziet, verwacht ik van zoodanige, de deelen verbindende betrekking veel.

Op de schouw van de vergaderzaal van het Hoofdbestuur staat:

De mensheit wijst 'et uyt, het leven heeft 'et in,
Geen mensch en dient te staan alleen op eygen sin.

Zouden nu Maatschappij en Tijdschrift deze woorden, waar zij „geneeskunst en haar beoefenaren” naar beste weten gelijkelijc dienen, niet eens in een rustige onderhandeling willen toepassen?

Het Hoofdbestuur, dat zijn denkbeelden in aaneensluitende voorstellen, ter ontlasting van verantwoordelijkheid in de Maatschappij bracht, omdat het ze noodzakelijc acht voor haar ontwikkeling en bloei, moge zich intuschen met VONDEL's woord sterken:

Voorzichtige arbeid zwicht voor lasten, noch verdrieten.

A. SIKKEL.

Het valt in het oog, dat SIKKELS plan ten aanzien van het Tijdschrift een onderdeel vormt van een groot geheel van reorganisatorische maatregelen, die voor een deel weliswaar voorheen wel eens waren geventileerd, maar eerst thans een revolutionair karakter aannamen. Dit onderdeel is gering, vergeleken met het veelomvattende der voorstellen; de overplaatsing van de Tijdschrift-bureau's naar Den Haag heb ik eigenlijk niet besproken. Zij kon alleen worden verklaard uit SIKKELS denkbeeld ener centralisering van het algemeen Maatschappij-beleid (waarmede een decentralisatie van bepaalde vakbelangen gepaard ging). Tenslotte lag aan zijn plan ten grondslag de behoefte „met de tijd mee te gaan”. In onze dagen vinden wij op velerlei gebied eenzelfde streven; men kan niet zeggen dat het in alle opzichten vruchtbaar werkt. In elk geval, toendertijd waren, evenals nu, nut en noodzaak van daarop gegronde wijzigingen in het beleid voor het Tijdschrift weinig evident, hetgeen niet wegneemt, dat onze periodiek zich altijd, ook in den vervolge, terdege rekenschap heeft gegeven van de aard der tijdstromingen en zich daarnaar heeft gericht, voorzover zij de functie van het Tijdschrift ten goede konden komen.

Het valt niet te ontkennen, dat in het meningsverschil met SIKKEL en het Hoofdbestuur de positie van het Tijdschrift overwoog. De re-organisator voelde dit terdege. Deze omstandigheid werd bovendien nog eens met nadruk verduidelijkt in VAN RIJNBERKS korte naschrift (bl. 2010 t.a.), waarvan de inhoud hier volgt:

„Met veel genoegen hebben wij Dr. SIKKEL gelegenheid gegeven om in een hoofdartikel zijn meening over de verhouding tusschen de Maatschappij en het Tijdschrift uiteen te zetten.

Enkele opmerkingen daarover.

Welke de ware grieven van de Maatschappij jegens ons zijn, begrijpen wij ook na dit stuk van SIKKEL nog steeds niet, tenzij men de boutade over de grootste letter *au sérieux* wil nemen. Wij hebben altijd alles gedrukt, wat men ons op sociaal-geneeskundig terrein toegezonden heeft. Het is niet onze schuld, vermeenen wij, dat dat niet genoeg is naar de meening van Dr. SIKKEL. Wij zijn voor inzending van copie, ook op dit gebied, altijd dankbaar. Dr. SIKKEL zende ons copie, wij zullen ze dankbaar aanvaarden! Maar wanneer Dr. SIKKEL zelf een sociaal-geneeskundig orgaan zal uitgeven, zal hij bemerken, dat het gemakkelijker is over zoo'n orgaan te theoretiseeren, dan het met goede stukken gevuld te krijgen. Men stampt geen goede schrijvers uit den grond.

Wat betreft het voorstel, waarmede Dr. SIKKEL thans komt: geen scheiding van het Tijdschrift in twee deelen onder twee redacties, maar eenheid onder een uitgebreijder redactie, dat is, zou men zoo zeggen, iets geheel anders dan

het oorspronkelijk voorstel van het Hoofdbestuur. Moeten wij aannemen, dat het oorspronkelijke plan alweer opgegeven is? Of is dit voorstel van Dr. SIKKEL een ballon d'essai op eigen verantwoording?

Wij beginnen te vinden, dat het nu langzamerhand tijd werd, dat het Hoofdbestuur zelf eens aan het Tijdschrift mededeelde, wat het eigenlijk wil, en hoe het zich de samenwerking in de toekomst denkt, althans indien het Hoofdbestuur die samenwerking inderdaad wenscht. Indien het Hoofdbestuur daarover bezonken, scherp omlinjende denkbeelden, wel overlegde, goed voorbereide plannen heeft, dan zouden wij die zeer gaarne hooren en zijn tot overleg gaarne bereid. Maar tot op den dag van heden zijn wij in niets gekend, weten wij van niets. Haagsch mag dit zijn. Hoffelijk schijnt het ons niet."

G. VAN RIJNBEEK.

Een zekere hooghartigheid, aan de Redactie soms verweten, is, men moet het toegeven, aan dit Naschrift niet vreemd. Men kan ze echter niet ongemotiveerd achten.

Op SIKKELS uitvoerige hoofdartikel repliceerde DELPRAT in No. 24 (bl. 2172), dat de historische opmerkingen van SIKKEL over de oprichting van het Tijdschrift in 1857 onjuist waren. Het was altijd een geheel zelfstandig blad, nooit „het eigendom der Maatschappij”, doch haar orgaan. Onze Redactie zou alle stukken, die leiding moeten geven op sociaal-geneeskundig gebied, gaarne opnemen. Waarom worden zij niet aan de Redactie aangeboden? Waarom draagt de Maatschappij aan haar vertegenwoordigers in de Redactie niet op de „verlammende invloeden”, waarvan SIKKEL spreekt, te bestrijden? (indien zij bestaan). Daarvoor werden de vertegenwoordigers in de Redactie opgenomen, en zij vinden daar een gewillig oor. Niet als „eervolle vertegenwoordiging”, waarmede, naar SIKKELS woord, de Maatschappij nu tevreden moest zijn, maar omdat men in 1902 en 1903 van de zijde der Vereniging gaarne op die wijze aan de wensen, die de Maatschappij had betreffende samenwerking op sociaal-geneeskundig gebied, wilde tegemoetkomen. Niet het Tijdschrift zegt: „Mijn grote mast op het schip, of gij van boord”, maar SIKKEL zegt: „Als gij mijn mast er niet bij zet, verlaat ik het schip”.

Een korte opmerking van SIKKELS hand, naar aanleiding van VAN RIJNBEEKS boven weergegeven Naschrift, bevestigt alleen zijn reeds aangehaalde opvattingen over het wezen van een „eigen orgaan”. Van enig belang erin is de mededeling, dat het Hoofdbestuur had besloten, eer het de herziening der verhouding tussen Tijdschrift en

Maatschappij aan de orde zou stellen, het oordeel der afdelingen af te wachten en tevens de Redactie kennis te geven van zijn voornemen, onafhankelijk van de inzending zijner voorstellen aan het Tijdschrift. Het schijnt, dat de omstandigheden deze kennisgeving hebben vertraagd, waarvoor het Hoofdbestuur, als dat juist is, stellig zijn verontschuldiging zal aanbieden; maar een onhoffelijkheid, nog wel uit Den Haag, mag men SIKKEL niet verwijten, zegt hij.

In No. 25 van dezelfde jaargang, bl. 2250 en volgende, vindt men een uiteenzetting van het Hoofdbestuur, naar aanleiding van de bedenkingen, die tegen voorstel *b* (d.i. de reorganisatie-plannen) van het Hoofdbestuur zijn ingebracht. Voor ons van belang is punt 6, de verhouding tot het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde*.

Er worden 7 punten genoemd; No. 5, 6 en 7 zijn van minder belang, heet het. Omtrent deze verhouding kan het Hoofdbestuur volstaan met de mededeling, dat thans met de Vereniging, die het Tijdschrift uitgeeft, onderhandelingen gaande zijn (14 juni 1920), bedoeld om te trachten een zodanige verhouding te scheppen, dat deze geheel voldoet aan de behoeften der Maatschappij. Het Hoofdbestuur *wil niets liever dan de samenwerking met het Tijdschrift bestendigen* (cursivering van mij, v.V.), doch meent, dat, zal dit mogelijk zijn, de verhouding in meer dan één opzicht zal moeten worden gewijzigd. De weg, om hiertoe te komen, is overleg, dat thans zal aanvangen, maar niet kon worden begonnen, voordat het Hoofdbestuur de indrukken uit de afdelingen had ontvangen. Ten aanzien van alle punten verklaarde, in deze uiteenzetting, het Hoofdbestuur zich bereid deze in twee instanties te behandelen; namelijk de gewone Algemene Vergadering te bestemmen voor de gedachtenwisseling, en de beslissing uit te stellen tot een in het vroege najaar te houden Buitengewone Algemene Vergadering. „Het is zelfs van mening, dat dit alleen dan zou moeten worden nagelaten, wanneer de Juli-vergadering met een zeer grote meerderheid anders besloot”.

Er schijnt een zekere tegenspraak tussen de onderhandelingen, die „gaande zijn” en het overleg, „dat thans zal aanvangen”. Ik kan dat niet verklaren, tenzij men een eerste samenkomst op 24 juni in aanmerking neemt.

De openingsrede, door de voorzitter, Dr. A. SIKKEL, gehouden bij de opening van de 71e Algemene Vergadering van de Nederlandsche

Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst op maandag 3 juli 1920 (bl. 114 van jaargang 1920 B 1), rept uitvoerig, van algemene gezichtspunten uit, van de hangende plannen, doch met geen woord van de voorstellen of de onderhandelingen daarover, die de Maatschappij aan het Tijdschrift heeft doen toekomen. De bovengenoemde „samenkomst” op 24 juni 1920 vind ik nergens in het Tijdschrift, noch in notulen der Vereniging uitvoerig vermeld. De 30e december had een tweede overleg plaats tussen de Redactie van het Tijdschrift en het Hoofdbestuur der Maatschappij. Dit overleg wordt door VAN RIJNBEEK in een hoofdartikel, gedateerd 3 januari 1921 (bl. 154), beschreven; ook de Commissie der beroepsbelangen (THOMAS en PINKHOF) was er bij tegenwoordig.

In het Nieuwjaarshoofdartikel van 1921 (gedateerd 28 december 1920) had VAN RIJNBEEK gewaagd van het bestaan „eener warme wederzijdsche strooming tusschen hen, die het Tijdschrift leiden en bewerken, en de duizenden, die het lezen en volschrijven”; en deze duizenden waren voor 99 pct Maatschappij-leden, mag men vermoeden. Een week later verscheen het hoofdartikel, getiteld „Tijdschrift en Maatschappij”, waarvan boven sprake was: de ondertitel luidde; „De oplossing”. Aan dit woord bemerkt men, dat VAN RIJNBEEK de situatie niet juist beoordeelde. Men kan hem hierover moeilijk lastig vallen, als men aanneemt, dat hij letterlijk bedoelde wat hij te lezen gaf; maar het is duidelijk uit de verdere, gedrukte gedachtenwisseling, dat hij de bedoelingen der Maatschappij niet goed had begrepen. Dit nu was, wanneer men afgaat op de letterlijke inhoud van de brief, die de Redactie op 27 december 1920 ontving van het Hoofdbestuur, dus vijf dagen vóór „De oplossing” in druk gegeven werd, niet verwonderlijk. Hier volgt het schriftelijke voorstel, gedagtekend 27 december 1920, dat uitgangspunt en grondslag voor de discussie zou zijn: „Het Hoofdbestuur wenscht voor de Ned. Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst in het Tijdschrift de beschikking te verkrijgen over een afzonderlijk deel van het Tijdschrift, onder redactie van een door de Maatschappij te benoemen Commissie, welke aan Maatschappij en Hoofdbestuur verantwoordelijk zal zijn. In dit afzonderlijk gedeelte zal het aan het Hoofdbestuur vrij staan vraagstukken op sociaal-geneeskundig gebied te behandelen of te doen behandelen, die voor de Maatschappij van

belang zijn, en te plaatsen wat, naar het inzicht van Redactie-commissie en Hoofdbestuur, voor de leiding der Maatschappij van belang is.

Van een afzonderlijke pagineering zal het Hoofdbestuur ter tegemoetkoming aan van Uwe zijde gerezen bezwaren en ter handhaving van het Tijdschrift als één geheel, afzien".

Het werd op deze bijeenkomst ingeleid en toegelicht door Dr. SIKKEL, de voorzitter der Maatschappij. In zijn antwoord legde VAN RIJNBERK voor de zoveelste maal de nadruk erop, dat krachtens het vigerende contract de Maatschappij, naar de mening der Hoofdredactie, alles in het Tijdschrift opgenomen kon krijgen, wat zij wenste te publiceren; het voorstel behoefde, naar hij zeide, zolang en voorzover het binnen de termen van ons contract bleef, geen goedkeuring of instemming onzerzijds. En wat de eigen Commissie van Redactie betreft, zo ging hij voort, dat is een zuiver interne aangelegenheid van de Maatschappij. Het contract schrijft daaromtrent niets voor. Op welke wijze het Hoofdbestuur aan zijn kopij komt, of het die zelf schrijft of door bezoldigde ambtenaren laat schrijven of verzamelen, daarover kunnen noch mogen wij iets te berde brengen; evenmin over de behandelde onderwerpen. Wij zijn *verplicht* (zie artikel 2 van ons contract) deze kopij op te nemen. Ook heeft het Hoofdbestuur de beschikking over een afzonderlijk deel in het Tijdschrift; sedert mensenheugenis is dat zo. Alle Maatschappij-stukken worden in elke aflevering vooraan geplaatst en bij elkaar; alleen de algemene Tijdschrift-hoofdartikelen genoten bij overlevering de voorrang en werden dus vóór de Maatschappij-stukken geplaatst. Tegen deze laatste regeling had Dr. SIKKEL bezwaren: de Tijdschrift-hoofdartikelen gaven, volgens hem, niet altijd de officiële mening van het Hoofdbestuur en van de Maatschappij weer. En nu kan het gebeuren, dat een minister bijvoorbeeld, die het Tijdschrift ter hand neemt, en daar op de eerste bladzijde een hoofdartikel vindt, dat hij argeloos leest, in de mening verkeert een orthodox Maatschappij-stuk vóór zich te hebben. Voor dit ministerieel argument, repliceert VAN RIJNBERK, zijn wij natuurlijk onmiddellijk gezwicht, en wij hebben onvoorwaardelijk in Dr. SIKKELS wens toegestemd, om alle Maatschappij-stukken, in plaats van vóóraan in de aflevering, voortaan als *officieel gedeelte* achteraan te verenigen. In

plaats van de versmadelde ereplaats van voren, ruimen wij dus voor Dr. SIKKEL een ereplaats aan het einde van elke aflevering in: „dulce in fundo!” besluit hij. VAN RIJNBERKS hoofdartikel eindigt: „hiermede zijn, naar wij hopen, voorloopig alle pogingen, om, op welke wijze ook aan de eenheid van het Tijdschrift afbreuk te doen, van de baan.” Een bericht aan de afdelingen en leden der Maatschappij, door de Hoofdbestuurder-secretaris Dr. SCHREVE ondertekend, op bl. 262 van dezelfde band (gedateerd 3 januari 1921), schijnt VAN RIJNBERKS opvattingen te bevestigen: „het eenige, wat voor de Maatschappij verkregen kon worden, is de inrichting van een afzonderlijke rubriek voor de Maatschappij”. Onder meer zullen bijzonderheden omtrent het afdelingsleven en het afdelingswerk op prijs worden gesteld. „Zoo spoedig het overleg ook in technisch opzicht beslag zal hebben gekregen, zal het Hoofdbestuur daarvan bericht doen”.

Een weinig roet in de maaltijd der schijnbare eenstemmigheid wierp Dr. H. G. HAMAKER, nog vóór hij als Maatschappij-redacteur zou optreden: eigenlijk een interne Maatschappij-aangelegenheid, een verwijt aan Dr. VAN BRUGGEN, eveneens een trouw en werkzaam Maatschappij-lid, doch tevens een aanval op het Tijdschrift, dat stukken van hem opnam, welke afweken van de officële mening der Maatschappij. Bovendien moest het Tijdschrift het verwijt horen, dat zij de rubriek „Maatschappij-aangelegenheden” had geopend. Op voor de hand liggende gronden verdedigt VAN RIJNBERK de vrije meningsuiting van VAN BRUGGEN, evenals de vrijheid der Redactie, om de inhoud van het Tijdschrift naar believen in rubrieken onder te brengen. Vanouds kwamen in ons blad stukken over die aangelegenheden voor, maar weinig of niet geordend. Voortaan zouden zij meer tezamen onder één hoofd worden gebracht, zowel voor de orde in het Tijdschrift als voor het gemak van de lezer.

Erger dan HAMAKERS wat zure opmerkingen is een bericht aan de leden der Maatschappij d.d. 17 januari 1921, door de Hoofdbestuurder-secretaris ondertekend. Het beslaat slechts 5 regels en 2 woorden; het luidt:

„De ondergeteekende bericht, dat het Hoofdbestuur, hoewel hetgeen de Tijdschriftredactie aangaande de afzonderlijke rubriek der Maatschappij mededeelt, in verschillend opzicht onjuist is, niet het voorbeeld

van den redacteur zal volgen, en zich niet in polemiek wil begeven, terwijl alle besprekingen nog niet ten einde zijn”.

De 23e januari daaropvolgend vergaderde het Hoofdbestuur; in die vergadering besloot het het volgende ter kennis van de leden te brengen:

Het Hoofdbestuur opende kort na de Algemeene Vergadering de onderhandelingen met het Tijdschrift.

In een bijeenkomst, gehouden in het laboratorium van Prof. VAN RIJNBERK, aan welke bijeenkomst deze en Dr. MUNTENDAM voor het Tijdschrift, de heeren KLINKERT, SCHREVE en SIKKEL voor het Hoofdbestuur deelnamen, werd het volgende voorstel namens het Hoofdbestuur gedaan:

1°. Het Tijdschrift te splitsen in twee deelen: het eene wetenschappelijk en praktisch geneeskundig, onder leiding der Tijdschrift-redactie; het tweede sociaal-geneeskundig, en bevattend wat voor wezen en werk der Maatschappij van belang kan worden geacht, onder leiding eener Maatschappij-commissie.

2°. Elk deel moest hebben een eigen pagineering. De wenschelijkheid voor de Maatschappij, aldus de vertegenwoordigers van het Hoofdbestuur, om zoodanig afzonderlijk gedeelte onder eigen redactie te verkrijgen, vloeit voort uit:

1°. de noodzakelijkheid voor een goed Maatschappijbeleid om te hebben een plaats, waar het hoofdartikel voor regeering en openbare instellingen duidelijk als de plaats van de Maatschappij wordt onderkend;

2°. om het Hoofdbestuur gelegenheid te geven opvoedend en voorlichtend werkzaam te zijn ten behoeve van de leden der Maatschappij; om hun belangstelling in Maatschappijvraagstukken te wekken en om het overzicht van sociaal-geneeskundige en Maatschappijstukken te vergemakkelijken.

In de bespreking leek het aanvankelijk of er eenige tegemoetkoming van de zijde der redactie bestond en of deze de oplossing zou vergemakkelijken. Gaandeweg echter begonnen er bezwaren van allerlei aard te komen, die wel voornamelijk de mogelijkheid betroffen, dat het Tijdschrift in twee deelen zou kunnen uiteenvallen.

Telkens herhaalde zich dit motief.

De vertegenwoordigers van het Hoofdbestuur stelden nadrukkelijk vast, dat de band met het Tijdschrift moest behouden blijven.

Om van den wensch daartoe blijk te geven, werd de afzonderlijke pagineering opgegeven. Het Tijdschriftgedeelte zou met het Maatschappijgedeelte één onverbreekbaar geheel vormen.

En verder zou met hetzelfde doel de ondertitel: „tevens orgaan van de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst” op de eerste bladzijde van het Tijdschrift mogen geplaatst blijven.

Ten slotte werd nog de mogelijkheid besproken om aan de Maatschappij een tegemoetkoming in de kosten te geven. Het valt immers niet te ontkennen, dat het Tijdschrift voordeel heeft van een regeling, die de Maatschappij met haar orgaan aan het Tijdschrift bindt.

De Redactie-vertegenwoordigers meenden dat misschien een compensatie verstrekt kon worden in den vorm van eenige kosteloos ter beschikking ge-

stelde bladzijden. (Later is ons van de zijde der Redactie dit uitzicht zoo goed als ontnomen, omdat het Tijdschrift, naar zij ons berichtte, met een geldelijk tekort kampt).

De bijeenkomst ging uiteen. Alles zou nader worden overwogen.

Kort na deze eerste bijeenkomst opent de Redactie een rubriek: „Arts en maatschappij” (later veranderd in „Arts en samenleving”) en werft medewerkers aan voor rubrieken in het Tijdschrift, die de verhouding van den geneesheer tot het openbare leven zouden verzorgen.

Deze handeling trof het Hoofdbestuur zeer pijnlijk; het Hoofdbestuur, dat in zijn onderhandelingen met andere lichamen niet gewend is aan verbreking van regelen, die men voor een behoorlijk verloop van die onderhandelingen als vaststaande mag aannemen. Onder welke regelen in de eerste plaats behoort de verplichting, dat gedurende een onderhandeling de eene partij na laat wat de andere voor voldongen feiten plaatst, en eigenmachtig inricht wat juist met kennis van beide, als onderwerp van gemeenschappelijk overleg was bedoeld.

Aan den wensch der Redactie om een exposé van onze verlangens te bezitten werd intusschen voldaan, 1°. door een brief met bevestiging van wat wij wenschen; 2°. door een uitvoerig, in overleg met collega PINKHOF opge maakt programma, dat grondslag kon zijn voor verdere beraadslaging en vruchtbare samenwerking.

Deze samenwerking is zonder eenig motief afgewezen door de op voor ons kwetsende en volkomen onverdiende weigering van Prof. VAN RIJNBEEK aan collega PINKHOF om kennis te nemen van het programma, dat wij met dezen ontworpen hadden.

Een tweede conferentie, door ons aangevraagd, had plaats 30 December op het bureau der Maatschappij. Tegenwoordig waren Prof. RUITINGA, Prof. VAN RIJNBEEK en Dr. MUNTENDAM voor de Redactie, en de leden der bovengenoemde commissie, benevens de heeren PINKHOF en THOMAS namens de C. C. voor het Hoofdbestuur.

In deze bijeenkomst heeft de Maatschappij-commissie nogmaals uiteengezet wat in een afzonderlijke rubriek met Maatschappij-stukken en leidende artikelen, voor het leven en het werk der Maatschappij van belang, moest worden verwezenlijkt. De commissie wees er *in het bijzonder* op, dat berichten uit de afdelingen een belangrijke factor in die rubriek moesten worden geacht.

De Maatschappij-commissie beperkte zich ten aanzien van de eenmaal voldongen feiten – nl. de inrichting van verschillende rubrieken in het Tijdschrift op het gebied van sociale geneeskunde en Maatschappij-leven – tot het uiterste: d.w.z. tot een rubriek voor eigen stukken, eigen hoofdartikelen, onder eigen aan de Maatschappij verantwoordelijke redactie.

Zij gaf het uitgebreider werk, dat zij zich had voorgesteld, op, en wilde uit verlangen om tot een verzoenende samenwerking te komen, genoegen nemen met de kleine plaats, die de Tijdschrift-redactie aan het Hoofdbestuur wilde laten.

Deze bijeenkomst ging uiteen, nadat aan het slot, overeengekomen was dat nadere overwegingen zouden uitmaken, of, uit technisch oogpunt, de inrichting van een rubriek der Maatschappij, achteraan in het Tijdschrift, met nieuwe pagina beginnend, zou kunnen worden verwezenlijkt.

Had het Hoofdbestuur eenmaal definitieve toezegging, dan kon het – aldus stelde het zich voor – een proef nemen met de eigen rubriek, en door die proef den Maatschappij-leden gelegenheid geven zich een oordeel te vormen omtrent de oplossing van het vraagstuk van een afzonderlijk orgaan, zóódanig, dat samengaan van Tijdschrift en Maatschappij werd gewaarborgd.

Had de proef dan eenigen tijd doorgewerkt, dan stond het aan de Algemeene Vergadering, indien deze haar geslaagd achtte, de getroffen regeling te bestendigen.

Bij het verlaten van bovengenoemde Vergadering, werd aan onzen secretaris, die de Redactie uitgeleide, door den Hoofdredacteur een circulaire ter hand gesteld, bestemd voor bijzondere personen, leden onzer Maatschappij, welke circulaire het verzoek bevatte om te willen samenwerken aan een nieuwe Tijdschrift-rubriek: „*Nieuws uit de afdelingen*”.

Deze tweede handeling der Redactie versterkte ons in de meening, dat zij de onderhandelingen niet met die loyaliteit voerde, die wij van haar hadden mogen verwachten.

Het spijt ons ten zeerste dit feit te moeten constateeren, omdat daaruit bleek, dat een oprechte samenwerking van de zijde der Redactie ontbrak. Hierop verscheen een Tijdschrift-nummer, waarin, zonder dat aan het Hoofdbestuur bericht gezonden was omtrent de al of niet oplossing der vermoede technische bezwaren, en zonder dat het de gelegenheid was geboden dezen nieuwen toestand met een inleidend artikel voor de leden te verklaren, de gewone stukken der Maatschappij, en deze alleen, achter in het tijdschrift stonden geplaatst.

Werd ons alzoo de gelegenheid tot spreken, bij de instelling van het nieuwe, afgesneden, in het hoofdartikel der Redactie zelve verscheen een voorstelling van feiten, die een onjuisten indruk van het voorgevallene moest maken. Het „*dulce in fundo*”, op het eind van dat artikel ons toegeroepen, wijzen wij van de hand; en wij betreuren het, dat reeds van te voren een door ons oprecht gewenschte samenwerking wordt belemmerd.

Het Hoofdbestuur blijft van zijn zijde bereid alles te doen wat een goede samenwerking alsnog kan bevorderen. Het heeft zich, gedurende alle onderhandelingen laten leiden door het herhaaldelijk van verschillenden kant uitgesproken verlangen, dat het met de Tijdschrift-redactie tot een voor beide partijen bevredigende overeenkomst mocht komen.

En door dit verlangen geleid, heeft het van het oorspronkelijk plan opgeofferd, wat het zonder al te groote schade aan het doel toe te brengen, kon opgeven.

Daarom verklaren wij de houding van de Redactie niet te begrijpen.

Een eigen plaats in het Tijdschrift, beginnend met een nieuwe bladzijde; vermelding van de commissie, die voor de leiding verantwoordelijk is, boven de stukken; en het aan het Maatschappij-gedeelte overlaten van wat uit de afdelingen mededeeling verdient, is het minste, dat de Maatschappij voor haar werk en positie mag vragen.

Na alles wat het Hoofdbestuur van zijn kant deed, staat het thans aan de Redactie tegemoetkoming te toonen en de gewenschte samenwerking in de toekomst te verzekeren.

Amsterdam,
23 Jan. 1921.

De Hoofdbestuurder-secretaris:
SCHREVE.

Deze uiteenzetting maakt duidelijk, dat de *oplossing* van het conflict volstrekt niet was bereikt. De eerste samenkomst, waaromtrent het Tijdschrift zo goed als niets had medegedeeld, wordt hier uitvoerig besproken; aan de Redactie wordt verweten, dat zij kort daarna een rubriek „Arts en Samenleving” heeft geopend zonder het Hoofdbestuur daarin te kennen. De tweede samenspreking ging uiteen met de toezegging, dat men nader zou overwegen of uit technisch oogpunt een rubriek der Maatschappij, achteraan in het Tijdschrift geplaatst, met eigen paginering, zou kunnen worden ingericht. Men zou, had het Hoofdbestuur eenmaal definitieve toezegging, een proef met de eigen rubriek beginnen, om de Maatschappij-leden gelegenheid te geven zich een oordeel te vormen omtrent de oplossing van het vraagstuk van een afzonderlijk orgaan, zodanig, dat samengaan van *Tijdschrift en Maatschappij werd gewaarborgd*.

Men ziet het: het Hoofdbestuur had nog geen oplossing, wel een plan daartoe. Maar toen zich, na de onaangename verrassing der rubriek „Arts en Samenleving”, een tweede, na de bijeenkomst, voordeed in de aankondiging van nog een rubriek: „Nieuws uit de Afdelingen”, liep de gal bij het Hoofdbestuur over. Dat vond het deloyaal. VAN RIJNBERKS hoofdartikel, waarin voor de boven afgedrukte opinies geen plaats was ingeruimd, deed de deur dicht. Evenwel, dat de Maatschappij, niettegenstaande alle tegenslagen en teleurstellingen, die de houding der Redactie haar bezorgde, er ten zeerste op gesteld bleef „haar Orgaan” met het Tijdschrift te doen samengaan, maakte een gunstige oplossing in de toekomst (wanneer?) zeer waarschijnlijk. De benoeming van Dr. A. SIKKEL tot Hoofdbestuurslid, die in januari 1921 was geschied, stond deze verwachting van het Hoofdbestuur blijkbaar niet in de weg. Hij was gekozen met 82 van 147 stemmen; een grote minderheid scheen zijn beleid, ook in zake het Tijdschrift, niet te delen. Zeer waarschijnlijk kan men de tegemoetkomende houding van het Hoofdbestuur tegenover het Tijdschrift voor een goed deel daaruit verklaren (afgezien van de weerstand, die SIKKELS plannen op algemeen organisatorisch gebied hadden verwekt).

Op bl. 622 van dezelfde jaargang, een week na de verschijning van het boven afgedrukte bericht van het Hoofdbestuur, publiceerde VAN RIJNBERK een hoofdartikel „Verweer en Besluit”, dd. 30 januari

1921. Een week tevoren had de secretaris-hoofdbestuurder, Dr. SCHREVE, medegedeeld, dat men niet voornemens was met de Redactie verder in polemiek te treden. Het lange stuk scheen daarmede in vrij duidelijke tegenspraak. Natuurlijk kon VAN RIJNBEEK niet nalaten op deze inconsequentie te wijzen: „om consequent te blijven in veranderlijkheid brengt het volgende nummer (29 januari) natuurlijk een lang stuk, waarin het Hoofdbestuur zelf eenige onjuistheden debiteert”. In dit hoofdartikel vat VAN RIJNBEEK de geschiedenis der onderhandelingen samen. De ironiserende toon uit de aangehaalde aanhef vindt men in deze overigens rustige, goed geordende uiteenzetting hier en daar terug. Hij weerlegt de bewering, dat de Maatschappij *f* 8000,— per jaar aan het Tijdschrift ten koste legt, „nota bene, voor haar eigen wijdloopige publicaties, stenografische verslagen in extenso van vergaderingen enzoovoort!” Hij noemt het plan, een eigen orgaan op te richten, onzalig, en hij motiveert dat oordeel afdoend. „Dat Dr. SIKKEL dit niet ingezien heeft, is begrijpelijk: niemand kan van alles verstand hebben. Dat men hem niet heeft gewaarschuwd, is even begrijpelijk: het voorstel is immers gedaan zonder dat de Centrale Commissie voor de Beroepsbelangen er over heeft kunnen adviseeren”. Dan wijst VAN RIJNBEEK het verwijt van deloyaliteit, dat men hem heeft gemaakt, op grond van de beide nieuwste rubrieken, met beslistheid af, en hij wijzigt de deloyaliteit tegenover de Maatschappij in een bijzondere hoffelijkheid. Daargelaten of deze hoffelijkheidsdaad uit niets dan zucht naar tegemoetkomendheid was geboren, de wijze, waarop VAN RIJNBEEK haar als zodanig doet voorkomen, betekent een geslaagde zet, een goed diplomaat, eerlijk dienaar zijner regering, volkomen waardig. Men moet horen wat hij schreef (niet alleen lezen); VAN RIJNBEEK formuleerde zijn argumenten beter met pen-en-inkt dan met zijn tong.

Toen wij nu zagen, op welk gevaarlijk avontuur de Maatschappij onder leiding van Dr. SIKKEL aanstuurde, hebben wij besloten ons schrap te zetten in ons eigen belang, in dat van de Maatschappij en in dat van den geneeskundigen stand in Nederland. En zoo hebben wij van elke aanwijzing betreffende onze tekortkomingen een dankbaar gebruik gemaakt. Toen Dr. SIKKEL in de bijeenkomst van 24 Juni er over klaagde, dat er te weinig sociaal-geneeskundige stukken in het Tijdschrift stonden, hebben wij de rubriek „Arts en Samenleving” in elkander gezet. Toen Dr. SCHREVE in de Algemeene Vergadering er over klaagde, dat het Tijdschrift het leven der afdelingen

niet weerspiegelde, hebben wij de rubriek „Nieuws uit de afdelingen” geopend. Om tegemoet te komen aan een door Dr. SIKKEL uitgesproken wensch, dat alles wat op de Maatschappij betrekking heeft, in elke aflevering bij elkaar zou staan, hebben wij dergelijke stukken tot een rubriek „Maatschappij-aangelegenheden” verenigd.

De gedachtengang, welken wij hierbij gevolgd hebben, is deze: alles wat inderdaad in het belang van de Nederlandsche artsen geacht kan worden, en men redelijkerwijze van ons als orgaan der Ned. Maatschappij t. bev. der Geneeskunst verwachten kan, moeten wij doen. Nu wij dat alles gedaan hebben, heet het, dat wij de behoorlijke regelen verbroken hebben, en trekt men onze loyaliteit in twijfel.

Laat ons eens een oogenblik onderstellen, dat wij sedert Maart 1920 op onzen stoel waren blijven zitten, dus geen rubrieken voor sociale geneeskunde enz. hadden geopend. Wat zou het Hoofdbestuur dan gezegd hebben?

Er zijn „gewaagder onderstellingen” dan deze: men zou ons onder den neus hebben gewreven, dat wij, volkomen op de hoogte van de verlangens, de behoeften, de nooden der Maatschappij, toch geen vinger uitgestoken hadden om daaraan tegemoet te komen, en men zou uit onze werkeloosheid, het klemmende argument geput hebben: wat de Redactie niet doen wil, moet de Maatschappij zelve wel doen.

Maar bovendien, die geheele aantijging van gebrek aan loyaliteit is belachelijk. Men denke zich eens in: iemand stelt een ander, met wien hij 50 jaren heeft samengewerkt, *de but en blanc* en zonder waarschuwing *in mora*, wegens vermeende tekortkomingen... maar verbiedt hem tevens maatregelen te nemen om die betreunde tekortkomingen weg te nemen! Trouwens, de geheele voorstelling van zaken welke het Hoofdbestuur bij voorkeur aan de aangelegenheid geeft: die van een conflict tusschen twee partijen: Tijdschrift en Maatschappij, is even onsympathiek als onjuist. Het eenige en eerste waar het om gaat is het intellectueel belang van den Ned. geneeskundigen stand. En de verhouding tusschen Tijdschrift en Maatschappij kan, mag, moet geen andere zijn, dan die van een edelen wedijver om die belangen het best te behartigen. In dien wedstrijd nu, zijn wij, op ons gebied, tot nu toe vooraan gebleven: terwijl het Hoofdbestuur, door andere gewichtige bezigheden afgeleid, zich er toe moest bepalen de wenschelijkheid, het nut, de noodzakelijkheid van sociale rubrieken bij herhaling uit te spreken, hebben wij de handen uit de mouwen gestoken en die rubrieken gemaakt. Hiervan maak ik het Hoofdbestuur geen verwijt: het ligt geheel in de lijn: het Hoofdbestuur moet besturen: wij moeten redigeeren. Ieder zijn werk. Maar toch wil ik opmerken, dat als wij evenals het Hoofdbestuur tot heden in deze zaak werkeloos waren gebleven, de Nederlandsche geneeskundigen al deze maanden van de voor hen zoo onontbeerlijke sociaal-geneeskundige rubriek verstoken zouden zijn gebleven. Ik hoor van vele zijden, dat de rubriek Arts en Samenleving met instemming is begroet en met veel belangstelling wordt gelezen. Het Hoofdbestuur heeft geen woord van dank voor ons over, voor al de moeite, den tijd, de uitgaven, die wij ons getroost hebben om dit te bereiken.

Maar wel, terwijl het ons van onbehoorlijkheid en onloyaal gedrag beschuldigt, steekt het ons de hand, met de palm naar boven, toe om ons nog eens te herinneren, aan de door ons¹ genoemde mogelijkheid, dat wij voor de

¹ In de bijeenkomst van 24 Juni 1920.

Maatschappij eenige bladzijden per aflevering kosteloos ter beschikking zouden kunnen stellen. Naar aanleiding hiervan slechts twee opmerkingen:

a. De lezers weten, dat wij in 1920 een tekort van omstreeks tien duizend gulden gehad hebben.

b. In de 2e helft van 1920 hebben wij 224 (tweehonderd vier en twintig) bladzijden alleen in de rubriek „Arts en Samenleving” gegeven en zelf bekostigd.

De commissie van Redactie.

Het Hoofdbestuur wil aan het hoofd van haar rubriek de vermelding van de samenstelling harer commissie van redactie. Indien de Algemeene Vergadering der Maatschappij dit verlangen eveneens zal blijken te deelen, zullen wij tegen de inwilliging ervan geen bezwaar maken. Maar wel moet ik de bedenkingen, welke ik er tegen heb, opperen. Het Tijdschrift wordt in zijn geheel geredigeerd door een raad van redacteuren, waarin volgens ons contract met de Maatschappij, drie vertegenwoordigers der Maatschappij als volkomen gelijkbetrokkene, stemhebbende leden zitting nemen. Subredacties voor aparte rubrieken kennen en wenschen wij niet. Wat zal er nu met de C. C. in den Raad van Redacteuren geschieden? Vervalt haar functie? Dat zouden wij zeer betreuren. Blijven zij zitting nemen? Best, maar hoeveel masten denkt het Hoofdbestuur dan wel van zeilen te voorzien?

Het hoofdartikel eindigt met de verzekering, dat de Maatschappij alles heeft wat het Hoofdbestuur wil. Alleen het „Nieuws uit de Afdelingen” kan de Redactie niet aan het Maatschappij-gedeelte overlaten: de leden moeten de vrijheid behouden zich in het Tijdschrift te uiten over wat in hun afdeling geschiedt. VAN RIJNBERK verwijst, als afschrikwekkend voorbeeld, naar de toestanden in Rusland, waar alle uitgaven der communistische partij volledig onder het partijbestuur moeten staan.

Niemand zal zich er over verwonderen, dat Dr. A. SIKKEL, wiens naam in VAN RIJNBERKS artikel als „leider der Maatschappij naar een gevaarlijk avontuur” werd genoemd, zich aangordde tot een verweer, nog vóór het Hoofdbestuur had besloten op het stuk van de Hoofdredacteur te antwoorden. Hij motiveert zijn ingrijpen door VAN RIJNBERKS poging „om met enkele, ons nu welbekende vriendelikheden, mijn leiding in verdenking te brengen”.

Hij spreekt in zijn stuk, getiteld „Maatschappij en Tijdschrift” (bl. 907, 1921, I A) van hoon, waarmede het Hoofdbestuur ditmaal is bejegend; van verdachtmaking, die van beginselen moest afleiden; van het onzuivere der handelingen van de Redactie... „De hoogheid, die het peil was onder een man als DELPRAT, wordt er noode in gemist”.

Behalve de zeer persoonlijke overwegingen, geeft SIKKEL zijn oordeel over het lot, dat het Tijdschrift zou treffen, indien het tot een geheel eigen orgaan der Maatschappij, afzonderlijk uitgegeven, en gratis aan de leden gezonden, mocht komen: abonnees zou het in groot getal verliezen, het advertentieblad zou veel minder opbrengen, zonder zeer hoge intekenprijs of zonder subsidie zou het niet kunnen bestaan. Zonder medewerking van de Maatschappij, die aan dat Tijdschrift de leden als geabonneerden toevoert, is geen *Tijdschrift voor Geneeskunde* bestaanbaar...

Als onderschrift volgt op bl. 912 een „Korte Repliek” van VAN RIJNBERK. Hij zegt, dat het hem een volstrekt raadsel is hoe Dr. SIKKEL kon schrijven, dat hem een Maatschappij-deel in het Tijdschrift „in passend kleet” zou zijn geweigerd (bl. 912, regel 6, 7 van boven), en dat hem de gelegenheid zou zijn onthouden, om een rubriek in te richten, zoals hij die wenste. Ieder is vrij te schrijven waar hij wil. Op bl. 1043 en 1044 vindt men een kalmerend en bezonnen stuk van DELPRAT „Tijdschrift en Maatschappij”. Hij betreurt de onwelwillende toon van beide partijen. SIKKELS bedreiging met de oprichting van een concurrerend tijdschrift naast het bestaande, acht hij niet gelukkig. Het zou slechts verspilling van krachten en van geld zijn, en hij hoopt, „dat de voorzitter der Maatschappij hem daarvoor eens in rustige bewoordingen op de vingers zal tikken, maar dan tevens als verzachtende omstandigheid in aanmerking zal nemen, dat aan die aanval wel eenige provocatie voorafging”. In het voorbijgaan keurt DELPRAT het *leiden* in een bepaalde richting af; hoe licht geeft dit aanleiding tot het weren van datgene wat tegen die richting ingaat. Hij meent – het is tussen de regels door te lezen – dat de leden van zulk een leiding niet gediend zouden zijn. Tegen de mening, door VAN RIJNBERK in zijn „Korte Repliek” (zie boven) tot uiting gebracht, dat SIKKEL de wil tot censuur zelf onomwonden had uitgesproken, verweerde SIKKEL zich op bl. 1055 met een beroep op blijkbaar verkeerd verstaan door de aanwezigen op de bijeenkomst van 30 december 1920. Deze namen met SIKKELS uitleg genoeg (RUITINGA, VAN RIJNBERK, MUNTENDAM). De rubriek „Nieuws uit de afdelingen” veroorzaakte hier en daar enig rumoer. In de rubriek „Maatschappij-aangelegenheden” (bl. 1197) komt een stukje voor van de voorzitter van de kring Amersfoort en Omstreken, die met

bevreemding kennis heeft genomen van een verslag der vergadering van 20 januari 1921. Hij keurt het af, dat zonder overleg tussen de Redactie van het Tijdschrift en het Hoofdbestuur gepubliceerd wordt hetgeen in de afdelingen omgaat. Deze publikaties moesten door de Afdelingsbesturen worden gezien en goedgekeurd; persoonlijke opvattingen en bespiegelingen van de correspondent konden niet worden toegestaan. In de vergadering van de Kring op 17 februari werd een motie in die geest aangenomen en aan de Redactie verzonden. Het behoeft geen betoog, dat VAN RIJNBERK het daarmee in geen opzicht eens was. „Wie praeventieve censuur wil uitoefenen op de verslagen der kringvergaderingen, moet het bewijs leveren, dat die censuur noodig is wegens den aard van het verhandelde, en wegens gebleken gebrek aan inzicht of correctheid onzer correspondenten”. – Men kan van mening verschillen over het nut of de noodzakelijkheid der rubriek „Nieuws uit de afdelingen”; maar, hoe men die verslagen ook moge beoordelen, men moet toegeven, dat Dr. VISSCHER uit Amersfoort de zaak nogal zwaar behandelde en zich al te bevreesd maakte voor de mogelijkheid van geheimschennis of andere onbehoorlijkheden, en dat hij deze onschuldige correspondentie in een veel te officieel kleed wilde steken. Maar blijkbaar werd hij geleid door een groot verantwoordelijkheidsgevoel; zelfs deze karaktereigenschap, die van zulk een grote waarde is voor iedereen, medicus of leek, kan onder omstandigheden hypertrofiëren. VAN RIJNBERK handelt er in het hoofdartikel, getiteld „Een misverstand” (bl. 1101), op gepaste wijze mee af. In een hoofdartikel (bl. 1400) deelt VAN RIJNBERK, ter inlichting van lezers en leden, de ontstaansgeschiedenis der aangevallen rubriek mede; hij licht de instelling ervan toe en verdedigt deze, en vergelijkt haar met de inrichting der rubriek „Arts en Samenleving”. Een wederzijds beter begrijpen van doel en streven aller afdelingen der Maatschappij zou de band, die ons allen bindt, hechter maken. Overdracht der rubriek naar het Maatschappij-gedeelte zou alleen kunnen geschieden, mits deze het gevolg ware van een uitzonderlijk uitgesproken wens der Maatschappij (1921, II A, bl. 2).

Op de Buitengewone Algemene Vergadering te Utrecht van 27 april, waaraan VAN RIJNBERK op bl. 2372 en volgende van jaargang 1921, I B een uitvoerig verslag wijdt, werden de reorganisatievoor-

stellen van het Hoofdbestuur met grote meerderheid van stemmen verworpen. Wat betrekking had op het Tijdschrift kwam met geen woord ter sprake; SIKKEL had tevoren in zeven gedocumenteerde artikelen zijn meningen over deze reorganisatie weergegeven. Het bleek dus, dat de daarin geoefende aandrang op de leden weinig succes had gehad. Ook op de Algemene Vergadering te Groningen, die gehouden werd op 4 en 5 juli 1921, werd het probleem niet aangeroerd; alleen deelde de voorzitter mede, dat het Hoofdbestuur een brief had ontvangen van de Tijdschrift-redactie, naar aanleiding waarvan het Hoofdbestuur een voorstel met behoorlijke toelichting aan de afdelingen zou doen toekomen.

Gebruik makend van art. 8 van het Contract, gesloten tussen Maatschappij en Vereniging, zegde 4 oktober 1921 het Hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst het contract op, met ingang van 1 januari 1923. Het Hoofdbestuur zou te gelegener tijd voorstellen tot wijziging doen, wilde deze met de Vereniging bespreken, om de regeling daarvan aan de volgende Algemene Vergadering der Maatschappij aan te bieden ter beoordeling (1922, II A, bl. 2 en volgende). Aan deze opzeggingsbrief gaat vooraf een inleiding, groot een bladzijde, ondertekend namens de Maatschappij door H. ALDERSHOFF, namens de Vereniging door G. VAN RIJNBERK. Daarin wordt medegedeeld, dat de publikatie der gehele briefwisseling met instemming van beide partijen geschiedt.

In februari 1922 deelde het Hoofdbestuur mede, dat het een commissie had aangewezen, om rapport uit te brengen over de vraag, op welke wijze in de toekomst ten dienste van het Hoofdbestuur een orgaan (al of niet in samenwerking met het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde) de Maatschappij-belangen het best zou behartigen. Dit Rapport werd bijgevoegd; men vindt het op bl. 4, 1922, II A. De aanhef volgt hier: „*Wat is beter voor de Maatschappij... of voor haar publicaties een eigen orgaan te bezitten met een door haar aan te wijzen en aan haar verantwoordelijke redactie... of als tot nu toe, haar stukken te publiceeren in een ander tijdschrift, dat in hoofdzaak een geheel ander doel nastreeft, namelijk het dienen der wetenschap. De Commissie is eenparig van meening, dat de eerste oplossing verreweg de voorkeur verdient*”.

De Commissie komt dan met de welbekende argumenten vóór het

eigen orgaan: zij vindt, dat haar eisen in het Tijdschrift niet tot hun recht komen. Zij heeft een financiële schatting beproefd, en komt tot de slotsom, dat twintig bladzijden advertenties per week een jaarlijks batig saldo van *f* 35000,— zouden opleveren, wanneer het orgaan per jaar 900 bladzijden zou bevatten. Reeds 8 bladzijden advertenties zouden bij een omvang van het orgaan van 2 vel per week de kosten dekken. Meer dan één redacteur zou onnodig zijn; „immers voor het zooveel omvangrijker Tijdschrift voor Geneeskunde is dit ook steeds onnoodig geweest”. Alles bij elkaar mag men, aldus de Commissie, een belangrijk batig saldo waarschijnlijk achten. Zij zou een aanzienlijke achteruitgang, in financiële zin, voor het Tijdschrift zeer betreuren; maar meer dan 1000 abonnees zou het vermoedelijk niet verliezen en bovendien zou het stellig belangrijk goedkoper kunnen worden beheerd en uitgegeven. De Commissie bood aan, haar argumenten nader aan het Hoofdbestuur bloot te leggen. Mocht de bloei van het Tijdschrift ten gevolge van de scheiding in gevaar komen, dan zou de Maatschappij maatregelen kunnen nemen, om daarin te voorzien. Dit zou kunnen geschieden door het Tijdschrift te subsidiëren of, door aan het Tijdschrift een zeker bedrag (5 tot 10 gulden) per lid toe te kennen, op voorwaarde, dat voor de leden der Maatschappij het abonnement met een gelijk bedrag wordt verlaagd, of door het aangaan van een nieuw contract met het Tijdschrift, waarbij dit, evenals tot nu toe, tevens orgaan der Maatschappij zou zijn. Dit laatste zou in geen geval moeten gebeuren, tenzij: *a.* dat het Maatschappij-gedeelte een eigen door de Maatschappij aan te wijzen redactie kreeg; *b.* dat in dit Maatschappij-gedeelte werden opgenomen de rubrieken „Nieuws uit de Afdelingen” en „Maatschappij-aangelegenheden”; *c.* dat het Maatschappij-gedeelte doorlopend werd gepagineerd; *d.* dat aan de Maatschappij een ruimte van gemiddeld twee vel per week gratis werd afgestaan.

De Redactie antwoordde 17 februari, dat een bespreking van deze interne aangelegenheid van het Hoofdbestuur geen zin heeft. Zij was gaarne bereid tot overleg, zodra het Hoofdbestuur zijn houding ten opzichte van het Commissie-rapport zou hebben bepaald en met concrete vragen en zakelijke voorstellen kon komen. Het Hoofdbestuur nam met leedwezen van dit besluit kennis, en stelde opnieuw een conferentie voor. De Redactie bleef in haar antwoord bij haar

verlangen naar een behoorlijke basis. Als deze in haar bezit was vóór 12 maart, dan zou de Redactie de voorstellen op die dag bespreken. Een concreet plan werd 10 maart ingediend. Daarbij was gevoegd een proeve van de voorpagina van het Maatschappij-gedeelte volgens voorstel van het Hoofdbestuur en een concept-overeenkomst op de volgende basis.

(Proeve van de voorpagina van het Maatschappij-gedeelte volgens voorstel van het Hoofdbestuur).

BIJBLAD

VAN HET NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT VOOR GENEESKUNDE,
ORGAAN DER NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ
TOT BEVORDERING DER GENEESKUNST

Redactie:
.....
.....

Adres der Redactie: Raadhuisstraat 20, Amsterdam.

INHOUD.

- I. *Hoofdartikelen.*
 - Bespreking van questies van belang voor de geneeskundigen, leden der Maatschappij. Eén artikel per maand of vaker, naar gelang der omstandigheden, bijv.:
 - a. Dr. P. De sociale wetgeving en de positie der geneeskundigen.
 - b. Dr. Q. De organisatie van artsencursussen voor voortgezet onderwijs en voor speciale doeleinden.
 enz. enz.
- II. *Nieuws uit de Afdeelingen.*
 - a. Afdeeling Amsterdam.
 - b. „ Zeeuwsch-Vlaanderen.
 enz. enz.
- III. *Mededeelingen van het Hoofdbestuur.*
 - Behalve de gewone berichten ook meer mededeelingen over hetgeen door de Maatschappij naar buiten wordt gedaan. (Correspondentie met regeering, autoriteiten, enz.).
- IV. *Beroepsbelangen.*
- V. *Verslagen en rapporten.*
- VI. *Ingezonden stukken.*

Overeenkomst op de volgende basis.

1. Het Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde is tevens orgaan der Ned. Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst.
2. Het Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde stelt voor dit doel in elke aflevering voorloopig hoogstens twee vel beschikbaar als bijblad.
3. Het bijblad verschijnt saamgebonden met de gewone aflevering, doch met afzonderlijke pagineering, inhoudsopgave en jaarregister.

4. Het bijblad wordt geredigeerd door een redactie aangewezen door het Hoofdbestuur der Ned. Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, welke zorg draagt, dat de copie (van vastgestelden omvang) tijdig wordt ingezonden.
5. Het Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde ontvangt hiervoor van de Ned. Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst *geen vergoeding*, doch laatstgenoemde stelt het aandeel in de opbrengst der abonnementsgelden en advertenties, dat haar naar billijkheid zou toekomen, geheel ter beschikking van eerstgenoemde.
6. De onkosten voor de redactie en voor de honoraria van het bijblad worden gedragen door de Ned. Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst.
7. Deze overeenkomst loopt van tot en wordt minstens maanden te voren opgezegd.

De voorstellen der Commissie bleken dus aanzienlijk te zijn gewijzigd; van een eigen orgaan, los van het Tijdschrift, werd niet gerept. Een afzonderlijk bijblad met eigen redactie, eigen titelblad, afzonderlijke rubrieken was voor de Redactie onaanvaardbaar; daardoor zou het geheel los van het Tijdschrift komen te staan, hetgeen ook door de meerderheid der Maatschappij niet werd begeerd.

Op de Algemene Vergadering te Maastricht, 3 en 4 juli 1922, stelde het Hoofdbestuur voor, in het Contract punt 6 te wijzigen onder voorwaarde, dat zo spoedig mogelijk nieuwe onderhandelingen met het Tijdschrift zouden worden geopend. In plaats van de door de Maatschappij of het Hoofdbestuur geplaatste stukken in rekening te brengen voor de werkelijk gemaakte kosten voor drukken, papier, verzending enz., werd toen deze bepaling aldus gewijzigd: „met dien verstande, dat tot een maximum van 52 vel druks per jaar slechts de helft der kosten aan de Maatschappij in rekening wordt gebracht”. SIKKEL zegt, dat het Hoofdbestuur tot het uiterste tegemoetgekomen was aan de eisen der Redactie. Maar twee dingen bleven nodig: een afzonderlijk deel met eigen redactie en de geldelijke regeling. De laatste, die een niet onderschat voordeel bood aan de Maatschappij, werd naar zijn mening gecompenseerd door de indirecte steun, die de Maatschappij bewees aan het Tijdschrift. Hem persoonlijk voldeed deze regeling allerminst.

VAN RIJNBERK, als verslaggever voor het Tijdschrift, ter vergadering aanwezig, zei te hopen, dat door deze overeenkomst een staat van rust zou intreden tussen Maatschappij en Tijdschrift. Hij ried dus aan haar aan te nemen; verwerping achtte hij in geen van beider belang. Ook BUNING, hoofdbestuurslid, waarschuwde tegen ver-

werping. „Men poge eerst het bijblad met de publicaties der Maatschappij behoorlijk te vullen. Als dateenige jaren goed gaat, kan men altijd verder zien. Geen breuk tussen Maatschappij en Tijdschrift!” Aldus BUNING. De voorzitter, H. KLINKERT drong er op aan, dit compromis te aanvaarden: „men verlieze de imponderabilia niet uit het oog”; dit blijkt vooral bij het Hoofdbestuur het motief, om deze regeling aan te bevelen, al waren niet al zijn leden persoonlijk voldaan over het verkregene. Met 95 tegen 36 stemmen werd het Hoofdbestuursvoorstel, gewijzigd door Rotterdam (voortzetting der onderhandelingen), aangenomen. Men ziet, dat de kwestie geenszins van de baan was; er zou nog heel wat bediscussieerd moeten worden, officieel of niet, in het Tijdschrift of mondeling, vriendschappelijk of bijterig, op idealistische of zakelijke toon, eer de hele zaak was opgelost; het verhaal er van is niet boeiend; het is – wil men het volledig hebben – vervelend. Ik zal wat mij het belangrijkste schijnt er uit mededelen, en moet zelfs, hoezeer ik de lezer wil sparen, toch zijn toegevendheid verzoeken. Het Rotterdamse amendement op het Hoofdbestuursvoorstel had eigenlijk tevens bedoeld: leiding der voort te zetten onderhandelingen in de richting van een eigen orgaan. Het bedrag van f 6000,—, verkregen door slechts het halve drukloon van 52 vel in rekening te brengen, vond men te Rotterdam veel te weinig, wanneer men daartegenover stelde de belangrijke bate, die door de advertenties verkregen werd. Deze bate, waartoe de Maatschappij toch met haar 3000 leden zijdelings meewerkte, werd geheel door het Tijdschrift tot zich getrokken. Men ziet, dat SIKKELS onbevredigdheid niet bij hem alleen bestond; de opvatting, dat de verbondenheid van het Maatschappij-orgaan aan het Tijdschrift zulk een gunstige invloed op de advertentie-inkomsten zou hebben, werd haast overal gehuldigd, evenals voorheen. Ook het bestuur der Vereniging en het overgrote merendeel harer leden ondergingen deze illusie (ik durf thans dit woord gebruiken, omdat naderhand, toen de volstreckte scheiding definitief voltrokken was, van zo'n invloed nimmer iets is gebleken, noch zelfs van zijn mogelijkheid gerept).

Er heerste in de Maatschappij over de dwang, om lid te zijn van onder-organisaties (huisartsen, specialisten), hier en daar ontstemming, meer dan men gedrukt ziet in het Tijdschrift. Een welsprekend en overtuigd woordvoerder van het oude ideaal van vrijheid was

Dr. D. SNOECK HENKEMANS, lid der Volksvertegenwoordiging. Ook voor hem, die meent geen lid van een geneeskundige vakvereniging te kunnen zijn, moest de Maatschappij toegankelijk blijven, schreef hij op bl. 1602, (1922II). In gelijke geest had zich CATHARINA VAN TUSSENBROEK, hooggeschatte gynaecologe, uitgelaten (1922, II, bl. 1121, 1479, 1601); zij had op die grond haar lidmaatschap der Maatschappij opgezegd. Wat bij arbeiders begrijpelijk is, had bij geneeskundigen niet mogelijk moeten zijn (bl. 1482). Deze strijd, die slechts zijdelings met de verhouding Tijdschrift-Maatschappij samenhangt, is de vermelding waard, omdat het onderwerp van dit conflict (waarin nog vele anderen zich met ingezonden stukken in het Tijdschrift mengden) voortvloeide uit de grote reorganisatieplannen van SIKKEL, waarvan de voorstellen ten aanzien van het Tijdschrift deel uitmaken.

De Vereniging „Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde” nam aan de strijd uiteraard geen deel; dat CATHARINA VAN TUSSENBROEK tot haar leden behoorde, had in dit opzicht geen betekenis. Pas in 1923 werd er iets openbaar van hetgeen in de tussentijd ten aanzien van de „verhouding” was besproken. Zelfs in de notulen der Redactie en in die der Ledenvergadering vindt men niets er over.

Op de Algemene Vergadering der Maatschappij (2 juli 1923) werd het gewijzigde Contract met het Tijdschrift aangenomen met algemene stemmen. De voorzitter der Maatschappij had erop aangedrongen het goed te keuren; het was in het belang van beide partijen, en hij sprak de wens uit, dat de gedachte aan verlaging van de abonnementsprijs bij Redactie en exploitatie levend mocht blijven. Voortaan zouden door de Maatschappij drie personen worden aangewezen in de Raad van Redacteuren; zij zouden reeds 1 januari 1924 in functie treden. De drie leden der Centrale Commissie voor Beroepsbelangen zouden voorlopig, tot de volgende Algemene Vergadering, de Maatschappij in de Raad van Redacteuren blijven vertegenwoordigen.

Op deze vergadering bleek terloops, dat het Tijdschrift ongeveer 1000 abonnees meer bezat dan de Maatschappij leden telde; deze laatsten kwamen op 3245; maar er waren 4200 artsen; werd de meerderheid van het Tijdschrift daardoor verklaard? Vermoedelijk wel, dacht men.

De grote organisatorische conflicten waren, ook na de zogenaamde goedkeuring in een rapport ener „bevredigingscommissie” nog niet geëindigd. De termen dwang en vrijheid waren nog niet van de lucht. Maar met het Tijdschrift scheen de onenigheid opgelost. Het gewijzigde Contract behelsde de bepaling, dat 13 vel druks geheel voor rekening van het Tijdschrift voor de Maatschappij zouden worden geplaatst; de kosten voor de volgende 26 vellen zouden door Maatschappij en Tijdschrift ieder voor de helft worden gedragen. Van de drie Maatschappij-redacteuren zou één wekelijks de Hoofdredactievergadering bijwonen. Het Contract zou gelden van 1 januari 1924 tot 31 december 1926 en stilzwijgend elk jaar voor een jaar kunnen worden verlengd. In de ledenvergadering der Vereniging van 18 mei 1924 riep BURGER verheugd uit: Tijdschrift en Maatschappij bevinden zich thans in de beste verhouding. En alle aanwezige leden waren het dierbaar met hem eens.

Wie sedert meer dan, laat ons zeggen twintig jaren, op de een of andere wijze iets met het Tijdschrift te maken heeft, zij het ook alleen als min of meer getrouw lezer, moet zich, dunkt mij, verbazen over de soms tot heftigheid stijgende levendigheid, waarmee de onderhandelingen over wijzigingen in het Contract met de Maatschappij werden gevoerd. De oorzaak van deze heftigheid en van het gebruik – wederzijds – van onwelwillende, dikwijls sarcastische, termen en uitdrukkingen lag niet aan de zaak zelf, waarom het ging. Het Hoofdbestuur vroeg toch eenvoudig om een verbetering van het contract, dat voor de Maatschappij onvoordelig was. En bovendien wilde het de voldoening smaken een eigen orgaan te bezitten, volkomen onafhankelijk van welke inmenging dan ook, hetwelk zij op eigen wijze door eigen bewindvoerders kon laten beheren. De gunstiger financiële positie verkreeg de Maatschappij zonder al te veel moeilijkheden. De hoge woorden betroffen altijd het „*Orgaan*”. De grote woordvoerders waren in de eerste jaren SIKKEL en VAN RIJNBERK, beiden mannen, die terdege wisten wat zij wilden en geen van tweeën bang voor een onvertogen woord; VAN RIJNBERK bovendien, als het hem gelegen kwam, bereid tot een hautaine houding, die de tegenpartij kwetste, en remmend op een oplossing werkte. Daarenboven – en dit schijnt de hoofdzaak –: VAN RIJNBERK vertegenwoordigde een falanx van geneeskundigen, die behoorlijk op de hoogte waren van

de inhoud en de aard van het conflict, SIKKEL vertegenwoordigde een Maatschappij, waarvan de leden zich voor een zeer aanzienlijk deel bijzonder weinig om de strijd bekommerden en zelfs niet unaniem van harte werd gesteund door een Hoofdbestuur, waarvan hij de voorzitter was. Het moet voor hem, de bekwame, integere man, die in vele opzichten zijn tijd vooruit was, een hard gelag zijn geweest, dat het grootste deel zijner algemene reorganisatievoorstellen voor de Maatschappij te Enschede (juli 1923) voor goed werd verworpen en dat zijn aanvankelijk plan voor het eigen orgaan zo goed als onthoofd werd. Vergelijkt men het contract van 1923 met dat van 1904, dan ontwaart men daarin zulke in beginsel onbeduidende verschillen, dat men – als men van de geschiedenis niets weet, en geen rekening houdt men de menselijke zucht, om zich druk te maken over denkbeelden, die, op de keper beschouwd, de moeite niet waard zijn – de ganse jarenlange periode van strijd een wonderlijk incident in de geschiedenis van Tijdschrift en Maatschappij beide moet vinden. Men vergeet dan echter – of men kent niet – SIKKELS uitgangspunt: het echt *eigen orgaan*. Voorstanders en bestrijders waren het volkomen eens over de noodzakelijkheid, dat het Tijdschrift als *het* orgaan der Nederlandse Geneeskunde moest blijven bestaan. En beiden waren het er over eens, dat een volkomen scheiding een verlies voor het Tijdschrift zou meebrengen: ten eerste vanwege de traditie; deze gold vooral bij de vertegenwoordigers van het Tijdschrift, en ten tweede vanwege het financiële verlies, dat dit zou lijden door de afval van een menigte adverteerders. Merkwaardigerwijze had men daarvan, eigenlijk in den blinde, een veel te belangrijke voorstelling. Dat hebben de jaren na de oorlog overtuigend geleerd. Destijds, gedurende het conflict, was het een eenling onder de leden der Vereniging, die aan die achteruitgang weigerde te geloven. In de Maatschappij waren er meer – niet zeer velen wellicht – die er geen gewicht aan hechtten. Hoe dat ook zij, het argument deed opgeld. De aaneengeslotenheid der leden van de Vereniging tegen de verdeeldheid en onverschilligheid in de Maatschappij; de eerbied voor de traditie en voor de waarde van het Tijdschrift bij beide; de veel grotere belangen en eigenbelangen, die voor de Maatschappijleden op het spel stonden tegenover die der leden van de Vereniging, die weliswaar goede Maatschappij-leden waren, doch wier persoonlijke

belangen bij de algemene reorganisatie ternauwernood betrokken waren, ziedaar de belangrijkste factoren, die de grote inspanning van SIKKEL en de zijnen tenslotte tot zulk een gering succes hebben gevoerd.

In de Maatschappij was het onweer, niettegenstaande een plebisciet, nog niet van de lucht. De meningsconflicten, die zich naderhand daar voordeden, beroerden het Tijdschrift niet meer. In de notulen van de Redactie en in die van de Algemene Vergadering wordt van de Maatschappij in 1923 niet gerept na de contractwijziging. Het duurde tot december 1924, eer men in de notulen der Redactievergaderingen het woord Maatschappij ontmoet. Zij richtte toen namelijk aan de Vereniging het verzoek om een bijdrage van *f* 2000,— voor het te verwachten tekort op de uitgave van haar Gedenkboek. De Algemene Vergadering van 18 mei 1924 had het Bestuur gemachtigd deze zaak af te handelen. In die bijeenkomst — waarin, zoals ik reeds terloops heb verteld, BURGER de hartekreet had geslaakt over de voortreffelijkheid der verhouding tussen Tijdschrift en Maatschappij — vroeg dezelfde spreker wat het Tijdschrift van plan was te doen ter gelegenheid van het aanstaande 75-jarig bestaan der Maatschappij. Hij vond, dat het Tijdschrift voor die gelegenheid wel een feestnummer mocht uitgeven. De voorzitter wilde trachten aan die wens gevolg te geven, maar hij vreesde, dat het moeilijk zou zijn, om dat nu nog tot stand te brengen vanwege tijdgebrek. Bovendien, zeide BURGER, zou het Gedenkboek ter gelegenheid van haar 75-jarig feest de Maatschappij zeer veel geld kosten; de kosten zouden wel *f* 8000,— bedragen. De Maatschappij stond voor een groot tekort, al hadden ook velen een bijdrage ervoor geofferd. Zou het Tijdschrift nu niet een bijdrage kunnen geven? Er was nu pas weer een winst gemaakt van *f* 16.000,—; in plaats van dit alles te beleggen, zou de Maatschappij met een grote bijdrage te helpen zijn. DELPRAT oordeelde, dat men ten hoogste *f* 2000,— zou kunnen geven; VAN DEN BROEK, een voorzichtig financier, die van die eigenschap jaarlijks op de Algemene Vergadering blijk gaf, vond deze som nogal hoog; men moest niet vergeten, zeide hij, dat het Tijdschrift tegenwoordig reeds een belangrijke geldelijke bijdrage aan de Maatschappij schonk. Dit sloeg, zoals men zal begrijpen, op de gratis opgenomen drukwerken der Maatschappij in het Tijd-

schrift. Men kwam tot het besluit, de beslissing over te laten aan het Bestuur; men zou toch eerst wel wat nauwkeuriger willen zijn ingelicht omtrent de kosten van het Gedenkboek in zijn geheel, en omtrent de grootte van het tekort. Als dit alles vaststond, zou het Hoofdbestuur zich nog eens met zijn verzoek tot het Bestuur der Vereniging kunnen wenden.

BURGER mag gelijk gehad hebben, toen hij zeide, dat de verhouding tussen Maatschappij en Tijdschrift „thans niets meer te wensen overlaat”, het valt niet te ontkennen, dat men in de bespreking van de vraag om hulp elke geestdriftige toon – behalve bij BURGER – volkomen mist. Alle leden der Vereniging waren tevens Maatschappij-leden; verschillende onder hen waren lid of voorzitter van het Hoofdbestuur geweest. Men zou eerder verwacht hebben, dat zij – bij een aanzienlijke winst, over het afgelopen jaar door het Tijdschrift behaald – zonder veel discussie een flinke gift, enkele duizenden, voor het doel bereid waren te offeren. In plaats daarvan een koele, matig kritische ontvangst (in het Bestuur, respectievelijk de Redactie, werden er slechts een paar woorden aan gewijd) en aan het eind een present van f 1000,—, nog evenveel minder dan de bezadigde DELPRAT, Maatschappij-vriend en Tijdschrift-man beide, had voorgesteld. Men krijgt zeer sterk de indruk, dat de strubbelingen der laatstverlopen jaren een vergrote onverschilligheid ten opzichte der Maatschappij hadden veroorzaakt. De problemen, die daar nog steeds aan de orde waren, de term „vakvereniging”, die daar nog het voorwerp van discussie en de oorzaak van verdeeldheid was, hadden de overgrote meerderheid der Tijdschrift-mensen op grotere afstand gebracht van het leven der Maatschappij. Wat er in de verhouding nog wél te wensen overliet, was het gevoel van verbondenheid, om niet te zeggen van sympathie voor elkanders wederbaren. Natuurlijk was de aard der wederzijdse waardering zeer verschillend bij de twee partners. Wat er ook van ontevredenheid met het Tijdschrift leefde onder de Maatschappij-leden – over teveel theorie in de artikelen, soms over de intekenprijs – zij konden het blad toch niet missen. Wie zich hadden geabonneerd op de kortelings opgerichte *Geneeskundige Gids*, vonden daarin, met alle respect voor dat weekblad van SIKKEL en KLINKERT, toch niet het equivalent van het oude Tijdschrift.

Wanneer de Maatschappij ergens strijd had te voeren, bestond er bij de Redactie geen drang, om zich te haren gunste daarin te mengen. Te 's-Gravenhage bestond (en bestaat nog) een ziekenfonds „Volharding”, geheel buiten de invloed van de Maatschappij, dat zijn eigen artsen aanstelde en honoreerde. De groep van artsen, die aan dit fonds meewerkten, waren uit de Maatschappij gezet. In 1925 (bl. 1682 e.v., 1790 e.v., 1889) was een stuk opgenomen, dat opkwam voor de „Volharding”. Op de Redactievergadering van 17 mei 1925 werd door een lid deze houding der Hoofdreductie gelaakt. Men vond echter, in meerderheid, dat men deze groep van artsen niet mocht beletten aan het woord te komen. In de daarop volgende Algemene ledenvergadering werd er met geen woord over het voorval gesproken. Blijkbaar had niemand zich aan de liberaliteit der Redactie gestoten.

Kleinigheden, de Maatschappij betreffend, werden af en toe in vergaderingen der Redactie besproken; zo in 1926 (14 februari), en vaker, de mogelijkheid van verlaging van de intekenprijs (die niet uitvoerbaar bleek) en in het algemeen de mogelijkheid iets te doen voor die abonnees, die lid der Maatschappij waren; men besloot (25 april 1926) aan de Algemene Vergadering voor te stellen de intekenprijs met *f* 1,— te verlagen, en het Bestuur daartoe te machtigen. Op 16 mei 1926 verleende deze aan het Bestuur machtiging het abonnement met *f* 1,— te verlagen. De 21e november daaropvolgend besloot het Bestuur van deze machtiging geen gebruik te maken: het voordeel voor de lezers — *f* 1,— per jaar — woog niet op tegen het nadeel voor de exploitatie van het Tijdschrift, dat daardoor meer dan *f* 4000,— aan inkomsten zou derven.

Deze financiële aangelegenheid had een meer algemene achtergrond. Op de Redactievergadering van 25 april 1926 beklaagde THOMAS, lid der Maatschappij-vertegenwoordiging, zich erover, dat deze de Algemene Vergaderingen van de Vereniging niet meer mocht bijwonen, zodat zij buiten het belangrijkste, namelijk het financiële beheer, werd gehouden. Daardoor kon zij de Maatschappij niet inlichten, wanneer bij voorbeeld over de intekenprijs werd geklaagd. Ook voor de Maatschappij-leden zou het gewenst zijn te weten waarom de abonnementsprijs niet lager kon. MUNTENDAM, de tweede redacteur-gerant, zette daarop de zaak uiteen: oorspronkelijk gaf de

Maatschappij een soort subsidie aan het Tijdschrift. Later betaalde zij precies hetgeen het Tijdschrift voor haar drukte. Daarna was – onder zware druk der Maatschappij, namelijk bedreiging met eigen tijdschrift-orgaan – een aantal vellen gratis voor de Maatschappij gedrukt. Dat kostte het Tijdschrift tot ongeveer f 5700,— 's jaars. Toen heeft de Algemene Vergadering nadrukkelijk gewild, dat voortaan de Maatschappij-vertegenwoordigers buiten de geldelijke toestand gehouden zouden worden, en dat tevens de vergaderingen van de Redactie van het Tijdschrift gescheiden zouden worden van vergaderingen van het Bestuur der Vereniging, zoals het Huishoudelijk Reglement ook voorschreef. Deze regeling is toen aan het Hoofdbestuur meegedeeld, en door dit bestuur schriftelijk goedkeurend beantwoord. THOMAS had dus geen gelijk, wanneer hij zeide, dat het Hoofdbestuur vreemd zou opkijken, als het horen zou van zijn afgevaardigden, dat zij niets afwisten van de geldelijke toestand van het Tijdschrift. Het is duidelijk, dat THOMAS in zijn onbekendheid met de staat van zaken ten onrechte een soort verwijt aan de Redactie (Bestuur) had gemaakt. Hij kon niet anders dan er zich bij neerleggen.

Maar op de Algemene Vergadering der Vereniging, 16 mei 1926, werd de zaak weer opgenomen. De voorzitter ried af aan de wens der Maatschappij-afgevaardigden, om de Bestuursvergadering bij te wonen, gehoor te geven. Hij herhaalde in het kort hetgeen door MUNTENDAM in de Redactievergadering daaromtrent te berde was gebracht. Een motivering voor het afslaan van de wens gaf hij niet, tenzij men als zodanig wil beschouwen, dat het Hoofdbestuur deze maatregel destijds had gebillijkt. KUENEN, die in de laatste Redactievergadering THOMAS had aangehoord, nam het voor hem op. Werd de toestand veranderd, en aan de Maatschappij-afgevaardigden wel toegang tot de Bestuursvergaderingen verleend, dan zouden zij op de hoogte der financiële aangelegenheden kunnen zijn, en op een vraag, of de intekenprijs niet lager zou kunnen zijn, in staat zijn te antwoorden: het kan niet goedkoper. Zulk een verdediging van het Tijdschrift door de afgevaardigden van het Hoofdbestuur zou van het grootste belang zijn voor het Tijdschrift.

BURGER was het hiermede eens en betoogde, dat er niet het minste gevaar in stak de heren te laten deelnemen aan de Bestuursverga-

ringen en ook aan de Algemene Vergaderingen. DELPRAT herinnerde er aan, dat de buitensluitingsmaatregel indertijd genomen was, toen wij last hadden met de Maatschappij, voornamelijk door het drijven van SIKKEL. Die tijd was nu echter gelukkig allang achter de rug. Bovendien bestond bij die heren enige gevoeligheid, die men nog zou aanwakkeren door het verzoek niet in te willigen, dat toch eigenlijk geen kwaad kon. Tenslotte werd met zitten en opstaan uitgemaakt, dat in het vervolg de Maatschappij-afgevaardigden weer tot het bijwonen van de vergaderingen van Bestuur en van Vereniging zouden worden uitgenodigd. – De bijeenkomsten van Redactie en Bestuur zijn van die tijd af ongescheiden gehouden.

Het zou tot 1928 duren, eer het Tijdschrift zich weer eens ging bemoeien met de lotgevallen der Maatschappij. Op bl. 150 van het eerste deel van dat jaar vindt men een antwoord van de redacteur-gerant op brieven van vakgenoten, die ontstemd zijn over opneming van een bijdrage van iemand, die zich in strijd bevindt met de Maatschappij. VAN RIJNBEEK verdedigde de plaatsing kort en goed: „iedere goede bijdrage wordt opgenomen; de persoon wordt niet beoordeeld”. Hij voegde er aan toe, dat de vertegenwoordiger der Maatschappij in de Hoofdreductie (PINKHOF) de geopperde bezwaren geenszins deelde. Tevoren, in 1925 (I, bl. 1558), had VAN RIJNBEEK zich met ingenomenheid uitgelaten over de nieuwe organisatie der rechtspraak onder de artsen; hij prees daarin ook in het bijzonder het aandeel, dat Minister AALBERSE, wiens grote belangstelling voor medische aangelegenheden alom werd geroemd, in het totstandkomen der nieuwe regeling (wet-AALBERSE) had genomen. Hij zag daarin een erkenning van de voortreffelijkheid van wat op dit gebied de Maatschappij had tot stand gebracht; een bemoeiing kan men het nauwelijks noemen.

De voorzitter (HAMMES) van de Jaarlijkse Algemene Vergadering der Maatschappij, te Haarlem gehouden in juli 1929, kon dan ook met nadruk verklaren, dat aan de samenwerking met het Tijdschrift niets ontbrak. Natuurlijk betekende dat niet, dat elk Maatschappijlid volmaakt tevreden was over het doen en laten van het Tijdschrift, met name van de Redactie.

Een klein conflict deed zich voor in 1929; een Maatschappij-lid, behorende tot een zekere afdeling, de secretaris dier afdeling, de

secretaris der Maatschappij en de Redactie van het Tijdschrift waren er in betrokken. De redacteur-gerant deed daarvan mededeling op bl. 1338 van het eerste deel. In de notulen van Redactie- en Algemene Vergaderingen vindt men hierover niets.

De zaak was deze: zij betrof de rubriek Personalialia, waarin een misstelling was geraakt, die het bovengenoemde afdelingslid aanleiding gaf aan de secretaris zijner afdeling te schrijven. „Zoo'n nonchalante redactie van de rubriek (personalialia), (zeer laat of verkeerd vermelden is helaas meer regel dan uitzondering), verdient volgens mij onzerzijds een woord van protest”. De betrokken secretaris schreef daarop aan de secretaris der Maatschappij, om zich te verontschuldigen, daar hij vergeten had het desbetreffende bericht aan het bureau op te zenden, en voegde daaraan toe, dat uit de brief van het afdelingslid: „U en de Redactie van het Tijdschrift opnieuw kunnen zien, dat een zorgvuldige verzorging der rubriek Personalialia in het Tijdschrift zeer op prijs wordt gesteld”. De secretaris der Maatschappij antwoordde: „Ons Bureau leeft, wat de personalialia betreft, in de allereerste plaats van de gegevens der afdelingssecretarissen en verder van de gegevens uit de geneeskundige en gewone pers”. Hij voegde er nog aan toe, dat de Redactie van het Tijdschrift uitsluitend de verzorging had der rubriek Personalialia. Het is mij niet bekend welke ernstige fout was begaan. De Redactie erkende deze volkomen, maar kon zich – wat de late verschijning van sommige berichten betreft – met recht beroepen op de zeven maal zo geringe frequentie van het verschijnen van het Tijdschrift tegenover de dagbladen. En bovendien kwamen in de door ons geraadpleegde gegevens vaak fouten voor, zelfs in officiële bronnen, tot de *Staatscourant* toe. Daarmede was het incident gesloten; ook in het Tijdschrift was er verder geen sprake van. Wanneer zich belangrijke schommelingen in de verhouding tussen Maatschappij en Tijdschrift hadden voorgedaan, zou ik van het personalialia-conflict geen melding hebben gemaakt. Thans dient de mededeling ervan veeleer om het ontbreken van ernstiger onenigheid te accentueren. De oude zegswijze, die verband legt tussen het geluk ener natie en het gemis aan geschiedenis, kan men – daargelaten haar geldigheid in het algemeen, die op zijn minst twijfelachtig is – op het Tijdschrift der jaren dertig in zijn verhouding tot de Maatschappij niet gebruiken. Beide leefden

naast elkaar, elk met de eigen moeilijkheden, die de malaise van dat decennium meebracht. Met het Bestuur der Vereniging vergaderden als vertegenwoordigers der Maatschappij: DE WILDE, PINKHOF en SCHREVE; sinds 1934: PINKHOF, POSTHUMA en HAMMES. DE WILDE was het jaar tevoren tot lid der Vereniging gekozen; SCHREVE was overleden. In de bijeenkomsten der Redactie (Bestuur) en in de Algemene Vergaderingen heerste tussen de partners een treffende eensgezindheid. Nog vóór de inval der Duitsers, de 10e mei 1940, ontving de Redactie een brief van het Hoofdbestuur, waarin de wens werd uitgesproken de inhoudsopgave van het Maatschappijgedeelte op de eerste bladzijde van het Tijdschrift vermeld te zien. Daarop antwoordde de hoofdredacteur, dat hij aanried deze inhoudsopgave voorlopig liever op haar eigen eerste bladzijde, aan de kop der Maatschappij-rubriek, te plaatsen. Met deze opvatting waren de overige bestuursleden het eens; dit werd de 27e mei 1940 aan het Hoofdbestuur medegedeeld, dat deze suggestie onmiddellijk volgde. Maar in december 1940 ontving het Tijdschrift een brief van de waarnemende secretaris van het Hoofdbestuur (VAN VALKENBURG), tevens vertegenwoordigende de Redactie der Maatschappij-rubriek, waarin stond, dat deze Redactie voortaan in de inhoud op de titelbladzijde van het Tijdschrift, in plaats van: „Ned. Mij. tot bevordering der Geneeskunst; berichten bl....” wenste te doen plaatsen: „Ned. Mij. tot Bevordering der Geneeskunst. Inhoudsopgave zie bl. ...”. VAN RIJNBERK legde deze brief naast zich neer en gaf order, dat aan de titelbladzijde van het Tijdschrift niets mocht worden veranderd zonder uitdrukkelijke opdracht der Tijdschrift-redactie. Op een brief dd. 18 januari 1941, waarin VAN VALKENBURG namens Redactie en Hoofdbestuur naar de gronden der weigering vraagt, antwoordde VAN RIJNBERK, dat hij zijn bevoegdheid tebuiten was gegaan, en dat daarom zijn brieven niet in overweging waren genomen. Tevens schreef de Redacteur-gerant een brief aan het Hoofdbestuur, waarin hij zijn houding tegenover de betrokken verzoeken motiveerde. Het is de moeite waard deze brief, formeel niet onjuist, maar weinig welwillend, afzonderlijk af te drukken.

„Naar aanleiding van een briefwisseling met het lid Uwer Redactie-commissie Dr. C. T. VAN VALKENBURG, welke ik in afschrift hierbij voeg, acht ik het

nuttig, om misverstand nu en in de toekomst te voorkomen, het volgende onder Uw aandacht te brengen.

Ik ben persoonlijk vervuld met deferentie jegens Uw Hoofdbestuur; het Bestuur en ik zelf zijn steeds bereid alle voorstellen Uwerzijds met betrekking tot het Tijdschrift in ernstige overweging te nemen en, indien eenigszins mogelijk, in te willigen. Maar dan moeten die voorstellen door Uw Hoofdbestuur zelf rechtstreeks tot ons worden gericht of ons in opdracht van U door de Commissie, welke de Maatschappij in onze Redactie vertegenwoordigt, worden voorgelegd. Met vragen, verzoeken, voorstellen, eischen, kenbaar gemaakt door of namens een Uwer Commissies, welke achteraf kunnen blijken niet of niet geheel met de meening of de wenschen van Uw Hoofdbestuur te strooken, kan men dezerzijds geen rekening houden.

Wat betreft de beide punten in den eersten brief van Dr. VAN VALKENBURG (d.d. 30 December 1940) vermeld, zij nog opgemerkt:

1. dat ik op de eerste bladzijde van het Tijdschrift in den inhoud vermelden van het feit, dat er een afzonderlijke inhoudsopgave van het Maatschappij-gedeelte bestaat, onnoodig en onlogisch acht. Een ieder, die in den algemeenen inhoud den aanvang van het Maatschappij-gedeelte vindt aangegeven en de daar opgegeven bladzijde opslaat, ziet die inhoudsopgave van zelf.

2. dat de lijst der platen in 1940 buiten den text, in de laatste aflevering van 1940 op geheel analoge wijze als in 1939 geplaatst is, n.l. geheel achter aan in de laatste aflevering. Die kan bezwaarlijk elders afgedrukt worden. Die lijst komt slechts éénmaal in het jaar, dus slechts in één der 52 afleveringen voor; welk bezwaar tegen de plaatsing aldaar bestaan kan, ontgaat mij".

Het Hoofdbestuur bleef bij zijn wenschen. SCHUCKINK KOOL, Hoofdbestuurslid, sprak er over met VAN RIJNBERK, en opperde de mogelijkheid niet alleen te vermelden „Maatschappij-berichten”, doch: „Maatschappij, Redactioneele artikelen en berichten”. Daarover werden beiden het eens, en deze oplossing werd door SCHUCKINK KOOL in het Hoofdbestuur voorgesteld. Volgens VAN RIJNBERKS woorden op de Algemene Vergadering van het Tijdschrift van 18 mei 1941 ontving hij enige dagen daarna, alsof er in het Hoofdbestuur over de afspraak met SCHUCKINK KOOL niet was gesproken, een brief van de weer herstelde, fungerende secretaris LINDENBERGH met het bericht: „Het is wenschelijk, dat de lezer bij het nazien van de inhoudsopgave terstond bemerkt, dat in het Maatschappijgedeelte niet alleen ‚Maatschappijberichten’ te lezen zijn”. Twee dagen later *herhaalde* VAN RIJNBERK, blijkbaar een weinig ongerust over deze in de grond onbeduidende aangelegenheid, die aan weerszijden, vooral bij het Hoofdbestuur, animositeit had verwekt, het voorstel SCHUCKINK KOOL. Zonder hierop in te gaan, drong het Hoofdbestuur 17 maart

1941 nogmaals aan op de gevraagde wijziging van de titelbladzijde. Maar het voegde er een uiterst belangrijke mededeling aan toe: „Het Hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst wenscht het door de Vereeniging het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde met de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst gesloten contract te wijzigen. Voldoende aan artikel 9 van het vigeerende contract zegt het Hoofdbestuur deze overeenkomst op per 1 januari 1942, en stelt U voor, op een nader te bepalen tijdstip te onderhandelen over een nieuw te sluiten contract”.

In de vergadering van het Bestuur, respectievelijk Redactie, stelde HAMMES voor, het Hoofdbestuur te vragen, vóór het tot een schriftelijke formulering van zijn wensen overging, de zaak mondeling met het Tijdschrift te behandelen. Het Hoofdbestuur wees dit verzoek met beslistheid af.

Het concept van de door het Hoofdbestuur voorgestelde, te sluiten overeenkomst, vindt men, met een uitvoerige argumentatie, hier afgedrukt.

CONCEPT VOOR EEN TE SLUITEN OVEREENKOMST

1. Het Orgaan der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst is het „Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde”.
2. De Vereeniging „Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde” en de Ned. Mij. tot bev. der Geneeskunst verbinden zich wederzijds elke week des Zaterdags te doen verschijnen een tijdschrift genaamd: Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, Orgaan der Ned. Mij. tot bev. der Geneeskunst.
3. Dit Tijdschrift bestaat uit twee, afzonderlijk gehouden en gepagineerde gedeelten, welke tezamen worden verzonden. Van beide ontvangt de Mij. voor haar Bibliotheek twee afdrucken kosteloos.
4. Het eerste gedeelte is gewijd aan de wetenschap der geneeskunde en haar toepassing in den ruimsten zin, inbegrepen hare geschiedenis. Het tweede dient de belangen der Nederlandsche artsen en der Ned. Mij. tot bev. der Geneeskunst ten aanzien van hun beider maatschappelijke functies. In het eerste worden uitsluitend stukken opgenomen betreffende wetenschappelijke en toegepaste geneeskunde, in het tweede alleen stukken van sociale strekking, welke rubrieken onder punt 9 worden genoemd, voor zoover deze niet tevens van geneeskundig wetenschappelijken aard zijn.
5. De Redacties van beide gedeelten zijn onafhankelijk van elkaar; zij komen tenminste eenmaal 's-jaars bijeen ter bespreking van gemeenschappelijke belangen. Die van het eerste gedeelte wordt door de Vereeniging Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, die van het tweede door het Hoofdbestuur der Ned. Mij. tot bev. der Geneeskunst aangewezen.

6. Elk der beide gedeelten draagt zijn eigen kosten.
7. Ten behoeve der exploitatie van het Tijdschrift ontvangt de kas van het eerste gedeelte alle abonnementsgelden minus f 4,— per volslagen abonné en f 1,50 per onvolslagen abonné; deze gelden komen ten goede aan de kas van het tweede gedeelte. De inteekeprijs wordt in gemeen overleg vastgesteld voor ieder jaar.
8. De opbrengst der advertentie-afdeeling komt ten bate van de kas van het eerste gedeelte.
9. De salariering van de medewerkers aan de rubrieken: Arts en Samenleving, Verzekeringsgeneeskunde, Rechtspraak, Beroepsbelangen, Opleidings-aangelegenheden, Binnen- en buitenlandsch Nieuws, Personalía, Vacante betrekkingen, komt ten laste van de kas van het tweede gedeelte.
10. Dit contract gaat in per 1 Januari 1942 en wordt gesloten voor 5 jaren. Na 1 Januari 1947 wordt het geacht telkens voor één jaar verlengd te zijn, tenzij een der contractanten vóór 1 Augustus 1946 of vóór dien datum in ieder volgend jaar, de overeenkomst opzegt.

Amsterdam, 2 Mei 1941.

Toelichting.

Namens het Hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst hebben wij de eer U in het volgende een toelichting te geven op het concept eener overeenkomst tusschen Uwe Vereeniging en de genoemde Maatschappij, ten aanzien van de verschijningswijze van het zogenoemde Maatschappij-gedeelte van genoemd Tijdschrift.

Met alle waardeering voor de wijze, waarop tot nu toe in het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde ook de sociale zijde van het geneeskundig beroep in het oog is gehouden, is het Hoofdbestuur nochtans van oordeel, dat de behartiging der in de laatste jaren zoo enorm toegenomen en veelzijdiger geworden belangen en vraagstukken, die de sociale functie der artsen betreffen, ter hand moet worden genomen door de Maatschappij zelve, en dit in vollen omvang. Daartoe is niet alleen een uiterlijk erkenbare eenheid van behandeling dezer aangelegenheden vereischt, doch tevens het tezamenbrengen van alle desbetreffende artikelen en mededeelingen in een namens de Maatschappij geredigeerd tijdschrift. Natuurlijk zou de Maatschappij met dit doel een eigen weekblad kunnen uitgeven. Zij acht het evenwel in het belang van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde en de Maatschappij beide, in het belang derhalve van de Nederlandsche artsen, dat het nauwe verband tusschen deze twee gehandhaafd blijft, zooals dit sinds vele jaren heeft bestaan. De min of meer personeele unie tusschen Maatschappij en Tijdschrift in de eerste levensjaren van het laatste wordt door ons niet teruggewenscht; de zwakke reminiscentie daaraan in den vorm van een delegatie in de Redactie van het Tijdschrift van drie vertegenwoordigers der Maatschappij beantwoordt — hoezeer het Hoofdbestuur de werkzaamheid dezer collega's ook waardeert — begrijpelijkerwijs niet aan de thans door de Maatschappij gekoesterde verlangens.

Het Hoofdbestuur houdt hiermede de punten 1 tot en met 4 voor voldoende toegelicht.

Punt 5 schijnt geen nadere omschrijving te eischen; ook punt 6 is een vanzelfsprekend gevolg van den boven in het oog gevatten nieuwen toestand.

De punten 7, 8 en 9 betreffen de financieele regeling.

Onder punt 7 dient de inteekeprijis te worden opgenomen, in onderling overleg te bepalen.

Het Hoofdbestuur stelt voorop, dat de Maatschappij, de kosten van het door haar uitgegeven gedeelte ten volle dragende, de salariering op zich neemt van hen, die tot nu toe in het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde de volgende rubrieken bezorgden:

Arts en Samenleving, Verzekeringsgeneeskunde, Rechtspraak, Beroepsbelangen, Opleidingsaangelegenheden, Binnen- en buitenlandsch nieuws, Personalialia, Vacante betrekkingen, Statistica.

Van de twee eerstgenoemde rubrieken zal de inhoud soms meer wetenschappelijk of medisch-practisch dan sociaal getint zijn; dergelijke artikelen behooren dan in het eerste gedeelte thuis. Omtrent zulke en aanverwante zaken zal een lid der Mij.-redactie elke week met een lid der Tijdschriftredactie een oogenblik moeten praten.

De thans gebruikelijke retributie aan de Maatschappij wegens kosten voor berichten en artikelen namens of door de Maatschappij of hare leden vervalt. Het Hoofdbestuur stelt voor, dat aan de kas van het Maatschappij-gedeelte voortaan worden uitgekeerd *f* 4,— (vier gulden) per inteekeenaar op een vol betaald abonnement, en *f* 1,50 (een gulden vijftig cent) per inteekeenaar op een niet vol-betaald abonnement. De Maatschappij wenschte geen aanspraak te maken op een aandeel in de opbrengst der advertenties.

De advertenties zullen, naar keuze van den adverteerder, in een der beide gedeelten kunnen worden geplaatst, de drukkosten daarvan komen voor rekening van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde.

Het Hoofdbestuur berekent, dat door twee der voorgestelde maatregelen (overneming van de sociale rubrieken uit het Tijdschrift en ophouden der retributie) de uitgaven van het Tijdschrift jaarlijks met ongeveer *f* 6630,— + *f* 5000,— = *f* 11.630,— zullen verminderen (het eerste cijfer wordt gevonden uit de drukkosten van 3/4 vel per aflevering, die het Tijdschrift niet meer zal plaatsen, het tweede is het bedrag der jaarlijksche retributie aan de Maatschappij). Daaraan is nog toe te voegen de bovengenoemde salariering, waarvan het bedrag ons niet bekend is. Het door het Hoofdbestuur gewenschte aandeel in de abonnementsgelden bedraagt ongeveer $4 \times f 4700$,— + $1\frac{1}{2} \times f 1000$,— = *f* 20.300,—.

Voor het geval deze financieele regeling het Tijdschrift wellicht een gering offer zou kosten, verzoekt het Hoofdbestuur U te bedenken, dat de Maatschappij zich bij de door haar voorgestelde regeling een niet onbelangrijk grootere uitgave zou moeten getroosten dan tot nu toe het geval was.

Het Hoofdbestuur is daartoe echter gaarne bereid, onder voorbehoud der goedkeuring door de Algemeene Vergadering, daar zij aldus het gevaar eener scheiding meent te kunnen afwenden. Zulk een scheiding zou, naar de meening van het Hoofdbestuur, een nadeel voor de Nederlandsche artsen beteken, zooals in den aanvang werd vermeld. Dit nadeel is van tweeërlei aard, nog afgezien van het betreurenswaardige eener verbreking van een door de traditie vastgelegden band.

1°. Een niet gering te schatten deel der inteekenaren zou het abonnement op het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde opzeggen, zeer ten na-

deele van de voor hen noodzakelijke wetenschappelijke en practisch-medische voorlichting;

- 2°. Een ander, vermoedelijk grooter deel zou zich op het Mij.-blad niet abonneeren, en tengevolge daarvan verstoken blijven van de kennismaking met velerlei wetenswaardigs op sociaal geneeskundig gebied, waarvoor, thans meer dan ooit, ieder arts belangstelling moet hebben.

De duur der overeenkomst, waarvan in punt 10 sprake is, wordt naar het oordeel van het Hoofdbestuur het best op niet korter dan 5 jaren gesteld. Deze tijdsruimte schijnt lang genoeg om de voorgestelde veranderde werkwijze te beoordeelen, en kort genoeg om mogelijke gebreken daarin niet tot een last van een of beide der contracteerende partijen te doen worden.

*Namens het Hoofdbestuur der Nederlandsche
Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst:*

w.g. F. A. SCHALIJ, Voorzitter.

J. W. LINDENBERGH, Secretaris.

BURGER, oud-voorzitter der Maatschappij en oud-redacteur-gerant van het Tijdschrift en de Hoofdredactie vonden het onaanvaardbaar. Op de Algemene Vergadering van 18 mei 1941 stelde VAN RIJNBEEK voor, de volgende brief aan het Hoofdbestuur te schrijven:

„Dat wij het voorstel der Maatschappij niet kunnen aanvaarden; dat wij onder de huidige omstandigheden, waarin wij beide onder zekeren dwang staan, eendrachtig bijeen moeten blijven en dus het contract continueeren. Het Bestuur meent, dat, indien het Hoofdbestuur inderdaad het ernstige verlangen had met onze Vereeniging te blijven samenwerken, het niet met een voorstel zou gekomen zijn, waarvan een ieder die niet volkomen verblind is, kan zeggen, dat het voor ons in den geest, in wezen en in beginsel onaanvaardbaar is.

Het beginsel aanvaarden zou beteekenen: dat het Tijdschrift volkomen af zou dalen van het hooge standpunt tot nu tot ingenomen. Tot nu toe was het Tijdschrift buiten de vakvereenigingsorganisatie om, steeds de vrije tribune, waarin dissenters hun eigen meening konden uiten en ieder die daartoe geroepen was, au dessus de la mêlée, zijn stem kon doen hooren. De door het Hoofdbestuur voorgestelde scheidingslijn aanvaarden beteekent de invoering van een volledig monopolie der Maatschappij in zake organisatieproblemen en een volkomen muilkorving der critiek”.

Na veel geredekavel besloot men een weinig gematigder te schrijven dan VAN RIJNBEEK het wenste en een „in watten gebed” antwoord te zenden. Wie deze geschiedenis van het laatste conflict tussen Maatschappij en Tijdschrift volgt, ontkomt niet aan de conclusie, dat de hele zaak, waarover men zich zo warm maakte, eigenlijk,

naar de oppervlakte er van te oordelen, niet de moeite waard, een futiliteit was. De latere geschiedenis heeft afdoend bewezen, dat allerlei gevreesde gevolgen van een scheiding – hoe ver die ook mocht gaan – zich niet hebben verwezenlijkt. Het mag zijn, dat sommige wensen, in het hier gereproduceerde concept belichaamd, ruimschoots ver gingen, en dat het verstandig was van de Vereniging daaraan nimmer toe te geven, daarover zou men hebben kunnen onderhandelen, en een weinig twisten. In ieder geval kan men niet ontkennen, dat het duurzaam handhaven van sommige rubrieken niet tot nadeel van het Tijdschrift is geweest. Niemand kan zeggen hoe de uitslag van een redelijk overleg zou zijn geweest. Het is daartoe niet gekomen. De inmenging in het Bestuur der Maatschappij van de Duitsgezinde artsen, de oprichting van de Artsenbond, waartoe de grote meerderheid der Maatschappij-leden niet toetrad, maakten aan het conflict een einde. Het Hoofdbestuur nam zijn voorstellen 14 juni 1941 tot gunstiger tijdstip terug, „in verband met maatregelen, door de bezettende macht ten aanzien onzer Maatschappij getroffen”; de 10e juli daaropvolgend verduidelijkte het Hoofdbestuur, op verzoek van VAN RIJNBERK (ten overvloede), zijn houding; het herriep de opzegging van het contract. Sindsdien is een nieuw contract niet overwogen. De oorlog, de Duitse overheersing, had veroorzaakt, dat de Maatschappij eind 1941 werd opgeheven; in plaats daarvan waren een „Nederlandsche Artsenkamer” en een „Nederlandsche Vereeniging van Ziekenfondsgeneesheren” opgericht, welke laatste in alle plichten en rechten der Maatschappij zou treden. Men meende stellig, dat de overgrote meerderheid der Nederlandse artsen niet wenste, dat het Tijdschrift het orgaan zou worden van een der genoemde nieuwe lichamen. VAN RIJNBERK meende een stap te moeten doen, om dit te voorkomen, en hij richtte zich tot de president der Artsenkamer, tevens voorzitter van de Nederlandse Vereeniging van Ziekenfondsgeneesheren, C. C. A. CROIN, met de volgende brieven:

30 December 1941.

S. 4495/1849

Geachte Collega,

Naar aanleiding van Uw beschikking, dat de Vereeniging van Ziekenfonds-artsen treedt in de rechten en plichten van de Nederlandsche Maatschappij

tot bevordering der Geneeskunst, heb ik de eer U het volgende te berichten:

Ik weet niet of het in Uw bedoeling ligt alle rechten en plichten der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst over te nemen en of Gij dus overweegt ook de overeenkomst bestaande met het Tijdschrift als voortgezet te beschouwen. Om vele redenen, welke ik hieronder ten deele zal uiteenzetten meenen wij te mogen veronderstellen, dat dit misschien niet het geval zal zijn.

Doch hoe dit ook zij, ik acht het nuttig U enkele overwegingen kenbaar te maken, waaraan ik U verzoek Uw aandacht te willen schenken.

De overeenkomst tusschen de Maatschappij en de Vereeniging, welke het Tijdschrift uitgeeft, was in een van jaar op jaar gecontinueerd, jaarlijks opzegbaar contract vastgelegd. Nu de Maatschappij heeft opgehouden te bestaan, is het contract volgens het bestaand Nederlandsch recht eo ipso komen te vervallen. Daar wij meenen de Nederlandsche wet voorloopig nog als norm onzer handelingen te moeten behouden, zien wij slechts één mogelijkheid voor het geval, dat Gij voor één of beide der door U voorgezeten lichamen voor publicatie harer mededeelingen in het Tijdschrift een overeenkomst met onze Vereeniging wenscht aan te gaan: nl. dat er een nieuwe afspraak wordt gemaakt. Indien Gij daartoe een concept doet opstellen, zal ik dat onmiddellijk in studie nemen, met de Redactie behandelen en aan onze Algemeene Vergadering voorleggen.

Ik zou het echter op prijs stellen, indien Gij, alvorens hiertoe te besluiten, aan het volgende Uw aandacht zoudt willen geven.

Reeds lang bestond bij de Maatschappij het plan de uitgave van haar mededeelingen zelve ter hand te nemen. In den loop van het afgelopen jaar heeft het Hoofdbestuur de overeenkomst met het Tijdschrift zelfs opgezegd. Slechts de overweging van de onzekerheid van haar toekomst heeft ertoe geleid, dat zij deze opzegging te niet heeft gedaan.

Ik meen, dat de redenen, welke de Maatschappij ertoe hebben geleid den band met het Tijdschrift te verbreken, ten deele althans ook voor U zullen gelden. Ook in Duitschland, naar welks voorbeeld de beide door U voorgezeten lichamen zijn ingesteld, bestaat voor de mededeelingen van organisatorischen en socialen aard een afzonderlijk orgaan. De oude geneeskundige tijdschriften bepalen zich tot hun oorspronkelijke taak.

Onder de huidige omstandigheden meen ik, dat het oogenblik goed gekozen zou zijn, de behartiging van de wetenschappelijke belangen der geneeskundigen voor den vervolge te scheiden van die der organisatorische en materiele belangen. Het is immers van algemeen nut te achten, dat het wetenschappelijke orgaan op geenerlei wijze in mogelijke geschillen wordt betrokken, doch boven partijen zijn taak blijft vervullen.

Ik acht het dan ook de allerbeste oplossing, dat het Tijdschrift niet verder diene als voertuig der maatschappelijk-medische organisatie. Daar elk in deze aangelegenheid te nemen besluit verstrekkende gevolgen voor alle betrokkenen kan hebben, verzoek ik U dringend met de door mij gegeven uiteenzettingen rekening te willen houden, en dus geen gevolg te geven aan een mogelijk door U reeds overwogen voornemen, de mededeelingen der door U geleide lichamen ter publicatie in het Tijdschrift aan te bieden.

Mocht bij U op eenig punt eenige twijfel zijn gebleven of vragen gerezen, dan zou ik het op hoogen prijs stellen de geheele aangelegenheid eens met U te bespreken.

Hoogachtend,

Uw dw. collega,

get. G. VAN RIJNBERK,
Voorzitter.

3 Januari 1942.

v. R. 51/1

Geachte Collega,

Ik verneem, dat de drukkerij van of namens U ter opneming in het Tijdschrift ontvangen heeft den text der beide circulaires welke Gij op 19 December 1941 tot de Nederlandsche artsen hebt gericht. Gezegde text is, naar ik thans verneem, met voorbijgaan der Redactie door de drukkerij gezet, ter correctie aan Uw bureau toegezonden en vandaar gecorrigeerd weer terugontvangen. Dit alles is geschied zonder dat mij eenig bericht dienaangaande is geworden en in afwijking van de vaste gewoonte, dat alles wat de vroegere Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst in het Tijdschrift wenschte op te nemen, aan de redactie werd toegezonden, welke dan voor de verdere doorzending zorg droeg.

Inmiddels hadden wij natuurlijk Uw beide circulaires reeds volledig in de rubriek Binnenland opgenomen.

In aansluiting aan mijn tot U gericht brief van 30 December j.l. en in afwachting van Uw antwoord daarop, bericht ik U thans, dat het bovengenoemde zetsel voorloopig niet wordt opgenomen. Haast is er in elk geval niet bij, aangezien de beide circulaires gestencild reeds aan alle Nederlandsche artsen zijn toegezonden en bovendien volledig in de eerste aflevering van 1942 verschijnen.

Hoogachtend,

Uw dw. collega,

get. G. VAN RIJNBERK,
Voorzitter.

Ten gevolge van beide brieven werd VAN RIJNBERK uitgenodigd tot een onderhoud, op 8 januari 1942, waarbij tegenwoordig waren de bovengenoemde CROIN en drie medestanders, bovendien de secretarissen der opgeheven Maatschappij (LINDENBERGH, EGGINK en DIEHL). De adjunct-secretaresse van het Tijdschrift, Mr. SCHENCK, zorgde voor notulen. Over deze bijeenkomst berichtte de redacteur-gerant in de Algemene Vergadering der Vereniging op 19 mei 1942, dat het onderhoud uitstekend verliep. CROIN had verzekerd, dat ook

hij het gescheiden houden der wetenschappelijke publikaties door het Tijdschrift en der organisatorische mededelingen door de Artsenkamer de beste oplossing vond. Aangezien PINKHOF, evenals de overige Joodse leden, niet meer zonder gevaar aan het Tijdschrift konden meewerken, hield de rubriek „Beroepsbelangen” op. De rubriek „Buitenland” werd door VAN LOGHEM overgenomen. Het „Nieuws uit de Afdelingen” stierf, nu met de opheffing der Maatschappij de afdelingen ophielden te bestaan. Aan het slot der Algemeene Vergadering antwoordde de voorzitter op een desbetreffende vraag, dat, indien er moeilijkheden mochten rijzen met de Artsenkamer, een Buitengewone Vergadering zou worden uitgeschreven. In de gewone Algemene Vergadering op 23 mei 1943 deelde de voorzitter mede, dat in 1942 draconische maatregelen (beperkingen, eenmaal zelfs algehele opheffing van het Tijdschrift) hadden bedreigd. Zij waren door vereende pogingen van de uitgevers en hemzelf verzacht of afgewend... Wat dat voor pogingen waren, wordt uiteraard niet vermeld.

Het naspel van de verhouding van het Tijdschrift tot de Maatschappij valt na afloop van de oorlog. Het roemrijke *Medisch Contact* was tijdelijk in de plaats van de Maatschappij getreden; het bestuur ervan, „Het Centrum”, waarvan BRUTEL DE LA RIVIÈRE voorzitter en WIBAUT secretaris was, richtte 23 juni 1945 tot het Bestuur van de Vereniging *Het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* de volgende brief:

591/45

Amsterdam, 23 Juli 1945
Keizersgracht 327

Mijne Heeren,

Mede in verband met het feit, dat het Centrum van het Medisch Contact het verzoek ontving mededeelingen van het M.C. in het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde te doen publiceeren, moge ik namens het Centrum het navolgende onder Uw aandacht brengen.

In het M.C. bestaan verscheiden grieven tegen gesties van het Tijdschrift in den bezettingstijd. Onder de feiten, welke ontstemming gewekt hebben, trekt het meest de aandacht het zeer spoedig uitsluiten van Joodsche medewerkers aan het Tijdschrift.

Eerst wanneer deze kwesties opgehelderd zijn, zou overwogen kunnen worden een relatie tussen het Tijdschrift en het M.C. tot stand te brengen, waarmee uiteraard niet vooruitgelopen zou kunnen worden op de verhouding.

welke tusschen de toekomstige Maatschappij tot bevordering der Geneeskunde en het Tijdschrift zal dienen te bestaan.

Hoogachtend,
Namens het Centrum
w.g. F. WIBAUT,
Secretaris.

Aan het Bestuur van de
Vereeniging „Het Nederlandsch
Tijdschrift voor Geneeskunde”
Jan Luykenstraat 5
Amsterdam Z.

Hierop antwoordde VAN RIJNBERK 5 augustus 1945 als volgt:

Blaricum, 5 Augustus 1945.

Geachte Collega WIBAUT,

Uw tot het Bestuur onzer Vereeniging d.d. 23 Juli jl. gerichte missive werd mij gisterenavond 4 Aug. overhandigd.

Daar er voorloopig geen bestuursvergadering zal zijn, stel ik mij voor den inhoud van Uw brief aan de individueele bestuursleden over te brengen.

Vóór ik dit echter doe, verzoek ik U mij even een nadere inlichting te verschaffen over de volgende punten:

1. Welke zijn de verscheidene grieven in Medisch Contact tegen de gesties van het Tijdschrift in den bezettingstijd? Ik zou die gaarne alle tegelijk aan het Bestuur willen kenbaar maken.
2. Wat bedoelt Gij met het „zeer spoedig” uitsluiten van Joodsche medewerkers? Wij hebben onze Joodsche medewerkers, op advies van onzen rechtsgelerden raadsman, wijlen Mr. PEKELHARING, afgeraden (wegens het daaraan voor hen verbonden gevaar) in het Tijdschrift te publiceeren nadat de Verordening welke den Joden verbod mede te werken aan Vereenigingen zonder oeconomisch doel, was afgekomen. Het Tijdschrift toch bezat noch bezit rechtspersoonlijkheid doch is uitvloeisel van een Vereeniging zonder oeconomisch doel.
3. Indien ik goed begrijp bedoelt gij met de te overwegen relatie tusschen het Tijdschrift en M.C., dat dit laatste zijn mededeelingen aan de medici in het Tijdschrift zou wenschen te publiceeren. Gij weet, dat wij wegens de papierschaarschte gedwongen zijn onze afleveringen te beperken tot halfmaandelijksche Noodnummers. Welken omvang zouden de mededeelingen van M.C. naar Uw schatting ongeveer bezitten? Beschikt M.C. over papier? Dat zou een uitkomst zijn. Het papiervraagstuk is van het uiterste belang.

Tenslotte deel ik U nog mede, dat in de reeks hoofdartikelen „1940 Mei 1945” er spoedig een zal verschijnen, welke het Tijdschrift gedurende de bezetting zal behandelen. Misschien brengt dit reeds rechtstreeks de door U gewenschte opheldering.

Inmiddels,

Hoogachtend,
w.g. G. VAN RIJNBERK

Daarop werden nog twee brieven ontvangen:

896/66

Amsterdam, 2 Aug. 1945
Keizersgracht 327

Mijne Heeren,

Het Centrum van het Medisch Contact heeft kennis genomen van Uw voornemen, te zijner tijd in het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde een geschiedenis te doen verschijnen van de verzetsbeweging onder de Nederlandsche artsen.

De houding van Uw Tijdschrift gedurende den bezettingstijd is van dien aard geweest, dat het Centrum U nadrukkelijk moet doen weten, dat, naar zijn meening, een dergelijke publicatie in Uw Tijdschrift misplaatst zou zijn.

Het Centrum beveelt daarom met kracht aan, zulk een voornemen – gesteld de uitvoering ware U mogelijk – niet te realiseren.

Hoogachtend,
Namens het Centrum van
Medisch Contact
get. J. J. BRUTEL DE LA RIVIÈRE,
Voorzitter
F. WIBAUT, *Secretaris*

Aan het Bestuur van de
Vereeniging „Het Nederlandsch
Tijdschrift voor Geneeskunde”
Jan Luykenstraat 5
Amsterdam Z.

1644/45

Amsterdam, 13 September 1945
Keizersgracht 327

Mijne Heeren,

In antwoord op Uw brief d.d. 5 Augustus 1945, welk antwoord tegen onzen wil door omstandigheden is vertraagd, deelen wij U, namens het Medisch Contact-Centrum het volgende mede:

De grieven in het Medisch Contact tegen de gesties van het Tijdschrift bevatten:

- 1°. Het „afraden” aan de Joodsche medewerkers om verder in het Tijdschrift te publiceeren. Dit zonder verwijl bukken voor den vijandelijken aandrang tot zulk een on-Nederlandsche houding is, naar het oordeel van het Medisch-Contact, ten zeerste af te keuren. Dat Uw bestuur daartoe heeft besloten op advies van zijn rechtskundigen raadsman, vermindert zijn verantwoordelijkheid volstrekt niet. Een juridische aangelegenheid was dit geenszins in de eerste plaats; integendeel, richtinggevend had voor Uw bestuur moeten zijn het besef van het vaderlandschap en van de verplichting niet, dan in de uiterste noodzaak voor geweld te wijken. Bovendien heeft Uw bestuur het juridische advies ingewonnen bij een advocaat, wien het juiste begrip en een waardige houding tegenover den

- vijand niet eigen was; immers, deze jurist adviseerde eveneens tot de vrijwillige deelneming aan de Artsenkamer.
- 2°. De aankondiging van het „Artsenblad” Volksgezondheid door den Hoofdredacteur in het Tijdschrift op bl. 2322 van den jaargang 1942. Het feit der aankondiging zelf, en vooral de vriendschappelijke toon van samenwerking, waarin zij is gesteld, komen ons hoogst bedenkelijk voor. De herlezing ervan zij U ten zeerste aanbevolen; gij verschaft U daardoor de beste documentatie van onze grief.
 - 3°. Het voeren van correspondentie in hoffelijke en zelfs vriendschappelijke toon met den leider van de Nederlandsche Artsenkamer op een tijdstip, dat door het artsenverzet het niet aangaan van eenige bespreking met functionarissen van de Nederlandsche Artsenkamer tot een essentieel punt in deze strijd verklaard was.
 - 4°. Het aanbod tot uitleenen eener adresseermachine aan de Nederlandsche Artsenkamer. Alleen het feit is ons bekend; bijzonderheden zijn thans niet te verkrijgen. Eventueel kunnen wij U zoo nodig, daaromtrent nader informeerden.

In punt 3 van Uw brief wordt verondersteld dat het Medisch Contact zijn mededeelingen aan de medici in het Tijdschrift zou wenschen te publiceerden. Te dien opzichte kunnen wij U geruststellen. Er wordt dezerzijds voorloopig niet aan gedacht, mededeelingen van het Medisch Contact in het Tijdschrift te publiceerden.

Hoogachtend,
Het Medisch Contact
get. Dr. J. J. BRUTEL DE LA RIVIÈRE, arts
Voorzitter

Aan het Bestuur van de Vereeniging
het Nederlandsch Tijdschrift voor
Geneeskunde.

VAN RIJNBERK voegde op de vergadering mondeling hier aan toe: „Op deze beide laatste geschriften hebben wij niet geantwoord”. Bij de behandeling van het desbetreffende agendapunt wijst de Voorzitter er op, dat niet het Tijdschrift de actie is begonnen, maar het *Medisch Contact*. Hij stelt voor deze hele geschiedenis voor kennisgeving aan te nemen. „Natuurlijk hopen wij allen, dat het conflict zo spoedig mogelijk wordt opgelost”. De vergadering gaat hiermede accoord. Het lid REMIJNSE komt bij de rondvraag op de aangelegenheid terug. De houding van *Medisch Contact* heeft hem diep gegriefd; het is agressief tegenover het Tijdschrift; het beseft blijkbaar niet welk waardevol bezit de artsen in dit Tijdschrift hebben. Hij meent, dat het voor ons bijna niet mogelijk is weer contact te krijgen met *Medisch Contact*. De voorzitter is dit geheel met REMIJNSE eens.

VAN VALKENBURG zegt, dat *Medisch Contact* en vooral het Centrum, wat gelijk te stellen is met het vroegere Hoofdbestuur, zonder uitzondering het Tijdschrift als wetenschappelijk orgaan waardeert; waarna de voorzitter opmerkt best te begrijpen, dat achter deze uitdrukking van VAN VALKENBURG een minder vriendelijke gedachte schuilgaat. Deze laatste licht dan toe, dat *Medisch Contact* de verzetgeest van het Tijdschrift niet heeft geapprecieerd. De voorzitter antwoordt daarop, dat het oordeel van *Medisch Contact* in dit opzicht hem onverschillig is.

Op het eind der vergadering verzoekt J. VAN DER HOEVE ieder, die in aanraking komt met *Medisch Contact*, de houding van het Tijdschrift uit te leggen, daar een verzoening zeer gewenst is.

Sedert deze vergadering is over *Medisch Contact* noch over de Maatschappij in bijeenkomsten der Vereniging „Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde” ooit iets gezegd ten aanzien der onderlinge verhouding. Het is een weinig opbeurend slot der geschiedenis ervan. Het feit op zichzelf van een volstrekt uiteengaan kan naar mijn mening nauwelijks worden betreurd, al zou het zeer wel denkbaar zijn, dat er tussen de twee belangrijkste medische lichamen in ons vaderland op den duur een neutrale, vriendschappelijke relatie zou ontstaan. Ik hield het voor nodig, om over de wijze waarop, beide zijn uiteengegaan, op grond van objectieve gegevens verslag te doen.

Vast staat, dat het VAN RIJNBERK gelukt is, zonder concessies te doen, de Duitsers en hun Nederlandse medewerkers geheel buiten het Tijdschrift te houden; en tevens, dat hij, indien een Verwalter of een dergelijke functionaris in het Tijdschrift had willen indringen, met zijn staf zou zijn heengegaan. Meer dan buitenstaanders, en vooral de actieve verzetslieden zich hebben kunnen realiseren, heeft hij – niet zonder medewerking van VAN LOGHEM – door zijn houding de tegenstanders geïmponeerd, en hebben zijn maatregelen het Tijdschrift voor een calamiteit behoed.

Het oordeel van veel buitenstaanders over VAN RIJNBERK ten aanzien van zijn houding tijdens de Duitse overheersing was buiten kijf onbillijk. Men wist onder de aanvoerders van het verzet der geneeskundigen in Nederland niets van de vele en veelsoortige diensten die hij – niet alleen als leider van het Tijdschrift – landgenoten, die in

gevaar verkeerden, had bewezen, dikwijls met groot gevaar voor zijn eigen veiligheid. Men kende zijn persoonlijkheid te weinig, om te begrijpen, dat niet slapheid of meegaandheid het Tijdschrift uit de handen van de vijand had gehouden, doch dat hij het vermogen bezat, zijn tegenstanders te doorzien. Het afstaan van een onbruikbare adresseermachine, de officieel „höffelijke” toon van een brief aan CROIN werden hem ten laste gelegd. Deze verwijten – er waren nog andere van dezelfde natuur – behoorden tot de hulpmiddelen van het spel, dat hij meesterlijk speelde en dat hij won. Het doorzicht, dat hem daartoe in staat stelde, heeft hij efficiënt kunnen maken, door de indruk die zijn wijze van optreden, en het prestige dat van hem uitging, op de tegenstander hadden. Het incident op de Ledenvergadering is uit de complexiteit van zijn karakter verklaarbaar; dat zijn hooghartigheid toen ongenoegen wekte is begrijpelijk; de gemoederen van velen waren nog verhit en lang niet allen waren toen met VAN RIJNBERKS natuur bekend. Thans, twaalf jaren later, kan men de toen voor velen kwetsende uitlating beter naar waarde beoordelen.

HOOFDSTUK IV

TIJDSCHRIFT EN WETENSCHAP

Op het titelblad van elke aflevering van het Tijdschrift leest men de reden en de oorzaak van zijn bestaan, en tevens zijn doel: dat is de Geneeskunde. Het is opgericht voor de geneeskunde; zijn doel is, deze wetenschap te verbreiden. Het bestaan dezer wetenschap motiveert en veroorzaakt het ontstaan van het Tijdschrift. Het finale en het causale vallen samen; het wordt uitgedrukt door het woord *voor*, dat met twee betekenis-nuances is belast.

De noodzaak, voor de geneeskundige wetenschap een orgaan te hebben, de taak van het Tijdschrift om de wetenschap te dienen, is sinds 1857 onweersproken gebleven. Tot 1941 was er nog een andere taak aan verbonden: het orgaan te zijn van de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst. Het Duitse geweld maakte daaraan een einde. Na de tweede wereldoorlog nam „Medisch Contact” deze functie over, zonder schade voor de Maatschappij of voor het Tijdschrift. De behartiging der belangen van de geneeskundige wetenschap vindt men in de 50 jaren, welker geschiedenis hier wordt beschreven, gerealiseerd, of althans ernstig beproefd, niet alleen in de zich als wetenschappelijk aandienende artikelen (voorstukken, casuïstische mededelingen, samenvattende overzichten, verenigingsverslagen, referaten, klinische lessen; in latere jaren archiefstukken, capita selecta), maar ook in rubrieken als Arts en Samenleving, correspondenties, geschiedenis, zelfs in ingezonden stukken.

De eerste jaren van het Tijdschrift was de genoemde behartiging een bijzondere zorg der Redactie geweest, evenals naderhand. Maar hoewel af en toe ook later en soms ook thans nog, klachten werden gehoord, het resultaat dier zorg, destijds, was heel wat minder bevredigend. Inderdaad bleven de 28 redactieleden zeer in gebreke, en men verwachtte van hen de nodige wetenschappelijke bijdragen; weinigen voldeden daaraan. Reeds toen werd door velen geoordeeld, dat het Tijdschrift te weinig praktisch was; de Redactie merkte daaromtrent op (Algemene Redactievergadering in 1859) „dat bij de

meer onderzoekende richting in de gehele wetenschap, van het Tijdschrift niet gevergd mocht worden, dat het een meer praktische richting zou hebben dan de wetenschap zelve". In 1867 werden de 28 redactieleden in Leden der Vereniging herdoopt; het vroegere Comité werd Redactie; de voorzitter, toen Dr. J. ZEEMAN, bleef gerant heten, zoals de eerste, Dr. J. PENN ook geheten had. Er waren 7 redactieleden. In beginsel – kleine wijzigingen kwamen naderhand voor – is de toestand tot nu toe gelijk gebleven. Maar een Hoofdredactie, voorheen „comité”, voerde het beleid; hier is alleen sprake van de controle op, en de bevordering van de wetenschappelijke inhoud. Artikelen, door de Hoofdredactie – in sommige gevallen na overleg met de algemene Redactie, die enige malen per jaar vergadert – gevraagd, worden uiteraard geplaatst. De zonder voorkennis der Redactie ingekomen wetenschappelijke bijdragen worden getoetst, en zo goed als altijd, eer zij worden opgenomen, toegezonden aan deskundige medewerkers – in het algemeen leden der Vereniging – om te worden beoordeeld ten aanzien van hun geschiktheid te worden geplaatst. Natuurlijk worden zij niet alle aanvaard; en de teleurgestelde auteurs voelen zich nogal eens miskend. Op daaromtrent geuite klachten (men mag gerust aannemen, dat deze overdreven of ongegrond waren) kon de Redactie in 1929 antwoorden dat het percentage der weigeringen betrekkelijk gering was; zij verwees naar het *Journal of the American Medical Association* (J.A.M.A.), dat jaarlijks 1500–2000 oorspronkelijke stukken ontvangt, waarvan 1200 tot 1500 worden geweigerd, en naar het grote getal van geweigerde voordrachten in geneeskundige verenigingen aldaar, terwijl deze hier geliefd zijn (1929, II, 4872). VAN RIJNBERK vermeldde dit, in verband met nuttige opmerkingen omtrent tekortkomingen ten aanzien van opzet, stijl, taal, verduidelijking der opstellen door afbeeldingen, tabellen en dergelijke. Kort daarna (1930, I, 238) wees dezelfde hoofdredacteur, toen hij aankondigde, dat voortaan aan het eind der oorspronkelijke bijdragen een korte samenvatting werd verzocht te geven, op de verklaring dezer noodzaak: „zelfs de ijdelste schrijver kan niet verwachten, dat een ieder zijn belangrijke opstellen in zijn geheel zal lezen". Wie het „een ieder" niet over het hoofd ziet, zal zich met deze mening kunnen verenigen. Niemand, ook de schrijver zelf niet, komt bij de samen-

vatting te kort, en velen kunnen er van profiteren. De resumés in Frans en Duits zijn de laatste jaren vervallen; men vergenoegt zich thans met het Nederlands en met het Engels, dat „iedereen” geacht wordt te verstaan en waardoor plaatsruimte wordt gewonnen.

In het aangehaalde artikel nodigt VAN RIJNBEEK de lezers uit te doen weten, of zij vóór of tegen de literatuuroverzichten, zoals zij „thans” verschijnen, zijn, dan wel of zij wijziging daarin wensen. In dezelfde jaargang (I, 862) wordt medegedeeld, dat 82 antwoorden; 24 wilden deze rubriek afschaffen, 51 behouden; 2 : 1 derhalve; 4500 lezers zwegen; de rubriek zou dus blijven, en zij is gebleven. Blijkbaar zijn enquêtes van deze soort vrij onvruchtbaar; maar men mag wel aannemen, dat de 4500 zwijgers geen verklaarde tegenstanders waren. Op de vraag: wensen te doen kennen omtrent klinische lessen werden 16 onderwerpen voor deze rubriek voorgesteld. De Redactie heeft haar aandacht daaraan gewijd.

Het spreekt vanzelf, even goed als in de beginjaren van het bestaan van het Tijdschrift, dat de inhoud niet naar ieders genoegen was. Het wetenschappelijke gedeelte werd en wordt niet door alle lezers gelijkelijk gewaardeerd. Zo zal het wel altijd blijven. In zijn feestrede, ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het Tijdschrift, maakte BURGER daaromtrent aardige opmerkingen. Het beginsel: ieder wat wils, is een der richtsnoeren bij de samenstelling van de Tijdschriftinhoud; ook in de dagbladen vindt men uitvoerige beursberichten en sportuitslagen, die velen niets kunnen schelen, maar zij lezen de courant toch zonder morren.

Drastische ontevredenheidsbetuigingen komen, zegt BURGER, weinig voor. Hij vermeldt er een, van een lezer, die zeide: „wanneer er weer een stuk van ZWAARDEMAKER, met logaritmen in staat, bedank ik voor het Tijdschrift”. En tegen de breedsprakigheid herinnert hij aan een mededeling van de fysicus P. ZEEMAN in de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, die twee maal drie bladzijden besloeg; en daarin publiceerde hij zijn vermaarde ontdekking, naar hem het Zeeman-effect genoemd...

En, zo zegt BURGER, laten er gerust, naast ons Tijdschrift, bladen bestaan met praktisch-klinische inhoud, die hun lezers de wekelijkse ergernis besparen van „al te veel voor hen onverteerbare kost”; en, bovendien, een „salon des refusés” is nuttig.

Deze gezonde opvatting is door de opeenvolgende Redacties altijd gehuldigd, en niettegenstaande de onvermijdelijke oordelen of zienswijzen, die in verschillende richtingen mogen afwijken van het redactionele standpunt, is overduidelijk gebleken – al was het alleen maar uit de enorme toeneming der abonnees – dat de artsenwereld tevreden is over en met de wetenschap, die haar elke week wordt aangeboden, en waarin zij, indien de tijd en de lust voldoende zijn, alles vindt wat zij, voor praktijk en wetenschap beide, nodig heeft. Wie in de registers de namen van personen en zaken nagaat, zal het ernstige vermoeden voelen oprijzen, dat dit inderdaad het geval is; wie zich wil doen inlichten over welk onderwerp dan ook, dat in de betrokken artikelen behandeld is, zal er zich van overtuigen.

In alle takken van kunst en wetenschap ziet men periodes van open neergang niet alleen, maar ook tijdperken, die een cachet dragen, afwijkend van het voorafgaande of van het volgende; zij behoeven niet juist op een lager of hoger niveau te staan dan het naburige, maar zij zijn verschillend. Dat kenmerk ontstaat, zegt men dikwijls, uit de tijdgeest. Dit is niet meer dan een verplaatsing van het probleem, niet veel meer dan een kwestie van naamgeving, bijna een tautologie. De vraag is, hoe die tijdgeest in de wereld komt, door wie of door wat hij is opgewekt. Ik behoor niet tot hen, die in de geschiedenis alleen economische invloeden werkzaam zien, en die wellicht van oordeel zijn, dat de industriële revolutie van honderdvijftig jaren geleden heeft geleid tot de romantiek in de muziek en de letteren. Algemeen-culturele hoogte- en laagtepunten mogen er mee samenhangen, maar dat juist *deze* vormen van kunstbeoefening of wetenschappelijk werk hun ontstaan danken aan een bepaalde sociaal-economische situatie is moeilijk te aanvaarden. Dat de nieuwe tijd, dat wil zeggen: de eeuwen sinds de renaissance, zich in dit opzicht grondig onderscheidt van de middeleeuwen, weet ieder. Zowel kunst als wetenschap maakten zich, in ons land later dan elders, in de 16e eeuw, vrij van de beperkingen, door de Leer aangelegd, en door het humanisme als knellend ondervonden.

Men kent de Nederlandse figuren die, op het gebied der geneeskunde, aan de verovering der vrijheid hebben deelgenomen. Verscheiden Opuscula, door het Tijdschrift in de loop der jaren uitge-

geven, getuigen daarvan; wij rekenen immers zelfs VESALIUS – met een heel klein voorbehoud – tot onze Nederlandse voorgangers.

Een dergelijke grootscheepse verandering in de menselijke wereldbeschouwing, met die enorme invloed op het gehele wetenschappelijke bedrijf, heeft zich sindsdien niet meer voorgedaan. Een bloei – voor kunst en natuurwetenschappen – in de 17e eeuw zal wel met de fameuze „Gouden Eeuw” in verband staan (al vergeet men wel eens, dat in de achttiende eeuw, met haar „verval en apathie” LEEUWENHOEK leefde, en BOERHAAVE een leider was). Zelfs de grote Revolutie in 1789, dat grootse bedrijf van idealisme, wreedheid en schijnbare mislukking, heeft, wat ook de verwijderde politieke gevolgen daarvan mogen zijn, na 1815 de geesten in ons vaderland – de „Tijdgeest” – niet aanstonds doen ontwaken, en de beoefening der geneeskunde niet tot leven gebracht. Men zou eerder geneigd zijn de zoveel kleinere omwentelingen omstreeks 1848 daarin een aandeel toe te kennen. DONDERS en MOLESCHOTT, in politieke zin vooral de laatste, waren „kinderen van hun tijd”. Hun kan men niet ten laste leggen wat een groot Italiaanse liberaal destijds aan zijn landgenoten verweet: te veel spreken, weinig denken, niets tot stand brengen. Niemand meer dan DONDERS, de grootste geneeskundige, die Nederland ooit heeft voortgebracht, heeft door zijn werk en zijn persoonlijkheid de wetenschappelijke beoefening der geneeskunde in ons land voorbereid, al nam hij (die een eigen periodiek *Het Lancet* redigeerde) niet deel aan de oprichting van ons Tijdschrift. Men krijgt uit de geschiedenis van de jaren vóór en met 1857, de indruk, dat hij zich bij de geestdriftige, en in hun soort ongetwijfeld uiterst verdienstelijke vakgenoten als J. P. HEYE niet op zijn gemak voelde; hij gaf weliswaar zijn ongeveinsde instemming met de oprichting van het Tijdschrift te kennen, ontstaan uit een samenvloeiing van verscheiden vrij onbeduidende kleine journalen, maar hij was, niet zo zeer een internationalist, maar in de ware zin van het woord, een universalist. Hij liet de bevordering van de nuttige vaderlandse beoefening der geneeskunde gaarne aan de mindere goden over.

Bij DELPRAT moge men de wordingsgeschiedenis van het Tijdschrift nalezen, en zijn lotgevallen tot 1907.

Het behoort tot mijn opgave in dit hoofdstuk het lot van de wetenschappelijke geneeskunde in het daaraan voor een groot deel gewijde

Tijdschrift te beschrijven. Men zal daaruit kunnen besluiten, dat het deel van de inhoud, dat dit belangrijkste onderdeel bevat, in overwegende mate verband houdt met hypothesen, ideeën, vondsten, ontdekkingen door anderen dan de auteurs der betrokken artikelen ter wereld gebracht. De tijdgeest neemt hier het karakter aan van objecten van onderzoek, die en vogue zijn, soms ten gevolge van maatschappelijke behoeften ter hand genomen, dikwijls gesproten uit de individuele drang naar kennis, naar oplossing van problemen, die alleen met echte behoefte, in te dringen in de natuur der dingen, samenhangt.

Welk een verscheidenheid van namen en zaken treft men aan, wanneer men beproeft de opeenvolgende perioden van de beoefening der geneeskunde aan te duiden. LISTER of de antisepsis, VIRCHOW of de cellulaire pathologie, PASTEUR of de hondsdolheid, KOCH of de tuberculose; de cardiologie; de hormonologie, vitamines; dan volgen telkens weer grote ziekten, waaraan veel meer dan één naam gebonden is: malaria, bloedziekten, diabetes; de sulfapreparaten, de antibiotica, de virussen, enzovoort. En daar doorheen de ongetelde nieuwe operatieterrainen en methodes. Er is zulk een verschil in richting van de aandacht, dat niemand een overzicht over alle tijdgeestproducten kan hebben; en de specialismen nemen toe, en verbrokkelen reeds hier en daar; de aandacht van de enkeling vernauwt, zelfs die van een gehele falanx van specialisten. Om al deze redenen is het bezwaarlijk, de proeven van wetenschappelijke artikelen in ons Tijdschrift behoorlijk in voldoende omlinjnde groepen in te delen. En een chronologische orde zal, meer dan men zou mogen verwachten, moeilijk strak volgehouden kunnen worden.

Wellicht ten overvloede zij de lezer erop opmerkzaam gemaakt, dat niet alle wetenschappelijke prestaties van Nederlandse geneeskundigen in ons Tijdschrift, en dus ook in deze beschrijving, behoorlijk zijn vermeld. Het grootste deel daarvan heeft onderdak gevonden in een uitheems vakblad, doorgaans een specialistisch. De grond daarvoor is duidelijk, en men kan die slechts billijken.

Oorspronkelijk was het mijn voornemen de „wetenschappelijke geschiedenis” van het Tijdschrift als een doorlopend verhaal te geven, over vijftig jaren dus. Toen ik het plan moest aanvatten om het uit te voeren, kwam het mij te veelomvattend voor, niet alleen

voor mijn compositorische gaven, maar ook voor de lezer, die een op die wijze bewerkt geheel te veel als in vrij ver van elkaar verwijderde specialistische onderdelen zou zien uiteenvallen, waardoor weliswaar de chronologie voor ieder van die onderdelen zou zijn volgehouden, maar het mogelijke verband, althans het contemporaine der verschillende takken van wetenschap, dreigde verloren te gaan. Ik heb daarom perioden van vijf jaren gekozen. Ik meende daardoor zowel de tijdsorde als de gelijktijdigheid voldoende te kunnen handhaven, zonder al te veel aan het doorlopen der chronologische lijn schade te doen. Het getal vijf heb ik willekeurig genomen. Er zit voorzover ik weet, niets magisch in, zoals in zeven of twaalf. Het heeft een zekere wetenschappelijke geur, aangezien de wetenschap, die immers voor een goed deel haar tempel bezit in de Universiteiten, rekening pleegt te houden met het lustrum.

1907-1911

In 1907 was de appendectomie nog een voorwerp van strijd, ofschoon zij reeds door verschillende chirurgen, buiten Nederland sinds meer dan 20 jaren, uitgevoerd was, en in latere jaren, in grote hoeveelheid door O. LANZ, die uit Bern hierheen was gekomen als hoogleraar in de chirurgie. Ik herinner mij in 1905 kort na elkaar eens met J. ROTGANS en eens met P. K. PEL een gesprek over het onderwerp te hebben gehad; ROTGANS was een voorstander van ingrijpen bij appendicitis; PEL verzette zich daartegen, volbloed internist als hij was.

In de jaargang 1907 (I, 418) vindt men een opstel van LANZ over de „physiologische beteekenis van de appendix”, die hij op grond van de mededelingen in de literatuur en van eigen grote ervaring op 0 aansloeg; in 1905 had KOHLBRUGGE de vraag opgeworpen, of de appendix werkelijk een indifferent orgaan zou zijn. J. A. KORTEWEG stelde in 1907 (I, 1115) de aanwijzing tot het opereren bij appendicitis aan de orde; het was reeds bekend, dat de meningen verdeeld waren; niet zoals een chirurgisch tegenover een internistisch oordeel zou kunnen staan, maar meer kwantitatief onder chirurgen zelf. Het ging over à froid of à chaud, afwachten of niet, opereren bij slechts door de huisarts waargenomen, door de chirurg niet bevestigde appen-

dicitis, of niet... De kritische A. OIDTMANN van het Onze Lieve Vrouwe-gasthuis te Amsterdam stond op het, door KORTEWEG gedeelde standpunt, dat er te veel onschuldige appendices werden weggenomen; LANZ achtte die prijs voor het grote risico, dat er toch een appendicitis zou zijn, al vond de chirurg er niets meer van, en dat die zou kunnen recidiveren, niet te hoog. In die tijd deelde OIDTMANN mij eens mede, dat naar zijn mening de vele jubilea liever moesten plaats maken voor minder talrijke, en dat men bijvoorbeeld moest instellen een jubileum bij de 500ste verkeerde diagnose... Voorzover ik erover mag oordelen, maakt men zich over de appendectomie thans niet meer zo druk, hoe dikwijls zij ook voorkomt. In het Tijdschrift vindt men reeds in de eerstvolgende jaargangen geen spoor meer ervan, behalve een stuk van LANZ' assistent D. VAN CAPPELLEN over „het goed recht der operatieve behandeling van appendicitis” (1909, I, 1071).

Een ander vraagstuk, van veel groter belang, en thans, in beginsel althans, zo goed als opgelost, is dat van de bestrijding en behandeling der tuberculose. R. KOCHS beroemde ontdekking van de bacil in 1880 had een waar geloof doen ontvlammen in een genezing dezer volksziekte, een geloof, dat door onnoemelijk veel mislukkingen deerlijk was geschokt. De tuberculine, het serum van Marmorek, de zonnekuur en hoogtekuur, de kunstmatige pneumothorax, het nut der sanatoria en van een verblijf aan zee vindt men in de eerste jaargangen besproken. PIRQUETS cutane tuberculinereactie bij kinderen werd in 1908 (II, 473) door Dr. J. GEWIN beoordeeld, het ontstaan der tuberculose in de top der longen door Dr. D. REINDERS getracht op te lossen in 1907 (I, 521, 781); zelfs werd de samenhang met sigaren (niet de cigaretten) besproken, door A. G. HAENTJES (1908, I, 1175). In totaal zijn van 1907 tot en met 1910 niet minder dan 31 artikelen over tuberculose in het Tijdschrift verschenen, in latere perioden nog meer. Het waren alle mededelingen over ervaringen, gunstig of niet, vele van belang, geen, die een nieuw werkelijk licht verspreidde. Een kijk op principieel-verschillende methoden ener bestrijding geeft H. BURGER (1908, II, 2051) in een hoofdartikel.

Het is ongewenst, van vijftig jaargangen, zelfs al bepaalt men zich tot de hoofdzaken, en al doet men het in vogelvlucht, de inhoud weer te geven. De objectiviteit zou er mee gediend zijn, de onsamenv-

hangendheid, zelfs de onleesbaarheid echter evenzeer. Ik heb twee voorbeelden gegeven van onderwerpen, die enigszins „nieuw” waren, en die voor alle lezers van belang moesten zijn. Op het eigenlijk wetenschappelijk peil, waarop het Tijdschrift zich heeft bewogen, hebben gloednieuwe denkbeelden en tevoren niet verrichte onderzoeken een belangrijke invloed. Een daarvan, thans bij de meesten onzer of onbekend, of vergeten geraakt, is bevat in een artikel van G. SCHELTEMA, later hoogleraar voor pediatrie te Groningen, getiteld: „De permeatie” (1907, II, 1593). Een buigzaam dun voorwerp, een koord of slang, al of niet van een verdikking aan het voor-einde (een loods) voorzien, wordt na het inbrengen door neus of mond met de peristaltiek van het darmkanaal verder voortbewogen, en doorwandelt het geheel. Bij kikker, konijn, hond, geit had hij dit kunnen aantonen; indien hij het wenste, hing het ene einde nog uit de neus terwijl het andere reeds de anus had verlaten. Bij kinderen gelukte de procedure zeer goed en zonder schade. De loop van de slang was röntgenologisch fraai te volgen. Het doel was diagnostisch en therapeutisch, de methode was door iedere medicus hanteerbaar. De lezer kan zich allerlei nut ervan voorstellen; SCHELTEMA's verwachtingen van de toekomst waren hoog gespannen. Reeds in 1908 reageerden twee maagdarmartsen op de publicatie: E. C. VAN LEERSUM (I, 1792) en J. SCHRIJVER (I, 1871), de laatste in een ingezonden stuk. De eerste, hoogleraar te Leiden, schreef een artikel getiteld „De permeatie in de behandeling van maagzweer”. Hij was vol waardering voor de vernuftige en eenvoudige methode, die zonder twijfel volle aandacht verdiende, zowel in therapeutisch en klinisch als in biologisch opzicht. Hij had haar beproefd bij een patiënt met ulcus ventriculi, bij wie ROTGANS een maagdarmfistel had aangelegd; de gevolgen, aanvankelijk gunstig, waren niet duurzaam geweest. VAN LEERSUM besloot tot permeatie, in de hoop, dat het buisje door de maag heen in het duodenum zou belanden, langs de fistel. De buis was en bleef, ook bij herhaling, in de maag. Een tweede maal, bij een patiënt bij wie reeds gastroënterostomie was gebeurd, mislukte de proef opnieuw. De poging aan de maag, ter genezing, langdurige rust te verschaffen, en tevens voldoende voedsel toe te voeren, was dus beide malen niet geslaagd. De gecompliceerde toestand bij twee geopereerde patiënten was niet gunstig voor de toepassing der me-

thode; de schrijver erkende het, en zou haar bij minder ingewikkelde gevallen van maagzweer opnieuw beproeven. Het ingezonden stuk van SCHRIJVER kritiseert VAN LEERSUM; een vreemd voorwerp in de maag, gedurende lange tijd, zou stellig niet rust teweegbrengen; zelf had hij blijkbaar daarover geen enkele ervaring. In 1909 bracht SCHELTEMA een praktisch resultaat: Permeatie ter afdrijving van een *mediocanellata* (I, 159).

Andere methodes van onderzoek, nieuwe therapeutische maatregelen, intern en chirurgisch, schijnen de ingenueuze permeatie tot stilstand te hebben gebracht.

De internationale faam, die L. BOLK zich heeft verworven, steunt in hoofdzaak op zijn zuiver anatomisch verricht onderzoek der metamerie van de sensibiliteit op de huid van de mens, op zijn vergelijkend anatomisch onderzoek van het cerebellum en op de veel later verschenen foetalisatie-theorie. Voor Nederland in het bijzonder zijn de antropologische onderzoekingen van belang: over roodharigheid; over de lichaamslengte van Amsterdamse Joden in 1850 en 1900, vergeleken met die der niet-Joden. De laatste drie, antropologische, bijdragen verschenen resp. in 1908 (I, 216, 466, 643), in 1909 (II, 1703) en 1910 (I, 620 en II, 1815). Zijn cerebellum-onderzoek was vergelijkend anatomisch en bedoelde vooral een functie-lokalisatie in dat orgaan vast te stellen. Het was in 1906 als monografie in het Duits verschenen, en het werd in het Tijdschrift besproken door A. J. P. VAN DEN BROEK („Das Cerebellum der Säugetiere”, door BOLK; 1907, I, 156). Men weet, hoe de lobulisering van de kleine hersenen, bij tal van zoogdieren en embryonen nagegaan, BOLK tot een nieuwe indeling en nomenclatuur bracht, en tot welke fysiologische, lokalisatorische gevolgtrekkingen deze hem brachten. Hij zelf sprak zich over deze consequenties uit in 1908 (I, 1969): „Over functielocalisatie in de kleine hersenen”. Hij maakt de belangrijke opmerking dat weliswaar een lokalisatie van functies in de kleine hersenen met hun eentonige bouw (in tegenstelling tot de grote hersenen) onaanvaardbaar is, maar dat er lokalisatie in de (gemeenschappelijke) functies wel degelijk bestaat, en dat deze door hem in zijn monografie is bewezen. BOLK's theorie heeft, niettegenstaande allerlei kleinere of grotere verschillen in opvatting, zich staande gehouden; en het komt mij voor, dat zelfs haar verenigbaar-

heid met EDINGERS verdeling in een oud en nieuw cerebellum (vermis en hemisferen), in zekere zin mogelijk is geworden.

De statistische opstellen over de al maar langer wordende mannelijke Nederlanders hebben natuurlijk hun eigen, niet specifiek geneeskundige betekenis. BOLKS opstellen over roodharigheid („Heeft roodharigheid de betekenis van nuance of van variëteit”) was een vervolg op een vroeger onderzoek (1905), ingesteld naar de verspreiding van het zogenaamde blondine en brunette type bij de schoolbevolking van ons land. (Hij kreeg destijds op zijn enquête gegevens van 479.000 kinderen). In tegenstelling met VIRCHOWS mening, komt BOLK tot de conclusie, dat roodharigheid geen nuance betekent maar een variëteit. Het opstel is een typisch getuigenis voor de scherpzinnige nauwkeurigheid, waarmee BOLK met cijfers werkte, en die eens door WINKLER in verband werd gebracht met de omstandigheid, dat BOLK kandidaat-notaris was.

In de eerste vijf jaren, 1907–1911, verschenen in het Tijdschrift nog verscheiden bijdragen, die, tenminste voor Nederland, nieuw mochten heten. G. HEYMANS, de Groningse hoogleraar voor filosofie en psychologie, publiceerde in 1907 (II, 1241) zijn welbekende „Classificatie der karakters”. C^a. DE LANGE maakte opmerkzaam op „Hartgeruisen en harttonen bij kinderen” (1907, I, 1702). J. J. VAN LOGHEM behandelde „De aetiologische diagnostiek van typhus en paratyphus” (1910, II, 1456), alsmede „De betekenis van de ratten voor pest” (1910, II, 1798), een veld van onderzoek, waarop hij in latere jaren, in Nederlandsch Indië, zulke schitterende diensten heeft bewezen aan de Indische Volksgezondheid.

Over de kortgeleden gevonden ruggemergsveranderingen bij pernicieuze anemie schreef VAN LONDEN (1908, I, 1479); de bronchoscopie, die bij ons nog vers was, werd gepropageerd door C. BINNERTS (1909, I, 962) en BURGER (I, 671); het ziektebeeld der apraxie werd in 1909 (II, 166) geïntroduceerd door VAN VALKENBURG, die in 1910 (I, 568) zijn onderzoekingen bekend maakte over de verschillende neurologische en neuropathologische betekenis der hersenschorslagen: een „verticale localisatie” in de cortex.

Vermeldenswaard is hier nog een ingezonden stuk van E. VAN DIEREN (1910, I, 258), getiteld: „De beri-beri geen infectieziekte”. Reeds twee en twintig jaren had hij, zoals hij zich uitdrukt, „de in-

fectionisten bestookt", en nu zij eindelijk kamp moeten geven (in „Mededelingen uit het laboratorium te Weltevreden", door Dr. GRIJNS, onderdirecteur van dit instituut) verzuimen zij met zoveel woorden te erkennen, „dat de algehele capitulatie een voldragen feit was geworden". De roem van GRIJNS en EIJKMAN als onderzoekers en wetenschappelijke ontdekkers op het terrein der beri-beri wordt door VAN DIERENS verwijten niet verkleind, maar de teleurstelling van deze man, die alleen op grond van hetgeen hem uit de tweede hand omtrent het ontstaan van beri-beri bekend was geworden, met vuur en overtuiging allang had uitgesproken, dat de oorzaak dezer ziekte in de verkeerde voeding te zoeken was, was begrijpelijk. Zijn heftigheid, zijn agressieve houding – bij deze en bij andere gelegenheden tot geschil – hebben grotendeels schuld eraan, dat hem de waardering, waarop hij met al te sterke nadruk aanspraak maakte, is onthouden.

In de eerste periode van vijf jaren begon, vooral in 1911, de belangstelling voor lues – inbegrepen de lues-reacties en de behandeling met Salvarsan – in het Tijdschrift openbaar te worden. Hetzelfde was het geval met de roentgendiagnostiek en therapie. In het volgende lustrum 1912–1916 zette de bemoeienis der artsen hiermede – niet in het minst der praktiserende, buiten universitair verband – zich in toenemende mate voort. Hoe de salvarsaan-oplossing bereid moest worden, spoedig daarna dezelfde vraag omtrent het neosalvarsaan; de wijze van toediening, de inwerking op verschillende stadia der syphilis; het probleem van de geneeslijkheid der „metalues", dit is: tabes en dementia paralytica, waren vele malen aan de orde. De farmaceut P. VAN DER WIELEN wijdde aan de oplossingstechniek een artikel in 1910 (II, 2178). Het resultaat zijner ervaringen publiceerde S. MENDES DA COSTA in 1911 (I, 5): „Mijn ervaringen over de behandeling van syphilis met salvarsaan", toen hij het in 20 gevallen had aangewend gedurende 2½ maand: bij 4 patiënten was het resultaat onvoldoende, bij 11 voldoende, bij 5 (nog) onbekend. Primaire affecten en papuleuze syfiliden boden hardnekkige weerstand, maculeuze exanthenen en slijmvliespapels luisterden het best naar de behandeling. De inspuitingen geschiedden intramusculair, slechts twee maal intraveneus; de wijze van oplossing wordt uitvoerig beschreven. Verschillende reacties en vergiftigingsverschijnselen nam

MENDES DA COSTA waar (niet alleen de reactie van Herxheimer). Pijn en infiltraat op de inspuitingsplaats waren regel. Men moet, zegt hij, het middel gebruiken als de vroegere methode met kwik en joodkalium in de steek laten; tabes en algemene paralyse trekken van het middel weinig nut en lijden dikwijls schade. Op dit artikel volgt (I, 12) een mededeling van de venereoloog te Rotterdam, L. M. DE BUY WENNIGER, wiens resultaten vrijwel overeenkomen met die van MENDES DA COSTA. Leest men deze autoritaire ervaringen, dan geeft men zich terdege rekenschap van de grote verbeteringen der arsenicum-behandeling na EHRLICH'S ontdekking, al is de benaming *medicatio sterilisans magna* nog steeds niet in de zin als oorspronkelijk gemeend werd, op haar plaats. Pas in 1912 vindt men een verslag over de behandeling met neosalvarsaan (I, 851, door J. S. HOLLANDER).

1912-1916

WASSERMANN'S reactie werd, ter beoordeling van het resultaat ener behandeling door MENDES DA COSTA bij voorkeur aangewend; voor de behandeling zelf was zij voor hem geen richtsnoer: ook al was zij negatief, een injectie (of kwiksmeerkuur) bleef daarom niet altijd achterwege, wanneer men voldoende klinische aanwijzing meende te vinden. Het verschil in waardering van het grote geneesmiddel in de behandeling van lues en *dementia paralytica* bleef bestaan, toen men het allens eens was geworden over het nut der arsenikpreparaten, hoewel deze naderhand ook meer of minder gewijzigd mogen zijn en tenslotte een heel veld hebben moeten prijsgeven aan penicilline. Men vindt in 1912-1916 ongeveer twintig mededelingen over het onderwerp lues in het Tijdschrift. Vele ervan zijn, historisch bezien, de moeite van het herlezen waard; ik noem alleen die van F. S. MEYERS, de zenuwarts, die zich veel moeite heeft gegeven voor de behandeling van tabes en *dementia paralytica*.

Dezelfde verdienstelijke man (verdienstelijk ook op wat men tegenwoordig noemt het gebied der Geestelijke Volksgezondheid) was een der eersten die met een roentg toestel werkte. Hij was als assistent van I. K. A. WERTHEIM SALOMONSON (de beste fysicus onder de medici, de beste medicus onder de fysici) met dit apparaat vertrouwd geraakt. Reeds in 1912 publiceerde hij over radiografisch onderzoek

van de schedel (II, 893, II, 1937); als secretaris der Nederlandsche Vereeniging voor Electrologie en Roentgenologie publiceerde hij haar verslagen.

Het eerste artikel in het Tijdschrift over radiumemanatie vindt men al eerder, van de hand van D. A. F. DEELEN (1911, II, 74). In mijn verslag vat ik de toepassingen van roentgen- en radiumstralen het best samen onder de gebruikelijke naam radiologie. In de jaren 1912-1916 verschenen in toenemend aantal artikelen betreffende behandeling en diagnostiek. Verreweg de meeste waren afkomstig van specialisten, op allerlei gebied. Niet alleen radium, ook mesothorium deelde in de belangstelling. Het laatste in het bijzonder met betrekking tot doofheid, waaromtrent verschillende meningen heersten. W. POSTHUMUS MEYJES, bekend specialist te Amsterdam, prees het aan (1914, II, 2079; 1945, I, 463), BURGER zag er nadelen van (1916, I, 229). Bij gynaecologische ziekten, bij tuberculeuze aandoeningen vonden radiologische behandelingsmethoden een veel ruimere toepassing, al waarschuwt B. KOUWER (1915, II, 1245) voor het daarmee verbonden gevaar.

In het bijzonder schonk men aandacht aan de stralenbehandeling van kwaadaardige gezwellen. J. C. GOHL, de specialist van het Lutherse diaconessenhuis te Amsterdam, schreef het eerst over roentgentherapie in de gynaecologie (1913, II, 2095), de radioloog L. GAARENSTROOM publiceerde in 1914 (I, 1030) en 1915 (II, 1900) over behandeling van kanker (resp. kwaadaardige gezwellen in het algemeen) met roentgenstralen en radioactieve stoffen. Ook de bestralingstherapie van morbus Basedowi vond in hem een hardnekkige voorstander. Reeds meer dan veertig jaren geleden bestond verschil van inzicht over de waarde, die men bij kankerbehandeling moest toekennen aan de stralen, en in hoeverre deze therapie bruikbaar was vóór, of na, of zonder operatief ingrijpen. Al is men thans veel verder gevorderd in de bepaling der op een gegeven tijdstip aan te wenden methode, die immers niet bij alle kankerlocalisaties dezelfde kan zijn, het zoeken naar een optimale therapie is nog niet aan zijn einde, n'en déplaise de methode-Samuels dezer laatste jaren, waaraan de competentste kankerkenner nog steeds geen waarde toekennen. Ieder weet, welk een vlijt, vasthoudendheid en vernuft over de hele wereld dagelijks worden besteed, niet alleen aan het

probleem der kankerbehandeling – die met alle grote eerbied voor het nut van operatie en bestraling nog zo onvolkomen is – maar vooral aan het grote raadsel van het wezen, van de ontstaanswijze der kwaadaardige gezwellen. Met dit laatste vraagstuk, men mag wel zeggen het kernprobleem, is men niet al te veel verder dan voor 40 jaren; de teerkanker der huid bij muizen is nog steeds, meen ik, het algemeen beminde experimentele paradepaard.

Maar in 1915 verschenen in het Tijdschrift reeds twee stukken, die zich met het wezen van het carcinoom bezighielden: F. A. STEENSMA, specialist voor ingewands- en stofwisselingsziekten (I, 728) en Th. J. STOMPS (II, 587; II, 623). De laatste was destijds hoogleraar voor plantkunde aan de Universiteit van Amsterdam; zijn voordracht werd gehouden in een vergadering van het Genootschap ter Bevordering van Natuur-, Genees- en Heelkunde te Amsterdam op 17 december 1914; zijn artikel schreef hij ter bestrijding van STEENSMA's theorie „Over het ontstaan van kanker”. Hij zelf kwam aan met BOVERI's theorie, die zich met onregelmatigheden in het chromosomencomplex bezighoudt, waardoor een onbepert delingsvermogen der cel wordt veroorzaakt. STEENSMA noemde zijn theorie een „werkhypothese van het wetenschappelijk kankeronderzoek”. Een chronisch trauma, welks aard vrijwel onverschillig is, kan op den duur het ontstaan van kanker ten gevolge hebben. Het voorbeeld van lipkanker bij pijprokers was toen allang gemeengoed. Ook bij hem kwam de hypothese neer op een (door prikkeling) verhoogde celverandering, maar hij daalde niet af tot de chromosomen in BOVERI's theorie. Al denkt men ook thans, voorzover mij bekend is, niet aan de chronische prikkel als belangrijkste grond voor het ontstaan van kanker, men zal goed waargenomen en vastgestelde feiten, die behoorlijk controleerbaar zijn, bij het opstellen ener theorie nooit mogen verwaarlozen. Waarom zou een strikt endogene oorzaak voor kankerontwikkeling niet kunnen berusten op een zelfde of gelijksoortige biologische eigenschap van zekere cellen als ook mogelijk zou worden verwekt door een exogene invloed?

Omdat peri-arthritis scapulohumeralis ook thans nog veel genoemd wordt en nog altijd een onaangenaam kruis voor patiënt en arts is, maak ik melding van het artikel daarover van R. A. TANGE (1912, I, 1429), voorafgegaan door een verenigingsvoordracht van

H. A. M. M. LAMMERS (1912, I, 874) die de benaming peri-arthritis calcarea van de schouder gebruikt. Als men bedenkt, dat deze uiterst lastige en vaak zeer pijnlijke aandoening reeds in 1886 door GAUTHIER in een thèse de Paris was beschreven, en vóór 1900 door verschillende schrijvers in Duitsland, dan staat men een weinig verwonderd, dat het beeld van dit – niet altijd even heldere – ziektebeeld zo lang nodig heeft gehad voor de Nederlandse ogen te verschijnen. In de ongevalsgeneeskunde merkt men er ook nu nog meer van, dan patiënt en arts lief is.

Een andere ziekte, die allang bekend is, niet alleen als modeziekte in de schone letteren, doch ook als een hoogst ernstige aandoening voorkomt: de colitis, werd door G. WESTERMAN, de Haarlemse chirurg ter sprake gebracht in een vergadering der Heelkundige Vereniging (1912, I, 568), en wel in haar zware vorm. Hij gaf zijn ervaringen weer over behandeling met doorspoeling via appendicostomie. Het blijkt, ook uit de discussie, waaraan belangrijke chirurgen deelnamen, dat de denkbeelden over verschillende wijze van ingrijpen niet heel veel anders waren dan thans. Men sprak niet over de psychosomatiek; die is aan onze tijd voorbehouden...

De kennis omtrent de pest en haar bestrijding vond verder voortgang. N. H. SWELLENGREBEL beschreef de biologie van de ratvlo (1912, I, 2006); dezelfde en VAN LOGHEM beschreven ieder een geval van rattepest aan boord van een Nederlands schip resp. te Amsterdam en te Rotterdam (1913, II, 1535 en 1914, I, 319). Drie jaren pest op Java en de bestrijding daarvan vonden in VAN LOGHEM degeen, die ten voorbeeld aan allen, die in de tropen de medische zorg en leiding droegen, de lijnen aangaf, waarlangs het doel bereikt kon worden.

Hoeveel van het werk, op Java en te Medan, toen en naderhand verricht, is in de troebele jaren na de tweede wereldoorlog voor Indië verloren gegaan? Is het voor Nederland slechts een schrale troost, dat het hoogtepunt, ooit door een koloniale mogendheid op het gebied der inlandse gezondheidszorg bereikt, door Nederlanders, van wie hier slechts twee genoemd zijn, aan de wereld is getoond?

Minder grootscheeps maar wetenschappelijk van belang waren in het tijdperk van 1912 tot 1916 de in het Tijdschrift vermelde prestaties van neurologische aard. Deze berustten alle op eigen, experi-

menteel of klinisch anatomisch onderzoek. C. WINKLER, de vader der Nederlandse neurologie, die nooit een ander naschreef, alles zelf na-onderzocht of zelf exploreerde, berichtte over de ziekten, veroorzaakt door aandoeningen der hypophysis cerebri (1912, II, 825), na op het einde van 1911 het nog altijd zwevende vraagstuk „Trauma en gezwelvorming in het centrale zenuwstelsel” te hebben behandeld (1911, II, 416).

De directeur van het in 1909 opgerichte Centraal Instituut voor Hersenonderzoek, C. U. ARIËNS KAPPERS, stond een enkele zijner baanbrekende studies uit de vergelijkende hersenanatomie af (1912, I, 2003); BROUWER gaf nieuwe bijdragen tot de dermatomerie (II, 657, 722, 742), een klinisch en anatomisch onderzoek van gedeeltelijke anencefalie (II, 2708), dat heel wat meer beduidde dan een interessante casuïstiek; en de beroemd geworden resultaten van zijn, als dier-experiment (met W. P. C. ZEEMAN, die de operaties aan het netvlies verrichtte) begonnen onderzoekingen over het „Optisch stelsel in de hersenen van de mens” (1916, II, 891).

Op de achterste centrale winding van de menselijke hemisfeer ontdekte VAN VALKENBURG de streng gelokaliseerde „sensible punten” voor, wat hij noemde, de achterstrengsensibiliteit (het zogenaamde diepe gevoel) (1914, I, 2142). Hiermede in samenhang berichtte hij over de algemene vertegenwoordiging en organisatie der sensibiliteit in de grote hersenen (1916, I, 958, 2181). Een embryologisch onderzoek aan mensenhersenen had tot resultaat, dat niet alle cerebellaire bestanddelen zich tegelijk ontplooiden, hetgeen hij een aanwijzing achtte op een verschillend aandeel in de kleine-hersenverrichting (1913, I, 6); experimenten (balkdoorsnijdingen bij dieren) en pathologisch-anatomisch onderzoek van menselijke grote hersenen³lagen ten grondslag aan zijn opstel over „Het samenwerken der grote hersenhelften” (1913, II, 1702). Te Utrecht bloeide de studie van tonus, en evenwichtsorganen in verband met de houding van hoofd, nek, romp en extremiteiten. Onder leiding van R. MAGNUS, de vroeg gestorven hoogleraar der farmacologie, bereikte deze school internationale vermaardheid. A. P. H. A. DE KLEIJN, G. VERSTEEGH, later ook G. G. J. RADEMAKER en anderen deden op dit gebied klassiek geworden werk. In het Tijdschrift vindt men van deze belangrijke onderzoekingen uiteraard geen uitgebreide neerslag. F. H. QUIX, de

Utrechtse otooloog, behoorde niet tot de groep, maar deed op het vestibulaire gebied grondige onderzoekingen; in het Tijdschrift (1913, II, 60) verscheen zijn „Topographie der otolithenorganen”.

Van DE KLEIJN vindt men in 1914 (I, 1584) een fraaie uiteenzetting der labyrintreflexen; in 1915 (I, 1835) een artikel over tonische binnenoorreflexen op de oogspieren (I, 915, 1835).

W. STORM VAN LEEUWEN berichtte over de invloed van de stand van het hoofd op de tonus van de spieren der ledematen (1916, I, 12). In latere jaren zijn er nog wel in het Tijdschrift tekenen te vinden van de bedrijvigheid der Utrechtse school, ook na het vroege heengaan van MAGNUS, door de meesten, mijns inziens terecht, als een ster der eerste grootte beschouwd, door een der belangrijke fysiologen als een komeet aangeduid, niet zonder een weinig ijverzuchtige malice. Het is moeilijk, in de geschiedenis der geneeskunde een wereldomvattende invloed aan te wijzen, die van Nederland uitging, gelijkwaardig aan die van deze groep onderzoekers, van welke MAGNUS de onbestreden aanvoerder was. Als ik er een moest aanwijzen, zou het de falanx van Nederlanders zijn, die het niveau der tropische geneeskunde met zulk een vaart hebben omhooggestoten.

Maar buiten een eigenlijk groepsverband hebben ook individueel werkende onderzoekers de wereld aan zich verplicht.

De naam A. A. HIJMANS VAN DEN BERGH beduidt voor iedere arts de reactie op bilirubine. Noch over de toepassing noch over de waarde ervan voor de dagelijkse praktijk is het nodig uit te weiden. Tegenover zijn assistenten aan zijn kliniek (destijds te Groningen, die hij later voor Utrecht verliet), J. J. DE LA FONTAINE SCHLUITER, en vooral I. SNAPPER, de toekomstige hoogleraar te Amsterdam, zijn de betrokken artikelen over het onderwerp gepubliceerd in het Tijdschrift (1915, I, 811, 900, 1105; II, 491). Hun gezamenlijke titel luidt: „Studiën over anhepatische galkleurstofvorming”.

In het eind der vorige eeuw ontstond, zoals algemeen bekend is, de zogenaamde dieptepsychologie, welker toepassing in de geneeskunde psychoanalyse heet. De grote instigator, S. FREUD vond ook buiten Wenen voor zijn leer – naderhand in allerlei opzichten gewijzigd, en aanvankelijk door bijna alle belangrijke psychiaters fel bestreden – spoedig adepten. Misschien was het eerste centrum, naast Wenen, dat met geestdrift de nieuwe leer aanvaardde, Zürich.

Het was voor mij een voorrecht – buiten andere, grotere voorrechten – dat ik getuige kon zijn van de deelneming van scherpzinnige jongeren aan de studie der merkwaardige, schijnbaar geheimzinnige produkten van het onbewuste, psychische leven. De belangrijkste onder hen was de beroemd geworden C. G. JUNG. Aan hem dankt het Tijdschrift een bijzonder heldere uiteenzetting der psychanalyse (1914, II, 1512). Het is de vertaling door zijn leerling en vriend, onze J. H. VAN DER HOOP, van een rede, in 1913 te Londen gehouden. Ik kan ieder die nog weinig van de psychanalyse op de hoogte is, raden deze rede te lezen. Een rede van een man, die in grote trekken van FREUD afwijkend, een ander systeem – theoretisch en praktisch – heeft opgebouwd, waarin aan het door velen verguisde seksuele element een geheel andere, en minder grondleggende betekenis wordt toegekend. Ik vermeld JUNGS stuk, ter illustratie van de wijze van opkomst in ons land van de psychanalyse, die toen reeds door verschillende artsen werd beoefend zonder dat zij belangrijke nieuwe bijdragen brachten. (Naderhand was dat wel het geval: VAN DER HOOP, WESTERMAN HOLSTIJN en anderen). Wat destijds in het Tijdschrift over het belangrijke onderwerp verscheen, waren vrijwel uitsluitend casuïstieken, die – zoals doorgaans daarmee het geval is, zelden ten onrechte – thans niet meer actueel zijn. Reeds in 1907 schreef D. STIGTER over de medische waarde van dromen (II, 1159) op freudistische grondslag; in 1915 kondigde A. v. D. CHIJS drie psychanalytische geschriften aan, een zijdelings bewijs voor de heersende belangstelling. Drie opstellen van J. R. KATZ in 1916 (I, 325, 1470, 1843) bewezen deze belangstelling meer rechtstreeks. Nieuws brachten zij niet.

Tot nu toe heb ik van de geschiedenis der geneeskunde geen melding gemaakt. Het valt moeilijk de in engere zin wetenschappelijke betekenis der in deze rubriek – die toen nog geen echte „Rubriek” was – als zodanig te schatten. Meestal zijn het, op zichzelf soms bijzonder aardige, anekdotes, medegedeeld door mensen met historische zin; zo is het ook naderhand, in minder in het oogvallende mate misschien, gebleven; en niet ten onrechte. De meeste mensen vinden een goede verstrooiing in de lectuur van vreemde praktijken, zonderlinge gewoonten, getuigenissen van wanbegrip en bijgeloof, een enkele maal van onvermoede helderheid van inzicht, van aandoenlijke zorg

voor de medemens, soms van verrassende stambomen van historische personen. Maar echte historie, op geneeskundig terrein, verdient (voorzover historie zelf de naam verdient) als wetenschap te worden beschouwd, onder voorwaarde, dat de betrokken mededeling op zichzelf niet al te onbeduidend is.

Onder deze rubriek vallen in het besproken tijdperk vier artikelen: E. C. VAN LEERSUM, Over de waarneming van oude en volksgeneesmiddelen (1914, I, 1952); E. C. VAN LEERSUM, Andreas Vesalius (1915, I, 4); J. G. DE LINT, Oudste bronnen van anatomische kennis (1915, II, 2423) en B. W. Th. NUYENS, Kerk en wetenschap in Vesalius' dagen (1915, I, 364).

VAN LEERSUM was oorspronkelijk internist, specialist voor ziekten van spijsverteringsorganen, later hoogleraar te Leiden voor farmacologie, tenslotte directeur van een op zijn instigatie gesticht Instituut voor Volksvoeding.

Het eerstgenoemde artikel schreef VAN LEERSUM toen hij te Leiden hoogleraar was. Wie de geschiedenis der geneeskunde niet meer dan ongewenste-plaats-innemend vindt, doet goed, dat artikel eens rustig te lezen; het is leerzaam en onderhoudend tevens. De beide stukken over VESALIUS werden geschreven naar aanleiding van 's mans 400e geboortedag, dat wil zeggen: het stuk van NUYENS slechts zijdelings; immers het was een scherpe aanval – rooms gedacht en gesteld – tegen een voordracht van Prof. KNAPPERT, die de remmende invloed der Kerk op de ontwikkeling der wetenschap had veroordeeld. VAN LEERSUMS hoofdartikel licht ieder, die het wenst, onpartijdig in over de grote hervormer der anatomie.

De LINTS bijdrage is een feuilleton, zeer onderhoudende lectuur voor iemand, die in een vrij half uur aangename verstrooiing en nuttig onderricht zoekt.

In 1916 kwam een onderwerp aan de orde, dat in later jaren opnieuw de aandacht trok, maar om een reden, waarvan men destijds niet wist. Het ging over de keus tussen wittebrood en kropbrood. De officier van gezondheid, G. PRINS, schreef in het Tijdschrift een opstel over „den invloed op de maagafscheiding door het bruinbrood” (1916, I, 1612); hij kwam tot de slotsom dat dit brood in het algemeen uitnemend geschikt was als volksvoedsel, behalve bij sterke hyperaciditeit. VAN LEERSUM nam het op voor het wittebrood, zonder

het bruine brood te veroordelen, en hij komt – in het Latijn – tot het besluit, dat verandering van spijs niet alleen aangenaam is, maar tevens noodzakelijk. Met rijst en bruine bonen deelde het ongebuilde brood in de warme belangstelling van het gehele volk; zelfs van de openbare preekstoel werd er op gewezen. Men begrijpt, dat de oorlogstoestand tot deze aanprijzingen aanleiding was. Men wist niet precies, waarover men sprak: vitamines waren nog niet zo populair als kort daarna.

1917–1921

Het is een aardige speling van het noodlot, dat in 1917, het eerste jaar van het nieuwe lustrum, VAN LEERSUMS voorkeur voor het wittebrood, in het bijzonder wegens het minder geschikte van bruinbrood voor de maag (I, 1942), werd bestreden door C. EIJKMAN, hoogleraar te Utrecht, op grond van de hogere voedingswaarde van het ongebuilde meel (afgezien van zetmeel); over vitamines zeide hij, een der grondleggers dezer kennis daaromtrent, slechts terloops iets ten voordele van zijn zienswijze. Het geschil speelde zich af op het terrein der oude fysiologische chemie (I, 1352, later 2066). Nog verschillende anderen mengden zich erin; met het einde van de oorlog week, voorlopig, de ijver der propaganda. Tot op deze dag leeft een grote groep, waartoe heel wat verstandige artsen behoren, die het op kropbrood houdt.

De werking van radium en radiumachtige stoffen bracht menigeen tot publikatie zijner ervaringen, zoals reeds voor de vorige periode is vermeld. Vooral op de therapeutische kant der bestraling was de opmerkzaamheid gericht. Een kleine uitwas van het verlangen door radiumemanatie de wereld van nut te zijn, is opgekomen in de modder van Rockanje. De beweging – onder artsen en leken – voor het heilzame gebruik van deze stof, is allengs in het zand der vergetelheid verlopen. Destijds bemoeiden veel mensen zich ermee. Reeds in 1913 had de fysicus BÜCHNER in de modder van Rockanje een sterke radiumwerkzaamheid ontdekt (*Chemisch Weekblad* 1913, bl. 748). Daarna is de zaak commercieel aangepakt. Echter werd in 1917 door eersterangs deskundigen met nieuwe apparatuur gevonden, dat de modder-activiteit in dezelfde orde viel als die van tuinaarde; zij „bezit geen radioactiviteit van betekenis” was de slotsom.

In de jaargang 1918 (I, 141) rekende G. VAN RIJNBEEK, natuurlijk teleurgesteld, doch een weinig daarop voorbereid door de – reclameachtige – lofprijzingen, met de zaak, die zoveel gemoederen (van allerlei soort) had beziggehouden, finaal af. Maar desondanks schreef de reumatoloog J. VAN BREEMEN op bl. 251 een ingezonden stukje, waarin hij wel de negatieve uitkomsten van het wetenschappelijk onderzoek aanvaardde, maar voor sommige aandoeningen een behandeling te Rockanje nog wel nuttig achtte. Ik weet van het verdere lotgeval dezer badplaats niets positiefs, al kwamen er over „Bad-Walesteyn” nog wel eens berichten van successen. Maar met radium had dit niet meer te maken.

Het spreekt vanzelf dat de geweldige influenza-epidemie, die na de eerste wereldoorlog alle landen teisterde, en in ons land een grote hoeveelheid slachtoffers maakte, een overmatig aantal artikelen deed ontstaan. Verreweg de meeste bijdragen daarover waren afkomstig van huisartsen, die hun ervaringen, hun moeilijkheden bij diagnose en therapie mededeelden. Het is achteraf onmogelijk te bepalen, hoeveel der patiënten aan deze ziekte (meestal Spaanse griep genaamd) inderdaad influenza-patiënten waren. De middelen van onderzoek destijds waren niet van dien aard, dat de aard der aandoening met een zo grote waarschijnlijkheid kon worden bepaald als thans het geval is. Opmerkelijk is, dat alleen in 1918 en 1919 niet minder dan 51 artikelen erover werden gepubliceerd. Het heeft weinig zin, over deze, casuïstisch soms niet onbelangrijke mededelingen verslag te doen. Een paar bijzonderheden mogen niet ontbreken. H. PINKHOF drong in 1918 (II, 425) er op aan, dat er een rondvraag onder de artsen zou gehouden worden omtrent allerlei waargenomen bijzonderheden, waaronder de vraag naar uitkomsten van een bacteriologisch onderzoek en die naar onvatbaarheid van personen, die gedurende de pandemie in 1890 de ziekte hadden doorgemaakt. Of deze enquête gehouden is? – Dan: een artikel van twee officieren van gezondheid te Assen; zij berichtten over 750 gevallen van Spaanse griep onder het garnizoen aldaar. De ziekte was opgeleaid „in aansluiting aan, en klaarblijkelijk ten gevolge van de komst van een aantal militairen die in Millingen in quarantaine hadden gelegen”. Een zeer korte incubatie van enkele uren kon worden vastgesteld. Er waren drie patiënten met meningitis onder (II, 442). Van

hersensteroornissen maakte ook J. LANKHOUT melding (II, 1187) en wel van encephalitis, die hij nader kenmerkt als „meer dan slaapziekte of zucht tot slapen; immers duidelijk waren er kentekenen van sterk aangedaan zijn der hersenen”. Reeds elders was, o.a. door H. OPPENHEIM encephalitis bij griep beschreven. Over een geval van chorea bij griep berichtte L. MOLL (II, 1315). Deze cerebrale groep aandoeningen brengen onze aandacht over op de beruchte encephalitis lethargica, waarover NETTER te Parijs op 5 mei van dit jaar een mededeling had gedaan in de Académie de médecine, onder deze naam; tevoren had zich van deze ziekte een epidemie voorgedaan (in 1917) in Oostenrijk; C. VON ECONOMO had haar de naam gegeven, eveneens in 1917 (zie *Neurologisches Zentralblatt* 1917, bl. 866). Het eerste geval hier te lande met deze diagnose werd medegedeeld door D. J. BECK, de bekende zenuwarts te Enschede (1919, I, 1494); er volgden nog drie, waarvan één niet geheel diagnostisch zeker, in hetzelfde jaar. De latere berichten over deze ziekte brachten geen eigenlijk nieuws. Een onverwacht gezichtspunt op de encephalitis (later epidemica genoemd) werd ingenomen, toen men de ziekte van Parkinson ermede in causaal verband leerde brengen. De vraag of men deze betrekking in alle gevallen moet aannemen, is nog niet beslist. Ook in dit Tijdschrift zal men van dit geschilpunt in het vervolg de sporen vinden.

Op het eind van 1917 publiceerde H. W. STENVERS het eerste resultaat zijner roentgenologische onderzoekingen aan het rotsbeen (II, 430); zij werden in 1918 gecompleteerd (I, 1736). Hij deed een zeer belangrijke vondst, die spoedig internationale erkenning verwierf; men vindt de eerste mededeling als referaat van een voordracht door hem 20 mei 1917 gehouden voor de Nederlandse Vereniging voor Electrologie en Roentgenologie; de techniek der fotografie wordt daarin uitvoerig besproken en toegelicht. Het tweede deel zijner ontdekking, die in hoge mate het roentgenonderzoek van het os petrosum diende en dient, is eveneens in een voordracht op een vergadering van hetzelfde genootschap (26 mei 1918) bevat. Dat allerlei diagnoses van neurologische en otologische aard door de nieuwe wijze van onderzoek ten eerste worden gebaat, is duidelijk voor ieder, die daarvan kennis neemt. De „methode Stenvers” is overal in gebruik.

W. EINTHOVENS snaargalvanometer leidde, in K. F. WENCKEBACHS hand vooral, tot een grotere belangstelling voor de fysiologie en pathologie van het hart; het is overbodig de casuïstiek hierover uitvoerig te vermelden. Echter, de „ouderwetse” pathologische anatomie had daardoor van haar grote belang niets verloren. Men vindt daarvan het bewijs in een artikel van W. KOUWENAAR (1917, I, 1635), dat, voor het eerst in Nederland, een uitvoerige en zeer kritische mededeling bevat over twee harten van lijders aan polyarthritis rheumatica waarin behalve een eigenaardige vorm van klep-aneurysma de uiterst zeldzame knobbeltjes – waarin myogene elementen – werden aangetroffen, die typisch zijn voor myocarditis rheumatica.

Legio is het getal der casuïstische bijdragen over griep en encephalitis infectiosa; groot ook het aantal mededelingen, van kleinere of grotere importantie, over labyrinthaire functies. Dat de „halsreflexen”, gevonden door invloeden van kopbewegingen onwerkzaam te maken, en aldus de labyrinten daarvan te scheiden, en, omgekeerd na verwijdering der labyrinten de kopbewegingen te isoleren, hun intrede deden te Utrecht, is ieder bekend; de resultaten dier onderzoekingen kwamen ook het Tijdschrift ten goede. De voorman der beweging, R. MAGNUS, stond in 1919 een artikel over labyrintreflex af (II, 1596).

In deze dagen hing de studie der vitamines in de lucht, overal: WALSHE, die in Alexandrië gevallen van beri-beri, afkomstig uit Mesopotamië, onderzocht, beschouwde deze ziekte als een avitaminose, maar nam nog een andere noodzakelijke factor aan voor het ontstaan der ziekte, samenhangend met het gebruik van bepaalde voedingsmiddelen. HOLST en FROHLICH hadden reeds bevestigd, dat voeding met gepelde rijst bij kippen polyneuritis veroorzaakte. Sommigen namen het bestaan van slechts één vitamine aan (WALSHE), anderen meenden dat er twee zouden zijn, een in water, en een in vet oplosbaar. Het eerste vonden zij identiek met EIJKMANS anti-beri-beri vitamine, het andere zou xeroftalmie veroorzaken. Reeds toen werden zij als *B* en *A* onderscheiden. (Voor pellegra werd ook reeds een vitamine-tekort vermoed). Een lezenswaard referaat hierover vindt men in de jaargang 1919, I, 599 en 600. Over EIJKMANS werk wordt hierin slechts terloops als zijnde algemeen bekend, gesproken. Elders in dit boek heb ik daarvan gewaagd. Men verwondert zich een weinig

over de geringe weerklank, die de ontzaglijk belangrijke ontdekking van een tot die tijd nog niet nauwkeurig bekend, volstrekt noodzakelijk bestanddeel der menselijke voeding (hoeveel vitamines er ook mochten bestaan), in de kolommen van het Tijdschrift verwekte. Wel had de inspecteur der Volksgezondheid, D. J. HULSHOFF POL in 1918 (II, 573) in het geschil oorlogsbruin- en witbrood – waarover boven reeds gesproken is – tegen VAN LEERSUM (en MUNK) geopperd. Hij deed zijn mededeling uit EIJKMANS laboratorium te Utrecht. Hij spreekt daarin van levensstoffen of vitamines en herinnert eraan, dat GRIJNS reeds in 1901 op de welbekende wijze bij kippen polyneuritis kon doen ontstaan. En hij stelt – meer dan EIJKMAN het in zijn stuk (zie vóór) het had gedaan – de aanwezigheid van één (?) vitamine in kropbrood, hetgeen men in wittebrood bijna geheel mist, op de voorgrond. Bruinbroodkippen bleven leven, witbroodkippen gingen dood of werden ziek.

In 1920 (I, 1873) heeft VAN LEERSUM een ingezonden stuk geschreven waarin hij enigszins aarzelend het belang der vitamines (hier is in het bijzonder weer het brood in het geding) niet ontkent; maar hun volstreekte noodzakelijkheid aanvaardde hij niet met zoveel woorden, en hij maakte onderscheid tussen de wijze waarop zij bijvoorbeeld in Citroensap worden aangeboden, en waarop zij bevat zijn in voedingsmiddelen, zoals vlees of graan, waaruit wij de nodige grondstof voor onze organen putten. De betekenis dezer onderscheiding ontgaat mij, of zij moet berusten op de mogelijkheid een opvatting te wijzigen tengevolge van de drang van argumenten, die een ander te berde heeft gebracht.

In 1905 vond O. VERAGUTH, destijds privatdocent voor neurologie aan de Universiteit te Zürich, het zogenaamde psychogalvanische reflexfenomeen uit. Ik was met hem bevriend, en functioneerde meermalen als proefobject. Mij werden „prikkelwoorden” toegeroepen met de bedoeling na te gaan of het daardoor gewekte affectverandering zou brengen in de elektrische weerstand van het apparaat, waarin ik was ingeschakeld. Bij voorkeur werden woorden gebruikt uit het werk waarmee ik bezig was. Het resultaat was in het algemeen, zoals verwacht was: de wijzer wees verminderde weerstand aan. Er werden verschillende onderstellingen omtrent de oorzaak opgeworpen; het einde is geweest: vochtig worden der huid. In ons land drong

deze methode, allengs door VERAGUTH verbeterd en verfijnd, ongeveer in 1920 door; althans in dat jaar vindt men daarvan de tekenen in het Tijdschrift. Het waren een artikel van H. LITWER, Psychogalvanische demonstraties (I, 193), en van J. C. L. GODEFROY, destijds zenuwarts te Amsterdam, getiteld „Getransformeerd psychogalvanisch verschijnsel” (I, 195), kort daarna gevolgd door A. A. GRÜNBAUM, Het psychogalvanisch reflexverschijnsel en zijn psychodiagnostische waarde (I, 1044). De twee eerste waren verslagen van voordrachten, gehouden in een bijeenkomst der Amsterdamsche Neurologen Vereeniging op 6 november 1919. LITWERS bijdrage vond, merkwaardigerwijze, haar aanleiding in een vertoning door de destijds vermaarde telepaat en gedachtenlezer DE RUBINI, bijgewoond door LITWER. Hij was door de „experimenten” geenszins overtuigd geworden van de mogelijkheid, dat gedachten buiten de zintuigen om overgebracht zouden kunnen worden. Het was hem duidelijk, dat de geleider allerlei min of meer bewuste bewegingen maakte, terwijl hij zijn aandacht concentreerde op zijn opdracht. De psycho-galvanische reactie leek hem zeer geschikt om hierin klaarheid te brengen. Inderdaad kon de galvanometer bij verreweg de meeste personen de gedachte raden (bijvoorbeeld een cijfer tussen één en tien, terwijl alle cijfers tussen een en tien achtereenvolgens door de proefnemer werden uitgesproken). De proeven gelukten ook, als de proefpersoon trachtte zoveel mogelijk *niet* te laten merken, welk getal in gedachte was genomen, dus bij simulatie. GODEFROY'S mededeling bevat een meer theoretische uiteenzetting der resultaten, door hem verkregen met een verbeterde apparatuur. Hij meende, dat de grootte der galvanometeruitslag een vrij betrouwbare schatting mogelijk maakt van de intensiteit der eenvoudige gevoelens, aan gewaarwordingen verbonden, en van meer samengestelde affecten. Over de hoedanigheid van het gevoelen of affect zegt de uitslag op zichzelf niets, zo was GODEFROY'S mening. Het is bekend, dat men in foro heeft beproefd, door middel van dit experiment bruikbare inlichtingen te verkrijgen, die van belang zouden zijn voor het criminele onderzoek. Tot volmaakt betrouwbare resultaten heeft in dit opzicht VERAGUTH'S aardige vondst niet geleid. Wellicht heeft de proefopstelling elders, in de experimentele psychologie, nog toepassing gevonden. Mij is daarvan niets bekend; en de

telepathie bloeit sindsdien niet geringer dan tevoren, ook zonder RUBINI.

C. J. A. VAN ITERSON heeft nog getracht de methode dienstbaar te maken aan de oorheelkunde (op het spoor komen van simulatie) in 1920 (I, 843) in een voordracht voor de Nederlandsche Keel- neus-, en oorheelkundige Vereeniging op 29 en 30 november 1919. Het verslag daarvan is gepubliceerd in de *Acta oto-laryngologica*. Uit de discussie schijnt mij te blijken, dat de resultaten twijfelachtig zijn geweest.

Behalve in Nederlandsch Oostindië, waarvan reeds gerept werd, werkte VAN LOGHEM, tot hoogleraar te Amsterdam benoemd als opvolger van SALTET, ook in het vaderland in de bacteriologie. In 1916 (28 januari) had hij in de Nederlandsche Vereeniging voor tropische Geneeskunde een voordracht gehouden over „Het grensgebied van commensalisme en parasitisme”. Deze voordracht vindt men in jaargang 1917 (I, 994) in haar geheel afgedrukt. Ook op een niet deskundige maakt dit artikel een diepe indruk. De commensaal, de gast die voordeel geniet van de gastheer, die er niet door wordt benadeeld, blijkt onder bepaalde voorwaarden geleidelijk te kunnen „veranderen” in een parasiet, die schaadt. Deze overgang wordt gevonden binnen groepen van soorten binnen één soort; het ontstaan en de verbreiding van besmettelijke ziekten kan er door worden bevorderd. Van dit verschijnsel worden verscheiden voorbeelden beschreven. De omstandigheden, waaronder het kans heeft zich voor te doen, zijn verschillend: vermindering van de weerstand van de gastheer; het vermogen van sommige commensale bacteriën sterk toe te nemen in virulentie; hun ongewoon groot aantal.

Ik onthoud mij ervan, het hele uiterst suggestieve opstel te refereren, en kan de lezer van deze geschiedenis slechts raden het te lezen. Het is, naar mijn onvoldoend-deskundig oordeel, een produkt van laboratoriumonderzoek en algemeen ziektekundig inzicht van historische betekenis. Bovendien is het van belang voor elke epidemiologie, hoe de grondslagen daarvan zich ook mettertijd hebben verplaatst.

Een vraagstuk, reeds door SALTET en anderen onder ogen gezien, en dat, geloof ik, nog steeds niet tot ieders bevrediging is opgelost, is dat der „opleiding van hygiënisten”, dat zo nauw samenhangt met

de veel genoemde Sociale Geneeskunde. Aan deze opleiding wijdde VAN LOGHEM een artikel in de jaargang 1920 (II, 1832) in de rubriek Arts en Samenleving. Er staat een motto boven gedrukt, een uitspraak van SALTET: „Eenige, wellicht al grootendeels vervluchtigde, en vermoedelijk ook verouderde, kennis van de gezondheidsleer is niet voldoende voor het bekleeden van een ambt als inspecteur der Volksgezondheid of hoe dat heeten moge”. Een wetsontwerp tot instelling van gezondheidsdiensten was in de troonrede aangekondigd. Op welke wijze, vraagt VAN LOGHEM, zal de noodzakelijke vakopleiding van hygiënische ambtenaren moeten worden ingericht? Hij oppert het denkbeeld, de directeur van het Centrale laboratorium voor de Volksgezondheid tot leider van de leergang te maken. De hulpkrachten zouden te vinden zijn in beoefenaren der aangewezen vakken, ten dele buiten het laboratorium werkzaam. Blijkbaar zonder kennis te hebben kunnen nemen van VAN LOGHEM'S ontwerp, schreef H. H. VAN EIJK, arts te Huizen, die zich tenzeerste met de „Sociale Geneeskunde” bezig hield, op bladzijde 2053 een kort opstel over „Sociale geneeskunde als onderwijsvak”. Hij komt tot het besluit, dat de studie der medicijnen in een zeker stadium zal moeten worden gesplitst. De aanstaande „Sociaal-hygiënist” zouden zich na het gewone doctorale examen niet voor de artsexamens moeten bekwamen, doch de kant der „Sociale geneeskunde” opgaan. Hier tegen verzette zich J. M. BAART DE LA FAILLE, hoogleraar te Utrecht, met kracht, blijkbaar gegriefd door de vraag, die VAN EIJK had gesteld, omtrent de aard van de leerstoel voor sociale geneeskunde te Utrecht. Anderen gingen nog verder: H. V. D. TAK, arts te Boskoop, achtte het onverantwoord een arts, die niet een aantal jaren in de praktijk was geweest, te benoemen tot enig sociaal-geneeskundig ambt; H. ZWAARDEMAKER vond, dat de Universiteit in staat was, zonder splitsing, alles te geven (bl. 2602). Tot het niveau van VAN LOGHEM'S voorstel stijgt geen der daarop gevolgde artikelen.

Wij zijn nu meer dan 35 jaren verder. Een goede en sluitende organisatie van Zorg voor de Volksgezondheid is, wat er ook verbeterd moge zijn, nog niet in aller ogen bereikt. Men heeft de indruk, dat sommige moeilijkheden niet volledig worden ingezien, dat diletantisme aan bepaalde „oplossingen” niet vreemd is, en dat een decentralisatie, met verantwoorde eigen verantwoordelijkheid der lei-

dende persoonlijkheden, die goed gehonoreerd en van de nodige hulpkrachten en -middelen voorzien zouden moeten worden, nog niet is bereikt. Maar blijkbaar moet deze molen langzaam en lang malen. Men mag hopen, dat de politiek niet van invloed is: „sociaal” is niet noodwendig aan enige politieke opvatting gebonden.

1922-1926

In 1917 had D'HÉRELLE de bacteriofaag ontdekt. In 1921 hield L. K. WOLFF daarover een voordracht in de Amsterdamsche Geneeskundige Kring; zij is afgedrukt in het Tijdschrift in 1922 (I, 479). Andere onderzoekers hadden de door D'HÉRELLE gevonden feiten bevestigd; over de gehele wereld hielden laboratoriumwerkers zich met dit „filtreerbare” virus bezig, dat aanvankelijk in het bijzonder ten opzichte van dysenteriebacillen door D'HÉRELLE was onderzocht. WOLFF geeft een overzicht van hetgeen bereikt is, en wellicht in de toekomst bereikbaar zal zijn, en hij toont zich een geestdriftig optimist; hij „voelt zich genoopt” de bacteriofaag als een levend wezen te beschouwen. Spoedig daarna in dezelfde jaargang (II, 1818) deelde hij tezamen met J. W. JANZEN de resultaten mede van een onderzoek over de tyfusbacteriofaag, gedaan met van nature resistente stammen van tyfusbacteriën. Er bleek een sterke individualiteit van alle bacteriofaagstammen; deze individuele eigenschappen waren niet afhankelijk van de bacteriestam, die men voor de voeding van de bacteriofaag had uitgekozen. Het nauwkeurige onderzoek toonde aan, dat het vraagstuk zeer samengesteld is, ook wanneer het nietlijders aan tyfus geldt, doch, zoals hier, beperkt is tot de wisselwerking van tyfusbacteriekolonies en bacteriofaag.

In de jaargang 1924 (I, 2706) gaat WOLFF over tot de bespreking van de „Geneeskrachtige waarde van de typhusbacteriophag” bij lijders aan typhus abdominalis”, in samenwerking met D. HERDERSCHEË, die op de afdeling Infectieziekten van het Wilhelmina-Gasthuis werkte. Van 95 zonder bacteriofaag behandelde patiënten stierven er 20, van 105, ingespoten met de bacteriofaag stierven er 15, een verhouding derhalve van 3 tot 2. De koortsduur was bij beide groepen gelijk. „Voorlopig begaat de behandelende geneesheer geen kunstfout, indien hij zijn typhuspatiënten zonder bacteriophag

blijft behandelen"; aldus besluiten de onderzoekers hun opstel. Praktische toepassing bleek dus moeilijk en van twijfelachtig nut, zoals ook uit een onderzoek van S. M. KROVELD bleek, die de bacteriofaag tegen stafylokokken bestudeerde (1923, I, 1228). Eigen onderzoek werd, buiten het Amsterdamse laboratorium, in Nederland ternauwernood aan het onderwerp gewijd. E. GORTER, de Leidse hoogleraar voor pediatrie, sprak er zich zeer kritisch, om niet te zeggen sceptisch, in een voordracht over uit („Filtreerbaar virus", 1924, II, 3220). Thans heeft de elektronenmicroscop bacteriofagen zichtbaar gemaakt; ik meen dat men over de vraag levend of niet, het nog niet algemeen eens is.

Ik heb de bacteriofaag in deze bespreking de voorrang gegeven omdat de ontdekking daarvan van bijna schokkende van betekenis is geweest. Bovendien viel de studie ervan in een periode, hier te lande, waarin bijzonder veel aandacht werd besteed aan infectieziekten, hun oorzaken, verschijnselen en behandeling.

Een dubbele belangstelling ondervond de malaria; de ene richtte zich op haar uitroeiing, de andere profiteerde van haar, door het bloed van malarialijders onderhuids in te spuiten bij lijders aan dementia paralytica. Deze mensen moesten een serie koortsaanvallen doorstaan, die dan werden afgebroken hetzij door sulfas chinini, hetzij door een injectie met Neosalvarsan. De uitvinding, door WAGNER VON JAUREGG te Wenen gedaan, is wereldbekend geworden; ik behoef er niet over uit te weiden. Zij werd door alle neurologen en psychiaters, die de gelegenheid ertoe kregen, toegepast; enkele van de zeer vele bewijzen ervan vindt men in het thans besproken tijdperk der jaargangen van het Tijdschrift. Behalve het bloed dienden ook de met malaria besmette *Anopheles*-muggen, die door het laboratorium van het Tropische Instituut verschaft werden. De uitroeiing der ziekte, waartoe uiteraard ook de bestudering der wijze van infectie behoort, werd gediend door de algemeen bekende onderzoekingen van SWELLENGREBEL over de herfst- en winterbesmetting met malariaparasieten van *Anopheles maculipennis* rondom Amsterdam (1921, II, 1489; 1922, II, 840; 1923, II, 2359; 1924, II, 750). Op bl. 762 van jaargang 1924 vindt men de samenvatting en de belangrijkste gevolgtrekkingen voor de wetenschap en de volksgezondheid beide; op bl. 1576 vgl. van dezelfde onvermoeide onderzoeker een

stuk over de pogingen tot vernietiging der larven van *Anopheles maculipennis* (nl. paraffinering der broedplaatsen).

Men mocht verwachten, dat in deze periode het Tijdschrift blijk zou geven van een nieuwe strijd tegen de difterie: de actieve immunisatie. Uit het Emma-Kinderziekenhuis berichten C. DE LANGE en J. C. SCHIPPERS daarover in 1923 (I, 145). Tevoren was, reeds in 1919, TEN BOKKEL HUININK op dit onderwerp gepromoveerd, en had P. H. KRAMER een samenvattend overzicht eraan besteed (1922, I, 661: „De nieuwe wapens in de strijd tegen de diphtherie”). DE LANGE en SCHIPPERS lieten zich gunstig uit over de verkregen resultaten. Bij volwassenen paste P. H. KRAMER te Rotterdam de methode toe (1923, I, 1906). Hij was er zeer over tevreden, en de uitkomsten brachten hem ertoe, vóór de immunisatie voortaan de reactie van Schick niet uit te voeren, aangezien het negatief-zijn daarvan geenszins bewees, dat de betrokken personen immuun zouden zijn tegen difterie. Het is bekend, dat reeds sinds 1922 de immunisatie in ons land door het Staatstoezicht op de Volksgezondheid ter hand was genomen. Men vindt dit bevestigd in een mededeling van de hoofdinspecteur van de Volksgezondheid TERBURGH, op bl. 2846, onder de rubriek Arts en Samenleving, van 1923.

Meer hypothetisch was het onderzoek naar diagnose, serumbehandeling en enting tegen roodvonk aan de orde. Het vraagstuk werd door de directeur van het Rijksserologisch instituut, ALDERSHOFF (1924, II, 780), en door SPRONCK (1924, II, 209) besproken. ALDERSHOFF meende, dat intracutane inspuiting van het toxine van Dick onvatbaarheid tegen roodvonk kon verwekken; hij achtte dit middel echter blijkbaar te riskant voor algemeen gebruik en beval daarom voorlopig passieve immunisatie aan door middel van antitoxisch roodvonk-immuun-serum; voor de behandeling van roodvonklijders zou hetzelfde serum goede uitkomst geven. Men weet, dat een *Streptococcus haemolyticus* in deze beschouwingen grote betekenis had, immers in een bepaalde, nog niet bekend gemaakte voedingsbodem, een exotoxine zou vormen. In onze virofiële tijd zal de oplossing wel in een andere richting gezocht worden (of gevonden zijn?).

Even weinig als de roodvonkverwekker was die van encephalitis epidemica bekend. БОК, toen nog niet te Leiden tot de histologie geraakt, schreef daarover een samenvattend overzicht (1923, II,

2713), en herinnerde allereerst aan de gelukte onderneming van LANDSTEINER en POPPER, die poliomyelitis op apen hadden kunnen overbrengen, en tot de conclusie waren gekomen, dat de verwekker dier ziekte een ultra-virus moest zijn. Ditzelfde was nu ook voor encephalitis epidemica bewezen door MAC INTOSH en TUMBULL. Verder besprak BOK allerlei echte of schijnbare verwantschappen van verwekkers van verschillende ziekten en hij kwam tenslotte tot de opvatting van LEVADITI over dermatroop en neurotroop virus, die soms in elkaar kunnen overgaan. Ectodermosen-smetstoffen zouden een verschillende affiniteit hebben tot het ectoderm, dat het volwassen lichaam van de buitenwereld afgrenst, en tot het deel van het ectoderm, dat naar binnen is gestulpt.

De neurotropie is – meer algemeen dan in dit samenvattende, heldere overzicht is vermeld – sinds LEVADITI de naam uitvond, altijd aan de orde gebleven; nu wij bekend zijn geworden met allerlei virussoorten, waarvan men vroeger niets wist dan in theoretische, of hypothetische zin, zal over het tropisme in het algemeen zeker wel meer bekend worden; wellicht niet alleen met betrekking tot hun aangetoonde werkzaamheid, maar ook ten aanzien van de aard, de oorzaak dezer activiteit.

Men vindt ook over andere infectieziekten en hun oorzaken talrijke artikelen in de jaargangen van 1922–1926. Van belang is het „beschrijven” door een Nederlander, de zenuwarts F. S. VAN BOUWDIJK BASTIAANSE, van encephalitis postvaccinalis in 1925 (I, 86). Het is een ingezonden stuk, maar aanleiding van een bericht onder de rubriek Binnenland van 1924 (I, 2311), over enige gevallen van „roos” na koepokinenting. Hij komt in dit ingezonden stuk niet verder dan de verklaring, dat hij „heel wat meer voor de diagnose encephalitis voelt”. In 1925 (I, 1199) komt hij naar aanleiding van een door hem waargenomen geval daarop terug. Hij legt de nadruk op de noodzakelijke en geregelde controle van het koepokvaccin, dat zó zou moeten zijn „dat het bij enting op de arm voldoende reactie geeft, daarentegen bij rechtstreekse enting in konijnenhersenen geen encephalitis verwekt.”

De hoofdinspecteur van de Volksgezondheid gaf op dit artikel een naschrift, met dank aan Dr. VAN BOUWDIJK BASTIAANSE die voor het eerst de aandacht hierop had gevestigd, en met de verzekering,

dat het probleem verder zou worden onderzocht met diens medewerking. Er is daarna nog het een en ander over deze uiterst gewichtige aangelegenheid verschenen, en tot op deze dag zijn wij in hoofdzaak althans in zoverre gevorderd, dat de inenting van kinderen beneden het jaar vrijwel gevaarloos is gebleken. Maar het precieze van de verhouding: koepokstof-encephalitis, en de volstrekte vermijding dezer gevaarlijke complicatie zijn, na dertig jaren, niet definitief aangetoond.

Met betrekking tot de behandeling der tuberculose is het van belang melding te maken van een middel, dat sindsdien obsoleet is geworden, maar destijds een zekere opgang maakte; ik bedoel het Sanocrysin (1926, I, 1239); het werd door ALDERSHOFF te Utrecht op 14 februari 1925 besproken in een vergadering van Nederlandse tuberculose-artsen, die aan deze nieuwe therapie was gewijd; na hem door DE BLOEME en KUENEN (beiden op bl. 1240). Men was er niet geestdriftig over en – zoals gewoonlijk in dergelijke gevallen – men zou het verder in studie nemen. Het middel heeft het lot van andere, ernstig bedoelde en aanvaarde middelen, gedeeld. De methode van Ponndorf heeft het zelfs zo ver niet gebracht. Het artikel daarover van DEKKER, arts te Bergen, is getiteld: „Behandeling van tuberculose en andere ziekten volgens de methode van Ponndorf” (1924, I, 1651). De entstof bevatte tuberculosebacillen, allerlei kokkensoorten en „influenzabacillen”, en was in staat alle mogelijke ziekten tot genezing te brengen, van tuberculose via maagzweer en nephritis tot hysterie toe. Men begrijpt, dat de Nederlandse artsen, een heel enkele daargelaten, voldoende kritisch waren om het middel niet toe te passen. Aangezien het toegang heeft gevonden tot ons ernstige Tijdschrift, meende ik het als curiosum te moeten vermelden.

Het trekt mij aan, de korte bespreking van enkele uit de zeer vele op infectieziekten betrekking hebbende artikelen te besluiten met een stukje van VAN LOGHEM. Het handelt over de wenselijkheid van een onderzoek naar het vóórkomen van verkoudheid in Nederland (1925, I, 2993). Daarin verzoekt hij de collega's in alle delen des lands, op een invulbiljet met een aantal vragen hun bevindingen mede te delen over het tijdperk september 1925 tot juni 1926. De uitslag van dit onderzoek is pas in de volgende hier ingevoerde periode gepubliceerd (1928, I, 666 en 786) onder de titel „Epidemiologische bijdrage tot

de kennis van de ziekten der ademhalingsorganen". Ter wille van de overzichtelijkheid maak ik reeds hier van dit onderzoek melding. Het aantrekkelijke, waarvan ik sprak, ligt voor mij in de vraagstelling en de natuurlijke wijze waarop het antwoord wordt gezocht en gevonden. Alleen ter wille van de methode zou men het stuk in handen willen zien van velen – jongeren vooral – die zich vragen plegen voor te leggen. Reeds onder normale omstandigheden is het warmteregelend stelsel niet in staat de lichaamstemperatuur te bepalen; het staat, zegt VAN LOGHEM, een zekere poikilothermie toe. Sterke dalingen der buitentemperatuur kunnen zulke schommelingen in de lichaamstemperatuur veroorzaken, dat er stoornissen ontstaan. Kouvatziekten te bestrijden betekent niet, infecties te vermijden in de gewone zin, maar trachten passieve middelen (behoud en toevoer van warmte bij dreigende afkoeling) en actieve middelen (verhoging van medewerking door het lichaam) toe te passen. En een verband met de hier reeds vroeger gerefereerde commensale infectie is duidelijk. Overgankelijke besmettelijkheid der verkoudheden wordt door het verrichte onderzoek onwaarschijnlijk.

Op verschillende gebieden der geneeskunde werden nieuwigheden ontdekt, vragen werden gesteld en soms een antwoord erop gevonden, verbanden gelegd, die tevoren onbekend waren. Al deze levensverschijnselen der medische wetenschap veroorzaakten talrijke artikelen in de Tijdschriftjaargangen van dit tijdvak. Het morfologische bloedonderzoek was in zwang gekomen, vooral na NÄGELI'S publicaties. Te onzent was een propagandist voor deze laboratoriumbezigheid K. PELGER, een Amsterdams huisarts, die met grote geestdrift bloedcellen telde bij allerlei ziekten die in het Binnengasthuis werden waargenomen. Hij deelde zijn uitkomsten mee in een uitvoerige voordracht in de bijeenkomst van de Amsterdamsche Kring op 29 maart 1924; zij is afgedrukt in het Tijdschrift van dat jaar (II, 2555). Tegenwoordig is het maken van een differentieel bloedcellenbeeld zo algemeen en bij haast elke arts in gebruik, dat men uit het zorgvuldige artikel niet veel meer zal leren, al waren ook enkele conclusies wat te boud getrokken. Maar toen de rede gehouden was, en later, was lang niet ieder overtuigd; dat men met grote waarschijnlijkheid op grond van het bloedbeeld de diagnose

pneumonie zou kunnen maken, zoals PELGER staande hield, maakte sommigen wat twijfelend. Ik hoor nog, hoe LANZ sprak van de bloed-acrobaat. In ieder geval komt de huisarts K. PELGER grote waardering toe, dat hij de tijd vond en het doorzettingsvermogen bezat, het belangrijke werk te ondernemen, een niet-dilettantisch stuk over de „Diagnostische en prognostische beteekenis van het morphologische bloedonderzoek” te schrijven. Tal van Nederlandse medici hebben hun voordeel ermee gedaan. SCHÜFFNER en MEVROUW RUYLS deelden in de jaargang 1925 (II, 710) een aantal bijzonderheden mede, van technische aard vooral, en belangrijk om fouten te vermijden. Het stuk heet „Opmerkingen betreffende het bloedonderzoek”. P. J. L. DE BLOEME beschreef het bloedonderzoek bij longtuberculose (1926, I, 1235). Verspreide bijzonderheden van het bloed zijn naderhand voor bepaalde ziekten nog veelvuldig beschreven, ook afgezien van eigenlijke bloedziekten.

Dat de studie van de diabetes over de ganse wereld quasi opnieuw in behandeling werd genomen, vond zijn oorsprong voornamelijk in de vondst van de insuline. In de jaargang 1925 vindt men over dit middel 25 artikelen; A. A. HIJMANS VAN DEN BERGH behandelde het diabetesvraagstuk op een vergadering van het Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Congres te Groningen in april 1925. Een samenvatting van deze voordrachten, door de verslaggever P. MUNTENDAM meesterlijk en boeiend genoemd, vindt men op bl. I, 2061 van dat jaar; helaas ontbreekt aan dit zeer zakelijke resumé de hoedanigheid, die HIJMANS VAN DEN BERGHS voordracht stellig zal hebben gehad. Maar dat insuline niet een panacee-in-isolement is tegen suikerziekte, leest men eruit, wanneer men het thans nog zou moeten leren.

Op een geheel ander gebied was nog een nieuwe belangstelling ontwaakt: voor de oude sympathicus. Weliswaar had men vrij veel kennis van de anatomie van het autonome zenuwstelsel, en vooral sinds LANGLEY wist men het een en ander van zijn fysiologie, maar de pathologie, nog meer de chirurgie, geschikt om zijn fysio-pathologische uitwassen af te snijden, waren nog heel wat minder bekend dan thans. LERICHE had de periarteriële sympathectomie uitgevonden in 1914, en bij ongetelde patiënten met niet te bestrijden pijnen werd zij uitgevoerd; voor velen bracht zij – al was het ook dikwijls tijdelijk – verlichting. De tweede bijdrage erover was die van KROVELD

(1924, I, 2117). KROPVELD gaf geen eigen ervaring, doch een weloverwogen kritisch oordeel over de grondslagen der onderneming: hij deelde LERICHEs geestdrift niet. Tevoren had J. VAN ASSEN een voordracht gehouden in het Klinisch Genootschap te Rotterdam op 18 januari 1924 over de goede resultaten van een door hem verrichte operatie ter genezing van een „trofisch” ulcus. Hij wees op de uitgebreide indicaties, door LERICHE voor de sympathectomia periarterialis gesteld; en hij uitte zich, met alle voorbehoud, hoopvol over de toekomst van dit ingrijpen. Ook tegen morbus Basedowi had LERICHE sympathectomie van de arteria thyreoidea superior voorgesteld. J. H. ZAAVER beproefde de extirpatie van de halssympathicus en berichtte erover in 1924 (II, 1457) in een bijeenkomst der Nederlandsche Vereeniging voor Heelkunde op 4 mei 1924. Hij deed de operatie eenzijdig, tegelijk met de verwijdering der overeenkomstige helft der schildklier; hij was zeer tevreden over het resultaat. Men weet dat de sympathectomia periarterialis zo goed als verlaten is. Men zoekt het thans eerder in de ganglia. Ten behoeve van het verkrijgen van gevoelloosheid bij buikoperaties had in 1918 KAPPIS een nieuwe weg gewezen: splanchnicus-anesthesie. Daarover bericht, naar aanleiding van 119 eigen gevallen, de ondernemende Heerlense chirurg E. J. H. HUSTINX (1923, II, 558) met uitgebreide technische aanwijzingen. Hij had goede grond tevreden te zijn over zijn resultaten. Tot algemene toepassing heeft, voorzover mij bekend is, de methode het niet gebracht. De tegenwoordig gangbare wijze van anesthesiseren zal haar vermoedelijk geen gelegenheid geven opnieuw tot aanzien te geraken. Sympathectomieën proximaal en distaal aan de grensstreng zijn blijven leven bij menige indicatie. Angina pectoris en hypertensie heeft men getracht er mee te bestrijden, in latere jaargangen vindt men er de sporen van, maar ook nu nog, in 1956, ondervindt de chirurg meer verrassingen als hij de sympathische ganglia aanvalt, dan hem lief is.

Het autonome zenuwstelsel ondervond in de nu behandelde jaargangen van het Tijdschrift eigenlijk alleen belangstelling van chirurgen. Gelukkig hielden de neurologen en psychiaters zich intensief bezig met het overige deel van hun vak, al verwaarloosden zij de sympathicus niet, zonder in het Tijdschrift daarvan te getuigen. In een referaat (1923, II, 2476) wordt nog melding gemaakt van po-

gingen om o.a. het parkinsonisme met sympathectomie te bestrijden! Deze ziekte, als gevolg van encephalitis, werd uit JELGERSMA's kliniek door ROMBOUTS, vooral met het oog op de therapie met Hyocyamine en Duboisine, behandeld. Men herinnert zich, dat reeds in het begin der eeuw JELGERSMA de eerste was geweest om op de organische oorsprong (hij dacht aan de stamganglia) van paralyse agitans te wijzen. Belangrijk verder met de therapie zijn wij – niettegenstaande verscheidene met klem aanbevolen nieuwe middelen – in de loop van decennia nog niet gekomen.

Nieuw was de encefalografie, de luchtinblazing in de hersenventrikels, resp. in de arachnoïdale ruimte, door DANDY en BINGEL in 1919, ter lokale diagnose vooral, ingevoerd. HOELEN hield er een kritische, goed geargumenteerde voordracht over, die voor- en nadelen (de laatste vooral ten opzichte der lumbale insufflatie) in het licht stelde (1923, II, 949). Een uitvoerig artikel uit de Valerius-Kliniek van VAN DER HORST en SILLEVIS SMIT (1926, II, 854): „Over de betekenis van de luchtinblazing voor de hersendiagnostiek”, verlicht met goede schedelreproducties, bericht over de ervaring bij 40 patiënten. Zij komen tot een slotsom, die heden niet veel anders zou luiden: belangrijk, maar niet het enige middel; de kliniek blijft een zwaarwegend woord meespreken. De theoretische kant der insufflatie was tevoren (1925, II, 299) door VAN EBBENHORST TENGBERGEN behandeld in een bijeenkomst der Nederlandse Vereniging voor Electrologie en Roentgenologie op 17 mei 1925. Hij wees op de vraagstukken, die zich bij de encefalografie voordoen (vooral met betrekking tot de druk) en op de wenselijkheid rekening te houden met allerlei voorzorgsmaatregelen.

Enkele nieuwigheden, van Nederlandse oorsprong, vindt men in de besproken periode in het Tijdschrift vermeld. ARIËNS KAPPERS schreef, in samenhang met het door hem ontdekte beginsel der neurobiotaxis, over prikkelingstropisme en nutritief tropisme (1922, I, 708); GANS berichtte over seniele atrofie der voorhoofdskwabben (1923, I, 1042) in een bijeenkomst der Nederlandse Patholoog-Anatomen-Vereniging op 9 december 1922. Deze vorm van de naar PICK genoemde hersenaandoening, was weliswaar niet geheel onbemerkt gebleven, maar PICKS ziekte werd toch nog vrij algemeen gelokaliseerd in de slaapkwab; GANS voegde er een poging ter ver-

klaring der frontale lokalisatie aan toe. RADEMAKERS dissertatie: „De beteekenis der roode kernen en van het overige mensecephalon voor spiertonus, lichaamshouding en labyrinthaire reflexen” vindt men, vrij uitvoerig gerefereerd, in jaargang 1924 (II, 2022). Een belangrijk werk uit MAGNUS' school; het is het voorspel tot de beroemd geworden monografie over het staan. De loop en de eindiging der onderdelen van de afdalende trigeminuswortel werd door VAN VALKENBURG aan anatomische preparaten, en in een geval van secundaire atrofie van de eerste trigeminustak bestudeerd. Deze eerste tak bleek verder in het cervicale merg af te dalen dan de 2e en 3e, een bijzonderheid zowel van belang voor de neurobiotaxis als voor de kliniek.

Psychotechniek en beroepskeuze is de titel van een voordracht, gehouden door LUBSEN in een bijeenkomst der Nederlandsche Vereeniging van Schoolartsen op 17 december 1922, en afgedrukt in het Tijdschrift (1923, I, 2064). Er wordt hierin over de bezigheden op dit gebied te Amsterdam gesproken, waarvan G. A. M. VAN WAYENBURG de vooruitziende beginner is geweest, en die thans op allerlei plaatsen in ons land, niet zonder goede resultaten, worden verricht.

Er blijven nog enige belangrijke bijdragen te signaleren, met een inhoud van eigen karakter. Daaronder valt van BOLK een proeve tot verklaring der ontogenese als een hormonistisch verschijnsel (1925, II, 844), in zoverre als de ontogenese een recapitulatie der fylogenese is. Merkwaardig in dit voor een goed deel hypothetische artikel, is BOLKS onderstelling, dat de chorda, die bij veel lagere dieren blijvend, bij hogere, en ook bij de mens een voorbijgaand orgaan is, gedurende een zekere periode endocriene functie heeft. Zij zou haar invloed doen gelden op het ontstaan van andere organen, evengoed als (volgens BOLKS uitgangspunt, dat elk atrofiërend of verdwijnend embryologisch orgaan in zijn goede tijd een belangrijke functie had) oernier en voornier. In dit belangrijke, niet volstrekt objectieve artikel, bespeurt men een niet uitgesproken samenhang met die andere veel bekendere onderstelling van BOLK: de foetalisatie-theorie van de menselijke vorm. Dit probleem der menswording behandelde BOLK als gast in een vergadering der Nederlandsche Ziektekundige Vereeniging; men vindt daarin (1926, II, 1718) een korte uiteenzetting en verdediging der retardering in de ontwikkeling van het men-

selijke embryo. Het paradoxale in BOLKS theorie, beschouwd in betrekking tot HÄCKELS grondwet, tracht BOLK in een interessante studie, die zich tot de ontwikkeling van het centrale zenuwstelsel beperkt, weg te nemen door verschillende modi van vorm-assimilatie waarschijnlijk te maken (1926, I, 1045).

De opvatting dat rachitis ontstaat uit een tekort aan vitaminen, moest in 1923 nog door GORTER in een vergadering der Nederlandse Vereniging voor Kindergeneeskunde op 10 juni van dat jaar verdedigd worden (1923, II, 2525). Het zou niet vitamine A zijn, en wellicht zou het nodige vitamine in het voedsel als een licht-katalysator dienen, en de fosfaatretentie in het lichaam bevorderen. Hoe veel minder ver men destijds was in de beoordeling van vitaminen, bewijst wel het verschil van mening over de aanwezigheid van vitamine C in citroensap; sommigen vonden het er vrijwel niet in, en haast iedereen wist de voortreffelijke antiscorbutische werking ervan te waarderen. Hierover handelt een artikel van KOOPMAN (II, 2595); hoe jong en hoe verzekerd is thans hetgeen wij weten over het ascorbinezuur!

Een destijds, reeds eerder door mij genoemd, actueel onderwerp moet ik nog aanroeren. DEELMAN, die zich met de bestudering van de proefondervindelijke teerkanker bij muizen reeds enige tijd met succes had beziggehouden, bericht over zijn ervaringen in de jaargang 1923 (I, 1416); reeds tevoren had hij daarvan een kortere mededeling gedaan (1922, II, 4). Hij beschrijft daarin de gehele cyclus van epitheelveranderingen die tot kanker leiden, en geeft van elk stadium der ontwikkeling duidelijke afbeeldingen.

Ik zou te kort doen aan de strikt wetenschappelijke waardering van de Tijdschrift-inhoud, indien ik geen melding maakte van WOERDEMANS embryologisch-experimenteel werk. Op bl. II, 106 van de jaargang 1923 vindt men het verslag ener voordracht over lensregeneratie, gehouden in een vergadering van het Genootschap ter Bevordering van Natuur-, Genees- en Heelkunde op 9 december 1922. Het is het eenvoudige verhaal over een der subtiële experimenten bij embryo's (larven) van amfibieën, die de spreker beroemd hebben gemaakt.

1927-1931

Men mag verwachten dat het Tijdschrift in deze periode melding maakt van ervaringen bij het gebruik van middelen tegen suikerziekte, van nieuwe vondsten op het gebied der endocrinologie, van de invloed van leverpreparaten op pernicieuze anemie, van vitamines, hun voorkomen en hun onmisbaarheid voor zieken en gezonden. Dat de tuberculose met haar aanhang haar plaats zou eisen is vanzelfsprekend, evenals de kanker en de encephalitis na vaccinatie.

Wat de diabetes aangaat, men zocht naar middelen om deze ziekte behalve met dieetvoorschriften en insuline-inspuiting, te bestrijden met een niet parenteraal te gebruiken preparaat. In 1926 had de *Klinische Wochenschrift* van 5 november mededeling gedaan (FRANK, NOCHMANN en WAGNER) over de bruikbaarheid van Synthaline, een guanidine-preparaat. De eerste, die zich ging bezighouden met de werking daarvan was J. J. DE JONG te Leiden, destijds assistent van KUENEN. Hij deelde zijn ondervinding mede, opgedaan bij twee patiënten, en kwam tot resultaten, die weliswaar de bloedsuikerspiegelverlaging door het middel bevestigden, maar die tevens aantoonde, dat Synthaline ten hoogste in zeldzame gevallen het insuline kon vervangen, en onder andere onbruikbaar was, wanneer een snelle daling moest worden nagestreefd (bv. bij coma diabeticum) (1927, I, 541). In deze jaargang vindt men 10 artikelen over dit onderwerp. De laatste mededelingen erover werden gedaan op een bijeenkomst der Nederlandse Algemene Ziektekundige Vereniging te Utrecht op 11 december 1926 (1927, II, 1483), achtereenvolgens door SNAPPER, POLAK DANIELS en HJUMANS VAN DEN BERGH. Allen erkenden de verdiensten van de ontdekker, allen hielden voortgezet onderzoek voor nodig, van onaangename bijwerkingen sprak alleen POLAK DANIELS. Blijkbaar heeft de verdere ervaring niet voldaan aan de verwachtingen die velen ervan koesterden; insuline, niet zonder onontbeerlijke dieetvoorschriften, heeft de heerschappij behouden.

De leverbehandeling tegen pernicieuze anemie heeft, evenals de inspuiting met insuline tegen diabetes, zich staande gehouden niet zonder dat in het te injiciëren preparaat nuttige wijzigingen werden aangebracht, die tenslotte resulteerden in het loslaten van de lever, en het vervangen ervan door de maag: biefstuk, vermengd met maag-

sap van gezonde personen, was door CASTLE met goed gevolg per os toegediend; rauwe en gedroogde varkensmaag-poeder deed naar SNAPPERS ervaring hetzelfde (1931, I, 29). Slechts bij twee der elf door hem behandelde patiënten was een combinatie van maag- en leverextract nodig. Een kort bericht over vijf patiënten was reeds tevoren door SNAPPER (evenals het latere in samenwerking met DUPREEZ) gepubliceerd met hetzelfde resultaat (1930, I, 745). De intramusculaire inspuiting van een leverextract wordt tot op deze dag toegepast. In 1931 (II, 4425) bracht VAN LEEUWEN, assistent bij KUENEN te Leiden, de resultaten van intraveneuze inspuiting van leverextract ter sprake, in navolging van CASTLE en LASKEY TAILOR (*The Lancet*, 18 april 1931). Hij zag er – niettegenstaande enkele onaangename bijwerkingen – niets dan voordeel van. Ik meen, dat deze methode geen ingang heeft gevonden. Een goed effect op de bekende ruggemergsveranderingen, hoewel door sommige buitenlanders medegedeeld, werd nog bij geen der leverbehandelingen waargenomen.

In 1927 deed het Menformon zijn intrede in de Nederlandse geneeskundige literatuur (I, 2077): „Een vrouwelijk geslachtshormoon (Menformon)” door E. LAQUEUR, P. C. HART en S. E. DE JONGH. Een jaar tevoren (19 november) had LAQUEUR daarover in het Genootschap ter bevordering van Natuur-, Genees- en Heelkunde een voordracht gehouden; de resultaten waren verkregen bij ratten en muizen. De invloed op stofwisseling en andere biologische eigenschappen, de methode der ijking, de therapeutische toepassing, de bereiding en de zuivering, dit alles vindt men vrij uitvoerig beschreven. Het werk, in het Amsterdamse Universiteitslaboratorium op het gebied der geslachtshormonen verricht, heeft een internationale bekendheid verworven; de goede resultaten ervan zijn aan wetenschap en praktijk over de gehele wereld ten goede gekomen. Een dier resultaten, ogenschijnlijk verrassend, is door F. WIBAUT gevonden, en gepubliceerd in 1931 („Behandeling van retinitis pigmentosa met een vrouwelijk hormoon, Menformon”, II, 4226). De omstandigheid, dat deze ziekte bij mannen meer voorkomt dan bij vrouwen, en bij hen zich ernstiger voordoet, was aanleiding tot de poging, een invloed erop uit te oefenen door dit hormoon (ook

andere overwegingen waren bij deze keus geldend). Vijf lijders aan retinitis pigmentosa werden met grote doses Menformon (dit is van belang) subcutaan ingespoten. Twee ervan verbeterden zeer veel, twee duidelijk, één zeer oud geval niet, niettegenstaande zeer hoge doses van het middel waren toegediend. Als objectieve maatstaf voor de verbetering gold het gezichtsveld. WIBAITS vondst heeft destijds – niet alleen bij oftalmologen – grote belangstelling gewekt. Of zijn therapeutische methode veel is nagevolgd – zoals men zou verwachten – is mij onbekend. Over Menformon vindt men in de jaren 1927 tot 1931 verscheidene artikelen, zowel uit het laboratorium van LAQUEUR afkomstig (van hemzelf en van S. E. DE JONGH, 1928, I, 2108, 2443, 2866, II, 6184), als uit de praktijk (van K. DE SNOO 1928, II, 6184; J. A. VAN DONGEN 1929, II, 3781). Verdere endocrinologische zaken (over Menformon, corpus luteum, thyreoidea, pancreas, hypophysis, testis) vindt men behandeld in referaten uit buitenlandse bladen.

In 1930 (IV, 6060) komt een aankondiging voor van het boek van VORONOFF en ALEXANDRESCU: *La greffe testiculaire du singe à l'homme*, van de hand van de uroloog J. A. WEIJTLANDT. Ik vermeld het curiositeitshalve: welk een beweging heeft VORONOFF niet door zijn apeklieren-transplantaat allerwege veroorzaakt! Er is niet veel van overgebleven, noch bij de medici noch bij de heilbegerigen.

Wat voor de hormonen geldt, geldt voor de vitamines, niet alleen in het nu besproken tijdvak; zij verdwijnen niet uit de belangstelling van onderzoekers en praktiserende medici; de Nederlandse geneeskunde gaat er trots op, dat hier en in Nederlandsch Indië van beide onmisbare levensstoffen – in casu Vitamine B₁ en Menformon – de kennis en het gebruik in zo hoge mate is bevorderd. Het was een goed gekozen ogenblik, dat de verdienstelijke beoefenaar van de geschiedenis der geneeskunde, M. A. VAN ANDEL, een belangwekkend artikel schreef (1927, II, 610) over „De scheurbuik als Nederlandsche volksziekte”. De ons allen welbekende ellende, waaraan menig zee-man kwam te lijden ten gevolge van gebrek aan plantaardig voedsel, wordt hier op indrukwekkende wijze gedemonstreerd. Men vindt echter in deze vijf jaren weinig opmerkelijks in het Tijdschrift over Vitamine C, om niet te spreken van het chemische fabrikaat ascorbinezuur. De bestrijding, ook de voorkoming van rachitis, werd in

1930 (II, 4205) door O. A. DRIESSEN, E. GORTER, J. HAVERSCHMIDT en J. J. SOER uitvoerig met behulp van skeletafbeeldingen toegelicht. Bestraald ergosterine leverde vitamine D; de resultaten mogen bekend worden verondersteld; aanbevolen werd de toediening van 0,02 mg per dag aan alle kinderen van 4 maanden af. Een gelijksoortig goed resultaat werd verkregen door bestraling met ultraviolet licht, dat het ergosterine van de huid in vitamine D omzet (GORTER en SOER 1930, II, 4310). Bestraling van levertraan deed, in de handen van VAN LEERSUM, het gehalte aan vitamine A en D niet stijgen, integendeel daalde dit eerder een weinig (1930, I, 899).

De encephalitis postvaccinalis hield de gedachten nog steeds bezig; ook thans is het einde, de oplossing van het vraagstuk, nog niet bereikt. Veel opstellen in het Tijdschrift, over alle vijf jaren verdeeld, getuigen ervan. Een experimenteel onderzoek van ALDERSHOFF en PONDMAN, uit het Rijksserologisch Instituut te Utrecht (1928, I, 1198), leidde deze onderzoekers tot het vermoeden, dat door de werking van het vaccinevirus de bac. bipolaris van een commensaal tot een pathogeen organisme wordt, ofwel een andere betrekking tot het vaccinevirus bezit. Men weet, dat deze onderstelling door later onderzoek niet krachtiger is geworden. De overige mededelingen over het onderwerp waren meer van casuïstische aard. Op het voorkomen van encephalitis na difterie en mazelen, en op de pathologische anatomie daarvan wezen een aantal artikelen (in 1928 waren het er, inbegrepen de encephalitis post vaccinationem 21). De aan variola minor verwante ziekte alastrim deed zich in 1929 in Nederland voor. L. HANNEMA, te Rotterdam, berichtte met prijzenswaardige spoed over de door hem waargenomen gevallen (II, 3539, 3775). Verscheiden andere artsen volgden zijn voorbeeld. Een commissie, die de oorzaak en de bestrijdingswijze zou onderzoeken (KUENEN, KUIPER, VAN LOGHEM) bracht er een rapport over uit (II, 4937, 4951). VAN LOGHEM had vooral vaccinatie en afzondering aangeraden (II, 3701). Een volstrekt stellige determinering wordt niet bereikt. Over het al of niet identiek zijn van pokken en alastrim bleek het niet mogelijk zich uit te spreken; tot deze conclusie kwam A. CHARLOTTE RUYSS (1929, II, 3798). Ik meen dat men heden nog niet tot een beslissing is gekomen, niettegenstaande de ruimschoots vergrote kennis van vira.

Eerst in 1953 zou Nederland, boven alle andere landen ter wereld

uitblinkend, het laagste cijfer aanwijzen van aan tuberculose gestorvenen. Dit ware onbereikbaar geweest, indien niet met geduld en kennis van zaken lange jaren gestreefd was naar grotere zekerheid omtrent oorzaken en verspreiding dezer volksziekte. In 1928 verschenen over tuberculose niet minder dan 86 stukken in het Tijdschrift. Sanocrysin had in 1927 zo goed als afgedaan. Een andere kant van het onderwerp had in haar plaats de belangstelling der geneeskundigen verworven: het BCG-vraagstuk. M. R. HEYNSIUS VAN DEN BERG, de voortvarende leider der tuberculosebestrijding in Nederland, deed op 8 april 1930 mededeling zijner ervaringen en resultaten, opgedaan met zijn werkwijze met het BCG te Amsterdam (II, 6110; uitvoerig gepubliceerd in het Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde van september 1930) op een bijeenkomst der Vereeniging van Nederlandsche tuberculose artsen, 8 april 1930. Uit de discussie bij deze gelegenheid mag men afleiden, dat niet allen het eens waren over schadelijkheid, nut en onvatbaarmaking door de enting bij kinderen, verkregen of berokkend. De belangstelling voor de methode bleek echter algemeen; zij was nog verhoogd door de welbekende, droevige gevolgen dezer enting te Lübeck, waarna een aantal kinderen overleden was. Echter waren elders, in Frankrijk, tot op 1 mei 1930 niet minder dan 242.250 entingen verricht zonder enige schadelijkheid; tevens kon de preventieve werking daarvan niet in twijfel worden getrokken (zie VAN LOGHEM, 1930, II, 2794). Zoals VAN LOGHEM op bl. 3146 van dezelfde jaargang zegt: „Voor de kenners van de BCG-stam staat het intusschen reeds vast, dat er een verwisseling of een besmetting met een virulente cultuur te Lübeck moet hebben plaats gehad”. Bij besluit van de Nederlandse regering werd een tijdlang de aflevering van Calmette's vaccin stopgezet, doch na het Duitse rapport weldra weer toegestaan. In de jaargang 1931, bl. 5748, publiceerde de Directeur van het Rijksserologisch Instituut, ALDERSHOFF, een mededeling, die eindigt met de voor oningewijden moeilijk verstaanbare zin: „Zonder machtiging van het D.C.B. wordt geen BCG meer door het R.S.I. afgeleverd”; voor de ingewijden was de rebus makkelijk. In 1931 werd aan de tuberculosebestrijding een rijkssubsidie toegekend; dit belangrijke besluit werd in die jaargang (I, 956) van het Tijdschrift bekendgemaakt; belangrijk was het voor wetenschap en volksgezondheid beide.

Een besmettelijke ziekte, toen nog niet in Nederland waargenomen, werd in 1930 (I, 665) gesignaleerd door mevrouw RUYS: de psittacosis, een in Zuid-Amerika onder de papegaaien epidemisch voorkomende ziekte. Deze aandoening was gezien bij mensen in Duitsland en Engeland. Spoedig daarna deed zij zich voor in ons land. D. HERDERSCHÉÉ deelde gevallen ervan, te Amsterdam, mede in 1930 (I, 873). De ziekte deed denken aan de kwaadaardige griep van 1918, maar de besmetting was geheel anders: niet van mens op mens, doch bijna steeds door papegaaien. Van de zes door hem waargenomen patiënten stierven er twee, blijkbaar tengevolge van door de gehele long verspreide bronchopneumonische haarden die neiging toonden tot grote, zieke longcomplexen samen te vloeien. De pathologische beschrijving ervan gaf in dezelfde jaargang (I, 2741) mej. SCHOLTE. Zij wees erop, dat de diagnose, op grond van de obductie-resultaten alleen, niet kan worden gesteld. Daartoe is men aangewezen op anamnese en kliniek.

Paratyfoïd A was in het Tijdschrift vóór 1927 niet ter sprake gekomen, ofschoon enkele losse mededelingen erover, uit het Centraal Laboratorium voor de Volksgezondheid in 1913, 1920, 1922 en 1923, in de Verslagen van dit instituut te vinden waren. In 1927 wijdde SNIJDERS aan het voorkomen en de epidemiologie dezer ziekte twee opstellen (II, 177, 578). Hij besloot (bl. 188) dat paratyfoïd A evenals tyfus in wezen een ubiquitaire ziekte is, die evenwel door verbetering der hygiënische verhoudingen uitgedreven kan worden.

De poging van miss CHEVASSUT om multipole sclerose tot een infectieziekte te stempelen vond uitdrukking in een door haar geschreven artikel in de *Lancet* van 15 maart 1930. Zij had in de liquor cerebrospinalis van lijders aan deze ziekte, na kweking, een bacterie gevonden van geringe afmetingen (kleiner dan $0,2 \mu$), alleen zichtbaar te maken bij gebruik ener door haar geconstrueerde donkerveldoptiek; zij noemde de kleine bolletjes *Sphaerula insularis*. Sir JAMES PURVES STEWART beschreef in hetzelfde nummer van de *Lancet* een autovaccin, uit zulke cultures gemaakt. Acute en verse gevallen van sclerosis multiplex zouden volgens hem door behandeling met dit vaccin volledig kunnen herstellen, en oude gevallen zouden beteren. Men begrijpt, hoe deze door een bekend neuroloog aangeprezen behandeling in alle landen met belangstelling werd ontvangen; een

belangstelling niet zonder verbazing bij enigszins critische neurologen; met verlangen om haar te ondergaan bij talrijke patiënten. BOELE en VAN EEKELEN, assistent resp. bij de psychiatrisch-neurologische kliniek en het hygiënisch laboratorium te Utrecht, onderzochten zorgvuldig deze aetiologie van de multipele sclerose (1931, II, 5590). Zij kwamen tot een volstrekt negatief resultaat. De als bacteriën beschreven bolletjes bleken hun waarschijnlijk te ontstaan door fysisch-chemische processen in de voedingsbodem; zij werden in controle-proeven ook gezien. Een autovaccin_e was, zoals vanzelf spreekt, dus niet te bereiken. Ik heb één patiënte gezien, de vrouw van een arts, die, zonder dat ik haar kon tegenhouden, naar Londen vloog ter behandeling; het resultaat was nihil. Het was een raadsel hoe een neuroloog van enige reputatie miss CHEVASSUTS bolletjes met zo weinig kritiek, dat hij zelfs aan een autovaccine „daaruit bereid” vasthield, beoordeelde. De aetiologie dezer zware ziekte is ook thans nog niet bekend, niettegenstaande ernstig onderzoek; éénmaal vond G. STEINER een spiril. Deze heeft zich evenmin als de sphaerula kunnen handhaven.

Een samenhang tussen twee ziekten, door CORNELIA DE LANGE reeds in 1923 waarschijnlijk gemaakt, leidt naar de behandeling der in het besproken tijdperk verschenen artikelen over aandoeningen van het zenuwstelsel. Ik bedoel het verband tussen waterpokken en herpes zoster. Ik vermoed dat zeer veel kinderartsen en neurologen daaromtrent enige ervaring hebben, hetzij dat zij beide aandoeningen na elkaar bij éénzelfde patiënt waarnamen, hetzij dat zij in het gezin van de lijder aan één dezer ziekten een familielid bezocht zagen worden door de andere. Er komen over deze bijzonderheid, die ik uit eigen ervaring ken, in 1930 (III, 4667 en I, 1482) twee casuïstische mededelingen voor resp. van C. C. VAN DER HEIDE en K. A. ROMBACH. Beide zijn overtuigend; het verrassende daarbij is m.i. de relatieve zeldzaamheid.

De eerste mededelingen over de optokinetische nystagmus die veroorzaakt wordt door aandoeningen in de grote hersenhemisfeer, komen voor in de jaargang 1929; het zijn voordrachten, gehouden in een bijeenkomst van de Amsterdamsche Neurologen Vereeniging (II, 4093) en in een vergadering van het Nederlandsch Oogheelkundig Gezelschap (I, 1644), beide te Amsterdam in 1929. Deze vorm, te-

voren reeds door STENVERS bestudeerd, is in de genoemde voordrachten door de oogarts OTTO ROELOFS met grote deskundigheid en reserve behandeld, in het bijzonder van oftalmologisch standpunt. Over de juiste lokalisatie van het verschijnsel liet hij zich, terecht, voorzichtig uit. W. J. C. VERHAART behandelde in twee artikelen (I, 2114 en II, 5586) twee verwante ziekten der grote hersenen, die thans eindelijk op enigszins aannemelijke anatomische gronden van elkaar te onderscheiden zijn; de klinische verschijnselen waren reeds lang doorgaans verschillend. Het zijn de ziekte van Alzheimer en die van Pick. De door hen gevonden resp. bevestigde verschillen in microscopisch-anatomische zin, zijn later minder typerend gebleken, totdat in de allerlaatste tijd – mede dank zij Nederlands onderzoek – zowel klinisch als anatomisch een behoorlijke onderscheiding mogelijk schijnt te zijn geworden (Utrechtse proefschriften in 1954). De „sympathicus-chirurgie”, door BOEREMA in een samenvattend overzicht behandeld (1930, I, 33), had in het bijzonder elders, in de Mayo-clinic, waar de schrijver een bezoek had gebracht, enige voortgang gemaakt, zowel wat de indicatie tot opereren als wat de operatieve techniek betrof. Hij vermeldt, dat daar, en zelfs bij de grote propagandist voor de periarteriële sympathectomie, de extirpatie der betrokken ganglia het veld is gaan beheersen. Boven radicotomie verdiende deze operatie de voorkeur. Er is hier alleen sprake van vaatziekten in arm of been, vooral van Raynauds ziekte. – Op het gebied van kennis van het centrale zenuwstelsel verschenen in 1931 twee nieuwigheden in het Tijdschrift: H. DE JONG (1931, I, 474, 361) had, samen met BARUK (Parijs), in bulbo-caprine een middel gevonden, dat in staat was catatonische toestanden bij dieren te verwekken. Hij stelde zich voor, dat door deze waarnemingen een eerste stap was gezet naar een betere kennis van de oorzaken van dementia praecox (schizofrenie), waarvoor hij een toxische aetiologie mogelijk of zelfs waarschijnlijk achtte. Tot nu toe zijn de psychiatrische consequenties niet zover getrokken al blijft het werk van DE JONG (overleden in Amerika) in beginsel belangwekkend. Een ander novum betreft een objectief symptoom, dat doorslaggevend kan zijn bij een onvoldoende anamnese (zoals vaak voorkomt), van de commotio cerebri. Over dit verschijnsel lymfopenie, absoluut en/of relatief, werd door VAN VALKENBURG gesproken op een bijeenkomst der Amsterdam-

sche Neurologen Vereeniging op 4 december 1930 (1931, I, 3055). Hij gaf ook leukocytose als kenmerkend op. Deze heeft hij naderhand laten vallen, daar zij te ongeregeld bleek voor te komen. Aneosinofilie is ervoor in de plaats gekomen. Als enig objectief verschijnsel van commotio cerebri, onafhankelijk van de anamnese heeft het, blijkens latere publikaties van de ontdekker, zijn plaats behouden; alleen de eerste (wellicht ten hoogste vijf) dagen na de hersenschudding is het aantoonbaar.

Over kanker, vooral de bestrijding daarvan, vindt men in het besproken tijdvak verscheiden mededelingen. L. DRIESSEN bestrijdt, mede op grond van eigen gynaecologische ervaring, de theorie van LUMENTUT, die reeds tot de dagbladen was doorgedrongen, volgens wie de bestraling „tegenwoordig verkeerd gebruikt” zou worden; een artikel waardoor DRIESSEN veel ongerustheid heeft kunnen wegnemen (1927, I, 457). In dit jaar bevatte het Tijdschrift 36 stukken, alles meegeteld, over carcinoom. Daaronder bevindt zich een artikel van C. BONNE over teerkanker van de rughuid bij het konijn (I, 1318), en twee van G. STOEL over radiumbestraling bij teerkanker (I, 234; II, 603). Deze laatste vorm van bestraling werd, in het bijzonder bij carcinoom van de baarmoedermond, door J. W. F. HEUKENSFELDT JANSEN (1928, I, 21) toegepast. Toen hij in de bijeenkomst van het Genootschap ter Bevordering van Natuur-, Genees- en Heelkunde (14 maart 1928) daarover berichtte, was hij daarmee reeds vijf jaren bezig. Bij vrijwel alle patiënten bereikte hij een belangrijke verbetering met de door hem gevolgde techniek.

In een klinische les (1929, I, 510) gaf DEELMAN een kritische en zo scherp mogelijke omschrijving van het begrip precarcinoom; een nuttig werk, waarmee veel vaagheid daaromtrent werd bestreden.

1932-1936

In elk der afzonderlijk besproken perioden van vijf jaren kan men onderscheiden tussen onderwerpen, die altijd opnieuw worden behandeld, en zulke die en vogue zijn gekomen en daardoor een plotselinge bloei beleven. Deze bloei gaat niet altijd op dezelfde wijze; hij kan snel zijn afgelopen, zoals het met synthaline, sanocrysine en andere het geval was; andere behouden het veld, omdat zij werkelijk-wetenschappelijk of rechtstreeks-therapeutisch van belang schenen

of bleken; nog andere hebben slechts een kort bestaan, omdat in de mededeling een pas door de schrijver ontdekt verschijnsel of middel was bevat, dat terstond onweersproken wordt aanvaard. Tot de eerste groep behoren tuberculose en kanker; tot de tweede de hormonologie en de vitaminologie; de derde behoeft niet nader te worden geëvalueerd; zij is uiteraard verreweg het kleinst. Daarnaast komen natuurlijk nog een aantal onderwerpen aan de orde, die verschillende kleinere groepen vormen en die men tot een der twee eerstgenoemde mag rekenen, maar die toch te dispaaraat zijn om ze, zoals gene, te verenigen in een vaste verbinding. Daartoe behoren allerlei onderwerpen, die op het bloed betrekking hebben, van agranulocytose tot arteriografie. Daartoe behoort ook alles, wat de infectieziekten tot onderwerp heeft, van ultravirus en bacteriofaag tot pestbestrijding en bloedgroepen. De thans aan de beurt zijnde vijf jaren hebben van dit alles een grote overvloed voortgebracht, en nog heel wat meer. Beproefd zal worden, enige orde en overzichtelijkheid in de aangeboden wetenschap te brengen.

Een begin zij gemaakt met nieuwe methodes der roentgenologie, die in ons land verdienstelijke beoefenaars resp. uitvinders hebben gevonden. De eerste der desbetreffende bijdragen was van de hand van G. J. VAN DER PLAATS in 1932 (I, 1081); hij beschreef de planigrafie. Het was voorafgegaan door een kort artikel van B. G. ZIEDESSES DES PLANTES in 1931 (II, 5218) over hetzelfde onderwerp. VAN DER PLAATS concludeert, dat deze methode geen der gewone foto's overbodig maakt, en deze slechts in weinig gevallen kan aanvullen. In 1934 promoveerde B. G. ZIEDESSES DES PLANTES over dit onderwerp (Planigraphie en subtractie); het werd door J. W. F. HEUKENSFELDT JANSEN met waardering aangekondigd (1934, II, 4960). In dezelfde jaargang (I, 762) had dezelfde schrijver, blijkbaar op zijn dissertatie vooruitlopend, zijn eigen, technisch op vernuftige wijze geconstrueerde methode gepubliceerd om „bepaalde onderdelen voor het roentgenologisch te onderzoeken voorwerp afzonderlijk in beeld te brengen”.

Vooraf in verslagen der Nederlandsche Vereeniging voor Roentgenologie vindt men een aantal mededelingen over apparatuur, methodes, toepassing van roentgenstralen, een klein aantal over het gebruik van radium. Het ligt voor de hand, dat de werkzaamheid

van beide middelen werd onderzocht en aangewend bij gezwellen, inzonderheid bij kanker; de baarmoedermond was daarbij een der belangrijkste objecten. Het carcinoom, om zijns zelfs wil, werd in een klein aantal mededelingen behandeld. R. KORTEWEG zocht naar erfelijke factoren voor het ontstaan ervan (1933, III, 4038) bij zilvermuizen. Experimenteel verwekte hij bij deze dieren door teerbestraking uteruscarcinoom (1933, III, 4069, met I. A. WIJSENBEEK, gynaecoloog, 1936, II, 4008). N. WATERMAN beproefde dieetvoorschriften bij kanker (1936, I, 712; III, 3506). Hij kwam niet tot een zeker resultaat, maar kreeg de indruk dat voeding met dierlijk vet eerder het ontstaan van teerkanker bij muizen bevorderde dan plantaardig vet; vitamine B of C hadden geen invloed. Wat vitamine A doet, bleef onbeslist.

Een nieuw middel – een serum ter diagnose en ter behandeling van kanker – was door de arts BENDIEN in gebruik genomen, niet in een wetenschappelijke vergadering vermeld, noch in het Tijdschrift behoorlijk gepubliceerd. In de jaargang 1932 (I, 1873 en 1873) bespraken resp. J. J. VAN LOGHEM en W. DE VRIES (voorzitter van het kanker Instituut) BENDIENS gedrag; over het middel konden zij alleen oordelen uit mededelingen van anderen. Het vermoeden, dat het waardeloos zou zijn, is bevestigd. Er zou later, met nog veel zwaarder geschut, tegen de kanker worden gewerkt door óók een nieuwe methode (de methode-SAMUELS), die tot op deze dag geen wetenschappelijke erkenning heeft kunnen verwerven. Het Tijdschrift gewaagt er niet of ternauwernood van vóór 1955.

Tot vermeerdering der kennis omtrent vitamines droegen een aantal stukken, of voordrachten in verenigingen, bij. Over vitamine C en carotine in melk berichtte J. C. H. VAN WIJNGAARDEN (1934, II, 2668); over de methode van B₂-bepaling door middel van fluorescentie F. H. COHEN (1935, I, 1174); over de kwantitatieve bepaling van hepaflavine M. VAN EEKELEN en A. EMMERIE (1935, III, 3796); de eerstgenoemde over oxydases van ac. ascorbinicum (III, 3798). H. ENGELKES beproefde de behandeling van essentiële trombopenie met vitamine C (I, 679), de behoefte aan vitamine D werd door A. QUERIDO met nadruk vermeld (I, 1165) en door L. W. VAN ESVELD werd het gehalte ervan in levertraan bepaald (II, 2924). M. J. DOLS vergeleek dit gehalte met dat van bestraald ergosterol. De in 1926

ontdekte „antisteriliteitsfactor” van EVANS en BURR, vitamine E genoemd, uit tarwekiemolie, werd aan een fabrieksproduct, Vibeta, door de ingenieur P. SCHOORL bestudeerd bij ratten. Dit preparaat had geen uitwerking. Later is het bij verschillende ziekten beproefd.

Al deze publikaties vallen in het jaar 1935. Daarvóór en daarna in dezelfde periode vonden nog verscheiden onderzoekingen hun weg naar het Tijdschrift. Vis, fruit, groenten, noten werden op de vitamines A₁, B₁, B₂ onderzocht, kwantitatief door L. K. WOLFF (1936, IV, 5542); het vitaminiseren van melk werd door SCHOORL behandeld (1935, IV, 4887); het vitamine C in bloed bepaalden M. VAN EEKELLEN, A. EMMERIE en H. L. WOLFF (1933, III, 3735). Vermeldenswaard is de afwijkende mening van M. W. MURK JANSEN omtrent het wezen der rachitis: geen avitaminose D, doch zware groeizwakte zou de oorzaak dezer ziekte zijn (1933, II, 2109). Hij ontkende in zijn voordracht niet, dat ultraviolette bestraling de rachitis vaak verbetert, maar hij licht – aan een uitvoerig betoog, gegrond op eigen onderzoek – de stelling toe, dat een parallellisme tussen vitamine D en rachitis niet bestaat.

De kennis der endocrinologie werd, voor en na, hier te lande bovenal bevorderd door de groep van werkers in het laboratorium voor farmacologie der Universiteit van Amsterdam. E. LAQUEUR was daar de actieve leider. De eigenschappen van Menformon werden daar hardnekkig nagegaan. In 1932 vindt men daarvan de eerste aanwijzingen in deze periode. Op een bijeenkomst van het Genootschap ter Bevordering van Natuur-, genees- en heelkunde op 19 december 1931 (1932, I, 521) gaf J. FREUD verslag van proefnemingen op infantiele ratten met mannelijk hormoon, waaraan menformon was toegevoegd. De werkzaamheid van het eerstgenoemde bleek door deze toevoeging verhoogd te zijn. Uit het resultaat volgt, dat men uiterst voorzichtig behoort te zijn met veronderstellingen betreffende het werkingsmechanisme van hormonen, zolang deze niet in zuivere vorm geïsoleerd zijn. De invloed op zogsecretie, op ossificatie bij gecastreerde honden, op de haargroei, op de gesloten vagina van jonge ratten werd nagegaan; menformon werd in kristallijnen toestand verkregen. S. E. DE JONGH toonde aan (1935, I, 1180) dat menformon in staat was, bij muizen (gecastreerd en ongecastreerd) op de prostaatklief en haar omgeving veranderingen te bewerken,

die hij meende te mogen analogiseren met de prostaathypertrofie bij de man; hij beschouwde dit als het gevolg van een evenwichtsverschuiving tussen menformon en mannelijk hormoon, welk laatste, naar zijn mening, immers bij de man de prostaathypertrofie kan verbeteren en bij de muis de veranderingen door menformon voorkomt.

De veronderstelling, dat door mannelijk hormoon (hombreol) prostaat-hypertrofie kan verbeteren – althans de gevolgen daarvan kan beperken – heeft in de praktijk tot vele inspuitingen met hombreol (later neohombreol, testosteronpropionaat) geleid. Een voordracht van D. VAN CAPPELLEN (1936, I, 1254) getuigt in een bijeenkomst der Nederlandsche Vereeniging voor Urologie (op 9 november 1935 gehouden), van de belangstelling in de vondsten gedaan in het farmacologische laboratorium¹. Hij paste bij 50 mannen het middel toe, en hij was voldoende tevreden over de gevolgde methode om zijn toehoorders aan te raden: „hun prostaatlijders in het vervolg niet de kans te onthouden, op eenvoudige wijze van hun lijden verlost te worden”. Of dit optimisme geheel gerechtvaardigd is geweest?

Bij toepassingen in de praktijk van laboratoriumvondsten dient men op teleurstellingen te rekenen. Omtrent zulk een teleurstelling bij de behandeling van vrouwelijke hypofuncties berichtte D. G. WESSELINK in het Klinisch Genootschap te Rotterdam (1936, II, 2534). Dat menformon of dimenformon niet in staat is amenorrhoe te genezen is thans algemeen bekend; nu, als destijds, bereikt men er slechts een of meer „menstruele” bloedingen mede. In diezelfde bijeenkomst sprak, naar aanleiding van WESSELINKS mededeling, J. G. REMIJNSE over de vaagheid der resultaten van de hombreoltherapie bij prostaathypertrofie. Daarentegen vonden E. LAQUEUR en Th. I. J. M. DEELEN (1936, I, 743) een gunstige uitwerking van menformon-inspuiting bij een vrouw, lijdende aan de ziekte van Cushing; van herstel was blijkbaar geen sprake. De methode heeft geen ingang gevonden.

Een veel gebruikte toepassing der vondsten op het gebied der geslachtshormonen vindt men voor het eerst in het Tijdschrift van 1935

¹ Een voorlopige mededeling naar aanleiding van de hombreolinjecties bij 12 prostaatlijders had VAN CAPPELLEN gedaan in een vergadering van het „Genootschap” op 15 maart 1933 (1933, I, 1857).

vermeld: de zwangerschapsdiagnose. In die jaargang (I, 114) bericht K. DE SNOO erover in een klinische les. Reeds in 1928 hadden ASCHHEIM en ZONDEK de reactie aangegeven; DE SNOO roemt haar ten zeerste en velen hebben het hem nagezegd.

In de buurt der vaststelling van zwangerschap behoort een woord over de voorkoming daarvan. De geboorteregeling volgens de methode van Ogino-Knaus werd in 1936 in drie artikelen besproken; zij wordt nog toegepast, het gevolg is niet in alle gevallen het gewenste, ieder weet daarvan.

Op een bijeenkomst van het Genootschap ter bevordering van Natuur-, Genees- en Heelkunde op zaterdag 17 december 1932 werden zeer belangrijke mededelingen gedaan, van groot belang voor de behandeling van Addisons ziekte der bijnieren. Men vindt het verslag daarvan in de jaargang van 1933 (I, 602 en volgende bladzijden). M. TAUSK en medewerkers, J. W. R. EVERSE en P. DE FREMERY berichtten daar over hun proeven met ratten, welke bijnieren waren verwijderd, hun snelle vermoeibaarheid, en de neutralisering daarvan door een uit bijnieren bereid preparaat, cortine. Ieder weet hoe later deze methode – gewijzigd in verschillend opzicht – ten goede is gekomen aan de patiënten, wier behandeling voorheen volmaakt onvruchtbaar was geweest.

Klinische waarnemingen over bijnieraandoeningen werden medegedeeld op een bijeenkomst der Nederlandsche Vereeniging voor Kindergeneeskunde (1933, IV, 4907), en in een artikel van L. MEYLER uit de Groningse universiteitskliniek, waarin niet – als in de genoemde voordracht van PELJAK – een bloeding, doch de hyperfunctie der bijnierschors bij vrouwen bestond (hirsutisme). Er bleek bij operatie niets in anatomische zin aan de bijnieren te vinden. Een onvoldoende ovariële functie werd verondersteld, waardoor „de bijnierschors haar vermeerderde functie kon ontplooien” (1933, IV, 4907).

Reeds in 1898 was door SODDU, Italiaan, in *Lo sperimentale* erop gewezen, dat keukenzout-toediening een gunstige invloed had op de levensduur van bijnierloze proefdieren. Later bleek, dat bijnierloze honden met cortine langer in leven konden worden gehouden indien meer dan gewoon keukenzout werd gegeven. Behandeling van lijders aan Addisons ziekte kwam hiermede overeen.

Uit KUENENS kliniek te Leiden publiceerden J. F. TOUW en W. F.

NOORDHOEK HEGT hun ervaringen hierover in 1934 (III, 4439). Op merkelijk was het samengaan van de klinische verbetering (van twee patiënten) met de stijging van het Na-gehalte van het bloed na toediening van keukenzout per os.

In 1936 (IV, 4909) vindt men een zeer goed oriënterend samenvattend overzicht over „De water- en zoutstofwisseling bij de ziekte van Addison”, uit RUITINGA's universiteitskliniek te Amsterdam, van de hand van J. G. G. BORST, die daarin eigen en gemeenschappelijk met H. J. VIERSMA verkregen ervaringen had verwerkt (deze onderzoeken zijn later gepubliceerd). Tot een volmaakte beheersing en genezing van Addisons ziekte is het ook nu, ruim twintig jaren later, niet gekomen.

Onder de grote hoeveelheid artikelen en voordrachten, die de tuberculose betreffen (in 1934 alleen verschenen er 67!) vindt men er vele van casuïstisch belang; in 1936 werd een aflevering (IV, No. 40) gewijd aan de grote verdiensten van B. H. Vos, bij zijn aftreden als geneesheer-directeur van het volkssanatorium voor borstlijders te Hellendoorn. In andere afleveringen werden de resultaten en de indicaties voor pneumothorax en phrenicus-excisie toegelicht, in het bijzonder door twee deskundigen, P. J. L. DE BLOEME en W. BRONKHORST (1932, II, 1827; III, 3840); er werd op de schoolbesmetting gewezen door H. R. GERBRANDY (1935, II, 1972), op de gevaren voor verpleegsters, op tuberculose als beroepsziekte. Bovine tuberculose werd door VAN LOGHEM (1935, II, 4487) en mevr. RUYS (1936, I, 364) besproken.

Ten minste evenveel notitie als van tuberculose werd van tropische ziekten – of ziekten in de tropen – genomen.

Een groot aantal artikelen treft men in alle jaargangen dezer periode aan. Vele ervan onttrekken zich aan mijn oordeel; men krijgt echter, ook als niet ingewijde, de stelligste indruk van het grote belang ervan; met kracht en met succes werd in onze Oost-Indische bezittingen gewerkt aan de bevordering der volksgezondheid, die sindsdien, ten gevolge van politieke gebeurtenissen, weer zo gruwzaam is ondermijnd.

De strijd tegen de pest, waaraan VAN LOGHEM, zoals reeds vroeger vermeld werd, zulk een principieel aandeel had genomen, werd met verwonderlijke resultaten voortgezet. Eén naam sta hier voor velen:

L. OTTEN. In 1934 vindt men van hem een uitvoerige, kritische voordracht, gehouden in een bijeenkomst der Nederlandsche Vereeniging voor Tropische Geneeskunde (II, 2948) over zijn onderzoekingen tot het verkrijgen van een doelmatig pest-vaccine.

De Amerikaanse leer der „focal infection” in het ontstaan van reumatische gewrichtsontsteking was in de hele wereld aanleiding geweest naar haarden te zoeken, die verantwoordelijk konden zijn voor het uitbreken der arthritis. Het is voldoende bekend, hoeveel tonsillen, kiezen en tanden, appendices aan deze leer ten offer zijn gevallen. De amandelen waren de meest aangeprepen lichaamsdelen. In 1932 wijdde H. BURGER aan het onderwerp „Amandelen en reuma” een zeer uitvoerige klinische les (I, 1451). Hij bevestigde, dat onder bepaalde voorwaarden een verband stellig moet worden aangenomen, en dat tonsillectomie dan heilzaam kan zijn. De opvatting, dat ook elders gelegen ontstekingshaarden gewrichtsontsteking kunnen veroorzaken, werd door B. J. MANSSENS in een bijeenkomst der Nederlandsche Patholoog-Anatomen Vereeniging verdedigd (1935, II, 3227).

Ook afgezien van de focal infection werd het reuma, in het bijzonder de bestrijding ervan, bestudeerd. Belangrijke bijdragen hier toe vindt men in deze periode niet in het Tijdschrift. Wel werd, onder aanvoering van de directeur van het Instituut voor fysische therapie, J. VAN BREEMEN, een hardnekkige strijd gevoerd, althans getracht te voeren, tegen deze volksziekte, maar van wetenschappelijk belang in de strenge zin des woords kan men hier ternauwernood spreken. Ook thans is men nog in den aanvang; voorzover ik weet, zijn statistische gegevens om bewerkt te worden nog de hoofdzaak. Tot het wezen van het reuma is men blijkbaar nog niet gevorderd, hoeveel detail-kennis over deze kwaal ook bijeengebracht is.

Onder de veronderstelde „oorzaken” van reuma vindt men ook allergie hier en daar aangegeven. Deze bijzonderheid, overgevoeligheid, idiosyncrasie, werd in ons land tot een object van medische – later ook van populaire – belangstelling gewekt door W. STORM VAN LEEUWEN. Sedert 1922 werkte hij, met medewerkers, aan dit onderwerp in het door hem beheerde laboratorium en de kliniek voor allergische ziekten te Leiden. In 1932 (II, 1712) gaf hij van dat werk een samenvattend overzicht. Zijn methodes hebben navolging ge-

vonden. Op de moeilijkheid – nadat de diagnose van het allergeen of de allergenen gesteld is – die aan een werkelijke, specifieke behandeling, leefwijze, klimaatomstandigheden, eigen is, wijst hij met nadruk. Het principe blijft zijn aantrekkelijkheid behouden, al brengen veel allergische patiënten de kritische waarnemer nog vele verrassingen.

Op het gebied der pathologische bloedsamenstelling mogen twee bijzonderheden worden vermeld: agranulocytosis en mononucleosis. Beide betreffen, zoals men weet, het witte bloedbeeld, de eerste in negatieve, de laatste in positieve zin. In een zijner fraaie klinische lessen (1932, III, 4410) behandelde C. L. DE JONGH de agranulocytosis; het was de eerste Nederlandse bijdrage tot de kennis van dit ernstige lijden. Hij berichtte over 14 patiënten, van wie een man en twee vrouwen genazen. Slechts een klein deel begon met angina, pas later kwamen keelpijn en ontstekingsprocessen aldaar en in de mond. Hij neigt tot het aannemen van verschillende oorzaken, althans verschillende ziekten als oorzaak. Ten slotte erkende hij de onmogelijkheid het wezen der agranulocytosis te doorgronden. Over de invloed van geneesmiddelen op het ontstaan der bloedverandering sprak hij niet. Deze vorm, ons allen thans welbekend, werd door S. MENDES DA COSTA in 1932 (II, 2112) beschreven, na antisyfilitische behandeling met neosalvaran. In een uitvoerig artikel „Agranulocytose (maligne neutropenie) door geneesmiddelen” van J. GROEN en mej. GELDERMAN tonen de auteurs duidelijk met goede bewijsstukken aan, dat verschillende medicamenten bij 13 door hen waargenomen lijdens agranulocytose veroorzaakten; antipyrine en Pyramidon waren de voornaamste schuldigen. Wij weten het thans nog, en wij kunnen er met medicamenten nog niet veel aan doen.

Gelukkig is de mononucleosis infectiosa (Pfeiffers ziekte), voor het eerst in ons land door SNAPPER beschreven (1922, I, 1168), minder kwaadaardig. In 1930, 1933 en 1934 deelden verschillende practici hun ervaringen daarover mede; het artikel van F. E. REVERS (1934, II, 2314) bevestigde tevens de bruikbaarheid der reactie van Paul en Brunel (agglutinatie van schapenerythrocyten door bloed van patiënten).

Vorderingen werden gemaakt in de kennis van hetgeen voor bloedtransfusie nodig is, een kennis, die sindsdien zich enorm heeft uitge-

breid en nog niet aan haar eind is. De bronchoscopie en bronchografie ging met sprongen vooruit; P. H. G. VAN GILSE, EELCO HUIZINGA en anderen droegen het hunne daartoe bij. De laatste hield op een vergadering der Nederlandsche algemeene ziektekundige Vereeniging, 9 december 1933, een voordracht, die men vindt in de jaargang 1935 (I, 1344) over de resultaten, vaak verrassend, van de bronchografie met behulp van lipoïdol.

Op neurologisch gebied moge nog het door J. W. G. TER BRAAK en anderen gesignaleerde voorkomen van vergiftiging ten gevolge van het gebruik van apiol ter vruchtafdrijving worden vermeld. De neuritis die bij de betrokken vrouwen werd aangetroffen, werd door TER BRAAK nader gecontroleerd bij kippen: het gif was daar even goed werkzaam (1933, I, 795, 1059, 1248; II, 1691).

Tot afsluiting dezer periode moge weer een uiterst belangwekkend artikel van WOERDEMAN over „De potenties van embryonale cellen en van regeneratie-blastemen” worden vermeld. Het is één dier oorspronkelijke stukken, die door sommige artsen, vanwege het niet rechtstreeks praktische belang, bij de lezing in het Tijdschrift worden overgeslagen. Er zijn echter, meen ik, geen betere middelen om de arts te herinneren aan de wetenschappelijke grondslag, waarop al zijn doen en laten behoort te berusten, dan de lectuur van artikelen als deze, door een deskundige van erkend gezag volkomen begrijpelijk geschreven; wetenschap van het beste gehalte en uit de eerste hand.

1937-1941

Wat in de jaargang 1937 allereerst in het oog valt is, de hoeveelheid klinische lessen, die in aanmerking komen op deze plaats te worden vermeld. Dit is niet toe te schrijven aan de hoeveelheid dier lessen in dit jaar (het zijn er 56, iets meer dan één per week). Maar, al moet men in het algemeen in die rubriek geen ontdekkingen zoeken, deze jaargang bevat tussen de zeer vele vermeldenswaardige een aantal lessen, die mij van meer dan gewoon gelang schijnen, hetzij om het onderwerp, hetzij om de voortreffelijkheid der expositie.

Allereerst twee op het gebied der cardiologie:

L. POLAK DANIELS leert over boezemwoelen, thans nog meer dan toen, en onder de naam van boezemfibrilleren vooral, bij elke arts

bekend (1937, I, 4). In het bijzonder wordt het tijdelijk karakter besproken, de naar omstandigheden goede prognose en de soms levenslang – tot in hoge ouderdom – durende aritmie van deze aard. Chinidine was voor 20 jaren reeds algemeen in gebruik. Een andere functiestoornis van het hart behandelde J. G. G. BORST in een klinische les (1937, IV, 5664): Behandeling van decompensatio cordis door keukenzout. Helder wordt uiteengezet, hoe de ontzouting van de gecompenseerde patiënt ook zonder toediening van digitalis de patiënt van veel klachten bevrijdt. Het belang van Salyrgan wordt besproken en een normaal natriumgehalte in het bloed boven dat van chloor op de voorgrond gesteld. Op dit en verwant gebied heeft BORST tot op heden een grote activiteit ontplooid.

Twee der klinische lessen uit 1937 houden zich met gezwellen bezig: C. L. DE JONGH onderwees de lezer over longkanker (II, 2047). Hij richtte de aandacht vooral op de omstandigheid, dat „ontstekingsverschijnselen het beeld gedurende lange tijd, ja zelfs tot het einde toe, volkomen kunnen beheerschen” niettegenstaande de nieuw verworven diagnostische methodes der roentgenologie en der bronchoscopie met behulp van lipiodol. In die tijd, zegt DE JONGH, was de overlevingsduur na operatie – althans de duur ener volkomen gezondheid – nog niet behoorlijk te voorspellen; is hij het thans, nu de operatiemethodes zoveel zijn verfijnd? Het andere stuk – van DEELMAN – vindt zijn plaats hieronder.

De overige vier klinische lessen bewegen zich op verschillend terrein. Chronologisch komt die van E. HUSTINX over letsels van de menisci en het kniegewricht. Ik heb deze uitgekozen, omdat in mijn ervaring de moeilijkheden in de diagnose dezer doorgaans traumatisch veroorzaakte laesie ook thans nog niet geheel zijn overwonnen. Destijds werd de diagnose dikwijls niet gesteld; thans komt het niet zelden voor, dat men het meniscusletsel aanneemt, terwijl het er niet is. HUSTINX' rijke ervaring te Heerlen – bij mijnwerkers – maakte het hem mogelijk met kennis van zaken oorzaak, verschijnselen, diagnose en prognose uitvoerig te beschrijven (1937, I, 1218).

E. A. D. E. CARP, onder de indruk van twee nieuwe behandelingsmethoden van lijders aan schizofrene geestesstoornissen (1937, II, 3017) schreef in een les over „Nieuwe perspectieven, geopend door insulineshock en cardiazolbehandeling”. Van de laatste had hij

slechts bij twee patiënten enige ondervinding; één van hen was bovendien nog refractair. Over de insulineshocktherapie was zijn ervaring blijkbaar ook niet aanzienlijk; cijfers treft men daarover in zijn les niet aan. Aan een voorspelling omtrent de waarde der beide methoden waagt hij zich slechts met veel voorbehoud; het zal kunnen dooien of vriezen. Men weet, dat thans de elektrische stroom sinds jaren in gebruik is; ook hieraan blijkt de schizofrenie zich weinig te storen, de manisch-melancholische ziekte daarentegen veel meer; aan sommige instituten wordt de electroshock aan de lopende band toegepast, dikwijls met een goed resultaat, bij melancholie vooral, voorzover het de actuele aanval betreft.

De vele moeilijkheden, die zich bij het roentgenonderzoek van wervelletsels, in het bijzonder ten gevolge van ongevallen, voordoen, zijn het onderwerp ener klinische les van VAN EBBENHORST TENGBERGEN (IV, 5770). De verschillende bijzonderheden waarop gelet dient te worden worden uitvoerig behandeld; de hierbij ingenomen gezichtspunten hebben nog niets van hun belang verloren, al zijn er ook nieuwe aan toegevoegd.

De laatste te memoreren les werd gegeven door P. FORMIJNE, uit SNAPPERS kliniek. Hij behandelt algemene huidpigmentatie bij inwendige ziekten (IV, 6100). Van Addisons ziekte waren geen symptomen te vinden; ook de obductie bracht geen abnormale bijniereën aan den dag; alleen de reeds tijdens het leven gediagnostiseerde kystennieren met talrijke abscessen elders, in het bijzonder in de lever. De pathogenese der huidverkleuring (allerlei ziekten werden in aanmerking genomen) kon ook na de sectie niet met zekerheid worden vastgesteld; was het, zegt FORMIJNE, de bijzondere nierfunctie, die bij kystennieren bestaat, die de pigmentatie teweegbracht?

Terwijl op economisch gebied de malaise, reeds vóór 1930 aangevangen, nog voortduurde en de gebeurtenissen in Duitsland een oorlog – die in 1939 uitbrak – voorspelden, was in de periode 1937–1941 de medisch-wetenschappelijke oogst zeer belangrijk, en de betrokken jaargangen van het Tijdschrift getuigen daarvan. De toepassing van het door DOMAGK te Düsseldorf ontdekte Prontosil, eerst op erysipelas, later op andere streptokokken-infecties, werd het eerst, in het Tijdschrift, behandeld door A. POLAK DANIELS (1937, II, 1837); in zijn opstel over meningitis berichtte MINKENHOF over

de ongekeerde resultaten van de behandeling met sulfanilamide (1938, IV, 4986). Van een aflevering der *Geneeskundige Bladen uit Kliniek en Laboratorium* (35e reeks I/II), waarin BORST en VIERSMA uitvoerig berichtten over de behandeling van infecties der urinewegen onder andere met Prontosil, gaf C. L. DE JONGH (1938, III, 3852) een vrij uitgebreid verslag op hoopvolle toon. Reeds tevoren (1937, II, 2721) had dezelfde onderzoeker, in de therapierubriek, bericht over de resultaten der behandeling van pyelocystitis met amandezuur, die hij, wijzende op de voorzorgsmaatregelen, pree. De theoretisch belangrijke vraag, hoe weefselkweken zich gedragen tegenover toevoeging van sulfanilamid-oplossingen, behandelde H. W. JULIUS in een voordracht voor het Genootschap ter bevordering van Natuur-, Genees- en Heelkunde op 18 december 1937 (1938, I, 782); hij vergeleek deze invloed met die van Trypaflavine, toen het beste antistreptokokkenmiddel dat bekend was. Het nieuwe middel Dagénan (sulfanilamidopyridine) werd door L. A. HULST en F. L. J. JORDAN bij pneumokokkenaanandoeningen toegepast (1939, II, 1592) met opmerkelijk goed resultaat. Hetzelfde preparaat toonde in de handen van W. A. KUENEN en A. J. CH. HAEX zijn uitnemende werking in gevallen van cerebrospinale meningitis; het tot kort geleden veel gebruikte serum, kon men, zo concludeerden zij, rustig weglaten (1940, II, 1602). Tot dezelfde conclusie kwamen M. WEERSMA (1940, II, 1610) en A. J. R. E. VAN SCHOONHOVEN VAN BEURDEN en TH. LOONSTRA (1940, III, 3673). De laatsten echter met een zeker voorbehoud.

Echter waren tegen de epoche-makende successen van sulfa-verbindingen bezwaren gerezen. De agranulocytose, hemolytische anemie, cyanose, acidose, huiduitslagen, leverontaarding, koorts, complicaties van sulfanilamide-gebruik, schenen volgens SNAPPER, LIU en CHUNG (1939, III, 4501) ook gezien te zijn bij toediening van sulfapyridine. Bovendien was in dierproeven, en in enkele gevallen bij therapeutisch gebruik, gebleken dat het middel, in verband met de geringe oplosbaarheid van het acetylsulfa-pyridine, aanleiding kon geven tot concrementvorming in de urine-organen. Daarover berichten de genoemde auteurs uit SNAPPERS kliniek; de kristallen, zelfs kleine stenen beeldden zij in fotografie af. Een andere moeilijkheid, die behandeling met sulfapyridine kan opleveren, en die in Engeland reeds in 1939 was opgemerkt, beschreef J. MULDER, uit de

Groningse kliniek in 1940 (I, 923) door proeven met dit middel *in vivo*. Hij zag vaste pneumokokkenstammen ontstaan (bij muizen), en wees op de noodzaak, met deze chemoresistentie rekening te houden, en op die grond grote doses van het middel te geven bij ernstige pneumokokken-infecties.

In de jaargangen 1937 tot 1941 heb ik 55 artikelen genoteerd, die in deze geschiedenis vermeld zouden moeten worden, alle betrekking hebbende op neurologisch-psychiatrische onderwerpen. Ik heb daaruit een keuze moeten doen, niet zozeer om een mogelijke vooringenomenheid mijnerzijds met deze tak van wetenschap, als wel uit de overweging, dat aan dit specialisme een te grote plaats zou worden afgestaan in vergelijking met de andere vakken der geneeskunde, waar ik wellicht – uit een minder intieme kennis daarvan – te weinig ruimte zou kunnen geven. Het aantal der neurologische stukken overtreft verre dat der psychiatrische. Behalve de reeds gememo-reerde klinische les van CARP verschenen nog drie bijdragen tot de kennis, respectievelijk de behandeling van zielszieken. De eerste was van de hand van de geneesheer-directeur van de psychiatrische in-richting te Santpoort, oudtijds Meerenberg. G. KRAUS behandelt daarin de, door W. M. VAN DER SCHEER tijdens zijn directoraat van dat gesticht ingevoerde actieve therapie door SIMONS te Güterloh gegrondvest (III, 4575). Het stuk is vooral daarom van zulk een uitnemend belang, omdat het, niet het minst voor de huisartsen bestemd, met zulk een nadruk en overtuiging in het licht stelt, hoe patiënten, zelfs de ongeneeslijke schizofrenen – wanneer men hen niet als „verloren gevallen” beschouwt – door goed geleide arbeid weer tot een zeker contact met de gemeenschap kunnen worden gebracht. – De twee andere psychiatrische artikelen zijn van RÜMKES hand; het belang voor de algemene arts hebben zij met KRAUS' artikel gemeen. Zij handelen respectievelijk over psychoses bij hart-ziekten (1939, I, 728) en over psychogene psychoses (1940, IV, 5102). Wat het eerste onderwerp betreft, meermalen heb ik ervaren hoe de behandelende huisarts of internist zijn voordeel kon doen met de aanwijzingen die de psychiater hem kon geven, door hem te verwijzen naar dit helder geschreven artikel. De waarde van het tweede stuk bestaat vooral hierin, dat het begrip psychogeen er wordt duidelijk gemaakt. Hoeveel misverstand heerst er nog thans

omtrent de woorden en betekenis van reactief, functioneel en psychogeen!

Als iemand zich verdienste heeft verworven door te pogen, nauwkeurig deze belangrijke begrippen te omlijnen, dan is het RÜMKE; hij is er tot in de laatste jaren, als het geval zich voordeed, mee bezig geweest.

En nu de neurologie: de elektro-encefalografie had vaste voet gekregen. Nog zie ik FRANKE, in HOELENS St. Ursulakliniek, bezig, mij tot enig begrip zijner werkzaamheid te brengen. Hij deelde in 1936 zijn ervaringen mee in een monografie, die in 1937 (III, 4475) door J. TEN CATE, die in het fysiologisch laboratorium deze techniek beoefende, besproken werd. FRANKE vond onder andere, dat de hypoglycemische slaap, evenals de hypnotische moest worden opgevat als een typische hersenstamslaap. Zie hiervoor 1938 (II, 1428). L. VAN DER HORST, een der eersten die de onderzoeksmethode door middel van het E.E.G. reeds langer toepaste, berichtte over zijn uitkomsten in een bijeenkomst der Amsterdamsche Neurologen Vereniging op 8 april 1937 (1937, III, 4498), in het bijzonder naar aanleiding van proefnemingen op katten en konijnen. Deze werden voorbehandeld met somnifeen of insuline, ofwel met ether genarcotiseerd; bij de eerste bleken veranderingen in de tussenhersenen, bij de laatste in de grote hersenschorscellen te bestaan.

Zijn ervaringen bij patiënten deelde VAN DER HORST mede in dezelfde vereniging op 7 april 1938 (1938, III, 3908). Hij toonde van de verkregen krommen verschillende bijzonderheden aan, en legde er de nadruk op, dat op grond van het E.E.G. de diagnose hersengezwel voorlopig niet gesteld kon worden. Zie echter (1940, I, 618) de klinische les van VAN DER HORST. Daarentegen is voor een bepaalde vorm van epilepsie (petit mal) het voorkomen der zogenaamde „wave and spike”-golven waarschijnlijk typerend. Daarop wees H. R. VAN DER MOLEN, arts te Terwolde, in een artikel in 1939 (II, 1599). Dat de produktie van alfagolven zeer waarschijnlijk aan het neopallium moet worden toegekend, werd door WALTER, TEN CATE en KOOPMAN op grond van proeven bij konijnen, welker schors totaal was geëxtirpeerd, aangetoond in een vergadering van het Genootschap ter Bevordering van Natuur-, Genees- en Heelkunde op 16 maart 1940 (II, 1750) (zie ook 1940, IV, 4899).

Voor de kennis en behandeling der epilepsie waren belangrijk: een stuk van A. VERJAAL over het ketogene dieet (1939, II, 2602) dat, op Amerikaans voorbeeld, ook thans nog bij kinderen als hulpmiddel der therapie wordt toegepast; een klinische les van de Leidse hoogleraar GORTER (1940, III, 3472) over stuipen die „onmiddellijk ingrijpen” vereisen. Deze vermaarde kinderarts maakte terecht opmerkzaam op de bij pasgeboren kinderen veelvuldig voorkomende hypocalcemie; hypoglykemie en hersenoedeem zijn de twee andere hoofdzaken. Een kind van $1\frac{1}{2}$ jaar, dat – 5 dagen oud – reeds een stuip had gehad, werd met fraai succes snel hersteld door intraveneuze inspuiting van glucose. Men zou willen weten: hoe is het later met deze jongen gegaan?

Een andere klinische les wijdde VAN DER HORST aan de diëncefale epilepsie (1939, II, 3183), welke lokalisatie, klinisch aangenomen, roentgenologisch werd bevestigd. Weliswaar zijn dergelijke gevallen zeldzaam, maar in beginsel uiterst belangrijk voor onze kennis van het ontstaan van epileptische insulden. De belangstelling voor het diencephalon was sinds enige tijd ook in ons land toenemend; spoedig kon men van een overwaardering spreken, liever: van de neiging over de functies van dat hersengedeelte te fantaseren. Vandaar dat – ook thans nog – klinisch, experimenteel of hoe dan ook – goedgegronde functiestoornissen aldaar waargenomen, worden medegedeeld. Tot nu toe heeft de fysiologie ons meer vaststaande gegevens verschaft dan de ervaring bij zieken. Mede daardoor is onze blik op epilepsie heel wat verruimd. Bovendien werd in deze periode de therapie ervan verrijkt; de broomzouten waren sinds lang vrijwel (niet geheel) obsoleet geworden, het Luminal had sinds ongeveer 1915 – althans ten onzent – hun plaats ingenomen. Nu kwam difantoïne ons, en onze patiënten te hulp, dat geen noemenswaarde slaperigheid veroorzaakt, en doorgaans ten minste even werkzaam is en slechts gering toxisch. J. J. H. M. KLESSENS berichtte erover, met J. H. N. DEKKERS in 1940 (III, 2653); in dezelfde jaargang (III, 2658).

De degeneratie van tussenwervelschijven, in het bijzonder in de lumbosacrale, en de elektrocoagulatie in het ganglion Gasseri begonnen hier te lande in deze periode hun roemrijke loopbaan; C. H. LENSHOEK bracht beide aangelegenheden het eerst ter sprake (1937, III, 4435 en III, 3788).

De „hernia” heeft een deel harer populariteit verloren; men is minder kwistig geworden met de operatieve therapie; de trigeminusneuralgie door coagulatie van het betrokken ganglion heeft de alcoholinspuiting vervangen, en het grote ingrijpen aan de trigeminuswortel zeer ingeperkt.

Ik dien mij te onthouden van een opsomming van casuïstische mededelingen, waaronder op zichzelf zeer belangwekkende, en mij te beperken tot enige artikelen van meer principiële natuur.

J. VAN DER HOEVE, de Leidse oftalmoloog hield in 1936 op 12 december in een bijeenkomst van het Nederlandsch Oogheekundig Gezelschap een beroemd geworden voordracht over Phacomatoses. Onder die naam verenigde hij de tubereuse sclerose van Bourneville, de neurofibromatose van von Recklinghausen, de angiomatosis cerebelli et retinae van Hippel-Landau en het syndroom van Sturge-Weber (verkalkingen in hersenen) (1937, II, 2977). Al deze aandoeningen, uitvoeriger toegelicht in de jaargang 1938 (III, 4418), hebben gemeen, dat zij erfelijk zijn, hun verschijnselen doen zich, bij alle, voor in de hersenen, het gezichtsorgaan, de huid; epilepsie wordt bij alle waargenomen (destijds nog niet bij de ziekte van Hippel-Landau). VAN DER HOEVE verwachtte in de toekomst meer leden dezer gemeenschap, en vele theoretische verhelderingen op tumorgebied.

In 1940 (III, 3651, 3763) deed RADEMAKER een aanval op de gangbare onderscheiding tussen ataxie van cerebellaire oorsprong en de spinale: de betrokken ruggemergsbanen, welker letsel tot ataxie leidt, eindigen immers alle geheel of gedeeltelijk in de kleine hersenen. Hij motiveerde zijn opvatting zakelijk en kritisch; of de meerderheid der neurologen met zijn zienswijze hebben ingestemd?

Een geheel aparte ontdekking, gedaan door G. P. UTERMÖHLEN (1941, I, 1183), door kenners van het vestibulaire stelsel slechts aarzelend (of in het geheel niet) geaccepteerd, is het toepassen van een prismatische bril in gevallen van de ziekte van Ménière. Zij steunt op UTERMÖHLENS ervaring, dat bij de overgrote meerderheid der lijders aan deze ziekte een relatieve zwakte der convergentie wordt gevonden. Een uitvoerig onderzoek moet aan het adviseren van zulk een bril voorafgaan. De methode is eerst in de laatste jaren begonnen belangrijker ingang te vinden bij de Nederlandse oorartsen en neuro-

logen, vermoedelijk ook in andere landen. Thans heeft zij in handen van de uitvinder talloze onschatbare diensten bewezen, in steeds verbeterde vorm, aan hen die dikwijls in zeer hoge mate, last ondervonden van hun onvermogen, plotseling of in gematigder vorm, hun evenwicht te handhaven. Het is de moeite waard te bedenken, dat in dit tijdperk twee niet-neurologen – VAN DER HOEVE en UTERMÖHLEN – op neuropathologisch gebied van geheel verschillende aard, belangrijk nieuws hebben gebracht.

De bijdragen op andere terreinen der geneeskunde bevatten bijna alle mededelingen van therapeutische, diagnostische of algemeen-beschouwende aard omtrent onderwerpen, elders voor het eerst ter sprake gebracht. Vermeld moeten echter worden de studies van DEELMAN over maagpathologie (1937, I, 2064), die van D. DEN HOED over kankerbehandeling (1937, I, 1302), van de laatstgenoemde, over de bestralingstherapie bij ontstekingen (1938, I, 1093). De ijzeren long werd geïntroduceerd (1939, I, 1058) door EMMA SLUITER in de rubriek Berichten en Mededelingen. J. MULDER, destijds conservator aan de Groningse interne Kliniek, berichtte in 1938 (II, 2385) over pneumokokken-typen bij pneumokokkieën; hij vond, dat aan het type I de grootste betekenis – althans in Nederland – toekwam als verwekker van kroepuze pneumonie (en empyeem). De zelfde onderzoeker hield zich ijverig bezig met het influenza-vraagstuk (1938, I, 495). De ziekte van Besnier-Boeck werd verscheiden keren in behandeling genomen; de patholoog-anatoom P. NIEUWENHUYSE gaf in 1938 (II, 3060) een heldere, kritische uiteenzetting ervan in een klinische les; slotsom: het geschil tussen de aanhangers der tuberculose en de voorstanders van een eigen ziekte is nog niet beslecht, en de oplossing nog niet in het zicht. Ook waren de meningen over goudtherapie, zowel bij tuberculose als bij reuma, gedeeld. Op een bijeenkomst (17 april 1937) van het Medisch Studiegenootschap Rheuma werden daaromtrent verschillende geluiden gehoord (1938, III, 3614 en volgende). Ieder sprak van de grote voorzichtigheid waarop goudpreparaten moeten worden gehanteerd. Sindsdien is het gebruik ervan niet veel verder gekomen; tegen tuberculose dient het in het geheel niet meer.

Aan hormonen en vitamines werd gedurende de gehele periode veel aandacht besteed, zowel in het laboratorium (in het bijzonder

het Amsterdamse voor farmacologie) als in de klinieken; bijnier en hypofyse drongen zich blijkbaar aan de medische belangstelling hoe langer hoe meer op. Het befaamde DOCA kwam, en scheen te overwinnen; een overmatig gebruik ervan – op onvoldoende indicatie – dreigde. Synthetische preparaten, ter vervanging van menformon, werden in de fabrieken gemaakt; zij waren in veel gevallen even bruikbaar als het uit paarde-urine gekweekte produkt, en veel goedkoper.

De Bornholmse ziekte deed haar intrede in ons land, de sternumpunctie werd toegepast, bij kinderen en volwassenen, en – een zeer belangrijke uitvinding – de corneatransplantatie vond in de Leidse oftalmoloog C. F. M. PIECK een voortreffelijke propagandist (1940, III, 3044). Ten slotte: een begin werd gemaakt in ons land met operaties aan het pericardium (A. WELCKER, 1941, IV, 1822), voorloper van mogelijkheden aan het hart zelf.

Sinds ruim anderhalf jaar had Nederland de Duitse tirannie doorstaan; de geneeskunde-beoefening was voortgegaan en het Tijdschrift getuigde ervan in onverminderde omvang. De volgende periode zou doen blijken, hoezeer het stompzinnige geweld aan de mogelijkheid tot publikaties beperkingen oplegde.

1942–1946

De gedwongen inkrimping kondigde zich in 1942 nog ternauwernood aan; daartoe werkte mede, dat de Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst was opgeheven, haar mededelingen bestonden niet meer en konden op de omvang van het Tijdschrift geen invloed hebben. En de Artsenkamer had een eigen blad. De oogst aan stukken waarmede dit hoofdstuk zich bezig houdt was daardoor noch kleiner, noch geringer in kwaliteit dan in vroegere jaren.

Een der belangrijkste gebeurtenissen in deze periode was de opkomst der operaties aan, althans bij, het hart. De eerste kunstbewerking met duurzaam goed gevolg was reeds in augustus 1941 verricht door de chirurg aan het Nederlandsch Israëlitische Ziekenhuis, S. M. KROVELD. Ik had het voorrecht de operatie, waartoe S. KROONENBERGS indicatiestelling had geleid, bij te wonen. De publikatie ervan in het Tijdschrift was onmogelijk ten gevolge van het verbod, door de Duitsers uitgevaardigd, bijdragen van Joden op te

nemen. EXALTO en TUMMERS herinneren daaraan in hun artikel (1942, IV, 2773), waarin zij hun ervaring bij twee patiënten vermelden, waarvan er één (ruim 1½ jaar oud) genas. Het is de moeite waard mede te delen, dat KROPVELDS patiëntje niet alleen is blijven leven, doch thans moeder van twee kinderen is.

EXALTO had over de door hem verrichte operatie reeds bericht in een vergadering der Nederlandsche Vereeniging voor Heelkunde op 1 maart 1942 (III, 2398). Tevoren (18 januari 1941) had de Amsterdamse chirurg J. P. BACKER, als eerste, de operatie bij een patiënte verricht; zij overleed, echter pas vijf maanden later, tengevolge van de niet herstelde endocarditis. Over hetzelfde onderwerp vindt men tot 1946 nog enige belangrijke bijdragen (VAN PRAAG, WIJNEN, EERLAND).

In het eerste Noodnummer (noodzakelijk geworden door het verbod van stroomgebruik), dat 7 oktober 1944 gedateerd is, verscheen voor het eerst het magische woord „Penicilline”. Men kende het van horen zeggen, in het bijzonder uit de *Schweizerische medizinische Wochenschrift* van 10 juli 1944, die geheel aan het nieuwe geneesmiddel was gewijd, en waarin Engelse en Amerikaanse literatuur over dit onderwerp waren verwerkt. N. LUBSEN gaf daarvan een uitvoerig verslag. Eerst in 1946 konden eigen ervaringen erover in het Tijdschrift verschijnen; J. E. MINKENHOF berichtte over uitkomsten bij endocarditis (II, 604); bij vele andere ziekten een aantal clinici, in mededelingen uit vergaderingen of in artikelen. Het was moeilijk te verkrijgen, en kostbaar, en reeds in de aanvang waren gevallen van resistentie opgemerkt. In de volgende jaren, tot nu toe, heeft het zich gehandhaafd, al heeft het middel een zware concurrentie ondervonden van vele ten dele verwante antibiotica; de sulfa-preparaten zijn er niet door verdrongen, en een gecombineerde behandeling van beide soorten artsijnen is meermalen nuttig gebleken.

Ofschoon epidemische geelzucht al voor meer dan 200 jaren is waargenomen, en sindsdien periodiek is beschreven, was zij in de jaren der nu beschreven periode als een nieuwe ziekte voor de dag gekomen in ons land. Reeds vroeger had de huisarts C. DEN HARTOG een epidemie van icterus catarrhalis beschreven (1941, II, 1882), die hij voor infectieus hield. In de jaargang 1942 (III, 1933) gaf H. J. VIERSMA in de pas ingevoerde rubriek der Actuele Vraagstukken een

goed overzicht van de reeds oude geschiedenis der ziekte, waarvan men de oorzaak niet kende (alimentair? porte d'entrée...). Reeds in 1943 (III, 1304) werd een antwoord uit het Instituut voor praeventieve geneeskunde te Leiden, gegeven door J. D. VERLINDE en H. D. DE BOER. Zij verkregen een positief resultaat met besmettingsproeven van caviae met bloed van koortsende patiënten die aan de ziekte leden, en met urine, verkregen in het icterische stadium. De dieren reageerden met koorts en leververanderingen van dezelfde aard als bij de mens worden gevonden. Geen zichtbare micro-organismen werden gevonden; de smetstof heeft eigenschappen, die ook bij filtreerbare virussen waren waargenomen; de ziekte laat immuniteit achter. Een bescheiden aantal van waarnemingen der ziekte volgde tot in 1946, een verdere mededeling van VERLINDE in 1946 (II, 1309).

Het lijkt niet onwaarschijnlijk, dat het gebrek aan het farmakologisch onschuldige stimulans koffie (de uitdrukking is van de farmakoloog A. TH. KNOPPERS, thans in Amerika; zie 1943 (IV, 3223), in een samenvattend overzicht over wekamines) in de oorlog, een factor is geweest voor het toenemend gebruik van middelen als amfetamine, pervitine en dergelijke. KNOPPERS gaf er een helder, chemisch en farmakologisch verslag van. Ook waarschuwde hij tegen ondoordacht gebruik, maar „zolang de coffeïnevoorraad beperkt is” beval hij een bescheiden gebruik bij vermoeidheidstoestanden, op zeer korte termijn, aan. Verscheidene der mededelingen over het onderwerp hadden – zo schijnt het thans! – achterwege kunnen blijven na KNOPPERS' artikel. Ook heden mag menig arts er nog notitie van nemen; het euvel komt onder de medische kunstbroeders in deze tijd even goed voor als voor 15 jaar. Van ieder geneesmiddel kan misbruik worden gemaakt; ik zinspeelde er reeds op in de vorige periode, toen er sprake was van DOCA. Men kan zich heden ten dage nauwelijks een voorstelling maken van de door dit middel, Desoxycorticosteronacetaat, verwekte opschudding in de medische gelederen. Voor alles en nog wat, waar een depressie – in alle betekenissen – werd waargenomen, gebruikte men het. P. FORMIJNE analyseerde het gebruik ervan bij Morbus Addison, waar het de toediening van extra zout verbiedt (1942, I, 557); KITS VAN WAVEREN oordeelde, dat het in gevallen van „Addisonismes” veelal overbodig was (1943, III, 1315). Daartegen voerde KNOPPERS aan, dat het bij shocktoestanden,

in de fase der uitputting – na de zogenaamde alarmreactie – wel degelijk rationeel was, het toe te dienen (1943, III, 1398); hierbij sloot C. A. VAN HEES zich aan, erop wijzend dat men onderscheid dient te maken tussen de werking van DOCA als hormoon en als pharmakon.

Het is niet verwonderlijk, dat er, vooral na het einde onzer onvrijheid, voor het eerst hier te lande elders reeds beproefde genees- of hulpmiddelen in gebruik werden genomen. Heparine en dicumarine begonnen tegen trombose in gebruik te komen. De Kampense internist W. J. KOLFF, vermaard geworden door zijn kunstmatige nier, deelde over intraveneuze toediening van heparine met een door hem verbeterde rubbervena van Engelse oorsprong zijn ervaringen mede (1942, I, 174); deze waren gunstig. De dicumarinetherapie werd door G. L. VAN DER ZWAAG (1946, IV, 1360) aangekondigd; hij beval aan het middel eerst tezamen met heparine toe te dienen, en pas na 12 tot 36 uren alleen. „Prophylactisch kan men natuurlijk met dicumarine volstaan”. Klinische observatie is nodig en hij hield vitamine K voor aangewezen, zodra geringe bloedingen (in het tandvles en dergelijke) verschijnen.

Nog enkele therapeutische, voor ons land nieuwe geneesmethoden werden toegepast en in het Tijdschrift besproken. In 1942 (IV, 3145) gaf C. H. LENSCHOEK een verslag van meer dan 150 door hem verrichte elektrocoagulaties van het ganglion Gasseri tegen trigeminusneuralgie; deze methode, die allengs de alcoholinspuiting heeft verdrongen, heeft grote voordelen, in gevallen waar de grote operatie (worteldoorsnijding) niet aangewezen is. Zij wordt nog altijd, dikwijls met groot voordeel, toegepast. De ook thans nog veel genoemde en besdiscussieerde allergie, in een klinische les door de patholoog-anatoom P. NIEUWENHUYSE samenvattend besproken (1944, III, 700) voorzover zij tot ontstekingen leidt, miste een afdoend geneesmiddel; geen wonder, gezien de enorme diversiteit van allergenen en van de verschijnselen, die zij veroorzaken. L. SCHALM, de Arnhemse internist deelde in 1944 (II, 668) niet zonder geestdrift bevredigende uitkomsten mede van een behandeling veler overgevoeligheidsziekten met het synthetische middel Antallergan, ook thans nog niet obsoleet, niettegenstaande veel concurrentie en veel teleurstellingen. Zijn ingenomenheid steunde vooral op Franse ervaringen; hijzelf be-

schikte, tot een gefundeerd oordeel, nog over te weinig behandelde patiënten. Wie de lijst ziet van de aandoeningen, die erdoor worden bestreden, volgens de Fransen, ontkomt niet aan een zekere neiging tot twijfel; de verlopen 12 jaren hebben die twijfel – die geen nihilisme betekent – geenszins opgeheven. Het wezen der allergische constitutie bleef met dat al begrijpelijkerwijze vrij duister. Een poging om daarin een nieuw inzicht te verkrijgen deed K. C. WINKLER (1946, II, 1159) in een samenvattend, zeer lezenswaardig overzicht.

Een ook nu nog niet beslecht – wellicht moest men niet naar één beslechting, maar naar vele vragen – probleem betreffende de behandeling van het ulcus pepticum, was tussen 1942 en 1946 ook aan de orde. Velen herinneren zich de opzienbare tijdingen – ook in lekenkringen – over het goede effect van succus liquiritiae. Veel artsen namen de zaak met enig schouderophalen; anderen begonnen ermee te werken, en zij zagen goede gevolgen; ieder nieuw middel bewerkt aanvankelijk hetzelfde, of het moet al heel erg ongeschikt zijn. Maar belangstelling was er genoeg; men had in de oorlog ervaringen opgedaan, die schenen in te druisen tegen de gebruikelijke opvattingen. De methode van Meulengracht, ulcusbloedingen „met voedsel” te behandelen, ook wanneer de patiënt bloed braakt, volgde J. B. STOLTE in het Onze Lieve Vrouwe Gasthuis te Amsterdam met enige wijzigingen, en niet zonder succes na (1943, II, 1023). Dat in de oorlog (eigenlijk van 1 september 1939 tot 1 juli 1943) het aantal lijdens aan ulcus pepticum was toegenomen, en dat de aard der voeding van belangrijke invloed daarop was geweest, bewees STOLTE met zijn medewerker P. BEAUMONT in zijn opstel over dit onderwerp (1943, IV, 1789); hij onderschat echter niet de invloed van psychische traumata, die in oorlogstijd zoveel menigvuldiger waren dan anders; het woord psychosomatisch gebruikte hij nog niet. F. A. SCHALIJ, de Rotterdamse maagdarmarts, legde in een voordracht in het Klinisch Genootschap te Rotterdam op principiële en klinische gronden sterk de nadruk op psychische invloeden (1946, II, 1500).

Het gebruik van succus liquiritiae, waarvan boven terloops sprake was, werd eerst in 1946 door F. E. REVERS aanbevolen (I, 135) op grond van zijn ondervinding bij 34 patiënten met roentgenologisch vastgesteld ulcus ventriculi; zij werden behandeld zonder rust en zonder bedrust; eerst na de thans besproken periode verschenen er

artikelen van anderen, die de aangelegenheid kritisch beschouwen.

Kwantitatief wegen de in diagnostisch, pathogenetisch of algemeen klinisch opzicht belangrijke mededelingen, niet op tegen de therapeutische bijdragen. Er zijn daaronder verscheidene, die vermelding verdienen. Ieder – zelfs veel leken – is thans min of meer vertrouwd met het woord Rhesusfactor. De vondst der agglutinatie van menseelijke bloedlichaampjes door serum van een met bloed van macacus rhesus behandelde cavia (1937) bleek in 1939 van betekenis voor de praktijk der bloedtransfusie. Over dit onderwerp gaf J. J. VAN LOGHEM Jr. een bespreking in 1946 (II, 1541) onder de rubriek Arts en Samenleving. De bekendheid, die nu, tien jaren later, met deze belangrijke zaak stellig onder alle artsen verbreid is, is geen grond om de lezing van dit duidelijk gestelde, met kennis van zaken geschreven artikel, niet nog eens ter hand te nemen, indien zij de weg willen blijven vinden in de doolhof van verwickelingen, die de studie der bloedgroepen heeft ter wereld gebracht en waarin de kenners met verbazingwekkende zekerheid zich hoeden voor verdwaling. De gestadige vermeerdering van kennis en der complicaties, ook der noodlottige gevolgen (erythroblastosis foetalis) kan men in elke der volgende periodes nalezen; ik moet mij ertoe beperken de belangstellende daarnaar te verwijzen. Een grote hoeveelheid werk en scherpzinnigheid zal hij erin aantreffen.

De bloedlichaampjes-acrobatie, waarvan voorheen LANZ sprak in verband met PELGERS stoute uitspraken over de diagnostische betekenis van het morfologische bloedonderzoek, is een genoegelijk kinderspel, vergeleken bij de tours-de-force, die de bloedgroep-specialisten op hun gebied verrichten; en het eind is nog niet te voorzien. De bloedtransfusie, dagelijks door internisten en chirurgen toegepast, zou, zonder hun hardnekkige en weloverlegde onderzoekingen, blootstaan aan velerlei risico's.

In 1943 maakte W. J. KOLFF, boven terloops reeds genoemd, zijn constructie ener kunstnier bekend (IV, 1684). Hij vermeldde in de titel zijner bijdrage talrijke medewerkers, onder wie de directeur der Kamper emailfabrieken H. TH. J. BERK. Daarin werd de techniek van het toestel – een dialysator met groot oppervlak – beschreven. In 1946 (I, 155) berichtte hij over de ervaringen, ermede verkregen in de kliniek, in een bijeenkomst van het Klinisch Genootschap te

Rotterdam op 25 mei 1944. „Het moet mogelijk zijn”, zo eindigt het referaat zijner voordracht, „personen, die anders sterven aan de gevolgen van een acute uremie, met de kunstmatige nier in leven te houden, totdat hun eigen nieren zich voldoende zullen hebben hersteld”. Dat de klinische resultaten nog weinig bevredigend waren, schreef KOLFF toe aan het zeer ondankbare „materiaal”, dat met de kunstmatige nier was behandeld. Het is mij niet bekend, of de ingenieuze uitvinding in grotere omvang sindsdien in toepassing is gebleven; ten onzent niet. De uitvinder zelf wordt, meen ik, thans in het Mekka der wetenschappelijke ontdekkers vastgehouden.

De longchirurgie maakte verdere vooruitgang; de onderzoekingen over segmentale uitbreiding van longafwijkingen van E. HUIZINGA (1942, I, 481, 237; 1946, II, 488 en IV, 1408) waren daaraan niet vreemd; het waren produkten van voortgezet onderzoek met behulp der bronchografie en bronchoscope.

In het begin van dit hoofdstuk heb ik een beschrijving gegeven van de methode van de vroegere hoogleraar voor pediatrie aan de Groningse universiteit (1907, II, 1593) G. SCHELTEMA, om met een „loods” alle delen van het maagdarmkanaal te bereiken. Vermoedelijk hiermede onbekend, deelde C. G. VERVLOET in 1946 (IV, 1847) een door hem toegepaste wijze van duodenumsondage mede ten einde de te talrijke mislukkingen dezer kunstbewerking te verminderen; hij gebruikte een loodskogeltje. Is deze wijze van doen nagevolgd? Ik vind daarvan geen sporen, zelfs geen negatieve.

Een eerste in Nederland waargenomen geval van aangeboren afwijkingen van het kind na rubeola van de moeder in het begin der zwangerschap deelden mejuffrouw E. KAMERBEEK en P. H. G. VAN GILSE mede (1946, I, 274). In het volgende tijdperk zou dit belangwekkende verschijnsel de aandacht trekken, die het verdient.

Twee artikelen van meer in het bijzonder neurologisch belang werden gepubliceerd door H. W. STENVERS en W. G. SILLEVIS SMITT. Het laatste behandelt de, ook uit algemeen ontogenetisch oogpunt belangrijke status dysraphicus (1946, IV, 1716). Het is een klinische les, waarin de lezer duidelijk wordt gemaakt, hoe iemand het een of andere dysrafische kenmerk kan bezitten zonder daarom aan syringomyelie te lijden, en hoezeer de status dysraphicus meer dan andere ziekten de drager daarvan voor degeneratieve aandoeningen

predisponeert. Familie-onderzoek, waartoe in het bijzonder de huisarts in de gelegenheid is, wordt er door aangemoedigd. STENVERS artikel deelt mede, waarop elke neuroloog te letten heeft bij het onderzoek van het gezichtsveld zijner patiënten. Voor een groot deel is dit stuk gegrond op eigen ervaring en onderzoek; de toepassing ervan is voor elke onderzoeker mogelijk zonder ingewikkelde apparatuur. In kort bestek bevat het nauwkeurige aanwijzingen tot beoordeling van optomotorische reacties, vormen en kleuren zien. STENVERS maakte er geen aanspraak op, alle mogelijkheden op dit gebied te hebben uitgeput en beschouwde zijn onderzoeksmethoden slechts als een werkhypothese, vatbaar voor elke correctie, die latere observaties mochten geven.

Voor algemeen-wetenschappelijk inzicht is ten slotte nog een artikel van betekenis. M. STRAUB en D. DEN HOED toonden aan, hoe in carcinomen gezwelcellen tot rijping en daardoor onschadelijkheid worden gebracht door de inwerking van roentgenstralen. De cellen worden dus niet vernietigd, doch weer „in het gareel” gebracht; hun normale functie wordt hersteld. Praktisch is dit in het bijzonder bij de als „goedaardig” bekend staande huidkankers waar te nemen.

In 1946 eindigt een reeks korte artikelen van A. DE FROE over de Constitutie. Ik heb er geen melding van gemaakt bij vorige beschrijving der jaargangen, omdat ik geen kans zag er een behoorlijke, niet te uitvoerige uiteenzetting van te geven, die voldeed aan de eisen, die DE FROES analyse en groepering der constituties stelt. Ik beveel, vooral ook voor de praktiserende arts, de studie ervan ten zeerste aan.

1947-1951

In de vorige periode werd het vraagstuk: maagzweer, van verschillende kanten belicht. In deze volgende duiken vooral behandelingsmethoden op, die in hun uitvoering mijlenver van elkaar verwijderd schijnen.

J. GROEN, die zich tot op deze dag bezighoudt met de psychosomatiek, deelde in 1947 (IV, 2235, 3423) zijn ervaringen omtrent de psychogenese mede. De zo dikwijls aangehaalde ondervinding, dat aan ieder toegediend geneesmiddel een psychisch bestanddeel kleeft, waarvan de waarde in hoge mate mede-bepaald wordt door

de persoonlijkheid van de behandelende arts, is een banaliteit waarvan GROEN zich zo goed bewust is als wie dan ook. Dat allerlei invloeden van psychische aard, van stemmingen vooral, inwerken op de hinder, die een patiënt van zijn maagzweer heeft, is algemeen bekend. Maar een doelbewuste psychische therapie was de methode, die GROEN en de zijnen voorzweefde. De 18e december 1946 had hij er een voordracht over gehouden in het Genootschap voor Natuur-, Genees- en Heelkunde: drie uitvoerige berichten van ulcuslijders, een „beknopt overzicht van de karakters en emotionele belevenissen” van 15 andere ulcuspatiënten, alsmede van 3 lijders aan gastritis. Hij beschreef uitvoerig de conflicten. In de Amsterdamsche Neurologen Vereeniging (12 december 1946) behandelde hij hetzelfde onderwerp. Tot therapeutische resultaten strekten de mededelingen zich nog niet uit. Men zie in beide voordrachten het voorspel tot de werkelijke behandeling op psychische grondslag.

J. S. VAN COEVORDEN was de eerste, die in het Tijdschrift melding maakte van transthoracale doorsnijding in de nervi vagi bij een patiënt met recidiverende ulcusklachten na maagresectie (1948, I, 263). De door hem gevolgde methode – evenals de psychotherapeutische uit Amerika afkomstig – had een fraai succes; hij wijst er echter, in navolging der Amerikanen, op, dat de methode niet aan te raden is wanneer niet tevoren maagresectie onvoldoende is gebleken.

Achtereenvolgens deden I. BOEREMA (1948, II, 1755), J. H. ZAAIJER (1948, III, 2610), J. F. NUBOER (1948, IV, 3706) in edele wedstrijd mededelingen hunner uitkomsten.

Alle patiënten van BOEREMA (19 in getal) waren tevoren aan de maag geopereerd, en hadden nog zeer ernstige klachten behouden; allen waren onmiddellijk na het ingrijpen van hun klachten bevrijd. Van zes andere patiënten, bij wie, ook tijdens de vroeger verrichte operatie, een ulcus niet met zekerheid was gevonden, verloren twee hun klachten, drie verbeterden niet, één werd wat beter. Een katanestisch onderzoek van 51 patiënten door TAN KING POO ingesteld, bevestigde in hoofdzaak BOEREMA's conclusies (1950, I, 456).

ZAAIJER hield over het onderwerp een voordracht in het Klinisch Genootschap te Rotterdam op 11 december 1947. Het onmiddellijke resultaat bleek hem ook overbluffend; hij opereerde drie patiënten. Het aantal door NUBOER behandelde patiënten deelde hij in zijn

klinische les niet mede. Hij was blijkbaar minder tevreden, vooral op grond van ervaringen van anderen die op plm. 11 pct. mislukkingen zouden wijzen.

Succus liquiritiae werd door H. C. A. VERHEYEN in de Utrechtse kliniek op zijn fysiologische invloed op de maagsecretie, bij niet aan ulcus lijdenden onderzocht. Hij vond dat de zuursecretie vermeerderde, maar de krachtige spasmolytische werking (door U. G. BIJLSMA aangetoond) zou mogelijk deze verrassende stijging in het zuurgehalte te niet doen. Het verband tussen ulcuspijn en hypersecretie is, zo schreef hij, blijkbaar ingewikkelder dan men dacht. F. E. REVERS, die de succus-therapie had ingeleid (zie bl. 186), deelde zijn verdere, zeer gunstige ervaringen met het middel mede, met aanwijzingen omtrent bereiding, dosering, toedieningswijze en verdere maatregelen in 1948 (III, 2968). Van 48 patiënten verloren 27 hun pijn binnen vier dagen, tien binnen acht dagen, in de tweede week 5, na vier weken 1. Slechts één patiënt bleef pijn houden. Ook hij vroeg zich af, of er verband bestaat tussen de therapeutische werking en de spasmolytische eigenschappen van het middel. BORST verrichtte met medewerkers een nauwkeurig onderzoek over verschillende werkingen van succus liquiritiae op de water- en elektrolytenhuishouding, sprak echter niet over het effect op ulcus van maag of duodenum (1950, IV, 3608).

Er waren, na de eerste verrassende mededeling van REVERS heel wat medici, die het resultaat van succus liquiritiae eenvoudig voor een voorbeeld van de invloed van iets nieuws op klachten van veelgeplaagde patiënten hielden; een psychische werking derhalve. Daaraan is echter een einde gekomen; zo „eenvoudig” kan het niet zijn. De vagusdoorsnijding heeft een duidelijker aanrakingsvlak met psychische invloed, maar moet natuurlijk daarmede niet worden geïdentificeerd. Wel heeft elke psychische invloed aan sympathische of (en) parasymphatische medewerking behoefte; wel is het eerst door CUSHING aangetoond, dat aandoeningen (tumoren) van de hypothalamus tezamen voorkomen met maagzweer of deze tot ontwikkeling brengen; en dit hersendeel staat in nauw functioneel verband met emoties. Maar van hieruit de stap te doen, dat vagusdoorsnijding met „psychische invloed” gelijk zou staan, wordt door niemand volgehouden.

In elk geval stelden beide methoden: succustoediening en vagotomie, ons destijds nog voor enige raadselen; vooral op die grond heb ik over beide methoden uitgeweid, waarvan er één door een Nederlander is gevonden. Verwickelingen op langer termijn ten gevolge van functiestoornissen der buikorganen – men zou deze verwachten – komen stellig voor; ik zie er in het Tijdschrift pas later melding van gemaakt. Het is mij bekend, dat de vagotomie in belangrijke chirurgische centra slechts zelden meer wordt toegepast; worden de maagresecties nog beter verricht dan te voren, of zijn de abdominale klachten op de duur al te onaangenaam geworden? Men neigt er toe, het laatste aan te nemen.

De tetralogie van Fallot, die elegante naam voor een gevreesde aangeboren afwijking aan het hart, kwam voor het eerst ter sprake in 1948 (I, 481) in een artikel uit de Amsterdamse Universiteitskliniek voor kinderziekten, van J. I. DE BRUYNE, S. VAN CREVELD en H. A. PH. HARTOG. Voor operatief ingrijpen bestond bij beide kinderen voorlopig geen aanleiding, omdat een complicerende open ductus Botalli voor voldoende bloedtoevoer naar de longen zorgde. In het wetenschappelijke deel der Ledenvergadering van de Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst op 8 en 9 oktober 1948 (1949, I, 976) berichtten de hartspecialist R. L. J. VAN RUYVEN en de chirurg I. BOEREMA over geslaagde operaties; de laatste gaf cijfers: drie ondergingen de anastomose tussen de linker arteria subclavia en de arteria pulmonalis. L. D. EERLAND gaf in een vergadering der Nederlandsche Vereeniging voor Heelkunde verslag van drie door hem geopereerde patiënten met dezelfde afwijking; één ervan kon met succes geholpen worden (1949, III, 2656).

Een belangrijke verbetering werd door J. H. P. JONXIS, paediatr, en P. J. KOOREMAN, chirurg, bij één kind vermeld, het enige te Rotterdam geopereerde (1949, IV, 3956). Dit is de gehele oogst in deze periode binnengehaald bij operaties wegens FALLOTS vermaard geworden ziekte, die door deze reeds in 1888 in *Marseille médical* klinisch was herkend, in 1777 door SANDIFORT, niet lang daarna door de beroemde WILLIAM HUNTER pathologisch-anatomisch beschreven.

De moeilijkheid die zich bij de „tetra-operatie” zowel als bij andere kunstbewerkingen aan het hart voordoen, zijn, het is algemeen bekend, vele. Minutieuze internistische vóóronderzoekingen, en con-

trole tijdens de operatie daargelaten, blijft de noodzaak voor de chirurg gedurende zijn doorgaans vrij langdurig ingrijpen zo goed mogelijk te zorgen voor het droogleggen van het hart.

In plaats van het gebruik van een kunstmatig hart (ten onzent door J. JONGBLOED geconstrueerd (zie 1948, II, 1065), sloeg I. BOEREMA een ander middel voor, en bracht het in praktijk: niet de vraag: hoe voorzien wij de gevoeligste weefsels van voldoende zuurstof gedurende de uitschakeling van het hart, doch: hoe maken wij de behoefte aan zuurstof in hersenen en elders gedurende enige tijd zo gering mogelijk. Hij bereikte dit door de normale bloedstroom van een extremitet buiten het lichaam door een gesloten stelsel van buizen te leiden, waar afkoeling plaats vond, alvorens het bloed in het lichaam terugkeerde. Men leze zijn beschrijving en uiteenzetting na in de jaargang 1951 (IV, 2996), door hem gegeven in een vergadering der Nederlandsche Vereeniging voor Heelkunde op 10 december 1950. Zijn ervaringen waren opgedaan bij honden; hij sprak de hoop uit, dat wellicht deze methode in de hartchirurgie een kunstmatig hart overbodig zal maken.

Het lot heeft gewild, dat vrijwel gelijktijdig een gelijksoortig onderzoek door BIGELON, te Toronto, werd opgezet; BOEREMA vermeldt het in een noot bij zijn verslag. Een dubbele grond voor de tegenstanders der vivisectie om van hun dwalingen terug te keren.

Talrijk waren de oorartsen, die zich bezighielden met de kunst, aan otosclerose-lijders een beter gehoor te verschaffen. Nadat in de voorafgaande jaren een vrij groot aantal mededelingen waren gedaan, gaf L. B. W. JONGKEES in 1949 (IV, 3547) een statistiek van honderd door hem verrichte fenestratie-operaties. Zes en zeventig der patiënten waren na een jaar tevreden over de resultaten. Een normaal gehoor werd bereikt in 31 pct. der gevallen. Dezelfde gaf een aanvulling van zijn mededelingen, vooral in verband met de behandeling van plaatselijke complicaties in 1949 (IV, 4078 en 4290).

Vóór 1946 betekende de diagnose tuberculeuze meningitis bijna „la mort sans phrase”. Toen begon men in Amerika de toepassing van streptomycine-inspuitingen, intrathecaal en intramusculair; aanvankelijk bleven de genezingskansen dubieus. Dit was ook het geval bij een door P. H. KRAMER te Rotterdam behandelde patiënt, ofschoon een voorlopig goed resultaat werd bereikt (1947, III, 1931).

A. VERJAAL te Haarlem had bij tien eigen, en vier in consult waargenomen gevallen slechts matig-gunstige uitkomsten. Vooral de ernstige complicaties, thans welbekend, gaven te denken; een deel der patiënten stierf niettegenstaande een lang volgehouden behandeling.

Nauwkeurige opgaven omtrent uitkomsten gaf J. E. MINKENHOF ter gelegenheid van een ledencongres der Maatschappij op 8 en 9 oktober 1948 (1949, I, 984). Van 29 patiënten met goed gecontroleerde meningitis tuberculosa werden 19 patiënten klinisch genezen, 9 overleden, één bleef stationair. Van 14 patiënten met influenza-meningitis genazen er, na zeer veel kortere streptomycine behandeling, 12.

Een belangrijke aanvulling gaf MINKENHOF, tezamen met de oorarts J. B. VAN DEINSE in 1951 (I, 21). Het aantal behandelde patiënten was 80; het aantal overlevenden 60. Doofheid, bekend als een der complicaties, kwam vooral bij volwassen patiënten vrij veel voor. Over het nut der permanente ventrikeldrainage, aanbevolen door de neurochirurg H. VERBIEST te Utrecht, hadden de schrijvers zich geen oordeel gevormd. Het nieuwe middel dihydrostreptomycine achtten zij schuldig aan een hoger percentage gehoorstoornissen. Het nut van toevoeging van PAS aan de medicatie, welk middel zij sinds 1949 toepasten, konden zij voorlopig niet beoordelen. – Over de werking van para-aminosalicylzuur bij tuberculose der bronchi had in 1949 (IV, 3480) uit het sanatorium te Davos, GUGELOT gunstig bericht, ook na de vruchteloze toediening van streptomycine. Een gecombineerde gelijktijdige behandeling van beide middelen werd niet aangewend. In latere jaren zou deze methode toepassing vinden.

In 1947 (I, 120) werd, voor het eerst in ons land in het Tijdschrift door P. H. G. VAN GILSE (mede namens mej. KAMERBEEK) over rodehond en doofheid bericht; in het verslag ener bijeenkomst der keel-, neus- en oorheelkundige vereniging van 11 januari van dat jaar. In dezelfde jaargang (I, 404) vindt men het uitgebreide verslag ener voordracht door VAN GILSE in de eerste wetenschappelijke vergadering van de vereniging Het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde op 6 oktober 1946 gehouden over „Congenitale anomalieën (in het bijzonder doofheid) ten gevolge van rubeola bij de moeder in de eerste maanden der graviditeit”. Dit is het begin van een reeks artikelen van dezelfde onderzoeker (1947, II, 967, 1111; 1948, I, 820;

IV, 3387, 3701) over hetzelfde onderwerp. Het door hem begonnen enquête-onderzoek is voortgezet; met het zoeken naar de wijze, waarop bij de foetus de misvormingen worden veroorzaakt, is men nog ijverig bezig (zie 1954, J. ARIËNS KAPPERS).

Hormonale aspecten van prostaat- en mammacarcinoom is de titel van een voordracht, door M. TAUSK, de welbekende leider van het laboratorium van Organon te Oss, gehouden op een vergadering van het ledencongres der Maatschappij op 8 en 9 oktober 1948. Men vindt deze voordracht afgedrukt op bl. 1020 van 1949, I. De statistieken wijzen uit, dat behandeling van prostaatcarcinoom met oestrogene stoffen – al of niet met castratie gecombineerd – een zeer gunstige invloed kan uitoefenen op het inoperabele, recidiverende en metastaserende carcinoom van de prostaat; vermoed wordt, dat deze werking berust op het tegengaan van de bevorderende invloed der androgene stof. Testosteronpropionaat is vooral van nut bij botmetastasen van het mammacarcinoom. Het werkingsmechanisme is hier nog veel minder duidelijk dan bij de therapie van prostaatcarcinoom. Hieraan aansluitend berichtten J. GROEN en P. J. KOOREMAN over hun, eveneens gunstige, zij het ook vooral palliatieve uitkomsten. De laatste drukt er op, vrouwen die aan mammacarcinoom geopereerd waren vóór de menopauze, niet met oestrogene stoffen te behandelen: er bestaat dan een grote kans op recidief.

In dezelfde jaargang (I, 842) vindt men een kort verslag van het belangrijke onderzoek door B. C. HOPMAN in de Amsterdamse gynaecologische kliniek verricht van vaginale uitstrijkpreparaten ten behoeve van de diagnose baarmoederkanker volgens Papanicolaou. De eigen ervaring van de spreker (Nederlandsche Gynaecologische Vereeniging 2 mei 1948) was geput uit het onderzoek van 140 patiënten, waaronder 5 die aan carcinoom leden. Deze methode, die een ingaande kennis der cytologie eist, en met grote voorzichtigheid moet worden gehanteerd, is ongetwijfeld van groot belang voor de vroege uteruskankerdiagnose. Van verscheiden kanten werden in de jaargang 1949 bijdragen geleverd door verschillende specialisten, elk op hun eigen gebied, tot bevordering der tijdige herkenning van carcinoom. Ook heden zijn zij nog de lezing ten volle waard. (Al deze artikelen zijn tezamen gebundeld verkrijgbaar gesteld.)

Een reeks artikelen (1947, I, 534, klinische les; 1948, I, 758; 1949,

IV, 4126; 1951, III, 2871) handelt over reticulose en reticulosos. Alle zijn van de hand van DEELMAN, die zich met ijver en talent in de zich hier voordoende vraagstukken had ingewerkt. In het eerste stuk wordt het verschijnsel der reticulose, in fysiologische en pathologische zin, geanalyseerd; in het tweede komt hij tot de voorstelling, dat ook leukemieën een vorm van reticulose zijn; het derde is een uitvoerige weergave van een voordracht, gehouden in de negende wetenschappelijke vergadering van de vereniging Het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde op 23 april 1949. Hier deelde hij de geschiedenis van een aantal patiënten mede; de belangrijkste conclusie uit zijn waarnemingen was, dat de groei van reticulum-cellen moet worden beschouwd als reactieve processen, die faust en infaust kunnen verlopen. Zij moeten worden geplaatst tussen ontstekingen en echte gezwellen in. Een helder overzicht van de verschillende vormen van reticulosis gaf DEELMAN, op verzoek der Redactie, in 1951 (III, 2871); het is zowel klinisch als histologisch georiënteerd. Wie het aan tijd ontbreekt de hele reeks der hier genoemde artikelen te lezen, houde zich bezig met dit laatste, een geslaagd autoreferaat.

Terloops hoort men de reticulocyten verschijnen in een artikel van de Amsterdamse fysioloog B. C. P. JANSEN over de isolering van vitamine B₁₂, de tegen pernicioze anemie werkende stof. Hij vermeldt in de aanvang de voor weinig jaren gedane ontdekking van het foliumzuur, een vitamine, dat spoedig daarna ook synthetisch werd bereid. Deze stof scheen de pernicioza te kunnen genezen, althans aanvankelijk; zij bewerkte een reticulocyten-crisis. Het bleek een vergissing; in plaats daarvan werd in 1948, in Engeland en Amerika, uit leverextract een zuivere stof bereid, die voorlopig vitamine B₁₂ werd genoemd. Zij werd ginds bij patiënten met pernicioza beproefd met positief resultaat. Een aantal vragen bleven over, maar een geheel nieuw veld van onderzoek werd door het werk der laboratoria geopend.

Toxoplasmosis, een reeds bijna twintig jaren tevoren in het Tijdschrift door CORNELIA DE LANGE beschreven ziekte, veroorzaakt door *Toxoplasma hominis*, en waaraan door de patholoog-anatoom J. J. TH. VOS reeds in 1941 een klinische les werd gewijd, was in vele opzichten raadselachtig. Een artikel, in de rubriek der Actuele Vraagstukken (1950, I, 9) schreef J. D. VERLINDE over deze, veelal bij kin-

deren voorkomende ziekte, waarvan de diagnose allengs met meer zekerheid kon worden gesteld op grond van de afwijkingen op neurologisch gebied. De juiste wijze van besmetting kon nog niet worden vastgesteld, ook niet wanneer de toxoplasmata in de liquor cerebrospinalis waren aangetoond, zoals in een door B. G. ZIEDESSES DES PLANTES beschreven geval (1951, III, 2027), waarin een ventriculogram werd gevonden, van bijzondere vorm; bij een latere luchtinblazing lagen de ventrikels niet meer wijd uit elkaar, doch vlak bijeen. Het betrof een zuigeling, die aan pneumonie overleed, ongeveer 7 weken oud. Ook de volgende jaren kwam het niet tot een volledige kennis der pathogenese. VERLINDE dacht het meest aan de medewerking van een insect.

De laatste vijfjaarsperiode kan niet op dezelfde wijze worden beschreven als de negen voorafgaande: zij is nog niet op haar einde gekomen. Jaargang voor jaargang zullen daarom moeten worden behandeld.

1952

Omtrent de maagzweer vindt men – geheel of in hoofdzaak – casuïstische mededelingen over verwickelingen, die zich na resectie kunnen voordoen, over waarnemingen van etiologische aard en dergelijke. Van de geruchtmakende vagotomie is in deze jaargang alleen retrospectief sprake. De succus liquiritiae werd niet geheel veronachtzaamd in zijn functie tot bestrijding van het ulcus. F. E. REVERS, die het middel in gebruik had gebracht, behandelde het onderwerp in een artikel, waarin hij het nut beschreef van het gebruik ervan, wanneer tevoren de oedeemverwekkende factor (glycyrrhizinezuur) eruit was verwijderd (III, 2338). In 1950 had BORST, met medewerkers, aangetoond dat deze factor aan het genoemde zuur gebonden was (*Lancet* II, 381). REVERS vond, dat de spasmolytische werking behouden bleef, zodat succustherapie zonder gevaar voor oedeemvorming kan worden toegepast. Op bl. 2514 van 1952 bericht E. A. VAN SLOOTEN uit de chirurgische universiteitskliniek te Amsterdam over de resultaten, verkregen bij 34 patiënten, bij wie vagotomie werd verricht 3 jaar of meer na een maagoperatie wegens ulcus. Vele dezer patiënten (15) hadden veel klachten, 9 waren er

zonder, 4 waren tevreden; de overblijvende hadden klachten die niet rechtstreeks de maag betroffen. Maar noch hij, noch de andere woordvoerders (de mededeling geschiedde in een vergadering der Ned. Vereniging voor Heelkunde op 16 december 1951) waren geestdriftig; allen gaven aan re-resectie de voorkeur. Blijkbaar is de vagotomie in ons land bijna geheel verlaten. Welk een teleurstelling na de „verbluffing” over de eerste resultaten (zie bl. 190).

Het reeds gedurende de vorige periode in gebruik gekomen produkt der hypofyse, adrenocorticotroop hormoon, waarin men op grond van zijn naam allicht een belangrijk middel tegen Addisons ziekte zou zien, werd beproefd tegen allerlei andere aandoeningen, dikwijls niet zonder succes, enigszins vergelijkbaar met de vele pogingen om DOCA dienstbaar te maken aan de behandeling van uiteenlopende ziekte-toestanden. In 1952 vindt men ACTH als therapeutikum vermeld achtereenvolgens door J. A. TH. LIGTERINK, zich verdedigend tegen een opmerking, dat hij ten onrechte ACTH als middel tegen postvaccinale encephalitis had beschouwd (I, 33); door A. QUERIDO (I, 358) die het evenals cortison werkzaam had gevonden bij allergische toestanden; door S. VAN CREVELD evenzo, bij een kind van 13 en een van 5 jaar; door J. R. PRAKKEN (II, 1107) bij huidziekten, waar hij slechts gering of geen resultaat zag; door M. K. POLANO (III, 1723) die matig tevreden was, maar de hoop nog niet opgaf. Het merkwaardigst is waarschijnlijk wel, dat A. J. M. LOHMAN een genezing van periarteriitis nodosa (cutane vorm) zag, bij behandeling met ACTH; een ziekte met notoir ongunstige prognose. Helaas is sindsdien zulk een resultaat geen regel geweest. Maar het aantal aandoeningen, waarbij het succes zou kunnen hebben, zal nog wel toenemen; tegen alcoholisme werd het reeds toegepast.

Het hart, het bloed, de vaten en de bloeddruk waren in 1952 het onderwerp van verscheiden bijdragen. S. I. DE VRIES gaf een zeer nuttig relaas over de – nog altijd niet overal in het oog gehouden – verschillende eisen, die hyper- en hypochrome anemieën aan de behandeling stellen. In dezelfde bijeenkomst der Nederlandsche Vereniging voor haematologie (1952, II, 1288) gaf W. J. BRUINS SLOT een uiteenzetting betreffende het gebruik van leverextract, B₁₂ en foliumzuur bij de verschillende vormen van pernicieuze anemie. Van intraveneuze ijzertherapie bij anemie (wel of niet hypochroom) werd

op deze vergadering niet gerept. De Almelose gynaecoloog J. W. VAN DE LOO wijdde aan deze behandeling een artikel met uitvoerige toelichting; hij vond colloidaal ijzer in saccharose-oplossing een uitstekend middel ter snelle bestrijding ten gevolge van bloedverlies (maar de injecties waren tijdrovend en kostbaar).

Dan de bloeddruk. Hexamethonium kwam op, een soort medische sympathectomie; het was zelfs (III, 1825) onderwerp van een vraag-en-antwoord. Op bl. 2929 van 1952, IV gaf H. J. VIERSMA uit de kliniek van BORST verslag van zijn ervaring met methoniumverbindingen bij hypertensie (ongeveer 30 patiënten); mogelijkheden, moeilijkheden en de betekenis van psychotherapie en zoutloos dieet besprak hij uitvoerig; conclusie: „in velerlei opzicht gunstig”. Daarentegen werd de chirurgische therapie der hypertensie meer en meer verlaten. Men ziet het uit het antwoord op de vraag (II, 623), en nog eens gemotiveerd (II, 1418) door de Redactie. Heeft thans Rauwolfia ons uit de nood geholpen?

Heparine, Dicumarol, Dicumacyl bleven bij trombose in gebruik; inzonderheid profiteerde de hartinfarct-behandeling ervan. F. S. P. VAN BUCHEM gaf over de behandeling van hartinfarcten een therapie-stuk (II, 1266), waarin de voor- en nadelen worden besproken en in ernstige gevallen wordt aanbevolen. Ten slotte: de chirurgie bij mitralisstenose, waarover F. S. P. VAN BUCHEM en L. D. EERLAND twee artikelen bijdroegen; het eerste een verslag van Anglo-amerikaanse ervaringen, het tweede van de eigen ondervindingen, techniek en resultaten bij vier patiënten (er werden 12 geopereerd). De commissurotomie waardoor het nauwe ostium mitrale rechtstreeks wordt verwijld, werd uitgevoerd, en de patiënten waren verbeterd. In 1954 beschreef EERLAND de operatie in een populair weekblad, met een plaatje, waarop men de vinger van de operateur in het nauwe ostium ziet; velen schrokken ervan.

De fysiopathologie der hartwerkzaamheid, in verband met diurese en polyurie bij paroxysmale tachycardie werd door J. G. G. BORST met medewerkers op principiële wijze bestudeerd; zij deden van hun belangrijke resultaten, ten aanzien van de drie grondvormen der natuurlijke diurese in het bijzonder, mededeling in een voordracht gehouden 22 september 1951 op een bijeenkomst der Ned. Alg. Ziektekundige Vereeniging (III, 2235).

De eerste publikatie in het Tijdschrift over het gebruik van isonicotinezuurhydrazide bij tuberculose is die van H. BEEUWKES en H. ESSEVELD, beiden bacteriologen. Na grondige voorbereiding (bepaling der gevoeligheid van 100 humane stammen van *Myc. tuberculosis*, afkomstig van onbehandelde patiënten) werd het eigenlijke onderzoek begonnen. Bij 20 patiënten werden tijdens de behandeling met isonicotinezuurhydrazide ongevoelige kiemen waargenomen. Nauwkeurige bacteriologische controle der gevoeligheid bleek noodzakelijk.

1953

De volgende jaargang bracht reeds vruchten der bacteriologische gegevens voor de praktische toepassing. De ervaringen van BEEUWKES en ESSEVELD werden bevestigd en aangevuld door A. J. ZWART VOORSPUY uit de Leidse interne kliniek (I, 466). Ten aanzien van de resistentie bleek isonicotinezuurhydrazide tamelijk ongunstig, maar de onderzoekers hielden combinatie met andere tuberculostatica voor mogelijk een belangrijke aanwinst (zoals elders (Engeland) reeds scheen te zijn bewezen). H. L. WOLFF legde de nadruk op de groei van tuberkelbacteriën onder inwerking van kleine hoeveelheden van het middel, een waarschuwing voor de clinicus (II, 1262, uit het laboratorium voor tropische hygiëne te Leiden). De eerste geheel klinisch georiënteerde mededeling over tuberculotherapie met een derivaat van isonicotinezuur (Rimifon) bracht R. FRANK (uit Leyden); het gold patiënten met extrapulmonale tuberculose, die zeer gunstig reageerden op het middel, in het bijzonder bij met fistels gepaard gaande processen (II, 1543). Echter werd streptomycine niet achterwege gelaten, evenmin als de algemene sanatoriumkuur.

Tuberculeuze meningitis bleek eveneens een dankbaar object voor de behandeling met I.N.H. (Ned. Ver. voor Kindergeneeskunde, III, 2434). Geïndiceerd is volgens A. W. M. HEKKING (Ned. Ver. van artsen voor longziekten en tuberculose, III, 2494) het middel bij levensgevaarlijke gevallen van miliaire tuberculose en meningitis, die tegen streptomycine resistent zijn, en waar het exsudatieve karakter op de voorgrond staat. Het onderzoek liep over 445 patiënten.

De poliomyelitis-epidemie van 1952 trof in verreweg de hoogste graad Limburg en Noord-Brabant. Waarom begon het in Limburg?

vroeg VAN LOGHEM in zijn artikel (Nieuwe inzichten in de epidemiologie van poliomyelitis anterior acuta, II, 954) zich af, na het sporadisch voorkomen, en de epidemische verheffing dezer ziekte te hebben besproken en geanalyseerd. De vraag bleef vooralsnog onbeantwoord. Nog andere vragen deden zich voor, waarop geen beslissend antwoord mogelijk was. Maar VAN LOGHEM oppert enige veronderstellingen ten aanzien van de variërende aanvalskracht in het virus, en verhoogde bevolkingsimmunitet, en van de invloed van onbekende klimatologische factoren, die zich bij de epidemische verheffing der ziekte regionaal laten gelden. Het vraagstuk bleef aan de orde; is de oplossing in het zicht? Het is mij bekend, dat er naarstig aan wordt gewerkt.

De eerste mededeling over een verondersteld verband tussen tabaksgebruik en het voorkomen van longkanker vindt men op bl. 307 onder Arts en Samenleving in deel I; M. F. POLAK geeft daarin een verslag van een uitgebreid Engels rapport ter zake. Aangenomen wordt, dat dit verband bestaat. In dezelfde rubriek van hetzelfde deel, bl. 692, vindt men een artikel van R. KORTEWEG over de bestrijding van de longkanker: ten minste 50.000 mannen en een zeer groot aantal vrouwen „zijn op dit ogenblik in Nederland bezig door zwaar roken de bodem voor longkanker voor te bereiden”. Tot op deze dag heeft deze onderzoeker zijn strijd met felheid voortgezet; groeiend is het aantal dergenen, die zijn waarschuwing in acht nemen.

Reeds in 1937 hadden SNAPPER en GROEN in de J.A.M.A. opmerkelijk gemaakt op het voorkomen van macrocytaire hyperchrome anemie als gevolg van voeding met onvoldoende dierlijk eiwit. In het Tijdschrift verschenen, tegelijk in 1953 (III, 2118 en III, 2123) twee artikelen over dit verband. Het eerste uit het Instituut voor praeventieve Geneeskunde te Leiden van W. F. DONATH en medewerkers. Het behelst een voorlopig verslag omtrent het resultaat van een voeding zonder dierlijke eiwitten. Veganisten heten de lieden, die zulke maaltijden gebruiken. De opneming van nutriënten (destijds is de naam in gebruik gekomen, thans is hij welbekend) door hen werd vergeleken met de behoefte daaraan volgens de Nederlandse voedingstabel. De gevolgen waren, dat macrocytose, carotinemie en relatief hoog fosfatasegehalte in het serum werden aangetroffen: een aanwijzing, dat de veganist medische controle behoeft. Het andere

artikel, uit de Groningse interne kliniek en het pathologisch-anatomisch laboratorium van de hand van A. ARENDS en H. O. NIEWEG behandelde de aangelegenheid klinisch. Het bleek dat bij patiënten, bij wie eiwitloos of zeer eiwitarm dieet op therapeutische gronden was voorgeschreven, een duidelijke megaloblastische hemopoëse bestond, die met behulp van vitamine B₁₂ in enkele weken, bij normale voeding, een sterke macrocytaire hyperchrome anemie, het Hb. gehalte en het erythrocytengetal snel verbeterde. Bij twee geobduceerde patiënten werden zware leverbeschadigingen gevonden, eenmaal een miltatrofie. Dat bij levercirrose een eiwitrijk dieet nuttig is, had L. SCHALM reeds in 1952 (IV, 2815) bewezen. Hij diende in het bijzonder karnemelk bij een onschadelijk, vetarm dieet toe. Het onderscheid tussen dierlijk en plantaardig eiwit (het eerst genoemde is het speciaal werkzame) maakte hij, naar het schijnt, niet opzettelijk, maar zijn voorschrift trof juist deze belangrijke voedingsstof.

De reeds meergenoemde „Aandelen” leverden uit hun aard geen bijdragen tot het vermeldenswaardige in de hier beschreven groep van artikelen in het Tijdschrift. Een uitzondering op deze regel meen ik te moeten maken voor WAARDENBURGS Aandeel-hoofdartikel over Erfelijkheidspathologie. Sinds BATESON deze naam in „Genetica” wijzigde (1906) is de studie ervan door veel Nederlandse medici – niet zonder invloed van de vermaarde onderzoekingen van HUGO DE VRIES en andere biologen – met vrucht bedreven. WAARDENBURG zelf gaf ook in het Tijdschrift herhaalde bijdragen op dit gebied; wellicht heb ik in mijn historie, in dit hoofdstuk beschreven, daarvan te weinig melding gemaakt. Terecht wordt in zijn „Aandeel” herinnerd aan het werk van mannen als FRETZ, VAN DER HOEVE en anderen, ten dele ook in het Tijdschrift verschenen.

Behalve veel, op zichzelf niet onbelangrijke wetenschappelijke stukken, waaruit ik aarzel een keuze te doen, verscheen in 1953 een kort opmerkelijk opstel van L. SCHALM te Arnhem (1953, III, 2066) over een wijze van behandeling van „ambulante” patiënten. Zijn in praktijk gebrachte en voortreffelijk geslaagde methode, die naar ik hoop thans veelvuldig wordt nagevolgd, is niet „een zaak van ziekenhuis-economie”, maar een zuiver medische aangelegenheid. Veel zieken, die geen bedverpleging van node hebben, doch onder voortdurende observatie moeten staan, waardoor alleen een goed geou-

tilleerd ziekenhuis bij machte is, verblijven in het door hem geleide hospitaal in een ambulatorium. Zijn ervaring met een paar honderd vrouwen en evenveel mannen was zeer gunstig, meer dan bij gewone zaalverpleging.

1954

Het vraagstuk van de verhouding van pokken tot alastrim (variolis, paravariola), reeds vroeger hier als onopgelost te berde gebracht, bespraken J. E. DINGER en H. L. WOLFF op bl. 152. Zij kwamen tot de slotsom – op grond van de klinische verschijnselen, de zeer geringe letaliteit, het onderzoek van het blaasjesvocht – dat de ziekteverwekker niet identiek is met het pokkenvirus, maar wel behoort tot de virussen der pokkengroep (pokken, vaccinia enzovoort). Op bl. 1089 (deel II) vindt men een meer uitvoerige mededeling, getiteld „Het begrip Alastrim”, van J. E. DINGER. Welke verwantschap tussen alastrim en pokkenvirus bestaat, bleef nog onbekend¹.

Het voorkómen van de paralytische vorm van poliomyelitis door gammaglobuline van gemengd mensenplasma bereid, werd in 1951 en 1952 in Amerika op grote schaal beproefd; het zou gedurende de tweede tot en met de vijfde week na toediening, in een dosering van 0.3 cm³ per kilogram lichaamsgewicht, deze ziekte kunnen voorkomen. M. F. POLAK komt in zijn artikel (bl. 485) tot het besluit, dat men het gebruik van gammaglobuline niet bij voorbaat mag afwijzen, doch dat men van de bestaande produktiecapaciteit van gammaglobuline ten volle gebruik zal moeten maken. In hetzelfde nummer, bl. 479, schrijft de Geneeskundig Inspecteur van de Volksgezondheid G. D. HEMMES over de toepassing dezer stof. Hij concludeert, dat de gegevens der Limburgse epidemie van 1952 doen zien, dat gammaglobuline slechts een povere invloed zou hebben gehad op vermindering der letaliteit en der ernstige restverschijnselen. Een redactionele kanttekening, bl. 504, erkent de waarde van beide artikelen en eindigt met de verzekering, dat de hygiënische praktijk het onderwerp niet zal prijsgeven.

In het eerste deel van de jaargang 1954 komen enkele artikelen

¹ Zie nader hieromtrent Jaargang 1956, bl. 1160. DINGER deelt daar een nieuw verschil mede tussen pokken- en alastrimvirus.

voor, van geheel uiteenlopende inhoud, die hier vermeld mogen worden om hun principieel belang. Allereerst noem ik een caput selectum van G. BLOMHERT over de „Grondbeginselen van de huishouding van water en electrolyten. Men weet, dat in BORSTS kliniek reeds geruime tijd dit uiterst belangrijke vraagstuk was bestudeerd. „Een zorgvuldige behandeling van ernstig zieke patiënten is vaak onmogelijk zonder een goed inzicht in de problemen van de water en zouthuishouding”. Veranderingen daarin tengevolge van vele, met name genoemde orgaanfunctiestoornissen beslissen soms over leven en dood (bl. 429–446).

Met mammacarcinoom houden zich W. F. WASSINK, M. STRAUB en E. J. C. LUBBERS, en een redactionele kanttekening bezig. WASSINK geeft een statistiek over de behandelingsresultaten van operatie alléén, van operatie + bestraling, en van de laatste methode, gevolgd in het Antoni van Leeuwenhoeckhuis. Het artikel (bl. 404) wordt in een Redactionele kanttekening (bladzijde 447) met grote instemming in zake de gevolgde methode aangehaald. – Op bl. 756–764 bespreken STRAUB en LUBBERS factoren bij het ontstaan van borstkanker bij de vrouw. Het artikel bevat het resultaat van het microscopische onderzoek der mammaschijf van 949 vrouwen, die aan borstkanker leden. Het bleek, dat fibroadenomateuze veranderingen op zich zelf geen voorbeschikking vormen voor het ontstaan van carcinoom; verder, dat humorale factoren niet van doorslaggevende betekenis zijn, doch dat kinderloosheid in zekere mate de bedreiging door kanker vermeerdert. Het grote belang van dit onderzoek, nauwkeurig zowel wat het microscopisch-histologische aandeel betreft, als wat met het resultaat statistisch is verricht, ligt voor een goed deel in het rechtzetten van zekere, min of meer zwevende onderstellingen of zelfs opinies, ten aanzien van tot kanker predisponerende processen of eigenschappen der vrouw. Op bl. 775 vindt men een redactionele kanttekening, die waard is door elke arts te worden gelezen, wanneer hij zich bezint over de constitutionele eigenschappen der vrouw, die van invloed kunnen zijn op het ontstaan van het carcinoom, dat hij waarneemt. Als zeer velen dit, jaren aaneen, zouden doen, zou wellicht, zonder enquête, materiaal, bruikbaar voor de onderzoeker, worden bijeengebracht.

Een caput selectum over „Heupplastiek” door O. VERBEEK (bl.

226) haal ik aan, om de bijzonder heldere wijze waarop dit onderwerp, hoe veel jaren het ook reeds door uitnemende orthopaeden en chirurgen is behandeld, in dit artikel wordt beschouwd. De helderheid is vooral te danken aan het vermogen van de auteur het vraagstuk biologisch aan te vatten, met, als achtergrond, de embryonale ontwikkeling, en het regeneratievermogen in verband met de leeftijd der patiënten.

Een ander, nog veel ouder probleem behandelt W. VAN ENST in een *caput selectum* op bl. 1443 van deel II. Het betreft de operationele behandeling van *decubitus* bij patiënten met *dwarslaesies*. In de principiële opvatting van het vraagstuk, is de chirurg VAN ENST verwant aan de orthopaed VERBEEK: de biologische mogelijkheden, en de noodzakelijke voorbereiding om deze te ondersteunen of te activeren, moeten aanwezig zijn, eer tot het zuiver-chirurgische handwerk kan worden overgegaan. Wie de ellende der lijdens aan *decubitus* – niet alleen bij *dwarslaesies* van het ruggemerg – hebben bijgewoond (en dat zijn haast alle Nederlandse artsen), moeten getroffen worden door de weldaden, die de chirurgie deze ongelukkigen kan bewijzen.

Minder om nieuw gevonden methoden om een allang bekende, en geduchte, aandoening te bestrijden, dan wel om de in de laatste jaren gewonnen „Nieuwe inzichten betreffende de *dystrophia musculorum progressiva*” (aldus de titel van A. BIEMONDS *caput selectum* op bl. 1244, deel II) is dit stuk voor zeer velen, niet alleen huisartsen, van groot belang. De schrijver vermeldt de *elektromyopathie*, het verbeterde erfelijkheidsonderzoek, de *spierbiopsie*. Hij beschrijft, als eerste in Nederland, de in Zweden vrij veel waargenomen *distale hereditaire myopathie*, en zijn eigen onderzoekingen. De aetiologie der dystrofie is zeer onzeker; mogelijk betekenen aandoeningen van het *hypofysair-hypothalamische* stelsel een zekere betrekking. En met de therapie zijn wij nog weinig verder gekomen; men hoopt op licht, dat chemisch onderzoek der stukjes spier door uitsnijding verkregen, ons zal brengen.

Bij algemene artsen, en ook bij de bijzondere, namelijk de *neurologen*, heerst nog menig verschil van mening over de aard van *post-traumatische stoornissen* bij *schedelletsels*. De controlerende geneeskundigen hebben met dit meningsverschil meer te maken dan hun lief is.

Een klinische les van J. J. G. PRICK over traumatische hydrocephalus wil een weinig licht brengen in de beantwoording der telkens weer opduikende vraag: organisch letsel of neurose. Hij toont aan – en goede foto's lichten zijn betoog toe – dat in een aantal gevallen van commotie en contusie de ventrikels (vooral de laterale ventrikels) verwijd zijn, „ex vacuo”. De atrofie van het begrenzendende hersenweefsel beschouwt hij als de oorzaak der menigvuldige psychische verschijnselen, naast zuiver neurologische afwijkingen. Een gestoorde vaatwandinnervatie kan parenchymateuze veranderingen bewerken via gewijzigde permeabiliteit en stasis; en de schok doet bovendien door de hele hersenmassa zijn invloed op de meest kwetsbare punten gelden. Waar na een stomp schedeltrauma lange tijd veel ernstige, met name psychische klachten blijven bestaan, dient men op de traumatische hydrocephalus bedacht te zijn.

Toekomstmogelijkheden, ten dele elders reeds gerealiseerd, ten aanzien van de leverchirurgie behandelen de chirurg H. R. BAX en de internist L. SCHALM in een artikel op bl. 3140. Zij zelf kunnen reeds berichten over een met succes bij een vrouw verrichte hemihepatectomie voor een echinococcuscyste. Men moet de veelsoortige moeilijkheden bij zulk een operatie nalezen, om een juist begrip ervan te krijgen¹.

Tot besluit van het overzicht over het jaar 1954 vermeld ik een nieuwigheid, van heel wat minder dramatische aard dan het geslaagde ingrijpen door internist en chirurg in de „gesegmenteerde” lever. Men vindt deze op bl. 1754 van deel II. Zij betreft het verslag van een klinisch-pathologische conferentie in het ziekenhuis te Deventer, waaraan internist, roentgenoloog, laboratoriumarts, bacterioloog, chirurg en patholoog-anatoom deelnamen. De directeur J. H. PANNEKOEK had er vorm aan gegeven. Een voorbeeld ter navolging; men zou van zulke conferenties een rubriek gemaakt willen zien. Didactisch zouden zij van grote waarde zijn, de grote ziekenhuizen in ons land hebben er de mensen voor; wellicht zou men de universiteitsklinieken niet behoeven lastig te vallen.

¹ Op een bijeenkomst der Ned. Ver. voor Heelkunde (2 dec. 1928) had W. NOORDENBOS reeds over extirpatie van de linker leverkwab wegens fibrosarcoom bericht. De segmentatie der lever, een zeer belangrijk punt in het stuk van BAX en SCHALM kwam daar niet ter sprake. (Zie Dl. 73, I. bl. 1020.)

De 99e jaargang, 1955, kenmerkt zich door een groot aantal belangrijke wetenschappelijke artikelen. Het is niet gemakkelijk hieruit een keuze te doen, wil mijn overzicht niet tot een algemeen referaat vervallen. Ik heb mij, evenals tot nu toe, in de eerste plaats laten leiden door het feit ener eerste behandeling van het onderwerp in het Tijdschrift, in het bijzonder wanneer – zoals bij concerten het geval kan zijn – de verschijning een „wereldpremière” betekent.

Het artikel, dat de jaargang opent, is een klinische les van BIEMOND, op bl. 4, die „Verhoogde hersendruk en kraambed” behandelt. Hij deelt drie gevallen mede, in zijn kliniek waargenomen, alle op het eind der zwangerschap ontstaan ten gevolge van obstructie van de sinus longitudinalis, met een symptomenreeks, die aan tumor cerebri deed denken. Voor zeer velen zal deze ontwikkeling ener normale zwangerschap nieuw zijn; het schijnt zaak, voor huisarts en neuroloog beiden, op deze mogelijkheid te letten.

J. J. VAN LOGHEM heeft zijn onderzoekingen over de epidemiologie der poliomyelitis voortgezet. In een artikel, bl. 183, behandelt hij „De epidemische toeneming van poliomyelitis in Nederland en in het naaste buitenland gedurende het jaar 1952. Zijn grafieken betreffen zowel Nederland alleen als België, Noordrijn + Westfalen, Rijnland + Palts, Nedersaksen. In het kerngebied, waarvan de weekcijfers zijn bewerkt (Limburg, Noord-Brabant, een deel van België en van West-Duitsland) was de epidemische verschijning door synchronisme en isomorbiditeit gekenmerkt. In het perinucleaire gebied, op gelijke wijze bewerkt, ontwikkelde de epidemie zich later, en lag het hoogtepunt gemiddeld lager. Een toetsing zijner commensalistische werkhypothese aan het geheel der uitkomsten vindt men op bl. 1554: „Isomorbiditeit, synchronisme, sporadiciteit en haardvorming bij epidemische toeneming van poliomyelitis”. Behalve de reeds geconstateerde iso-periodiciteit in provincies en „Bezirke” van het betrokken gebied, blijkt ook voor kleine delen van dit terrein dit kenmerk op te gaan, met haar nadere tekenen, zoals die in de titel genoemd worden. Dit viertal tekenen is karakteristiek voor een commensale epidemie. In het onderzochte gebied veronderstelt de schrijver een toeneming van het aantal sporadisch-endemische gevallen. Als dit juist is, moet een factor uit de buitenwereld invloed hebben

uitgeoefend op het symbiotische evenwicht tussen mens en commensale poliomyelitisvirussen, die in de samenleving circuleren.

Het is een nieuw geluid; zal het bij voortgezet onderzoek van het poliomyelitis-vraagstuk medeklinken met de galm der infectie-theorie?

De verrassende uitslag van een „kleinbeeld” onderzoek bij 252052 Amsterdammers maakt het wenselijk gewag te maken van een onderzoek van A. KALTHOVEN, bl. 197, die dit verrichtte om een bijdrage tot het vraagstuk van primaire longkanker te leveren. Het verrassende van de uitslag ligt, mijns inziens, vooral in de omstandigheid dat het percentage der mannen bij wie longkanker werd ontdekt, ternauwernood kleiner bleek dan dat van hen, die tekenen van actieve longtuberculose toonden, nl. 6.7 per 10.000 mannen; het percentage kanker was bij de vrouwen veel lager (0.57 per 10.000). Bij een algemeen bevolkingsonderzoek lag het percentage van actieve tuberculose op 7 per 10.000. Een redactionele kanttekening stelt de vraag, met alle waardering voor het naarstige onderzoek, of er geen bezwaren tegen de methode zijn, uit verschillend oogpunt.

In 1948 ontdekte HARGRAVES van de Mayokliniek een nieuw cel-type, door hem specifiek geacht voor lupus erythematodes generalisatus; als L.E.-cel houdt zij veel onderzoekers bezig. Op bl. 490, resp. 569 vormt zij een belangrijk onderdeel van twee voor het Tijdschrift nieuwe artikelen. Het eerste door W. HIJMANS, J. H. KIEVITS en Mej. H. R. E. SCHUIT is getiteld „Ziekten met positief L.E.-phaenomeen,” het tweede door W. HIJMANS en J. GOSLINGS heet „Collageenziekten”; beide stammen uit de afdeling onder leiding van laatstgenoemde. Klinisch en laboratoriumwerk ligt aan de twee stukken ten grondslag. Zij introduceren in Nederland een veld van onderzoek, ook op het gebied van reuma en arthritis – om vele andere aandoeningen niet te noemen – dat wetenschappelijk en niet onwaarschijnlijk tevens voor de praktijk, vruchten zal opbrengen.

Sinds onze landgenoot F. S. VAN BOUWDIJK BASTIAANSE (zie bl. 113) licht verspreidde op het vraagstuk der vaccinale (postvaccinale) encephalitis, is een verklaring voor het ontstaan dezer verwikkeling niet gevonden. Op bl. 1020 en volgende deelt J. D. VERLINDE de uitkomsten mede van proeven, door hem verricht bij talrijke dieren: muizen, caviae, konijnen en 53 apen. Slechts bij één der apen, die

cutaan met vaccinia-virus en intramusculair met een stam der Columbia S-K-groep werden besmet, werd het karakteristieke beeld van encephalitis postvaccinalis gevonden (perivasculaire demyelinatie en microglia woekering in de hersenen). Hoe klein de kans op het experimenteel verwekken dezer ziekte door middel der genoemde combinatie ook moge zijn, het belang van het éne positieve geval opent blijkbaar een nieuwe weg tot het ontsluiten van de oorzaak der gevreesde verwikkeling.

Congenitale afwijkingen bij kinderen van een vrouw, die in de eerste tijd der zwangerschap aan rubeola had geleden, waren, toen zij hier te lande voor het eerst waren opgemerkt, op aansporing vooral van VAN GILSE, ijverig nagegaan (zie dit hoofdstuk, bl. 194). Op bl. 1297 van de nu besproken jaargang begint een artikel van de Groningse anatoom-embryoloog J. ARIËNS KAPPERS over „Hersenafwijkingen bij een embryo van 6 weken met embryopathia rubeolosa”. De elders beschreven afwijkingen aan hart, labyrinten en ogen werden niet gevonden, wellicht mede in verband met het jonge ontwikkelingsstadium van het embryo. Aan de hersenen echter waren de afwijkingen menigvuldig; een enkele daarvan was nog niet in de literatuur vermeld. Alle betroffen zij het ectodermale hersenepitheel.

Onder de *Capita Selecta* vindt men van bl. 1735 tot 1749 een soort schriftelijk symposium over weefselbeschadiging na roentgen- en radiumbestraling. H. E. A. FERMIN, de radioloog, C. F. KOCH, de plastisch-chirurg, J. F. HAMPE, de patholoog-anatoom, bezorgden het. Uiteraard ontbreekt een discussie, om er een echt symposium van te maken. Misschien kan een volgende maal, in een overeenkomstig geval, daaraan gedacht worden; de leesbaarheid van zulk een „veelzijdige” beschouwing blijkt telkens weer. In één nummer van 1955, het vijfentwintigste, komen twee *capita selecta* voor, die hier genoemd dienen te worden, ofschoon het begrip *Capita Selecta* – volgens de vorige gerant, KOUWENAAR, die deze rubriek heeft ingesteld – de stand van zaken insluit, niet nieuwigheden. Ik bedoel het artikel van J. VENKER: Resultaten der fenestratie-operatie (bl. 1810), en dat van F. VAN NOUHUYS: Het gebruik van largactil bij de anesthesie (bl. 1924). Beide artikelen zullen ook in de toekomst lezenswaard zijn: zij geven de door deze rubriek beoogde stand van zaken,

mede op grond van uitgebreide eigen ervaring, objectief weer. Gezien een, naar het schijnt, niet geheel billijke beoordeling der fenestratie, en de uiteenlopende meningen over het gebruik van largactil in de chirurgie, voorzien beide in een zogenaamd „bestaande behoefte”.

Over de aetiologie van aangeboren stoornissen berichten op bl. 2119 en volgende J. LANGMAN en F. VAN FAASSEN naar aanleiding van proeven op ratten bij welke zij een deel der schildklier, vóór of ná het begin ener zwangerschap, extirpeerden. De ontwikkelingsstoornissen aan de ogen (lens en netvlies) en de resorpties waren veel talrijker bij de eerste groep dan bij de tweede (hetzelfde gold voor verschillende andere afwijkingen, die niet uitvoerig worden besproken). Het geconstateerde, verlaagde, metabolisme tengevolge van de hypothyreoëdie, oorzaak van een tekort aan zuurstof, wordt als mogelijke oorzaak der afwijkingen beschouwd; erfelijke factoren waren uit te sluiten. Op bl. 2151 wordt aan het onderwerp een redactionele kanttekening gewijd. In hetzelfde nummer (J. Bos bl. 2141) vindt men een casuïstische mededeling over abortus en aangeboren afwijkingen der vrucht van een moeder met dysfunctie der schildklier. Een experimenteel onderzoek over deze aangelegenheid, waarnaar de schrijver aan het eind van zijn artikel vraagt, is door LANGMAN en VAN FAASSEN met succes verricht.

Een onderzoek van de „bloedstroom in de placentavlokken” werd verricht door B. S. TEN BERGE. Hij kon, met behulp van thorotrast-inspuiting in de verse placenta (art. umbilicalis), onder controle van roentgenfoto's, vaststellen, dat de doorstroming met bloed in de fetale capillairen niet alleen afhangt van de werking van het kindershart, maar tevens van een kracht, die uitgaat van het capillairstelsel in de vlokken. Hij wijst op de consequenties die het gebruik van verschillende, in de praktijk toegepaste geneesmiddelen op de circulatie van de fetus heeft (bl. 2371 en volgende; met reproductie van een roentgenfoto).

Op bl. 2564 en volgende vindt men een artikel over maagzuur-onderzoek zonder maagslang door J. W. BOERSMA uit het Arnhemse Gemeente Ziekenhuis. Een methode hiertoe was in 1950 in Amerika uitgedacht. Het verschijnen van kinine in de urine nadat per os een onoplosbaar kininezout was gegeven, was een maatstaf voor de zoutzuurproductie van de maag. Het verslag, dat in het bovengenoemde

artikel wordt gegeven van de resultaten bij toediening van het onoplosbare kininecarbonaat wettigt de verwachting, dat de gevolgde werkwijze bij niet te voren aan de maag geopereerde patiënten bevredigende uitkomsten geeft, terwijl zij voor de zieken veel aangenamer is dan het gefractioneerde maagonderzoek.

Twee zeer verschillende onderwerpen worden in No. 41 van jaargang 1955 behandeld, die ik vanwege hun belangrijke inhoud, uit verscheidene kies. Op bl. 3056 en volgende behandelt de psychiater SCHENK de allermerkwaardigste symptomatologie bij een schizofrene 67-jarige vrouw, die achtereenvolgens in allerlei vroege-jeugdijaren meende te leven, en zich dienovereenkomstig gedroeg; van haar worden een achttal schriftproeven, daarmede overeenkomende afgebeeld. De andere mededeling, uit de samenwerking tussen chirurg en internist (BAX en SCHALM te Arnhem) wordt door de patholoog-anatoom B. J. MANSSENS gedaan in een vergadering der Ned. patholoog-anatomen Vereniging op 15 januari 1955 (bl. 3083). Zij betreft atrofie en regeneratie van de lever onder verschillende experimentele omstandigheden, waarbij in de ene kwab atrofie, in de andere hypertrofie ontstond. Dit was zelfs het geval bij cirrhotisch gemaakte konijnen. De Arnhemse buiten-universitaire werkgemeenschap, waarvan al meer sprake is geweest, werpt blijkbaar op fysiologie en pathologie van de lever telkens nieuw licht, en werpt nieuwe vragen op.

In nummer 43 komen enige mededelingen voor, die van invloed kunnen zijn op het bloedverlies bij operaties. Het ene beschrijft de werking van Arfonad, dat gecontroleerde hypotensie beoogt, inplaats van de bloeddrukverlaging door methoniumzouten. De schrijver, H. C. VOORHOEVE, bericht van dit middel voortreffelijke resultaten (bl. 3195). Het andere, meer in het bijzonder een studie van het bloedstollingsmechanisme, van H. K. KETTENBORG, S. I. DE VRIES en Mej. E. T. VAN DER POL, houdt zich bezig met de registratie van de elasticiteit van het stolsel door middel van trombelastografie, die een verfijnde, en objectieve bepaling van de stollingstijd mogelijk maakt (bl. 3181).

In dezelfde aflevering komt weer het verslag voor van een klinisch-pathologische conferentie, die bezig is een vaste rubriek te worden. Een zeer gecompliceerd ziektegeval, waarvan de diagnose door de

obductie werd gecompleteerd, wordt in een symposium, waarvan A. QUERIDO (Leiden) de leider is, beschreven.

Een in Nederland nog niet waargenomen geval, doch vermoedelijk wel eens ongediagnostiseerd voorgekomen, behandelt M. J. WOERDEMAN uit de dermatologische kliniek der Amsterdamse Universiteit op bl. 3335. Het artikel wordt door drie goede foto's toegelicht, en het handelt over het syndroom van Melkersson-Rosenthal, dat, niet geheel volledig, bij een patiënte werd waargenomen. Tevens wordt een patiënt met macrocheilie beschreven, ter vergelijking. De niet-deskundige verbaast zich over de zekerheid, waarmede de moderne dermatoloog een uitgebreid gebied overziet, over de vele syndromen met varianten, waarmede de wetenschap verrijkt wordt, en de – bij enkele jaren geleden geheel veranderde en vooral verdiepte – wijze van onderzoek in ziekten, welke symptomen allereerst aan de oppervlakte liggen. – Merkwaardigerwijs komt in hetzelfde nummer een korte mededeling voor van L. H. JANSEN over Morbus Melkersson-Rosenthal (vergadering der Nederlandsche Vereeniging van Dermatologen op 20 maart 1955).

Een ander verenigingsverslag – ook in hetzelfde nummer – kenmerkt zich door zoveel belangrijke mededelingen, dat ik mij tot enige titels en auteurs moet beperken. Het 25-jarig bestaan der Nederlandsche Anatomenvereeniging bewijst daarmede haar hoge wetenschappelijke bloei. Ik haal aan: W. J. C. VERAART, De structuur van de centrale segmentumbaas; leetuur voor neurologen, wellicht ook voor anatomen; J. C. VAN DE KAMER en TH. G. VERHAGEN, De neurohypophyse van de hondshaai; voor de vergelijkend-anatoom en dito neuroloog; H. J. LAMMERS en O. MAGNUS, Experimenteel onderzoek van het amygdaloïd-kerncomplex van de kat; uiterst aantrekkelijk voor iedere neuroloog; het fraaie onderzoek houdt zich met een nog veel te weinig bekend, en uiterst belangrijk kerngebied bezig; H. GANS, De lever als een gepaard, gelobd en gesegmenteerd orgaan; een interessante studie, die stellig voor de in gang zijnde chirurgische bemoeienis met dit orgaan van gewicht is.

H. J. VIERSMA geeft op bl. 3593 en volgende een zeer lezenswaardig artikel over het voorkomen van longoedeem en longfibrose bij maligne hypertensie tijdens behandeling met ganglion-blokkerende stoffen. Men begrijpt, dat het over een complicatie van deze gevrees-

de ziekte gaat, waartegen ganglionblokkade kan helpen, de Rauwolfiapreparaten niet. Drie patiënten worden uitvoerig beschreven, met de obductie-gegevens. Scherpe controle en tijdig instellen van een dehydrerende therapie, zodra abnormale vochtophoping in de longen wordt waargenomen (wèl te onderscheiden van longoedeem), wordt door de schrijver dringend aanbevolen.

1956

Aangezien dit jubileumboek bij de aanvang van 1957 moet verschijnen, is een, zelfs summier overzicht van hetgeen in 1956 voor belangrijks wetenschappelijks in het Tijdschrift is verschenen, onmogelijk. De prognose omtrent het leven en het welzijn in dit en andere opzichten werd door de redacteur-gerant in het eerste nummer, als hoofdartikel, gunstig gesteld. Men mag mijns inziens reeds zeggen, dat deze voorspelling uitgekomen is. Deze jaargang schijnt meer dan enige jaargang tevoren, rijk te zullen zijn aan artikelen van groot wetenschappelijk belang; verscheidene daarvan zijn van volstrekt Nederlandse oorsprong. Ook buiten ons betrekkelijk kleine taalgebied zullen vakbroeders – op welke wijze dan ook – er kennis van nemen. Het aanzien van ons Tijdschrift over de wereld zal erdoor winnen. Zijn specifiek Nederlandse aard heeft, en zal het behouden, ongeacht de artikelen op internationaal niveau, die nooit geheel hebben ontbroken. Voor de Nederlandse arts zal het, zo mag men verwachten, de wekelijkse lectuur bij uitnemendheid zijn, die hem op de hoogte houdt – theoretisch en praktisch – van de voortgang der geneeskunde en der geneeskunst.

NASCHRIFT

Het is te verwachten dat er onder de lezers van dit hoofdstuk uit de Geschiedenis van het Tijdschrift verscheidene zijn, die er bedenkingen tegen hebben. Mij schijnt een groep te zullen oordelen, dat van sommige artikelen, onderwerpen of schrijvers geen, of onvoldoende gewag is gemaakt. Anderen zullen vinden, dat hier en daar iets is opgenomen, dat het niet verdient, of waaraan te veel reliëf is gegeven. Wellicht zijn er ook, die de hele onderneming om dit hoofd-

stuk te schrijven nutteloos of onuitvoerbaar achten. Alle drie groepen hebben misschien gelijk. Ik kan er alleen op antwoorden, dat in beginsel de taak, althans de poging, te beschrijven, op welke wijze het Tijdschrift zijn opdracht heeft vervuld ten aanzien van de hoofdzaak zijner functies, moeilijk kan worden weersproken. Niemand kan meer dan ik zelf ervan bewust zijn, dat er menige aanmerking valt te maken op de wijze waarop deze historie is teboek gesteld. Weliswaar niet met bloed, zweet en tranen is dit hoofdstuk tot stand gekomen, maar tijd, geduld en moeite zijn er aan besteed. Dat er wellicht de sporen in te vinden zijn van persoonlijke voorkeur voor bepaalde onderwerpen en schrijvers, of – dit is wel stellig – van onvoldoende georiënteerdheid in het ganse gebied, dat overzien moest worden, geef ik gaarne toe. Genieën zijn dun gezaaid; onder medici zo goed als elders. Is er na *DONDERS* één onder de Nederlandse geneeskundigen aan te wijzen? Stellig wel verscheidene, die „iets geniaals” hadden.

Zij allen hadden iets meer dan een „geniale inval”, die met genie weinig gemeen heeft. Men kan een groot man zijn, en geen genie; *WINKLER* is daarvan een voortreffelijk voorbeeld. Van deze soort mensen vindt men, in veel gradaties, de beste, de meest „originele” bijdragen. Hun talent gaf hun het vermogen om te onderscheiden tussen hoofd- en bijzaken, en zich in hun expositie in het Tijdschrift te houden aan de eerste. Hun originaliteit schuilt in de wijze waarop zij de vondst of het vraagstuk, elders gedaan of geopperd, beschrijven, toelichten met behulp van eigen ervaringen, klinisch of experimenteel. In de verenigingsverslagen vindt men daarvan uitnemende voorbeelden; wanneer deze te kort zijn voor het goede verstaan (het komt weinig voor), dan heeft de belangstellende lezer altijd de gelegenheid er nader kennis van te nemen in een uitvoeriger artikel, dikwijls in het Tijdschrift zelf, soms elders, hetzij in een internationaal orgaan, hetzij in een monografie over het betrokken onderwerp.

Voor nieuwe vondsten heb ik steeds aandacht gevraagd, ook al waren zij niet van wereldschokkende betekenis; ook van min of meer revolutionaire ideeën, die, al vonden zij geen eensgezinde bijval, tot vruchtbare gedachtenwisseling, in Nederland en daarbuiten, aanleiding waren. Het is helaas niet onwaarschijnlijk, dat ik zulke denkbeelden niet alle naar behoren heb gewaardeerd.

Uit de artikelen of voordrachten die bestemd waren een pas (waar dan ook) gevonden diagnostische, therapeutische methodiek te verbeteren, of in een bepaalde aetiologie of pathogenese meer inzicht te verschaffen, heb ik een keuze moeten doen; daaraan zijn stellig veel mededelingen ten offer gevallen. Mogen de auteurs daarvan zich niet tekort gedaan voelen in de waardering hunner, destijds niet onbelangrijke bijdragen. Tenslotte heb ik de vermelding van talrijke, vooral casuïstische, stukken niet in mijn historie opgenomen. Als zij, ten tijde hunner verschijning niet een zekere aanspraak erop hadden, ter kennis te worden gebracht van de vaderlandse artsen, zou de Redactie ze niet hebben geplaatst, zelfs al waren zij van meer belang. Zonder twijfel zullen de inzenders daarvan geen nadere verklaring van mijn schijnbaar onvoldoende belangstelling verwachten. Tot de overige bovengenoemde groepen van medewerkers richt ik een *capratio benevolentiae*; moge een volgende opsteller van een analoog tafereel deze niet van node hebben.

*Steun aan wetenschappelijke ondernemingen; prijsvragen*¹.

In het Huishoudelijk Reglement der Vereniging (1935) wordt buiten haar taak, een tijdschrift uit te geven, o.a. vermeld, dat zij steun verleent aan publikaties door Nederlanders en dat zij prijsvragen kan uitschrijven, beide op geneeskundig gebied. In vroegere reglementen was deze taak niet opgenomen. Toch werd reeds in de 19e eeuw herhaaldelijk in de een of andere vorm zulk een steun of een financiële bijdrage gegeven.

Gedurende zijn gerantschap bracht BURGER een subsidie te berde (23 mei 1909), te verstrekken voor het organiseren van een bijeenkomst van het Vlaamsch Natuur- en Geneeskundig Congres, waarvan hij zich voorstelde, dat het te Amsterdam zou worden gehouden. Hij offerde, daartoe een krediet van f 1000.— te verlenen. Het stond niet vast, dat onze Zuidnederlandse broeders met het plan zouden instemmen; hij zou de betrokken Vlamingen polsen. Het krediet werd op de besproken Algemene Vergadering voorlopig verleend.

¹ Het uitgeven der *Opuscula Selecta Neerlandicorum de arte medica* wordt besproken in hoofdstuk V, onder Geschiedenis.

Het bedoelde congres is niet te Amsterdam gehouden; in 1910 zou het om verschillende redenen niet gekund hebben, en naderhand is het niet meer ter sprake gekomen. — In dezelfde vergadering bracht PEKELHARING de feestelijke herdenking van de honderdste geboortedag van DARWIN op het tapijt. Er zou een grote vergadering worden gehouden, waar HUGO DE VRIES en HUBRECHT zouden spreken. Hij stelde voor, dat ook het Tijdschrift aan deze huldiging zou deelnemen, en op de een of andere, nader te overleggen wijze steun zou verlenen. Zo zouden bv. deze redevoeringen door het Tijdschrift gedrukt en uitgegeven kunnen worden. De voorzitter zegde dit toe; de vergadering keurde bovendien een „eventuele” bijdrage uit de kas goed. — In 1912 stelde het bestuur voor een bijdrage te geven voor het oprichten van een standbeeld van DONDERS; de bedoeling was daarvoor *f* 500.— te besteden, te weten *f* 100.— per jaar, 5 jaren achtereen. BOLK vond dat karig en stelde voor vijfmaal *f* 250.—. Daartegen verzette BURGER zich: op de lijst van de gevers zouden wij met zulk een bedrag veel te rijk lijken, en bovendien, „wij hebben voor andere zaken, die rechtstreeks het Tijdschrift betreffen, ook geld nodig”. In 1917 werd voor het eerst gerept van een bibliografie van DONDERS’ werk door VAN LEERSUM vanwege het Tijdschrift uit te geven; er waren meningsverschillen over de taal; tenslotte werd het Nederlands aangenomen. VAN LEERSUM zou zich met de bewerking belasten. In 1918 werden de *Archives néerlandaises de physiologie* op twee wijzen gesteund: ten eerste met *f* 500.— voor een feestbundel ter gelegenheid van PEKELHARINGS aftreden als hoogleraar in 1921; ten tweede, als steun in haar moeilijke financiële omstandigheden, met *f* 1000 in 1919.

Er was, een tijdlang éér hierover een beslissing werd genomen in de redactievergadering op 16 februari 1919, een verzoek om steun ingekomen van Dr. HAVER DROEZE, die een geschiedenis had geschreven van het Collegium Medicorum Amstelodamensium. Aan VAN LEERSUM was zijn oordeel over dit naarstige werk gevraagd; hij had tot het toekennen ener bijdrage geadviseerd. De schrijver had *f* 1200.— gevraagd; de voorzitter stelde voor *f* 400.— bij te dragen; de rest zou de auteur moeten zien te krijgen van andere zijde.

De 25e april 1914 zou het 25 jaar geleden zijn, dat WINKLER tot hoogleraar werd benoemd. Men had het plan opgevat ter ere daar-

van al zijn werken uit te geven. Het Tijdschrift droeg daaraan natuurlijk bij. Het veelomvattende werk kwam tot stand in 1918, een monument voor de Nederlandse wetenschap.

In de redactievergadering van 18 juni 1922 bracht de voorzitter een brief ter tafel van het comité, dat een huldiging van ZWAARDEMAKER voorbereidde ter gelegenheid van diens 25-jarig jubileum als hoogleraar. Men wilde een feestbundel uitgeven. Enkele leden waren er tegen, vooral wegens het gevraagde bedrag van *f* 1000.— Men kwam tot een compromis: *f* 200.— werd toegestaan en men zou er geen punt der agenda voor de aanstaande algemene vergadering van maken.

In 1924 werd aan de Maatschappij *f* 1000.— steun verleend voor de uitgave van het Gedenboek ter ere van haar 75-jarig jubileum.

Van geheel andere aard was het folklore-boek door de Broek-in-Waterlandse huisarts BAKKER. Met grote speurzin en historische toewijding had de schrijver daarin een ongetelde hoeveelheid bijzonderheden van geneeskundige en daarmede verwante aard bijeengebracht, en boeiend beschreven. Zonder een steun van omstreeks *f* 2000.— zou het grote en belangrijke boek niet kunnen worden uitgegeven. Er was reeds door verscheidene belangstellenden tot dit doel *f* 1000.— bijeengebracht, mits van andere zijde een gelijk bedrag zou worden gevonden. Het bestuur der Vereniging stelde daarom op de algemene vergadering van 3 juni 1928 voor eveneens *f* 1000.— beschikbaar te stellen „tot verwezenlijking van het levenswerk van collega BAKKER”. De financiële commissie, die in de jaarlijkse brief van de voorzitter dit voorstel aantrof, maakte — met alle sympathie voor de uitgave van het boek — enig bezwaar, vanwege het „antecedent”. De voorzitter wees er op, dat daarvan geen sprake was; uit de vergadering kwam geen enkele opmerking; het subsidie werd derhalve verleend. Er werd *f* 859.11 besteed.

Op de ledenvergadering van 25 mei 1930 stelde het bestuur voor een subsidie te verlenen aan de heer STARMANS voor de druk zijner dissertatie over de verloskundige hulp in Limburg. De eerste twee hoofdstukken hadden op de folklore betrekking. Op deze grond werd een bijdrage van *f* 500.— toegekend. Men legde er de nadruk op, dat hiermede geen precedent was geschapen voor het toekennen van subsidies aan een promovendus voor zijn proefschrift.

In 1935 werd ter ere van GRIJNS een feestbundel uitgegeven. De Vereniging droeg *f* 200.— in de kosten bij.

Een zeer belangrijke steun is verleend ten behoeve van de uitgave van LEEUWENHOEKS werken. In de Algemene Vergadering van 18 mei 1931 deed de voorzitter mededeling van een brief, ontvangen van het bestuur der Koninklijke Akademie van Wetenschappen; daarin werd gevraagd om een subsidie van *f* 1000.—, jaarlijks te verlenen gedurende de eerste vijf jaren. Hij stelde voor deze bijdrage te verlenen, maar niet voor 5 jaren vast; elk dier 5 jaren zou zij opnieuw moeten worden goedgekeurd. De vergadering kon zich daarmee verenigen. — In 1946 werd de bijdrage verhoogd tot *f* 1500.—, in 1953 tot *f* 2000.—. Voor een biografie van LEEUWENHOEK door SCHIERBEEK werd in 1949 en 1950 telkens een bedrag van *f* 250.— bijgedragen.

Ten behoeve van het werk der Stichting voor bevolkingsonderzoek van de Zuiderzeepolder werd in 1936 *f* 100.— toegekend, in 1943 voor antropologisch onderzoek *f* 250.— en in 1951 opnieuw *f* 100.—. Op de begroting voor 1949 was voor dit onderzoek *f* 25.— uitgetrokken. Op voorstel van CORNELIA DE LANGE werd het op *f* 100.— gebracht. In 1945 was een subsidie toegezegd voor foto's der bevolking rondom de Zuiderzee. In 1952 herinnerde Dr. LOUISE KAISER aan die toezegging. Men kon echter toen niet meer over dat bedrag beschikken en bovendien vond men, dat de Statuten een dergelijke subsidie niet toelieten.

In 1936 werd de uitgave van een boekje over „Descendentieeler” door KOHLBRUGGE met *f* 200.— gesteund.

In 1948 werd het schrijven van een biografie van PEKELHARING bevorderd door een bijdrage van *f* 500.—.

Een tentoonstelling ter gelegenheid van het Internationaal Congres voor de Geschiedenis der Geneeskunde en Natuurwetenschappen (in het Waaggebouw te Amsterdam) werd ondersteund met *f* 500.—; een herdenkingsbundel naar aanleiding van het overlijden van B. BROUWER met dezelfde som, beide in 1950. BROUWER was een verdienstelijk lid der Vereniging geweest. Het laatste bewijs daarvan was zijn bemoeienis in zake het Academie-plan. Zoals hij het wenste — met DE KLEYN — vond het geen instemming; de Vereniging op te heffen en een Academie voor Geneeskunde daarvoor in de plaats te laten oprichten, die het Tijdschrift zou uitgeven, was nie-

mand naar de zin. Vroeger had hij in de zogenaamde pensioencommissie veel werk gedaan. De verplichting, die het Tijdschrift aan hem had, motiveerde het toestaan der bijdrage. De goede toestand der financiën liet het toe; evenals het verlenen van steun aan het Congres voor de Wetenschappelijke Film (1951) ad f 150.—.

De Prijsvragen

Het uitschrijven van prijsvragen, in de negentiende eeuw een bezigheid van allerlei min of meer wetenschappelijke genootschappen, is door de Vereniging in haar Huishoudelijk Reglement opgenomen in 1935. Niet zonder enige tegenstand. Het Bestuur had een afzonderlijk hoofdstuk (Hoofdstuk X) daarvoor bestemd, waarin de voorbereiding en formulering waren omschreven; een tijdelijke commissie daartoe, alsmede voor de beoordeling van ingekomen beantwoordingen, werd ingesteld. De beloning zou zijn een gouden medaille met DONDERS' beeltenis en aan de keerzijde de naam van de bekroonde met het randschrift: „Het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde”.

Zo'n heel hoofdstuk vond men overbodig; maar enige leden, RUITINGA, DE FEYFER, BURGER, wilden in het geheel geen prijsvragen; de laatste was zelfs verontrust. SCHOUTE en VAN ANDEL, de historici, verdedigden het voorstel. Tenslotte verklaarde de voorzitter zich bereid het hoofdstuk terug te nemen en de prijsvragen onder te brengen in artikel 1, waarin gesproken wordt over het uitgeven der Opuscula en de steun aan wetenschappelijke publikaties. Zelfs BURGER ging daarmee accoord. Toen in 1947 het Huishoudelijk Reglement een weinig werd gewijzigd, ging artikel 1, sub c, onveranderd over.

Reeds in 1936, ter Algemene Vergadering op 17 mei, kwam een voorstel van SCHÜFFNER en SNIJDERS ter tafel, inhoudende het uitschrijven van een prijsvraag. Het onderwerp zou luiden: Een hernieuwd en kritisch onderzoek naar de juistheid van het tegenwoordig veelal ingenomen standpunt, dat een positieve tuberculine-reactie bij de mens een teken is van vermeerderde weerstand tegen de tuberculose-bacterie. De vergadering keurde de uitschrijving goed; de inzending van een antwoord zou vóór 1 januari 1938 moeten geschieden. Er kwamen drie antwoorden in. De commissie, CORNELIA DE LANGE,

SNIJDERS en HEYNSIUS VAN DEN BERG, bracht het rapport er over uit op de Algemene Vergadering van 22 mei 1938. Geen der drie geschriften (resp. „Synthese”, „Point n'est nécessaire d'espérer pour entreprendre, ni de réussir pour persévérer”, en „L'anarchie n'est pas dans la nature”) werd de gouden medaille waardig gekeurd, hoewel van alle vrij veel goeds kon worden gezegd. Het in de tweede plaats genoemde verdiende echter wel een eervolle vermelding, al kwamen er zwakke plekken in voor, en al miste men pathologisch-anatomische gegevens. De schrijver bleek te zijn Dr. BUWALDA.

Reeds in 1939, op 21 mei, stelde het Bestuur voor een prijsvraag uit te schrijven over „Jeuk”; de vergadering aanvaardde het voorstel. Het was ingediend bij de Redactie door VAN VALKENBURG; het beoogde: Een onderzoek naar de anatomische of (en) fysiologische voorwaarden, waaronder het gevoel van jeuk verschijnt. De termijn van inzending werd bepaald op 31 december 1940. Het enige ingekomen antwoord kon niet worden bekroond, noch eervol vermeld; het droeg als motto: „Quid Verum”. De commissie van beoordeling bestond uit VAN ESVELD, RADEMAKER en VAN VALKENBURG.

In 1944, 13 mei, werd voorgesteld dezelfde prijsvraag opnieuw uit te schrijven: dezelfde commissie van beoordeling zou fungeren. Aan de vraag was door de indieners toegevoegd „psychologische” (voorwaarden). In de oproep was dit woord helaas weggelaten. Op de vergadering, waar tot het uitschrijven werd besloten, had een der leden, afkerig van psychologie, waarvan hij „gepraat in de ruimte” vreesde, zich tegen die toevoeging verklaard. Mogelijk is dit de oorzaak der onwillekeurige omissie van de secretaris. Het enige antwoord, dat inkwam, werd voor bekroning en eervolle vermelding onvoldoende bevonden (Algemene Vergadering van 18 mei 1946). Zou er van meer belangstelling voor de opgeworpen vraag zijn gebleken, indien zij ook tot psychologen was gericht?

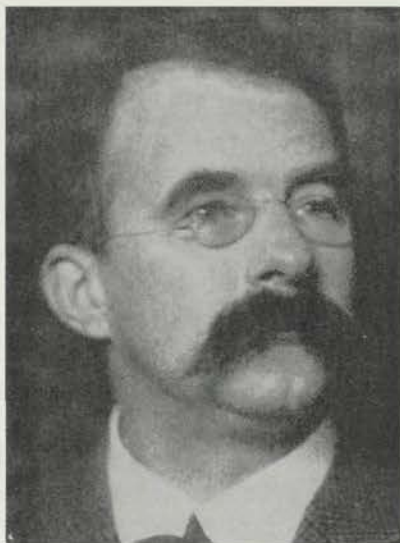
Sindsdien zijn geen prijsvragen meer uitgeschreven. De wetenschappelijke vergaderingen werden ingesteld. Misschien is dit novum van belang geweest, om de prijsvragen te doen stagneren. Bovendien was de grote voorstander er van, VAN RIJNBERK, niet meer in functie. Hij had, meer dan iemand, er voor geijverd; hij had zelfs bezwaren tegen de niet-toekenning der gouden medaille voor het eerste antwoord op de jeuk-vraag: men moest soepeler zijn dan de beoorde-

lende commissie. VAN LOGHEM had gewezen op de consequenties: de met goud bekroonde voor een slechts matig werk zou meer last dan genoeg van zijn medaille beleven, en bovendien zou zulk een beloning in het algemeen de waarde van een wetenschappelijk werk, dat goed genoeg daarvoor werd geacht, stellig schaden. Thans, nu de wetenschappelijke ijver zo sterk is gegroeid, en de faculteiten der academies zich blijven bezighouden met prijsvragen uit te schrijven, schijnt de noodzaak of wenselijkheid voor het Tijdschrift, om er aan mee te doen, minder te spreken. Maar wellicht zal een toekomstige Redactie of een lid – bijvoorbeeld iemand, die zich voor historie interesseert – onverwachts voor de dag komen met een voorstel, dat genade vindt bij de Algemene Vergadering.

In 1953 besloot de Algemene Vergadering, op voorstel van het Bestuur, tot het uitgeven van drie boekwerken. Een ervan – dat waarmede de lezer thans bezig is, kan men nauwelijks of in het geheel niet wetenschappelijk noemen. De twee andere zijn biografieën resp. van C. EIJKMAN en W. EINTHOVEN, de schrijvers B. C. P. JANSEN en A. DE WAART. Alle drie zien het licht ter gelegenheid van de honderdste verjaardag van het Tijdschrift.

DR. M. A. VAN ANDEL

PROF. DR. L. BOLK

PROF. DR. A. J. P. VAN DEN BROEK

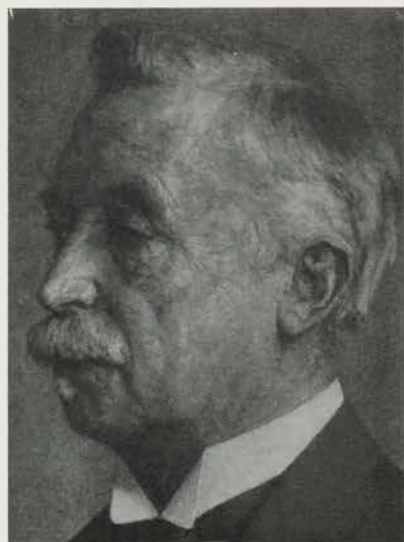
PROF. DR. B. BROUWER

DR. H. BURGERHOUT

PROF. DR. H. T. DEELMAN

PROF. DR. C. EIJKMAN

DR. T. E. W. FELKAMP

DR. F. M. G. DE FEYFER

DR. M. R. HEYNSIUS VAN DEN BERG

PROF. DR. J. VAN DER HOEVE

DR. C. L. DE JONGH

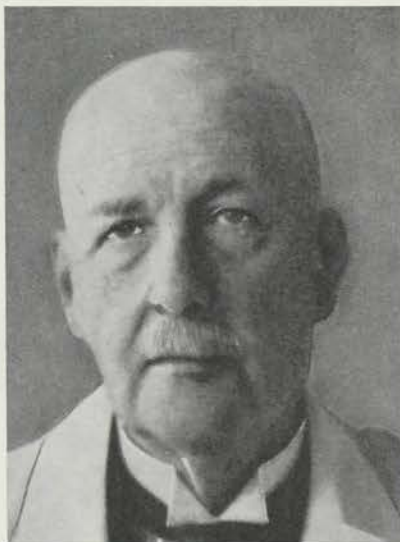
DR. D. KLINKERT

PROF. DR. A. P. H. A. DE KLEYN

DR. P. H. KRAMER

PROF. DR. W. A. KUENEN

PROF. DR. C. DE LANGE

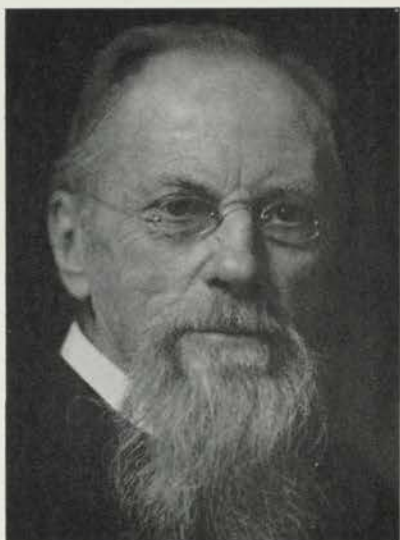
PROF. DR. E. C. VAN LEERSUM

DR. J. G. DE LINT

DR. B. W. TH. NUYENS

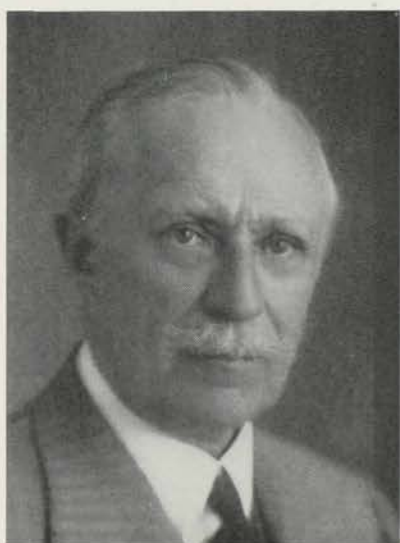
PROF. DR. C. A. PEKELHARING

PROF. DR. L. POLAK DANIELS

PROF. DR. W. E. RINGER

PROF. DR. P. RUITINGA

PROF. DR. A. CH. RUYS

DR. D. SCHOUTE

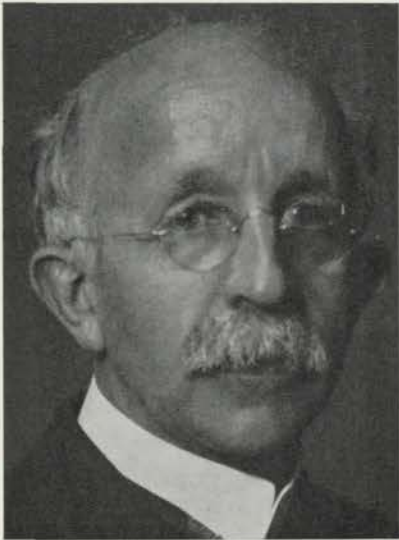
PROF. DR. M. STRAUB

DR. H. J. VIERSMA

DR. P. A. DE WILDE

PROF. DR. W. P. C. ZEEMAN

PROF. DR. H. ZWAARDEMAKER

HOOFDSTUK V

VERSCHIJNING – RUBRIEKEN HOOFDARTIKELEN

De Verschijning van het Tijdschrift.

In 1907 vigeerden Statuten en Huishoudelijk Reglement der Vereniging, die het Tijdschrift uitgaf, zoals zij in 1900 waren vastgesteld voor de duur van 29 jaren. Beherende redacteuren waren H. BURGER en P. MUNTENDAM, tevens voorzitter en secretaris der Vereniging; leden der Redactie waren: S. MENDES DA COSTA, A. A. HIJMANS VAN DEN BERGH, B. J. KOUWER, W. KOSTER Gzn., L. BOLK en C. EIJKMAN. De Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst was vertegenwoordigd door de heren VAN MOLL, KAPTEYN en HERS, die sinds 1905 deze vergadering bijwoonden. Wie wil weten, wie in de volgende jaren de Redactie vormden, vindt de namen in de als bijlage opgenomen lijst van de leden der Vereniging; ieder nieuw gekozen lid heeft drie jaar als redacteur gefungeerd na zijn benoeming. Een enkele maal werd iemand, die reeds vroeger zijn intrede had gedaan, om bepaalde redenen nogmaals lid der Redactie. C. C. DELPRAT in 1906, P. RUITINGA in 1916, A. A. HIJMANS VAN DEN BERGH in 1916. Nominaal vergaderde de Raad van redacteuren zes maal per jaar. Daaraan is nooit de hand gehouden: er was voor zulke frequente bijeenkomsten niet voldoende stof. Het eigenlijke werk werd door het Dagelijks Bestuur: voorzitter, ondervoorzitter (sinds 1931¹) en secretaris verricht; tezamen vormen zij de Hoofdredactie.

Het doel der Vereniging: de bevordering van de geneeskundige literatuur in Nederland bestaat vóór alles in de uitgave en de exploitatie van het Tijdschrift. Wordt daarmee geld verdiend, dan wordt het bij het kapitaal der Vereniging gevoegd, die het besteedt voor de verbetering van het Tijdschrift en aan bijzondere uitgaven (Opuscula selecta neerlandicorum de arte medica, bijdrage voor het uitgeven

¹ Deze functie had van 1891–1901 bestaan. Zij werd in 1931 hersteld met dezelfde man als drager: T. E. W. FELTKAMP.

van LEEUWENHOEKS brieven en andere). Het is een paar jaren nodig geweest, dat de leden der Vereniging uit eigen middelen de exploitatie van het Tijdschrift hebben moeten steunen; sindsdien (na de eerste wereldoorlog) is dat niet meer voorgekomen.

In het hoofdstuk: Tijdschrift en Wetenschap, kan men iets lezen hoe gehandeld wordt met stukken, die ter opneming in het Tijdschrift worden aangeboden. Daaraan valt nog iets toe te voegen. Aan het einde der week krijgen alle redactieleden (tot 1940 ook de drie vertegenwoordigers van het Hoofdbestuur der Maatschappij (die toen nog niet tengevolge van het ingrijpen der Duitsers had opgehouden te bestaan)) een lijstje thuis van alle ontvangen stukken, ingedeeld naar de rubriek, waarin zij thuis behoren. Zij zijn dus op de hoogte van hetgeen inkomt. In het begin der volgende week worden deze stukken in de Hoofdredactievergadering besproken; lange jaren was PINKHOF als vertegenwoordiger der Maatschappij daarbij. Indien er twijfel was omtrent de plaatsing van een stuk met maatschappelijke strekking of inhoud, dan werd het in handen gesteld van de Centrale Commissie voor Beroepsbelangen van de Maatschappij. In 1920 kon VAN RIJNBERK verklaren, dat er nooit sprake was geweest van een conflict tussen deze Commissie en de Redactie. Klachten over te lange wachttijd werden telkens gehoord; elk stuk werd - in het algemeen - binnen drie maanden geplaatst; zeker zo vlug als wenselijk is, wanneer men bovendien in aanmerking neemt, welk een tijd nog heengaat met de correctie van ieder aangenomen stuk. Deze correctie heeft, vaker dan men zou denken, heel wat voeten in de aarde.

Evenals voor elk ander wekelijks verschijnend periodiek van enig belang, worden de inhouden van enige afleveringen vóór hun respectieve verschijning voorbereid. Maar het beslissende tijdstip voor het in elkaar-zetten van het eerstkomende nummer geschiedt des maandags. Dan is tegenwoordig het gehele secretariaat de ganse dag, ook nog na de gewone werktijd, bezig met de ordening der voor deze aflevering bestemde stukken, die geschreven (getypt), gezet, afgedrukt en op het zorgvuldigst gecorrigeerd ter vermenigvuldiging naar de drukkerij worden gebracht. In bijzondere gevallen kan soms nog tot de volgende woensdag, een zeer spoedeisend stukje worden ingevoegd, maar alles is er op ingericht, dat de lezers hun Tijdschrift

zaterdag ontvangen, de dag waarop het gedateerd is. In de loop der jaren moest van deze regel noodgedwongen wel eens worden afgeweken. Ik heb het oog op de benarde tijd der laatste jaren van de tweede wereldoorlog, toen in ons land zoveel uit zijn voegen geraakt was. Voor ons Tijdschrift waren toen van nadelige invloed: de geringe toewijzing van papier, die ook na de bevrijding enige tijd voortduurde; de inkrimping van het gebruik van elektrische stroom, die de arbeid ter drukkerij ten zeerste drukte; de roemrijke staking der spoorwegbeambten, ten gevolge waarvan de communicatie tussen Redactie en de Uitgevers te Haarlem, alsmede de distributie der afleveringen door het hele land enorm werden bemoeilijkt. Inkrimping van de wekelijkse tot een halfmaandelijkse verschijning van het Tijdschrift was daarvan het gevolg; zelfs met deze rareficatie lukte het in zeer veel gevallen niet op gezette tijd het verschenen nummer aan de abonnees te doen toekomen. Het beleid en de list om het hoogst noodzakelijke verkeer tussen Amsterdam en Haarlem te onderhouden moesten soms van de wonderlijkste middelen gebruik maken. De Duitsers en hun aanhang van landverraders hielden op alles, wat over de publieke weg ging, nauwlettend toezicht. Dit betrof niet alleen de karren, wagens en rijwielen, die misschien uit de provincie vleeswaren naar Amsterdam brachten, maar het strekte zich uit tot allerlei niet-eetbare waren, die naar het oordeel onzer tijdelijke heersers op de een of andere wijze in dienst konden staan, of gebruikt worden als middelen van het vaderlandse verzet. De strijd der artsen tegen de dwang der bezetters levert daarvan talrijke voorbeelden, waarop te dezer plaatse niet nader kan worden ingegaan. Weliswaar is het nooit verder gekomen, dan dat het Tijdschrift werd geschorst, maar de vervoerders van stukken, die op de uitgave betrekking hadden, liepen altijd het gevaar, dat hun vracht zou worden onderzocht; deze mogelijkheid en de wijze waarop zij in een gegeven geval zou worden gerealiseerd, waren altijd dreigend, en zij bemoeilijkten het vervoer in hoge mate. Bovendien was het niet eenvoudig mensen te vinden, bereid en geschikt, zich met het transport te belasten. Zo namen vrienden van de uitgever, die te Heemstede woonden, regelmatig pakjes en brieven mede; zij maakten daarbij gebruik van de wagen van hun groenteboer. Zo lang het mogelijk was met het oog op de razzia's, ging een medewerker voor de advertenties, als het

dringend nodig was, per fiets naar Haarlem. Telefonisch contact was de laatste maanden van de bezetting geheel onmogelijk. De moeilijkheden der bestelling waren, zoals reeds vermeld is, groot. De Posteerijen waren zeer behulpzaam. Telkens kreeg de uitgever van hen bericht welk deel van Nederland nog voor de bestelling te bereiken was. Die stroken werden gestencild en per hittewagen of per boot via Amsterdam gezonden. De Noodnummers van een half vel of iets meer, twee per maand, hebben veel abonnees stellig nooit ontvangen. Na de oorlog is er aan gedacht, deze te laten herdrukken; het bleek tenslotte te bezwaarlijk.

Men ziet het: hetgeen tot nu toe over de zuiver technische aangelegenheden van het Tijdschrift gezegd is, komt, mutatis mutandis, vrijwel overeen met hetgeen iedere periodiek, door een vereniging onder haar leden te distribueren, kan ondervinden in vredes- en oorlogstijd.

Verder dan tot opschorting van het Tijdschrift is het nooit gekomen, heb ik gezegd. Er is, gedurende de bezetting, een periode geweest, dat het gevaar voor opheffing zeer nabij was.

In de Algemene Vergadering van 23 mei 1943 deelde de voorzitter mede: „in het afgelopen jaar hebben wij vele moeilijke ogenblikken doorgemaakt. Draconische beperkingsmaatregelen, eenmaal zelfs algehele opheffing van het Tijdschrift, hebben bedreigd, doch zijn door vereende pogingen van de uitgevers en mijzelf gelukkig verzacht of afgewend. Sedert 3 januari 1943 is de omvang op 48 bladzijden tekst en 16 bladzijden advertenties vastgesteld gebleven”. Over de aard dezer moeilijkheden werden geen nadere inlichtingen verstrekt; men vindt ze in de notulen der Redactievergaderingen van 1942; hier volgt het relaas ervan. Reeds kort na de overval begonnen de Duitsers en hun Nederlandse aanhang zich met de uitgave van het Tijdschrift te bemoeien. Op de Redactievergadering van 20 oktober 1940 deelde de voorzitter mede, dat de eerste schone vellen van het Tijdschrift aan de Duitse autoriteiten moesten worden gezonden; tot die tijd werden twee afgedrukte exemplaren aan de Rijkscommissaris Seisz-Inquart (later krachtens vonnis van het Geallieerd Tribunaal te Neurenberg ter dood gebracht) verstrekt. (Terloops zij hier gememoreerd het bevel der bezettende macht om het vermogen der Vereniging op te geven. Het Dagelijks Bestuur had aan de onder-

voorzitter een financiële machtiging verstrekt voor het geval, dat aan VAN RIJNBEEK een verblijf in Duitsland zou worden aangewezen. RADEMAKER vroeg of het in dat geval niet beter zou zijn, het Tijdschrift stop te zetten. Dat vond men ongewenst.)

Het woord opheffing hoort men op de vergadering van 15 december 1940 nogmaals, naar aanleiding van de waarschijnlijkheid, dat te eniger tijd de zogenaamde Ariër-paragraaf op het Tijdschrift zou worden toegepast. MULLER en PINKHOF, beiden Jood, verzekerden gaarne uit het Bestuur te zullen treden, als het belang der medische wetenschap er mee gemoeid zou zijn. DE LANGEN wilde de vraag voorleggen aan de Werkgemeenschap van Wetenschappelijke Organisaties in Nederland. Als er bevel komt tot afzetting der Joodse leden, dan geeft verzet niets, zeide hij; dan zou het Tijdschrift misschien worden opgeheven, hetgeen niet in het belang der medische wetenschap zou zijn. De argumentatie schijnt nogal zwak: de „Wetenschap” zou er waarlijk niet onder lijden, indien het Tijdschrift enige tijd niet verscheen. Dan – zou men zeggen – is het argument van confiscatie aller bezittingen der Vereniging een vastere grond, hoezeer ook van idealisme gespeend¹.

Intussen was de Maatschappij opgeheven, de Artsenkamer plus de Vereniging van Ziekenfondsartsen waren in haar plaats getreden. De vraag deed zich voor: Moet het Tijdschrift mogelijke kopij van de Artsenkamer opnemen? Sommige bestuursleden zeiden: ja; wanneer de Artsenkamer de rechten der Maatschappij overneemt, is een soepele houding dezerzijds nodig. Een lid, RADEMAKER, verkoos een waardiger houding: wij moeten indien enigszins mogelijk loskomen van de Maatschappij, dus van de Artsenkamer. VAN LEEUWEN ried aan, stukken, die aanstoot geven, te weigeren, en liever het bestaan der Vereniging op het spel te zetten, dan dat alle abonnees bedanken, en de voorzitter in die geest te machtigen. Deze echter wenste een algemener machtiging; hij wenste te handelen naar eigen inzicht, afhankelijk van de vorm waarin de maatregelen zouden worden afge-

¹ In mei 1941 bedankte MULLER als redactielid, PINKHOF bleef als redacteur van Beroepsbelangen en Buitenland de vergaderingen bijwonen; 2 november 1941 deelde PINKHOF aan het Dagelijks Bestuur schriftelijk mede, bedankt te hebben voor het lidmaatschap op grond der Verordening dat het Joden verboden was lid te zijn van een vereniging zonder economisch doel, en werkzaamheden voor een zodanige vereniging te verrichten.

kondigd. VAN LOGHEM (ondervoorzitter) vond daartoe de verantwoordelijkheid voor de voorzitter te groot; hij zou, indien enigszins mogelijk, in twijfelachtige gevallen de Algemene Vergadering willen bijeenroepen. CARP betoogde: als alle artsen lid van de Artsenkamer moeten zijn, zullen zij mededelingen, die daarvan uitgaan, natuurlijk aanvaarden, en niet voor het Tijdschrift bedanken. HAMMES - nog van wege de opgeheven Maatschappij ter vergadering aanwezig - was het met CARP eens. Een besluit werd niet genomen, althans in de notulen niet vermeld. Blijkbaar legde men er zich bij neer, dat VAN RIJNBERK naar omstandigheden zijn houding, die tevens het Bestuur, de Redactie, zou binden, bepalen zou.

VAN RIJNBERK en VAN LOGHEM werkten innig samen; VAN LOGHEM woonde toen nog te Amsterdam, VAN RIJNBERK te Blaricum. De eerste had beter gelegenheid sommige maatregelen te nemen. In de laatste oorlogswinter nam DE KLEIJN, die te Amsterdam woonde, de functie waar.

In de Redactievergadering van 18 januari 1942 bracht VAN RIJNBERK verslag uit van zijn gesprek met de president der Artsenkamer CROIN; men vindt in het hoofdstuk Maatschappij en Tijdschrift twee brieven afgedrukt, door de voorzitter aan CROIN gericht, op 30 december 1941 en 3 januari 1942. De achtste januari d.a.v. had het genoemde onderhoud plaats, dat „uitstekend verliep”. Het was CROIN gebleken, dat de twee brieven een open deur hadden ingetrapt, en dat een gescheiden houden der wetenschappelijke publikaties door het Tijdschrift en der organisatorische mededelingen door de Artsenkamer, de beste oplossing was. Een vermeldenswaardig incident had zich intussen nog voorgedaan. Het gerucht had zich verspreid, dat in het Tijdschrift mededelingen van de Artsenkamer zouden worden opgenomen. HERINGA, een vurig verzetsman, was bij VAN LOGHEM gekomen met de mededeling, dat alle lezers van het Tijdschrift zouden bedanken, indien het gerucht waar zou zijn. De pl.v. voorzitter kon hem geruststellen: dat gevaar was afgewend. Ter Redactievergadering bracht VAN LOGHEM aan VAN RIJNBERK grote dank voor zijn beleid in deze zaak. Men is inderdaad VAN RIJNBERK deze dank schuldig, al was hij niet, naar de mening van sommigen, ver genoeg gegaan in het vermijden van contact met CROIN en de zijnen, en al beviel hun niet de „welwillende” toon van zijn aan deze president gerichte brieven,

noch het uitlenen ener adresseer-machine¹. Maar VAN RIJNBERK had, zoals hij zeide, het Tijdschrift gediend door „zijn goede wil te tonen en met technische ervaring ter wille te zijn”. Hij wilde niet, „dat van enige kant zou kunnen worden gezegd, dat wij ons niet houden aan de voorschriften der tijdelijke gezaghebbers”.

Niet lang daarna bleek, dat het contact met de Artsenkamer nog niet geheel had afgedaan. RADEMAKERS verlangen, dat het geheel en al zou worden vermeden, kon blijkbaar niet worden vervuld. Half augustus 1942 kreeg VAN RIJNBERK een brief van CROIN, waarin gevraagd werd, of wij akkoord gingen met een „woord ten geleide” in het Artsenblad, voorzover daarin van het Tijdschrift zou worden gewaagd. Op deze vraag was tevoren reeds akkoord geantwoord. Maar de Artsenkamer wilde meer. TACONIS, een der hoofdaanvoerders van dit gezelschap, vroeg VAN RIJNBERK om een onderhoud; dit had 21 augustus 1942 plaats gehad, zoals op de Redactievergadering van 8 november door de voorzitter werd meegedeeld. Hij gaf te kennen, dat hij en zijn genoten wensten, dat de rubriek Personalialia (vertrokken, gevestigd, overleden; vacante betrekkingen; niet in memoriams, jubilea en dergelijke) door het Tijdschrift aan het Artsenblad werd afgestaan. Hij drong er op aan, dat ingekomen stukken zouden worden gesplitst naar de strekking in wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke. De rubriek Arts en Samenleving zou bij het Tijdschrift blijven. De regeling van dit alles zou ingaan, wanneer het Artsenblad wekelijks zou verschijnen; er zou dan verder overleg worden gepleegd, en de grenzen bepaald. VAN RIJNBERK antwoordde, dat hij natuurlijk in geen enkel opzicht een besluit kon nemen, maar hij zegde een hoofdartikel toe, waarvan hij het concept, tot inleiding van het Artsenblad, ter inzage aan CROIN zou zenden. In de Redactievergadering werd dit alles besproken. VAN LOGHEM merkte op dat een scheiding tussen wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke stukken moeilijk zou zijn door te voeren, maar bovendien dat gesties in de Artsenkamer politiek betekenen; en politiek wordt van ouds, en terecht, uit het Tijdschrift geweerd. VAN RIJNBERK vond het ten-

¹ De zaak der adresseermachine was niet veel meer dan een farce. Het ding was zo goed als onbruikbaar. De ophef, door het „Verzet” ervan gemaakt, was een weinig opgeblazen door onkunde.

slotte beter, nog maar geen besluit te nemen, doch te wachten „totdat het zover is”.

Het was niet alleen de inhoud, ook de omvang van het Tijdschrift was een punt van Duitse zorg geworden. De 12e september had het Rijksbureau voor grafische industrie een bericht gezonden, waarin de maximale verhouding tussen tekst en advertenties op 3 : 1 werd gesteld. Van 1 oktober af mochten er in het geheel niet meer dan 48 bladzijden bedrukt worden. Naar aanleiding van dit bericht (door VAN RIJNBERK als kattenbel betiteld) bezocht de voorzitter de leider van dit bureau, SPAAN. Deze zeide, er niets mee te maken te hebben, en verwees VAN RIJNBERK naar het Departement van Volksvoorlichting. Daar sprak hij met een zekere heer HUNT. Deze heer onderrichtte VAN RIJNBERK over de betekenis en de strekking van Volksvoorlichting; zij kwamen daarover niet tot overeenstemming. Er was dus geen resultaat; VAN RIJNBERK werd geraden steun te zoeken bij de president der Artsenkamer CROIN; dit zou aan zijn reclame kracht bij zetten. VAN RIJNBERK bracht daartegen in, dat een bijna honderd jaren bestaand Tijdschrift meer poids had dan een Artsenkamer van acht maanden. Daarop ried HUNT hulp te zoeken bij Dr. HAAGN, een Oostenrijker, toegevoegd aan het Departement van Volksvoorlichting. Deze heer was niet aanwezig. Zijn plaatsvervanger RÜCKE gaf gedurende bijna een uur „demagogische gemeenplaatsen” ten beste. Hij vond het Tijdschrift bovendien in overtreding der voorschriften, aangezien het wel advertenties, die een volle bladzijde besloegen, had opgenomen. Tenslotte was VAN RIJNBERK zo nijdig, dat hij opstond, en betoogde, dat het noodzakelijk was alles tot 31 december te laten zoals het was, en inmiddels een nieuwe regeling voor 1943 op te stellen. Indien dit verzoek niet werd ingewilligd zou alle verantwoordelijkheid op RÜCKE en zijn chef vallen. „Hoewel ik niet weet, wat dat eigenlijk precies betekende, had het toch uitwerking”, vertelde VAN RIJNBERK ter vergadering. RÜCKE veranderde tenslotte van toon en ried de bezwaren schriftelijk aan Dr. HAAGN uiteen te zetten. Een brief werd opgesteld. Overleg met het Dagelijks Bestuur en de uitgever TADEMA (Bohn) had plaats op 22 september 1942. Maar nu bleek opnieuw, dat men naar het verkeerde adres was verwezen: over onderwijs had Dr. HAAGN niets te zeggen en daaronder viel de tekst van het Tijdschrift; de advertenties hoorden thuis bij het Departement

ment van Volksvoorlichting; aldus Mr. VAN DER HAAGEN, een Nederlander van het Departement van Onderwijs; aan dit Departement was verbonden Dr. PLUTZER. Op grond hiervan zou de uitgever zich in verbinding stellen met Dr. HAAGN over technische moeilijkheden en advertenties. De heer TADEMA confereerde herhaaldelijk met Mr. VAN DER HAAGEN en Dr. PLUTZER die beiden meenden, dat het Tijdschrift onder hen ressorteerde. Een eindeloos geharrewar, zei de uitgever; misschien moest de „Rüstungsinspektion" er nog aan te pas komen. Een besluit werd niet genomen.

De conceptbrief, door VAN RIJNBERK aan TADEMA gezonden met bestemming voor een der Nederlandse of Duitse gezaguitoefenende personen, bereikte PLUTZER; deze ried aan, een afschrift ervan naar Dr. HAAGN te zenden, en tevens deze te verzoeken, geen maatregelen te nemen, eer hij met PLUTZER zou hebben gesproken. Noch van HAAGN, noch van PLUTZER werd antwoord ontvangen. Men besloot ter Redactie, overeenkomstig de raad van de uitgever, rustig op dezelfde voet voort te gaan: 64 bladzijden zou het Tijdschrift wekelijks beslaan.

Echter reeds 3 januari 1943, toen de eerste aflevering van de jaargang klaar was met 64 bladzijden, kwam de oekase, dat zij niet groter mocht zijn dan 48 bladzijden + 16 bladzijden advertenties. De Redactie was bovendien gewaarschuwd om HAAGN niet te prikkelen; deze had opgemerkt dat er advertenties waren geplaatst, die een volle bladzijde besloegen; BOHN kon echter bewijzen, dat dit sinds 1 november 1942 niet meer was voorgekomen. Men moest zich echter schikken in de verkleining van de inhoud. Het zou nog erger worden. Elektrische stroom mocht niet gebruikt worden; het gevolg was, dat de uitgave van het Tijdschrift tijdelijk opgeschort moest worden.

Maar de 30e september 1944 kondigde VAN RIJNBERK in een kort hoofdartikel aan, dat met de doeltreffende samenwerking van het personeel der drukkerijen een noodnummertje verscheen, zonder advertenties en zonder bijwerk, met uitsluitend enige actuele bijdragen. De bereikbare medici zouden bereikt worden. „Misschien zal een bijzonder nummer 2 te zijner tijd volgen". Het bleken er heel wat meer te zullen zijn. Zij verschenen alle 14 dagen (2 per maand) tot 13 april 1946. Men had pas zeven maanden na de bevrijding de

beschikking gekregen over een baal courantenpapier. In januari 1946 waren de veertiendaagse noodnummers 48 bladzijden groot (nog twee per maand). Eerst de 13e april kon het Tijdschrift, in dezelfde omvang nog, weer wekelijks verschijnen. Maar zelfs in februari 1947, was er weer onvoldoende papier: de achterstallige hoeveelheid kopij was al te groot, vooral die der verenigingsverslagen. De toewijzingen kwamen echter ruimer: in mei 1947 konden 100 bladzijden tekst, 16 bladzijden advertenties worden afgedrukt in één aflevering, benevens 4 platen. Sindsdien heeft de omvang zich binnen vrij nauwe grenzen bewogen; zij bleef altijd beneden 4000 bladzijden tekst; de ruimte, door de advertenties ingenomen, schommelde om de 20 à 30 bladzijden.

Onder KOUWENAARS Hoofdredactie werd het uitdijen, in zuiver materiële zin, al te nijpend bevonden. Besloten werd tot een andere bladspiegel, met kleinere marges. Sommigen vreesden daarvan een verslechtering der leesbaarheid. Maar de maatregel wierp geen stof op, en er was heel wat ruimte gewonnen. De meeste leden, misschien ook KOUWENAAR zelf, waren er onkundig van dat ruim dertig jaren geleden een dergelijk voorstel, terwille van de goedkoopte, op een Algemene Vergadering was ter tafel gebracht door een lid (ik meen VAN SPANJE). Algemeen was toen de tegenzin, al was die niet zo groot, als het afgrijzen, dat de advertenties tussen de tekst bij velen hadden veroorzaakt. Maar die nuttige en voordelige maatregel werd door de grote meerderheid der leden wel goedgekeurd. Er is altijd een verschil geweest tussen de meegaandheid der leden met een voorstel van het Bestuur en een wens in de rondvraag door een lid te berde gebracht, al kwam deze een enkele maal wel tot zijn recht.

RUBRIEKEN

Specifiek voor ons Tijdschrift voor Geneeskunde was en is haar inhoud. Deze is ingedeeld naar rubrieken, die van de aanvang, honderd jaar geleden, niet dezelfde zijn gebleven, althans niet kwantitatief. De oprichters hadden in 1857 in hun hoofd, dat hun Tijdschrift zou dienen te bevatten: Oorspronkelijke mededelingen, Wetenschappelijke mededelingen (referaten), Buiten- en Binnenlandse berichten, Personalialia, Bibliografie; bovendien de Maatschappij-

stukken. De hoofdzaak zou zijn de bevordering der medische wetenschap. In het desbetreffende hoofdstuk is getracht daarvan de geschiedenis der laatste vijftig jaren te geven. De stof daartoe is gekozen uit de in enigerlei vorm verschenen mededelingen van wetenschappelijke aard, zowel uit de ingekomen en geplaatste stukken, als uit redactionele en niet-redactionele Hoofdartikelen, gevraagde Klinische Lessen, Samenvattende Overzichten, Actuele Vraagstukken, de rubriek Arts en Samenleving.

De geschiedenis betreffende Tijdschrift en Wetenschap, en de de behandeling der Hoofdartikelen, vindt de lezer in de betrokken hoofdstukken, niet als rubrieken beschouwd, doch alleen naar de inhoud. Zij komen thans, met de overige in de loop der jaren toegevoegde rubrieken opnieuw in het kort ter sprake, uit ander gezichtspunt, als samenhangende onderdelen der afleveringen.

Taal

Aan de benaming Rubriek onttrekt zich de onregelmatige reeks der bijdragen, die zich bezig houden met de Taal, de taal, zoals zij in het Tijdschrift door de medewerkers werd gehanteerd. Onder Hoofdartikelen wordt daaromtrent het een en ander medegedeeld; ik zal proberen niet teveel in herhalingen te vervallen.

Reeds in het begin van het bestaan van het Tijdschrift was de taal onderwerp van besprekingen geweest (zie DELPRAT bl. 111). In 1882 vroeg ISRAELS, waarom men bleef bij de spelling volgens DE VRIES en DE JAGER, en niet die volgens DE VRIES en TE WINKEL aannam, die ook voor de staatsstukken zoveel mogelijk zou worden ingevoerd. De Redactie besloot het gebruik der spelling vrij te laten; de opvatting over willekeur of eenheid was destijds blijkbaar geheel verschillend van die in onze dagen. Het gebruik van germanismen, in mindere mate van gallicismen en anglicismen, waaraan vooral medici zich schuldig maakten werd gegispt. Barbarismen als het gebruik van Latijnse adjectiva bij Griekse substantiva of omgekeerd werden – terecht – aanstotelijk gevonden (zij zijn nog niet verdwenen); maar STOKVIS nam het voor de medici op; Prof. OUDEMANS ging in 1886 dieper op het gebruik der taal in, en noemde het „kortweg nonsens”, wanneer men schreef cerebrale kinderverlamming; en hij hekelde tevens woorden als optreden en constateren. Dezelfde geluiden zijn

in onze tijd nog dikwijls gehoord. Maar aan het „optreden” van het woord „optreden” is nog steeds geen eind gekomen in de manuscripten van medewerkers; de correctie doet deze zonde teniet. Gedurende zijn redacteur-gerantschap, en reeds daarvóór, toen hij secretaris was, maakte DELPRAT treffende opmerkingen over het taalgebruik in het Tijdschrift. Onder BURGER en VAN RIJNBERK is de aangelegenheid met geduld behandeld, aanmerkingen van sommige medewerkers en lezers ten spijt; en ook thans wijdt de secretaris HILFMAN aan de correctie heel wat tijd en zorg.

BURGERS en VAN RIJNBERKS pogingen tot zuiverheid der taal in het Tijdschrift hadden hetzelfde uitgangspunt. De wegen, die zij gingen, waren verschillend. Het was BURGER in hoofdzaak te doen om de vermijding van overbodige termen in vreemde talen (vooral in het Frans); dat streven verkondigde VAN RIJNBERK ook wel, maar desondanks maakte hij van vreemde woorden, als die zijn gedachte beter weergaven dan de analoge Nederlandse, gaarne gebruik.

Daarbij had hij een theoretische opvatting van de beste spelling van woorden, die weliswaar algemeen bij ons in gebruik zijn, maar van andere oorsprong. Zo schreef hij *America*, *capitaal*, *July* en *quartaal*. Hij beriep zich voor zijn gewoonte op het Humanisme der 16e eeuw, dat ons de woorden in deze spelling heeft (of zou hebben) nagelaten. In technische termen, van Griekse makelij, moesten wij volgens hem naar hetzelfde beginsel de *K* laten vervallen, die door de humanistische *C* moest worden vervangen. De vinnige strijd, tussen hem en VAN DER HOEVE „op de rug” van het woord *phakomatose* uitgevochten, was welbeschouwd voor de argeloze getuige een geschil, dat tot een soort gewetensconflict was opgeblazen. Men vindt een kort relaas ervan onder de Hoofdartikelen. Een zekere mate van verbittering kenmerkte ook de twist tussen VAN RIJNBERK en VAN DER HOEVE en diens medestanders, ter zake van het woord *coccen*; of *cocken*, of *cokken*, of *kokken*? De lezer zal zich de zonderlinge verwickelingen, waartoe dit tournooi leidde, gemakkelijk kunnen voorstellen. Maar – en dit was VAN RIJNBERKS allervoornaamste drijfveer – er moest eenheid zijn in de spelling in het Tijdschrift. En men mag zeggen, dat hij getracht heeft zich daarvoor te voegen, zelfs toen de nieuwe spelling, die hij in zijn hart verachtte, officieel was ingevoerd. Maar hij bleef *America* (enzovoort)

schrijven; geheel en al kon hij zijn individualisme niet prijsgeven. Sinds 1955 streeft de Redactie naar de nieuwe eenheid in taal, wat betreft de spelling, die toen was uitgevonden door een deskundige commissie. Niettegenstaande de weezin van velen – gevoelsargumenten zijn er niet vreemd aan – wordt aan een bevredigende oplossing gewerkt, met voorlichting van de literator Prof. STUIVELING. Van veel meer belang zijn – geheel van spelling afgezien – het woordgebruik en de syntaxis, om van de stijl niet te spreken. De laatstgenoemde kan men niet dwingen, al is er hier en daar door de correctie nog wel eens het een en ander aan te verbeteren, hetgeen ook naar mogelijkheid geschiedt. Maar men mag, daargelaten vreemde woorden, die vaak genoeg bijna onmisbaar zijn, wanneer zij niet uit gemakzucht worden gebruikt, van elke schrijver verlangen, dat hij de Nederlandse woorden op Nederlandse wijze gebruikt, en dat hij ingeslopen „vertaalde” woorden vermijdt.

Ik behoef van beide geen voorbeelden aan te halen; wie er belang in stelt, leze nog eens de hoofdartikelen – elders besproken – van Prof. KLUYVER en Dr. VAN LESSEN er op na. Misschien is het niet te veel gevegd, een woord, dat in ons spraakgebruik vrij algemeen is aanvaard, weer uit te werpen. Maar er zijn voor het Duitse „mitmachen” toch een aantal woorden (bijwonen, ondervinden, beleven) die ons ter beschikking staan, en die meemaken overbodig doen zijn. De fouten, in syntaxis gemaakt, zijn minder talrijk; bij de oudgymnasiasten is het soms een Latijnse constructie, bij de vroegere burgerscholieren een Duitse wending (als zodanig beschouwt de corrector van het Tijdschrift de plaatsing van het hulpwerkwoord achter een verleden deelwoord: zij, die gemaakt hebben in plaats van zij, die hebben gemaakt). De secretaris en zijn bedreven helpsters slagen er in, op bevredigende wijze er toe mede te werken, dat de taal in ons Tijdschrift op een behoorlijk peil staat. Zonder twijfel zijn zij, evenmin als wij allen, feilloos. Echter: wie zonder zonden is, werpe de eerste steen.

Maar buiten, wellicht boven dit alles staat de noodzaak der duidelijkheid, der begrijpelijkheid. Een schrijver kan wijdlopig zijn, hij kan gewrongen zijn, de wijdlopig vervalend, de gewrongene ietwat raadselachtig; geen van beide schrijfwijzen is aan te bevelen, ofschoon de vervelende (zijn geheim is, volgens de Franse zegswijze,

dat hij alles wil zeggen) ternauwernood aanvaardbaar is; maar beiden moeten, zij het met enige inspanning of zelfverloochening, zeggen, wat zij bedoelen. En daaraan ontbreekt af en toe al te veel. Het mag een kunststuk van correctie heten, dat dit tekort (niet zonder vriendschappelijke terugverwijzing naar de auteur, in het secretariaat, en in het daarop volgende bereidwillige antwoord), wordt opgeheven, zodat die allerbelangrijkste functie van een geschrift: de leesbaarheid, tot leven wordt geroepen.

Een afzonderlijke taalvraag was de – meermalen in discussie gebrachte – kwestie of vreemde talen in het Tijdschrift toegang zouden hebben. WENCKEBACH stelde voor, dat enige malen per jaar een belangrijke wetenschappelijke bijdrage in een vreemde taal zou worden opgenomen (1911) vooral uit in Nederland verschenen dissertaties. BURGER verkoos daarentegen, dat de promotor zulke voortreffelijke dissertaties in wijdere kring bekend zou maken; KOCH vond, dat buitenlanders wel, Nederlanders niet in een uitheemse taal zouden mogen publiceren in het Tijdschrift. Deze aangelegenheden, jaren vroeger reeds aan de orde geweest, werden afgedaan met een afwijzing.

Wetenschappelijke Bijdragen

Van het begin af aan heeft het Tijdschrift een zekere ordening getracht te brengen in zijn inhoud. Aanvankelijk was de reeks aldus bedoeld: Oorspronkelijke mededelingen, Wetenschappelijke mededelingen (referaten), Buiten- en Binnenlandse berichten, Personalialia, Bibliografie; kort daarna nog: korte oorspronkelijke opmerkingen en mededelingen als no. 2. Daarbij werden de „wetenschappelijke artikelen” door Referaten vertegenwoordigd; de nomenclatuur schijnt op het eerste gezicht wat vreemd, maar men kan zich er mee verenigen om twee redenen: men wilde de wetenschap verbreiden, onder het oog der medici brengen; en aan deze eis konden goede referaten van elders – buitenlands – verschenen boeken of artikelen voldoen; ook heden maken referaten met hetzelfde doel deel uit van de inhoud. In de tweede plaats had men blijkbaar niet veel verwachting van de produktie door de lezers van artikelen, die wij wetenschappelijk plegen te noemen. De kopij, die men van hen verwachtte,

bewoog zich op het gebied der casuïstiek. Daaraan was dan ook een afzonderlijke rubriek gewijd.

Maar zelfs de tweede-hands wetenschap, in de vorm van referaten, bleek weldra niet voldoende te worden geleverd. Reeds in de eerste jaren klaagde de Redactie over de kleine hoeveelheid, die haar bereikte. Men had gehoopt op een geregelde medewerking tot dit doel van de 28 redacteuren; en deze bleef hoe langer hoe meer uit. De bereidheid, en de geschiktheid, der vaderlandse medici tot publiceren waren blijkbaar niet groot; en voorzover die er mochten zijn, werden zij niet geprikkeld door de werkzaamheid hunner aanvoerders, de falanx van redactieleden. Deze laatsten waren voor het overgrote deel mannen van de praktijk, al waren zij hoogleraar (5). Het moest nog lange tijd duren, eer onze universiteitsprofessoren het tot hun taak rekenden de wetenschap persoonlijk, door hun eigen werk, in geschriften, te dienen. Zij achtten het geven van goed onderwijs een voldoende nakomen der verplichtingen, die hun ambt oplegde; de uitzonderingen bleven nog lange tijd schaars. Tot in het begin van deze eeuw waren er clarissimi, die hun leerlingen uitstekend opleidden, maar aan het scheppen van wetenschap niet toe kwamen. Een ander, zeer belangrijk verschil tussen de toestand in de negentiende en die in de twintigste eeuw ligt in het pas omtrent 1900 opkomende specialisme. Specialisten – artsen zowel als, in de laatste tijd, professoren – namen steeds meer de taak over, de geneeskundigen van alle pluimage op de hoogte te houden van de wetenschappelijke vooruitgang in hun vak. Het gevolg was een steeds groeiend aanbod van „originele” bijdragen, die zelfs in de bezettingstijd voortduurde, die de oorzaak was van een enorme achterstand in het drukken der voorhanden kopij in de periode, dat er slechts twee maal per maand een klein nummertje kon worden uitgegeven.

Het aantal wetenschappelijke bijdragen was tegen het einde der eeuw (onder GUYE, DELPRAT, STRAUB) sterk gestegen, maar in 1901 klaagde STRAUB over een te geringe toevloed, en tevens over de onvoldoende degelijkheid van vele er van. Een opwekking door hem aan de hoogleraren gericht, had geen succes.

Tijdens BURGERS gerantschap kwam er een opleving, die tot nu toe heeft stand gehouden, met kleine schommelingen. In de Redactievergadering van 28 april 1907 kon worden medegedeeld, dat 20 oor-

spronkelijke stukken waren aangeboden, die alle waren geplaatst. Er was echter een achterstand in het opnemen van grote stukken. In 1909 werd daarom voorgesteld een Archief naast het Tijdschrift op te richten.

Reeds vroeger was zulk een onderneming ter sprake gekomen; men had er om allerlei redenen, waaronder de kostbaarheid, van moeten afzien. Zo was het ook toen weer. De toevoeging van een resumé in vreemde talen, reeds in '84 door GUYE voorgesteld voor belangrijke oorspronkelijke stukken, werd in hetzelfde jaar door WENCKEBACH sterk aangeprezen. Evenmin als toen kreeg de voorsteller zijn zin.

In 1914 bracht VAN RIJNBERK weer de stichting van een archief van wetenschappelijke, langere stukken, naast het weekblad ter sprake; men vond, ter Redactie, dat men tot het einde van het jaar moest wachten, om te zien of er stukken waren gepubliceerd, die daarvoor in aanmerking kwamen. Er werd een commissie benoemd, die de vraag zou bestuderen. Zij bestond uit RUITINGA, PEKELHARING, TREUB, HIJMANS VAN DEN BERGH, DELPRAT, BURGER, VAN RIJNBERK en MUNTENDAM. In 1915, op de Algemene Vergadering van 6 juni bracht RUITINGA rapport uit. Daarin werd er aan herinnerd, dat zulk een plan in het verleden reeds meermalen ter sprake was gekomen. De argumenten voor de oprichting van een archief waren toen ongeveer dezelfde als nu: Er gaat te veel naar het buitenland van hetgeen hier wordt geproduceerd, en het is daar zo verspreid, dat moeilijk te vinden is, hetgeen uit Nederlandse klinieken en laboratoria komt; Nederlandse publikaties blijven in het buitenland onbekend. Men kan aan twee mogelijkheden ter verbetering denken: 1e. Naast het Tijdschrift zou een Nederlands Geneeskundig Archief kunnen worden opgericht, bijvoorbeeld alle twee maanden verschijnende, voor zuiver-wetenschappelijke stukken, die hetzij om hun lengte, hetzij om de inhoud voor het Tijdschrift ongeschikt zijn. 2e. Men zou in het Archief stukken in vreemde talen kunnen opnemen om het voor buitenlanders leesbaar te doen zijn; men begrijpt, dat deze taal spoedig Duits zou blijken te zijn. Het Tijdschrift zou er niet door mogen lijden in kwaliteit. Een derde mogelijkheid, terstond door de Commissie verworpen van wege „het hoge standpunt van het Tijdschrift komt niet in aanmerking”. Het Tijdschrift zou alleen casuïstiek bevatten, rechtstreeks tot de praktische arts gericht. Bij de Com-

missie viel het eerste plan het meest in de smaak, mits het Tijdschrift niet leed, en de Archiefstukken verkort aldaar zouden verschijnen. De kosten werden begroot op *f* 8000.—, wanneer zes maal per jaar een aflevering van 150 bladzijden zou uitkomen en het abonnement *f* 15.— à *f* 20.— zou bedragen. Er zou de eerste jaren een groot verlies te wachten zijn, terwijl het Tijdschrift financieel vrij zwak stond. Het Archief geheel los van het Tijdschrift te maken zou evenmin doenlijk zijn; bovendien zou er dan een gevaar voor concurrentie tussen beide uitgaven dreigen.

De voorzitter zeide, door RUITINGA van zijn aanvankelijke mening te zijn afgebracht. Men zou misschien de beste stukken uit het Tijdschrift bijeen kunnen zoeken, en deze voor het buitenland in een vreemde taal overbrengen. Ook hier zou het geld een bezwaar zijn. Een veeltalig archief, van welk denkbeeld PEKELHARING de vader was geweest, met subsidies van geleerde genootschappen, zou een twijfelachtige onderneming blijken. En in elk geval zou het Tijdschrift de zaak in handen moeten houden. HIJMANS VAN DEN BERGH vroege zich af, of het niet enigszins vreemd zou zijn, wel geld te besteden aan het uitgeven van oude stukken (*Opuscula!*), en niet voor nieuwe wetenschappelijke; hier lag, volgens hem, een nationaal belang. Er werd nog het een en ander in het midden gebracht, waarvan het belangrijkste was, dat men zich moest tevreden stellen met een overzicht in een vreemde taal; dan kon ieder in zijn specialistische buitenlandse vakbladen blijven schrijven. Een besluit werd niet genomen; de voorzitter zou alle plannen en opmerkingen in overweging nemen.

Een archief is nooit ontstaan; wel bracht VAN RIJNBEEK het beginsel in praktijk, door het invoeren van — af en toe — (eens per maand was het plan) een Archiefstuk in het Tijdschrift. Het eerste daarvan verscheen in 1919 van W. M. DE VRIES. Deze eersteling heeft zijn bijzondere geschiedenis. Kortgeleden had W. M. DE VRIES een stuk ingezonden over metastase-vorming bij kanker. Het was te lang naar de geldende maatstaf, en de schrijver was verzocht het te bekorten. Zijn antwoord luidde, dat dit niet mogelijk was, en dat hij van mening was, dat zijn artikel ten onrechte werd geweigerd, terwijl lange stukken over de Geschiedenis der Geneeskunde, die hij ten hoogste als amusementslectuur kon betitelen, wel werden geplaatst. De voorzitter zeide (16 februari 1919) ter Redactievergadering, dat hij het

stuk gaarne zou willen opnemen, maar dat de bepaling omtrent de toegelaten lengte der stukken goed werkte. Hij zou nu willen voorstellen, dat de Redactie besloot, dat eens per maand een stuk kon worden opgenomen, dat de vastgestelde grens overschreed, een „zogenoemd archiefstuk”. Zijn bedoeling was, dat met die bepaling niet royaal zou worden omgesprongen en dat de beoordeling, of een artikel inderdaad aan de vereisten van een archiefstuk voldeed, geheel aan de Redactie zou moeten blijven. Alleen door deze mogelijkheid te openen, zouden per jaar twaalf grotere stukken kunnen worden opgenomen. De redactieleden waren niet eenstemmig: HIJMANS VAN DEN BERGH wilde de hele beperking opheffen, VAN LOGHEM vond de zaak eenvoudig een redactionele aangelegenheid: zij zou de bepaling, die zij zelve had gemaakt, naar eigen goedvinden kunnen wijzigen of opheffen; VAN VALKENBURG vond DE VRIES' kwalificatie amusementslectuur zeer juist, maar als argument misplaatst: het Tijdschrift zou, volgens hem, zich voor een archief, dat tevens amusement bezorgde, niet hebben te schamen. Tenslotte werd VAN RIJNBERKS voorstel aangenomen. Op voorzichtige wijze had hij verkregen, wat hij wenste; niemand heeft er spijt van gehad. De regelmaat van één archiefstuk per maand is echter niet bereikt. De Redactie stelt zich er thans sinds jaren mee tevreden, telkens, wanneer er een bovenmaats stuk is ingezonden, dat geschikt voor plaatsing wordt geoordeeld, het als archiefstuk te plaatsen. Tot 12 per jaar heeft dit pseudo-archief het nooit gebracht. In 1939 kwam het nogmaals ter sprake van wege de toenemende kopij. Om bekorting der stukken zoveel mogelijk te vermijden, opperde de voorzitter een plan, om lange stukken te zetten, dan te vragen, wie deze zou willen ontvangen, en naar die maatstaf te laten drukken; dat zou niet al te duur zijn. VAN GILSE stelde ter Redactievergadering voor, elke week een mededeling te plaatsen over de voorgeschreven lengte der aan te bieden stukken en de wijze, waarop de kopij, bekort, behoort te worden ingezonden. VAN RIJNBERK zeide de raad te zullen opvolgen, en af te wachten wat deze maatregel zou uitwerken.

Op andere wijze werd in 1941 de hoeveelheid wetenschap in het Tijdschrift vermeerderd. Men vindt in die jaargang het eerste der rubriek Actuele Vraagstukken. Het is van de hand van RUITINGA; het behandelt infecties der urinewegen. De rubriek is in 1953 over-

gegaan in de *Capita Selecta*. Zo ook de rubriek *Therapie*, die sinds 1937 had bestaan, en ongeveer 5 artikelen per jaar voortbracht; blijkbaar kostte het enige moeite, onderwerpen en schrijvers daarover, in voldoende getal te vinden, en achtte men een algemenere titel, die grotere vrijheid liet, wenselijk.

Verenigingsverslagen

Belangrijk onder wetenschappelijke bijdragen, volgens sommigen door de lezers het meest gewaardeerd, zijn de Verslagen der Wetenschappelijke Verenigingen. Het enige, wat er naar mijn oordeel op valt aan te merken, is, dat zij dikwijls zo lange tijd na de vergaderingen, waarop zij betrekking hebben, verschijnen (dit ligt vooral aan de sprekers, of aan de betrokken secretarissen, die de voor publikatie bestemde kopij wat laat verzenden) en de te grote uitvoerigheid, waaraan zij soms lijden. Met het toenemen der wetenschappelijke geneeskundige verenigingen, die zich op alle mogelijke specialistische gebieden bewegen, is het aantal der verslagen telkens gegroeid. Herhaaldelijk is door verschillende leden ter Algemene Vergadering er op aangedrongen, dat men de besturen der betrokken verenigingen zou laten weten, dat de Redactie korte verslagen, die zich tot de kern der behandelde onderwerpen zouden bepalen, zeer op prijs zou stellen. Daaraan is door deze en gene inderdaad gevolg gegeven. Sommigen kenden echter niet het onderscheid tussen bondigheid en telegramstijl, en in deze laatste hadden zij – terecht – geen lust; maar die werd hun ook niet gevraagd. Achter in het Tijdschrift, bijna wekelijks, vindt men, in kleine letter gedrukt, naar behoefte voorzien van afbeeldingen, de oogst van mondeling meegedeelde wetenschap, die wellicht het best geschikt is om de lezers op de hoogte te houden van de wijze, waarop in ons land de geneeskunde, in volle omvang, wordt beoefend. Beter dan door welk middel ook, wordt door deze rubriek getracht het ideaal te bereiken om, binnen de altijd uit noodzaak beperkte omvang ener aflevering, ook de specialistische voortbrengselen op te nemen; een ideaal, dat VAN RIJNBEEK altijd voor ogen had gestaan, en dat reeds DONDERS had toegeschenen, de functie van ons Tijdschrift te zullen zijn. Hij had er, in 1857, aan toegevoegd, dat Nederland door deze volledigheid, een voorbeeld voor Europa zou zijn. Dat dit ideaal op andere wijze is gerealiseerd dan

deze beiden konden denken, doet geen afbreuk aan de waarde van wat bereikt is.

Klinische lessen

In de Redactievergadering van 29 maart 1908 kwam een aangelegenheid ter sprake ten aanzien van een wens, afkomstig uit studentenkringen te Utrecht. Men streefde daar naar een weekblad, dat klinische lessen zou bevatten, als nuttige aanvulling van het onderwijs, door de klinische hoogleraar gegeven. De Redactie wisselde van gedachten over het onderwerp; men zag het nut daarvan wel in, en men zou gaarne een rubriek in het Tijdschrift daartoe opnemen. Maar men had op dit punt teleurstellende ervaringen opgedaan. In 1873 had Prof. HERTZ aangeboden, om door een zijner hoorders een zijner klinische lessen aan het Tijdschrift toe te zenden. Noch van HERTZ, noch van zijn hoorder werd verder iets vernomen. Onder het redacteur-gerantschap van GUYE had men ook beproefd zulk een rubriek te openen; het resultaat was één artikel, over tandpijn; daarbij was het gebleven. Later, toen DELPRAT hoofdredacteur werd, verschenen er enkele van TREUB, PEL en STOKVIS. Sindsdien was de tandpijn voldoende grond geweest om de zaak niet opnieuw aan te vatten; daarbij legde men zich ook thans weer neer; de Klinische lessen zouden weg blijven. Nog twee maanden later, toen het Studentenweekblad was gebleken mislukt te zijn, bracht het redactielid KOSTER¹ de zaak weer ter sprake. Hij stelde voor, de leden der Vereniging te verplichten één of twee Klinische lessen per jaar te leveren. Men besloot hen daartoe per circulaire aan te moedigen. Deze zendbrief scheen bij hoogleraren en ziekenhuisdirecteuren „vrij goed” gewerkt te hebben. Helaas merkt men in het Tijdschrift daarvan weinig; alleen JELGERSMA leverde een kleine serie over psychiatrisch-neurologische onderwerpen (1907/1908). In de notulen van Redactie en Algemene Vergadering vindt men er niet van gerept, tot in 1927.

Op de Algemene Vergadering van dat jaar, de 29e mei, besprak VAN VALKENBURG de leiding, door de Redactie te geven aan de ordening der wetenschappelijke bijdragen. Allereerst betoogde hij de noodzakelijkheid van klinische lessen, hoezeer de pogingen in het verleden, om deze regelmatig voor het Tijdschrift te verwerven, op

¹ Hoogleraar te Utrecht.

niets waren uitgelopen. Hij legde vooral de nadruk op het nut voor de huisarts, die hierin een deel van het nog atlijd onvoldoende post-universitaire onderricht zou waarderen. Het oude argument van het éne stuk over tandpijn werd door de voorzitter aangeroerd, om niet er mee te beginnen. De vergadering was echter voor het grote merendeel er vóór, om de poging te wagen; zij droeg het Bestuur op, een aanvang met de voorbereiding te maken. Thans, dertig jaren later, is het overbodig er op te wijzen, hoezeer de onderneming is geslaagd. Reeds toen de eerste jaargang met Klinische lessen was geëindigd, getuigde de voorzitter, dat zijn bezwaren waren ontzenuwd, en dat overal in den lande, de rubriek met ingenomenheid was begroet, en dat de lessen met graagte werden gelezen. Hij oordeelde de belangrijkheid der lessen zó groot, dat hij spoedig besloot tot een bundeling – die daarna jaarlijks werd herhaald; het bundeltje vond tot een civiele prijs kopers. Het spreekt vanzelf, dat de geestdrift over de nieuwe rubriek niet bij alle lezers even uitbundig was. Er kwamen af en toe klachten, uit het land, en soms ook van de leden der Vereniging, die op de Algemene Vergadering gehoord werden. Enkele der lessen waren naar de zin van sommigen niet voldoende didactisch, althans zij geleken niet veel op uitgesproken colleges; andere waren te specialistisch en te veel doorspekt – evenals soms de oorspronkelijke stukken – met al te veel uiterst specialistische termen en ondoorzichtige afkortingen. Over laag-bij-de-grondsheid werd, voorzover bekend, niet geklaagd. Wel werd opgemerkt, dat sommige schrijvers zich al te uitsluitend hielden aan de resultaten van eigen onderzoek, waarvan de betekenis, hoe groot deze ook mocht zijn, de huisarts en menig specialist ontging, of wel te veel moeite gaf om op haar volle waarde geschat te worden. Maar in het algemeen bleef, naar ieders mening, de rubriek een onderdeel van de inhoud, dat zeer gewaardeerd werd, en dat de moeite, door de schrijvers eraan besteed, ten volle beloonde. Een der beste leveranciers ener klinische les – CORNELIA DE LANGE – liet zich op de Algemene Vergadering in 1947 scherp uit over het weinig klinische van sommige bijdragen tot deze, overigens zo gewaardeerde rubriek. Zij had geen ongelijk. De Hoofdredactie nam haar opmerkingen ter harte, en voegde gedurende lange tijd daarna bij elke uitnodiging tot het schrijven zulk ener les een kleine circulaire, waarin zij er op aandrong vooral de bedoe-

ling, en daarmee de vorm, van het te schrijven college in het oog te houden.

Een korte tijd verschenen er dikwijls twee lessen per week; terwille van de ruimte, wellicht ook van het gevaar voor een zulk een frequentie niet de nodige auteurs te kunnen vinden, beperkte men zich tot 52 lessen per jaar. De vier universiteitssteden wisselden elkaar af, en de Redactie zorgde er voor, zoveel mogelijk afwisseling in de onderwerpen (dat wil zeggen in de vakken der schrijvers) te vinden. Zelfs de pathologische anatomie, nog sterker: de fysiologie brachten haar bijdragen, die, in de juiste vorm, een dankbare ontvangst vonden. In latere jaren, toen een nieuwe faculteit te Nijmegen was opgericht, ontstonden ook in dat wetenschappelijk centrum zeer gewenste bijdragen. De universiteiten waren en bleven de belangrijkste voedingsbodem der aangeboden lessen; maar, niet alleen Rotterdam, waar het klinische onderricht officieel wordt gegeven sedert 1953, ook andere, niet-universitaire steden en hun omgeving (ook Ned. Indië) droegen het hunne bij; ik noem slechts 's-Gravenhage en Arnhem. De vrees, een enkele maal uitgesproken, dat het de leveranciers aan stof zou gaan ontbreken, is nooit bevestigd, en men kan dunkt mij moeilijk zich voorstellen, dat dit ooit het geval zou zijn, thans minder dan ooit.

De telkens openbaar wordende nieuwe ziektebeelden, de nieuwe of verbeterde methoden van onderzoek, de ongetelde verrassingen op therapeutisch gebied, van al deze is het einde niet te zien. De Nederlandse wetenschappelijke geneeskundigen, in de eerste plaats de hoogleraren, blijven niet in gebreke, hetgeen op elk dezer terreinen tot ons komt, of hier is gevonden, naar oud-vaderlandse trant rustig en kritisch te onderzoeken; en zij zullen de uitslag van hun onderzoek, wanneer het een algemeen-medisch belang blijkt, in leesbare vorm tot een klinische les weten te modelleren, als het kan in prijzende, als het moet in afwijzende zin. Wie zich de moeite geeft, in een jaargang sinds 1928, de betrokken artikelen na te gaan, zal moeten erkennen, dat hijzelf en menig ander zijn voordeel ermee heeft gedaan of doet. Natuurlijk zijn de honderden in deze rubriek verschenen stukken niet alle van gelijke waarde. Even goed als er een niet onaanzienlijk verschil is tussen de colleges of voordrachten door verschillende personen over hetzelfde onderwerp, zo is de begaafd-

heid van een schrijver voor het geven van een klinische, geschreven les ongelijk verdeeld. Banaliteiten zal men er echter weinig aantreffen. Het streven van het Tijdschrift, met zoveel nadruk en weleens, een enkele maal, ten overvloede en met een zekere zelfverheffing, tot uiting gebracht, het streven namelijk naar het behouden van een „hoog wetenschappelijk peil”, vindt in de klinische lessen een volkomen bevestiging.

Arts en Samenleving

In de Redactievergadering van 7 december 1924 kwam als zo dikwijls, er voor en er na, de omvang van het Tijdschrift ter sprake. De stokpaarden, op Algemene Ledenvergaderingen zo gaarne bereden: Geschiedenis der Geneeskunde en Overzicht der geneeskundige literatuur, werden ditmaal op stal gelaten; men was gevallen over de nieuw-georganiseerde rubriek Arts en Samenleving: werd deze niet wat al te volumineus en zwaarwichtig? Vroeger hadden de korte stukjes onder deze of andere titel geen last gegeven. In 1921 was VAN LOGHEM verzocht de leiding van desbetreffende artikelen of berichten op zich te nemen, en een behoorlijke rubriek „Arts en Samenleving”, te ontwerpen. VAN RIJNBEEK, bekend met de opmerking, die op de Redactievergadering zou worden gemaakt, had tevoren aan VAN LOGHEM gevraagd in een brief aan de Redactie uiteen te zetten op welke wijze hij de rubriek had gesticht en hoe hij deze verder dacht te leiden.

Op de genoemde Redactievergadering kwam deze brief ter tafel en werd voorgelezen. Hij bevatte een lijst van tijdschriften, die geregeld werden ingezien, en waaruit het wetenswaardige voor ons land werd overgenomen; bovendien noemde VAN LOGHEM de namen der medewerkers, die hij voor zijn taak had aangeworven, en vertelde hij hoe hij onder hen het werk had verdeeld. Allen waren vol lof over de wijze, waarop de nieuwe rubriek sinds haar onafhankelijk bestaan had bewezen een grote aanwinst te zijn. KUENEN gaf zelfs te kennen, dat hij de referaten (een der soms weggewenste stokpaarden) liever zou missen dan de rubriek Arts en Samenleving, die de lezer zo goed, en op zulk een aangename, vaak geestige manier, op de hoogte bracht met allerlei zaken, waarmee hij zijn voordeel kon doen. Als zo dikwijls had VAN RIJNBEEK de rubriek, waaraan hij

grote waarde hechte, door een verstandig ingrijpen behoed voor besnoeiing. Deze waardering, waarin hij niet alleen stond, was volkomen verdiend; in de loop der jaren heeft de belangrikheid en de leesbaarheid der rubriek zich volkomen gehandhaafd. Het gaat niet aan uit de wekelijks verschijnende berichten en opstellen, die de arts en de samenleving betreffen, een, zij het ook kleine, keuze te doen, ter bespreking op deze plaats. Veelal waren zij van VAN LOGHEMS hand, soms van een medewerker; zij zijn dikwijls verrassend geweest, altijd belangwekkend. Gedurende de Duitse overheersing, en tengevolge van papiernood, kwijnde de rubriek, met alle andere. Daarna hervatte zij haar bestaan tot op deze dag. Op haar omvang maakt niemand aanmerking; velen delen ook thans nog KUENENS mening over haar belangrikheid. Als voorbeeld uit de laatste tijd kies ik een stuk van onze secretaris HILFMAN, die in 1954 (oktober) een grafiek met toelichtende tekst schreef over de waarde van allerlei dagelijks gebruikte levensmiddelen ten aanzien van hun produktie aan calorieën en voedingswaarde. Het moet de verwondering van vele lezers hebben opgewekt hoe het feitelijk gesteld is met het eten van fruit, tot bananen toe.

Het schijnt overbodig de belangrijke stukken, sinds 35 jaar in deze rubriek verschenen, afzonderlijk te noemen. Er zijn er vele, en men vindt deze op de plaats waar zij uit eigen recht reeds zijn vermeld: in het hoofdstuk over Tijdschrift en Wetenschap.

Referaten – Overzichten – Tijdschriften

Toen het Tijdschrift zijn leven begon, waren referaten het deel, dat de geneeskundige wetenschap vertegenwoordigde, in naam en in feite. Daarmee werd erkend, door Redactie en lezers, dat oorspronkelijke wetenschappelijke bijdragen van Nederlandse onderzoekers niet verwacht werden. In de loop der jaren is deze zienswijze grondig gewijzigd, naar mate vaderlandse geneeskundigen in groteren getale zich aan wetenschappelijk werk gingen wijden, en hun produkten niet alleen in uitheemse bladen in het licht gaven. Maar, hoezeer ook op een ander plan, de referaten bleven een belangrijke rubriek vormen, geschikt om de lezers in aanraking te brengen met hetgeen in boekvorm of als artikelen was verschenen op medisch gebied in binnen- en buitenland. Oppervlakkig beschouwd schijnt het ver-

wonderlijk, dat de Redactie van het Tijdschrift in de loop der tweede halve eeuw van zijn bestaan, nogal eens moeite had met het verwerken van goede referaten; af en toe leed de rubriek daaronder in zulk een mate, dat zij de geest scheen te zullen geven.

In een hoofdartikel van 1919 (I, 235) klinkt een hartekreet van VAN RIJNBERK. Hij schreef daarin: „de referaten-afdeling heeft altijd grote moeite en zorg aan de Redactie van het Tijdschrift gegeven. Zij is minstens even belangrijk als de afdeling: oorspronkelijke stukken, ja, misschien is zij belangrijker. In elk geval is zij onontbeerlijk voor de arts, die de gang zijner wetenschap in al haar onderdelen, althans uit de verte, wil blijven volgen. Vandaar de zorg, welke de Redactie aan deze afdeling heeft besteed”. Inderdaad waren, eigenlijk reeds van de oprichting af, de moeilijkheden groot geweest; telkens was beproefd een organisatie van het referatenwezen zo in te richten, dat op voldoende medewerking van bekwame referenten geregeld kon worden gerekend, en dat stukken in die rubriek zouden verschijnen, geschikt en van belang als wetenschappelijke lectuur voor de praktiserende arts. Reeds in 1896, onder STRAUBS hoofdredacteurschap, had men er mee getobd. De toen aangewende poging tot reorganisatie was gestrand op de onmogelijkheid een grote staf van referenten duurzaam aan de arbeid te houden. – In het bovenaangehaalde stuk van VAN RIJNBERK kondigde hij een nieuwe reorganisatie aan: twee der jongere medewerkers, DEELMAN en WAS-SINK hadden zich aangeboden „tot het verrichten van vruchtbaar werk” op dit gebied, mede namens een aantal vakgenoten. Zij hadden in overleg met de beherende redacteuren een plan uitgewerkt. De overzichten van weekbladen zouden worden uitgebreid, en niet alleen weekbladen bevatten; van een aantal tijdschriften zouden voortaan alle artikelen in korte, drie- tot vijfregelige referaten worden besproken. Enkele der hiertoe behorende artikelen zouden in de eigenlijke rubriek „Referaten” uitvoeriger worden besproken. Ten slotte zou ernstig worden gepoogd aan de rubriek „Samenvattende Overzichten” meer leven in te blazen. Het was een fraai plan, en het zou grote verbetering brengen; het zou de lezers besparing geven, aangezien de intekening op heel wat week- en maandschriften overbodig zou worden. In het begin van 1920 konden de lezers verwachten van de vernieuwing kennis te zullen nemen. Het jaar 1920 gaf

echter een verlies in de exploitatie te zien; het gevolg was dat in het volgende jaar geen referaten verschenen.

De wisselvalligheden van het lot der referaten, waarvan ik dit ene voorbeeld iets uitvoeriger aanhaal, waren ook onder BURGER en daarna onder VAN RIJNBERK niet van de lucht geweest. De financiële toestand, die in 1920 zo onvoldoende was dat de uitgever vrijwillig f 5000.— bijdroeg tot leniging van de nood, had op het lot der referaten uiteraard altijd invloed geoefend. De omstandigheid echter, dat de inkomsten van het Tijdschrift niet alleen van de opbrengst van het Advertentieblad, maar tevens van het intekengeld afhankelijk waren, bracht mee, dat vrij acuut de winst- en verliesrekening een verandering ten gunste kon tonen. Een verhoging van de abonnementsprijs was daartoe een voor de hand liggend, en volkomen geoorloofd middel. In een ander hoofdstuk vindt men daarvan de drastische voorbeelden. Ook toenmaals werd het toegepast. In 1928 besloegen de referaten 12 tot 13 bladzijden per aflevering.

Afgezien van de papiernood in de bezettingstijd, en de eerste jaren daarna, handhaafde zich de rubriek der Referaten, waarin de literatuuroverzichten hier begrepen zijn, op een matig en ongelijk peil. In 1954 werd op initiatief van VAN LOGHEM het gehele referatenwezen nog eens grondig onderzocht; de internist VIERSMA nam aan het vormen van een nieuw plan een zeer werkzaam aandeel. Elke week vergadert de gehele referatenstaf, met de secretaris, een vooravond. In iedere aflevering kan de lezer profiteren van de werkwijze dezer bijeenkomsten. Het literatuuroverzicht is bekort moeten worden; alleen de titels der tijdschriftartikelen worden erin vermeld. Ik meen, dat deze regeling aan verreweg de meesten zal blijven voldoen, er is echter een wijziging op til.

Geschiedenis der Geneeskunde

De waardering der artsen voor de geschiedenis van hun vak is zeer ongelijk verdeeld. Er zijn er, die er niet de geringste zin voor hebben; als er in het Tijdschrift plaats voor moet worden ingeruimd, dan leggen zij - de meesten althans - zich er bij neer, als het maar tot een minimum beperkt blijft. Zij nemen van de stukken alleen kennis, wanneer er van een rariteit uit de oude doos wordt verteld; onder het hoofd Bladvulling vindt men af en toe korte stukjes van dien aard,

vaak van een niet-medicus (de heer G. HELLINGA ontdekte soms iets merkwaardigs uit het oude Amsterdam, dat ook door de niet-afkerigen vermeldenswaard kon worden gevonden). De grotere stukken werden door al te veel kunstbroeders genegeerd, zonder mokken. Maar er waren agressieve tegenstanders, onder alle lagen. Weliswaar gaven zij niet allen in het openbaar blijk van hun tegenzin, maar in gesprekken staken zij hun mening niet onder stoelen en banken. Dan was er een niet onbelangrijk aantal, dat een ander graag het genoegen gunde, zich te vermeien in de lotgevallen van ons beroep, zelfs in die van de geneeskundige wetenschap in het verleden; zij waren neutraal-welwillend. Ten slotte is er de groep, die in de geschiedenis van het medische kunnen een werkelijk belang stelde; mensen met een historisch sentiment van een meer uitgebreider en dieper aard dan de liefhebbers der anekdote bezield (men moet deze laatsten daarom nog geenszins geringachten).

De eigenlijke historici zijn gering in aantal, hun groep beperkt zich zo goed als geheel tot hen, die van hun onderzoekingen mededeling doen in het Tijdschrift: VAN ANDEL, BARGE, DE FEYFER, VAN GILS, DE LINT, NUYENS, SCHOUTE, SCHLICHTING; alleen de laatste is nog werkzaam.

Daarnaast bekommerde zich een klein aantal geneeskundigen levendig om de geschiedenis: HALBERTSMA, VAN DEN BROEK, SANDRA, die van een lange serie doctoren het inzicht in de fysiologie beschreef (1942, 1943, 1944, 1946), TEN DOESSCHATE, LINDEBOOM. Verscheiden geneeskundigen droegen incidenteel een artikel bij. Het sprak vanzelf, dat van een gelijkmatige hoeveelheid historische artikelen geen sprake was, zelfs niet — althans niet op de duur — nadat op initiatief van VAN RIJNBERK was overgegaan tot het oprichten van een bijzondere rubriek, daaraan gewijd, en die een maal per maand zou verschijnen; dit begon in januari 1921. Maar reeds in 1922 deed BURGER het voorstel de rubriek weer af te schaffen: men kon de ruimte in het Tijdschrift beter gebruiken, en men moest bezuinigen. In het lopende jaar (de Buitengewone Algemene Vergadering, waar BURGERS voorstel werd behandeld, werd op 4 november gehouden) kostte de rubriek ongeveer f 6000.—. In de voorafgegane vergadering der Redactie was besloten, het door BURGER aangekondigde voorstel met kracht te bestrijden; het werd door de leden verworpen. VAN

RIJNBERK bezat het historische sentiment in hoge mate. Mede op grond der instelling van een rubriek voor de Geschiedenis der Geneeskunde in het Tijdschrift werd hij 23 oktober 1938 benoemd tot erelid van het Genootschap voor de Geschiedenis der Geneeskunde, Wiskunde en Natuurwetenschappen. Bij zijn verdediging tot het behoud der rubriek wees hij er op, dat de belangstelling voor medische historie reeds onder STRAUBS redacteurschap was gebleken in 1900. Toen was tot een feestuitgave op dit gebied besloten ter viering van het vijftigjarig bestaan van het Tijdschrift in 1907, met BURGERS volle instemming. Deze gaf dit toe, maar men was met een feestuitgave, in de vorm van *Opuscula* doorgegaan, en met veel te grote ijver. Zijn tegenstand tegen de tijdschrift-rubriek vond ten dele zijn grond in de inhoud, die hem niet altijd voldoende belangrijk scheen, verder in de kosten. In 1935, toen een abonnementsverlaging aan de orde was in de Algemene vergadering, stelde hij opnieuw schrapping der rubriek voor; tevergeefs echter. In later jaren heeft de rubriek allengs geleden: de grote voorstanders, de beoefenaren der geschiedenis, ontvielen het Tijdschrift, jongere krachten kwamen hen niet vervangen. Eindelijk – in 1952 – kwam een lectoraat aan de Amsterdamse Universiteit in de Geschiedenis der Geneeskunde tot stand. Het Tijdschrift – liever: de Vereniging – had er geruime tijd voor gewerkt, tezamen met het Genootschap bovengenoemd. Het aanvankelijke plan een bijzondere leerstoel op te richten werd op gelukkige wijze overbodig gemaakt door het besluit van de Gemeenteraad, op voorstel van Curatoren, na de aanbeveling der Faculteit voor Geneeskunde. De eerste functionaris was – en is – Dr. TH. H. SCHLICHTING, bekend door zijn historische publikaties, en lid der Vereniging. De hoop bestaat, dat door zijn arbeid en invloed, allengs weer een groep jongeren zich zo voor de geschiedenis zal interesseren, dat ook het Tijdschrift daarvan de gunstige en nuttige invloed zal ondervinden.

Opuscula

De reeds hier en daar terloops genoemde „*Opuscula selecta Neerlandicorum de arte medica*” behoren weliswaar niet, naar de letter, thuis in een hoofdstuk, dat zich met de inhoud van het Tijdschrift bezighoudt, maar zij zijn in zekere zin een bijprodukt ervan. Evengoed als de artikelen uit de geschiedkundige rubriek, is de reeks der

Opuscula een legitieme spruit der geestelijke occupatie, die vanouds bij de leiding van het Tijdschrift heeft bestaan. De eerste bundel verscheen - het werd boven reeds vermeld - ter gelegenheid van het vijftigjarig jubilee, in 1907. Zijn verschijning was een succes. Aan de samenstelling ervan was het nodige overleg voorafgegaan. Het verhaal daarvan vindt men bij DELPRAT (bl. 320 en volgende).

Men had niet de toelag er een reeks van te maken. Nog onder BURGERS gerantschap echter, verscheen het tweede deel, in 1913. Zelfs werd het derde deel nog vóór zijn aftreden voorbereid, het zag in 1915, toen VAN RIJNBERK hem reeds was opgevolgd, het licht. Thans, in 1956, zijn er achttien delen verschenen. Overziet men hetgeen zij brengen, dan krijgt men de indruk, dat bij de niet-historisch geïnteresseerde waarschijnlijk geen grote belangstelling ervoor zal ontwaken. Hij zal stoten op enkele namen, die hem bekend zijn, en waarvan hij de dragers als grote figuren erkent: VESALIUS, PARACEL-SUS, SWAMMERDAM, BOERHAAVE, LEEUWENHOEK, PETRUS CAMPER, DONDEERS, wellicht nog een enkele meer. Maar van de meesten, al mogen hun namen hem niet geheel onbekend in de oren klinken (bijvoorbeeld DE GRAAF, omdat hij kennis heeft gemaakt met diens follikels) heeft hij geen of een schemerachtige voorstelling.

Het eerste deel, van 1907, bevatte geschriften van enige der boven genoemden, en daarenboven een lekenbijdrage; deze echter was van de hand van ERASMUS: de „Lof der Geneeskunde” (Encomium artis medicae), minder geestrijk dan zijn „Lof der Zotheid”. In het merendeel der Opuscula zijn belangrijk geoordeelde stukken, of redevoeringen, van oud-vaderlandse vakgenoten, afgedrukt. Sommige zijn gewijd aan het werk van één man; het derde aan VESALIUS, het negende aan LEEUWENHOEK (brieven), het tiende aan BONTIUS, het vijftiende aan CAMPER, het achttiende aan COITER. Het zeventiende bevat een aantal bijdragen van meest achttiende eeuwse medici over één-zelfde onderwerp: het steensnijden; het elfde over vitalismus, het twaalfde over de symfysiotomie; het veertiende is een verzameling gegevens uit de tropische geneeskunde der 17e en 18e eeuw. Alle overige delen brengen, naar tijd en onderwerp, onderling verschillende stukken van zeer uiteenlopende persoonlijkheden. Vele Opuscula zijn voorzien van deskundige en lezenswaardige inleidingen;

men leert daaruit, welk een tijd en moeite aan de samenstelling der afzonderlijke hoofdstukken is besteed.

Natuurlijk is niet alles wat in deze achttien delen is bijeengebracht, even belangrijk. Sommige stukken zijn zo zeer uitsluitend van interesse voor de tijd, waarin zij zijn geschreven, dat alleen, wie op *curiosa* gesteld is, zich daarmee kan bezighouden en misschien genoeg aan beleven. Maar vele hebben een historisch verder reikend belang. Een beroemde naam, *VESALIUS* bijvoorbeeld, of *BOERHAAVE*, maakt eerder de belangstelling van de onbevungen arts gaande dan die van *TEN RHIJNE* of *JAC. DENIJS*, die bijna iedereen onbekend moeten zijn. In de bijdragen uit *BOERHAAVES* omvangrijke oeuvre vindt men stellig hier en daar aardige opmerkingen, evengoed als in die van *DE LE BOE SYLVIUS*. Maar, van de grote naam van de auteur afgezien, lonen zij de lectuur dikwijls ternauwernood, wanneer het de lezer er niet speciaal om te doen is, in de voor ons soms wonderlijke opvattingen der iatro-chemische of iatro-mechanische school door te dringen.

Daarentegen zal de gewone lezer het artikel van *BONTEKOE*, de bekende aanprijzer van het theedrinken als een meer algemeen cultureel verschijnsel eerder waarderen (deel 14). Zo is het ook met *ERASMUS'* brief in het zeventiende deel, dat ons nog eens doet zien, hoe zeer deze grote humanist bezet was met zorg voor zijn eigen gezondheid. — Ieder heeft een eigen voorkeur; wie zich wenst te verdiepen in hetgeen in vroeger tijd door mannen, toen vermaard, voor een deel ook thans nog in ere, geschreven en gedacht is over allerlei geneeskundige aangelegenheden, vindt in de als bijlage afgedrukte reeks van titels stellig het een en ander dat hem voegt.

Over de wijze van herdruk was altijd te voren ernstig beraadslaagd. Natuurlijk werden alle stukken in de oorspronkelijke taal gegeven; de oudere meest in het Latijn. Een vertaling in een moderne taal werd terecht altijd nodig geacht; daarvoor diende soms het Nederlands; zo een brief van *BOERHAAVE* aan zijn vriend *BASSAND*, die in Oostenrijk, bij leger en hof, werkzaam was. Met zulk een vertaling was de internationale lezerskring niet veel gediend. Doorgaans werd van Engels, Frans of Duits gebruik gemaakt, ook wanneer de oorspronkelijke taal Nederlands was. Deel 16 geeft hiervan een goed voorbeeld; alle stukken (van *HARTING*, *DONDERS*, *MOLESCHOTT*) versche-

nen tevens in het Duits; hierbij was waarschijnlijk van invloed, dat deze drie onderzoekers in hechte betrekking hadden gestaan tot onze oosterburen. Meer dan vele der overige delen, houd ik dit Opusculum, met de uitstekende inleiding van DE FEYFER voor zeer de lezing waard. – Reeds in 1905 was men het in de Redactie niet eens over de keuze uit de „meest verspreide talen”, die naast de oorspronkelijke, Latijnse moest worden opgenomen in de eerste bundel. STRAUB meende: als men daarvoor slechts één taal gebruikt, dan moet men Duits kiezen, maar, voegde hij erbij: dit voorstel zal in de Algemene Vergadering geen meerderheid vinden. KÜHN wilde allereerst het Engels schrappen, STRAUB, SALTET en WERTHEIM SALOMONSON verklaarden zich beslist tegen zulk een uitsluiting. Men nam tenslotte BURGERS voorstel aan om de keuze uit verschillende moderne talen aan de commissie ter redactie der feestgave over te laten.

De delen volgden elkaar in vrij snel tempo op; de Opusculacommissie, waarvan de redacteur-gerant de bestendige voorzitter was (evenals van alle andere commissies), was ijverig in het zoeken naar geschriften, die op deze manier een zekere kans kregen aan de vergetelheid te worden ontrukkt. Er waren steeds enige projecten in bewerking, die tevoren van de Redactie en van de leden de goedkeuring hadden verworven. Niettegenstaande vlijt en ijver bleven zij soms lange tijd in de voorbereiding steken. Geen sterker voorbeeld daarvan dan de bloemlezing uit het werk van COITER, en het deel over de Ftisis, die reeds in 1937 werden voorgesteld en aangenomen, maar ten gevolge van allerlei onontwijkbare vertragende factoren, in het bijzonder de dood van NUYENS en DE FEYFER, moesten wachten tot 1955; in diezelfde tijd moest zelfs een Opusculum vervallen toen DE LINT in 1936 was overleden. Zijn plaats werd ingenomen door de bioloog SCHIERBEEK. De pauze in de uitgave heeft twaalf jaren geduurd (1943–1955). De voorraad in het memorabele werk onzer voorgangers is niet uitgeput: men mag er op vertrouwen, dat de reeks Opuscula zal worden voortgezet en wat meer belangstelling zal vinden onder de lezers van het Tijdschrift dan tot nu toe het geval is geweest. Nodig is daartoe een kritische keuze, en de medewerking van toegewijde historisch-gezinde medici. Misschien zal de universitaire erkenning van de Geschiedenis der Geneeskunde er toe medewerken in beide behoeften te voorzien. Eén voorwaarde is althans

vervuld: met gebrek aan financiële middelen – zoals in 1932 het geval was – heeft de Vereniging niet te kampen. Misschien zal het vele en niet gemakkelijke werk, dat de voorbereiding van ieder Opusculum eist, enigszins passend gehonoreerd worden. Sinds 1930 wordt daarvoor een kleine vergoeding gegeven; vóór die tijd deden de geestdriftige inleiders en toelichters het voor niets.

Het verzet tegen de rubriek Geschiedenis in het Tijdschrift, dat voorheen periodiek tot uiting kwam op de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering had twee gronden: onvoldoende waardering voor de historie der geneeskunde, en ontevredenheid over de plaatsruimte die er door werd ingenomen, die beter aan hedendaagse geneeskunde zou kunnen worden besteed. Natuurlijk staan beide argumenten niet los van elkaar; ook kan men onder alle twee nog rangschikken het oordeel van velen, dat het belang der uit het stof der eeuwen opgehaalde gedenkstukken niet altijd voldoende was om de publikatie te rechtvaardigen. Tegen het beginsel, dat de geschiedenis van onze wetenschap en ons vak er recht op heeft af en toe onder de aandacht der lezers te worden gebracht, merkt men thans weinig oppositie; wie er niet om geven, gunnen hun, die er anders over denken, blijkbaar het plezier dezer lectuur. Men moet toegeven, dat de rijkdom aan werkelijk belangrijke historische gebeurtenissen en figuren in de vaderlandse geneeskunde niet overmatig is. Het zal dunkt mij op de duur gewenst zijn, het terrein, waarop de rubriek zich beweegt, uit te breiden en internationaal te maken. Slechts een bescheiden deel onzer wetenschap dankt zijn aanvang, zelfs zijn verrijking, aan het genie van Nederlandse onderzoekers. Ik meen, dat een meer algemene belangstelling zou worden gewekt, indien niet personen, doch functies, verrichtingen, opvattingen, beginselen enzovoort uitgangspunt waren van te schrijven artikelen. Meer een geschiedenis van het geneeskundig denken zou de rubriek moeten nastreven dan het in herinnering brengen van – dikwijls moeizaam – opgespoorde dragers onzer wetenschap of praktijk binnen de grenzen van ons land.

Nu de Geschiedenis der Geneeskunde universitaire erkenning heeft verworven, mag men in niet te ver verwijderde toekomst daarop hopen. Wij hebben het zo vaak over de universaliteit der wetenschap; moge het Tijdschrift ook op historisch gebied daarvan blijken geven; tot het volgende eeuwfeest is er stof genoeg.

Vragenbus

Gedurende de eerste halve eeuw van zijn bestaan, hadden af en toe lezers er op aangedrongen, dat het Tijdschrift gelegenheid zou geven aan de huisartsen vooral, tot het vragen van inlichtingen en advies, wanneer zij in moeilijkheden kwamen te verkeren. In verscheiden buitenlandse geneeskundige periodieken bestond een daaraan gewijde rubriek. Ieder onzer kent zulke bladen, en men mag gerust zeggen, dat het vraag-en-antwoordspel niet overal op sympathieke wijze wordt bedreven.

Bij de Hoofdredactie van ons Tijdschrift kwam weer eens een desbetreffend verzoek in, op 7 mei 1911. Men voelde er niet voor: van alle kanten zouden vragen opdagen, en het zal moeite kosten ze beantwoord te krijgen. Zonder veel discussie werd tot afwijzing van het verzoek besloten.

In 1940, op een Algemene Vergadering, deed een lid, SUERMONDT, het verzoek. Het werd vrij kras afgewezen: „zulk een rubriek zou aanleiding geven tot het doen van zotte vragen en gekke antwoorden; de waardigheid van het Tijdschrift laat het niet toe”... aldus VAN RIJNBERK, die zich tegen zulk een maatregel altijd had gekant.

Lange jaren bleef de door verscheiden lezers gewenste rubriek achterwege. Eerst in 1946 werd opnieuw de vraag gesteld; zij was geopperd in een bijeenkomst der Therapiecommissie. Ditmaal zegde de voorzitter ernstige overweging toe; onder VAN LOGHEM kwam zij tot stand. Iedere lezer zou voortaan aan de Redactie vragen kunnen richten. De Redactie zou zo mogelijk een antwoord per brief aan de inzender kunnen geven. Waren de kwesties van voldoende algemeen belang, dan zou een deskundige op het gebied, waar de vraag thuis hoorde, van advies dienen, hetzij een redactielid, hetzij – indien in de Redactie een terzake expert mocht ontbreken – door een specialist onder de leden der Vereniging. Zowel vraag als antwoord zouden niet met naam en toenaam worden ondertekend; voor het antwoord zou de Redactie verantwoordelijk zijn. Deze wijze van doen is gebleken nuttig en vruchtbaar te zijn. Als er „zotte vragen” binnen kwamen (hetgeen een zeldzaamheid was) volgde er geen „gek antwoord” op, zoals VAN RIJNBERK had gevreesd, doch zij werden – als men ze niet terzijde legde – kort door de Redactie zo niet beant-

woord, dan toch in ieder geval met een kort briefje afgedaan. Zoals de rubriek thans wordt geleid, strekt zij niet alleen ten voordele van de vrager, maar evenzeer voor een groot aantal lezers, niet alleen de huisartsen. Er volgt in een latere aflevering nog al eens een ingezonden stuk van een geïnteresseerde lezer, die het met de beantwoording niet eens is, of die een nadere toelichting wenst; men kan dit als een verrijking der rubriek beschouwen. Er bestaat geen grote moeilijkheid bij het zoeken en vinden van een competent adviseur; deze vrees, in 1911 geuit, bleek ongegrond. Men mag redelijkerwijs verwachten, dat de verachting voor deze rubriek blijvend is omgezet in waardering. Meer dan voorheen, en in meer centra, wordt in ons land thans wetenschappelijk gewerkt, en de leden der Vereniging zijn zich in toenemende mate bewust, dat zij in die hoedanigheid, een functie vervullen ten behoeve van het gedijen van het Tijdschrift.

DE HOOFDARTIKELEN

Wat is de functie van een hoofdartikel in een tijdschrift als het onze? Als men de titels nagaat van deze stukken, in grote meerderheid door de eerste redacteur-gerant geschreven, valt het niet gemakkelijk op deze vraag aanstonds te antwoorden. Zoals BURGER, VAN RIJNBEEK, VAN LOGHEM, KOUWENAAR, PRAKKEN het hebben opgevat, kan men van één stelsel in het geheel niet spreken. Allen – en ook de weinige anderen, die bij gelegenheid een hoofdartikel produceerden – hielden zich bezig met dingen-van-de-dag, die lang niet altijd van rechtstreeks geneeskundig belang waren, en zelden een actueel medisch vraagstuk betroffen. Toch waren zij gericht tot geneeskundigen; men mag dus vermoeden, dat zij op de een of andere wijze een onderwerp behandelden, dat uiteraard hun belangstelling had, ook al kon dit dikwijls zodanig zijn, dat ook een buitenstaander er met genoeg kennis van zou nemen.

STRAUB had gedurende zijn gerantschap de instelling van hoofdartikelen – extra bezoldigd en ongetekend – doorgezet; het was in de laatste jaren der vorige eeuw. De laatste jaren van zijn bewind (hij trad in 1903 af) is van dit loffelijk voornemen zeer weinig gekomen. Het was vroeger, onder GUYE en DELPRAT ook al eens be-

proefd, en men vindt daarvan de sporadische bewijzen. STRAUB meende, in tegenstelling tot vroegere opvattingen, dat de Redactie een soort „leading articles” zou moeten geven, waarin ethische kwesties of belangrijke vraagstukken uit de medische wereld besproken werden¹. Tegen het ongetekende kwamen velen op, maar STRAUB hield dit voor de beste wijze van handelen om ze te doen slagen. Hij had er veel van verwacht, niet het minst van leden buiten de Redactie; hij had zelfs de hoop gekoesterd, dat er zovele zouden worden aangeboden, dat hij altijd een voorraad in portefeuille ter beschikking zou hebben. Na een moedgevend begin moest STRAUB in 1900 bekennen, dat de rubriek der hoofdartikelen in de laatste tijd „geheel zwijgt”.

BURGER, met zijn levendige voortvarendheid, stelde spoedig na het aanvaarden van zijn gerantschap in 1914 de hoofdartikelen weer in. Hij schreef er vele, doorgaans gloedvol, en dikwijls overtuigend, en hij ondertekende alle. Zij waren soms niet zonder een zeer persoonlijke noot, die anderen, mijns inziens ten onrechte, weleens aanstoot gaf.

In het eerste nummer van de jaargang 1907 waarmede de geschiedenis der tweede halve eeuw van het Tijdschrift begint, staat BURGERS hoofdartikel (reeds elders aangehaald: zie het hoofdstuk over Tijdschrift en Maatschappij) naar aanleiding van het vijftigjarig bestaan van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde. Verreweg de meeste zijner hoofdartikelen tot aan zijn aftreden als gerant handelen over toestanden, gebeurtenissen, schrifturen der Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst, voor welke hij altijd grote belangstelling aan de dag heeft gelegd, en waarvan hij eens voorzitter was. Enkele wijdde hij aan algemene onderwerpen daarbuiten; maar in haast alle was het rechtstreekse verband met de beoefening der geneeskunde duidelijk kenbaar, wanneer men artikelen over het congreswezen ook meerekent. Uitzonderingen zijn de hoofdartikelen over vreemde talen in het Tijdschrift. Dit bleef, ook in het vervolg, een netelig punt: mogen opstellen, redevoeringen, verenigingsverslagen, geheel of ten dele in de taal, geen Nederlands, waarin zij waren uitgesproken of geschreven, in het zeer Nederlandse tijdschrift worden geplaatst? BURGER was, hoewel volstrekt geen chauvi-

¹ Zie DELPRAT bl. 268 e.v.

nist, uiterst nationalistisch gezind, en niet alleen op het gebied van het taalgebruik; anderen waren, op verschillende gronden, juist op het toelaten van uitheemse talen gesteld: de een om de buitenlandse auteur ter wille te zijn, een ander om de verhouding met de wetenschapsmensen in het algemeen, buiten onze grenzen, vooral zo vriendschappelijk mogelijk te doen zijn, een derde, au dessus de la mêlée, vond de aangelegenheid helemaal geen probleem, was als geleerde eo ipso wereldburger, zodra er van wetenschap sprake was. Maar BURGER had talrijke medestanders, die zich, ter ere van het Nederlandse taaleigen, ter ere van de Nederlandse geneeskunde en haar nationaal Tijdschrift, kortom: op grond van een soort van nationaal zelfgevoel tegen uitheemse indringers - taal en persoonlijke invloed - tot het uiterste keerden. Men had daarvan, natuurlijk, verschillende vertegenwoordigers. Een der merkwaardigste daarvan was TREUB, die zich eens allerheftigst keerde tegen de benoeming van hoogleraren uit het buitenland; voor TREUB was dit hetzelfde als Duitsland, waaraan wij inderdaad in de loop der jaren een aantal hooggeleerden hadden te danken gehad, maar dat dezelfde geëxporteerden na weinig jaren weer gaarne importeerde. Wat men ook tegen de toenmalige, zeer eenzijdige afhankelijkheid van ons gehele geneeskundige bedrijf aan Duitsland (helaas zeer terecht) moge inbrengen, zonder deze vreemde hulp zou de ontplooiing der medische wetenschap en praktische beoefening daarvan hier te lande zeer veel minder voortgang hebben gemaakt. Maar, het valt niet te ontkennen, het nationale gevoel werd erdoor, bij velen, gekwetst, en het gebruik der Nederlandse taal, toch al geen sterk punt bij medici, had er geen voordeel van. Het euvel is nog altijd niet geheel uitgeroeid, maar het schijnt op zijn eind te lopen. Verschillende hoofdartikelen, die nog ter sprake zullen komen, houden zich er mee bezig. In 1911 schreef BURGER er drie (I, 1359, 1700, 2249). Het eerste was door de Redactie getekend; het vermeldde dat zij „na ampele overweging eenpariglijk van meening was, dat al hetgeen in de groote geneeskundige wereld in velerlei talen wordt gesproken en geschreven, door ons slechts in het Nederlandsch behoort te worden weergegeven”. Op een brief van Dr. VERMEY (destijds chirurg aan het Burgerziekenhuis te Amsterdam), die vond, dat de Redactie te ver ging, verdedigde BURGER zijn standpunt, maar erkende zeldzame uitzonderingen, bij voorbeeld een

openingsrede van de voorzitter van een internationaal congres op onze bodem, al herinnert hij zich zulk een rede (hoezeer ook met pakkende inhoud), die uit al te blijkbaar vertaald Nederlands in het Frans was overgebracht. Ik herinner mij deze rede al te goed, en men kan BURGER geen ongelijk geven. Er waren meer, die niet met hem konden meegaan, bijvoorbeeld VAN DER KOLK, die voor artikelen in vreemde talen pleitte; hij was redacteur der *Psychiatrisch-neurologische bladen*. Zijn denkbeeld werd op voor de hand liggende gronden gemakkelijk weerlegd. – Op een andere plaats, in het hoofdstuk over taalgebruik, vindt men meer over het onderwerp, ook voorzover daarbij hoofdartikelen ter sprake komen.

Ter wille van de chronologie moet ik op deze plaats melding maken van een van BURGERS hoofdartikelen, dat buiten en boven ieder verband met taal, of Maatschappij van Geneeskunst staat; ik bedoel zijn hooggestemde lofzang (op bl. 1477 van deel I, 1909) ter gelegenheid van JULIANA's geboorte, getiteld „Neerlands Hoop”. Iedere politiek is er vreemd aan; het is de geestdriftige jubelkreet van een oprecht vaderlander. Zijn hoop was Neerlands hoop, en zij is vervuld.

Het academische onderwijs was een voorwerp van grote belangstelling voor BURGER; hij gaf daaraan in zijn hoofdartikelen rechtstreeks of zijdelings, bij herhaling blijk. (In 1905 was hij buitengewoon hoogleraar voor keel-, neus- en oorziekten geworden, in 1922 werd hij voor deze vakken ordinarius.)

Het eerste stuk, dat in de hier besproken periode valt, behandelt merkwaardigerwijze een onderwerp, dat tientallen jaren daarna nog is voortgesleept in ellenlange discussies, in vergaderingen van geneeskundige faculteiten, van academische curatoria, in besturen van het rijk en van de gemeente Amsterdam; ik bedoel de tandheelkundige opleiding (1907, I, 397, 457). Deze opstellen bevatten een goede kritische uiteenzetting van hetgeen voor de aanstaande tandarts nodig is; techniek staat daarbij vooraan, en daarmee moet vroeg begonnen worden. Men moet niet, zoals bij andere specialismen, aansluiting zoeken bij de algemene medische opleiding; een verband met de universiteit is echter gewenst, in het bijzonder ten aanzien van de leerkrachten. Ook wijdt BURGER enige woorden aan het nut ener tandheelkundige school te Amsterdam; vele jaren later zou zulk

een instelling opnieuw een punt van overweging zijn bij de betrokken instanties, en een oplossing, die ieder bevredigde, zou niet gevonden worden.

Reeds in 1883 was door de sterrenkundige VAN DE SANDE BAKHUYZEN, en in deze tijd door WINKLER opnieuw naar voren gebracht, het gevaar dat al te grote organisatie van het wetenschappelijke onderzoek aan universiteiten op den duur het particuliere initiatief daartoe zou verzwakken, en tevens, dat de uitkomsten ener vergedreven academische organisatie allicht een al te grote, noodlottige invloed zou kunnen hebben. Immers zulk een invloed, quasi officieel, zou kans lopen bij beoefenaren der wetenschap, en bij leken een vertrouwen te verwerven, dat wellicht niet volkomen gerechtvaardigd zou kunnen zijn. Mede op deze grond was van WINKLER uitgegaan het plan tot het stichten van een Instituut voor Hersenonderzoek, deel uitmakend van een internationaal verband van zulke instellingen, elk met een bijzonder onderdeel – althans in hoofdzaak – belast. Grote namen waren aan de elders opgerichte, of reeds bestaande, laboratoria verbonden: BECHTEREW (St. Petersburg), EDINGER (Frankfort), VON MONAKOW (Zürich). Ofschoon BURGER niet bang was voor het door WINKLER geopperde bezwaar, dat het nodig was een overgrote invloed der academische onderzoekcentra te vermijden, heette hij het te Amsterdam tot stand gekomen Herseninstituut van harte welkom; het had tot directeur ARIËNS KAPPERS, in veel latere jaren tevens belast met een extra-ordinariaat in vergelijkende anatomie van het zenuwstelsel; de medewerkers voor pathologie resp. algemene assistentie waren VAN VALKENBURG en E. DE VRIES, later hoogleraar voor neurologie aan de Geneeskundige Hogeschool te Batavia. Het Instituut werd gevestigd in, of aan, het gebouw voor het Anatomisch laboratorium, waar BOLK heerste. Op dit zo noodzakelijke onderdeel voor het preklinische onderwijs was jarenlang met spanning gewacht. Het was tot die tijd gevestigd geweest aan het Jonas Daniël Meyerplein in een sombere behuizing; het was, naar BURGERS bloemrijke beeldspraak een „zieke plek in het lichaam van Amstels stedemaagd” geweest.

In 1909 verscheen het verslag ener commissie door de Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst in het leven geroepen, inzake de geneeskundige opleiding. In dit verslag werd gewenst, dat het

propaedeutische (of het destijds nog bestaande eerste natuurkundige examen) niet meer dan een half jaar studie zou vergen, het candidaatsexamen (resp. tweede natuurkundige) anderhalf jaar. Er zou geen vrije studie meer mogelijk zijn, praktische oefeningen, pasklaar voor het doel, namelijk voor de praktijk, zouden moeten worden ingesteld. *Daarnaast* zou er gelegenheid voor uitgebreider studie moeten bestaan voor jongelieden met aanleg, lust tot studie, en beschikkend over stoffelijke middelen. Een plattelandsmedicus van grote, welverdiende reputatie, Dr. BORST (Lienden) was in een ingezonden stuk in het Tijdschrift daartegen opgekomen. „De betere praktische bekwaamheid der jonge artsen mag niet verkregen worden ten koste van de natuurkundige en biologische grondslag” (zie jaargang 1909, I, 1633). Een betere medestander in zijn pleit voor volledig-wetenschappelijk universitair onderricht voor elke aanstaande arts, had BURGER zich niet kunnen wensen. Zijn volgende artikelen over onderwijsbelangen behandelen in het bijzonder de voorbereiding tot de studie in de geneeskunde (1910, bl. 1, 77, 137, 201, 265). Een verschil van mening bestond er – in hogere mate dan thans nog het geval is; geheel verdwijnen zal het wel nooit – tussen hen, die de hogere burgerschool geschikt achtten als voorbereidingsinstituut tot universitair onderwijs, en hen, die een klassieke opleiding daartoe noodzakelijk achtten. Dat THORBECKE deze vorm van middelbaar onderwijs in het leven had geroepen zonder een dergelijke consequentie daaraan te verbinden, wisten beide groepen natuurlijk even goed. Maar de veranderde tijden brachten blijkbaar mee, dat een steeds groeiend getal dergenen, die de oude talen, en wat daaraan vastzit, van weinig of (wanneer ze er zelf volstrekt niets van wisten) van geen enkel belang vonden, zich liet gelden. BURGER behoorde tot hen: „als voorbereidingsschool voor hoger onderwijs in de ruimste betekenis heeft de burgerschool met vijfjarige cursus voor zich de eerste plaats veroverd. Een onderwijsherziening, die met dit feit geen rekening zou houden, ware van tevoren tot onvruchtbaarheid gedoemd”. Hij kon zich, nadat hij dit vonnis had uitgesproken, in een volgend artikel beroepen op het getuigenis van belangrijke figuren: tegen zijn opvatting verklaarde zich NOLEN, ervóór BOLK en FOKKER; drastische termen ter argumentatie werden aan geen van beide zijden gespaard. Ook haalde hij, tot staving

zijner gronden, een statistiekje aan, dat waard is hier te worden ingelast.

Van 105 universiteitsdocenten deden 18 (17 pct) eindexamen gymnasium, van 50 leden der Koninklijke Akademie van Wetenschappen 7 (14 pct), van 5715 studenten der B-vakken 1518 (26,5 pct). Wanneer zulk een statistiek iets bewijst, dan is het, dat men, ook zonder klassieke vooropleiding het universitaire onderwijs kan volgen, en dat men het een heel eind in de beoefende wetenschap kan brengen. De structuur van de menselijke geest, door de aanraking gedurende zes jaren met de antieke beschaving geïnfluenceerd, werd door de voorstanders van het gymnasiale vóóronderwijs op hoge waarde geschat, al mocht het aldus te bereiken cultuurniveau dan ook niet per se voor alle niet-klassiek-gevormden onbereikbaar heten. Het beroep, door de tegenstanders telkens gedaan op het onmiskenbare feit, dat de grote meerderheid van degenen, die zes jaren op het oude gymnasium hadden doorgebracht, en geplaagd waren met het beoefenen van een luttel deel der literatuur in oude talen, miskende totaal die beschavende invloed, die bij de meerderheid dier oudgymnasiasten, levenslang zich deed gelden, al verloren zij de bekwaamheid Horatius of de grote tragici in het oorspronkelijke te lezen -, indien zij daartoe al ooit in staat waren geweest. In beide vormen van waardering is een zeer groot zuiver-persoonlijk bestanddeel besloten; daarom is het onmogelijk tot volkomen overeenstemming te komen. De latere wijzigingen in het programma der gymnasia, vooral ook de oprichting van lycea, hebben de oplossing nooit gebracht, maar zij zijn voor zeer velen, van beide groepen, aanvaardbaar gebleken. Wat daarbij overgebleven is van het „doorzult zijn van de Geest der Ouden” is een andere vraag. Het is niet mijn taak, en het staat buiten mijn bevoegdheid, mij hierover met voldoende kennis van zaken uit te spreken. De twee laatste artikelen, die BURGER aan het probleem wijdt, doen mijns inziens niet veel ter zake: Hoe de toestand in andere landen in een door hem voorgestane richting gewijzigd is, met name in Duitsland, voegt niets toe aan de oplossing van de kern van het vraagstuk.

Evenzeer als het voorbereidend onderwijs, had het voortgezette onderwijs voor geneeskundigen BURGERS belangstelling. In de Maatschappij werd deze gewichtige aangelegenheid periodiek te berde ge-

bracht; en er was een chronische commissie, van wanneer af zou ik niet weten te zeggen, die zich met dit buitengewoon belangrijke onderwerp bezighield. Heel veel resultaat had men daar niet bereikt. In 1911 (I, 2328) besprak BURGER het geval. Laat men zulk onderwijs toch in vredesnaam niet onder de hoede der Maatschappij stellen, schreef hij; en hij kon het weten; hij wist hoe zulke commissariale zaken in de Maatschappij plachten te werken, hoe log hun motiliteit is, en hoe weinigen in het Hoofdbestuur bereid zijn, zich daarvoor actief te interesseren, al zijn zij ook eerlijk overtuigd van de noodzakelijkheid.

Een zelfstandige vereniging „waarvoor de Maatschappij de stoot moge geven” stond BURGER voor de geest. Thans, na meer dan veertig jaren is de Maatschappij daarmee doende, en niet gereed. Intussen zijn allang particuliere artsencursussen, in verschillende steden van ons land, en op onderscheiden wijze ingericht, met veel vrucht werkzaam. Maar stellig zijn wij niet zo ver gevorderd als gewenst ware, en als bij voldoende inspanning bereikbaar ware geweest. *Iedere* arts, in welke uithoek ook gevestigd, moet gelegenheid hebben gedurende een groot deel van het jaar, kennis te nemen van de vorderingen der geneeskundige wetenschap en praktijk. Dat doel kan op verschillende wijze bereikt worden: de krachten om het onderrecht te geven zijn er, en een voldoende aantal van hen is bereid het op zich te nemen. En de laboratorium-oefeningen moeten voor hen, die het wenssen, tevens toegankelijk worden gemaakt. Medewerking van de kant der universiteitsdocenten is daarbij zeer gewenst; maar het slagen der onderneming behoeft daarvan niet af te hangen. Wanneer de Maatschappij het ernstig meent, en wanneer de docenten – er zijn er genoeg – zich in alle provincies in voldoende aantal beschikbaar stellen, dan is, bij goede organisatie en wat geld voor een of meer centrale instituten, die de laboratoria leveren, zonder twijfel het doel, dat BURGER, na veel over-en-weer gepraat in voorafgaande jaren, in zijn artikel tot uiting bracht, te bereiken. Men kan zich ternauwernood voorstellen, welk een voorrecht het voor arts en patiënt, voor de Nederlandse volksgemeenschap zou zijn, wanneer men eindelijk recht op dit doel afstevende en het definitief bereikte.

Zoals bij bespreking van BURGERS artikelen over het voorbereidende onderwijs voor de hogescholen reeds is gebleken, stelde hij

niet alleen in het universitaire onderricht in engere zin belang, hij had ook oog voor de tegenpool daarvan. In 1912 vindt men daarvan de sprekende bewijzen. „Overheidszorg voor het onderwijs aan gebrekkige kinderen” is de titel van een reeks hoofdartikelen in dat jaar (bl. 1709, 1792, 1865, 1941). Het is kenmerkend voor de man, dat hij zijn laatste productief-literaire werk voor het door hem beheerde Tijdschrift besteedt aan dit weliswaar op wetenschappelijke ondergrond berustende, doch in zijn aard in hoge mate charitatieve onderwerp. Hij houdt daarin een pleidooi voor doofstommen, blinden, achterlijke kinderen van allerlei aard. Als middelen ter voorziening in hun onderricht beveelt hij aan: 1. uitbreiding der gelegenheid tot het ontvangen van onderwijs voor verschillende soorten van gebrekkige kinderen; 2. verplichting voor de gemeentebesturen tot het verschaffen der nodige verpleeggelden; 3. leerplicht.

Wij weten dat zijn idealen hieromtrent niet in vervulling zijn gegaan; wel mag men zeggen, dat zij hun werking niet geheel hebben gemist. Maar de leerplicht is voor alle gebrekkigen nog altijd niet dezelfde als voor de gewone kinderen. Aan de invoering daarvan twijfelde BURGER reeds in zijn vierde der betrokken artikelen. In het toen pas ingediende ministeriële ontwerp tot herziening der leerplichtwet, had men aan deze ongelukkigen niet de reddende hand toegestoken.

Op bl. 1915 van de jaargang 1913 vindt men een woord „Ten Afscheid”: BURGER trad af wegens toenemende werkzaamheden. Hij kon terugzien op 124 hoofdartikelen, die hij in tien jaren had geschreven; ik heb deze niet alle als in een catalogus vermeld: zelfs een catalogue raisonné loopt bij al te grote nauwgezetheid gevaar vervelend te worden. Ik heb een keuze moeten doen, en diegene, die mij het meest van historische betekenis schenen, afgezonderd. Mijn hoop, de leesbaarheid daardoor te hebben bevorderd, zou ik ook gaarne vestigen op de thans volgende, uit de tijd, dat VAN RIJNBERK de scepter voerde.

Na de gebruikelijke entree in de Tijdschrift-wereld, met welgemeende lofuitingen op zijn voorganger, vóór het eerste verslag, dat hij uitbrengt over de 64e Algemene Vergadering der Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst, te Breda gehouden, vindt

men reeds op bl. 69 van het tweede deel in een hoofdartikel van VAN RIJNBERK, een welkom aan de leden van het 9e Internationale congres van fysiologen te Groningen, van 2 tot 6 september 1913. Ik vermeld dit eerste hoofdartikel van zijn hand, omdat hij gebruik maakt van de uitzondering om in het Tijdschrift een vreemde taal te schrijven, toegestaan in 1911 voor enkele, met name genoemde bijzondere gelegenheden. Het verzoek, hem door de Redactie gedaan, toen zij voor het eerst – nog niet tot gerant benoemd – haar vergadering bijwoonde, om een overzicht te schrijven van de ontwikkeling der fysiologie in Nederland, en waarin hij had bewilligd, nam op bl. 611 eveneens in de Franse taal, vorm aan. Gelukkig – en terecht – was er niemand, die zich eraan stootte. Merkwaardig in dit „Aperçu du développement de la physiologie en Hollande” is de passus, waarin hij van MOLESCHOTT getuigt, dat hij, de materialist, op een fausse route was, maar nochtans een glorie: „il vaut mieux errer en marchant que de ne jamais se tromper en restant assis”. In de schets van VAN RIJNBERKS persoonlijkheid vindt men iets naders, over deze en verwante uitingen.

Aanstands volgt in hetzelfde jaar een viertal hoofdartikelen over de charlatanerie. Zij zijn getiteld: „Artsenmonopolie en Kwakzalversvrijdom” (1913, bl. 1347, 1443, 1519, 1599). Ook voorheen was in het Tijdschrift over kwakzalverij geschreven door BURGER („De kwakzalver en de pers”, 1908, I, 1829), VAN ANDEL („Een historische bijdrage”, 1912, II, 297), OIDTMAN (een casuïstiek, 1912, II, 344); en er zou in de toekomst nog menige bijdrage over dit onsterfelijke onderwerp in het Tijdschrift verschijnen; er zou zelfs een openingsrede, van THOMAS, der 78e Algemene Vergadering der Maatschappij aan worden gewijd (1927, II, 238). Zonder te kort te doen aan de belangrijkheid, soms aan de vermakelijkheid van al deze bijdragen, zal ik mij in deze rubriek van Hoofdartikelen tot VAN RIJNBERKS geschriften over het onderwerp beperken. Hij vatte deze zaak aan naar aanleiding van het vermaarde adres der drie juristen aan de Tweede Kamer, die vrije uitoefening der geneeskunde wenste. De door deze drie belangrijke lieden (VAN HOUTEN, VAN HAMEL, VAN HOLTHE, de drie H's) geponeerde stellingen behelsden merendeels bewijzen van grove onkunde omtrent zogenaamde genezingen, door kwakzalvers verricht op grond van hun bijzondere methoden en be-

gaafdheden.¹ VAN RIJNBEEK hekelt hun bewijsvoeringen en goed geloof op scherpe en gepaste wijze, Hij verzuimt daarbij niet, te erkennen, dat men niet zo maar alle „wondergenezingen” met schouderophalen voorbij kan gaan of rechtstreeks ontkennen. Wie VAN RIJNBEEKS eigen inzichten hieromtrent kent (ik verwijs al weer naar mijn korte schets), verbaast zich niet over zijn uitspraak, die een concessie schijnt: hij wil aannemen, dat sommige soorten van wondergenezingen... inderdaad kunnen plaats vinden, „want het is misschien even gek wonderen te ontkennen, als eraan te geloven”. Maar ten slotte is voor hem, en voor ieder zal dit wel zo zijn, de hoofdzaak: wordt de volksgezondheid gediend door de vrijdom? Hier te lande is het sterftecijfer op één na het laagst van Engeland, Schotland, Ierland en zes Duitse staten. Maar de grote gevaren, die de vrije uitoefening, van wat de voorstanders believe te noemen „geneeskunst” meebrengt, de daardoor teweeggebrachte onherstelbare schade, gebreken met hun oeconomische nasleep, dat zijn de verschrikkelijke gevolgen van kwakzalversvrijdom, om van „behandeling” der besmettelijke ziekten niet te spreken. En kunstfouten der artsen? Wie zal ze ontkennen; maar zij kunnen worden herkend; en wie zal een kunstfout van een magnetiseur, een gebedsgenezer aanwijzen?

„Mij blijft het adres der drie heren een zielkundig raadsel”, daarmee eindigt de reeks.

Het is stellig nuttig dat deze dingen, van een overal zichtbare plaats, door een medicus, die niet bevooroordeeld was, in alle rust, zij het ook met de niet overbodige precisie, gezegd werden, al moet men zich van de resultaten niet al te veel voorstellen. Dat wist VAN RIJNBEEK zo goed als een ander; hij, wiens geest zo zeer de neiging had langs de sfeer der onkenbaarheid te zweven (ik vermijd het woord afgrond), was zich, meer dan de meesten onzer, bewust van de raadselen, de wellicht onoplosbare, die het leven en de dood in zich sluiten. Maar hij had geen moeite nodig, hij had zichzelf niet te overwinnen, om een goed geargumenteerde bestrijding van de kwakzalversvrijdom te geven. De kwakzalverij op zich zelve zal door

¹ Op bl. 259 van de 3e jaargang (1859) vindt men het volgende bericht: „De Heer P. J. SIEMELINKG „magnetiseur” te Amsterdam heeft zich tot de Kamers gewend met het verzoek „dat in het Ontwerp van Wet op de uitoefening der Geneeskunst” het dierlijk magnetismus als geneesmiddel worde opgenomen”.

geen enkele redenering tot zwijgen worden gebracht; en er is veel van dit gedoe, dat geen kwaad doet, naast het vele schadelijke. Zolang er ongeneeslijke, of ongenezen, ziekte bestaat, zullen kwakzalvers emplooi vinden, en zij zullen soms succes hebben, waar wij, gewone geneeskundigen, falen. Men is geneigd te denken, dat het tenslotte tóch een beetje aan onze onvolmaaktheid ligt.

In een later artikel: „Nederlandsche taal of geneeskundig bargoensch” komt VAN RIJNBERK er nog even op terug. De aanleiding daartoe was een opmerking van Dr. A. F. SOER die kwaad vreesde van de overdreven vertaaldrift in geneeskundige geschriften, waarvan de leken te veel lezen en daardoor wanbegrippen krijgen. VAN RIJNBERK acht dit onjuist; al was het Tijdschrift in het Latijn geschreven, de drang naar geneeskundige nieuwtjes of het vrolijke bedrijf der kwakken en derzelver juridische beschermers, zou er niet door verminderen. „De soms ziekelijke belangstelling van leken in geneeskundige zaken, en hun zwak voor onbevoegde bedriegers zijn beide een onvermijdelijk kwaad”.

Op een terrein, niet ver verwijderd van dat der kwakzalverij heeft VAN RIJNBERK in 1914 een grote reeks artikelen gepubliceerd. Het zijn er elf, met een paar korte antwoorden op opmerkingen van weinig belang. Zij behandelen achtereenvolgens onder de verzamel-titel „Hedendaagsch Mirakelgeloof”:

1. Inleiding (I, 1347); 2. Sterrenwichelarij (I, 1431); 3. Over eenige mediamieke verschijnselen: de telekinesieën (I, 1511); 4. De teleplasiëën (I, 1757); 5. Over somnambulisme (I, 1969); 6. Over dierlijk magnetisme (I, 1974); 7. Denkende dieren (I, 2135); 8. Denkende dieren: het aandeel der menschen (I, 2231); 9. De wichelroede: de leer (II, 805); 10. De wichelroede: een poging tot verklaring (II, 855); 11. Samenvatting en besluit.

Iemand, zonder een grein geneigdheid zich in wonderbaarlijke, onbegrijpelijke zaken te verdiepen, zoals deze zich telkens aan ieder denkend mens voordoen, zou niet de minste aanvechting of lust gevoelen, alle boven opgesomde vreemdheden, aan elkeen uit het dagelijkse leven bij name bekend, te gaan behandelen als onderwerpen die de moeite waard zijn voor nauwkeurige beschouwing en overdenking.

Het ontbrak VAN RIJNBERK niet aan belangstelling in deze zaken,

integendeel: hij was er van jongsaf in geïnteresseerd. Het heeft geen zin, al deze artikelen te refereren; wie er belang in stelt, over de daarin behandelde vormen van mirakelgeloof, de mening van de schrijver, ruimschoots toegelicht, te leren kennen, neme het eerste deel van de jaargang 1914 ter hand. Enkele typerende zinsneden mogen hier volstaan. Allereerst uit de inleiding: „de antithese materialisme en spiritualisme, oud als de wereld, thans zoo scherp als ooit tevoren, voedt zich met misverstand, groeit door begripsverwarring, bloeit in overdrijving... van beide zijden”. Mij dunkt, het is bezwaarlijk in zo weinig woorden de situatie van aanhangers contra bestrijders beter te omschrijven dan hier is geschied. Van de sterrenwichelarij geeft de schrijver een goede uitleg, die hem, die er niet over denkt, enige waarde aan deze fantasieën te hechten, in zijn mening bevestigt; dat zij de mensen, die aan deze oude bijgelovigheid waarde toekennen, van hun dwaling zal bekeren, is niet te verwachten. Immers, ook in mijn eigen ervaring, deze lieden zijn voor redelijke bezinning, wanneer die betrekking heeft op geliefkoosde axioma's, al wijken deze ook nog zo ver af van de resultaten van het normale nadenken, niet toegankelijk. Dat een verwante horoscoop zou gegolden hebben voor alle Franse ridders, die bij Agincourt omkwamen, moet voor hen blijkbaar geen hinder zijn; ik neem opzette-lijk een beroemde gebeurtenis uit de Middeleeuwen tot voorbeeld; men kan de Duitse gaskamers uit de jongste wereldoorlog even goed aanhalen.

Voor sommige der overige vormen van mirakelgeloof heeft VAN RIJNBERK vaak een goed woord. Omtrent de wichelroede vindt hij, dat men, afgezien van veel, daarover gedebiteerde onzin, ten aanzien van verscheiden zaken zijn oordeel moet voorbehouden. Het beroemde, aangetoonde bedrog door EUSAPIA PALLADINO gepleegd, belet hem niet, de telekinesieën tenslotte alleen onverklaarbare feiten te noemen; ook de teleplasieën beoordeelt hij zachtzinnig: „Men kieze naar persoonlijke voorkeur”. De hypothese der telepathie schijnt men op de duur niet te kunnen blijven verwerpen. Over de denkende dieren schrijvend, komt hij tot de slotsom: „de nieuwe dierpsychologie heeft alweer een belangwekkende bijdrage geleverd tot de psychologie van den mensch. Dit lijkt mij het eenig heugelijke in de jammerlijke onzin-kermis der denkende dieren”.

Zijn algemene houding ten opzichte van de beschreven vreemdsoortigheden komt goed uit in de slotzin: „Het verschil tusschen deze mirakelen en de wonderen, die tot de sfeer van geestelijke verrukking behooren, die geen enkel raakpunt met positieve, aan ervaring of verstandelijke zinnen ontleende kennis bezit...”.

De eerste wereldoorlog geeft VAN RIJNBERK aanleiding tot het schrijven van zeven hoofdartikelen onder de verzameltitel „Oorlog en wetenschap” (1915, I, 805; I, 961; I, 1077; I, 1165; I, 1927; II, 785). Ingevoegd zijn nog vier merkwaardige artikelen over „Een Duits oordeel over ons”. Van neutraliteit, internationale congressen, de noodzaak van nationale bijeenkomsten en de taal der geneeskundige vakbladen in oorlogstijd had niet ieder medicus een gelijke voorstelling. PEKELHARING keurde een uiting van VAN RIJNBERK, dat men in het Tijdschrift geen politieke, goed gevormde mening moest weren, sterk af. Blijkbaar ter wille van de lieve vrede gaf VAN RIJNBERK toe. Echter: „de kring der onderwerpen, denkbeelden in een dergelijk weekblad als ons Tijdschrift te behandelen, moet niet binnen de enge grenzen van vakvragen en beroepsbelangen beperkt blijven, maar mag ook daar buiten, wijd en breed getrokken worden”. Dit laatste schreef hij in een bespreking van een artikel van SCHWALBE in de *Münchener Medizinische Wochenschrift* (1915, bl. 624), voor wie, natuurlijk en niet ten onrechte op een ander standpunt staande, de politiek een andere betekenis heeft. Ene ander Duits artikel, eveneens in de *Münchener Medizinische Wochenschrift* (1915, 15 juli) van F. SCHIECK, vol zelfoverschatting, en in grove formuleringen gevat, werd door VAN RIJNBERK fris en krachtig afgemaakt (1915, II, 1311). Eigenlijk was van de ganse serie ontboezemingen onder „Oorlog en Wetenschap”, het internationalisme het belangrijkste onderwerp. In zijn slotbeschouwing zegt de eerste redacteur-gerant van het Tijdschrift als zijn persoonlijke mening: „De verwezenlijking op korte termijn van het internationalisme in de wetenschap is een droom geweest. Wetenschap is universeel, maar moet daarom niet „international geregeld of gedreven worden”. „Slechts opgevat als nationaal verschijnsel kan de wetenschap in een land tot hoogste bloei geraken”. Over deze categorische uitspraken kan men verschillend denken. Men kan ze op hun waarde, als een overtuiging van de schrijver, schatten, indien men op het einde der „Slotbeschouwingen”

leest, dat alle concentratie, aanmoediging enz. nodig zijn, om een Nederlandse Academie voor Geneeskunde in het leven te roepen. Daarin kunnen alle vaderlandse onderzoekers worden verenigd. Het was de eerste maal, dat hij dit denkbeeld, allang in zijn voorstelling aanwezig, in het Tijdschrift tot uiting bracht. In de laatste jaren van zijn gerantschap zou de vraag: een academie voor geneeskunde? en, zo ja, hoe? met alle ernst en aandrang in de Vereniging door VAN RIJNBEEK worden opgeworpen. Op een andere plaats is deze gelegenheid uitvoerig ter sprake gekomen (Hoofdstuk I).

De houding van de hoofdredacteur inzake het internationalisme, in het bijzonder tegenover de Duitse aanmatigheden, hierboven terloops aangehaald, had een merkwaardige uitwerking op een groep artsen, die van oordeel waren, dat de anti-Duitse toon in de redactionele beschouwingen ongepast was, en die erop wezen, dat deze toon in de Duitse geneeskundige wereld ontstemming verwekte jegens de Nederlandse artsen. Twaalf artsen, wier woordvoerder Dr. M. J. VAN ERP TAALMAN KIP, bekend zenuwarts te Arnhem, was, richtten tot de Nederlandse medici een zendbrief, waarin werd voorgesteld een adres tegen de Redactie van het Tijdschrift in te dienen. Beleefd en koeltjes reageerde VAN RIJNBEEK op deze aanval: hij wees erop, dat zijn getekende stukken voor zijn eigen verantwoordelijkheid waren, en dat zij noch het Tijdschrift, noch de Redactie, noch de lezers bonden. Toch werd „het protest der twaalf” door 620 collega's met instemming ondertekend, hetgeen - naar een der ondertekenaars tevens deed weten - voor hem, en vele der anderen, volstrekt niet betekende, dat zij pro-Duitse sympathieën zouden hebben. Hiermede was het incident gesloten. Het was een der weinige gevallen, waarin de „politiek” in het Tijdschrift aan het woord kwam. Een ander maal werd op duidelijker wijze gezondigd tegen het altijd geldende, en in het oog gehouden beginsel, dat er voor politiek in het Tijdschrift geen plaats was. Het gebeurde, jaren later, toen de candidatuur-SALTET voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal door VAN RIJNBEEK in een hoofdartikel werd aanbevolen. Ik vertel deze geschiedenis, ofschoon de chronologie daarvoor geweld wordt aangedaan; een afzonderlijk hoofdstuk over politiek zou van al te minieme omvang zijn.

Er was in 1922 een manifest verschenen, ondertekend o.a. door

vier geneeskundigen van naam: HAMBURGER, PEKELHARING, WENT en WINKLER. Het ging uit van een comité voor de verkiezing van onafhankelijke kamerleden. Op de kandidatenlijst pareerden Dr. CATHARINA VAN TUSSENBROEK, de gynaecologe, en Prof. SALTET, de hygiënist, beiden te Amsterdam. Naar aanleiding van deze onpolitieke kreet voor politieke vertegenwoordiging in ons parlement schreef de redacteur-gerant, VAN RIJNBEEK, een hoofdartikel in het Tijdschrift (1922, I, bl. 2136). Hij vond de wens niet onjuist, maar vond het stuk wazig en zonder denkbeelden. Hij erkende echter het politieke kantje, maar vond de zaak, waarom het ging, te belangrijk om haar niet in het Tijdschrift te bespreken. Op bl. 2236 maakte hij zijn mening duidelijk. Hij begon met de vaststelling, dat duizenden het lidmaatschap van ons parlement noch als een genoeglijke eer, noch als een eervol genoegen kunnen beschouwen. „Wie heeft nog eenige eerbied in deze tijden voor de zoogenaamde volksvertegenwoordiging?” Welk een belang zou het voor de Kamer hebben, voorlichting in geneeskundige zaken te krijgen, rechtstreeks van een wetenschappelijke geneeskundige, bij voorbeeld tegenover de noodlottige invloed van de zogenaamde onderwijsraad! Hij legt daarbij de nadruk op het hoger onderwijs, de leerkrachten enz. Hij eindigt met een sterke aanprijzing van SALTET: een uitstekend en bezadigd spreker, voortreffelijk hygiënist, wakend voor de volksgezondheid, en hij roept de lezer op: Steun de candidatuur SALTET. Op bl. 2383 en 2384 vindt men enige opmerkingen van twee opposanten. De eerste (VAN GELDEREN) verwijt VAN RIJNBEEK, de politiek in het Tijdschrift te brengen; de tweede (HEKMAN, zelf lid der Vereniging) acht evenzeer het stuk misplaatst. Veel lezers zijn er door gegriefd; een groot nadeel wordt aan het Tijdschrift toegebracht, indien de schrijver zijn twee artikelen niet herroept. Hierop antwoordt VAN RIJNBEEK met een slotwoord, waarin hij amende honorable doet, ofschoon hij de beste bedoelingen had; hij ziet in, dat de politieke kant duidelijker is, vooral omdat het lijstenstelsel het overgaan van stemmen op SALTET naar andere, zuiver politieke kandidaten, mogelijk maakt. Wellicht zou de redacteur-gerant nog wat getalmd hebben met zijn betuiging van leedwezen, indien hem niet op de vergadering der Redactie van 18 juni 1922 duidelijk was gemaakt, dat men aldaar eenparig van oordeel was, dat hij de gang naar Canossa zou moeten

doen, en zijn artikelen terugnemen. Op dezelfde dag verscheen hij op de Algemene Vergadering in het boetekleed, en verzekerde, dat hij in de eerstvolgende aflevering van het Tijdschrift zijn betuiging van leedwezen zou plaatsen, hetgeen zoals bovenvermeld, geschied is.

Het „politieke kantje”, dat blijkens zijn eerste, nog vrij onschuldige stuk, aan zijn inmenging in de verkiezingspropaganda, vastzat, was in het tweede zeer sterk uitgedijd. Dat een intelligent man als VAN RIJNBERK dit niet terstond inzag, verduisterd als zijn blik was door zijn voortreffelijke bedoelingen, moet voor hem achteraf een bevestiging zijn geweest van zijn oordeel over de bekwame geneeskundige, die „eenkennig, eenzijdig en maatschappelijk onrijp” zou zijn, zoals ik in hoofdstuk III vermeldde.

Een aantal hoofdartikelen van VAN RIJNBERK in jaargang 1916 behandelt het onderwijs in de geneeskunde (II, 593); het preklinische onderwijs (II, 705). „Er is voor welke zoogenaamd toegepaste wetenschap ook niets gevaarlijker dan een utilitarisme” (II, 805, II, 903). Verder, „De taak van den Hoogleraar”, onderverdeeld in „Het onderwijs” (II, 1365); „de Wetenschap” (II, 1453) en „de Hoogleeraarsbenoemingen”. Veel van hetgeen in deze stukken als wenselijk of nodig wordt voorgesteld, is heden verkregen. Sommige postulaten zijn ook thans nog niet vervuld: hoe moeten jonge krachten tot aanstaande professoren worden voorbereid, met name in de preklinische vakken? Welke fouten kleven – ook nu nog – aan de voorbereiding tot een benoeming? Wanneer faculteit en curatoren eenstemmig tot een benoeming komen, moet dat gevolgd worden. Voor Amsterdam in het bijzonder geldt het verwijt, dat een paar medici in de Gemeenteraad een soort supercuratorenrol spelen. Het is dunkt mij, niet veel beter gesteld, wanneer een minister tenslotte beslist. Er zullen wel altijd fouten worden begaan, en soms blijken zij achteraf niet zo erg foutief te zijn geweest.

In een negental artikelen wordt de vivisectie behandeld; de gemeenschappelijke titel luidt: „Voor en tegen proeven op levende dieren” (1917, II, 349, 533, 671, 755, 927, 1023, 1195, 1287, 1383). Alle kanten van het dilemma worden belicht, en de door antivivisectionisten gedebiteerde zotteklap wordt met goede argumenten ontzenuwd. De tegenstanders zijn er vermoedelijk niet door overtuigd, maar de hevige strijd schijnt thans wel geluwd. Ik vertrouw

dat VAN RIJNBERKS verweer daartoe wel heeft bijgedragen. Twintig jaren vroeger had BURGER reeds hetzelfde onderwerp kort en krachtig in twee hoofdartikelen behandeld, die hij schreef naar aanleiding van het instellen van een staatscommissie ter beperking der vivisectie en van een geschrift van H. NOLTHENIUS daarover. Men vindt het in dit hoofdstuk gerefereerd; de toestand was blijkbaar niet veranderd. Dat de hevige strijd geluwd is, zou wellicht ook het gevolg kunnen zijn van het verdwijnen der krachtige strijders; de ingenieur FELIX ORTT was een van hen.

VAN RIJNBERK hield ervan, een onderwerp dat hem belangrijk scheen, en in staat de belangstelling der geneeskundigen te wekken, in een reeks artikelen te behandelen. De lezer heeft reeds met enkele daarvan kennis kunnen maken. Een daarvan, dat hem bijzonder ter harte ging, was altijd een zorgekind der Redactie geweest; BURGER had zich met kracht ervoor gespannen, het taalgebruik in het Tijdschrift zo zuiver mogelijk en vrij van vreemde smetten te houden. Op die weg volgde zijn opvolger hem; en hij deed het met die breedheid, die hem in zijn geschriften kenmerkte, en waarin sommigen een tegenspraak vonden met zijn telkens aandringen op korthed bij de schrijvers van bijdragen. Deze uitvoerigheid was echter het gevolg van zijn toch niet onjuiste opvatting, dat een probleem slechts volledig kan worden behandeld bij goede, verantwoorde vraagstelling, en het inacht nemen van de grondslagen, waarop het probleem berust. Die methode heeft hij ook gevolgd in de reeks „Geneeskundige signfica”; men zie: 1918, II, 721, 781, 845, 991, 1153, 1285, 1391. Hij onderscheidt schijnbare en diepere oorzaken in het taalbederf. Meer dan alle andere, werken Duitse studieboeken er toe mede; aldaar is de wetenschap beter georganiseerd en intenser geëxploiteerd dan waar ook ter wereld. En dikwijls schijnt ook een woordvorming naar Duits model onvermijdelijk, wanneer die veel korter is dan een lange Nederlandsche omschrijving (bijvoorbeeld: ontherseningsstijfheid en vele andere). Maar dieper ligt een oorzaak in de noodzakelijkheid tot het vinden van een vlottere vorm van verstandhouding over allerlei nieuwe dingen. Maar „wij moeten doen wat wij kunnen”.

De semantiek als leer der signfica, in ons land geïntroduceerd door Mr. J. J. DE HAAN, heeft in de taal der geneeskunde niet de grote

betekenis, die zij elders bezit. Hier heeft de verhouding tussen woord en werkelijkheid niet veel moeilijkheden gegeven: in de grote meerderheid is zij volstrekt conventioneel en dikwijls kunstmatig en daarom slechts voor één uitlegging vatbaar. Maar wel kan men van oordeel zijn, dat men strengere significe eisen mag stellen „aan de vloed van nieuwere en nieuwste, pasgeboren en nog ongeborn termen, welke dagelijks aanzwelt”. De schrijver stelt een commissie in uitzicht, die de geneeskundige significa zal beoefenen, al moet men niet te veel verwachten van een bewuste bestrijding van hetgeen men als taalbederf aanduidt. Zelden gaat een door taalkundigen gemaakt woord in de spreektaal over, zoals bijvoorbeeld het in onbruik geraakte „velocipède”, via rijwiel op fiets eindigde. Nieuwe termen kritiseren, uitheemse zo mogelijk door Nederlandse te vervangen, goede schrijfwijze der woorden voorstellen, dit alles zal tot haar taak behoren. Met verschillende belangstellende lezers volgde op de reeks nog een kleine gedachtenwisseling. Wij zullen nog meer over het taalgebruik horen, in het bijzonder over de voorkeur van de C boven de K in uit het Grieks of Latijn afkomstige woorden. Al te belangrijk was een daaromtrent ontstaan geschil niet, tenzij de opblazing ervan op zichzelf belangrijk mocht heten. Ter vervulling van VAN RIJNBERKS aankondiging, dat er deskundige stukken zouden verschijnen over het gebruik van het Nederlands door geneeskundigen, verschenen in de jaargang 1919 enige hoofdartikelen van Prof. KLUYVER over onze vaktaal. In plaats van deze alleraardigste stukken van een literator uitvoerig te refereren, raad ik de lezer, die deze nog niet mocht kennen, een poosje vrije tijd er aan te wijden. Met mededogen maakt hij opmerkzaam op allerlei verkeerde gebruiken: op onnederlandse composita (bijvoorbeeld walnootgroot) en vele andere, door velen onbemerkte zonden tegen ons taaleigen. De Neerlandicus erkent de verkieslijkheid van vreemde boven Nederlandse woorden, wanneer zij minder vooropstellen of insinueren (bijvoorbeeld psyche voor ziel). VAN RIJNBERK erkent volmaakt het belang van KLUYVERS opmerkingen; maar, zegt hij, de Redactie is het volstrekt niet in allen dele met hem eens. Dit tekent, dunkt mij, de hele strijd, die ook tussen mensen, die goed Nederlands weten te schrijven, als geschil voortduurt. Afgezien van de vanzelfsprekende eisen van het taaleigen, waarover men het toch eens zal kunnen zijn,

blijft het aan ieders voorkeur en smaak voorbehouden een uitheemse, doch voor iedere beschaafde verstaanbare term te kiezen in plaats van een Nederlandse, die in naam precies dezelfde betekenis heeft, maar die voor iemand, gevoelig voor een accent of nuance (ziedaar twee uitheemse onvervangbare woorden) niet weergeeft wat zijn bedoeling is. Maar ieder kan, en moet naar vermogen, het vakbargoens vermijden, en in het Tijdschrift is eenheid van spelling een volstrekte noodzaak. Als deze niet door een medewerker gevolgd wordt, wordt zij door, of vanwege, de Redactie op de haar toekomende plaats hersteld, zoals ook thans nog de minderheid der Nederlandse artsen, die zich blijven richten naar DE VRIES en TE WINKEL, ondervinden. In de jaargang van 1926 staat een op verzoek der Redactie geschreven karikatuur van een geneeskundige casuïstiek, getiteld: „Een geval van retroperitoneaal absces”. Het is, zoals men van PINKHOF, die het samenstelde, kon verwachten, vermakelijk, en voor de onoplettende lezer niet eens zo buitengewoon ongemeen. De echt-Nederlandse vertaling door KLUYVER vindt men erna (I, bl. 322), met daaraan vastgeknoopt een kort woord, waarin veel onvermelde desiderata te lezen staan. Men ziet het: in de zeven jaren na KLUYVERS opwekking tot het schrijven van goed Nederlands, bleek een nieuwe stoot niet overbodig. VAN RIJNBERK noemt PINKHOF'S stukje „een afgrijselijk mozaiek van smakeloze zinsneden, zinswendingen, woorden en uitdrukkingen, zooals wij in bijkans elk der ons toegezonden „echte” stukken helaas dagelijks aantreffen”.

Dat de winst niet groot was, blijkt, afgezien van korte opmerkingen over verkeerd taalgebruik, hier en daar verstrooid, uit de uitnodiging, door de Redactie gericht aan Mejuffrouw Dr. J. H. VAN LESSEN, redactrice van het *Woordenboek der Nederlandsche taal*, om haar opvatting te geven, en raadslagen te verschaffen over het taalgebruik. In 1940 (II, 1591) voldeed zij in een alleraardigst stuk aan het verzoek. Heeft KLUYVERS waarschuwing veel bereikt, vraagt zij; en zij noemt een rijtje uitdrukkingen, die zij aantrof (en die men tot heden in de aangeboden stukken pleegt te vinden, maar die na de nauwkeurige correctie in het bureau plegen te verdwijnen). Enkele volharden waarschijnlijk. Tot ons aller lering neem ik een paar, die zo'n onschuldig uiterlijk hebben, er uit over: uiteindelijk, naar voren brengen, aanvoelen, eventueel, kinderlijke harttonen, regelmatig

(voor geregeld), uitval, instelling... Toch zegt zij vriendelijk, dat de Redactie over het geheel tevreden mag zijn, daargelaten omslachtigheid, zucht tot mooischrijverij, valse beeldspraak. Over de spelling zegt zij niet al te veel; zij wijst alleen op de noodzaak van eenheid. Hiermede verdwijnt het vraagstuk van taal-en-spelling uit de hoofdartikelen. Maar even zorgvuldig als ooit te voren houdt zich tot op deze dag de Redactie ermee bezig; wie onzer, die ooit in het Tijdschrift schreef, ondervond het niet aan den lijve? Velen plegen verontwaardigd te zijn, wanneer zij een manuscript, al is het met de schrijfmachine gezet, vol veranderingen terugkrijgen met het verzoek – niet het bevel – deze wijzigingen over te nemen. Deze lieden hebben ongelijk, en zij mogen de aanbevolen correcties niet opvatten als laakbare schoolmeesterij; zij mogen zich herinneren, dat de grote LORENTZ, toen hij bij gelegenheid op verzoek der Redactie een bijdrage had geschreven naar aanleiding van een bijeenkomst van natuurkundigen, zijn door de corrector gezuiverd handschrift terugontving, en dit weer aan de Redactie adresseerde met hoffelijke dank voor de aangebrachte taalverbeteringen. En LORENTZ was niet alleen een Nobelprijswinnaar, maar zijn taal en stijl waren voortreffelijk.

Een nagalm van de spellingsvraag weerklonk niet in de tekst van het Tijdschrift, maar binnen de muren in het huis Jan Luykenstraat 5; elders (in hoofdstuk VI) is er notitie van genomen.

Telkens als VAN RIJNBERK een onderwerp uitkoos voor een serie hoofdartikelen, zette hij zich aan de bestudering daarvan, zo uitgebreid als het hem mogelijk was. Zo ontstonden bijdragen van de meest verschillende aard, maar geen enkel, zonder dat – niet altijd bij alle, maar zeker bij een telkens ander deel der lezers – de aandacht der Nederlandse artsengemeenschap gericht werd op een gebied buiten het dagelijks door haar betredene, maar dat in staat was het professionele bewustzijn te verwijden. Een hele reeks historische opstellen getuigt ervan, meer dan eens. De schrijver is zich bewust van de vermoedelijke uitwerking dier artikelen op de lezers; evenzeer van de stellig zeer uiteenlopende waardering ervan. Maar zijn historische zin dreef hem ertoe. Aan het einde van zulk een reeks: „Geneeskunst en Geneeskundigen in Nederlandsche prentverbeeldingen” (jaargang 1923, I, 34) drukt hij zich aldus uit, na no. 7 der serie: „Deze artikelen willen slechts leerzame amusementslectuur zijn, en

vooral een weinigje schoonheid en ooglust geven door het vertoon van mooie prenten, die ons vak en het voorwerp van ons streven en werken, zieken en ziekte, in vervlogen tijden, afbeelden".

Tussen vele hoofdartikelen van incidenteel belang, die elders, in ander verband gedeeltelijk worden gememoreerd, komen zeer enkele reeksen over één onderwerp voor.

Een ervan, in negen onderdelen, handelt over „Modern medium-onderzoek". Wie er belang in stelt, leze de betrokken artikelen na (te vinden in jaargang 1933, II, 4324, 4424, 4618, 5063, 5168, 5234, 5323, 5472, 5660).

Ik haal slechts uit de inleiding en de slotbeschouwing een paar zinsneden van algemene strekking aan.

„De noodzakelijkheid van astraal, het tusschen-iets, tusschen-lichaam-en-geest is een occultistische hypothese, die bovennatuurlijke gebeurtenissen in een eenigszins aannemelijk verband wil brengen. Zij wordt geboren uit het verlangen, om de kloof tusschen de begrippen geest en lichaam te overbruggen, te vergelijken met de wereldaether der physica". – En: „Bedrog, banaliteit, absurde spiritistische onzin, deze drie furiën maken het mediumieke laboratorium onveilig. En toch, en toch blijft het de moeite waard, zich al de narijheid te getroosten en met geduld te blijven zoeken. Het schijnt onmiskenbaar, dat het verkrijgen van kennis langs para-normalen weg bestaan kan, al kan van de werking van iets, dat geheel buiten onze normale denksfeer ligt, niets komen, dat op een redelijke voorstelling lijkt".

Het is, dunkt mij, niet waarschijnlijk, dat de Tijdschrift-lezer met deze „onpartijdige" behandeling der spiritistische wonderlijkheden, verder komt dan hij vóór de kennismaking met VAN RIJNBERKS artikelen was. Het publiceren ervan kwam natuurlijk voort uit zijn preoccupatie met alles, wat met occultisme samenhang; maar hij hoopte tevens onder de medici in ons vaderland proselieten te maken, indien al niet voor zijn eigen standpunt, dan toch voor wat hij noemde een wetenschappelijke houding tegenover het vraagstuk, een houding, die niet als onzin zou beschouwen wat ad hoc onverklaarbaar was. Uit zijn opstellen blijkt niet, dat hij is ingegaan op een voorstel van LANGELAAN (vroeger hoogleraar voor Anatomie te Leiden), tot proefopstelling in zijn (V. Rs) laboratorium ter toetsing

van verschillende, door VAN RIJNBEEK vermelde mediumnieke verschijnselen, die niet tot bedrog konden worden herleid.

„Over de zedelijke en maatschappelijke waarde der hogere studie” is de titel van een vijftal hoofdartikelen, die in 1936 verschenen. Tevoren had VAN RIJNBEEK in jaargang 1936, I, 1176 en II, 1454, „De toekomst der academisch opgeleiden” behandeld naar aanleiding van het rapport-LIMBURG (Subcommissie BARGE, HULSHOFF POL, BURGERHOUT en de student FEITH); deze subcommissie had tot numerus clausus voor de artsenstudie geraden; VAN RIJNBEEK was er tegen: „beter een paar honderd artsen te veel dan misschien een PEL of EHRlich te moeten missen”. Alle vijf bedoelde artikelen waren kritische parafrasen op in die tijd gepubliceerde beschouwingen over dit onderwerp (IDENBURG, VAN LOON, KORS, LEEMANS, KRUYT) door deskundigen op allerlei, niet-geneeskundig terrein. Men kent uit in dit hoofdstuk en elders door mij weergegeven uitingen, de meningen van VAN RIJNBEEK inzake hoger onderwijs; ik behoef deze hier niet te herhalen: hij hamert op het welbekende aambeeld: „de universiteit oefent vaklieden, vorming en beschaving zijn haar vreemd”.

In een hoofdartikel „Efficiency” bevestigt hij zijn mening nog eens ter overdenking aan alle geneeskundigen: „Hoe hooger, belangrijker en verantwoordelijker het beroep is, des te meer aandacht moet gegeven aan de „practisch nuttelooze” elementen der algemeene beschaving”. Een paar hoofdartikelen van VAN RIJNBEEK zijn daarna nog verschenen, zij zijn herhalingen, met geringe variaties op een oud thema. De „Zwanenzang” (1946, II, 1964) spreekt van de noodzaak, het nut in het redigeren, van de voldoening van de redacteur.

Zijn opvolger KLINKERT leefde te kort om tot belangrijke hoofdartikelen te komen. VAN LOGHEM, terdege voorbereid en geoefend, zou in zijn kortdurende leiderstijd van zijn talenten opnieuw blijk geven. Hij had in lange jaren tevoren af en toe een hoofdartikel gepubliceerd. Ik heb van deze stukken in dit kapittel geen melding gemaakt, omdat zij beter passen, en tot hun recht komen in het hoofdstuk over Tijdschrift en Wetenschap. Bovendien wordt van zijn werkzaamheid voor het Tijdschrift uitvoerig gerept in de schets van zijn persoonlijkheid.

Van zijn medisch-journalistieke gaven had iedereen sinds meer dan dertig jaren kennis genomen. Hij heeft, toen hij VAN RIJNBEEK in het

hoofdredacteurschap opvolgde, bewezen, waarvan iedereen reeds tevoren overtuigd was, deze functie als de beste te kunnen vervullen. Aanstonds (1947, II, 1450) wist hij de toon te vinden in zijn hoofdartikel „Dank aan Amerika” wegens de royale ondersteuning in onze benarde na-oorlogse omstandigheden. „Voor allen, die tijdens de oorlog en de bezetting zo moedig aan het verzet hebben deelgenomen, moge het een grote voldoening zijn, dat hun houding ook in dit opzicht aan het vaderland is ten goede gekomen”; het zijn woorden van de minister LIEFTINCK, die door VAN LOGHEM worden onderstreept. En hij voegt er aan toe: „Aan die strijders, bovengronds en ondergronds, is door de „rekkelijken” wel eens gebrek aan zin voor de werkelijkheid verweten: Toch wordt dit uit ideële, morele en gevoelsmotieven geboren streven thans beantwoord door een zakelijke en oeconomische overeenkomst, die het Nederlandse volk van een zware materiële last bevrijdt. Ook voor de Nederlandse artsen, die deelnamen aan het Nederlandse verzet, betekenen de ambtelijke woorden een voldoening schenkende erkenning”.

Behalve actuele onderwerpen („Pokken aan de grenzen”, 1947, II, 1686, waarin hij het dilemma opwerpt: pokken riskeren of postvaccinale encephalitis riskeren?), „Artsen naar Indië (1947, II, 3042, een oproep tot dit ondernemen) bespreekt hij de nood waarin de Indische volksgezondheid verkeert ten gevolge van het prijsgeven van ons bezit („Laus temporis acti”, II, 2166), nadat onder Westerse leiding de daling der sterftcijfers op Europees peil was gekomen; kondigt hij een nieuwe rubriek aan (Vraag en Antwoord), zo lang bestreden, eindelijk tot stand gekomen. Het resultaat daarvan is zo duidelijk, dat er geen woord aan verspild hoeft te worden.

In 1948 (I, 1202) bespreekt VAN LOGHEM zijn geliefkoosd denkbeeld van de „Numerus fixus”. „Niet de gelegenheid tot het geven van goed onderwijs (numerus clausus) behoort primair te zijn, maar de behoefte der gemeenschap aan zodanig onderwijs”. „Een stelsel, waarbij de overheid kan streven naar een voldoende aantal academisch gevormden, behoedt tevens voor overvulling van bepaalde beroepen”. „Primair is de sociale behoefte aan universitaire gevormden, secundair presenteert zich dan de vraag, hoe men hen zal aankweken, selecteren en op het Hoger Onderwijs voorbereiden”. Deze natuurlijke gedachtengang, die als het mogelijk is, gerealiseerd zou

moeten worden, is, geloof ik, nog lang niet het bezit geworden van de lieden, die het voor het zeggen hebben, al weet ik, dat menigeen, bij het hoger onderwijs nauw betrokken, alleen langs die weg de oplossing mogelijk acht van een vraagstuk, dat (in het geval der medische professie) het volk (de volksgezondheid), de universiteit en de aspirant-artsen rechtstreeks aangaat. Maar de moeilijkheid der selectie uit de begerigen, vóór de poort der universiteit, op allerlei manieren en niveau's overwogen, is lang niet overwonnen. Maar, nadat VAN LOGHEM de vraagstelling heeft geformuleerd, zal men de zaak met kracht ter hand moeten nemen. De gemeenschap zowel als het individu zal door een dergelijke regeling in hoge mate gebaat zijn.

Tijdens zijn hoofdredacteurschap beijverde VAN RIJNBEEK zich telkenjare een uitvoerig verslag te geven van de door hem bijgewoonde Algemene Vergadering der Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst. Na hem verviel deze besogne, door VAN RIJNBEEK behartigd met een ironisch getinte nauwlettendheid. Nu, in 1948 (II, 2542) belastte VAN LOGHEM zich met de taak te berichten over het 10e Internationale congres voor Filosofie. Hij gaf er de titel aan: „Wijsgeren bijeen”. Het is een alleraardigste mededeling. Hij is terecht van oordeel, dat de vruchten der wijsbegeerte geen producten van onpersoonlijke arbeid zijn, maar dat zij worden bepaald door de structuur en de inventaris der denkende persoonlijkheden.

Geen dithyrambische lofuiting aan de heilige filosofie, maar een waardering voor haar streven, door een begrijpende outsider, die, al is hij van natuurwetenschappelijke huize, de maatstaf der redelijkheid weet te hanteren.

Kenschetsend voor zijn blik op hetgeen de regering van Koningin WILHELMINA voor ons land betekend heeft, is, dat hij de troonsafstand en de opvolging van Koningin JULIANA, naar behoren, ook met foto's weet te waarderen, maar tevens daaraan vastknoopt wat op het gebied der Volksgezondheid (toeneming van de leeftijdduur, van de volkswelvaart; de volksvoeding; vermindering der zuigelingensterfte) tot stand is gekomen; hoezeer deze welvaart van betekenis is geweest voor het lichamelijke en geestelijke welzijn der individuen. Maar, zo schrijft hij bij de aanstelling van een medische directeur der Volksgezondheid: „hoe verre zijn wij verwijderd van een diep inzicht in

de volksgezondheid in de ware betekenis van dit woord” (1949, I, 82).

Het is nodig hier melding te maken van twee hoofdartikelen door VAN LOGHEM geschreven tijdens zijn hoofdredacteurschap. Beide zijn voor de geneeskundige wetenschap en praktijk van het grootste belang. Het eerste vindt men in de jaargang 1948, bl. 3050; het heet: Zuivere wetenschap.

De schrijver vermeldt, en brandmerkt, de thans nog geen tien jaren later, bijna ongelofelijke tekorten van het Rijksinstituut voor de Volksgezondheid, waarvoor de tweede wereldoorlog niet aansprakelijk kon worden gesteld. Stellig heeft dit bezonnen artikel van een bij uitstek deskundige een ingrijpende reorganisatie ten zeerste bevorderd.

Het tweede artikel is getiteld „Het aanzien van de geneeskundige stand”; het behandelt, naar aanleiding van het kort tevoren gepubliceerde Rapport der Staatscommissie tot reorganisatie van het Hoger Onderwijs, de opleiding tot arts (jaargang 1949, bl. 4286). Wie kennis neemt van het verslag der geneeskundige sectie (VAN LOGHEM haalt er het essentiële uit aan) verbaast zich over de versnipperde argumentering en het advies tot een terugkeer ener tweeledige opleiding tot arts; de *medicinae doctores* en de heel- en vroedmeesters. De overbelasting der geneeskundige faculteiten in Nederland, door iedereen erkend, wil VAN LOGHEM bestrijden met het invoeren van de door hem reeds vroeger (zie bl. 286 en de Rede ter gelegenheid van de Amsterdamse Universiteitsdag op 30 maart 1949) aanbevolen *numerus fixus*; een redelijke – zoals hij het noemt een fysiologische methode, die het voorbereidend hoger onderwijs in aanmerking zou moeten nemen, en welker realisering blijkbaar heel wat voeten in de aarde zou hebben; maar, als deze mogelijk zou zijn, het aanzien in de geneeskundige stand ware er stellig mee gebaat.

De ongekend lage cijfers voor de algemene sterfte, een wereldlaagterecord, in geen enkel ander land ooit bereikt, behaalde ons land in 1948 (1949, I, 906); VAN LOGHEM betitelt zijn stuk erover: Geestdriftwekkende cijfers. Tevens beklagt hij in dezelfde jaargang (II, 2549) het uitblijven ener principiële herziening van het gevangeniswezen, waarover hij reeds in 1939 (II, 3383) had geschreven; zijn oordeel over de verbijsterende oppervlakkigheid der inleiding tot

de memorie van toelichting, is lang niet mals. Een andere, zeer actuele aangelegenheid behandelt hij in „De eerste verjaardag van het rapport SAMUELS”, dat BRUTEL DE LA RIVIÈRE destijds had ingediend. „Wat weerhoudt de Minister het Staatstoezicht op de Volksgezondheid op te dragen, onder overlegging van het Rapport van de Voorzitter van de Gezondheidsraad, bij het bevoegde Tuchtcollege een aanklacht tegen de arts Dr. J. SAMUELS in te dienen? (1949, II, 3501). Velen vroegen het met hem. Het is eindelijk zo ver gekomen, in 1955 viel de beslissing.

In het eerste hoofdartikel na zijn aanvaarding van het redacteurgerantschap luidt KOUWENAAR zijn voorganger uit met een welverdiende lof op zijn kort bewind, dat een eigen persoonlijk karakter droeg; een eenvoudig woord van iemand die wist wat hij zeide, en over wie hij het schreef. Het doet een mens geruststellend aan, in deze regeringsaanvaarding de geijkte formule, de door vele decennia gesacramenteerde spreuk terug te vinden van „de weerspiegeling van het peil der Nederlandse geneeskundige wetenschap”.

Een sympathiek hoofdartikel wijdde KOUWENAAR aan de stichting Klinisch Hoger Onderwijs te Rotterdam, waar doctorandi voortaan hun artsexamen kunnen afleggen (1950, II, 3210). Hij spreekt over het hoge Rotterdamse peil, en zegt daarmee, zoals ieder weet, niet te veel. Welk een reeks uiterst verdienstelijke Rotterdammers heeft het Tijdschrift niet onder zijn leden en medewerkers geteld!

In 1951 katalyseerde KOUWENAAR niet minder dan 20 hoofdartikelen onder het hoofd „Het aandeel van Nederland in de vooruitgang der geneeskundige wetenschap van 1900–1950”. Zij werden geschreven en geleverd door de daartoe nodige menigte deskundigen op twintig terreinen. Ik doe hier niet meer dan de aandacht er op vestigen, een aandacht, die niet alle in dezelfde mate verdienen. Vooruitgang der medische wetenschap: laat ons bescheiden zijn; hoevele der – voor het overige stellig bekwame geneeskundigen – medewerkers aan deze rubriek hebben inderdaad daarin een aandeel gehad? Zouden zij niet af te tellen zijn op de vingers van twee handen? Maar als een overzicht – nuttig en nodig of niet – van hetgeen in die halve eeuw op geneeskundig gebied in het algemeen gepresteerd is, ook al zijn die prestaties dan ook niet van specifiek Nederlandse huize, vormen de twee tientallen bijdragen voor het minst een catalogus,

bijna een catalogue raisonné, van veel min of meer verdienstelijk werk, in het bijzonder ook een naamlijst dergenen, die dit werk hebben opgeleverd. Misschien zal een toekomstig historieschrijver uit deze twintig artikelen – soms te kort, soms overbodig – een weinig stof kunnen verzamelen, wanneer het hem toevalt, de werkzaamheid van wetenschappelijke Nederlandse medici te beschrijven; in buitenlandse tijdschriften zal hij meer van hen aantreffen. Ik zal niet gaarne de schijn wekken, alsof Nederland in het genoemde tijdperk geen werkelijke oorspronkelijke bijdragen had geleverd; ieder kent de namen die daaraan verbonden zijn: BOLK, ARIËNS KAPPERS, BROUWER, WINKLER, BOEKE, WOERDEMAN, MAGNUS, DE KLEYN, RADEMAKER, STRUYCKEN, EINTHOVEN, LAQUEUR, VAN LOGHEM, TENDELOO, WIERSMA, BOK, ZEEMAN, STENVERS, VAN DER HOEVE, VAN BOUWDIJK BASTIAANSE (F. S.), HJMANS VAN DEN BERGH, WENCKEBACH, JANSEN, SWELLENGREBEL (beiden geen geneeskundigen), GRIJNS. Ik vergeet wellicht nog enkelen, ten gevolge van mijn niet volkomen competentie, op al de gebieden een eigen mening te hebben. Men zal zeggen: is dit grote getal van ontdekkers niet in tegenspraak met Uw uiting van daareven? Men bedenke echter, dat het opgesomde aantal slechts een fractie is van alle door de medewerkers aan de „aandelen” genoemde personen. Maar de expres-genoemden hebben in de „vooruitgang” een primair aandeel gehad; en over psychiatrie en neurologie der levenden heb ik bijna gezwegen: daarmee ben ik in al te nauwe betrekking, om persoonlijke voorkeur niet mede te doen wegen.

Overigens heb ik goede gronden voor mijn mening, dat de uitvoering van KOUWENAARS project niet naar zijn opzet en bedoeling is geschied. Het allereerste artikel – VAN LOGHEMS bijdrage – schijnt mij aan de bedoeling te hebben beantwoord; wij hebben gelukkig verzuimd „vivant sequentes” uit te roepen.

In 1952 werd door de Hoofdredactie een nieuwe rubriek ingesteld: *Capita Selecta*; de rubriek *Therapie* verviel daarmee, of liever: zij werd in de pas gestichte geïncorporeerd. Zij werd in een Hoofdartikel ingeleid door KOUWENAAR (1952, I, 1378). Zij was „bedoeld als een synthese van die verworvenheden der laatste jaren, welke reeds van theoretisch en practisch belang zijn gebleken, en van hetgeen wij uit een verder verleden als waardevol hebben geërfd”. De lezer weet, dat aan deze instelling verscheiden belangrijke artikelen te danken zijn.

In het gebruikelijke Nieuwjaarshoofdartikel 1953 van de hand van de hoofdredacteur stuit men op een omschrijving van de taak van het Tijdschrift, die een wenselijke uitbreiding geeft van het oude en beproefde spiegel-adagium. „Wil een tijdschrift als het onze zijn taak goed vervullen, dan moet het een levend organisme blijven, het moet de ontwikkeling in het geneeskundige denken in Nederland registreren, en daarop aansluitend nieuwe mogelijkheden scheppen, ten einde de voorlichting voor de artsen in de voor dat ogenblik juiste vorm te geven”. Deze wens tot vervolmaking heeft in dat jaar geleid tot de instelling van een tweetal nieuwe rubrieken. Bedoeld zijn de reeds vermelde *Capita Selecta* en de Redactionele Kanttekeningen. Van de laatste vindt men het prototype in sommige buitenlandse periodieken op ons gebied. Men mag verwachten, dat zij hier evenzeer zullen worden gewaardeerd als ginds.

Er verschenen in 1953 alles tezamen 25 hoofdartikelen; verscheidene daaronder zijn In Memoriam's, Huldebetuigingen, nog enige bijdragen tot de reeds bovenvermelde „Aandelen”. Actueel was KOUWENAARS artikel over „De overstromingsramp” (I, 390).

Van meer algemene betekenis was KOUWENAARS uiting van instemming met de stichting van een lectoraat voor de geschiedenis der geneeskunde aan de Amsterdamse Universiteit (1951, I, 586). Het Tijdschrift had al langer op deze leerstoel aangedrongen: een bijzonder lectoraat of professoraat zou het zijn; het initiatief was genomen door de Opuscula-commissie. Na de nodige pour-parlers nam de Universiteit zelf de zaak ter hand en men bereikte, wat veel gunstiger was, de benoeming van Dr. SCHLICHTING. Ieder was daarmee tevreden gesteld; iedereen hoopt, dat, nu de *historia medicinae* een wetenschappelijk universitair centrum heeft gevonden, dat meer dan voorheen deze belangrijke tak van studie de beoefenaren zal verwerven, die zo zeer nodig zijn.

De twee hoofdartikelen van VAN VALKENBURG over „Occultisme en Geneeskunde”, naar aanleiding van VAN RIJNBERKS laatste werk (1951, 588) en dat over „De taal der psychiatrie” (1951, 1242) vermeld ik, al zijn zij van algemene strekking, slechts pro memorie.

Drie der hier besproken groep dragen de kenmerken van VAN LOGHEM, de schrijver ervan: algemeen en leidend. „Geneeskundige proefnemingen op mensen” (1951, 518). Het enige uitgangspunt

voor ethische beschouwing is de „geneeskundige noodzaak”; experimentatoren, die nieuwe middelen ontdekken, passen deze eerst op zichzelf toe, zoals OTTEN in Nederlandsch Indië deed; vele anderen elders; en als vrijwilligers volgen hun medewerkers. En toch blijft het probleem in veel gevallen, bij allerlei ziekten, voor velerlei middelen bestaan. Tienduizend lezers van ons Tijdschrift oordelen over toelaatbaarheid niet eenstemmig. „Laten wij erkennen, dat geneeskundig handelen en geneeskundige proefneming één en ondeelbaar zijn”. Een reeds in vroeger jaren behandeld onderwerp „Onderwijs voor artsen” (1951, 1046) bracht VAN LOGHEM tot het bespreken van de gegeven mogelijkheden om dit onderwijs zo volkomen mogelijk te doen zijn, een wens die sinds lang wordt gekoesterd, en ten gevolge van een opwekking van het bestuur van de Amsterdamse artsen-cursus, weer enigszins op de voorgrond is gekomen bij het hoofdbestuur der Maatschappij, waar men al tientallen jaren een naar het scheen wat platonische liefde voor dit zo noodzakelijke na-universitaire onderricht koesterde. Er is een commissie, die een rapport uitbracht; een goed rapport; Dr. HARRENSTEIN, secretaris van de Amsterdamse Vereniging bracht het uit. Hij noch iemand anders heeft tot nu toe veel over resultaten vernomen. Men hoopt, en VAN LOGHEM spoorde aan.

Een welkomstwoord aan de geneeskundigen uit alle delen der wereld, afgevaardigden der „Wereldvereniging van Geneeskundigen” (dit is de titel van het artikel (1951, 2250)) eindigt in de erkenning, dat voor de balans van vrede en oorlog het internationale overleg van artsen niet van gewicht is, Maar de bespreking van rechten, plichten en noden is nimmer te vergeefs; voor nationaal gebruik zijn de imponderabilia, die de deelnemers aan de jaarvergaderingen naar huis brengen, nuttig.

Bij het eindigen der eerste eeuw van het bestaan van ons Tijdschrift neemt het aantal Hoofdartikelen allengs af. In het bijzonder diegene, welke van algemene aard zijn, zoals onder BURGER en VAN RIJNBEEK regel was. „Aandelen” en herdenkingen (van doden en oude levenden) overwegen verre. Een „echt” hoofdartikel leverde VAN LOGHEM in 1953 (I, 518) over proefnemingen bij mensen. Er was stof opgewaaid door een stuk onder Originalia; er was groot verschil van mening. Het Hoofdbestuur der Maatschappij benoemde zelfs een

Commissie die de vraag der geoorloofdheid in het algemeen dezer proefnemingen in studie zou nemen.

VAN LOGHEMS artikel bracht de kwestie op het niveau waarop zij behoort te staan; op bladzijde 292 vindt men zijn besluit.

In 1954 (III, 2266 en IV. 3038) treft men van dezelfde hand over hetzelfde onderwerp een hoofdartikel aan, mede naar aanleiding van het door de Maatschappij aan R. J. HAMBURGER en C. D. DE LANGEN gevraagde en door hen uitgebrachte rapport, en de notitie daarvan genomen door de World Medical Association.

In 1955 verschenen tien hoofdartikelen, een nooit bereikt dieptepunt. Ik noteer daaruit alleen J. R. PRAKKENS „De spelling in het Tijdschrift”. De schrijver onthoudt zich wijselijk van kritiek, en legt zich rustig neer bij de – in het Tijdschrift allengs verschijnende wijzigingen. Vele ouderen zal het heel moeilijk vallen, sommigen zullen er niet aan wennen; over korte tijd zal de nieuwigheid er af zijn. Of zal de leerbaarheid voor lagere-scholieren wellicht te moeilijk blijken, zoals vele onderwijzers menen?

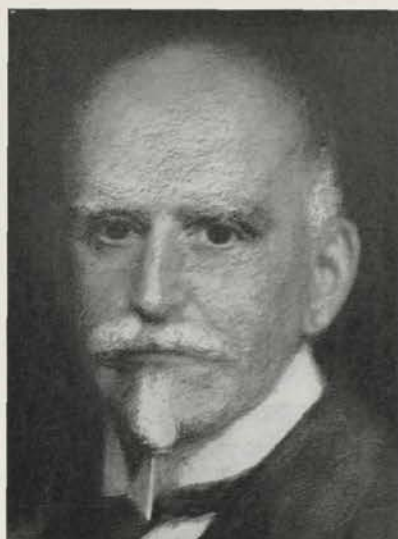
HOOFDSTUK VI

HET SECRETARIAAT

De Vereniging – en derhalve haar Tijdschrift – heeft in de tweede halve eeuw van haar bestaan drie secretarissen gekend: P. MUNTENDAM, EMMA SLUITER, M. M. HILFMAN.

STRAUB had in 1899 MUNTENDAM voor deze functie gewonnen; hij kende hem van nabij als zijn assistent voor oogheelkunde; hij kende zijn betrouwbaarheid, zijn vlijt, zijn nauwkeurigheid. Onder drie hoofdredacteuren heeft hij – het zij zonder enig misprijzen gezegd – op lofwaardige wijze gediend. Ieder, ook de meest autocratische heerser, moet, als hij zijn plicht verstaat en doet, de zaak aan welker hoofd hij staat – moge het een land, een fabriek of een periodiek zijn – dienen. MUNTENDAM diende vóór alles het Tijdschrift; maar bovendien vond hij boven zich gesteld een man, die de personificatie was van Vereniging en Tijdschrift. Het waren er in de loop zijner werkzaamheid drie, en dezen waren, stuk voor stuk, voor een secretariaat ongeschikt, voor het leiderschap aangewezen. Voor een goed deel werd MUNTENDAMS werkzaamheid door hun inzichten, zij het niet altijd rechtstreeks, bepaald. Men leide hieruit niet af, dat hij niet anders deed, dan zich slaafs voegen naar hetgeen de eerste redacteur-gerant beliefdde te decreteren. Wie de notulen der Redactievergaderingen doorleest, ervaart, dat menige goede wenk, een nuttige maatregel, in zijn brein was opgekomen, en gaarne door de Redactie in haar geheel aanvaard werd. „Tel brille au second rang, qui s'éclipse au premier”. Het woord schitteren schijnt weinig overeen te komen met de wijze, waarop hij zijn functie uitoefende. Maar men moet er tot zekere hoogte mee instemmen, wanneer men in het oog houdt, op welke wijze hij werkelijk gezag uitoefende inzake import en export. Ik bedoel, hoe hij zich verhield tot al degenen, die voor hun bijdragen een plaats in het Tijdschrift begeerden, en hoe hij deze produkten pasklaar maakte – als zij waren aangenomen – voor hun verschijning. Hij, de oftalmoloog, was uiteraard niet deskundig op elk gebied, waarop een aangeboden stuk zich bewoog. Als hij zich een oordeel toekende over een artikel – hetgeen slechts zelden voor-

kwam, kon men het met zijn argumentatie niet altijd eens zijn. Hij kon de waarde van een voorbeeld, door de schrijver aan het dagelijkse leven ontleend, soms niet inzien en het daarom vulgair vinden; ik herinner mij daarvan uit eigen ervaring sprekende bewijzen. Nadere toelichting deed hem dan echter zwichten. De hoofdzaak zijner bemoeienissen bestond in het zuiveren van de door de inzenders gebruikte taal of schrijfwijze. Hij was een vurig Nederlander, en hij betrachtte, zo nuttig als een bekwaam schoolmeester maar zijn kan, tegenover hen altijd weer, onvermoeid zijn

DR. P. MUNTENDAM

plicht, hen te manen tot een juist gebruik der vaderlandse taal. Toen, na zijn overlijden in 1927, EMMA SLUITER nog niet geheel was ingeleefd in het door hem nagestreefde purisme, kwamen er telkens klachten (KOUWER was misschien de belangrijkste der bezwaarden) over de achteruitgang in taal, stijl en spelling. Ik laat de waarde der motivering van zulke klachten daar, maar zij bewijzen meer dan iets anders, hoezeer MUNTENDAMS methode door velen, en niet de minsten, werd gewaardeerd.

Men vergeete niet, dat hij tal van jaren, van 1899 tot 1914, de voorbereiding voor ieder weeknummer, inclusief de daaraan voorafgaande correcties en correspondenties, geheel alleen verrichtte. Pas in 1914 werd hem een hulpkracht toegekend mitsgaders een schrijfmachine. Voor de bewerking van het jaarregister zorgde mejuffrouw JAS, wier beloning daarvoor van f 100 op f 150 werd gebracht. Welke tijden! Bovendien verzorgde hij de gehele administratie voor de honoraria van alle medewerkers, en de rubrieken Binnenland en Wetten en Besluiten.

Over MUNTENDAMS werkwijze en persoonlijke toewijding doen ettelijke historische anekdoten de ronde. Ik vermeld er twee: Op de

DR. E. SLUITER

wekelijkse vergaderingen van de Hoofdredactie in MUNTENDAMS woning, lagen de massa's papieren, nodig voor de bespreking, uitgespreid over de echtelijke sponde. Het kwam voor, dat de secretaris op Nieuwjaarsdag, bij goed weer, het verschuldigde honorarium aan medewerkers, die niet te ver af woonden, persoonlijk in hun brievenbus bezorgde.

In zijn hoofdartikel (1924, II, 2) ter gelegenheid van MUNTENDAMS 25-jarige werkzaamheid als secretaris noemt VAN RIJNBEEK hem „het geruischlooze vliegwiel, dat het geheele raderwerk aan den

gang houdt, en tevens de spil, wiens giratoir effect het evenwicht van het geheel bewaart". VAN RIJNBEEK eindigde met de wens, dat MUNTENDAM nog lang zijn werkkraft aan het Tijdschrift, dat hem zo lief was, mocht blijven wijden. Het waren slechts drie jaren; in 1927, 23 april, overleed hij; zijn dood bracht het Tijdschrift in de grote moeilijkheid een bekwaam opvolger te vinden. Allengs was de werkzaamheid van het secretariaat zeer uitgebreid; het zou onmogelijk zijn iemand te vinden, die zonder MUNTENDAMS enorme ijver en routine, zo goed als alleen het noodzakelijke werk zou kunnen verrichten. Er werd op de Algemene Vergadering van 29 mei 1927 lang en breed over beraadslaagd. VAN RIJNBEEK had een kandidaat; evenals STRAUB zijn tweede redacteur-gerant uit zijn medische staf had gekozen, kwam hij nu te voorschijn met een assistent voor fysiologie: mejuffrouw Dr. EMMA SLUITER.

Zij had al vroeger aan het Tijdschrift een deel harer krachten gewijd: in 1921/1922 had zij medegewerkt aan de rubriek Arts en Samenleving; afgezien van haar overige werkzaamheden, was zij dus enigszins met journalistiek werk op de hoogte.

Zij werd benoemd als 2e behorend redacteur, op proef, en voor

één jaar. Sommige leden vonden een vrouw op deze plaats een waagstuk; anderen gaven de voorkeur aan iemand, bekend met de medische praktijk; maar niemand kon iemand van de soort, die hij wenste, voorstellen. Er was enig verschil over de titulatuur: 2e beherend redacteur of secretaris? 3 juni 1928 werd zij herbenoemd. Pas in 1929 (12 mei) werd zij voor drie jaar benoemd tot lid en secretaris van het Bestuur en van de Raad van Redacteuren. Het merkwaardige daarbij was, dat zij niet tevens lid der Vereniging was. Statuten en Huishoudelijk Reglement waren daartegen echter geen beletsel. Pas in 1934, op de vergadering van 27 mei, werd zij tot lid der Vereniging gekozen. Niet ten onrechte maakte VAN DEN BROEK aanmerking op de hele wijze van handelen ten aanzien van de positie van mejuffrouw SLUITER. Inderdaad zijn de notulen hieromtrent tamelijk verward, maar men schikte zich naar de woorden van de voorzitter, dat Statuten en Huishoudelijk Reglement bij de ontwikkeling der zaken op tal van punten waren achtergeraakt; maar een reglement „vertegenwoordigt een zekere traditie en hij zou dit uit piëteit willen behouden. Waar het op aankomt, is de geest der Vereeniging, die is altijd goed geweest”. Het was nogal bijzonder gemoedelijk; BURGERHOUT had geen ongelijk, toen hij dit in het midden bracht. Maar als soelaas werd besloten, de hulp van een jurist in te roepen om een mogelijke herziening van Statuten en Huishoudelijk Reglement te beoordelen. En mejuffrouw SLUITER werd met op één na algemene stemmen gekozen. Haar entree als lid moge wat wonderlijk zijn geweest, haar goede werkzaamheid als secretaris was onaangevochten. Ten bewijze haal ik aan een passus uit het verslag van de Financiële Commissie over 1949, gedateerd 10 mei 1950: „Levend en werkend buiten de sfeer der cijfers, maar in niet minder nauw contact met de ziel van het Tijdschrift, heeft mejuffrouw Dr. SLUITER gedurende 23 jaren als secretaresse onzer Vereeniging haar moeilijke taak op voorbeeldige wijze vervuld. Aan het eind van 1950 acht zij het ogenblik gekomen, haar functie aan een ander over te dragen. De wijze, waarop zij de belangen van het Tijdschrift heeft gediend, is boven alle lof verheven. Ook zij heeft een zeer bijzonder stempel op haar werk gedrukt, en het past de Financiële Commissie voorzeker, haar bij deze gelegenheid een oprecht woord van hulde en dank te betuigen. Zo kan worden gezegd, dat – blijvend in de sfeer der financiën – onze

M. M. HILFMAN

Vereeniging zich rijk kan achten, zich in het bezit wetend van „aandeelen”, welke verre boven pari verdienen te worden getaxeerd, en tot in lengte van dagen aan onze Vereeniging winst bezorgen”.

Mejuffrouw SLUITER stelde zich beschikbaar, totdat een geschikte opvolger zou zijn gevonden. Als zodanig fungeerde voor het eerst in de ledenvergadering onze tegenwoordige secretaris, M. M. HILFMAN, op 3 juni 1951. Met het kantoor had hij tevoren terdege kennis gemaakt.

Over deze werkplaats moet ik enigermate uitweiden.

Het kantoor kenmerkt zich door eigenschappen, die het onderscheiden van alle mogelijke andere kantoren, die ik ken. De meesten der dames, die er werken, zijn niet verzameld per advertentie, waarin de welbekende eisen, waaraan zij hebben te voldoen, worden opgesomd. Met een enkele uitzondering zijn zij zelfs niet geselecteerd uit een aantal sollicitanten, op andere wijze naar het Tijdschrift gevoerd, om werk te zoeken. Zij zijn medewerksters geworden aan ons orgaan, omdat de Hoofdredactie hen daartoe had aangezocht. Het is misschien een zeldzaamheid, dat op deze wijze een werkelijk geheel kan worden verkregen, zonder dat een al te grote uniformiteit wordt bereikt. De eerste eis was altijd: beschaving; ieder heeft een voorstelling van wat deze eigenschap beduidt voor een goede toon, een goede sfeer in een vertrek, waar ettelijke vrouwen hun dagelijks werk doen. Verder werd en wordt gewicht gehecht aan de zogenaamde ontwikkeling, op welke wijze dan ook verkregen.

Een gymnasiale opleiding, die een zekere gemeenzaamheid met antieke termen waarborgt, is een vereiste; kennis van moderne talen bezitten alle medewerksters uiteraard; zij behoort immers, volgens velen, en met een zeker voorbehoud, tot de eerstgenoemde algemene

beschaving. Dat enkelen bovendien academisch gevormd zijn (Mevr. VAN EIJDEN is juriste, Mej. VERHAAF classica, Mej. SCHENCK deed zelfs lange jaren het juridische werk voor de rechtskundige rubriek) is een privilege, dat men zelden elders zal aantreffen. Al de genoemde kwaliteiten der medewerksters op de secretarie zouden van weinig waarde zijn, indien het kantoor niet „een geheel” was.

Een gemeenschap is niet hetzelfde als de som der leden daarvan; een welbekend feit. Karakter en temperament der medewerkers ter secretarie zijn waar-

DR. CH. W. F. WINCKEL

lijk niet bij allen gelijk. Maar de geest waarin zij werkzaam zijn waarborgt het totstandkomen van dat geheel. Allen is gemeenzaam het bewustzijn voor het Tijdschrift te werken, niet „het in dienst daarvan te staan”. Er bestaat verschil van mening en tevens het vermogen een oplossing te vinden; gemeenschappelijk overleg (het is vaak genoeg nodig) wordt door ieder gaarne aanvaard. Er is een zekere trouw aan hun werk. Hoe zouden mevrouw VAN EIJDEN, mej. GALLAS en mej. SCHENCK daarzonder meer dan 25 jaar met dezelfde opgewektheid hun taak hebben kunnen volbrengen? De weinig later aangekomen mejuffrouw CROOCKEWIT, die met zoveel kennis van zaken enige verzamelingen verzorgt (het in 1950 uitgekomen boekdeel over ex-libris van Nederlandse artsen is er een openbaar getuigenis van), bewijst het ook. Mr. SCHENCK is sinds vijf jaren gepensioneerd, maar doet nog werk aan het tienjaren-register. Mejuffrouw GALLAS bekleedt het abactiaat der Hoofredactie- en Commissievergaderingen en bezorgt de omvangrijke nasleep daarvan. Het lopende archief en de dagelijkse administratie der correspondentie met schrijvers en uitgevers is aan mej. OVERWATER, de jongste in dienstjaren, toevertrouwd. Het oude archief, de wekelijkse zorg voor

honoraria, voor een catalogus der overdrukken, distributie van tijdschriften is aan mej. VERHAAF opgedragen; mevr. THOLE houdt het lopende register bij, het biografisch archief (de vele duizenden artsen voldeden tot nu toe slechts voor ongeveer een zesde deel aan het desbetreffende verzoek der Redactie) en de distributie der aan te kondigen boekwerken (± 10 per week). Ten slotte mevrouw Mr. VAN EIJSDEN, de prima inter pares: zij vervaardigt de catalogus der bibliotheek; de resultaten van haar moeizame arbeid vindt de lezer op gezette tijden afgedrukt in een Tijdschriftnummer. Bovendien corrigeert zij drukproeven, waarvan de revisie door haar collega's wordt bezorgd.

De blote opsomming van al deze werkzaamheden geeft slechts een schematisch beeld van de door het kantoor verrichte arbeid; het is, het spreekt vanzelf, de manus ministra van de secretaris. Wat door hem een moeite en tijd wordt besteed aan correctie en correspondentie, aan besprekingen en onderhandelingen, aan het in elkaar zetten van elk wekelijks nummer, is – schijnt mij – het uiterste, wat van een mens gevergd kan worden. Daarbij komt nog heel wat meer, van voldoende belang om hem onder de eigenlijke leiders van het Tijdschrift te rangschikken. Formeel heb ik dit nagelaten, omdat nu eenmaal de secretaris eerder naast dan in de leiding zetelt. Maar wie zich een voorstelling kan maken van de aard zijner bezigheden buiten het secretariaat in engere zin, zal toegeven dat hij te vergelijken is met een gedelegeerd commissaris ener vennootschap. Alle bijeenkomsten der onderscheiden commissies woont hij bij, en waarlijk niet alleen als een belangstellend vreemdeling. Misschien is de belangrijkste dezer vergaderingen die der in 1955 nieuw geschapen referaten-commissie, waarvan H. J. VIERSMA de drijvende kracht is geweest. Ieder, die de wekelijkse rubriek der referaten leest (en wie doet dat niet?) kan zich een denkbeeld vormen van het daarvoor nodige voorbereidende werk, en van het gebruik dat daarvan door het Tijdschrift wordt gemaakt. Het aandeel, dat de Secretaris daarin heeft, is moeilijk te schatten; zeker is, dat niet alleen belangstelling in deze veelomvattende rubriek hem drijft, maar tevens een actieve medewerking zich doet gelden. Nog afgezien van de overgrote arbeid, die zuiver secretariael door de tegenwoordige functionaris aan het welzijn van het Tijdschrift moet worden besteed, betekent zijn werk-

zaamheid op dit naast het gewone gelegen, terrein, een prestatie op zichzelf.

Het totaal zijner bezigheden is door al het genoemde niet te vergelijken met hetgeen vijftig jaar geleden door MUNTENDAM, tot aan 1927, verricht werd. Ik heb reeds diens niet te overschatten toewijding, voor een groot deel belangeloos, geprezen, in een tijd toen het Tijdschrift nog niet een derde der tegenwoordige oplage had. Tijdens de leiding van Mej. SLUITER – tot 1951 – nam het werk in alle richtingen voortdurend toe, en zij kweet zich van haar taak op een wijze zoals ik die reeds heb medegedeeld. Sedert haar vertrek vond KOUWENAAR in HILFMAN de man, die haar kon vervangen. Hij kende hem uit Nederlandsch Indië, en zijn verwachting is niet beschaamd gebleken. Ik heb het voorrecht gehad te mogen profiteren van zijn hulpvaardigheid, die ik, tijdens het samenstellen dezer historie, zozeer van node had.

Hij moge in zijn treffende bescheidenheid mij vergeven, wanneer ik, ter kenschetsing zijner persoonlijkheid enkele bijzonderheden vermeld. Wat hij mij, zonder enige ophef, uit de tijd tijdens de Japanse overheersing, ook als krijgsgevangene in Japan, vertelde, bewijst voor zijn wezen alles, wat men van iemand met karakter mag verwachten. Bovendien bezit hij de mij bijzonder sympathieke eigenschap ener grote liefde voor kunst, in het bijzonder voor muziek. Menigmaal trof ik hem in het uur der middagpauze aan, spelende op zijn viool. Ik zie daarin tevens een uiterst gunstig analepticum voor het overdrukke werk, waarin hij zich op zo gelukkige wijze gevoegd heeft.

Reeds ruim twintig jaar (met een korte onderbreking) wordt het secretariaat elk jaar gedurende de vacantiemaand van de functionaris waargenomen door Dr. CH. W. F. WINCKEL, oud-inspecteur van de Dienst Volksgezondheid in het toenmalige Nederlandsch Indië. Door zijn periodieke hulp, door zijn zeer gewaardeerde adviezen op het gebied der malaria-behandeling, en niet in het minst door zijn jeugdig en zonnig enthousiasme heeft hij zich onafscheidelijk aan het Tijdschrift verbonden.

Uit het hoofdartikel van VAN RIJNBERK bij MUNTENDAMS vijf en twintigjarig secretarisschap haalde ik het woord vliegwiel aan, als

kenmerk van de secretaris. Inderdaad doet deze functionaris aan dat beeld denken. Maar het doet toch niet volkomen recht aan allen die de secretarie tezamen vormen. Het enkel volgen van een regelmatige wielwenteling onderstelt een zekere passiviteit van alle onderdelen der machine, die in het mechanisme van de werkzaamheden dergenen, die op het kantoor werken, niet gevonden wordt. Om niet te spreken van hen, die verzamelingen beheren, registers bezorgen of catalogussen inrichten, het gewone dagelijkse werk van correspondenties, inlichtingen geven en dergelijke eist van elk der medewerkers een mate van onafhankelijkheid, die het beste vliegwiel hun niet kan bezorgen. De daartoe vereiste intellectuele hulp is nodig om die vorm van samenwerking mogelijk te maken, zoals hij op het Redactie-bureau is verwezenlijkt.

Ten slotte wordt al dit werk pas mogelijk, indien er voor de werkenden een goede omgeving is geschapen en deze in stand wordt gehouden. Dit laatste gebeurt door de in ijver niet aflatende TH. C. HENSSEN, die eerst met, later – na haar overlijden – zonder zijn echtgenote het huis en zijn inboedel heeft onderhouden en aldus bijdroeg tot de handhaving van het vereiste milieu intérieur.

HOOFDSTUK VII

VERZAMELINGEN

Het zou overdreven zijn te zeggen, dat VAN RIJNBERK een kenner was op elk gebied, waarop zijn belangstelling zich richtte. Maar het verzamelen zat hem in het bloed. Tot lucifersdoosjes – waarmede, naar men zegt, zelfs een koning van Italië zich bezighield – is hij nooit afgedaald; daarvoor behoeft hem allereerst zijn goede smaak en bovendien de omstandigheid, dat deze gebruiksvoorwerpen met de wetenschap der geneeskunde geen enkel verband houden (al is misschien wel eens ergens zulk een object versierd geweest met de beeltenis van een beroemd medicus¹. Want dit was voor hem het richtsnoer: elk te verwerven voorwerp moest kennelijk het teken dragen op de een of andere wijze samen te hangen met de geneeskunde, persoonlijk of zakelijk, of beide.

Portretten

Uiteraard liggen voor zulk een doel afbeeldingen van geneeskundigen en van medische beroepsbezigheden het meest voor de hand. Daarvan bezit het Tijdschrift een vrij groot aantal (5600). Erin vertegenwoordigd zijn enkele uit de 16e, vele uit de 17e en 18e eeuw; de meerderheid bestaat uit beeltenissen van 19e- en 20e-eeuwse artsen. De laatste zijn bijna uitsluitend foto's, de oude zijn meest gravures, maar ook enkele etsen en vrij veel litho's treft men aan. Talrijke gegraveerde reproducties van genrestukken – de doctor of de marktkwakzalver betreffende – vindt men, al of niet naar bekende schilderijen van bekende meesters uit de bloeitijd van de Nederlandse kunst. De schoonheidswaarde bepaalde niet de aankoop. Uit het oogpunt van grafische kunst zijn er verscheidene niet onverdienstelijk, sommige fraai. De talrijke foto's maken op esthetische waarde natuurlijk geen aanspraak; men mag aannemen, dat zij in het algemeen welgelijkend zijn.

¹ Volledigheidshalve moet ik mededelen, dat er 2 of 3 lucifersdoosjes voorkomen onder „alotria”, ingesteld in december 1949, tezamen met asbakjes, glazen en dergelijke; tot het begrip verzameling hebben zij het niet gebracht.

Biografisch archief

Een groot deel der portretten is afkomstig uit het Biografisch archief, dat op aansporing van VAN LOGHEM in 1930 werd ingericht. Men heeft toen aan de Nederlandse geneeskundigen een circulaire doen toekomen, met verzoek allerlei bijzonderheden, die daarin werden aangegeven, mede te delen en een gelijkend portret bij te voegen. Tot op heden hebben niet alle kunstbroeders aan dit verzoek voldaan. Van de eerste 800 aanvragen werden 218 beantwoord. Het zou gewenst zijn, dat zij, die in gebreke zijn gebleven op zulk een zendbrief (die naderhand vele malen is rondgezonden) te reageren, zouden antwoorden, wanneer die hen in de naaste toekomst bereikt. Men moge de belangrijkheid zulk ener verzameling wellicht gering-schatten, nu zij eenmaal bestaat, schijnt het mij nuttig haar zo volledig mogelijk te doen zijn. De zorg hiervoor is thans opgedragen aan Mevr. THOLE, tevoren (tot 1951) aan Mej. GALLAS; deze taak is door beiden met toewijding en kennis van zaken vervuld.

Mej. CROOCKEWIT catalogiseert de portretten.

Exlibris

Bij haar berust ook de verzameling Exlibris van Nederlandse geneeskundigen. Het bijeenbrengen van deze boekmerken werd door VAN RIJNBERK aangevat en spoedig werd aan Mej. CROOCKEWIT het beheer daarvan opgedragen. Men kent – of althans men is in staat te kennen – het fraaie boekdeel, waarin 672 exlibris, door haar van een inleiding voorzien, en door de bekende uitgever STOLS te 's-Gravenhage verzorgd. Het verscheen, na velerlei vertraging tengevolge van de oorlogsjaren, in 1950. Er zijn nog ongeveer 100 in petto, die wellicht in de toekomst zullen worden gepubliceerd. Tot nu toe heeft nog geen tiende deel der medici een bijdrage gezonden; zouden er niet meer zijn, in het bezit van zulk een eigendomsmerk? Zo ja, laten zij dan, wanneer zij dit geschrift lezen, zich beijveren tot het zenden van hun kleinood naar de Jan Luykenstraat.

Penningen en Handschriften

Tot de taken van Mej. GALLAS, die reeds ruim 25 jaren haar nuttige en gewaardeerde diensten aan het Tijdschrift verleent, behoort het

beheer over Penningen en Handschriften. Voor beide geldt dezelfde voorwaarde als voor de genoemde verzamelingen: zij moeten met de geneeskunde of de geneeskunst, het metier en de professie, verband houden. Wie enigszins bekend is met de prachtige oude – 15e- en 16e-eeuwse – penningen en munten, vooral de Italiaanse, zal huns gelijken in deze verzameling tevergeefs zoeken. Enkele kan men rangschikken onder de geslaagde, de meeste zijn onbeduidend als kunstobject; alle hebben zij een zekere waarde, omdat zij de herinnering oproepen aan figuren en gebeurtenissen, die in de geschiedenis der vaderlandse geneeskunde van belang zijn geweest. De „DONDRS-medaille”, bij de edelsmeden BEGEER geslagen in opdracht der Vereniging, neemt er een bijzondere plaats in. Zij is in de loop der jaren uitgereikt aan enige mannen, die zich ten opzichte van het Tijdschrift in het bijzonder verdienstelijk hadden gemaakt (BURGER, MUNTENDAM, DELPRAT, FELTKAMP, VAN RIJNBERK, PINKHOF).

De handschriften-collectie is nog vrij gering; zij zal alleen kunnen groeien, wanneer ieder, wie van een belangrijk medicus, uit welke tijd dan ook, een handschrift onder de ogen komt, de verzameling daarmee verrijkt.

Postzegels

Het verzamelen van postzegels is over de hele wereld verbreid; een ongeteld aantal jongens houdt zich ermee bezig; vele van hen staken hun bemoeienissen, wanneer de adolescentie aanbreekt; anderen houden, dikwijls met jaloerse ijver, hun liefhebberij aan tot hun oude dag. Er bestaat een wereldmarkt voor deze papiertjes; zelfs is voor de ware verzamelaar een zekere kennerschap – ook ten aanzien van allerlei voor de leek onbeduidende eigenschappen – van node. Daarmede heeft onze collectie niets te maken. Het is er alleen om te doen postzegels te vinden en te bezitten, die de beeltenis van een medicus, een symbool van het beroep, een gelegenheidsvoorstelling in verband met een gebeurtenis van geneeskundige betekenis, tegelijk met de waarde van een frankeermiddel, onder de mensen brengen. Het Tijdschrift bezit van deze kleurige papiertjes een groot aantal: ongeveer 1800. Van Finland tot Mexico vindt men vertegenwoordigers; van BOERHAAVE tot CLAUDE BERNARD, BEHRING en vele anderen, om van HIPPOCRATES niet te spreken, vindt men de vaak fraaie

beeltenissen. Het Tijdschrift maakt er geen onaardig gebruik van. Niet ongelijk aan de merklappen onzer overgrootmoeders, zijn er in een 14-tal lijsten, telkens ongeveer 40 à 50 samengevoegd; zij versieren de muur langs de trappen tot de tweede verdieping.

De zorg voor deze verzameling is opgedragen aan mej. OVERWATER.

Schilderijen

Wat de schilderijen betreft, men kan daarin op zijn best een begin ener verzameling zien. De werkruimten in het gebouw en de gang op de eerste verdieping verschaffen zij een toepasselijke wandtooi. Vertegenwoordigd zijn de eerste redacteuren-gerants: PENN, 1857-1866; ZEEMAN, zijn opvolger, 1867-1883; GUYE, 1884-1888; DELPRAT, 1889-1895; STRAUB 1896-1903; BURGER, 1904-1913; VAN RIJNBERK 1913-1946; VAN LOGHEM, 1947-1949; KOUWENAAR, 1950-1954. Verder de secretarissen MUNTENDAM (1899-1927) en Dr. SLUITER (1927-1950); en de secretaris-ondervoorzitter FELTKAMP (1891-1892; 1893-1900, 1934-1940).

Er zijn dan nog enkele stukken in kleiner formaat met de beeltenissen van PEL, C. H. À ROY, GOSSCHALK en een groter van DONDEERS. Historisch van enig belang is het olieverfportret van VOLCHER COITER, aan wie het achttiende Opusculum is gewijd. Het wordt toegeschreven aan de schilder HANS BURCKMAIR. Het hangt in de kamer van de beherend redacteur. PENN, GUYE, ZEEMAN, STRAUB, BURGER, DELPRAT en VAN RIJNBERK zijn van de hand van de Tijdschrift-hofschilder GOUDMAN, de meeste naar bestaande afbeeldingen. De schilder A. R. MAUVE bezorgde een tweede portret in olieverf van VAN RIJNBERK; het is minder goed dan het genoemde, wat gelijkenis betreft. Geen van beide doet aan de geportretteerde recht. De schilder van Dr. GOSSCHALK is onbekend, die van À ROY was S. DE VLETTER. PEL is impressionistisch geschilderd door LIZZY ANSINGH, men bekijkt het met genoegen. Het werd door haar geschilderd van terzijde, terwijl PEL van voren door haar tante THÉRÈSE SCHWARTZE werd geportretteerd. De toen nog jonge schilderes scheidde van haar werkstuk met moeite, toen zij het aan het Tijdschrift present deed. Dezelfde schilderes heeft VAN LOGHEM vereeuwigd; het is stellig een goed werkstuk, maar het treft het wezen van de voorgestelde naar mijn mening niet geheel. Zij slaagde beter met het portret van Mej.

SLUITER, dat op de tweede verdieping, in de zogenaamde bestuurskamer, hangt, en met dat van KOUWENAAR, geschilderd na diens overlijden naar een foto; het laatste hangt in de kamer van de beherend redacteur op de plaats, waar een portret van VAN RIJNBEEK hing. In de bestuurskamer vindt men ook een olieverfportret van DONDERS, imposant en vooral zwaarwichtig, van de hand van de schilder TAANMAN, en een op koper geschilderd miniatuurtje van PISO. De secretaris-ondervoorzitter FELTKAMP en de langjarige, ijverige secretaris MUNTENDAM hangen resp. in de gang der eerste verdieping en in het vertrek van de secretaris. Beide heeft GOUDMAN geleverd; zij lijken alle twee.

Zwart-en-wit-portretten van BURGER, BOLK, C. B. TILANUS, LEEUWENHOEK, BOERHAAVE, VAN DER WEYDE, VAN RIJNBEEK, een potloodschets van DONDERS, enkele foto's voltooiën de collectie van persoonsafbeeldingen. Alleen is nog de moeite waard te vermelden een aquarel, door P. RINK, van TREUB op 18-jarige leeftijd; het portret hangt in de verzamelingenkamer, het werd door de kenner van historisch-geneeskundige werken E. J. VAN DER LINDEN op gediept.

Het heeft sinds lang in de bedoeling der Redactie gelegen goede schilderstukken met een min of meer geneeskundig onderwerp te verkrijgen. Daarvan is tot nu toe weinig terechtgekomen. Een „kraamkamer” door ALB. NEUHUYS, in de kamer van de secretaris, is de moeite waard. De enigszins luidruchtig-kleurige vertoning van een professoren-optocht te Amsterdam, door MARTIN MONNICKENDAM, van zeer aanzienlijke afmetingen, geeft in haar gepointilleerde uitvoering een heel wat levendiger indruk van zulk een gebeurtenis dan zij in werkelijkheid bezit; maar het schilderij meubelt de omgeving: de plaats, waar de trap de eerste verdieping bereikt, in de onmiddellijke nabijheid der achttiende-eeuwse staande klok, niet onverdienste-lijk (zie bl. 317).

In de toekomst zal de portrettenverzameling zich vanzelf uitbreiden; het is verheugend, dat er vrij veel gebruik van wordt gemaakt, o.a. door samenstellers van medische encyclopedieën, schrijvers van biografieën en dissertaties. Voor het overige zal het Bestuur, als de gelegenheid zich aanbiedt, stellig trachten schilderijen, tekeningen of prenten, die in het Redactiehuis passen, te verwerven. Wie weet hoe dit alles over vijftig jaar zal zijn?

De Boekerij

Een ongeordende partij boeken vond VAN RIJNBEEK bij zijn ambtsaanvaarding als eerste beherend redacteur. Aangezien hij een sterke zin voor verzamelen had en bovendien een bibliofiel was, lag het voor de hand, dat hij reeds een jaar na zijn intrede de Redactie deed besluiten tot oprichting van een bibliotheek. Bij het voorstel daartoe, op de Algemene Vergadering van 7 juni 1914 gedaan, voegde hij eraan toe: ten behoeve der Redactie. Deze omschrijving had natuurlijk enige zin; de Redactie had voor haar werkwijze, zoals VAN RIJNBEEK zich die voorstelde, behoefte aan een handbibliotheek, wanneer zij zich zou willen oriënteren omtrent vragen betreffende sociale aangelegenheden in vroegere en latere tijd, over bijzonderheden, in een zeker verband staande met de geneeskunde en vooral met de uitoefening der geneeskunst, en meer dergelijke aangelegenheden. Hem zweefde reeds toen vóór, het bijeenbrengen van een verzameling werken op sociaal en geneeskundig terrein, waarvan de grenzen niet duidelijk te bepalen waren. Het karakter zou historisch gekleurd moeten zijn; folklore, psychologie en filosofie zouden er in vertegenwoordigd zijn. Toen hij zijn voorstel deed, had waarschijnlijk niemand enig vermoeden van het denkbeeld, dat VAN RIJNBEEK voedde omtrent de toekomst van zijn onderneming. Het komt mij aannemelijk voor, dat, mede op deze grond, het voorstel zo grif werd aanvaard en dat zelfs BURGER aandrang op een catalogus van hetgeen er reeds bestond. Men stond een krediet van *f* 200,— toe voor de oprichting dezer bibliotheek. VAN RIJNBEEK had nu gekregen wat hij nodig had; hij was terecht van mening, dat hij de boekerij gestadig, volgens eigen plan en zin zou kunnen uitbreiden. De eerste catalogus van een luttel aantal boeken werd achter het verslag der gehouden vergadering (1915) afgedrukt.

In de volgende jaren werd op de Algemene Vergadering doorgaans slechts met een enkel woord van de boekerij gerept, ofschoon zij geregeld op de begrotingen verscheen. Alleen was er in 1921 ongeveer *f* 1000,— meer voor besteed dan in 1920, hetgeen BURGER zeer betreurde. In 1928 vermeldde VAN RIJNBEEK met enige trots, dat zij was aangegroeid tot 1500 delen, door hem in 15 jaren bijeengebracht. In het verslag over 1943, door de eerste redacteur-gerant de 13e mei

1944 uitgebracht, bleek de raming van de in 1943 te maken kosten met *f* 4000,— te zijn overschreden. Er waren toen 3800 boeken, 4500 brochures; daarvan waren in 1943 136, resp. 132 nieuw aangeschaft.

De jaarlijkse bijdrage voor de boekerij verschilde telkens: een vast bedrag was daartoe niet bepaald; op de begroting werd voor meubilair plus verzamelingen altijd *f* 2500,— uitgetrokken; hoeveel men aan boeken zou besteden was tevoren zeer bezwaarlijk te schatten. Zowel voor de bibliotheek als voor de andere verzamelingen konden zich onverwachte gelegenheden tot verrijking voordoen. Zo werd bv. in 1948 aan boeken *f* 2300,— uitgegeven; de begroting van dat jaar voor meubilair plus verzamelingen had *f* 2500,— bedragen. In 1950, het eerste jaar van KOUWENAARS voorzitterschap, was voor alle verzamelingen tezamen *f* 1500,—, voor het meubilair de resterende *f* 1000,— begroot; aan boeken werd *f* 885,— uitgegeven. In het algemeen kwam men met die *f* 2500,— behoorlijk uit. In 1935 verscheen de tweede catalogus, bevattende het tweede duizendtal, sinds de vorige verworven. De verzameling brochures, ongeveer 2000, is hierin niet opgenomen, evenmin als in de vorige. De samenstelster, Mej. Mr. VAN RIJNBERK, later MEV. VAN EIJSDEN-VAN RIJNBERK, nam achter de alfabetische auteurslijst een uitvoerig zaakregister op.

Eind 1954 bedroeg het aantal boeken ongeveer 5000, het aantal brochures 5500; aan een nieuwe catalogus wijdt dezelfde bibliothecaresse haar krachten; deze zal vermoedelijk weldra verschijnen. Natuurlijk is een catalogus onmisbaar en het is voor het Tijdschrift een voorrecht in het naar ancienniteit oudste lid van het „kantoor” een medewerkster te bezitten, die de gave bezit, en de moeite niet schuwt, om een doelmatige en bruikbare catalogus van zulk een disparate verzameling samen te stellen. Maar het is wat jammer, dat het gebruik, dat er van wordt gemaakt, niet groter is. De prachtige, oude, grote bibliotheek der Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst draagt een ander karakter; bovendien beperkt zij zich tot Nederlandse literatuur. Voorzover mij bekend is, worden zelfs daaruit jaarlijks niet overmatig veel werken ter leen gegeven. Het is bekend, dat veel Nederlandse geneeskundigen naast hun dagelijkse beroepsarbeid er liefhebberijen op na houden, die dieper gaan dan onbeduidende beuzelarijen. Ik ben ervan overtuigd, dat onder hen af en toe behoefte bestaat aan lectuur, die zij

zich niet weten te verschaffen. Laten zij denken aan de boekerij van het Tijdschrift; zij hebben daar een goede kans te vinden wat zij zoeken, ook wanneer de Universiteitsbibliotheek of de Koninklijke Bibliotheek het verlangde werk niet bezitten.

HOOFDSTUK VIII

DE BEHUIZING VAN HET TIJDSCHRIFT

In 1907, toen de eerste halve eeuw ten einde was, kon men van een eigenlijke behuizing van het Tijdschrift en de Vereniging, wier orgaan het was, niet spreken. Alles wat beheer en verzorging betrof, bevond zich in de woning van de tweede redacteur-gerant, de secretaris MUNTENDAM. Hij had de ruimte daarvoor gratis ter beschikking gesteld. Al waren de besognes en de paperassen destijds aanzienlijk minder dan nu het geval is, men bewondert de belangeloze tegemoetkoming van een karig gesalarieerd man, om in zijn niet al te grote woning alles te herbergen wat de uitgave van het Tijdschrift betrof, en daar al het nodige werk, inbegrepen het overgrote deel der administratie, te verrichten. Het was geen ijdele lofspraak, de lof, die in 1924 VAN RIJNBERK hem toezwaaide bij gelegenheid van zijn 25-jarig secretariaat.

Maar in 1920 ging MUNTENDAM verhuizen. In de vergadering der Redactie op 16 februari 1919 werd het medegedeeld. Men moest zich ernstig beraden over de wijze, waarop voortaan het secretariaat zou worden ondergebracht. Er was in 1917 en 1918 vrij veel geld verdiend. Daarin vond VAN VALKENBURG aanleiding, een ver-strekkend voorstel te doen. Hij wierp de mogelijkheid op, van de noodzakelijke verhuizing gebruik te maken, om een beter modern redactiekantoor in te richten. Hij zou er aan willen verbinden een tijdschriftcentrale en een leeszaal, twee belangrijke zaken, die ten gevolge van het verdwijnen van het Leesmuseum kans liepen voor Amsterdam verloren te gaan. (De inrichting van een medische studiezaal in de Universiteitsbibliotheek, op instigatie en met medewerking van de Amsterdamsche Vereeniging tot het geven van Artsencursussen, heeft deze wens verhoord.) De voorzitter kon zich met dit denkbeeld niet verenigen, het was hem te groots. Bovendien vond hij eerder aanleiding, aan de Algemene Vergadering voor te stellen traktementen en honoraria te verhogen, temeer nu de geldswaarde, in verband met de pas geëindigde wereldoorlog, zo zeer was gedaald. Daarmede verenigde de raad van redacteurs zich. Er moest dus ergens ruimte

worden gezocht. Op 10 oktober 1920 deelde de voorzitter ter Redactievergadering mede, dat men een paar goede kamers op het oog had in de Hemonylaan, waarvan de huurprijs *f* 1200 per jaar bedroeg. „Het is wel een groote uitgaaf, maar wij moeten bedenken, dat wij twintig jaren gratis gebruik hebben gemaakt van het huis van MUNTENDAM. Thans is het niet meer van een particuliere woning te vergen, de zaak daar te huisvesten”, aldus de voorzitter. Ofschoon verschillende redactieleden de huurprijs nogal hoog vonden, verenigde men zich met het voorstel, de „paar kamers” voor de genoemde prijs te huren. Toen in het jaarlijkse verslag over het eerste jaar van het gebruik dezer ruimte het getal van *f* 1500,— werd genoemd, waren er onder de leden verschillende, die zulk een prijs — *f* 300,— meer dan de reeds aarzelend aanvaarde — wat bar vonden. Zij vergaten, dat de kosten der verhuizing en verschillende noodzakelijk aangebrachte veranderingen in deze som waren bevat. De Financiële Commissie had zelfs begrepen, dat MUNTENDAM naar de Hemonylaan was verhuisd, en vond het vreemd, dat het Tijdschrift daar huur had te betalen; zij vond het een nieuwigheid. Deze Financiële Commissie bestond dat jaar uit drie Groningse hoogleraren; de aanzienlijke afstand van Amsterdam mag voor haar dwaling in rekening worden gebracht. De uitleg, door de voorzitter gegeven, heeft hen bevredigd.

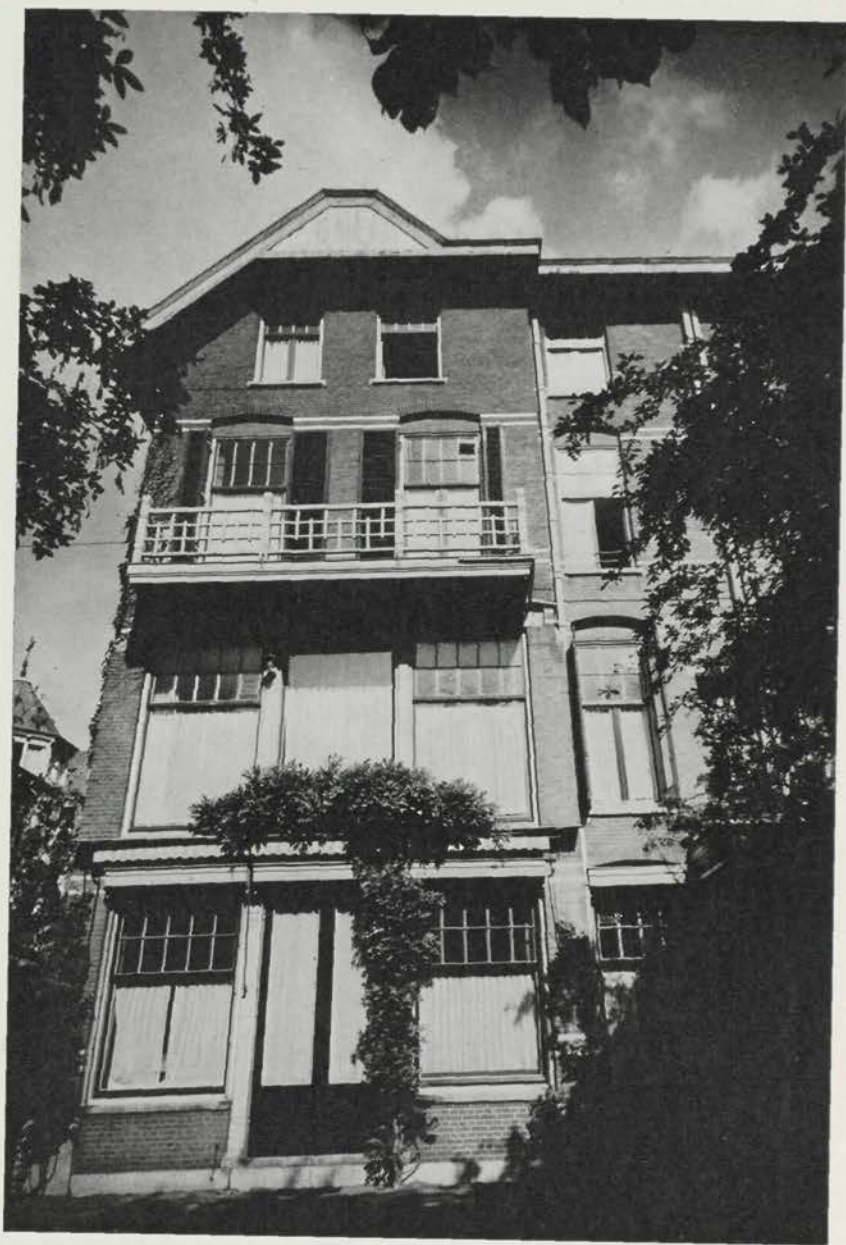
Het verblijf aldaar duurde kort; in 1922 moest men verhuizen, naar de P. C. Hoofdstraat 164 en reeds tegen 1 mei 1925 werd ook daar de huur der kamers opgezegd; toen slaagde men er na veel moeite in, de hand te leggen op een „geheel benedenhuis” in de Nicolaas Maesstraat 89, gestoffeerd, en geschikter voor het doel dan de tot nu toe gebruikte ruimten. Maar de huur zou in plaats van *f* 1200,— + *f* 10,— per maand voor een dienstbode, *f* 1800 moeten kosten. Er zou personele belasting te betalen zijn. Maar daartegenover stond, dat er in de bedoelde woning een paar kamers „over zouden blijven”, die dienstig zouden zijn voor uitbreiding van het redactiebureau, waarnaar reeds lang met verlangen was uitgezien. Er zou op de bel-etage een kamer in te richten zijn voor vergaderingen en samenkomsten, hetgeen tot nu toe altijd had ontbroken. Ook de Boekerij der Redactie, die nog steeds opgeborgen was in het Physiologische laboratorium, zou er een plaats kunnen vinden. Thans

De zetel der Vereniging. Voorgevel.

was de toestand zó, dat ten gevolge van het nijpende ruimtegebrek op het bureau, niet eens een compleet exemplaar van ons Tijdschrift te vinden was, maar te Haarlem bij de uitgever moest worden ondergebracht. Men moest naar Haarlem gaan om het een of ander in een oude jaargang na te zien! Mocht het Bestuur tegen de kosten opzien, dan zou men aan de beide kamers, die over waren, een andere bestemming kunnen geven, en deze produktief maken door ze te verhuren, waartoe het huurcontract het recht gaf. In dat geval zou de door ons te betalen huur niet hoger zijn, dan het bedrag, dat in de P. C. Hooftstraat werd betaald. Gelukkig waren de overige bestuursleden, nadat HANNEMA het voorstel van de voorzitter met klem had verdedigd, zo wijs, in de verhuizing, zonder onderverhuring, toe te stemmen; deze niet aanlokkelijke bezigheid zou altijd nog ter hand kunnen worden genomen, wanneer zou blijken, dat het niet zonder ging. Het meubileren van het geprojecteerde vergaderlokaal zou gefinancierd kunnen worden uit de rente van het kapitaal. Men ziet het: sinds het Tijdschrift MUNTENDAMS woning had moeten verlaten, was men wat guller geworden; de Groningse krenterigheid van 1920 was geweken; HANNEMA's Rotterdamse opvatting werkte mee tot de wijziging der inzichten. Reeds spoedig bleek de woning te klein; op 15 april 1930 werd zij door de Redactie verlaten om een ruimer huis in de Van Eeghenstraat 129 te betrekken: de huur bedroeg ongeveer *f* 500.— meer. Het was de vroegere woning van de chirurg VAN CAMPEN. Een gedeelte der stoffering kon worden overgenomen tot een bedrag van *f* 600.—. Voor de verdere inrichting werd op de Algemene Vergadering een krediet van *f* 5500,— aangevraagd. In de Nic. Maesstraat 89 was aan stoffering niets besteed¹; nu moest er van allerlei (karpert, grote luchter in de vergaderzaal en veel meubelen) worden aangeschaft. Voor het eerst was men in het bezit — zij het ook niet in eigendom — van een heel huis. De hoofdredacteur was er niet weinig trots op. Men zou zelfs op de gedachte hebben kunnen komen, dat het denkbeeld: een eigen huis, was verlaten. De eerste Redactievergadering in de nieuwe zetel had plaats op 4 mei 1930. Men leest in de notulen, dat de redactieleden de nieuwe woning bezichtigden; er staat niets van ingenomenheid of afkeuring. Ruimte

¹ Het in 1928 toegestane krediet van *f* 2000 was niet verbruikt; dit bedrag kwam ons te stade, zonder de begroting te belasten.

De zetel der Vereniging. Achtergevel.

voor een gewone jaarlijkse vergadering was er ternauwernood. De enige Algemene Ledenvergadering die er gehouden is, was tevens de laatste; het was een Buitengewone, op 1 februari 1936. In de vorige jaarvergadering was voor de aankoop van een huis een krediet van *f* 30.000,— verleend. Natuurlijk — zo luidde de toelichting van de Financiële Commissie — moest men bij de aankoop er mede rekening houden, dat een pand moest worden gekozen, waarvan redelijkerwijze mocht worden verwacht, dat zonder onvoorziene omstandigheden de waarde niet zou dalen. Met dit voorbehoud kwam het de Commissie voor, dat het met het oog op eventuele devaluatie van de Nederlandse munt niet ongewenst was, een deel van het kapitaal in een vast pand te beleggen. Dit advies der Financiële Commissie was een reactie op de door VAN RIJNBERK in zijn begroting vermelde poging tot deze nieuwe maatregel te komen. Deze had daarin medegedeeld, dat uitvoerig overleg met de beleggingscommissie¹, FELTKAMP en DE WILDE, had geleid tot de slotsom, dat het aan te bevelen zou zijn, geld beschikbaar te houden, en de Algemene Vergadering uit te nodigen het Bestuur te machtigen tot de aankoop van een huis, om daarheen de zetel der Vereniging te verplaatsen. Voor een daartoe geschikt pand zou op een bedrag van maximaal *f* 30.000,— gerekend moeten worden (2 juni 1935). Met algemene stemmen was daartoe toestemming verleend. Sindsdien was het Dagelijks Bestuur, na enkele dozijnen te koop aangeboden huizen te hebben bezichtigd, tot het inzicht gekomen, dat het niet mogelijk was voor het toegestane krediet een aan alle eisen voldoende pand aan te kopen en in te richten. Reeds de koopprijs van geschikte huizen op behoorlijke stand lag in de regel niet onaanzienlijk boven de *f* 30.000,—. Aan drie panden had het voltallige Bestuur, op uitnodiging van het Dagelijks Bestuur, in het bijzonder zijn aandacht gegeven: een huis op het Emmaplein, een in de Jan Luykenstraat en een aan de Nicolaas Witsenkade. Het eerste was het duurst, het laatste het goedkoopst; alle drie vraagprijzen overschreden de 30 mille. Maar men moest rekenen met de inrichtingskosten. Nodig was voor alle drie

¹ Deze commissie, waaraan DELPRAT door zijn overlijden was ontvallen, was een jaren bestaande instelling, die van advies diende om behaalde winsten veilig te beleggen. Reeds eerder had VAN DEN BROEK, nog vroeger VAN VALKENBURG, op de koop van een huis aangedrongen; men vond het toen ontijdige luxe. Misschien had men gelijk.

Doorzicht van de boekerij naar de gang (eerste étage).

panden het verbouwen van de keuken tot een kamer, het ten dele verwijderen van een scheimuur, het leggen van parket of riftvloeren, het opnieuw verven en behangen, het aanleggen of uitbreiden van verwarmingsinstallaties, het aanleggen van een huistelefoon. De ramingen waren voor elk der huizen door verschillende aannemers gemaakt. De aanvulling in het meubilair was van later zorg. Op grond daarvan werd aangevraagd het krediet van *f* 30.000,— tot *f* 50.000,— te verhogen; aan het huis in de Jan Luykenstraat gaf het Bestuur de voorkeur; het zou de Vereniging voor onafzienbare tijd tot zetel kunnen dienen. Op de gewone jaarlijkse begroting stelde het Bestuur voor, een extra-krediet te brengen voor de aanvulling van het meubilair; dan zou het huis betrokken zijn, en nauwkeuriger dan thans zou men kunnen overzien wat nodig was. Eer de discussie over de aangelegenheid ter Buitengewone Algemene Vergadering op 1 februari 1936 geopend werd, las de voorzitter een brief van BURGER voor. Daarin verzette hij zich heftig tegen het voorstel, een halve ton gouds te besteden aan de koop van een redactiehuis; hij achtte het zodanig ongerijmd, dat hij niet wilde nalaten de Vergadering zijn mening te doen kennen. Hij had geen lust om daarover te komen beraadslagen. Hij beschouwde het voorstel als een nieuwe uiting van het volslagen gemis aan inzicht der Redactie in de ernst des tijds, waarvan ook de uitgave van weer een deel der *Opuscula*, en andere, aangekondigde maatregelen (uitbreiding van tijdschrijftrubrieken) getuigden. Andere, door BURGER genoemde zaken, moesten in het oog worden gevat ter bezuiniging; inplaats daarvan wilde men een „onzinnig duur” gebouw kopen, waarbij van geldbelegging geen sprake kon zijn.

Verschillende leden hadden bezwaren, andere wensten te worden ingelicht (m.i. ten overvloede). De stemming werd een weinig geprikkeld. Ten slotte werd het bestuursvoorstel aangenomen met 16 stemmen voor en 2 tegen.

Eindelijk was VAN RIJNBEEK tot zijn doel geraakt. Er was de nodige takt en zwijgzaamheid jaren lang voor nodig geweest. Nu, de eerste maal dat hij kans van slagen zag, zette hij alle zeilen bij om het geliefkoosde plan te verwezenlijken; en hij kreeg het gedaan, niettegenstaande tegenstand en murmureren; BURGERS brief had wellicht meer mee- dan tegengewerkt. In de eerstvolgende Algemene

Vergadering, die 17 mei 1936 (nog niet in het nieuwe huis) werd gehouden, deelde de voorzitter mede, dat de architect CONSTANT FELTKAMP, zoon van de ondervoorzitter, zich geheel belangeloos¹ beschikbaar had gesteld voor de leiding van verbouwing en inrichting. Hij had een uitvoerig plan uitgewerkt; de toegestane kredieten zouden vrijwel zeker niet worden overschreden. Verschillende details daaromtrent werden medegedeeld. Het belangrijkste was, dat de grote vergaderzaal zou worden aangekleed, rondom, met getimmerde vaste boekenkasten, waarin een goed deel (ongeveer 200 strekkende meter) der boekerij zou kunnen worden ondergebracht. Aan het eind zijner opsomming maakte de voorzitter melding van zijn verlangen om een staande klok in de gang gelijkvloers te plaatsen. De post voor meubilering die de vorige maal pro memorie was gesteld, was thans op f 9000,— geraamd. De Financiële Commissie was er enigszins van geschrokken; de kasten, en vooral het staand horloge (f 4800,— resp. f 700,—) waren het meest schrikwekkend. Maar zij was, bij nadere bezinning, tot de overtuiging geraakt, dat een waardige inrichting die lange tijd het huis zou dienen, aanvaardbaar was. De Vergadering stond de uitgaaf toe.

De eerste vergadering in het nieuw verworven huis vond plaats 23 mei 1937. De voorzitter kon mededelen, dat de verbouwing onder leiding van de architect CONSTANT FELTKAMP was geschied. „Het perceel waarin wij thans vergaderen” (aldus sprak hij) „is geheel verbouwd en ingericht op een wijze, welke, althans voor mijn gevoel, sobere zakelijkheid op harmonische wijze aan strenge schoonheid paart”. Het toegestane krediet f 12.500,— was nog niet bereikt, laat staan overschreden. Bestekken en contracten waren opgemaakt, het werk was voltooid geworden, vóór de devaluatie van onze gulden. Ook de stoffering was bijna nauwkeurig gereed gekomen voor de prijs, die er voor was toegestaan (f 2500,— + f 31,70). Alle meubelen waren uitgevoerd volgens oorspronkelijke tekeningen van de architect, ten dele in eiken-, ten dele in mahoniehout. De vloerbedekking bestond overal uit losse, meest Oosterse karpetten. De post meubilering was de enige, die in enigszins betekende mate de begroting had overschreden; voorlopig met f 2508,04. Het Bestuur had

¹ Als gemeente-ambtenaar mocht hij geen betaald werk verrichten. Als teken van grote erkentelijkheid werd de architect een radiotoestel aangeboden.

Kamer van de beherend redacteur

de voorzitter reeds gemachtigd het toegestane krediet met *f* 3100.— te overschrijden, welk bedrag nog niet geheel besteed was. Wanneer alles voldaan zou zijn, zou voor meubilair *f* 11987,48 besteed zijn, dit is: *f* 2987,48 meer dan oorspronkelijk door de Algemene Vergadering was aangenomen. De staande klok was nog niet gekocht; de prijs bleek vrij veel hoger dan geraamd; *f* 1500,— à *f* 2000,— zou zij moeten kosten. De mahonievloer in de vergaderzaal behaagde VAN RIJNBERK zo zeer, dat hij het haast zonde vond, deze met een karpert voor een groot deel te bedekken, maar een sober, effen tapijt zou toch wel een fraai effect maken. Het zou ten minste $4,50 \times 7,60$ m moeten zijn en zou tegen *f* 35,— per m², ons *f* 1225,— kosten. Het Bestuur maakte van deze twee punten geen voorstel, maar zou gaarne oordeel en stemmen uit de Vergadering vernemen. De hap uit het kapitaal zou, naar de mening van de voorzitter, spoedig weer zijn aangevuld; 1936 was een goed jaar geweest, voor het advertentieblad en door de toeneming van abonnementen.

Kamer van de beherend redacteur; doorzicht naar de boekerij

De Financiële Commissie van dat jaar, verblijd over de gunstige staat der financiën, vond echter klok en vergaderzaalkarpet niet direct nodig, en adviseerde, daartoe voorlopig niet te besluiten. Maar zij refereerde zich aan het oordeel der leden. De Vergadering verenigde zich met het oordeel der Commissie. BURGER vond de aankoop van klok en karpet belachelijke luxe; hij meende, dat de Vereniging dergelijke zaken ten geschenke moest krijgen. In de volgende jaren verscheen telkens op de begroting een post voor „mobilair, onderhoud en eventueel aesthetische uitbreiding”. De toegestane som werd in hoofdzaak voor noodzakelijke dingen, dienstig voor de administratie of onmisbare gebruiksvoorwerpen, besteed; bovendien voor aankoop van medische postzegels en penningen.

Voor het jaar 1941 was toegestaan een krediet voor mobilair enz. van *f* 700,—; besteed werd *f* 2559,44: een klok was aangeschaft voor *f* 1225,—, enige stoelen en verschillende kleinigheden. Het jaar 1940 was goed geweest in financieel opzicht; een geknoopt Kinheim-

Boekerij, tevens vergaderzaal

karpert was besteld, $5,40 \times 4,00$ m voor *f*1600,—. Een lift, die men had gewenst, bleek niet in het gebouw aan te brengen. De Financiële Commissie aarzeldde de aankoop van klok en karpert als een „soort belegging” te beschouwen, zoals de voorzitter wilde; aankoop van preferente aandelen ware, naar haar mening, wellicht verkieslijker. Uit de Vergadering kwam geen geluid van één lid, dat zich bezwaard voelde.

Op de begroting werd daarna enkele jaren *f* 3000,— uitgetrokken voor „mobilair, onderhoud en eventuele aesthetische uitbreiding”. Het bedrag werd geheel of gedeeltelijk aan allerlei nodigs, nuttigs of fraais besteed. (Meubelen, portretten geschilderd of in prent, tinnen en koperen voorwerpen, penning-kabinet, twee zilveren kandelaars voor de bestuurskamer). In 1943 werd de begroting aanzienlijk overschreden; de uitgaven bedroegen *f* 6545,88; de genoemde kandelaars droegen daartoe slechts voor *f* 212,48 bij; de grote post werd vertegenwoordigd door een schilderij van ALBERT NEUHUYS (de kraam-

Kamer van de secretaris der redactie

kamer) ad *f* 4045,— en het schilderij van VAN MONNIKENDAM, de optocht der professoren op het Museumplein ter gelegenheid van de 300e verjaardag der Hogeschool te Amsterdam (*f* 1250,—); bovendien een geschilderd portret van de voorzitter door A. MAUVE Jr. (*f* 547,20). Het jaar daarop werd onder hetzelfde hoofd *f* 6000,— in de begroting gebracht; alleen werd in plaats van „eventuele aesthetische uitbreiding” de formule „de verzamelingen” gekozen. („Voor onderhoud en uitbreiding van het meubilair en de verzamelingen”).

De Financiële Commissie vond *f* 6000,— veel; maar de voorzitter spendeerde aan de verdediging van zijn voorstel weinig woorden: „Wat weet men eigenlijk van de waarde van het geld? Geld omgezet in mooie boeken blijft zijn waarde behouden”. Niemand zeide er verder iets over. Maar 1944 was blijkbaar ongunstig voor het verwerven van waardevolle zaken; van de toegestane *f* 6000,— werd slechts *f* 617,58 uitgegeven! Het volgende jaar werd geen meubel van enige betekenis aangeschaft. In 1946 werd een monumentale kast

Het redactie-kantoor

(om de oude genees- en heelkundige instrumenten in op te bergen) aangeschaft voor *f* 2025.— Dit is een der weinige schadeposten van VAN RIJNBERKS bemoeiingen ter vermeerdering van het meubilair: de instrumenten, die wij meenden voor altijd te zullen behouden, maar die aan het Genootschap voor Pharmacie toebehoorden, werden later door de eigenaren teruggevraagd. Er is een goede bestemming van dit meubel gegeven als bergplaats voor prenten en portretten. De Algemene Vergadering op 6 juli 1947 verenigde zich met de begroting van meubilair en verzamelingen, door de voorzitter VAN LOGHEM ingediend ad *f* 2500,—; deze som werd een weinig overschreden; het meubilair had daaraan zo goed als geen deel.

In 1949 werd ter Algemene Vergadering van 29 mei gevraagd de posten meubilair en verzamelingen te splitsen; in het verslag over het vorige en de begroting voor het lopende jaar. De Vergadering van 21 mei 1950 bracht hierop het instemmende antwoord. Begroot werd voor meubilair *f* 1000,—, voor verzamelingen de rest van de

Het redactie-kantoor

gebruikelijke *f* 2500,—. De uitgaven voor meubelen (afgezien van zaken als een schrijfmachine) beperkten zich de laatste jaren vrijwel tot onderhoudskosten.

In het voorgaande kan men dus met enige moeite lezen wat er zo al in de zetel van ons Tijdschrift aan voorwerpen tot gebruik en verfraaiing aanwezig is. Een voorstelling van het gehele interieur zal de niet-ingewijde er zich niet uit kunnen vormen. Om daaraan enigermate tegemoet te komen, volg hier een poging tot beschrijving.

De ingang deur heeft aan de linkerkant een venster, aan de rechter een dubbel zo breed raam: het eerste is van het werkkamertje van de conciërge, het andere van de kamer van de secretaris der Redactie; beide zijn kennelijk voor hun respectieve functies ingericht.

Omtrent het werkkamertje van de conciërge valt weinig te zeggen; het verblijf van de secretaris, dat aan de westelijke muur nog een flink raam heeft, bevat de utensiliën voor zijn dagelijkse arbeid, en is rustig, degelijk, met smaak gemeubileerd, en niet te vol. MUNTEN-

DAMS beeltenis in olieverf hangt er aan de wand, en ALBERT NEUHUYS' kraamkamer.

Aan dit vertrek grenst de secretarie, kantoor genaamd. Vier medewerksters zijn hier bezig; een zeer rustig vertrek, op-en-top een werk-kamer met de meubelen, die er nodig zijn. Ofschoon er aan versiering weinig of niets is gedaan, is het er toch gezellig, en niet vervuld met de droge, stoffige sfeer, die men zo dikwijls aantreft in een, alleen aan zaken gewijde ruimte. De kamer ziet door een grote glazen deur uit op de tuin. Dit uitzicht bezit ook de kleine kamer aan het eind van de gang; het is de wachtkamer, tevens gebruikt voor de koffiemaaltijd, voor degeen, soms zijn het er twee, die voor de lunch overblijven. De tuin is voor een stadstuin, behoorlijk groot; er is weinig van te zeggen. Niet alles groeit er welig.

Aan de linkerkant van de gang, tegenover de ingang deur van de kamer van de secretaris gaat de trap naar de eerste verdieping, recht toe recht aan. Als men boven komt, staat men tegenover de achttiende-eeuwse staande klok, die dus niet gelijkvloers is beland, en naast de professorenoptocht van MONNIKENDAM. De bovengang loopt aan de achtergevel dood op een raam, links daarvan is het toilet, rechts hangt het elders besproken portret van BURGER aan de muur. Tegenover het einde van de trap ziet men de monumentale dubbele mahoniehouten deur, die toegang geeft tot de grote vergaderzaal; over de inrichting is reeds het nodige gezegd. Een soortgelijke deur als de genoemde leidt naar de voorzitterskamer, een fraai, goed verlicht, groot vertrek, met smaak en doeltreffend gemeubileerd; waar boekenkasten plaats hebben gelaten, hangen grote olieverfportretten: DELPRAT, ZEEMAN, KOUWENAAR; een kleiner van de 16-eeuwer COITER door BURCKMAIR en een getekend portret van VAN RIJNBERK.

Een deur van normale afmetingen verbindt deze kamer met die van de ondervoorzitter, matig van omvang, met een ruime schrijftafel, portretten in olieverf van PENN en GUYE, beide omvangrijk, post mortem tot stand gekomen; dan van PEL (kleiner formaat, van LIZZY ANSINGH), GOSSCHALK (van een onbekende schilder), à ROY (van DE VLETTER), deze twee ook kleiner. Het is een prettig werkvertrek. Aan de muur op de gang beeltenissen van STRAUB, een kind onderzoekend, FELTKAMP, VAN RIJNBERK, ten slotte BURGER. Nog

een trap op, en men vindt vier vertrekken, bestemd voor kleinere bijeenkomsten, de bibliothecaresse, de Portrettenverzameling, Handschriftenverzameling en Biografisch Archief. Het belangrijkste sieraad is een elegant portret van EMMA SLUITER, die zoveel jaren secretaris¹ was, door LIZZY ANSINGH. Aan de wand der „bestuurskamer” hangen tevens VAN LOGHEM door LIZZY ANSINGH, en DONDERS door TAANMAN. In de portrettenkamer een 18e eeuwse aquatint, naar een schilderij door VENLOO, van J. C. HELVETIUS; daarnaast een vrij groot pastelportret van een Boxtels geneesheer VAN AART door B. KUNST, destijds door NUYENS present gedaan. – Boven in het gebouw woont de concierge.

Mijn beschrijving van het interieur is onvolledig; wellicht helpen de foto's de lezer meer tot het maken ener voorstelling. Men kan van de zetel van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde – van de Vereniging zowel als van het door haar uitgegeven weekblad – in elk geval dit ene zeggen: de inrichting en de versiering zijn van dien aard, dat zij van een zogenaamd herenhuis de normale bewoonbaarheid intact hebben bewaard, met behoud van volkomen geschiktheid voor zijn zakelijke bestemming. Geen stalen meubelen en geen neonlicht; goede meubelen van goed hout en met goede bekleding; fatsoenlijke gordijnen, en goede vloeren, met goede tapijten bedekt. Wat VAN RIJNBEEK voor het Tijdschrift is geweest, is hij à plus forte raison voor zijn Zetel geweest; het Tijdschrift heeft hij tot grotere bloei gebracht, de zetel heeft hij gesticht en voltooid.

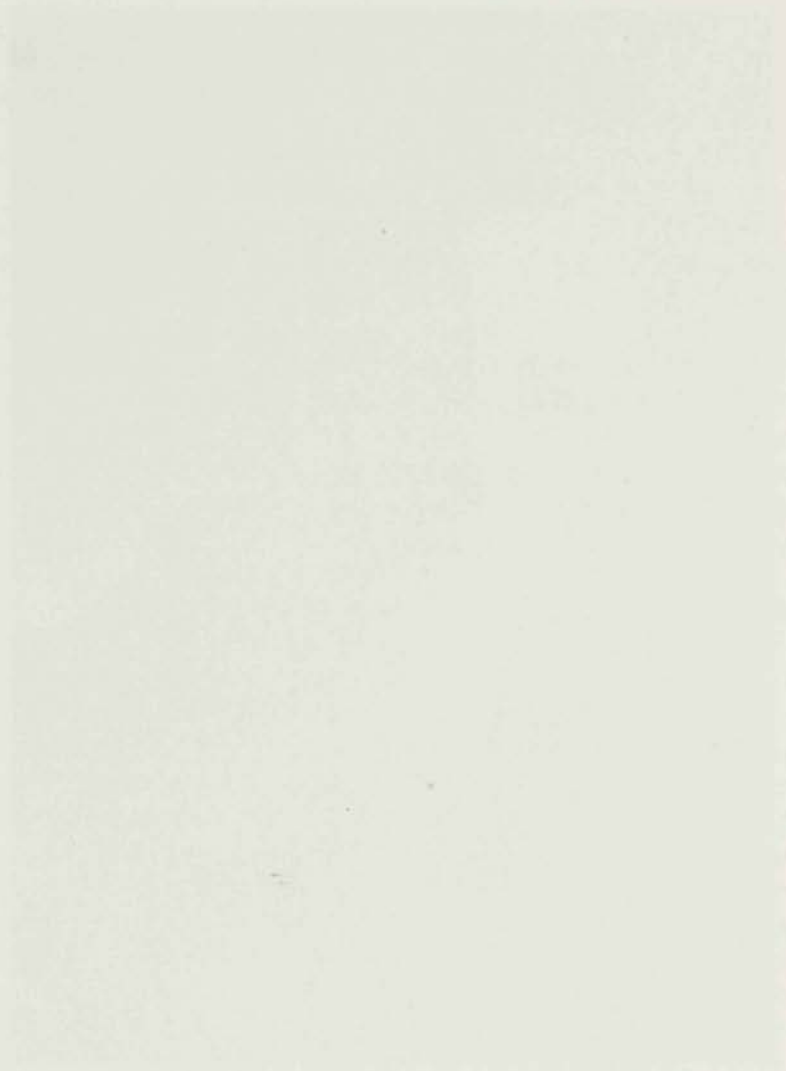
Men kan het betreuren, dat het huis van buiten elke stijl mist; de hier afgedrukte foto bewijst het voor ieder, die het nooit heeft gezien. Maar het is gebouwd in een tijd toen nog àl te velen, die zich de weelde van een eigen huis konden veroorloven, weinig gaven om de buitenkant, wanneer het slechts voldeed aan de behoeften der bewoning. Ook bij de aankoop door de Vereniging heeft waardering van architectonische eigenschappen blijkbaar geen rol gespeeld. Het is een conglomeraat van bakstenen, waarin ruimten zijn uitgespaard voor de ingang deur en voor vensters. Aan de voorgevel is een trapeziumvormige uitbouw aangebracht, die het vertrek van de secretaris niet ondoelmatig vergroot door de daarin aangebrachte hoge

¹ Zo was haar titel; Statuten en Huishoudelijk Reglement kenden geen secretaresse.

ramen. Links van de buitendeur valt door één raam licht in het werkvertrek van de concierge. Het huis is de helft van een tweeling; een oostgevel ontbreekt daardoor; de voorgevel, op het noorden, ligt aan de straat-; zuid- en westgevel aan de tuinzijde, waarvan de dames van het kantoor vooral plezier hebben. De genoemde trapeziumvormige uitbouw zet zich op de eerste en tweede verdieping voort, en vergroot daardoor de omvang van de betrokken kamers; op de derde verdieping is hij weggelaten¹. Van de westelijke zijgevel valt niets te zeggen, dan dat daaraan een balkonnetje is aangebracht, dat men wellicht – over de radiator heen – zou kunnen bereiken, indien zijn niveau niet even beneden het daar aanwezige openslaande raam lag, waardoor men ongeveer 60 cm zou moeten klimmen en daarna ongeveer 20 cm moest dalen. Men zou er bloemen in kunnen plaatsen, hetgeen bij mijn weten niet gebeurt; als het ergens voor dient, moet het zijn ter architectonische verfraaiing. Over de zuidelijke, achtergevel licht de foto de lezer voldoende in.

Het is al te gemakkelijk te zeggen, hoe jammer het is, dat de zetel van het Tijdschrift niet in een der goed bewaarde achttiende-eeuwse of vroeg negentiende-eeuwse huizen heeft kunnen zijn. Misschien is er wel eens gelegenheid geweest, zulk een exemplaar te verwerven, en stellig zou VAN RIJNBERK, indien de omstandigheden gunstig, en de prijs betaalbaar ware geweest, voor de aankoop hebben geijverd. Maar zulk een gelegenheid is nooit tot hem, of tot een ander lid der Vereniging, doorgedrongen. Het Tijdschrift doet het dus voor onafzienbare tijd met de huidige zetel; bij degenen, die hiermede noodgedrongen genoeg moeten nemen, is van een eigenlijk misnoegen geen sprake; zozeer overheerst ook bij hen de voldoening over de aantrekkelijkheid en de bruikbaarheid van het interieur. Het enige punt in de naaste toekomst zal wellicht behoefte aan meer bergruimte zijn; voorzichtig beleid zal dit probleem oplossen.

¹ Daardoor is er een soort balkon ontstaan, door een wit geverfd hekwerk omringd.

Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly a page number or a small note.

DR. C. C. DELPRAT

HOOFDSTUK IX

DE BELANGRIJKSTE LEIDERS

1. CONSTANT CHARLES DELPRAT

Redacteur-gerant 1889–1895

Toen DELPRAT in 1889 tot redacteur-gerant van het Tijdschrift werd benoemd, was hij reeds drie jaren te voren secretaris der Redactie geweest. De opperste leiding viel hem toe op zijn 35e jaar. Men had hem leren kennen en waarderen. Hij hield, zoals hij zelf in zijn „Geschiedenis van het Tijdschrift” zegt (bl. 217) „in jeugdige overmoed” de gehele dagelijkse bezorging van de Tijdschriftzaken voor zijn verantwoording; weldra bleek hem dit ondoenlijk, en van eind 1889 af werd hij in dit werk door Dr. T. E. W. FELTKAMP als secretaris bijgestaan (officieel als zodanig benoemd in de Algemene Vergadering van 1890).

Ik haal DELPRATS opkomst in de Vereniging het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde aan, omdat zij licht werpt op de persoon. Een huisarts met een grote, veel tijd eisende praktijk, die 32 jaar oud secretaris der Redactie wordt, en kort daarna leider van het Tijdschrift moet iets hebben, dat hem van de gemiddelde medicus practicus onderscheidt. In het verslag, dat hij in zijn boek geeft, van de lotgevallen van het Tijdschrift onder zijn eigen redacteurschap vindt men dit volkomen bevestigd. De objectieve toon, de systematische, nauwkeurige expositie van al hetgeen in die zeven jaren is geschied, beantwoorden stellig geheel en al aan de wijze waarop hij destijds zijn taak had opgevat. Uit de vele bemoeienissen, die hij sinds 1907 met het Tijdschrift heeft gehad, spreekt dezelfde geest. Af en toe openbaarde deze zich aan ieder, die het Tijdschrift las; veel meer kwam hij tot uiting in de Algemene Vergaderingen der Vereniging; het meest werkzaam was hij buiten de onmiddellijke aanraking met een grotere gemeenschap; op menig voorstel, gedaan door het Bestuur had hij, eer het was uitgewerkt, invloed gehad. In de schets van VAN RIJNBEEK heb ik diens woorden aangehaald over de waarde van DELPRATS adviezen. Als het geoorloofd is kleinere zaken met grotere te vergelijken, zou men hem kunnen zien als iemand, die –

in het bijzonder tijdens VAN RIJNBERKS regering – een functie bekleedde als de vermaarde Père JOSEPH in de dagen van RICHELIEU. Wanneer men zegt, dat DELPRAT zich gelijk is gebleven gedurende de vijftig jaren, dat hij met het Tijdschrift bemoeienis had, dan is daarin een kern van waarheid. Men laat dan echter terecht buiten beschouwing, dat die kern zich meer en meer omhulde met een grote schat van ervaring, die niet alleen beduidde, wat hij beleefd en waargenomen had, maar een bruikbare ervaring, die hij zich telkens, in allerlei situaties ten nutte wist te maken. Het was niet zijn voortreffelijke geheugen, dat hem daartoe in staat stelde, doch vooral zijn grote mate van gezond verstand, zijn zin voor matiging en zijn afkeer van overhaaste oordeelvellingen en onbekookte maatregelen; ten slotte zijn nooit aflatende werklust. Weinig mensen weten, welk een tijd en moeite hij heeft gegeven aan de drie historische werken, die ik in de inleiding heb genoemd, en waarmede hij zich lange tijd, tot diep in de nacht, na een drukke dag, bezig hield. Wie zich voor de geest haalt (men kan ze onder zijn portret in zijn boek over het Tijdschrift lezen) de vele nevenfuncties, die hij alle met toewijding en nauwkeurigheid bekleedde, kan zich ternauwernood realiseren, hoe deze voortreffelijke huisarts, raad en steun van ongetelde gezinnen, dit alles tot stand bracht. Zijn portret, geschilderd door de hofschilder van het Tijdschrift, L. GOUDMAN, geeft – welke ook de zuiver artistieke hoedanigheden ervan mogen zijn – een uitstekend beeld van zijn persoonlijkheid: rustig, vriendelijk, zelfbewust zonder enige hovaardij; wachtend op een antwoord van degeen – een patiënt – met wie hij een onderhoud heeft, zit hij in een stoel, de linkerarm op de stoelleuning. Een kort bezoek, maar zonder enige haast, al wachtten hem ook tientallen patiënten, waarbij hij zijn vermogen om te zwijgen op wonderbaarlijke wijze tot nut van de zieke maakte, die, al had de dokter geen twintig woorden gesproken, de visite toch als een weldaad ondervond. Als hij vertrok, zonder veel woorden maar toch niet abrupt, besteeg hij snel zijn vervoermiddel, eerst het koetsje, later de automobiel. Eenmaal zag ik hem, op een Zondagochtend op de fiets. Kaarsrecht, zonder hoge hoed (die had hij reeds lang afgelegd), reed hij de brug over de Prinsengracht af, naar de Ziekenverpleging, die hij dirigeerde. Het was een gezicht.

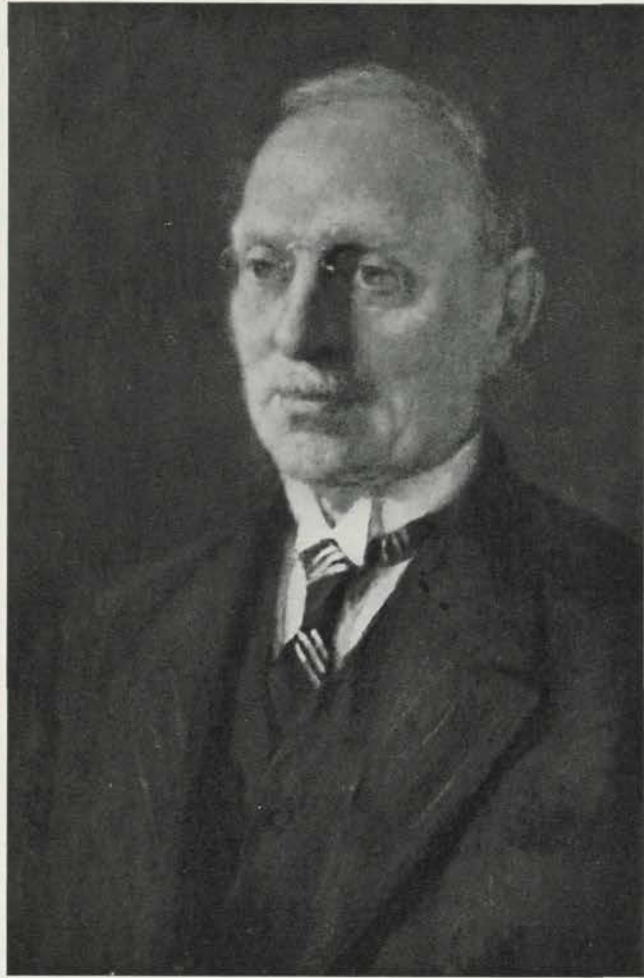
Voor de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Ge-

neeskunst heeft hij behalve zijn boek dat haar aangaat – meer gedaan dan verreweg de meeste voorzitters; tijdens de revolutionaire beweging waarvan SIKKEL de grote aanvoerder was, gold zijn woord evenveel bij het Hoofdbestuur als bij de leiders van het Tijdschrift. Als Curator der Universiteit heeft hij, als weinigen vóór of na hem, al zijn krachten gegeven aan haar bloei, en niet alleen in het Curatorium, ook bij de niet altijd gemakkelijke faculteiten en hun leden, was zijn gezag van uitnemend belang. In de geschiedenis van het Wilhelmina-Gasthuis heeft hij een groot aandeel gehad. Daarbij was het van betekenis, dat hij, wanneer een of ander voorstel, bijvoorbeeld in verband met een hoogleraarsbenoeming, niet werd gevolgd door de Amsterdamse Gemeenteraad, niet mokte of zich afwendde, maar dat hij zich naar een voldongen feit wist te schikken en ertoe meewerkte er het beste van te maken. Ik herinner mij ook zijn arbeid als lid van het College van Regenten der Amsterdamse gevangenis. Gedurende een reis in Denemarken en in België nam hij de gelegenheid waar, tal van deze plaatsen van internering te bezoeken, en kritisch te bekijken. Met een uitvoerig verslag van zijn onderzoek keerde hij terug tot lering der mederegenten. Men kan nu juist niet zeggen, dat in die tijd deze doorwrochte verzamelingen van nuttige gegevens een belangrijke invloed hadden, ook niet bij de Regering te Den Haag; toenmaals (hoe het thans is, weet ik niet) waren de regentencolleges meer een overblijfsel uit de pruikentijd; van een resultaat hunner bemoeiingen heb ik althans – verscheidene voortvarende leden niet te na gesproken – bitter weinig gemerkt. Nuttige wijzigingen in beleid en bestuur zijn naderhand gekomen. Tegenslagen, als men ze zo mag noemen, gelijk aan deze, verlamden DELPRATS werkzaamheid niet; en wanneer in een algemene vergadering van het Tijdschrift een door hem met aandrang bepleit voorstel werd gedaan, dat door de leden werd afgestemd, legde hij zich daarbij neer; een voorbeeld is de door hem gewenste accountantscontrole, een voor de financiële zaak belangrijke aangelegenheid (Algemene Vergadering 26 mei 1918). Ongelijk heeft hij gehad, toen hij op de Algemene Vergadering van 25 mei 1930, naar aanleiding van een opmerking van VAN DEN BROEK, die inplaats van de herhaalde verhuizingen aanbeval een huis te kopen, dit afried; huizen zijn geen solide belegging zeide hij; zij gaan dikwijls in prijs achter-

uit. De geschiedenis heeft geleerd, dat zijn mening onjuist was. Het was zijn aangeboren voorzichtigheid, die hem tot deze tegenwerping verleidde. Conservatisme kan men hem niet verwijten, al beriep hij zich dikwijls op vroegere gebeurtenissen, waaruit lering viel te trekken. Maar hij was de personificatie van een geslacht, dat tegenwoordig – vermoedelijk meer in schijn dan in werkelijkheid – is uitgestorven. Het laat zich minder horen, op welk gebied dan ook, omdat tegen de stroom, door de zogenaamde tijdgeest opgewekt, toch niet valt op te roeien. Hij vertegenwoordigde een generatie van mensen uit een kring, die in het land, en in talrijke verenigingen, de bestuurders leverde, mensen, zonder twijfel zoals altijd en overal kinderen van de periode waarin zij zijn geboren en gevormd, doch bij alle subjectiviteit hunner grootste waarderings, tevens plastisch genoeg om nieuwe denkbelden ernstig in overweging te nemen, en na grondige studie te aanvaarden. Deze soort mensen, wat hun menselijke gebreken ook mogen zijn, waren lange tijd de ruggegraat der natie; zij kwamen veelal voort uit geslachten die de verantwoordelijkheid van leiding-geven kenden en aanvaardden, en die nooit blind waren voor de bekwaamheden van hen die buiten hun kring stonden, en die in de bezitters daarvan een winst voor land en volk zagen. Maar zij behoorden niet tot de *cupidi rerum novarum*. Ook deze mensen zijn nodig, zelfs in een Vereniging als die het Tijdschrift uitgeeft, al bestormen zij ook niet, als ware revolutionairen, de hemel. Een bestendige grondslag vormen mensen als DELPRAT. Zij gebruiken hun tijd en hun gaven, naast de conscientieuze uitoefening van hun maatschappelijk beroep, voor het algemeen belang, zoals, tot voor korte jaren tenminste, de gefortuneerde Engelsman het zijn plicht rekende, indien hij daartoe de gaven en de gunstige gelegenheid had, reeds jong, na Cambridge of Oxford, in het Lagerhuis zijn land te dienen. Met betrekking tot zijn functie aan het Tijdschrift is DELPRAT vroeg begonnen zich belangeloos ter beschikking te stellen tot het verrichten van veel werk op een gebied, waarvoor hij een levendige belangstelling had. Belangeloosheid en belangstelling, ijver en een gezond oordeel hebben zijn langdurige werkzaamheid gekenmerkt, op ieder terrein waar hij bezig is geweest, het meest wellicht op het gebied der Geneeskunde en haar Nederlands orgaan, dat hem zo zeer aan het hart ging.

The following text is extremely faint and illegible, appearing to be a list or a series of entries. It is located at the bottom of the page, below the large rectangular area.

PROF. DR. H. BURGER

2. HENDRIK BURGER

Redacteur-gerant 1904-1913

In de oktobervergadering der Redactie in 1903 kwam een brief in, getekend door STRAUB en MUNTENDAM, daarin werd medegedeeld, dat STRAUB, eerste Redacteur-gerant, per 1 januari 1904 zijn ontslag als zodanig wenste te doen ingaan. Hij was door zijn menigvuldige bezigheden, in de eerste plaats als hoogleraar in de oogheekunde aan de universiteit van Amsterdam, daartoe genoodzaakt. Hij had inderdaad van zijn redacteurschap van het Tijdschrift veel werk gemaakt en in de elders in dit boek beschreven moeilijkheden met de Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst, een werkzaam aandeel genomen ter toekomstige oplossing. Men zat bij het Tijdschrift enigszins met de handen in het haar, toen afdoende bleek, dat STRAUB (die reeds tevoren met moeite was weerhouden om af te treden) niet voor overreding om te blijven toegankelijk was. Men polste verschillende leden van de Vereniging het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde: TREUB, WERTHEIM SALOMONSON, KOUWER; geen van hen kon of wilde de taak aanvaarden. Toen bood zich, eigener beweging, BURGER aan, pas drie jaren lid der Vereniging; men was opgelucht, en de algemene vergadering, 22 november 1903 gehouden, benoemde hem met ingang van 1 januari 1904 tot eerste Redacteur-gerant.

Men had ook een ogenblik eraan gedacht de tweede Redacteur-gerant in STRAUBS plaats te benoemen; men was tijdig van zulk een poging teruggekomen: men kon MUNTENDAM in de functie, voor welke hij zo voortreffelijk geschikt was, niet missen, en had hem dus niet gevraagd.

Met BURGERS benoeming stemde ieder in; niet alleen, omdat de Vereniging daardoor uit de verlegenheid, waarin zij dreigde te gaan verkeren, werd verlost, maar zeer zeker omdat men in hem de man zag, die de beherende taak die hij op zich zou nemen, met goed gevolg zou vervullen. Zijn gehele persoonlijkheid, zijn snel werkend intellect en zijn gave om helder en goed Nederlands te schrijven, schenen hem voor hoofdredacteur van het Tijdschrift uiterst geschikt te maken. Bovendien verwachtte men iets van zijn organisa-

torisch talent; in de enkele jaren van zijn lidmaatschap had hij deze verwachting inderdaad gewekt.

De levensperiode van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, die in dit boek wordt beschreven, vangt aan ten tijde, dat BURGER drie jaren eerste Redacteur-gerant was geweest. Hij zou er nog zes jaren aan toevoegen; en nadat hij was teruggetreden in de rang der gewone leden der Vereniging, zou hij zich nog dikwijls en niet zonder levendigheid, bemoeien met, niet zelden zich bekommeren om alles wat in en met het Tijdschrift zou gebeuren. In het hoofdstuk, dat de lotgevallen van het leven van het Tijdschrift beschrijft, ontmoet men zijn naam vele malen, en wie een goed gehoor heeft, verneemt zijn stem. Ook zij, die noch met het Tijdschrift, noch met de Geneeskunde in het algemeen ook maar het geringste te maken hadden, hebben zijn hartstochtelijk pleidooi voor het recht van Nederland inzake het geschil met België over het Antwerpen-Rijnkanaal, in het toenmalige Koloniaal Instituut kunnen aanhoren. Een bekend geleerde in het staatsrecht verzekerde mij, dat hij grote bewondering had voor BURGERS welsprekendheid, al was het dan ook, naar hij zeide, op de rand der demagogie. Zijn woord, dat de Nederlandse Leeuw in deze aangelegenheid dreigde te vernederen tot het Nederlandse Schaap, was in deze volksvergadering luide toegejuicht; dat vond mijn staatsrechtelijke vriend wel héél bijzonder uit de mond van een medisch hoogleraar, van wie men bezadigdheid zou verwachten. Ik denk, dat BURGER, had hij van deze opmerking vernomen, zich daarvan niets zou hebben aangetrokken. En in de hele stijl zijner patriottische redevoering, men kan het m.i. niet ontkennen, paste deze uitroep, deze stijlbloem, zeer goed. Hij toonde zich altijd als een vurig Nederlander, ook in het Tijdschrift, waar hij steeds ijverde voor een juist gebruik der Nederlandse taal, en tegen het misbruik van uitheemse woorden en uitdrukkingen. Nauw hing daarmee samen zijn geestdrift voor de Vlaamse Beweging, waaraan hij in het Tijdschrift bij verschillende gelegenheden uiting gaf. Ik herinner mij de bijna zot klinkende vergelijking, die hij eens maakte tussen een Vlaamse Belg en een mogelijke Nederlander, die een bepaalde gewaarwording beschreven bij het ondergaan van een longonderzoek. De Vlaamse kunstbroeder schreef over: Wat de zieke voelt, als men zijn ribbekast beklopt. De gefantaseerde Neder-

landse arts zou geschreven hebben: Subjectieve sensaties bij percussie van den thorax¹.

Dat hij bij het uiten zijner sympathie voor de Vlaamse broeders wel eens over de schreef ging, bewijst zijn aanmaning aan Nederlandse geneeskundigen om vooral niet in te gaan op een uitnodiging, zoals hij en anderen hadden ontvangen, om op een Geneeskundig Congres te Gent het woord te voeren. De vrij onverkwikkelijke discussie, die hierop in het Tijdschrift volgde, doet zijn al te grote ijver aan het licht komen (1934, II, bl. 1511).

Hoewel hij grote waardering had voor het beleid van zijn opvolger in de Redactie van het Tijdschrift, had hij het menigmaal met deze aan de stok. In de spellingskwestie, die vooral ten doel had de eenheid in de spelling der Nederlandse taal in het Tijdschrift te bevorderen, heeft hij zich ternauwernood gemengd. Wel heeft hij VAN RIJNBERK telkens dwars gezeten, indien zich op een Algemene Vergadering der Vereniging de noodzakelijkheid voordeed, de omvang der jaargangen te beperken. Natuurlijk waren de opinies, op welke wijze dit het best zou kunnen geschieden, zeer verdeeld. BURGER kwam dan telkens voor den dag met het verlangen de rubriek der Geschiedenis der Geneeskunde in te krimpen, zo nodig te eindigen. Nu was hij zelf, gedurende zijn redacteurschap, een voorstander – op goede gronden – geweest van het opnemen van stukken op dit gebied. Maar toen er een werkelijke rubriek van was gemaakt, onder VAN RIJNBERK, die een sterk historisch sentiment had, werd het hem blijkbaar wat te bar. Niet zo zeer omdat hij de geschiedenis niet belangrijk genoeg achtte om in het Tijdschrift af en toe te worden beschreven, maar eerder omdat hij de aanzienlijke ruimte, die erdoor werd ingenomen, lang niet altijd verantwoord achtte in verband met het belang der oude geneeskundigen resp. hun literaire produkten. Men vindt in VAN RIJNBERKS artikelen, ook wanneer hun titel dat niet zou doen vermoeden, af en toe van die typische stekeligheden aan BURGERS adres, waarin VAN RIJNBERK sterk was. Maar beide mannen waren aan elkaar gewaagd, al moet men erkennen, dat BURGERS erupties dikwijls van grovere aard waren dan de sarcasmen

¹ Zie: *Feestrede ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het Tijdschrift*, 1932 I, 318 en volgende.

van VAN RIJNBEEK. Misschien troffen de laatste echter dieper dan de eerste.

Wie op de eerste verdieping van het huis, waarin de bureaus van het Tijdschrift zijn gevestigd, de deur van het toilet opent, vindt zich onverwacht staan voor het welgelijkend olieversportret van BURGER. Het wordt van de tegenoverliggende wand van de gang weerspiegeld in de spiegel boven de wasbak, waarop men rechtstreeks toeloopt. Voor wie dit het eerst overkomt, is het een ware verrassing. Wie hem hebben ontmoet, herkennen de man terstond. Het mag geen schilderkunstig meesterwerk zijn, de gelijkenis is zo treffend, dat het geheel van zelf de herinnering opwekt aan de afgebeelde mens, in de volle kracht zijner jaren, grijzig, blozend, een niet bepaald spottende opgeruimde mond, op het punt te spreken, een onopzettelijke houding, niet ontevreden over zichzelf. Wie hem niet heeft gekend, leest, meen ik, uit zijn voorkomen een mannelijke, wellicht weinig gecompliceerde, openheid, een duidelijke belangstelling in de dingen des levens, bereid daarover het zijne te zeggen.

Op bl. 3 van DELPRATS boek vindt men een reproductie van J. P. HEYES beeltenis. Voor ik deze kende, had ik, voor mijzelf, wel eens de opmerking gemaakt, dat er tussen hem en BURGER een zekere overeenstemming bestond.

HEYE is nooit lid der Tijdschriftredactie geweest, doch hij heeft als algemeen secretaris der Maatschappij een levendig aandeel genomen in de oprichting ervan. Men behoeft geen medicus te zijn om een indruk te hebben van de geestdriftige dichter van het Vlaggelied, de onvervalste Nederlander. Toen ik het prentje van zijn beeltenis ontdekte, bevestigde zich mijn vermoeden, al kan men van gelijkenis geenszins spreken. Bij beiden een expansieve gelaatsuitdrukking, bij HEYE meer dan bij BURGER uitkomende in de houding van het hoofd, maar met dezelfde tot spreken geneigde, even aangeduide opening der lippen. Dit alles bij een volstreekte tegenstelling tussen de stijl der beide hoofden: HEYE het type van de romanticus, zonder enige opzettelijke artistiekeerigheid, BURGER, honderd jaren later, de voortvarendheid zelve, in zakelijke aangelegenheden zo goed als wanneer het Nederlandschap op het spel stond.

In 1856 beraadslaagde de achtste Algemene Vergadering der Maatschappij over de oprichting van het Tijdschrift. De eerste der door

HEYE geformuleerde vragen luidde: „acht de Maatschappij zoodanig Tijdschrift als het geschetste begeerlijk voor haar doel; begeerlijk voor zichzelf, zoals zij vertegenwoordigd is in hare leden, begeerlijk voor de wetenschap en voor de kunst”? Had BURGER bij het begin zijner werkzaamheid een analoge vraag moeten opstellen, hij zou de laatste drie woorden niet in zijn hoofd hebben gekregen.

Ook al zou men mogen vermoeden, dat kunst bij HEYE in zijn formule slechts geneeskunst beduidde (hetgeen mij niet waarschijnlijk voorkomt), voor BURGER zou het woord te romantisch hebben geklonken. Maar hoe hij zijn vraag zou hebben ingekleed, men kan er zeker van zijn, dat zijn overtuiging omtrent de „begeerlijkheid” even sterk zou zijn geweest.

Het is stellig een gevaarlijke neiging, die blootstaat aan vele dwaalingen, wanneer men iemands aard in overeenstemming wil brengen met de indruk, die een afbeelding op de beschouwer maakt. Ik meen, dat in het geval BURGER dit risico gering is; mede daarom heb ik de vergelijking met HEYE beproefd. Wij hebben in hem een gerant, een medewerker aan de lotgevallen van het Tijdschrift bezeten die zijn overtuiging door dik en dun wist te verdedigen met alle kracht van zijn persoonlijkheid.

PROF. DR. G. A. VAN RIJNBERK

3. GÉRARD ABRAHAM VAN RIJNBERK

Redacteur-gerant van 1913–1946

Op de Redactievergadering van 22 december 1912 deelde de voorzitter BURGER mede, dat hij vastbesloten was te bedanken voor het hoofdredacteurschap, en dat wel zo spoedig mogelijk, namelijk met 1 juli 1913. Geen aandrang der redactieleden vermocht hem van dit voornemen, dat door overlading met bezigheden werd gemotiveerd, af te brengen. Hij had reeds verschillende personen gepolst met het oog op de successie en meende geslaagd te zijn bij VAN RIJNBERK, hoogleraar in de fysiologie te Amsterdam. Deze scheen er wel oren naar te hebben, en BURGER hield hem voor zeer geschikt, mede van wege gebleken journalistieke aspiraties. PINKHOF, lid der Commissie, die namens de Maatschappij zitting had in de Redactie, opperde een mogelijk bezwaar: is VAN RIJNBERK, hoogleraar in een preklinisch vak, die nooit in de geneeskundige praktijk is geweest, wel geschikt om leiding te geven aan een weekblad, dat allereerst voor de praktizerende medicus is bestemd? De voorzitter kon daarop slechts antwoorden, dat de voorgestelde in zaken en vraagstukken op dit gebied veel belang stelde, en dat hij bovendien daarover veel gehoord had van en gesproken had met zijn vader, Dr. N. VAN RIJNBERK, die indertijd voorzitter der Maatschappij was geweest. Beide argumenten voldeden blijkbaar de aanwezigen, en men besloot de kandidaat uit te nodigen de volgende Redactievergadering bij te wonen. Deze vergadering had plaats op 18 mei 1913.

Het valt in het oog, dat hij – hoewel gast – terstond werd opgenomen in de algemene besprekingen; de voorzitter verzocht zelfs of hij naar aanleiding van het aanstaande fysiologen-congres een artikel zou willen schrijven voor het Tijdschrift (waarvan ter gelegenheid van dat congres een feestnummer zou verschijnen) over de geschiedenis der fysiologie in Nederland. VAN RIJNBERK antwoordde, dat hij het plan had zulk een artikel in *Janus* te publiceren en dat men liever VAN LEERSUM, bekend medisch historicus, daarom zou moeten verzoeken. Op aandringen van de voorzitter zegde ten slotte VAN RIJNBERK toe. Men ziet uit dit alles, hoezeer de Redactie, en in het bijzonder BURGER, overtuigd waren dat de Algemene Vergadering

het voorstel om VAN RIJNBERK tot redacteur-gerant te benoemen, zou aannemen. Dit vertrouwen werd niet beschaamd: de 18e juni 1913 werd de benoeming van kracht; in de notulen van die vergadering wordt daaraan nog geen anderhalve regel gewijd: ...de voorzitter deelde mede, dat hij wegens zijn drukke bezigheden reeds met 1 juli 1913 wenste af te treden, en „dat de heer VAN RIJNBERK bereid is reeds met dien datum zijn plaats in te nemen”. Geen der aanwezigen vroeg over deze belangrijke bestuurswisseling het woord, er werd blijkbaar zelfs niet over gestemd. Op het voorstel van het Bestuur, het traktement van de eerste beherend redacteur van *f* 500,— op *f* 1000,— per jaar te brengen, diende Dr. H. KLINKERT een amendement in, dit salaris te verhogen tot *f* 1500,—; zonder stemming werd het aanvaard. Blijkbaar werd deze beloning voor de functie van hoofdredacteur — door allen als een ereambt beschouwd — zeer voldoende geacht. Ik herinner mij, dat PEL, enkele jaren later, zich erover uitliet, dat deze *f* 1500,— juist een geschikt bedrag was, om het leven van een hoogleraar, die als zodanig *f* 6000,— jaarlijks verdiende, te veraangenen. De hoop, dat de nieuwe gerant, hoezeer ook buiten de praktische geneeskunst staande, niettemin de belangen van het Tijdschrift, dus ook van de lezers, naar behoren zou behartigen, is in vervulling gegaan. Niemand had in 1913 verwacht, dat de veertigjarige hoofdredacteur, sinds kort in Nederland gevestigd, zo spoedig zich zou inwerken in de toestanden op geneeskundig gebied, in en buiten het Tijdschrift, en zulk een inzicht zich in korte tijd zou verwerven, in vraagstukken van algemene en bijzondere aard. Dat hij zeer intelligent was, wist men, nog meer door WINKLERS getuigenis, met wie hij na zijn aankomst in het vaderland, op diens laboratorium in het Binnengasthuis had samengewerkt, dan op grond van zijn benoeming tot hoogleraar, die niet heel veel meer dan een behoorlijk gegrond vermoeden oplevert. Zijn belangstelling in allerhande takken van wetenschap, letteren en kunst was bekend. En men behoefde geen mensenkenner te zijn, om te ervaren, dat hij een diergenen was, die PARACELUS' levensspreuk aanhingen: *Alterius non sit, qui suus esse potest*. Men wist, althans men kon weten, dat de laatste eigenschap hem somtijds enige moeite zou berokkenen in kleine en in ruimere kring. Maar men nam, terecht, deze eigenaardigheid, die men „moeilijk” pleegt te noemen, op de koop toe. Dat hij

echter tevens, bij gelegenheid dat hij het noodzakelijk achtte, blijk kon geven van een souplesse, die sommigen al te slim-diplomatiek achtten, wist men niet, en kon men niet weten. Wat men ook niet wist, en wat wellicht de belangrijkste gave was, waarover hij beschikte ten voordele van het Tijdschrift, dat was zijn organisatorisch talent, zijn inzicht in financieel-economische zaken, en daarmee rechtstreeks samenhangende, zijn vooruitziende blik.

Reeds vroeg, als jongeling, werd hij door zijn vader, de bekende Amsterdamse oogarts, in verband met zijn gezondheidstoestand, naar Italië gezonden. Te San Remo was hij voorbereid tot het volgen van universitair onderwijs; te Rome had hij dit genoten. Wie voor het eerst te Rome komt, in het bijzonder wie bovendien klassiek enigszins gevormd is, weet zich aanvankelijk geen raad met de talloze indrukken, waaraan hij wordt blootgesteld. Als hij zich (wellicht heeft ook VAN RIJNBERK dit gedaan: hij vertelt ergens over het uitzicht op die plaats) niet te laat in de ochtend, kort na zijn aankomst, op de Monte Pincio opstelt, en tracht het panorama van de Eeuwige Stad in zich op te nemen, herkent hij op grond van hetgeen hij heeft gezien en gelezen in literatuur en afbeeldingen, de bouwwerken waarmee zijn denken sinds lang vertrouwd is: het Pantheon, in de verte het Vaticaan, de vage lijnen van verschillende heuvels en fora, en nog zoveel meer. De voorstelling die zijn geest van dit alles bezat, wordt tot een, zij het nog onbestemde, aanschouwelijkheid, die hij allengs, dwalende door de stad, sprekende met de mensen, die er wonen, bezoekende de ongetelde schoonheden en merkwaardigheden, die de stad elke toegewijde belangstellende biedt, verdiept. Voor de ontwikkeling van zijn kennis en waardering, vooral ook voor de vorming zijner persoonlijkheid, was de jonge VAN RIJNBERK, meer dan duizenden van zijn leeftijd, die te Rome verblijven, aangewezen.

Zijn artikelen in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant”, waarvan hij correspondent werd, getuigen van zijn indringende belangstelling in en kennis van het Romeinse leven op allerlei terrein. Men vindt in het, bij zijn 25-jarig hoogleraarsjubileum uitgegeven boek: „Een greep uit het werk van G. VAN RIJNBERK” daarvan de duidelijke en welsprekende voorbeelden uit de laatste jaren der vorige eeuw.

Het spoor, dat Rome en Italië, de klassieke cultuur, in zijn geest

heeft geprent, is hem zijn ganse leven bijgebleven, in zijn particulier bestaan nog meer dan in het openbare; het Tijdschrift doet het laatste duidelijk genoeg blijken. Maar, zijn verblijf te Rome gold niet een inwijding in historie en kunst en het Italiaanse landschapsschoon noch de journalistiek, maar in de eerste plaats de wetenschap, en wel de Geneeskunde allereerst.

Aan deze keuze was een aarzeling voorafgegaan: er werd evenzeer aan de letterkunde gedacht; hij had daarvoor een persoonlijke neiging; de latere jaren hebben bewezen, dat hij voor de schone letteren tevens aanleg bezat. Het waren vermoedelijk meer maatschappelijke dan principiële gronden, die de weegschaal ten gunste van de medicijnen deden doorslaan. Niettegenstaande zijn prestaties op het gebied der literaire produktiviteit, die hij in verschillende vorm, ook buiten het Tijdschrift, publiceerde, heeft hij, bij mijn weten, van zijn keuze nooit berouw gehad. In elk geval zou hij, literator geworden, zijn gaven voor de medische wetenschap nooit hebben kunnen ontplooien, terwijl hij daartoe in het zelfgekozen beroep van wetenschappelijk onderzoeker en leermeester naderhand tijd en gelegenheid zou vinden die andere zijde van zijn aanleg niet geheel te verwaarlosen. In een artikel bij de dood van de bekende Franse fysioloog RICHET, die zich behalve met zijn officiële vak met veelsoortige vraagstukken bemoeide, onder andere op het gebied van het occultisme, heeft hij alle waardering voor de geleerde, die zijn ganse leven aan één groot probleem wijdt, zijn voorkeur doen kennen voor de veelzijdige, die de drang heeft, buiten het eigen terrein zijner wetenschap te treden.

Tot een voorbereiding tot het uitoefenen der Geneeskunst in Nederland is hij nooit gekomen. Toen hij zover was, dat hij aanspraak kon maken op medewerken in de geneeskundige wetenschap, werd hij assistent op LUCIANI's laboratorium. Men kent overal ter wereld deze beroemde naam; ten onzent allereerst bekend in verband met zijn leer der cerebellaire functies en der functieverliezen, als het cerebellum te kort schiet. Met „atonie, astasie, asthenie” is ieder sinds zijn studententijd vertrouwd, wat men aan deze theorie ook moge hebben verbeterd, toegevoegd of ontnomen. Hier leerde hij de waarde van het experiment, in de stad waar twee duizend jaren geleden CICERO uitsprak: *Magis experiendo quam discendo cognovi*. Zijn behoefte

aan onderzoek en proefneming bracht hem – slechts schijnbaar in tegenspraak met de beoefening der natuurwetenschappelijke fysiologie – in aanraking met het occultisme.

In het hoofdstuk over de inhoud van het Tijdschrift heb ik zijn ervaringen en zijn meningen op dit terrein besproken; talrijke artikelen heeft hij eraan gewijd, en kort voor zijn dood heeft hij zijn standpunt daaromtrent bepaald in het door mij in het Tijdschrift aangekondigde werk, getiteld „Les métasciences biologiques. Méta-physiologie et métapsychologie”. Tot aan zijn einde is hij een overtuigd dualist gebleven; hij verwierp volstrekt (het woord is niet te sterk) elk monisme, het materialistische in het bijzonder, dat hij beneden de menselijke waardigheid achtte. Ik weet en ik geloof niet, dat hij onder de lezers van het Tijdschrift veel aanhangers heeft gevonden voor zijn geloof in de waarde van het eeuwenoude occultisme. Maar, hoezeer dat geloof ten slotte ook vóór alles steunde op de onbewijsbaarheid van het principieel-onaanvaardbare van zekere metapsychologische stellingen, het ontbreken van zulke bewijzen betekende voor hem een argument van positieve aard vóór het geloof er in.

Reeds op de eerste vergadering der Redactie, 5 oktober 1913, die VAN RIJNBEEK presideerde, bleek hij de leider, die men in hem gezien, althans verwacht had. Nadat er allerlei zaken, opneming van stukken, het slaan ener DONDERS-medaille en andere aangelegenheden het Tijdschrift betreffende waren afgehandeld, besprak hij de vraag of het Tijdschrift wel geheel en al voldeed aan de eisen, die men eraan zou moeten stellen. Ofschoon het meer gaf, dan hetgeen men voor de prijs zou mogen bedingen, brachten de intekengelden slechts f27.000,— op, terwijl de jaarlijkse onkosten ongeveer f40.000,— bedroegen. En, niettegenstaande dit verlies, dat toen reeds werd geleden, meende hij toch dat het aan de lezers in sommig opzicht te weinig bracht, dat sommige rubrieken onvoldoende waren. Om hierin te voorzien en deze rubrieken beter te verzorgen zou de omvang van het Tijdschrift moeten toenemen; dat zou elke week kosten meebrengen, die het blad niet kon dragen zonder verhoging van de intekenprijs. Er moest dus worden overwogen of dit mogelijk was; men zou hieromtrent thans geen besluit kunnen nemen; eerst

een Algemene Vergadering kon dat. Een kleine verbetering achtte de voorzitter mogelijk: in de literatuur-overzichten ontbraken Italiaanse tijdschriften geheel, en er bestonden daar zeer goede; zelfs al scheen het, dat niet al te veel lezers de bedoelde tijdschriften op prijs stelden, zou hij toch willen aandringen op een uitbreiding in die zin. Een kleine weerstand tegen zijn voorstel overwon hij ten slotte gemakkelijk. — Op deze zelfde Redactie-vergadering, stelde hij voor (en kreeg daartoe de instemming der overige leden) de samenstelling van een catalogus op het bibliotheekje, dat hij in vrij desolate toestand, bij zijn aanvaarding van het voorzitterschap had gevonden. Dit allegaartje (hij noemde het een prulleboel), dat merendeels bestond uit geschriften van sociaal-geneeskundige aard, moest worden uitgezocht, het bruikbare worden gecatalogiseerd, en er zou een krediet moeten worden geopend ter uitbreiding der boekenverzameling, in het bijzonder op het gebied der maatschappelijke geneeskunde. *f* 200,— per jaar werden toegezegd. Men weet, welk een omvang deze bibliotheek van het Tijdschrift door de jaren heen heeft bereikt. Niet ieder weet, dat haar ontstaan te danken is aan een gloednieuwe hoofdredacteur op de eerste door hem gepresideerde vergadering.

De hier geschetste entree van VAN RIJNBERK als leider van het Tijdschrift typeert hem, meen ik, voldoende; het is niet meer dan een begin, maar zijn beleid en houding hebben zich in de tientallen jaren van zijn redacteurschap steeds meer ontplooid. In het hoofdstuk over de interne geschiedenis van het Tijdschrift zal men daarvan de bewijzen aantreffen. Het spreekt van zelf, dat zijn mening niet onder alle omstandigheden werd gedeeld, en dat hij zich soms verzette, in de aanvang, tegen voorstellen die, hetzij in een Redactie-vergadering, hetzij in een Jaarvergadering der Vereniging werden te berde gebracht. Het betrof dan altijd iets, waarop hij niet was voorbereid, of waarmee hij zelf niet te voren had rondgelopen. Hij had dan moeite zich er terstond mee te verenigen; hij hield ervan zich te beroepen op een vroegere mislukking van een dergelijk plan (voorbeeld: de Klinische lessen¹, of op de traditie (voorbeeld: de gehele Maatschappij-afdeling uit het Tijdschrift weren). De Klinische lessen zijn er toch gekomen, en hij heeft zich over hun bloei hartelijk ver-

¹ Zie hoofdstuk V.

heugd, het behoud van het Maatschappij-orgaan in het Tijdschrift heeft hij altijd verdedigd tot het bittere einde, niet tegenover zijn Vereniging (dat was niet nodig), doch tegenover het Hoofdbestuur der Maatschappij. In het hoofdstuk, dat zich bezighoudt met de verhouding tussen Tijdschrift en Maatschappij, kan men nalezen hoe hij de nodige onderhandelingen voerde. Daargelaten zijn vasthoudendheid aan de historische band tussen beide, waarin hij gesteund werd door de grote meerderheid der leden der Vereniging – een vasthoudendheid, die door een enkeling absurd werd gevonden – was zijn beleid zakelijk en doeltreffend. Hij wist concessies te doen, die aan zijn hoofddoel geen afbreuk deden, en het eind was, dat hij bereikte wat hij, en de Vereniging met hem, wilde: baas blijven in eigen huis.

Een ander symptoom van zijn vasthoudendheid en geduldig doorzettingsvermogen, is het aandringen op een *eigen huis*. Voor het eerst repte hij daarvan in een Redactievergadering op 7 december 1924: „dat hebben wij noodig in plaats van huurkamers, waar wij nooit vast kunnen blijven”. Het was een tijd, dat de financiën van het Tijdschrift waarlijk niet bloeiend konden worden genoemd. Kort daarna werd de kamerhuur in de P. C. Hooftstraat opgezegd en moest men naar een benedenhuis in de Nicolaas Maesstraat verhuizen en men wilde bezuinigen. Het eigen huis was nog niet aan de beurt, en VAN RIJNBERK zweeg erover. In 1936 zou het verkregen worden, en niemand heeft er spijt van gehad. Een eigen, geschikte woning in eigendom te hebben, was, zakelijk gesproken, voor ieder noodzakelijk op den duur. Voor velen was het reeds voldoende als men daardoor maar ruimte kreeg, die men onder VAN RIJNBERKS bestuur hoe langer hoe meer te kort kwam. Maar hem zelf stond daarbij, niet als een kleine bijzaak, voor ogen: een representatief huis, waarmee het Tijdschrift voor de dag kon komen, en niet een verblijf met voldoende ruimte om de bibliotheek en de verzamelingen te kunnen bergen, maar dat uit- en inwendig een zeker aanzien toonde. Die eis, aan het huis gesteld, gold voor hem niet minder voor de inhoud, de meubilering, stoffering, kortom de gehele inrichting. Dat dit verlangen vervuld werd tot aller tevredenheid, niettegenstaande in het begin sommige leden der Vereniging de gehele opzet veel te fraai en te luxueus vonden, is, afgescheiden van de esthetica, die er-

mee gediend is, allen die er dagelijks in werken een bron van genoeg, een weldaad.

De zin voor het passende ornament kenmerkte VAN RIJNBERKS stijl evenzeer. Men mag zich afvragen of deze neiging samenhang met zijn jarenlang verblijf in Italië, in Rome vooral, waar het ornament zo enorm veelvuldig is, dikwijls – vooral aan de kerken en fonteinen der barok – ons al te overdadig schijnt. Men kan uit VAN RIJNBERKS hoofdartikelen een grote verzameling bijeenbrengen van zulke versieringen, die hier en daar het karakter krijgen van stijlbloemen. Ik kan de verleiding niet weerstaan daarvan enkele, uit verschillende perioden van zijn hoofdredacteurschap, aan te halen.

Uit een verslag ener Algemene Vergadering der Maatschappij, waarin hij de vergaderzaal, een concertzaal, een monster van modern „mooi” noemt: „Men zou een vergadering van medici wenschen te zien in een statigen tempel met stemmig décor, te midden van de heilige symbolen onzer roeping”.

Uit een huldiging aan EJKMAN: *Parva favilla gran fiamma seconda* (Dante): „de rijstkorrel-zilvervlies is uitgebot tot een statig woud van physiologische theorieën, klinisch-diaethetische toepassingen en belangrijke chemische bevestigingen”.

Uit een artikel over de rubriek Boekaankondigingen: „Boeken zijn niet alleen het bezinksel, omdat zij vaak bezonken kennis geven, maar tevens de kristallen der wetenschap. Zij verbeelden in hun vorm en facetten getrouwelijk de wisselende gestalten van ons weten”.

Uit een artikel over een belangrijk geleerde, het voorbeeld van eenvoud, die tachtig jaar werd: „In gulden verstarring van schoonheid en geestelijke bloei het bestaan te kunnen slijten, dat eischt God’lijke natuur”¹.

Ik beperk mij tot deze weinige. Paradoxe en rechtstreeks geestige korte opmerkingen op allerlei gebied vindt men rijkelijk verstrooid in vele artikelen. Altijd is zijn stijl levendig en beweeglijk; slechts wanneer hij een zuiver wetenschappelijk onderwerp behandelt, kan hij bij uitzondering zodanig uitvoerig en volledig zijn, dat men de leetuur ternauwernood tot het bittere einde kan volhouden. Ik verwijs de lezer naar zijn samenvattende overzichten over „De buikreflex”,

¹ Wie WINKLER heeft gekend zou niet op de gedachte komen, dat deze beeldspraak hem gold.

die niet minder dan 37 en 28 bladzijden beslaan. Weliswaar was voor een samenvattend overzicht meer ruimte toegestaan dan voor een „oorspronkelijke” bijdrage, maar hier ging het gebruik dezer concessie zozeer over de schreef, dat er in de Algemene Vergadering met weinig instemming over gesproken werd. VAN RIJNBEEK verdedigde zich met de aanhaling van het ieder bekende feit, dat een auteur zijn onderwerp belangrijk genoeg pleegt te vinden om de omvang zijner studie onvoldoende in het oog te houden, maar de tegenwerping kon hij bezwaarlijk ontzenuwen. Zij moest hem te meer treffen omdat niemand meer dan hij de medewerkers aan het Tijdschrift had gemaakt kort te zijn. Het bleef, althans voor mij, die het incident heb bijgewoond, een open vraag, of hij inderdaad getroffen was. Zeker is het, dat hij daarvan in het minst geen blijk gaf, maar de opmerking rustig naast zich neerlegde, ofschoon hij zeide: „heeft men het te lang gevonden, dan maak ik amende honorable”. Ongetwijfeld lag in deze formele houding een zekere eigenzinnigheid; deze was hem inderdaad niet vreemd. Maar, aan de andere kant, hij was volstrekt niet ongevoelig voor de opinie van een ander. Men ziet dit met veel zelfkennis door hem geboekstaafd in het herdenkingsartikel, dat hij aan DELPRAT bij diens dood wijdde: „hoe vaak heb ik DELPRAT in tijdschriftaanleggenheden niet om raad gevraagd. Nooit tevergeefs, want hij was hij was altijd bereid dien te geven; en nooit zonder goed gevolg – wanneer ik dien gevolgd heb”. – Zijn leiding der Algemene Vergaderingen kenmerkte zich door een grote zekerheid en zelfverzekerdheid. Er waren altijd wel leden die tegen het een of andere, soms verrassende, voorstel bedenkingen hadden. Maar met een doodenkele uitzondering bleek hij zo uitmuntend gepantserd tegen te maken of gemaakte bedenkingen, dat hij zo goed als altijd zijn plannen goedgekeurd zag, of, wanneer het bleek, dat de stemming een andere kant opging, dat hij het niet op een beslissing liet aankomen, doch deze tot een latere gelegenheid wist uitgesteld te krijgen. Ik heb daarop reeds gewezen, toen ik repte van zijn doorzettingsvermogen in bepaalde gevallen. Een altijd bestaande, door verschillende leden gevoede bedenking tegen de rubriek Geschiedenis der Geneeskunde, heeft hij steeds opnieuw krachteloos weten te maken. Men kan gerust zeggen, dat, telkens wanneer de noodzaak van beperking van de omvang van het Tijdschrift aan de orde kwam

(en dat gebeurde vele malen), deze rubriek het eerst ter sprake werd gebracht, in het bijzonder door BURGER, die dan tevens de uitgave der „Opuscula” in zijn argumentatie betrok. Met hand en tand verzette zich VAN RIJNBEEK tegen alle bedenkingen; wie de op zichzelf voortreffelijk geredigeerde boekdelen der „Opuscula” naslaat, zal niet ontkomen aan de indruk, dat niet elk daarin behandeld onderwerp heel veel meer dan een curiosum is, dat ternauwernood om zijn intrinsiek belang de opneming, met haar moeite en kosten, wettigde.

Ik heb mij enigszins verbaasd over de rubriek „Nieuws uit de afdelingen”. Voor de wetenschap waren zij, op deze plaats (natuurlijk was hun inhoud niet waardeloos voor de betrokken afdeling, al was daardoor het afdrukken in het Tijdschrift nog niet voldoende gemotiveerd), volstrekt nutteloos en voor het overige hadden zij slechts een plaatselijk belang. Maar VAN RIJNBEEK zette zich schrap deze rubriek te verdedigen zoals tijdens het conflict met de Maatschappij in de jaren twintig was gebleken. In 1930 werd door degenen, die dit nieuws overbodig vonden, een voorstel ingediend, het voortaan weg te laten. Maar de voorzitter wilde er niet van weten; meer dan eens had hij ook in het Tijdschrift deze bijdragen geprezen, die, volgens hem, de band aller Nederlandse artsen versterkte, en die hij voor de toekomst van belang achtte. Zijn historische zin bracht hem, meer dan uit zijn argumenten tastbaar naar voren trad, tot zulke overwaardering. En hoe langer een bepaald gebruik had bestaan, des te meer aanspraak had het – zo was in verschillende zaken zijn oordeel – om te blijven voortbestaan. Een vorm van conservatisme zou men zeggen, van traditie kan men in een onbeduidende zaak als het Nieuws, dat nog zo kort bestond, ternauwernood spreken.

Maar men zou VAN RIJNBEEK verkeerd beoordelen, wanneer men hem, zonder allerlei voorbehoud te maken, conservatief noemde. Hij heeft de verhouding tussen Redactie, dat wil zeggen de eigenlijke leiding, in het bijzonder de eerste Redacteur-gerant en het Tijdschrift in de grond veranderd. Onder BURGER, die waarlijk heel wat tijd en moeite aan zijn Tijdschrift had gegeven, sprak men van een bijfunctie, die eigenlijk een erebaantje was, en dienovereenkomstig gehonoreerd werd. VAN RIJNBEEK was in ieder opzicht de leider; hij bemoeide zich met alles, en met succes. Dat zijn beloning daarom gaandeweg aanzienlijk steeg, was onvermijdelijk. Weliswaar stelde hij de verhogin-

gen nooit zelf voor, maar de voorstellers, leden van een Bestuur, waar hij de onbetwiste primus inter pares was, stuurden, financieel, in een richting, die tengevolge van zijn persoonlijkheid niet te ontwijken was. Men overdrijft weinig of niet, wanneer men VAN RIJNBEEK een verlicht Despoot noemt. Een enkele maal heeft hij gelegenheid gevonden een goed woord voor de democratie (in de Maatschappij!) neer te schrijven. Maar toen iemand in een Algemene Vergadering der Vereniging het waagde dat woord te gebruiken (het was naar aanleiding van de gewoonte, jaarlijks nieuwe leden door het Bestuur te doen voordragen, terwijl het bedoelde lid bescheidenlijk had opgemerkt, dat men wat meer notitie diende te nemen van de voorkeur der leden), trok hij zijn schouders met een verachtend gebaar op.

Een verlicht despoot, die zich op grond van de wet, elk jaar moet blootstellen aan een nieuwe verkiezing, biedt enorm grote voordelen aan een Vereniging als die van het Tijdschrift. Dat heeft VAN RIJNBEEKS 34-jarige regering overtuigend bewezen. Daarmede is natuurlijk niet gezegd, dat het op andere wijze niet evengoed mogelijk is, deze betrekkelijk kleine gemeenschap te doen gedijen; dat hebben voorgangers en opvolgers ten genoegte aangetoond. Maar of ook de voortreffelijkste van hen er in geslaagd zou zijn, het leiderschap 34 jaren volhoudende, met niet aflatende energie, het lot van het Tijdschrift met zoveel geluk te leiden, het is een vraag, die zoals vele, niet beantwoord kan worden met volstrekke zekerheid. Wat wel zeker is, dat is, dat VAN RIJNBEEK met al zijn zeer verschillende eigenschappen als Tijdschriftleider en als mens, een taak heeft volbracht met een uitslag, die ook onze nazaten met bewondering zal vervullen.

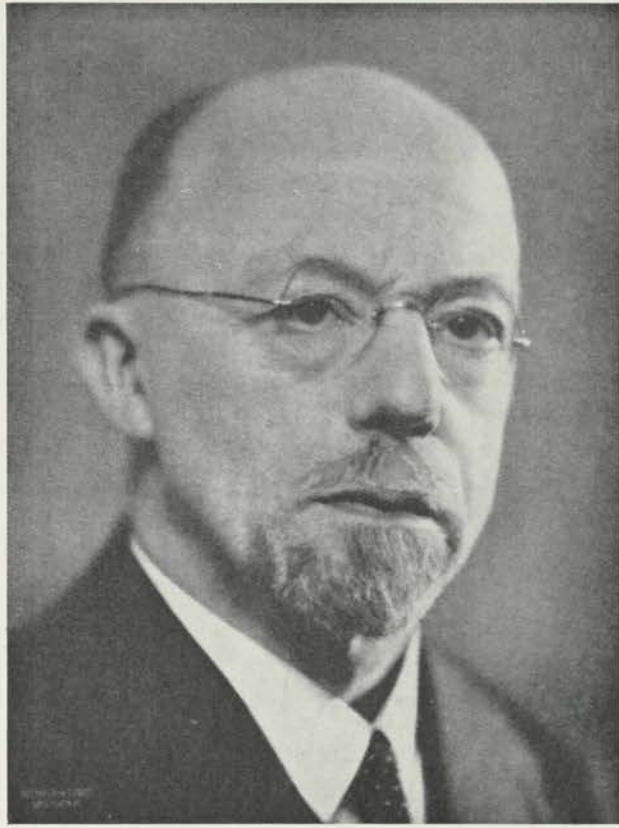
GÉRARD VAN RIJNBEEK was een eenzaam mens; naar zijn eigen woord had hij geen vrienden; een ander voegde er aan toe: wel vijanden. Men mag het laatste laten gelden; het zou onbegrijpelijk zijn, als hij er geen had. Maar geen vrienden te hebben is een moeilijk ding. De tijd, waarin men vrienden maakt voor zijn leven had hij in Italië doorgebracht; van zijn 11e tot zijn 34e jaar. Daar ginds is hij niet zonder vrienden geweest; zijn terugkeer naar Nederland maakte met de meesten van hen allengs de banden lossen; andere relaties werden door de dood verbroken. En een zekere nostalgie naar de

warmte en het licht van het Zuiden heeft hem tot zijn dood nooit verlaten. Na het neerleggen zijner functies had hij voorheen gehoopt de trek naar Italië of de Franse zuidkust te kunnen volgen. Vóór de laatste oorlog sprak hij mij over zijn illusie. De wereldgebeurtenissen hebben hem in zijn Blaricums verblijf, in een betrekkelijke door hem zelf gevoelde eenzaamheid gelaten, denkend en werkend. Wie niet werkt, leeft niet, meende hij. Zonder veel hoop op de toekomst der mensheid heeft hij zijn laatste jaren gesleten, een individualist, wiens persoonlijkheid in vier en dertig jaargangen van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde te herkennen is.

Faint vertical text on the right side of the page, possibly a page number or a reference.

Main body of faint text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to its low contrast.

PROF. DR. J. J. VAN LOGHEM

4. JOHANNES JACOBUS VAN LOGHEM

Redacteur-gerant 1947-1949, 1954-1955

Ook al had VAN LOGHEM niet tweemaal een korte tijd het Redacteur-gerantschap bekleed (hij beschouwde zichzelf als interimair leider, tussen de zo spoedig overleden KLINKERT en zijn opvolger KOUWENAAR, later als waarnemer na KOUWENAARS plotselinge dood), hij is buiten kijf een dergenen, die in de tweede halve eeuw van het bestaan van het Tijdschrift een uiterst belangrijk aandeel hebben gehad in het lot van dit periodiek. Hij was SALTETS opvolger als hoogleraar voor hygiëne en epidemiologie aan de Amsterdamse Universiteit, en onder zijn leiding, die zich ook buiten de school, in geheel Nederland, deed gelden, bloeide een sociale geneeskunde op waarvan men in zijn artikelen en de door hem gegronde rubriek „Arts en Samenleving”, een neerslag vindt. Ik veroorloof mij de lezer daarnaar, tevens naar die der Hoofdartikelen te verwijzen. Hij zal daarin vinden de producten van een fijne geest, met een onafhankelijk oordeel, dat niet schroomt af te wijken van het gangbare, in het bijzonder waar sprake is van de functie en de grondslag der sociale geneeskunde. Hiervan is zijn volgende getuigenis – dat ik ook in het hoofdstuk over Hoofdartikelen had kunnen plaatsen, maar dat naar mijn inzicht, in het bijzonder van pas is in deze korte schets – een goed voorbeeld. Het stuk verscheen in 1947, men vindt het op bl. 194, het is getiteld „Sociale Geneeskunde”. VAN LOGHEM levert daarin een uitnemende kritiek op het begrip, dat heersende is omtrent Sociale Geneeskunde, en op de stelling, dat hieraan, hoe ook beschouwd, het karakter van geneeskundige wetenschap niet toekomt. „Gescheiden leering van fundamentele kennis en toegepaste kennis bedreigt het wetenschappelijke verband tot schade van het inzicht”. Het komt mij voor dat, nu in de tegenwoordige tijd de voor enkele jaren ingestelde leerstoel voor dit vak er toe heeft geleid, dat na een klinisch college in de „grote vakken”, sociale consequenties – in bijzondere gevallen – voor de patiënten worden getrokken, VAN LOGHEMS bedoelingen in het universitaire onderwijs een zekere kans lopen te worden verwezenlijkt. „Het begrip Sociale Geneeskunde heeft betrekking tot een maatschappelijk verschijnsel..., waarvan de praeventieve betekenis uit didactisch oogpunt hoog is te schatten”. „Men overziet

dit verschijnsel als geheel bij de omschrijving der Openbare Gezondheidszorg; in zijn onderdeelen sluit het zich op rationeele wijze aan bij de specieele leer der bestrijding van ziekten. De afbakening van dit verschijnsel tot object van een afzonderlijk leervak is dan ook didactisch noch wetenschappelijk verantwoord". Zie hier een heel wat ruimere taak, dan zichtbaar is in de stellig prijzenswaardige vingerwijzing na het in engere zin klinische onderricht. Er zijn medici, die hiervoor een beroep op een „specialist-sociaalgeneeskundige" eigenlijk overbodig achten, en die de behandeling der maatschappelijke consequenties voor de patiënt en voor zijn ziekte, zouden willen toevertrouwen aan de clinicus zelve, evenzeer als – aan de andere pool – preventie en alles wat daarmee samenhangt tot het gebied van de hygiënist (epidemioloog enz.) behoort.

Men vindt in het Tijdschrift, jaargang 1948 bl. 3761, een bekorte tekst van VAN LOGHEMS afscheidscollege gehouden, op 26 oktober 1948 in het Laboratorium voor de Gezondheidsleer der Universiteit van Amsterdam; het stuk draagt de titel „Geestelijke omgeving". Ik raad ieder, die het betrokken college niet heeft bijgewoond of dit uitvoerige referaat niet heeft gelezen, zijn verzuim te herstellen. Men zal althans dit ene eruit leren: VAN LOGHEM had – en heeft – uit veelsoortige, kritisch verwerkte ervaring in Nederland, Europa, Nederlands Indië, het volste recht op een eigen mening omtrent het onderwijs in de maatschappelijke toepassingen van de geneeskunde; „dit blijve Hooger onderwijs, vrucht van een zich eeuwig verjongende wetenschap".

Het woord sociaal heeft – hetzij met bescheidenheid gezegd – een modieuze inslag. VAN LOGHEMS opvatting van dit woord in de samenstelling met het woord Geneeskunde heeft met mode niet te maken. De ervaring, die hij had opgedaan, was nuttig en nodig. De hoofdzak is de wijze, waarop hij die ervaring heeft dienstbaar gemaakt aan zijn eigen denkbeelden, die elke Tijdschriftlezer bekend kunnen zijn. Ik heb, ter kenschetsing zijner persoonlijkheid, zijn imposante strijd voor Maatschappelijke Gezondheidszorg vooraf laten gaan aan een waardering van zijn werk in de Rubriek „Arts en Samenleving"; talrijke korte artikelen op dit gebied, waar zijn scherpzinnige opmerkzaamheid telkens weer iets onverwachts en belangrijks vond, hebben, sedert deze rubriek op zijn initiatief werd ingesteld (1921)

vele afleveringen, men mag wel zeggen, opgeluisterd: kort, kernachtig zonder mooischrijverij, in voortreffelijk Nederlands, hebben zij, buiten kijf, elke enigszins geïnteresseerde lezer bezig gehouden, en hem iets bijgebracht. Wie VAN LOGHEM niet persoonlijk kent, kan een goed deel van zijn phaenotypus (zoals hij het noemt in zijn afscheidsrede) uit zijn geschriften leren kennen. Hij bezit het vermogen, voortgekomen uit een hemzelf wellicht niet geheel bewuste, natuurlijke aandrang, ieder onderwerp, dat hem de moeite waard schijnt, om zich mee bezig te houden, van de grond af te bestuderen, ook al heeft het in de communis opinio van ouds een min of meer algemeen geldende plaats en een niet meer disputabele verklaring gevonden. Ik herinner aan zijn stuk over verkoudheidsziekten (1933, I, 289). Welk een simpele zaak, zouden velen zeggen; enkelen vonden de zaak niet zo simpel; mij komt in gedachten een gesprek met Dr. C. L. DE JONGH, de Haagse internist, die opgemerkt had, dat op zijn afdeling geen patiënt werd geïnfecteerd door een verkouden bezoeker. VAN LOGHEM legde een statistiek aan, waarin de gang der luchttemperatuur over grote perioden werd nagegaan; aan de best-verkrijgbare opgaven over betrokken ziektegevallen ontleende hij een door hem samengestelde grafiek, die treffend overeenstemde met de meteorologische gegevens; een epidemiologisch resultaat op het alledaagse terrein van populaire, nauwelijks wetenschappelijk gevonden, à te bekende aandoeningen.

Van een ander enorm belangrijk onderzoek wil ik nog gewagen, omdat het resultaat ervan zo diametraal scheen te staan tegenover tot dusver, in wetenschappelijke kringen algemeen heersende opvattingen. Op een middag in 1954, het was de 27e april, toonde hij mij, in grafische voorstellingen, hetgeen hem gebleken was over het regionale verschijnen en verdwijnen van poliomyelitis-epidemieën. Nog levendig staat mij voor de geest zijn enthousiasme en mijn verrassing, toen hij mij de onbetwifelbare (hij noemde ze nog: voorlopige) gegevens toonde die hij volgens allerlei, elkaar aanvullende combinaties had verkregen. Men zag voor ogen het zo goed als geheel overeenkomstige, aan dezelfde periode gebonden opkomen, aanzwellen, afnemen, en eindigen der epidemie in uiteenliggende kernen van de invasie der ziekte. Wat nu te denken van de verbreiding van deze gesel der mensheid door infectie van mens op mens?

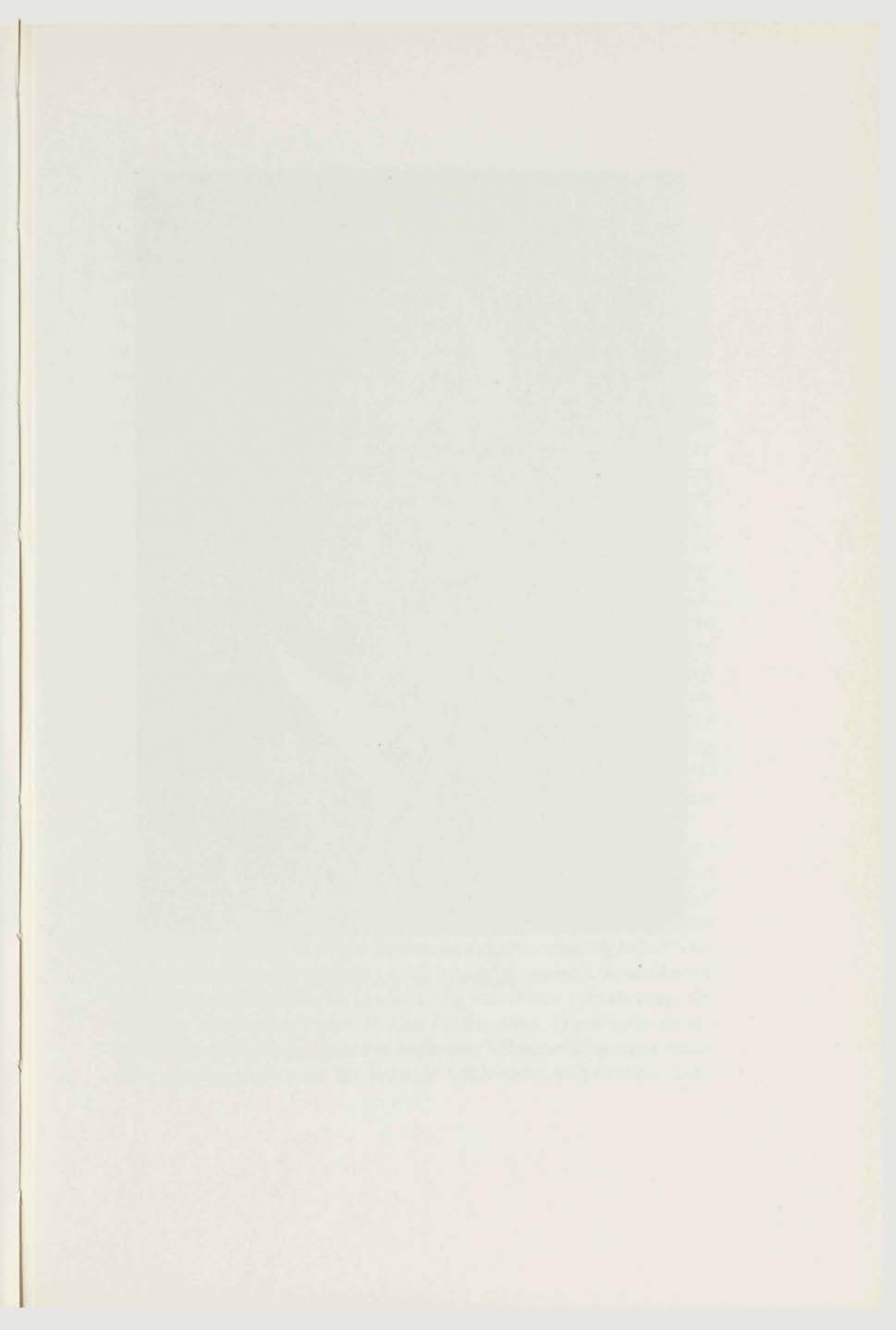
Men zou geneigd zijn, te denken: Om zulk een probleem aan te vatten, en ermee te worstelen, zou iemand tientallen jaren jonger moeten zijn. VAN LOGHEM ondernam het, omdat zijn geest ervoor openstond, en omdat niemand beter dan hij toegerust was met alle kennis van hetgeen epidemiologie, bacteriologie, virologie en immuniteitsleer hadden geleerd. Zulk een kennis hindert menigeen, nieuwe denkbeelden te aanvaarden; voor VAN LOGHEM was het geen beletsel, het terrein opnieuw te exploreren, en nieuwe inzichten te winnen.

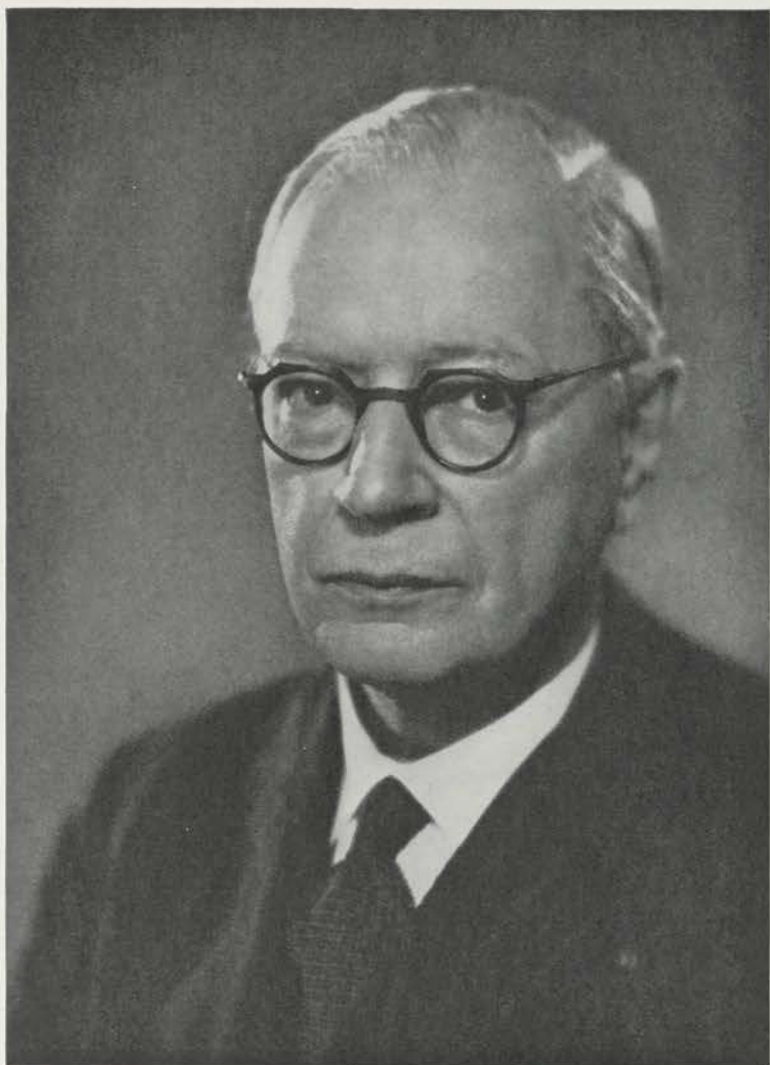
Meer dan iemand anders is hij in zuiver wetenschappelijk opzicht een leider van het Tijdschrift geweest. Is er voor die veel genoemde „Spiegel van het geneeskundig leven in Nederland” één taak te noemen, die gewichtiger is dan deze? Men denke niet dat zijn invloed op het Tijdschrift en de lezers zich tot de zuivere wetenschap bepaalde. In andere rubrieken zal men de sporen duidelijk kunnen vinden. Een richtsnoer leidde hem altijd, ook in publikaties van kleiner formaat. Altijd hebben twee verschillende meningen geheerst omtrent de voorwaarden, waaraan het Tijdschrift moest voldoen. De ene was, dat een auteur zich had te richten naar een niveau, waarop ook de minst wetenschappelijk denkende arts staat; zijn bijdragen moesten voor elke medicus na een dag van vermoeiende arbeid begrijpelijk zijn; als men het zo wil noemen: Populair-medisch. De andere hield het voor nodig, dat het „oorspronkelijke” werk (dit heeft een zeer ruime betekenis!) weliswaar een normaal menselijk begrip niet te boven moest gaan, maar dat het tevens aanspraak moest kunnen maken op enige herseninspanning van de lezer. Het is ermede gesteld als met de waardering van muziek door het publiek. De ene musicus wil de hoorder geven, wat hem rechtstreeks in het gehoor valt, waarmee hij misschien een beetje kan meeneuriën, de andere houdt het voor zijn taak, de luisteraar omhoog te trekken naar het peil, waarop zijn muziek zich beweegt. Voor wetenschap en voor muziek, voor andere kunsten evenzeer, geldt dezelfde keus. Ik meen, dat in gecultiveerde – wellicht zelfs in minder geoefende – kringen het dilemma eigenlijk niet bestaat, zelfs niet waar het populariseren, in zijn beste vorm, bedreven wordt. Naar dit beginsel heeft het Tijdschrift zich gericht, en stellig met een bevredigende uitslag. Niemand heeft, bij mijn weten, het beter in praktijk gebracht dan VAN LOGHEM.

Misschien is er niets, wat VAN LOGHEM beter doet waarden door de buitenstaander dan het aandeel, dat hij op Java heeft gehad in de pestbestrijding. Hierin herkent men reeds op het eerste gezicht de logische gedachtengang: woningtoestand verbeteren.

Men heeft, bij VAN RIJNBERKS aftreden, sterke druk op VAN LOGHEM uitgeoefend, om diens taak over te nemen; hij heeft alleen interimair gerant willen zijn. Het is waar, dat hij de zeventig jaar vrij nabij was, maar er staat in de statuten niets van de gebruikelijke pensioengerechtigde leeftijd. Niemand kon eraan twijfelen, dat geen medicus in Nederland meer dan hij aan VAN RIJNBERKS voorstelling van de ideale hoofdredacteur zou beantwoorden. Het was niet, dat hij uit pure bescheidenheid zich niet beschikbaar stelde. De zaak is, meen ik, zeer eenvoudig. Hij had er geen lust in. De jaren zijner functionering als ondervoorzitter hadden hem volkomen duidelijk gemaakt – indien hij het tevoren niet reeds had geweten – wat eraan vast zit, zich diepgaand en voortdurend te bemoeien met de zeer uiteenlopende bezigheden, die de Hoofdredactie meebrengt. Dat hij vervuld was van vraagstukken op epidemiologisch gebied, en dat hij daarmee ook voorlopig zich nog intensief zou bezighouden zou een verklaring kunnen heten voor zijn weigering. Ik meen echter, dat men dit excuus (ik geloof niet, dat hij het heeft gemaakt) niet had behoeven te aanvaarden. Al zijn genegenheid voor het Tijdschrift, en al zijn objectieve geschiktheid om het te leiden, al had hij het nog zo druk met eigen werk, konden zijn zeer persoonlijke opvatting, als men wil: zijn zelfkennis, niet tot een ander besluit brengen. Zolang er geen noodtoestand heerste mocht, ja moest, hij eigen inzicht volgen. Men zou de factoren, die tot dit inzicht voeren, willen kennen; daartoe zou een analyse zijner persoonlijkheid, zonder dieptepsychologie, nodig zijn. Ik zal het niet wagen die te geven. Wie hem enigszins van nabij kent, kan zich er een aannemelijke voorstelling van maken: een wetenschappelijk denker, ook in het dagelijks leven bezonnen, maar geenszins zonder geestdrift. Een man, die zich schriftelijk in een geciseleerde stijl uitdrukt, waaraan men de bedachtzaamheid der formuleringen niet herkent; een man met gevestigde overtuigingen, waarderingen, nochtans bereid deze onder de druk der ervaringen prijs te geven; openstaand voor meningen van anderen, en daaraan recht van bestaan toekennend, terwijl hij

ze onaanvaardbaar of zelfs ongerijmd acht. Iemand met een behoorlijk oordeel over, en appreciatie van commerciële, financiële, ook wel organisatorische maatregelen die hijzelf niet zou hebben uitgevoerd of zelfs niet bedacht. Daarbij levendig belangstellend in geestelijk goed van allerlei hoedanigheid, en volstrekt niet ongevoelig voor de meer stoffelijke gaven der wereld. Kortom, een mens bij wie de praktijk des levens niet is ondergegaan in zijn wetenschappelijk denken. Een man van deze soort moet een vanzelfsprekende, gul aanvaarde invloed op zijn omgeving hebben. Die heeft hij gehad, en heeft hij nog op het Tijdschrift en op zijn medewerkers. Tijdens PRAKKENS hoofdredacteurschap trad hij af als ondervoorzitter der Vereniging. Zijn opvolger is – 1 januari 1956 – Prof. Dr. J. W. DUYFF, de Leidse fysioloog, wonende te Amsterdam.

PROF. DR. W. KOUWENAAR

5. WILLEM KOUWENAAR

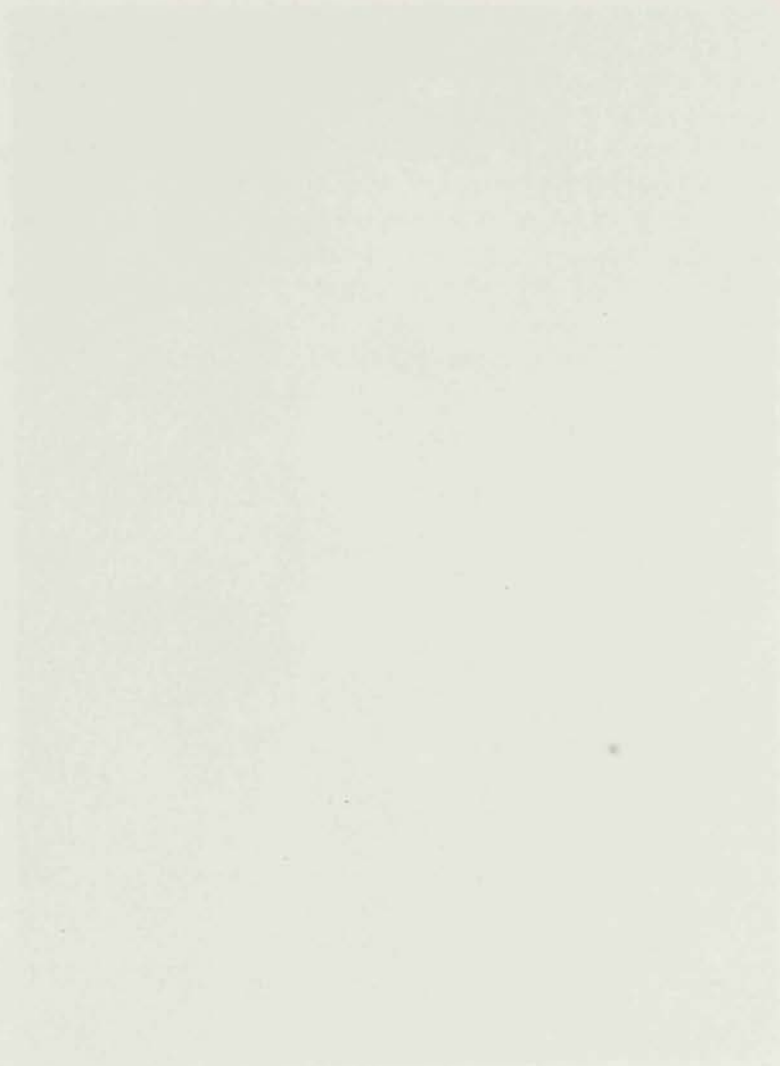
Redacteur-gerant 1950-1954

Nog geen vijf jaren heeft KOUWENAAR de leiding van het Tijdschrift gehad. VAN LOGHEM had hem ter benoeming voorgesteld, nadat hij zich ervan had overtuigd, dat KOUWENAAR deze zou aanvaarden. Weinigen waren met hem bekend, maar VAN LOGHEM wist wat hij deed, toen hij hem polste. Hij kende hem uit Indië; KOUWENAAR was zijn opvolger geweest aan het beroemde laboratorium te Medan, waar zoveel voortreffelijk werk was verricht. Thans werd hij opnieuw zijn opvolger in een volmaakt andere functie. De gronden, waarop VAN LOGHEM zijn oog op hem had laten vallen waren steekhoudend; er was in de Vereniging niemand, die er aan kon twijfelen of men zou met deze man in zee kunnen gaan. De korte tijd, dat hij het bewind gevoerd heeft in de Jan Luykenstraat heeft de verwachtingen niet beschaamd. Van nature eerder verlegen, een man van weinig woorden, vriendelijk en hoffelijk in de omgang, een werker van belang, met een voortreffelijk begrip voor de grote lijn, volgens welke het Tijdschrift moest worden geleid, was hij spoedig ingewerkt in zijn nieuwe taak en verwierf hij de sympathie van het gehele personeel. Hij deed er geen opzettelijke moeite voor; eerder moesten zijn medewerkers zich wennen aan zijn enigszins gereserveerde houding, die een persoonlijke toenadering in de weg scheen te staan. Maar reeds lang vóór zijn plotselinge dood was ieder ingenomen met zijn wijze van leiding geven en met zijn persoonlijkheid. Een ongeveinsder, echter verslagenheid na de schokkende tijding van het ongeval, waarvan hij het slachtoffer werd, heb ik nooit bijgewoond.

Toen hij begon met zijn werk aan het Tijdschrift, vond hij een uitstekend georganiseerd bedrijf. Hij had kunnen volstaan (en velen zouden dat hebben gedaan) met de gang van zaken voort te zetten zoals hij die had aangetroffen; reeds daarmee zou hij genoeg te doen gehad hebben naast de vele werkzaamheden, waarmee hij belast was: allereerst zijn hooglaraarschap voor tropische hygiëne, verschillende maatschappelijk-medische functies. Hij was echter niet de man, die daarmee zijn taak als vervuld kon beschouwen. Hij schafte de rubriek Therapie, die bij de lezers weliswaar belangstelling vond, maar die enigszins leed onder het bezwaar voldoende medewerkers daar-

voor te winnen, af, en bracht deze, samen met de rubriek Actuele Vraagstukken, onder in de rubriek Capita Selecta. Verder ontstond op zijn initiatief, naar Engels model, een nieuwigheid: de Redactionele kanttekeningen, ongetekend, maar voor verantwoordelijkheid der Redactie. Zij hadden en hebben, tot doel, naar aanleiding van een onderwerp dat zich daartoe leent, en dat in hetzelfde nummer besproken wordt, een kortgehouden beschouwing te geven, die dezelfde stof, of een daarmede rechtstreeks samenhangende, behandelt, van een meer algemene strekking of uit een ander gezichtspunt. Voorzover ik het mag beoordelen, is ook deze onderneming geslaagd. Natuurlijk is het niet eenvoudig uit de Redactie of daarbuiten telkens iemand te vinden, bereid en geschikt om naar aanleiding van een opgegeven onderwerp een behoorlijk en deskundig artikel te componeren, dat aan het doel beantwoordt, en dat ook door de auteur van de oorspronkelijke bijdrage met instemming zal worden gelezen. Men kan gerust zeggen, dat er onder de Kanttekeningen modellen van inhoud en vorm zijn verschenen. De naamloosheid ervan is geen schade, mijns inziens eer een voordeel, al druist zij ook in tegen een vroeger beginsel, vooral door VAN RIJNBERK gehuldigd, dat ieder stuk in het Tijdschrift ondertekend moest zijn. De uitdrukkelijk aangegeven verantwoordelijkheid der Redactie is een voldoende ruil.

Merkwaardig in KOUWENAAR, die in de kunst van boekhouden in de verste verte geen expert was, was, dat hij in de fiscale verplichtingen van de Vereniging een grondige wijziging heeft weten aan te brengen, waaraan tevoren niemand had gedacht. In de geschiedenis van de externe lotgevallen van het Tijdschrift, hoofdstuk I, bl. 28, vindt men daarvan de toedracht. Zij bezorgde een zeer aanzienlijke verlichting der jaarlijkse belastingen.

The following text is extremely faint and illegible, appearing to be a list or a series of entries. It is located below the large rectangular area and spans across the width of the page.

PROF. DR. J. R. PRAKKEN

6. JAN ROELOF PRAKKEN

Redactie-gerant sedert 15 januari 1955

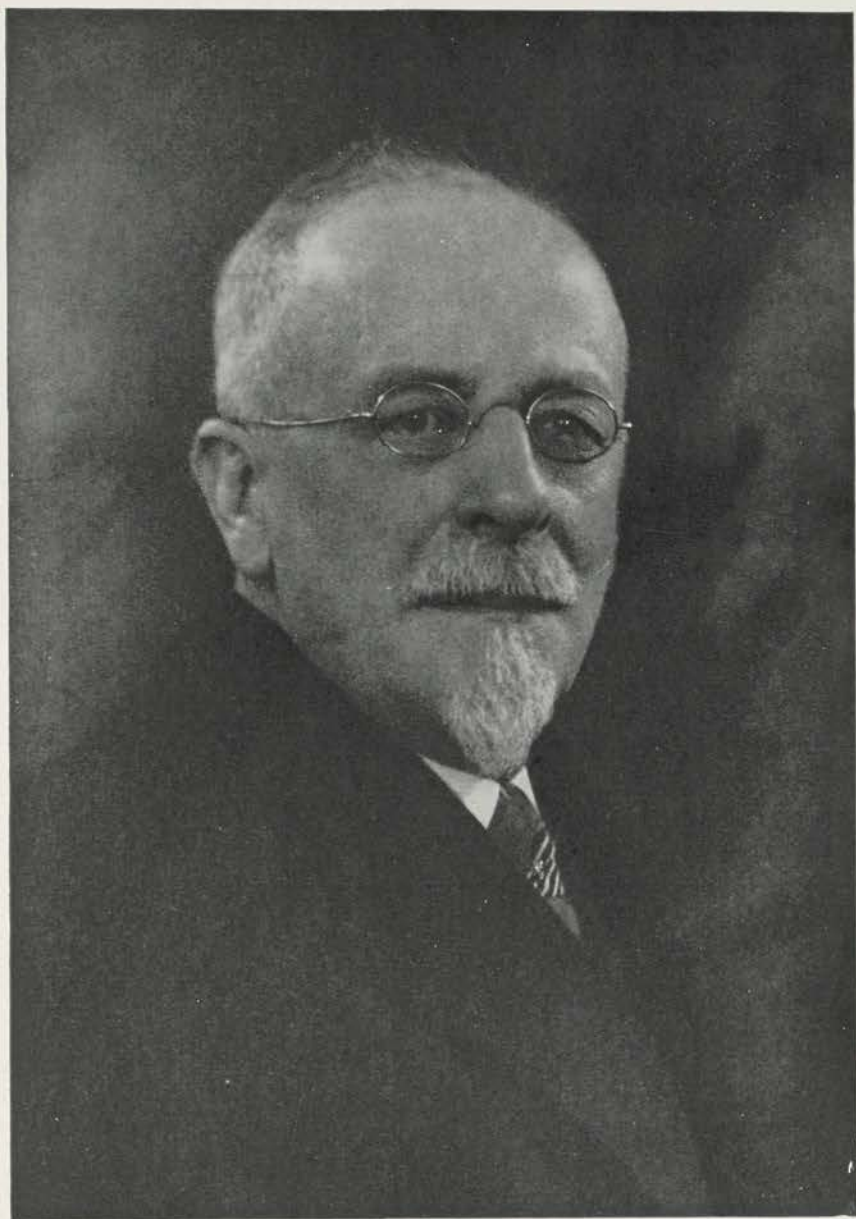
Het geheel onverwachte heengaan van KOUWENAAR, de 5e september 1954, maakte opnieuw de interimaire functie van VAN LOGHEM als hoofdredacteur noodzakelijk. Men wist dus, dat er van stagnatie, op welk gebied dan ook, geen sprake zou zijn. Maar de bezetting der verantwoordelijke post scheen bezwaarlijk. Verschillende namen, ook van jongeren, werden genoemd. De waarnemende voorzitter benoemde, evenals bij de vorige vacature was geschied, een commissie van seniores (HEYNSIUS VAN DEN BERG, DE JONGH en ZEEMAN) om het bestuur van advies te dienen. Alle leden ontvingen het verzoek namen te noemen en te motiveren. Een samenkomst van bestuur en commissie had tot resultaat, dat Prof. Dr. J. R. PRAKKEN, hoogleraar in de dermatologie aan de Amsterdamse universiteit, aan de ledenvergadering op 15 januari 1955 werd voorgesteld. Alle 33 aanwezigen brachten op hem hun stem uit; terstond daarna werd hij door VAN LOGHEM geïnstalleerd. De algemene instemming was goed gemotiveerd; een oude wens van velen, dat de eerste redacteur-gerant bekend zou zijn met het huisdokterschap ging in vervulling: Tien jaren lang was PRAKKEN op Texel huisarts geweest, eer hij zich aan de dermatologie zou wijden. Hij was CAROL opgevolgd; in zijn vak had hij een voortreffelijke reputatie; zijn menselijke hoedanigheden werden hoog geschat, niet het minst door VAN LOGHEM, naast wie hij sinds KOUWENAARS dood als ondervoorzitter had gefungeerd. Kortom: men had reden verheugd te zijn. De goede verwachtingen, die men van hem had, zijn in de twee jaren van zijn bewind niet beschaamd. Ieder, die weleens een voet in het huis aan de Jan Luykenstraat zet, kan zich daarvan van nabij overtuigen, indien hij het niet al wist uit de faam, die hij zich in de hele Nederlandse medische wereld ook als Tijdschriftleider heeft verworven.

Een, hoe ook schetsmatige karakteristiek te geven van een hoofdredacteur, die pas twee jaren fungeert, schijnt gewaagd, en wat onbescheiden. Het komt mij voor, dat de persoonlijkheid van de tegenwoordige gerant beide bedenkingen ter zijde stelt. PRAKKEN bezit namelijk in hoge mate de eigenschap der gemoedelijkheid, die aan

zijn voorgangers of vreemd was, of wel in niet in het oog vallende graad toekwam. Deze gemoedelijkheid draagt een bij uitstek Nederlands stempel; zij verschilt geheel van de Oostenrijkse Gemütlichkeit, eveneens van Amerikaanse friendliness. Het gezag, dat hem toekomt, en dat hij op passende wijze weet te gebruiken, openbaart zich nooit in felle afkeuringen van werk of van mensen, en toch is zijn beoordeling van beide nooit zwevend. Zijn wetenschappelijke bezigheid heeft zijn common sense niet verdrongen, en een veeljarige huisartsenpraktijk heeft stellig bijgedragen tot zijn grote mensenkennis. Zulke mensen plegen zin voor humor te hebben; die heeft PRAKKEN inderdaad. Dit alles, gevoegd bij zijn natuurlijke eenvoud in de omgang en ieders vanzelfsprekende eerbied voor zijn bekwaamheden, heeft, van zijn intrede af, de samenwerking met de gehele staf van het Tijdschrift gemakkelijk gemaakt. De eensgezindheid der leden van de Vereniging bij zijn benoeming was een voorteken, dat niet heeft bedrogen.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

DR. H. PINKHOF

7. HERMANUS PINKHOF

Geen der actieve medewerkers aan het Tijdschrift heeft gedurende zo lange tijd zijn krachten daaraan gegeven, zonder aan de Redactie gebonden te zijn. Ook zonder tot lid der Vereniging te zijn gekozen schreef hij van 1888 tot 1894 nu en dan een stukje, van actuele aard; daarna, tot 1898, meer rubriek-achtig: therapeutische nieuwsberichten, eerst nog ongeregeld. Sinds 1895 echter redigeerde hij een rubriek „Buitenland”; in 1904 werd die der „Beroepsbelangen” eraan toegevoegd; zij verscheen elke week. Buiten deze officiële rubriek verschenen van zijn hand allerlei korte losse opmerkingen. In 1911 werd hij lid der Vereniging, en maakte toen de gebruikelijke drie jaren deel uit van de Redactie. Nog voordat hij in het gelid der gewone leden terugtrad, werd hij als lid der Centrale Commissie voor Beroepsbelangen der Maatschappij (aangeduid C.C.) in 1914 de vertegenwoordiger van het Hoofdbestuur in de Raad van Redacteuren. In die kwaliteit woonde hij sindsdien alle Redactievergaderingen bij. Toen in 1919 de wekelijkse bijeenkomsten der Hoofdredactie werden ingesteld, was hij ook daar tegenwoordig. Hij overleefde in die hoedanigheid alle kleine en grotere geschillen tussen Tijdschrift en Maatschappij, en hij werd door beide gewaardeerd. Maar met beide had hij het soms te kwaad. Zijn stukjes in de genoemde rubrieken, zijn grotere stukken somtijds, waren altijd opmerkelijk, en dikwijls zeer persoonlijk. Uitstekend gestileerd, geestig, kort en krachtig was alles wat hij schreef. Maar hij kon vinnig zijn tot ongenoegen van anderen; en hij kon zich door een zeker zelotisme, dat hij niet altijd geheel kon beheersen, laten verleiden tot het uitdrukking geven aan zijn mening, die bepaald kwetsend was, en die bovendien in het geheel geen rekening hield met instellingen, die in de loop van lange jaren volstrekt onmisbaar waren gebleken. Het duidelijkst is dit geweest bij gelegenheid van zijn geruchtmakende bespreking der lijkopening. Als orthodoxe jood kon hij die „eigenlijk” niet uitstaan. Dat in de joodse wereld, ook door rabbijnen elders, over dit vraagstuk anders werd gedacht, deerde hem niet. Zijn over-ijver maakte, dat hij van lijken schennis sprak. Niemand verwonderde zich over de reactie, die deze uiterst onbehoorlijke uiting verwekte in de hele geneeskundige vaderlandse gemeenschap; de universiteits patholoog-

anatomen waren de woordvoerders der verontwaardiging. PINKHOF – het moet hem hard zijn gevallen – beloofde zich verder te onthouden van deze nomenclatuur; toch was het kort daarna opnieuw nodig, hem tot de orde te roepen; naar hij zeide, tengevolge van een misverstand. Men moet niet vergeten, dat misverstanden van deze soort, na een behoorlijk vaststaande overeenkomst, slechts ontstaan, als één der partijen de afspraak, in zijn binnenste, niet aanvaardt, niet bindend vindt. Een nieuwe, omstandiger toezegging, zich van bespreking der obductie te onthouden was het einde van deze min of meer tragische geschiedenis, waarvan een „Israëliet, in wie geen bedrog is” de hoofdpersoon was. Het was een ironie van het noodlot, dat juist hij deze ondervinding moest opdoen, wie, ter gelegenheid van zijn veertigjarige medewerking aan het Tijdschrift, de gouden DONDERS-medaille, die hoge, zeldzame onderscheiding, was toegekend.

Hij eindigde zijn Tijdschrift-arbeid, toen hij, onder de druk der Duitsers, uit de rij der medewerkers moest verdwijnen. Kort daarna, in het kamp der gevangenschap, stierf hij, een man van geest en karakter, van onvermoeibare ijver, aan wie wij het Woordenboek – in gemeenschap met VAN DER WIELEN, naderhand in tweede editie bewerkt door de oogarts SCHOUTE – te danken hebben; de man ook, tot wie VAN RIJNBERK in 1929 de woorden richtte: „Wat doet het ertoe! (namelijk een verschil van mening, v. V.); het deert immers niet, waarvoor men strijdt... de overtuiging, die ten strijde voert, bepaalt de waarde van de krijgsman, en de wapenen, die hij voert, en het parool op zijn schild”. —

*

Wie de korte schetsen der belangrijkste leiders van het Tijdschrift met elkaar vergelijkt, zal opmerken, dat er tussen de opeenvolgende hoofdredacteuren, waarbij ik de oud-hoofdredacteur DELPRAT wil voegen, die tot zijn dood zulk een bestendige invloed behield, in het oog vallende verschillen bestaan. Uit deze omstandigheden mag men afleiden, dat in veel opzichten geheel onderscheiden persoonlijkheden het vermogen hebben bezeten, het door hen beheerde orgaan zo te leiden, dat het van 1907 tot 1957, kleinere en grotere moeilijkheden ten spijt, zijn bestemming zo goed heeft vervuld als men slechts zou kunnen wensen.

Kort voor zijn aftreden richtte VAN RIJNBEEK aan alle leden een zendbrief, waaraan het volgende is ontleend:

De functies van beheerend redacteur en voorzitter eischen bijzondere en ten deele tegenstrijdige eigenschappen. Men moet zijn man van wetenschap, maar tevens zakenman; vlot journalist, maar tevens goed financier. Men moet kunnen schrijven en rekenen, maar tevens eenigen zin hebben voor de inwendige inrichting van een groot huis met zijn rijke meubileering en kostbare verzamelingen, die te zamen een waardig bezit vormen voor de wetenschappelijke Nederlandsche geneeskundigen. Men moet kunnen organiseeren, begrip en zin hebben zelfs voor de onderdeelen eener juiste administratie en beschikken over wat menschenkennis. Men moet hebben prestige over de collegae die medewerken aan het Tijdschrift en tegelijkertijd op handige wijze weten om te gaan met uitgevers, drukkers, adverteerders, brocheerders. Men moet ruggegraat hebben, maar tevens soepel en vooral: objectief, redelijk en rechtvaardig zijn. Men moet boven alles de belangen der wetenschappelijke geneeskunde dienen, maar tevens in juiste maat zin en begrip hebben voor de nooden, de eischen, de rechten en plichten, de stoffelijke en zedelijke behoeften der individueele artsen en van den geneeskundigen stand in zijn geheel. Men moet begrip hebben voor den ontwikkelingsgang der wetenschap in haar jongste en toekomstige ontplooiing, maar tevens zin en waardeering voor het verleden; en de geschiedenis van het vak tot haar recht laten komen.

Men moet de algemeene waarde van een geschrift kunnen beoordeelen, zonder aanzien des persoons en vooral, onafhankelijk van elke positieve of negatieve gemoedsinstelling jegens den schrijver. Men moet een slecht stuk durven weigeren, wie ook de schrijver is, en een kettersch stuk waarin wat goeds kan schuilen durven aannemen, al is de schrijver een onbelangrijke onbekende. Men moet niet alleen de innerlijke waarde der aangeboden bijdragen beschouwen, maar ook aan den vorm daarvan alle opmerkzaamheid besteden. Sedert bijkans een eeuw strijdt de Redactie van het Tijdschrift voor goeden stijl en zuivere taal. Men moet aan dit ondankbare deel van zijn taak veel tijd en zorg wijden. Men moet in het werk in zijn geheel, zoowel als in elk schijnbaar onbelangrijk onderdeel, tegenover het heden en vooral tegenover de toekomst de eigen verantwoordelijkheid diep gevoelen, maar tevens durven aanvaarden. Men moet krachtig het goede in stand houden, maar steeds openstaan voor alle nieuwigheden die een belofte of een mogelijkheid inhouden. Men moet iemand zijn met een eigen drukken geneeskundigen of wetenschappelijken werkkring en toch een aanzienlijke hoeveelheid tijd kunnen besteden aan de veelzijdige werkzaamheden welke het redacteurschap en het voorzitterschap medebrengen. Ik zeg: men moet veel tijd *kunnen* besteden. Beter ware het misschien te zeggen: men moet tijd, aandacht, toewijding *willen* geven aan de telkens wisselende taak. Want alle hierboven opgenoemde eigenschappen verkrijgen pas waarde, wanneer zij met liefde voor de zaak gepaard gaan.

De expansieve BURGER, de bedachtzame DELPRAT, de fijnzinnige VAN LOGHEM, de intelligente, hardwerkende, reële KOUWENAAR, de zuiver menselijke PRAKKEN, hebben allen hun geschiktheid bewezen.

De schermutselingen met de Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst, rechtstreeks door BURGER en VAN RIJNBEEK gevoerd (waaraan DELPRAT, zij het meer zijdelings, een belangrijk aandeel had), hadden altijd een resultaat, gunstig voor het Tijdschrift, terwijl in de grond, de Maatschappij geen schade leed. De wijze, waarop het geschil, telkens opnieuw en altijd met dezelfde motiveringen van de Maatschappij-kant opgenomen, behandeld en beslecht werd, was bij alle drie verschillend, doch altijd doeltreffend.

BURGER was een overtuigd lid der Maatschappij, DELPRAT, die niet als BURGER in bestuursfuncties, maar als hooggeschat belangstellende en verdienstelijk historicus in de Maatschappij geëerd werd als weinigen, hielden hare belangen voor ogen als een zaak die hen persoonlijk raakte; VAN RIJNBEEK had voor de Maatschappij een werkelijke eerbied als het lichaam, dat de Nederlandse geneeskundigen van ouds verenigde. Die eerbied was allereerst gegrond op de traditie van zovele jaren oud; enige persoonlijke band voelde hij niet. Geneeskunst had hij nooit bedreven; van de geest, die in de Maatschappij heerste wist hij genoeg, maar hij voelde er niets voor, in welke zin dan ook. En in het Hoofdbestuur, dat die geest vertegenwoordigde, zag hij een groep mensen, gekozen door de afgevaardigden van afdelingen, die in onvoltallige bijeenkomsten een hunner leden opdracht hadden gegeven op de een of andere medicus te stemmen; doorgaans zonder rekening te houden met diens bekwaamheden of geschiktheid voor de vertrouwenspositie. Ongetwijfeld onderschatte VAN RIJNBEEK vele der hoofdbestuursleden, waaronder heel wat mannen van grote verdienste zich bevonden. Maar zij waren zelden echte bestuurders en doorgaans waren de meesten in de verste verte niet tegen VAN RIJNBEEK opgewassen, wanneer een kleiner of groter geschil tussen Tijdschrift en Maatschappij beslecht moest worden. Voor SIKKEL, wiens reorganisatieplannen VAN RIJNBEEK niet bevielen – evenmin als DELPRAT of BURGER – had hij werkelijk respect; in hem vond hij ten minste een wederpartij, die de moeite van de strijd loonde; de twee anderen vonden hem meer een lastig mens, die onbekookte plannen maakte voor de toekomst der Maatschappij, en die haar verhouding tot het Tijdschrift in gevaar dreigde te brengen.

De begeerte naar een eigen, waardig tehuis voor het Tijdschrift leefde al jaren lang vóór 1936 bij VAN RIJNBERK. Het was een denkbeeld, dat hem nooit verliet, al sprak hij er ook jaren lang niet over, nadat hij er voor het eerst van had gerept. BURGER en DELPRAT waren daaromtrent verschillend gezind; de eerste eerder afwijzend: hij vond deze hoogvliegerij onverantwoord. Een behoorlijk huurhuis, dat voor alle ab- en dependenties van het Bureau ruimte bood, achtte hij voldoende voor de huisvesting van ons orgaan. Hij herinnerde zich de tijd, dat hij zich, met MUNTENDAM, tevreden stelde met een paar kamers, waar alles kon gedaan worden wat nodig was. DELPRAT gaf stellig de voorkeur aan een eigen verblijf; maar allereerst zouden de financiële omstandigheden het mogelijk moeten maken; en aan een inrichting, zoals VAN RIJNBERK zich die voorstelde, dacht hij niet eens. Hij was overleden, eer VAN RIJNBERK zijn plannen kon verwezenlijken. Hij zou, indien de kas het toeliet, geen overwegende bezwaren hebben geopperd tegen de uitvoering van VAN RIJNBERKS denkbeelden omtrent de wijze waarop in de behoeften moest worden voorzien, zelfs niet tegen dat onderdeel ervan, dat in BURGERS ogen schromeloze luxe betekende. Ten slotte gold het element der representatie bij hem heel wat meer dan bij BURGER, die daarin een ontoelaatbaar vertoon vond. Hij vond voor zijn opvatting in de Vereniging meer steun, dan men uit het gemakkelijk meegaan der leden met de aanschaffing van alle details zou opmaken. Een dergenen, die een hartgrondige afkeer had van de „grootdoenerij” en van wat hij verkwisting vond, was RUITINGA. Maar ook hij liet ten slotte zonder hardnekkige weerstand VAN RIJNBERK zijn gang gaan. Wat VAN LOGHEM aangaat, het is nooit gebleken, dat hij zich tegen de plannen, noch tegen de wijze waarop zij werden uitgevoerd, verzet heeft. Men mag gerust aannemen, dat hij tegen de aankoop van het huis geen bezwaar had, al was het ook uitwendig een vrij banaal produkt van de gewone huizenbouwerij uit die tijd. Stellig zou hij de voorkeur hebben gegeven aan een goedbewaard grachtenhuis; DELPRAT zou ook van dit gevoel zijn geweest; zijn levensbeschouwing bracht het mede. Maar het zou heel veel hebben gekost; wie een representatief grachtenhuis kent, moet het toegeven. BURGER, die lange jaren heeft gewoond in het huis, dat eens aan Burgemeester WITSEN had toebehoord, zou zich er nooit mee hebben kunnen verenigen,

evenmin als met de inrichting. Deze zou bij DELPRAT een getemperde waardering hebben gevonden, en hij zou haar zonder enig verzet hebben aanvaard. VAN LOGHEM, die nut en goede smaak gelijkelijk wist te waarderen, mocht wellicht enkele kleinigheden anders hebben gewenst, het geheel beviel hem. Ik meen, dat in de jaren, dat hij er geregeld heeft gewerkt, zijn waardering niet is verminderd; men kan dit gerust beschouwen als een zwaarwegend argument voor de aangename bruikbaarheid van de zetel van het Tijdschrift. De latere Hoofdredactie is „erin gevallen”. Ik weet niet of KOUWENAAR – toen hem verzocht werd VAN RIJNBERK op te volgen – lang heeft gearzeld. Eén ding schijnt mij zeker: onder de dingen, die hem konden aantrekken in de hem aangeboden functie, heeft ook de huisvesting van het bedrijf behoord; de wijze waarop hij zich er bewoog, met een zekere reserve tegenover personen en zaken, alsook bij de leiding van grotere en kleinere vergaderingen, was in gelukkige overeenstemming met het besef van de plaats, die hij innam in deze omgeving. Wat VAN LOGHEM en VAN RIJNBERK na aan het hart lag: de inhoud van het Tijdschrift op peil te houden, en met behoud van het stevig gebleken fundament, een open oog te hebben voor het nut, of de hoofdzaak, van wenselijke wijzigingen en toevoegingen, kenmerkte hem evenzeer. Dat hij daarenboven, met inzicht in fiscale aangelegenheden, in 1953 erin slaagde een nieuwe wijze van boeking der financiën te bereiken, die een belangrijk voordeel meebracht voor de belastingverplichting, motiveert meer dan iets anders, de kwalificatie reëel, die ik in de aanvang dezer slotbeschouwing op hem meende te mogen toepassen. – Herhaaldelijk, ook wel door mij zelf, is er, in de loop des tijds, op gezinspeeld, dat een redacteur, die persoonlijke ervaring had van de praktijk der geneeskunst, wenselijk zou zijn. In de negentiende eeuw had een huisarts – van 1857 tot 1895 – het gerantschap waargenomen: PENN, ZEEMAN, DELPRAT, met onderbreking van de tijd (1884–1888) dat GUYE de leiding had. Van 1895 af is het altijd een hoogleraar geweest, van STRAUB af tot PRAKKEN, afgezien van het korte functioneren van KLINKERT. Het gezag, dat de professor eigen pleegt te zijn, en van hem uitgaat, was het belangrijkste argument voor deze gewoonte geworden. Het komt mij voor – nu mij het werk meer van nabij bekend is geworden – dat dit standpunt juist is. Het bezwaar tegen een

praktizerend arts of specialist, dat hij het te druk heeft, om zich aan de Tijdschriftzaken voldoende te kunnen wijden, is stellig van enig belang, ofschoon men niet moet vergeten, dat een hoogleraar ook nog heel wat andere dingen aan zijn hoofd heeft, dat zijn redactionele functie. Maar, men moet het nolens volens toegeven, het gezag is een zaak van niet te onderschatten betekenis. Het dient echter niet alleen door het professoraat te worden voortgebracht. Zogoed als er onder medici in de praktijk weinigen worden gevonden die het – als DELPRAT – van huis uit, door hun persoonlijkheid, bezitten, zo zijn ook de vermaardste geleerden slechts voor een klein deel geschikt, een bedrijf als dat van het Tijdschrift, te leiden; en – bovendien – zij moeten zich ervoor beschikbaar stellen. De combinatie van gezag, geschiktheid, bereidheid is in de afgelopen vijftig jaren verwezenlijkt; voor een niet gering deel is daaraan de bloei van het Tijdschrift, in wetenschappelijke en stoffelijke zin, te danken geweest. Ik zie daarbij de uiterst belangrijke arbeid van het Secretariaat niet over het hoofd; zonder zijn werkzaamheid en toewijding zouden de voortreffelijkste eigenschappen en bedoelingen van de leider zich onvoldoende hebben kunnen ontplooien. Van de ondervoorzitter is in dit overzicht ternauwernood sprake geweest. Hij was, en is, lid der Hoofredactie, en hij vervangt de voorzitter, de gerant, gedurende diens afwezigheid. Als hij bovendien iemand is, die door zijn persoon, gewicht in de schaal legt, dan is dat een voordeel, waarop men niet mag rekenen. Dat dit voordeel, toen KOUWENAAR de opperste leiding had, aan het Tijdschrift en de Vereniging ten deel viel, is een bestiering van het lot, waarvoor men niet erkentelijk genoeg kan zijn.

Ik heb in dit overzicht van Leiders en Leiding KLINKERT niet betrokken. Het eerste halfjaar van 1947 was hij redacteur-gerant. Een wens van velen, dat iemand, volledig bekend met de dagelijkse praktijk, het Tijdschrift zou beheren, vervulde hij. Men verwachtte veel van hem. Het is hem niet gegund geweest zijn stempel te drukken op het leven en werken van ons orgaan.

Evenmin heb ik de achtereenvolgende secretarissen naar behoren gekenschetst. Wat ik weet van MUNTENDAM en Mej. SLUITER is weinig meer dan dat zij hun functie op voortreffelijke wijze hebben vervuld; de woorden door VAN RIJNBERK aan MUNTENDAMS verdienste gewijd, vindt men in het hoofdstuk over het secretariaat. Een

kenschetsing van Mej. SLUITER in de brief der Financiële Commissie van het jaar 1949. HILFMAN heb ik veel meer van nabij zien werken. Meer dan van een secretaris verwacht mag worden, heeft hij aan de leiding deelgenomen. Men mag zijn onuitputtelijke dienstvaardigheid een secretariële functie noemen. Zijn onverdroten werkzaamheid – meer in samenwerking met, dan alleen in dienst van de Hoofdredactie – zou voldoende grond zijn geweest hem als leider te kenschetsen. Dat ik dit heb nagelaten moet begrepen worden uit mijn zucht, het secretariaat in zijn geheel te beschrijven. Bovendien houd ik het voor waarschijnlijk, dat zijn grote bescheidenheid het zou hebben afgekeurd.

KORT BEGRIP

DELPRATS monumentale Geschiedenis van het Tijdschrift beschreef de eerste vijftig jaren; zij verscheen in 1932, toen de tweede halve eeuw reeds vijf en twintig jaren oud was. Het 75-jarig bestaan bepaalde het tijdstip der verschijning. Het waren vooral overwegingen omtrent discretie tegenover veel nog levende figuren, die een latere datum gewenst deden zijn. Thans heeft de Redactie zulk een terughouding niet in acht genomen; zij liet de schrijver vrij om de volle halve eeuw te behandelen, en besloot het boek te doen uitkomen op de dag van het eeuwfeest. Zonder twijfel zou een geschiedenis der gehele eeuw passender en fraaier zijn geweest. Maar DELPRATS boek bestond. Natuurlijk viel er niet aan te denken, de inhoud ervan in de geschiedenis van 1907 tot 1957 op te nemen. Een resumptie ervan, bij wijze van inleiding, te geven, bleek ondoenlijk. Zij zou, bij alle streven naar bondigheid, de omvang dezer tweede historie al te veel doen aanzwellen; bovendien maakte de door DELPRAT gevolgde methode een samenvatting ongemeen bezwaarlijk. Ik heb mij daarom ertoe bepaald, de lezer te verwijzen, waar het pas gaf, naar het vroegere boek; en verder voor een goed begrip hier en daar gebruik gemaakt van daarin vermelde feiten. Wie meer wil weten over de lotgevallen van het Tijdschrift van 1857 af, moet DELPRAT raadplegen; hij zal bij hem vinden, wat hij zoekt. Dit kan men van zijn boek met grotere gerustheid zeggen dan van het mijne. Een aantal zaken, vooral zulke als betrekking hebben op aangelegenheden die in getallen hun uitdrukking vinden, heb ik natuurlijk niet geheel veronachtzaamd; de beschrijving ervan heb ik veel minder uitvoerig gegeven. In Hoofdstuk II over Uitgeven en Drukken is, wat mij voorkwam het belangrijkste te zijn, bijeengebracht. Daarentegen is het persoonlijke element meer op de voorgrond gesteld, zoals het zich voordoet in de verhouding tussen Tijdschrift en Maatschappij, in de wetenschappelijke bijdragen van Nederlandse geneeskundigen, in de leiding van het orgaan. Dit objectief-persoonlijke brengt mede, dat in de beschrijving ervan een element van waardering zich doet gelden:

het subjectief-persoonlijke. Een remedie er tegen, als het nodig is, blijft gelukkig altijd bij de hand: de lezer kan er mee doen wat hem goeddunkt, evenals met een wetenschappelijke hypothese, die in een artikel wordt gepropageerd.

In de eerste eeuw van zijn bestaan heeft het Tijdschrift zijn taak naar vermogen vervuld: een spiegel te zijn van het geneeskundige leven in Nederland. De eerste decennia gaven niet veel te spiegelen. Het weinige, dat, naar onze tegenwoordige opvatting, het spiegelen waard was, verscheen zelden in ons orgaan; *DONDERS* ontdekkingen werden in het Duits gepubliceerd. Referaten vormden het wetenschappelijke deel der afleveringen. In het laatste kwart der vorige eeuw begonnen oorspronkelijke stukken, die niet zuivere casuïstiek brachten, allens hun plaats in het Tijdschrift in te nemen. Onder *BURGER* en zijn opvolgers werden zij de hoofdzaak, onder verschillende namen. Er is van hun gehalte geen grafiek te maken. Maar de beoefening hier te lande der medische wetenschap is dermate toegenomen, dat – al verschijnen haar resultaten begrijpelijkerwijs niet alle in een Nederlands tijdschrift – het spiegelbeeld heel wat rijker en volkomener is geworden. Als er één grond is, om van bloei te spreken, dan is het de stijgende wetenschappelijke waarde van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde.

Het is nooit een doel van het Tijdschrift geweest, leiding in wetenschappelijke zin te geven, daargelaten de meermalen ter sprake gekomen leadings naar Engels voorbeeld. Maar een werkelijke leiding van het Tijdschrift was onontbeerlijk. Die is er geweest; op andere plaatsen heb ik erover gesproken. Ook zou zonder haar geen economische bloei hebben bestaan, die voor het bereiken der in de Statuten vastgelegde ideële doeleinden onmisbaar was. Het was tot ver in de negentiende eeuw een bij velen levend beginsel, dat een wetenschappelijk orgaan als het onze, het opnemen van advertenties onwaardig was. Nadat dit principe verlaten was, is het „advertentieblad” een steun voor de uitgave geworden, zelfs in die mate, dat de daaruit getrokken inkomsten de kurk werden genoemd, waarop het Tijdschrift dreef. Reeds in de eerste jaren, nadat de firma *De Erven F. BOHN VAN ROSSEM* was opgevolgd, werd – niet zonder hevige tegenstand – besloten tussen de tekst, maar op uitscheurbare bladen –

annonces te plaatsen; een belangrijk voordeel. Het bleef echter steeds de op haast elke jaarlijkse vergadering der Vereniging uitgesproken wens, dat het Tijdschrift zich zou bedruipen met de intekengelden. Zelden is daaraan voldaan; in de laatste tijd (sinds 1950) is dit ideaal soms bereikt; alleen 1951 gaf een nadelig saldo op de tekst ten gevolge van de besproken boekingswijziging. – Altijd oefenden vooral drie factoren invloed op het financiële resultaat van ieder jaar: de vergoeding aan de uitgever voor zijn kosten, en zijn aandeel in de behaalde winst op het advertentieblad; de omvang van een jaargang, en de abonnementsprijs. Wat het uitgeven betreft: de winst, op het advertentieblad behaald, kwam met uitzondering van enkele jaren, voor 1/3 ten goede aan de uitgever, de rest viel toe aan het Tijdschrift. Voor de administratie werden hem de werkelijke kosten vergoed; voor het overige ontving hij in de latere jaren een vast bedrag per abonnee; te voren bestond deze bepaling niet. De abonnementsprijs is – bij het stijgen van lonen en materiaalprijzen – geleidelijk verhoogd moeten worden. Vermindering ervan – herhaaldelijk in de jaarlijkse Ledenvergadering ter sprake gekomen – is zelden, en slechts voorbijgaand, toegepast; het budget kon het nooit lijden; zelfs een kleinigheid zou in staat zijn geweest een behoorlijk resultaat in gevaar te brengen. Steeds werd aangedrongen op beperking van de inhoud. Niettegenstaande een vrij strenge kritiek bij het opnemen van stukken, bleek dit voor de Redactie vrijwel onmogelijk. De scheiding van de Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst (in 1941) bracht het aantal bladzijden na de oorlog op een lager niveau. De vergrote bladspiegel (sinds 1952) werkte ook daartoe mede. Tegen de 6000 bladzijden van vroeger staat thans een getal, dat 4000 niet bereikt; en de inhoud is er niet minder door geworden. Het getal der rubrieken nam toe; weliswaar verdwenen die van de Therapie en de Actuele Vraagstukken; zij werden echter onder KOUWENAAR vervangen door de Capita Selecta, die tevens de „Redactionele Kanttekeningen” instelde. Reeds veel eerder (1928) waren de Klinische Lessen wekelijks begonnen te verschijnen. De rubriek der Referaten had soms met de ongunst der tijden te doen, sinds 1955 is zij in de grond gereorganiseerd door VIERSMA, tijdens VAN LOGHEMS interimair beheer. De Literatuuroverzichten, voor velen telkens weer een steen des aanstoots gebleken, zijn tegelijk met de hervorming der re-

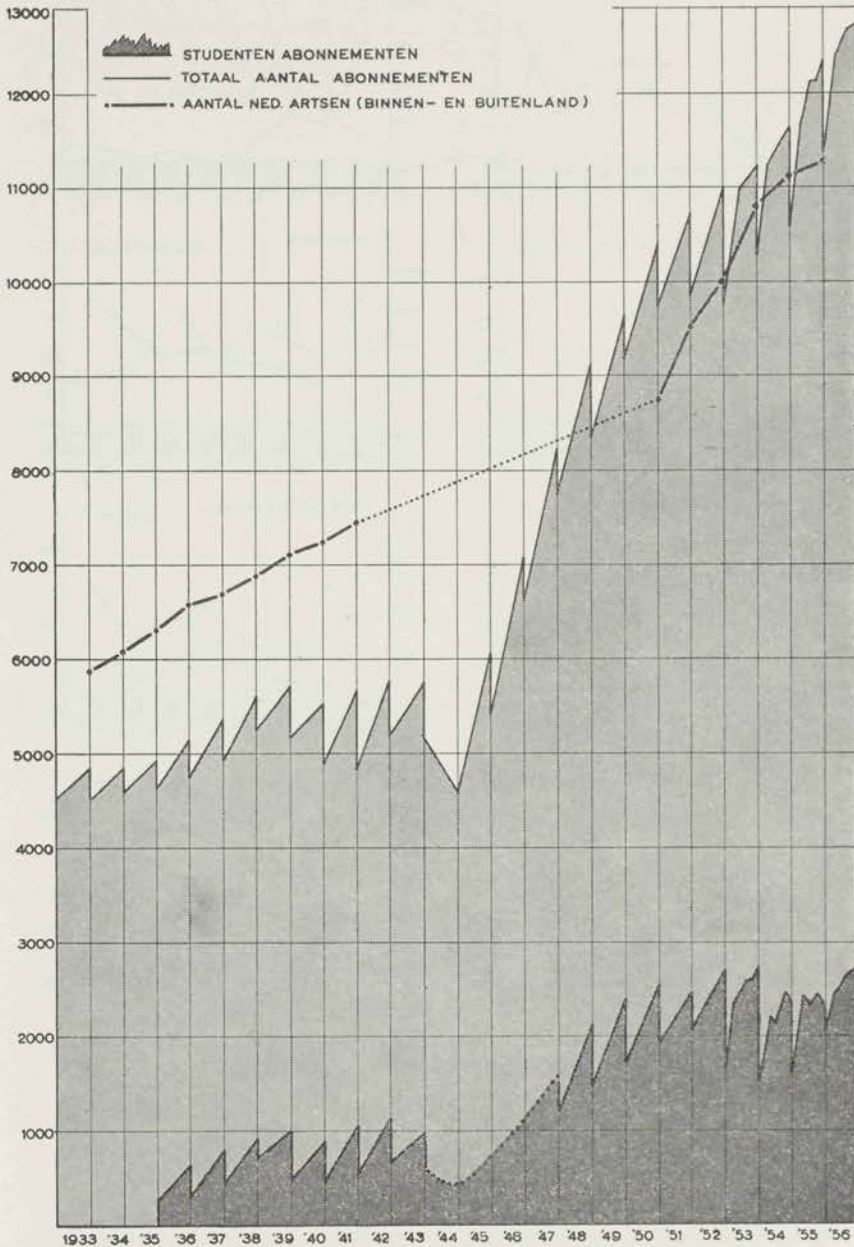
feraten sterk bekort. De betrouwbaarheid en bruikbaarheid der opgaven van gevallen van besmettelijke ziekten, tevoren wel eens betwijfeld in verband met de beschikbare bronnen, zijn, sedert VAN LOGHEM, later toen A. CH. RUYS de supervisie ervan op zich had genomen, algemeen erkend. De Statistiek der sterftcijfers, waarover Prof. W. M. DE VRIES op de Algemene Vergadering herhaaldelijk sprak, staakte in 1943. Zij betrof alleen de drie grote steden. Ik heb niet vernomen van bezwaren tegen deze maatregel.

De Geschiedenis der Geneeskunde, ten gevolge van een gebrek aan beoefenaars ervan, soms een kwijnende rubriek, is in de vorm van „Opuscula” zo goed mogelijk bevorderd, en door bijdragen tot verschillende publikaties gesteund. Het Tijdschrift vervulde hiermede zijn statutaire plicht, door de „ideële doeleinden” gesteld.

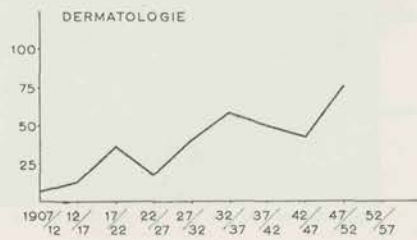
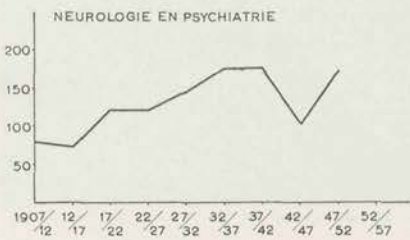
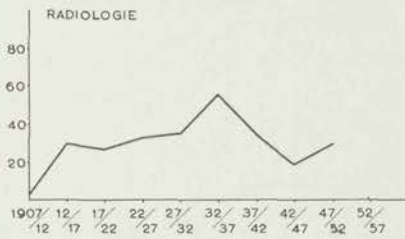
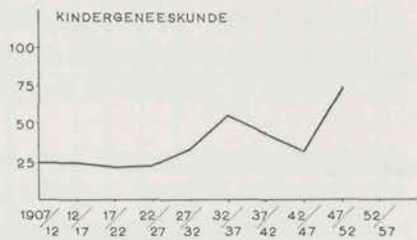
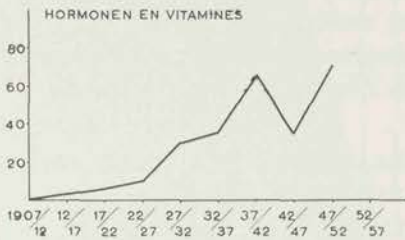
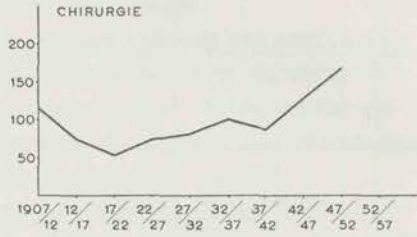
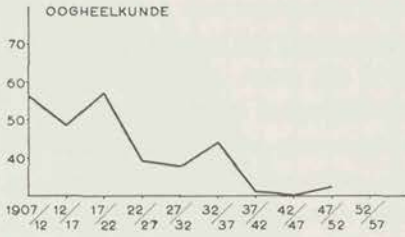
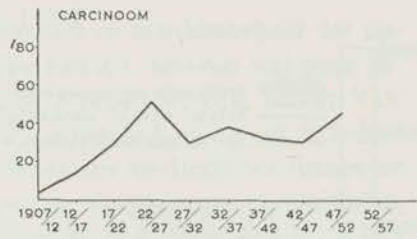
Interne moeilijkheden van belangrijke aard heeft het Tijdschrift niet beleefd; de externe, vroeger met de Maatschappij, zouden wellicht tot ernstige strijd hebben geleid, indien niet door de Duitsers het verband met haar was verbroken; de bedenkelijke situatie waarin de overheersers het Tijdschrift dreigden te brengen, is niet tot een katastrofe geworden.

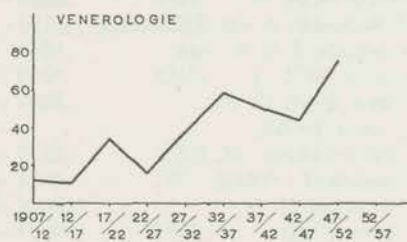
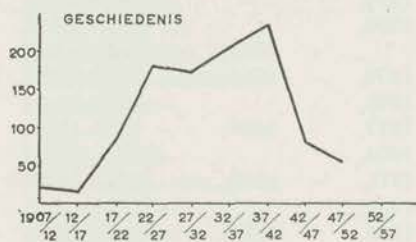
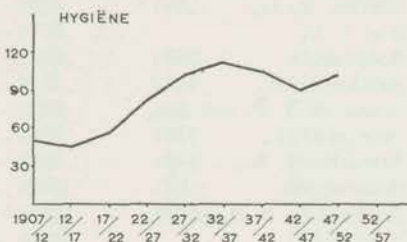
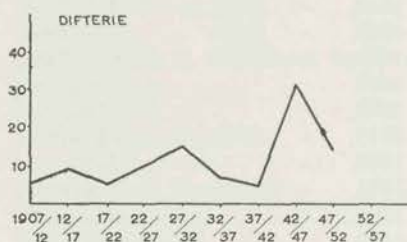
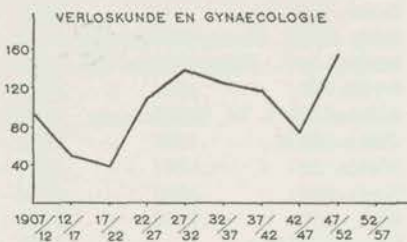
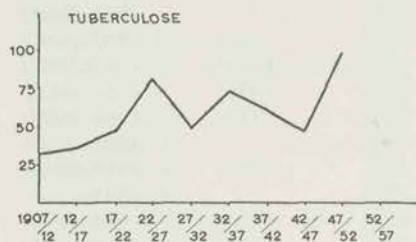
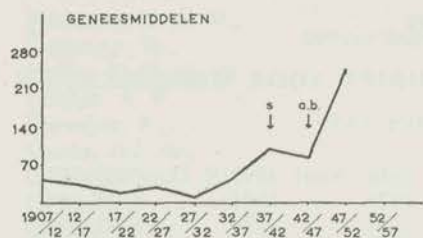
De geest in de Vereniging is altijd goed geweest; meningsverschillen – vooral tijdens VAN RIJNBERKS beheer – ten spijt; zij werden in de jaarlijkse Vergadering vrij-uit besproken, en de minderheid (doorgaans zeer klein) schikte zich zonder morren.

BIJLAGEN

Grafische voorstelling van de aantallen abonnementen, alsmede van het aantal Nederlandse artsen.

Grafieken van de aantallen artikelen, die in tijdvakken van vijf jaar over verschillende onderwerpen zijn gepubliceerd.

LEDEN DER VERENIGING

HET NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT VOOR GENEESKUNDE

VAN 1857 TOT 1957

Allebé, G. A. N.,	geb. 1810, overl. 1892;	lid 1857-1892.
Andel, M. A. van,	- 1878, - 1941;	- 1927-1941.
Barge, J. A. J.,	- 1884, - 1952;	- 1947-1952.
Bastiaanse, M. A. van Bouwdijk,	- 1886,	- 1954-.
Beker, J. C.,	- 1886,	- 1936-.
Berg, M. R. Heynsius van den,	- 1882,	- 1937-.
Bergh, A. A. Hijmans van den,	- 1869, - 1943;	- 1905-1943.
Berlin, W.,	- 1825, - 1902;	- 1864-1902.
Beijnen, G. J. W. Koolemans,	- 1874, - 1938;	- 1933-1938.
Biamond, A.,	- 1902,	- 1953-.
Boeke, J.,	- 1874, - 1956;	- 1919-1956.
Boerema, I.,	- 1902,	- 1953-.
Bolk, L.,	- 1866, - 1930;	- 1904-1930.
Boogaard, J. A.,	- 1823, - 1877;	- 1858-1877.
Bordes, C. de,	- 1818, - 1858;	- 1857-1858.
Bos, J. J.,	- 1842, - 1908;	- 1873-1908.
Bouman, L.,	- 1869, - 1936;	- 1922-1936.
Brinkman, R.,	- 1894,	- 1956-.
Broek, A. J. P. van den,	- 1877,	- 1916-.
Broers, H. J.,	- 1815, - 1876;	- 1869-1876.
Bronkhorst, W.,	- 1888,	- 1949-.
Brouwer, B.,	- 1881, - 1949;	- 1926-1949.
Buchem, F. S. P. van,	- 1898,	- 1951-.
Burger, H.,	- 1864,	- 1899-.
Burgerhout, H.,	- 1870,	- 1915-.
Campagne, J. van Lookeren,	- 1894,	- 1938-.
Campen, J. E. C. van,	- ? , - 1865;	- 1857-1865.
Carol, W. L. L.,	- 1879, - 1951;	- 1933-1951.
Carp, E. A. D. E.,	- 1895,	- 1939-.
Cohen, L. Ali,	- 1817, - 1889;	- 1857-1889.
Colenbrander, M. C.,	- 1904,	- 1952-.
Daniels, L. Polak,	- 1872, - 1940;	- 1926-1940.
Deelman, H. T.,	- 1892,	- 1934-.
Deen, I. van,	- 1804, - 1869;	- 1857-1869.
Delprat, C. C.,	- 1854, - 1934;	- 1886-1934.
Driessen, L. F.,	- 1866, - 1932;	- 1920-1932.
Duyff, J. W.,	- 1907,	- 1950-.
Eerland, L. D.,	- 1897,	- 1941-.
Egeling, L. J.,	- 1824, - 1892;	- 1858-1892.
Eindhoven, W.,	- 1860, - 1927;	- 1896-1927.
Engelhard, J. L. B.,	- 1876, - 1951;	- 1932-1951.
Esveld, L. W. van,	- 1897, - 1948;	- 1946-1948.
Eijkman, C.,	- 1858, - 1930;	- 1904-1930.

Feltkamp, T. E. W.,	geb. 1861,	overl. 1945;	lid 1891-1945.
Feltkamp, W.,	- 1895,	- 1952;	- 1949-1952.
Feyfer, F. M. G. de,	- 1873,	- 1949;	- 1930-1949.
Fokker, A. P.,	- 1840,	- 1906;	- 1882-1901.
Formijne, P.,	- 1899,		- 1946-.
Geuns, Jan van,	- 1808,	- 1880;	- 1857-1880.
Gildemeester, J. P.,	- 1825,	- 1901;	- 1857-1901.
Gilse, P. H. G. van,	- 1881,		- 1938-.
Giltay, K. M.,	- 1811,	- 1891;	- 1857-1891.
Gobé, C.,	- ? ,	- 1875;	- 1857-1875.
Goslings, J.,	- 1903,		- 1955-.
Goudoever, L. C. van,	- 1820,	- 1894;	- 1869-1894.
Grafdijk, C. J. van Houweninge,	- 1888,	- 1956;	- 1944-1956.
Grijns, G.,	- 1865,	- 1946;	- 1924-1946.
Guye, A. A. G.,	- 1839,	- 1905;	- 1862-1905.
Halbertsma, H. J.,	- 1820,	- 1865;	- 1857-1865.
Halbertsma, T.,	- 1841,	- 1898;	- 1881-1898.
Hamburger, H. J.,	- 1859,	- 1924;	- 1907-1924.
Hanlo, J. G. M.,	- 1831,	- 1897;	- 1863-1897.
Hannema, L. S.,	- 1881,		- 1925-.
Hasselt, A. W. M. van,	- 1814,	- 1902;	- 1857-1902.
Hekman, J.,	- 1878,		- 1921-.
Heukelom, D. E. Siegenbeek van,	- 1850,	- 1900;	- 1888-1900.
Heynsius, A.,	- 1831,	- 1885;	- 1857-1885.
Hingst, J. W.,	- 1899,		- 1955-.
Hoeve, J. van der,	- 1878,	- 1952;	- 1920-1952.
Hoeven, J. van der,	- 1801,	- 1868;	- 1859-1868.
Hoeven, P. C. T. van der,	- 1870,	- 1953;	- 1912-1953.
Hoffmann, C. K.,	- 1841,	- 1903;	- 1873-1903.
Holmer, A. J. M.,	- 1899,		- 1947-.
Hoyack, E. F.,	- 1826,	- 1868;	- 1857-1868.
Huët, G. D. L.,	- 1831,	- 1890;	- 1862-1890.
Huizinga, Eelco,	- 1893,		- 1953-.
Huizinga, J. Menno,	- 1849,	- 1913;	- 1900-1913.
Hulst, L. A.,	- 1905,		- 1954, 1 jan.- 19 mrt.
Israëls, A. H.,	- 1822,	- 1883;	- 1857-1883.
Iterson, J. E. van,	- 1842,	- 1901;	- 1890-1901.
Jansen, B. C. P.,	- 1884,		- 1944-.
Jelgersma, G.,	- 1859,	- 1942;	- 1903-1942.
Jong, R. de Josselin de,	- 1868,		- 1910-.
Jongh, C. L. de,	- 1883,		- 1932-.
Jonxis, J. H. P.,	- 1907,		- 1956-.
Kerbert, J. J.,	- 1822,	- 1878;	- 1862-1877.
Kleyn, A. P. H. A. de,	- 1883,	- 1949;	- 1942-1949.
Klinkert, D.,	- 1882,	- 1947;	- 1942-1947.
Klinkert, H.,	- 1847,	- 1930;	- 1894-1930.
Koch, C. F. A.,	- 1859,	- 1950;	- 1897-1950.
Kooreman, P. J.,	- 1902,		- 1949-.

	geb.	1851,	overl.	1930;	lid	1881-1930.
Korteweg, J. A.,	-	1834,	-	1907;	-	1862-1907.
Koster, W.,	-	1865,	-	1921;	-	1906-1921.
Koster Gzn., W.,	-	1891,	-	1954;	-	1950-1954.
Kouwenaar, W.,	-	1861,	-	1933;	-	1906-1933.
Kouwer, B. J.,	-	1888,	-	1949;	-	1937-1949.
Kramer, P. H.,	-	1805,	-	1881;	-	1857-1877.
Krieger, F. W.,	-	1873,	-	1951;	-	1924-1951.
Kuened, W. A.,	-	1848,	-	1926;	-	1878-1926.
Kuhn, C. H.,	-	1862,	-	1938;	-	1929-1938.
Kuiper, J.,	-	1872,	-	1948;	-	1914-1948.
Laméris, H. J.,	-	1871,	-	1949;	1950	1913-1949.
Lange, Cornelia C. de,	-	1887,	-	-	-	1939-.
Langen, C. D. de,	-	1865,	-	1935;	-	1910-1935.
Lanz, O.,	-	1862,	-	1938;	-	1909-1938.
Leersum, E. C. van,	-	1876,	-	1952;	-	1941-1952.
Leeuwen, Th. M. van,	-	1817,	-	1880;	-	1857-1880.
Lehmann, L.,	-	1878,	-	-	-	1919-.
Loghem, J. J. van,	-	1862,	-	1943;	-	1905-1943.
Mendes da Costa, S.,	-	1901,	-	-	-	1954-.
Mulder, J.,	-	1884,	-	1943;	-	1940-1943.
Muller, M. L.,	-	1862,	-	1927;	-	1899-1927.
Muntendam, P.,	-	1854,	-	1939;	-	1893-1939.
Nolen, W.,	-	1854,	-	1896;	-	1892-1896.
Noman, D. van Haren,	-	1875,	-	1954;	-	1921-1954.
Noordenbos, W.,	-	1857,	-	1932;	-	1908-1932.
Nijhoff, G. C.,	-	1866,	-	1945;	-	1943-1945.
Nuyens, B. W. Th.,	-	1825,	-	1906;	-	1857-1906.
Oudemans, C. A. J. A.,	-	1848,	-	1922;	-	1885-1922.
Pekelharing, C. A.,	-	1852,	-	1919;	-	1880-1919.
Pel, P. K.,	-	1821,	-	1890;	-	1857-1890.
Penn, J.,	-	1845,	-	1907;	-	1874-1907.
Perrot, A. E. de,	-	1863,	-	1943;	-	1911-1943.
Pinkhof, H.,	-	1842,	-	1910;	-	1877-1910.
Place, Th.,	-	1902,	-	-	-	1956-.
Plantes, B. G. Ziedses des,	-	1902,	-	-	-	1951-.
Plate, W. P.,	-	1813,	-	1878;	-	1857-1878.
Polano, M.,	-	1897,	-	-	-	1952-.
Prakken, J. R.,	-	1909,	-	-	-	1955-.
Prick, J. J. G.,	-	1874,	-	1946;	-	1909-1946.
Quix, F. H.,	-	1887,	-	-	-	1940-.
Rademaker, G. G. J.,	-	1817,	-	1887;	-	1857-1887.
Ramaer, J. N.,	-	1878,	-	-	-	1931-.
Remijnse, J. G.,	1856	1856,	-	1931;	-	1912-1931.
Ringeling, H. G.,	-	1874,	-	1953;	-	1923-1953.
Ringer, W. E.,	-	1876,	-	-	-	1929-.
Rochat, G. F.,	-	1884,	-	-	-	1928-.
Rochat, R. R.,	-	1880,	-	1937;	-	1923-1937.
Rooy, A. H. M. J. van,	-	1859,	-	1948;	-	1900-1948.
Rotgans, J.,	-	-	-	-	-	-

Ruitinga, P.,	geb. 1867, overl. 1949;	lid 1914-1949.
Ruys, A. Charlotte,	- 1898,	- 1945-.
Rijnberk, G. A. van,	- 1875, - 1953;	- 1914-1953.
Salomonson, J. K. A. Wertheim,	- 1864, - 1922;	- 1903-1922.
Saltet, R. H.,	- 1853, - 1927;	- 1893-1927.
Scheer, W. M. van der,	- 1882,	- 1945-.
Schlichting, Th. H.,	- 1894,	- 1952-.
Schmidt, F. J. I.,	- 1829, - 1906;	- 1857-1906.
Schneevoogt, G. E. Voorhelm,	- 1814, - 1871;	- 1857-1871.
Schoute, D.,	- 1873, - 1953;	- 1922-1953.
Schrant, J. M.,	- 1823, - 1864;	- 1857-1864.
Schüffner, W. A. P.,	- 1867, - 1949;	- 1927-1949.
Slot, W. J. Bruins,	- 1900,	- 1954-.
Sluiter, Emma,	- 1890,	- 1935-.
Snellen Sen., H.,	- 1834, - 1908;	- 1878-1908.
Snoo, K. de,	- 1877, - 1949;	- 1943-1949.
Snijders, E. P.,	- 1885,	- 1930-.
Spanje, N. P. van,	- 1859, - 1940;	- 1908-1940.
Spronck, C. H. H.,	- 1858, - 1932;	- 1892-1932.
Stenvers, H. W.,	- 1889,	- 1949-.
Stokvis, B. J.,	- 1834, - 1902;	- 1869-1902.
Straub, M.,	- 1858, - 1916;	- 1896-1908.
Stumpff, J. E.,	- 1865, - 1951;	- 1915-1951.
Suermondt, W. F.,	- 1890,	- 1935-.
Swaagman, A. H.,	- 1820, - 1880;	- 1859-1880.
Swellengrebel, N. H.,	- 1885,	- 1950-.
Talma, S.,	- 1847, - 1918;	- 1877-1918.
Teixeira de Mattos, I.,	- 1821, - 1904;	- 1857-1904.
Tengbergen, J. van Ebbenhorst,	- 1883,	- 1931-.
Thomas, A. E. Simon,	- 1820, - 1886;	- 1857-1886.
Tilanus, J. W. R.,	- 1823, - 1914;	- 1857-1914.
Treub, H.,	- 1856, - 1920;	- 1886-1920.
Tussenbroek, Albertine P. C. van,	- 1852, - 1925;	- 1902-1925.
Valkenburg, C. T. van,	- 1872,	- 1917-.
Viersma, H. J.,	- 1908,	- 1949-.
Vos, J. J. Th.,	- 1887,	- 1948-.
Vries, W. M. de,	- 1871, - 1935;	- 1916-1935.
Wenckebach, K. F.,	- 1864, - 1940;	- 1902-1940.
Weyde, A. J. van der,	- 1856, - 1932;	- 1911-1932.
Wiersma, E. D.,	- 1858, - 1940;	- 1913-1940.
Wilde, P. A. de,	- 1872, - 1946;	- 1934-1946.
Winkler, C.,	- 1855, - 1941;	- 1887-1941.
IJsselsteyn, J. L. Chanfleury van,	- 1819, - 1905;	- 1857-1905.
Zaayer, J. H.,	- 1876, - 1932;	- 1917-1932.
Zeehuisen, H.,	- 1859, - 1938;	- 1897-1938.
Zeeman, J.,	- 1824, - 1905;	- 1857-1905.
Zeeman, W. P. C.,	- 1879,	- 1927-.
Zoon, J. J.,	- 1902,	- 1948-.
Zwaardemaker, H.,	- 1857, - 1930;	- 1889-1930.

Year
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000

